"Dinli bir hayat, hayatlı bir din"

İslâm Mecmuası

1914–1918

اسلام مجموعه سی

2

13.-36. Sayılar

Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları
Kitap No: 55

Yayın Koordinatörü
Erdem Zekeriya İskenderoğlu
Nurullah Yaldız

İslâm Mecmuası (1914-1918)

2. Cilt 13.-36. Sayılar

Proje Yürütücüsü
Dr. Öğr. Üyesi İlhami Danış

Editör
Doç. Dr. Mustafa Göleç

Yayına Hazırlayanlar
(Çeviri Metin-Tahlil-Redaksiyon-Dizin)
İlhami Danış
Mustafa Göleç
Ömer Faruk Köse

Danışmanlar
Prof. Dr. M. Fatih Andı
Prof. Dr. Zekeriya Kurşun

ISBN 978-975-2485-31-0
TC Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 40688

1. Baskı
İstanbul, Ocak 2019

Projede Görev Alan Araştırmacılar
Doç. Dr. Mehmet Samsakçı
Doç. Dr. Yusuf Alperen Aydın
Doç. Dr. Fatma Kaytaz
Dr. Öğr. Üyesi Emine Tonta Ak
Dr. Öğr. Üyesi M. Sait Türkhan
Dr. Öğr. Üyesi Özgür Oral
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Kevser Şerefoğlu
Dr. Bekir Cantemir
Arş. Gör. Seyfullah Aslan
Arş. Gör. Ahmet Usta
Kadir Purde
Zehra Orakçı

Kitap Tasarım **Salih Pulcu**
Tasarım Uygulama **Recep Önder**

Baskı-Cilt **Seçil Ofset**
100. Yıl Mahallesi Massit Matbaacılar Sitesi
4. Cadde No: 77 Bağcılar İSTANBUL
Sertifika No: 12068

444 1984
www.zeytinburnu.bel.tr

"Dinli bir hayat, hayatlı bir din"

İslâm Mecmuası

1914–1918

اسلام مجموعه سى

2

13.-36. Sayılar

Yayına Hazırlayanlar
(Çeviri-Tahlil-Redaksiyon-Dizin)
İlhami Danış - Mustafa Göleç - Ömer Faruk Köse

İ Ç İ N D E K İ L E R

اسلام مجموعه‌سی

شعاری : « دینلی بر حیات ، حیاتلی بر دین » در .

ییل ۱ — صایی ۱۳   ۷ رمضان ۱۳۳۲   ۱۷ تموز ۱۳۳۰   مدیری : حلیم ثابت

جلد ۲

استانبولده صاتیلدیغی یر : « تورك یوردی کتبخانه‌سی » نسخه‌سی ٦٠ پاره‌در

درسعادت — مطبعهٔ عثمانیه

۱۳۳۰

İslâm Mecmuası

Şiârı: "Dinli bir hayat, hayatlı bir din"dir.

Yıl: 1 - Sayı: 13 - Cilt 2 | **7 Ramazan 1332** | **Müdürü: Halim Sabit**

17 Temmuz 1330

[30 Temmuz 1914]

İstanbul'da Satıldığı Yer: "Türk Yurdu Kitaphânesi" Nüshası 60 paradır.

Dersaadet – Matbaa-i Osmaniye

1330

İslâm Mecmuası

On beş günde bir çıkar. **Müslümanların fâidesine çalışır.**

Sayı: 13 **7 Ramazan 1332 – 17 Temmuz 1330** **Yıl: 1**

KUR'ÂN-I KERÎM

Fâtiha-i Şerîfe[1]

Mekkî olup yedi âyettir.

Bismillâhirrahmânirrahîm

(1) Hamdin her nev'i, bütün âlemleri yaratıp yetiştiren Cenâb-ı Allah'a (2) ve dünyada umuma rızık ve nimet verip, ahirette yalnız müminlere rahmet eden (3) ceza gününün sahibine mahsusdur. (4) Biz, yalnız sana ibadet eder ve yalnız senden yardım dileriz. (5 ve 6 ve 7) Bizi bozukların ve gazabını celbedenlerin yoluna değil, in'âmınla muazzez kıldıklarına gösterdiğin doğru yola hidayet eyle.

-Âmin-

[386-2]

TASAVVUF

Takva ve Örf

Hazret-i Allah buyuruyor ki: "Allah'a göre en iyiniz, en ziyade ittikâlı olanınızdır."[2]

Ebu Said el-Hudrî diyor ki, bir gün Resûl-i Ekrem efendimizin huzuruna birisi gelerek, Ey Allah'ın peygamberi, bana tavsiye et, dedi. Ol hazret de: "Allah'tan korkmayı iltizam eyle, çünkü bütün hayır burada toplanır. Bir de cihat et bu da müslümanın ruhbanlığıdır. Ve Allah'ın zikrini de unutma, çünkü bu senin için nurdur." buyurdu.

İmam Sehl bin Abdullah derdi ki: Yardımcı ancak Allah, delil de ancak Resûlullah'tır. Azık takvadan, amel de buna sabretmekten ibarettir.

1 Bu tercümeler bundan sekiz sene evvelleri 1314 tarihinde merhum Manastırlı Rıfat Bey tarafından yazılmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'in aynen tercümesi güç ve zahmetlidir, ne kadar çalışılır ise çalışılsın tercümenin aynen olduğunda emniyet hâsıl olamıyor. Merhum da bundan dolayı olsa gerek, eserine "Hâşiyeli Mefhûm-ı Kur'ân" ismini vermiştir. Hakîkaten bu yazıların mefhûm-ı Kur'an olduğuna şüphe edilemez. Bir de âyetlerin iyice anlaşılmasına yardım edecek esbâb-ı nüzul vesâireye ait bazı kısa ve müfîd hâşiyeler de konulmuştur. Eserin tercüme ve ifadece bazı yetkisizlikleri olmakla beraber heyet-i umumiyesi itibariyle iyidir. Zaten şimdiye kadar buna rekabet edecek bir eser görülemedi. İşte şu mülâhazalar ile "Hâşiyeli Mefhûm-ı Kur'an"ın peyderpey "İslâm Mecmuası"na derci münasip görülmüştür. Rıfat Efendi merhum, Allah'ın geniş rahmetinde olsun.

2 اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰيكُمْ Kur'ân-ı Kerîm, Hucurât-XLIX, 13.

İmam Cerîri derdi ki: Allah ile kendisi arasında takva ve murâkabe hâkim olamayan kimse, keşf ve müşâhede derecesine erişemez.

İmam İbn Atâ derdi ki: Takvanın zâhir ve bâtını vardır; Zâhiri (şer'î ve örfî) hududu muhafaza etmekten, bâtını da niyet ve ihlastan ibarettir.

İmam Kuşeyrî der ki: Takvanın aslı şirkten sakınmaktır; sonra nefsi günahlardan ve fenalıklardan kurtarmak gelir. Şübühâttan sakınmak da üçüncü derecesini, fuzûliyâttan (pek de luzumu olmayan işlerden) sakınmak da en son tabakasını teşkil eyler.

Ekâbir-i eslâf takvanın tarifi hususunda muhtelif sözler söylemişlerdir. Fakat İmam Kuşeyrî'nin bu tarifi hepsine nazaran daha şümullü ve daha amelîdir. Aynı zamanda dikkat edilirse görülüyor ki bu tariflerin hepsi de bir noktada birleşirler:

Mârufu iltizam edip münkerâttan ictinab etmek... **[387-3]**

Ekser erbâb-ı ittikaya göre takva, müsbet ve menfi iki mefhûmu ihtivâ eder. Şu hale göre hakikat-i takvanın fiil ve terk sûretinde tecelli etmesi lazım, demektir. Bir müttakînin daire-i fiili iman-ı billah ile başlayıp, farziyet, vücûb, mesnuniyet, nedb-i hükm-i şer'î-ler ile şer'î şerîfin sükût edip yalnız nûr-ı ilâhi ile bakan vicdân-ı umumiyenin yani örfün gizliden gizliye hüsün verdiği mübahlar dairesine kadar ilerler. Aynı zamanda bir müttakînin daire-i terkî de şirk-i Billâh'tan başlayarak haramlar, mekruhlar dahil olduğu halde mübâhat dairesinde vicdân-ı umumiyenin inceden inceye beğenmediği noktalara kadar uzanır. Hatta mervî olduğuna göre, Ebu Hafs hazretleri bu vadide daha ileri giderek التقوى فى الحلال المحض لا غير buyurmuşlardır.

Zaten şer'-i şerîf, mübâhat ve helal dairesinde sâkit bulunduğundan buradaki hüsün ve kubuh ve binâenaleyh buradaki fiil ve terk doğrudan doğruya örfün rehberliği ile taayyün eder.

İşte erbâb-ı takva ve tasavvufun en ileri gelenlerinden İmam Kuşeyrî hazretleri takvanın tecelliyatını şöyle canlı misaller ile izâh ediyorlar.

Hazret-i Ebû Hanife borçlusunun duvarında gölgelenmekten hazer ederdi. Ebû Yezid hazretleri Hemedan'da iken buy tohumu aldıydı. Bu sıralarda yola çıkarak Bestam'a gitmesi lazım geldi. Fakat Bestam'a gelince artıp kalan buy tohumu üzerinde iki karınca bulunduğunu gördü, müteessir oldu. Bunun üzerine tekrar kalkarak Hemedan'a geldi ve karıncaları kendi memleketlerine getirdi. Bir gün Ebû Yezid sahrâda yürürken elbisesini yıkamış idi. Fakat kurutmak için yer bulamadı. Oradaki bahçe duvarı başkasının idi, onun için oraya asılamazdı. Ağaca asarsa budaklarını kırmak ihtimali var idi. Yere yayarsa otları örtmüş olacaktı; halbuki bu da hayvanların hakkı idi. Onun için arkadaşının muhtelif yollar göstermiş olmasına rağmen elbisesini kendi arkasına alarak kurutmak mecburiyetinde kaldı idi. Yine bu zat, bir gün câmi-i şerîfe girmiş, âsâsını **[388-4]** önüne dikerek namaza başlamış idi. Fakat âsâ yanıbaşındaki bir ihtiyarın yerde dikili olan âsâsı üzerine düşerek onu devirmiş idi. İhtiyar da eğilerek âsâsını eline aldıktan sonra evine gitmiş idi. Fakat Ebû Yezid ihtiyarı rahatsız ettiğini düşünerek arkası sıra evine kadar gitti. Âsâmı iyi dikememiş olduğumdan sizi rahatsız ettim; eğilmek mecburiyetinde kaldınız, dedi ve affını diledi. Erbâb-ı takvadan Atabetü'l-Gulâm denilen bir zâtın kış günü bastığı yerde kan ve ter içinde kalmış olduğu görüldü. Sebebini soranlara dedi ki:

İşte ben burada, şu yerde Allah'a günahlı oldum. Bir vakit misafirimin elini silmesi için görünen şu duvardan bir parçasını kopardı idim. Halbuki daha sahibinin afvını dilemek kâbil olamadı…

İbrahim bin Edhem derdi ki; bir gün Kudüs-i Şerîf'te Sahratullah'ın altında geceliyordum. Gecenin bir kısmı geçince gökten iki meleğin inmekte olduğunu görüyor gibi oldum. Aralarında şöyle muhavere cereyan ediyordu:

- **Burada olan kimdir?**
- **İbrahim b. Edhem olacak...**
- **Ya, o, derecelerinden bir derecesi eksilen İbrahim...**
- **Acaba niçin böyle oldu?**
- **Çünkü bu Basra'da olduğu zaman bir bakkaldan hurma almıştı. Fakat yanlışlık eseri olarak bakkalın bir hurması bunun aldığı hurmalara karıştı idi…**

İbrahim diyor ki, hemen kalkarak Basra'ya gittim, o bakkalı buldum, evvelce olduğu gibi hurma aldım. Bir hurmayı onun hurmaları arasına atmayı da unutmadım. Sonra dönerek Kudüs'e geldim Sahratullah'ın altında geceliyordum. Tekrar o meleklerin indiğini görüyor gibi oldum. Fakat bu defa o melek, Hazret-i Allah indindeki derecenin tekrar artmış olduğunu söylüyordu…

İşte görülüyor ki İmam Ebû Hanîfe'nin borçlusuna ait ağaç altında gölgelenmemesi, Ebû Yezid'in iki karıncayı gurbetten kurtarmak [389-5] için Bestam'dan kalkıp da tâ Hemedan'a kadar gitmesi, Atabetü'l-Gulâm'ın başkasına ait duvarın bir parça toprağı için terlemesi ve âsâ meselesi ve geniş sahrâda çamaşır kurutacak yer bulunamaması hep takva ile izah olunuyor. İbrahim b. Edhem'in meselesi de böyle.

Fakat bu hadiseler öyle şeylerdir ki, şer'-î şerîf bunlar hakkında sükût etmiştir. Bunların terk ve fiili ahkâm-ı şer'iyeden hiçbiri ile ittisaf etmez. İki karıncayı gurbetten kurtarmak için Bestam'dan Hemedan'a kadar gitmek elbette ne farz, ne vacib, ne sünnettir. Hurma meselesi de böyle, Sahra'da otlar üzerinde çamaşır kurutmak da elbette ne haram, ne mekruhtur.

Fakat bütün bununla beraber bu fiil ve terklerin hüsün ve kuhuhlarında şüphe etmemek lazımdır. Bunlarda gizli bir hüsün ve kubuh bulunduğu malumdur. Fakat bu hüsün ve kubuh şer'-i mufassal tarafından değil, belki daima canlı ve pâyidâr olan şer'-i mücmel tarafından verilmektedir. Şer'-i mücmel, şer'-i mufassala nazaran daha hassastır. Bunları da ancak örfen takdir ederler ve hakikat-i takva da ancak örfe ittiba ile olabilir.

"خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَاَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ"[3]

H. S.

3 Kur'ân-ı Kerîm, Arâf-VII, 199: (Resûlüm!) Sen af yolunu tut, iyiliği emret ve cahillerden yüz çevir.

AHLÂK

Ahlâk ve Din
-3-

Ahlâk'ın Ehemmiyeti:

Ahlâk'ın başka türlü ehemmiyet ve fevâidinden uzun uzadıya bahsetmeden evvel ahlâkın hayat-ı akvamda ne kadar mühim bir müessir olduğunu gösteren "ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِعْمَةً اَنْعَمَهَا عَلٰى قَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوا مَا بِاَنْفُسِهِمْ"[4] âyet-i kerîmesini [390-6] tercüme etmeyi münasip gördüm. Yani: Cenâb-ı Hak bir kavme vermiş olduğu nimeti - O kavim kendilerini bozmadıkça- bozmaz. Bu âyet-i celîle ne büyük bir düstur-ı ahlâkî ve içtimaidir!.

Yaşayan milletler –mutlaka- sağlam bir ahlâka, sarsılmaz bir imana mâliktirler.

Arabları zaferden zafere koşturan, şandan şâna mazhar eden şey metin bir ahlâk-ı dinî ve milli idi.

Türkleri Hint denizlerinde, Viyana önlerinde fâtihâne gezdiren kuvvet şüphesiz ahlâk idi.

Sahâbe-i kîrâmın, Hulefâ-yı Râşidîn'in saf ve mukaddes ahlâklarıydı ki İslâmlığı dünyanın her tarafına neşretti..

Ahlâk-ı İslâmiye saf ve zinde bulundukça İslâmlık da kavî ve zinde idi; İslâm dünyası da kavî ve canlı idi.

Mağlup milletlerin kokmuş ahlâklarını emmeye başlayan İslâmlar terakkileri kadar süratle tedennî etmekte gecikmediler.

Bir avuç mücahidin fethettiği güzel Endülüs kıtasını otuz milyonluk koca bir millet muhafaza edemedi. Nasıl ki kırk babayiğidin açtıkları Rumeli'yi kırk milyona yakın Osmanlılar muhafaza edemeyecek bir hale geldiler ve muhafaza edemediler. Dün İspanya'dan kovulan Müslümanlar bu gün de Rumeli'den çıkarılıyor. Dün garptan ufûl eden hak ışığı bugün de şarktan çekiliyor. Ne hazin temâşa: Size tarihten daha pek çok misaller getirebilirim.

Roma'nın fütûhâtı, cihangirliği ne sayede idi?. Çelik gibi bir ahlâk, demir gibi bir vatanperverlik sayesinde değil miydi?

O ahlâk idi ki Roma'yı, Roma medeniyetini, Roma ihtişam ve saltanatını meydana getirdi.. Vatanı yolunda kendini ateşe atanlar, çiftçiliği Âyan âzâlığına tercih edenler bulundukça Roma yükseldi. Fakat o metânet-i ahlâkiye zevâle yüz tutar tutmaz Roma da yıkılıyor, sönüyordu. [391-7]

Mülkünü kalelerle tahkim etmek isteyen bir şark pâdişahının vezir-i hakimi "Milletin kalbini tahkim et!.." diyordu..

Asr-ı Hazret-i Fâruk'da Nihâvend Muharebesi'nde kaçmamak için yekdiğerine zincirlerle bağlanan İran'ın demir zırhlara müstağrık askerleri İslâmların yalın kılıçları karşısında yerlere serildi.

4 Kur'ân-ı Kerîm, Enfâl-VIII, 53.

Bir askerin kalbi, ahlâkı bozulursa onları demir zincirler de durduramaz.. Kırkkilise topu, toka gibi hatta “Ammî.. Ammî!. Beni düşmana bırakma kurtar!..” diye feryat eden öksüzleri, genç kızları tekmeleyerek kaçan bugünkü biz Osmanlılarla Niğbolu, Varna, Kosova muzafferiyetlerini kazanan, ateşe, süngüye göğsünü açarak koşan eski Osmanlılar arasında bir nisbet-i âdile görebilir miyiz?

Ahlâksız bir millet cemiyet-i beşeriyenin mütefessih bir uzvu demektir; mutlaka o uzuv ya sukût eder veya bir ameliye-i cerrâhiye ile kesilip atılır. Artık çürüyen bir meyve kendini ağaç üzerinde tutmaz, düşer, parça parça olur.

Ahlâklı bir millet saadet ve istirahat içinde yaşadığı gibi ahlâksız bir millet de ızdırap ve sefalet içinde kıvranır durur.

Medeniyet ve maarif, ahlâk sayesinde doğmuş ve ahlâkla mütenasiben terakkî etmiştir. Kanun-ı cezanın men edemeyeceği ve daire-ı ıttılâından hariç bulunması hasebiyle muttali olamayacağı pek çok şeyler vardır ki onları ancak kanun-ı ahlâkî men edebilir.. Ahlâk pek çok fenalıkların husule gelmesi hususunda adeta zabıta-i mânia vazifesini görür.

Beşeriyet ve bilhassa İslâmiyet ahlâkla yükselir; çünkü İslâmiyet demek hüsn-i ahlâk demektir. Şunu iyi bilmelidir ki etrafımızda gördüğümüz bütün measir-i medeniye ve âliye hep ahlâkın ibdâ-ı feyzîdir. Beşeriyetin teâlîsi ve idâme-i mevcudiyeti hususlarında ahlâk ilimden çok evvel gelir... Şark ve garpta vukua gelmiş olan fenalıkların kısm-ı âzamının menşeini ahlâksız ulemânın çevirdikleri fırıldıklarda buluruz. Tarih buna pek güzel bir şahittir. (Rousseau) ahlâksız [392-8] âlimden beşeriyete bir fayda gelemeyeceğini ve belki zararlar îras edeceğini ve ahlâkın ilme müreecah bulunduğunu söylüyor; Gustave Le Bon da buna yakın ifadâta bulunuyor.

Mahrûm-ı fezâil olur elbette edânî
Ahlâk ile insan olur ancak müteâlî

Konya Darülmuallimîn Müdürü
Ahmed Besim

İÇTİMÂİYAT

“İslâm Mecmuası”nın Şiârı Huzurunda... -2-

“Dinli Bir Hayat, Hayatlı Bir Din”
Kur’ân’da İman ve Hayat

İlk emri [5]“اِقْرَاْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذٖى خَلَقَۚ...” olan Kitab-ı mübinde iman ve hayat arasındaki alakayı gösteren beyânât-ı bâliğayı araştırmadan -hatta bu ilk ferman-ı güzinde de fazla tevakkuf etmeden- evvel, aklın bir vazifesi, bir medhal-i muhâkemâtı var: Tenzîl-i şerif,

5 Kur’ân-ı Kerîm, Alak-XCVI, 1: Yaratan Rabbinin adıyla oku.

Fahr-i Kâinat'a Mekke-i Mükerreme'de vahiy buyurulmaya başlamıştı, kalb-i münevver-i pegamberî, tam yirmi üç yıl –yirmi diyenlerde var- Allah sözüne mehbit oldu. Bu uzun vakte lüzum gösteren; herhalde [6]"اَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ وَوَضَعْنَا عَنْكَ وِزْرَكَ" beyyine-i münîfesiyle metânet ve tahâret-i kudsiyesi bize anlatılan sadr-ı mübarek-i Resûl'ün darlığı, yahud [7]"وَاِنَّكَ لَعَلٰى خُلُقٍ عَظٖيمٍ" medh-i ilâhîsiyle azamet-i kadrine iman kazandığımız maneviyet-i tâhire-i Ahmediye'nin müsaadesizliği değildir:

Rûh-ı Muhammedî, aşk-ı feyyâz-ı Muhammedî; Kur'ânı ondan pek çok az zamanda, [393-9] hatta belki de bir anda der-âğuş edebilecek bir inbisat ve mazhariyet-i fevka't-tabîiyyeye mâlikti. Beşerin kusvâsı, (mesel-i a'lâ) -ideal dedikleri- olan kemâl-i fıtrat-ı Nebevî, meydanda durup dururken meseleyi o yolda izaha kalkışmak bir kebîre-i idrâk ve taakkul olur ve öyle düşünmek isteyen mutlaka her şeyden evvel akıl ve vicdan azabına layık görülür. O halde havsala-i insafı çâk çâk edecek olan bu korkunç tasavvurdan uzak durmak lazım gelir. Aklımızın erebileceği sebep ise; hem pek yakın, hem pek ziyade kâbil-i fehmdir; doğrudan doğruya rehberî-i havassî ile anlaşılır. Kur'ân-ı Kerîm, iktizâ-yı hadisâta göre kısım kısım şeref-nüzul etti; yirmi üç senelik bir müddet beşeriyete hayat-ı ebediyesinin düsturlarını kazandırdı. Denebilir ki, Cenâb-ı Hak, o yirmi üç senelik şuun-ı hayatiyeyi, istikbâlin cemiyetlerini idare edecek kanunların usûl vaz' ve teşrîi için yaratmıştır. Demek ki bu Kitâb-ı Kerîm'de beşerin hayatı ifade olunuyor. Ayât-ı kerîmenin sebeb-i nüzulleri, birer hadise-i hayatiyedir. Öyle ki bu vakalar, daima Kur'ân'ın mebde-i evveli olan "Tevhid-i ilah ve tasdik-i resûl" esasına ircâ olunabilecek ahkâm-ı münîfenin esbâb-ı karibe-i vaz'ı olmuştur. Kur'ân-ı Kerîm, bu usûl-i tenzil ve teşrîe bakılınca imanı, İslâm'ı amelden ayırmıyor demektir. Filhakîka o, bir defa zihinlerinde ki hurafî îtikatları yıkıp devirdikten, o zaman beşerin makam-ı vekaletinde bulunan muhataplarının kalplerini ulûhiyet hakkındaki bâtıl tahassüsât ve tahayyülâttan tathîr ettikten sonra hemen [8]"اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دٖينَكُمْ" deyivermemiştir. O mukaddime-i hidayet ile bu hâtime-i saadeti birbirine vasleden koca bir âlem-i fazl ve nimet vardır. Allah, İslâm'a aklı eren ve kalbi yatanlardan imanlarının eserini işitiyor; [9]"اِنَّ اللّٰهَ اشْتَرٰى مِنَ الْمُؤْمِنٖينَ..." buyuruyordu. Hele şu âyet-i kerîmeyi bir can kulağıyla dinleyelim: "فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتّٰى يُحَكِّمُوكَ فٖيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فٖى اَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلٖيمًا"[10] Demek ki iman, Allah'ın makbulüne geçebilmek için –müfessirlerin dediği gibi kâmil olabilmek için- hadisât-ı hayatiyede, muamelâtta peygamberin yani müslümanlığın hükmüne gerdendâde olmak lazım geliyor. Hayatı, imana bu derece takrîb eden, hatta [394-10] hayatın tecelliyâtını hal ve fasl eden ahkâma teslimiyeti imanın şart-ı husulü gösteren[11] Kitâb-ı Kerîm, elbette bugün

6 Kur'ân-ı Kerîm, İnşirah-XCIV, 1-2: Biz senin göğsünü açıp genişletmedik mi? Belini büken yükü senden alıp atmadık mı?

7 Kur'ân-ı Kerîm, Kalem-LXVIII, 4: Ve sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin.

8 Kur'ân-ı Kerîm, Mâide-V, 3: Bugün size dininizi ikmal ettim.

9 Kur'ân-ı Kerîm, Tevbe-IX, 111: Allah müminlerden satın almıştır.

10 Kur'ân-ı Kerîm, Nisâ-IV, 65: Hayır, Rabbine andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra da verdiğin hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın (onu) tam mânâsıyla kabullenmedikçe iman etmiş olmazlar.

11 Gerek Kur'ân-ı Kerîm'de, gerek ehâdis-i şerîfede böyle iman ile ameli birbirine sıkı sıkı bağlayan şevâhidi gören bazı ulemâ, bu nevi imanları "iman-ı kâmil" ile tefsire kalkışmışlardır. Pek çok Müslümanları imansızlıktan kurtarmak yolunda yüklenebilen bu vebal-i aklî, maksadın letafeti sayesinde biraz hafifleşiyorsa da ehl-i İslâmı bugünkü dereke-i bî ameliyeye, bugünkü avareliğe düşüren avâmil sırasında bu "iman-ı kâmil"

hayat ve amelimizde eseri görülmeyen "İman" ımızı kabul etmez. Esasen bu hal, iman değil, imansızlıktır. Kur'ânın istediği iman birinci makalede iman-ı hayat düsturuyle ifade etmek istediğim imandır. [12] "اَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْاٰنَۜ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللّٰهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَث۪يرًا" buyuran Kur'ân-ı Kerîm'de ihtilaf olamayacağı için açıktan açığa hayat ve imanı birbirine ta'lik eden beyyinât-ı Sübyaniyeyi tevil ile uğraşmaktan dinimizin bir din-i izzet ve saadet olduğunu isbat buyuran bu hakâik-ı muazzamayı anlamak ve anlatmak hayırlı ve bu sûret, herhalde müslümanların hem dünyevî, hem uhrevî cehemnemden kemiyetçe de keyfiyetçe de daha fazla kurtarıcıdır. Bir zamanlar Kur'ân-ı Kerîm'e dair İngilizce yazılan bir risalenin Fransızcası ele geçmişti. Bu eser, galiz hatalardan terekküp etmişti. Yalnız bütün galatât fehim ü idrak içinde büyük bir hakikat parlayıp duruyordu, müellif halen diyordu ki:

"Kur'ân'ın İslâmiyet'i ile bugünkü Müslümanların İslâmiyet'i ayrı ayrı şeylerdir. Fakat herhalde Kur'ân'daki İslâmlık bugünkü Müslümanların Müslümanlığından çok iyidir, çok güzeldir."

Bir ecnebi aklının, bir İngiliz gözünün gördüğü bu fark, iman ile amel ve hayatı ayırmaktan başlıyor. Bir kere bu fahiş hatadan kurtulsak, Müslüman **[395-11]** olacağız. İmana meratib isbat etmek hatası da bu tefrika-i hayat ve imandan ileri geliyor. İman; tecezzî kabul etmeyen bir vahdettir ve daima amel halinde tecelliye maildir. O muhtelif tezâhüratta arz-ı vücud eden bir kuvvettir. Binâenaleyh mertebe varsa bunun sıfır noktası hiç ameli olmayan iman-ı sırfdan başlar ki burada "iman" yok demektir. Müteakiben imanlar, amelleriyle mütenâsiben yükselirler. Dini olduğu gibi anladıktan sonra türlü düşüncede hiçde dayk ve işkâl görülmez. Bu ayrıca bast u temhîde dendiği için şimdi o meseleye intikal etmek uymaz.

Mısır efâdil-i İslâmiyesinden Ferîd Vecdî hazretleri "Safvetü'l-İrfan" unvanlı tefsirine yazdığı kıymettar "Mukaddime"nin "Nazar-ı Kur'ân'da Dünya" faslında öteden beri filozofların, şairlerin, mütefekkirlerin dünyadan müştekî olduklarını fakat bütün bu insanların bu dem-i şekvâda müttefik olmakla beraber bir kısmının yine dünyaya düşkünlüğünden ayrılmadığını, bir takımının da ondan el çektiğini söyledikten sonra ilâve ediyor ki:

"İslâmiyet tebliğ buyurulduğu zaman insanlar bu iki mebdein etrafında idiler. Kitâb-ı Kerîm birinci kısmın dünyaya fazla düşkünlüğünü doğru görmeyen [13]"وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَٓا اِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ" [14]"وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَٓا اِلَّا لَعِبٌ وَلَهْوٌۜ ,الْغُرُورِ" "حَتّٰٓى اِذَٓا اَخَذَتِ الْاَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ اَهْلُهَٓا اَنَّهُمْ قَادِرُونَ ,"عَلَيْهَٓاۙ اَتٰيهَٓا اَمْرُنَا"[15]... gibi âyât-ı kerîmesi ile onları yola getirmek istediği gibi diğer taraftan dünyadan el çekmek isteyenlere de [16]"وَلَا تَنْسَ نَص۪يبَكَ مِنَ الدُّنْيَا" hitâb-ı kerîmini tevcih bu-

davasının büyük bir hassa-i âmiliyeti olduğu düşünebilinler; hudûd-ı şefkat-i beşeriyeden, hudûd-ı merhamet-i Sübhaniyeye atlar gibi olan o nev ulemânın amelsizlere, bir sürü amelsiz daha zammetmekten, erbâb-ı amele de semere-i imanı tattırmamaktan başka neticesi görülmeyen o fena ve fani teşebbüse hak verecek halde değildir.

12 Kur'ân-ı Kerîm, Nisâ-IV, 82: Hâlâ Kur'an üzerinde gereği gibi düşünmeyecekler mi? Eğer o, Allah'tan başkası tarafından gelmiş olsaydı onda birçok tutarsızlık bulurlardı.

13 Kur'ân-ı Kerîm, Âl-i İmrân-III, 185: Bu dünya hayatı ise aldatma metâından başka bir şey değildir.

14 Kur'ân-ı Kerîm, En'âm-VI, 32: Dünya hayatı ancak bir oyun, eğlenceden ibarettir.

15 Kur'ân-ı Kerîm, Yunus-X, 24: Nihayet yeryüzü zinetini takınıp, (rengârenk) süslendiği ve sahipleri de onun üzerinde kudret sahibi olduklarını sandıkları bir sırada, bir gece veya gündüz ona emrimiz (âfetimiz) gelir.

16 Kur'ân-ı Kerîm, Kasas-XXVIII, 77: Ama dünyadan da nasibini unutma.

yurmuştur." Bu emr-i Sübhânî, müminleri dünyayı seven ve ona tapınanların esareti altında bulundurmak içindir. Yine Hakk Teâla [17]"اِنْ تَرَكَ خَيْرًاۚ اَلْوَصِيَّةُ" buyuruyor. Burada mal, hayr tesmiye buyurulmuştur. Şu âyet-i kerîmede de yine mal, "fazl" ile ifade buyuruluyor: [18]"فَانْتَشِرُوا فِى الْاَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ" İşte Kur'ân-ı Kerîm, bu hikmet-i âliye tâbilerine iki yüksek haslet ifade buyurmuştur: "Dünyayı bir taraftan aşıklarına bırakmak, diğer taraftan ona tapınanların esaretinde kalmamak için hayattan nasibi unutmamak, varlığı **[396-12]** korumak. İşte bu düstûr-ı münîf, hareketlerinde icrâ-yı tesir edince bir medeniyet-i fâzıla tesisine muvaffak oldular; haklarında [19]"كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ" buyuruldu.

Fazıl-ı müşârünileyh aynı fasılda buyuruyor ki:

Buradan anlarsın ki Kur'ân-ı Kerîm, insanı bir medeniyet-i maddiye-i dünyeviyeye nail olmaktan men etmiyor. Lakin istiyor ki bu medeniyet, bir medeniyet-i kâmile ve fâzıla olsun ve onda ruh ile cismin şe'nine aynı sûretle hürmet ve riayet olunsun. Ecdadımız; vâkıan tamamen Kur'ân-ı Kerîm'in çizdiği esaslar dairesinde olduğuna kâil olamazsam da yine Avrupa'nın bu günkü medeniyetinden takdirlerin fevkinde faziletli bir medeniyet tesisine muvaffak olmuşlardı. Medeniyetten meramım; terakki-i sınâî değildir. Maksadım, meydan-ı hayatta milletleri sevk ve tahrik eden ve mevcut caddelerden herhangi birini ihtiyâra avâmil-i hayatiyesiyle icbar eden, ahlâk ve meşreplerini kararlaştıran rûh-ı umumîdir. İşte ilk Müslümanların bu mânâda kazandıkları medeniyetin Avrupalıların ruhun hakkını ihmal ettiren ve halkı makâsıd-ı ulviye-i hayat ile bir türlü uyuşmayan renklerle boyayan bugünkü medeniyet-i madiyyesinden daha ziyade fazileti vardır."

Müellif-ı fâzılın bu izâhatından sonra artık bana söz düşmez, yalnız şunu ilave etmek isterim: İman ve amel bahsinde tuttuğum yol; hürriyet ve vüs'at-ı fikriyelerine herkesi mecbur-ı ihtiram eden ser-âmedân-ı ulemâmızın düşüncelerindeki inceliği, daima inandığını yapamaz gibi görünen insaniyeti kurtarmak vadisindeki müsâhele-perverliklerini, aâyât-ı kerîme üzerindeki tahkikat-ı amîkalarını, nihayet bu meselede bütün haksız olmadıklarını anlamadığından ileri gelmiyor. Pekâlâ teslim edebilirim ki: İman ile ameli birleştirirken iman-ı amel düsturunu kabul ederken düşünülecek birçok şeyler vardır, münakaşa edilecek birçok mesâil vardır. Şu kadar ki bu imanı, amelden ayırmak yüzünden hatta işin ve en doğrusu bu nazariyenin cahilâne ve pek fena telkin olunması yüzünden Müslümanlık; pek çok zararlar gördü ve hâlâ görüyor. İşte bütün rûh-ı mesele burada; bu ifratın **[397-13]** önüne geçmekte ve bugün artık kurtulmak için çırpınan, Allahlarından, dinlerinden imdat bekleyen Müslümanlara "dinli bir hayat, hayatlı bir din" telkin etmektedir. O halde dinimiz hayatımızda, hayatımızın da dinimizde eseri görülsün ve İngiliz müellifinin gördüğü levha-i fecaati silecek zaman bir an evvel hulûl etsin. İnşallah...

Abdullatif Nevzad

17 Kur'ân-ı Kerîm, Bakara-II, 180: Eğer bir mal bırakacaksa.

18 Kur'ân-ı Kerîm, Cuma-LXII, 10: Artık yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan isteyin.

19 Kur'ân-ı Kerîm, Âl-i İmrân-I, 110: Siz, insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz.

İSLÂM KADINI

Taaddüd-i Zevcat Meselesi Münasebetiyle

-Cevaba cevap-

Sebilürreşâd muharrirlerinden Ahmed Naîm Bey mezkûr gazetenin "304" numaralı nüshasında, efkâr-ı umumiyeyi tenvir için yazdığım müteaddid makalelere karşı, güya cevap yazmış olmak için kaleme aldığı mukabele-i cevabiyesinde -kendi zu'munca- ben, eski inat ve mükâberemden (!) rücû etmeye başlamış imişim, göstermiş oldukları hakikatlere (!) yavaş, yavaş takarrüb ediyormuşum... mealinde bazı sözler îrad ediyor. Doğrusu buna taaccüb ve hayret etmekten kendimi alamadım. Acaba muarızımın yaklaştığım zannettiği hakikatler (!) nedir ve neredir, diye epeyce sarf-ı zihin ettim. Ancak sütunlarla yazmış olduğu şeylerde hiçbir kıymet ve mahiyet-i ilmiye olmadığı halde yalnız işitmiş ve belki görmüş olduğu bir hakikat-i mâlume vardı ki o da (Ulülemre itaat ediniz demek, ulülemr ikâme ve nasbından maksut olan hususlarda ulülemr için velâyet-i emir noktasından matlub olmak lazım gelen şeylerin kâffesinde itaat ediniz demektir.) diye âyet-i celîle hakkında nakletmiş olduğu mânâ idi. Bunun; muarızımızın maksadının halline dair hiçbir şeyi müfid olmadığını zikrettikten sonra âyet-i celîleyi takyid ve tahsis [398-14] eder bir istisna-i aklî olduğunu beyan etmiştim. İstisna-i aklî demek, esasen bedâhet-i akl ile malum olup izah ve beyana muhtaç olmayan bir takım istisnalardır.

Meselâ, Cenâb-ı Bârî hakkında (Hâliku külli şey'in) derler. (şey') tabiri Cenâb-ı Bârî'ye şâmil olduğu için, kendisinin de Hâlık mıdır diye bâdî-i sual ve itiraz olamaz. Zira (Hâliku külli şey'in)in mânâsı, Cenâb-ı Hak'tan mâadâ herşeyin hâlıkı olduğu ve (külli şey'in) tabirinin umum ve şümûlünden zât-ı Bârî'nin müstesna bulunduğu malum ve pek aşikâr bir keyfiyettir. Artık bundan Cenâb-ı Hak müstesnadır demeye lüzum yoktur. İşte istisna-i aklî; böyle aklen ve bedâheten malum olup zikir ve beyanına ihtiyaç mes etmeyen şeylerdir. Binâenaleyh, esas makalemde buna dair bahsetmesem bile yine bâdî-i itiraz olamazdı. Mâhâzâ orada yine bahsedilmişti. Çünkü, taaddüd-i zevcatın men'i hakkında kanun vaz olunacak olursa icrâ-yı adaletin gayr-i kâbil olması -ki bir maslahat-ı mühimmedir- esbâb-ı mucîbeden olmak üzere irâe olunabilir diye tasrih etmiş idim ki kanunların bir maslahat-ı mârufe üzerine tesisi lüzumunu irâe ediyordu.

İşte bu sûretle nakletmiş olduğu mânânın işaret ettiği "Reâyâ üzerinde tasarruf-ı imam maslahata menuttur." kaide-i malûmesinin tatkibine işaret etmiş idim. Hulasa; ben bulunduğum noktadan zerre kadar inhiraf etmedim. Evet, esas makalemde şer'-i şerîfin emir ve nehyine muarız olan ulülemrin emir ve nehiylerini "اَطِيعُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُوا الرَّسُولَ وَاُولِى الْاَمْرِ مِنْكُمْۚ"[20] âyet-i celîlesinin hüküm ve şümûl-i umumundan aklen müstesna olduğunu izah etmiş idim. Binâenaleyh, o da izah ve beyana hâcet olmayan bir istisna-i aklîdir, neden şerh ve izah ettik? diye bir itiraz vâki olamaz. Çünkü maksadım müddeâmı âyet-i celîlenin şümûlü ile isbat ettikten mâadâ bir de ulemânın akvâliyle de teyit etmek idi. Ulemâ-yı şerîat ise, şerîatın emir ve nehiylerine muarız olan ulülemrin emir ve nehiylerine "لا طاعة للمخلوق فى معصية الخالق" diye bir esas vaz ederek istisna ve tahsis ediyorlar. İşte bu esas; ne bir âyet-i celîlenin mazmunu ve ne de ehâdis-i şerîfenin müeddâsı olmak

20 Kur'ân-ı Kerîm, Nisâ-IV, 59: Allah'a itaat edin. Peygamber'e ve sizden olan ülülemre (idarecilere) de itaat edin.

[399-15] üzere malum değildir. Esasen ehâdis-i şerîfenin müeddâsı olsa da haber-i âhad ile nass-ı kitabı tahsis etmek caiz olamaz. Binâenaleyh, esâs-ı mezburun, hükm-i akıldan ibaret olduğunu beyan ederek -ilm-i usûlde nususu akıl ile tahsisin cevazı beyan olunduğundan- akıl ile tahsis kabilinden diye ulemânın âyet-i celîle hakkındaki istisnalarına bir mahiyet-i ilmiye vermek için izah etmiş idim. Yoksa istisna-i aklî olduğu için şerh ve izah etmeye ihtiyaç yok idi.

İşte bu dekâik-i ilmiyeyi anlayamayan olan muarızımız makalelerimize ne kadar itiraz etse bittabi mâzurdur!..

Muarızımız son makale-i cevabiyesinde eski sözlerini uzun uzadıya tekrar ettikten sonra yeni bir şeyle mukabele etmiş olmak için taaddüd-i zevcat sünnettir, diye bir garîbe ile karşımıza çıkmak istiyor. Taaddüd-i zevcat nasıl sünnet olabilir ki vücub, neb, istihbâb ve mesnuniyet, hürmet ve kerâhet gibi ahkâm-ı şer'iye bazı fiillerin ve nakizlerin yekdiğeri üzerine mütefâvit derecelerde rüçhanlarından ibaret izâfî ve nisbî keyfiyetlerdir.

Mesela bir fiilin vücûbu demek o fiilin nakizi olan terk ve ademine nispetle hadd-i gayeye vâsıl olmuş rüçhanı demektir. Kezâlik bir fiilin nedb ve istihbâbı vücub gibi hadd-i gayede değil, dûn derecede bir ef'alin nakizine nispetle tercih olunmasıdır. Bir fiilin hürmeti de nakizinin hadd-i gayeye vâsıl olmuş bir derecede fiili üzerine tercihidir.

Bir fiil, vacib ise nakiz veya nakizine müeddâ olan fiil haram olur. Ve eğer bir fiil mesnun ve müstehab ise nakizi, mesnun ne müstehab olmak iktizâ eder.

İşte bütün ahkâm-ı şer'iye, bu minval üzeredir. Mesela nikâh etmek sünnettir demek, nakizi olan terk-i nikâh etmek, yani mücerred bir halde bulunmak sünnet değildir de nikâhın, terk-i nikâh üzere fazl ve rüçhanı vardır, demektir. Şüphe yoktur ki taaddüd-i zevcatın nakizi adem-i taaddüd-i zevcattır ki (vahdet-i zevce) demektir. Binâenaleyh taaddüd-i zevcat; sünnettir demek, vahdet-i zevce mesnun değildir, taaddüd-i zevcatın vahdet-i zevce üzerine fazl ve rüçhanı var, demek olur.

[400-16] Muarızımızın, şerîat-i İslâmiye'ye bu derece bühtan ve iftira etmekte kendisinde cesaret görmesi şâyan-ı hayrettir. Taaddüd-i zevcata sünnettir demeleri, fiil-i Resûl'e mukârin olduğu için olsa gerektir. Evet; fiil-i Resûl'ün, taaddüd-i zevcata mukârin olduğu malumdur. Fakat nakizi olan vahdet-i zevce de fiil-i peygamberîye mukârin olduğu meydandadır. Peygamberimiz (S.A.V.) efendimiz uzun ve senelerce Hazret-i Hatice'nin vefatına kadar müşârunileyhaya kasr-ı şeref-i zevciyet etmemiş midir? Hal böyle iken, fiil-i Resûl'e mukârenet noktasından taaddüd-i zevcatın İslâmiyet'te de vahdet-i zevce üzerine fazl ve rüçhanı vardır, nasıl denilebilir? Âyet-i celîle: "Adalet icra edemezseniz bir zevce ile iktifâ ediniz, adalet etmeye muktedir olamazsınız." buyurulmakla, hiç olmazsa bu sûretle olsun vahdet-i zevceyi taaddüd-i zevcata tercih etmiyor mu? İşte böyle vahdet-i zevce ve taaddüd-i zevcat; her ikisi de sünnettir denilemez. Çünkü –arz ettiğim veçhile- bir fiil, nakizi ile beraber sünnet olamaz. Mesela, meşy ve hareket sünnet, nakizi olan durmak ve sükûn üzere bulunmak da sünnettir, demek kadar bîmânâ bir şey olur mu? Çünkü; hareket ve sükûndan gayrı üçüncü bir hal ve vaziyet mutasavver değildir. Binâenaleyh yalnız taaddüd-i zevcata sünnet demek iktizâ ederse –çünkü arz ettiğim veçhile her ikisi hakkında sünnettir demek doğru olmaz- böyle biri sünnet, diğeri sünnet değildir

demek de doğru olamaz. Zira; her iki hal de fiil-i Resûlullah'a mukârindir. Şu itibar ile ne taaddüd-i zevcata, ne de vahdet-i zevceye sünnet ıtlâk olunamaz.

* * *

Muarızımız, ikide birde makale-i esâsiyede taaddüd-i zevcat hakkında "Kurûn-ı vustâ vahşeti" tabirini kullandığımı ortaya sürerek beni efkâr-ı umumiyeye karşı, güya o tabirin faili ben imişim gibi göstermek küçüklüğünde bulunmakla aleyhimde bir silah olarak istîmal etmek istiyor. O tabiri benim lisanımdan değil şerîat-ı garrâ'nın künh ve mahiyetini anlamayan Avrupalıların lisanından, lisân-ı isnad ve taarruzundan naklettiğimi – Ahmed Naim Bey'den başka- her okuyan anlamıştır. Çünkü ben orada (... hâlâ kurûn-ı vustâ vahşeti hükümfermâdır, [401-17] zan ve îtikadında bulunuyorlar.) demiştim. Bundan maksadım; Avrupalılar bize bu hususta (vahşet) isnat ediyorlar. Bizde onlara karşı bunun (muvâfık-ı akıl ve hikmet) olduğunu makâm-ı müdafaada beyan ediyoruz. Halbuki (vahşet)le (muvâfık-ı akıl ve hikmet) arasındaki bu'd ve mesafeyi göstererek Avrupalıların İslâmiyet'e karşı olan o isnat ve taarruzlarının gayr-i vârid olduğunu ve o yolda müdafaalarımızın müfîd olmadığını irae etmekten ibaret idi. Bir de aynı maksatla tekrar edildiğinde şüphe olmayan "Lisân-ı şerîat ebkem kalıyor." tabirini, câiz olan şeylerde tasarruf-ı imamı, an-cehlin inkâr edecek sûrette müdâfi-i şerîat görünenlerin lisanı demek olduğu izaha tahammülü olmayacak derecede âşikârdır.

Makale-i cevabiyemizin birinde muarızımızın henüz itiraz mahiyetinde olmayan bir takım sualler îradının kanun-ı münazaraya muhalif ve münâfî olduğunu isbat ettiğimiz halde bu kere yine aynı sualleri –fakat itiraz olduğunu iddia ederek- îrad etmekle –zu'munca- onlara bir ehemmiyet vermek istiyor. Artık itiraf ve iddialarına binâen onları itiraz şeklinde kabul ile -kısaca- cevap vermek lüzumunu hissettik.

Sual -1- "Kitâb-ı Hakîm'de [21]"وَمَٓا اٰتٰيكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهٰيكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُواۚ" diye bir nass-ı kâtı' vardır. Oradaki "كُمْ" zamir-i hitabıyla ulülemr de muhatap mıdır?" diyorsunuz.

Evet; ulülemr de muhataptır. Fakat "وَمَٓا اٰتٰيكُمُ الرَّسُولُ" de hükm-i cevaz dahil değildir. Yalnız evâmir ve tekâlif-i şer'iye maksuttur. Binâenaleyh âyet-i celîlenın mebhase taalluku yoktur. "وَمَٓا اٰتٰيكُمُ الرَّسُولُ"den maksat o evâmir-i şer'îadan ibaret olduğunu "وَمَا نَهٰيكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا" cümle-i celîlesi pek vâzıh göstermiyor mu? Ve "فَخُذُوهُ" bir emr-i vücûbî değil mi? Cevaz "وَمَٓا اٰتٰيكُمُ الرَّسُولُ" de dahil olabilir mi? Cevazda vücub nasıl tasavvur olunur.

[402-18] Sual -2- [22]"يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَٓا اَحَلَّ اللّٰهُ لَكُمْ" buyuruyor. "يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا" hitabıyla ulülemr muhatap mıdır?"

Bu sualin îradıyla muarızımız âyet-i celîlenin mânâsını anlamadığını göstermiş oluyor. Çünkü, kavâid-i nahviye-i Arabiyedendir ki cem', cem'a mukâbil olursa âhad âhada münkasım olur. Binâenaleyh âyet-i müşârunileyhanın mânâsı; Ey Zeyd! Sana helal olan şeyi nefsine haram kılma, Ey Amr! Ve sen de sana helal olan şeyi kendine haram etme ve Ey Bekr!... ilâahir gibi hitâbât-ı gayr-i mütenâhiyenin bir muhassalası, bir icmâlinden ibarettir. Yoksa ulülemrin umuma ait olarak bazı helal (caiz) olan şeyleri li-maslahatin men ve tahrim etmesi âyet-i celîlenin hüküm ve müfâdından pek uzaktır.

21 Kur'ân-ı Kerîm, Haşr-LIX, 7: Peygamber size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının.

22 Kur'ân-ı Kerîm, Mâide-V, 87: Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı iyi ve temiz şeyleri (siz kendinize) haram kılmayın.

Sual -3- "…. İki, üç, dört kadın tezevvüc etse bu tasavvur ettiğiniz kanun-ı muhayyelin vücudu takdirinde –maâzallahu teâlâ- zina mı olur? Ve şer'an müstehakk-ı had mi olur?"

Sual -4- "… İkinci, üçüncü ve dördüncü kadından doğan çocukları – maâzallahu teâlâ- evlâd-ı zina mı olur?"

Sual -5- "… Sizin tahayyül ettiğiniz kanun bu evlâdın nesebini tanımayacak mı, babalarının mirasından mahrum edecek mi?"

Kanun, hiç bir vakit bir fiilin zina olup olmadığı hakkında bir hükmü ihtiva etmez. Vaz'-ı kanun ile bir şerîat-ı cedîde mi ihdas olunuyor ki şöyle olursa zânî veya evlâd-ı zina mı olur diye bir içtihad-ı şer'îyede bulunuyor zannı hâsıl olsun. Yapılacak şey kanundur. -Hâşâ- şerîat değildir. Şu kadar ki emr-i ulülemirden ibaret olduğu için vaz' olunacak kanunun bir mevki-i şer'îyesi vardır. Ve bu mevki kanunun mûceb ve muktezâsı üzere hareket etmeyip muhalefet edenlerin zânî olur şu veya bu olur diye değil, ulülemre adem-i itaat cihetiyle âsim **[403-19]** olmasından ibarettir. Binâenaleyh; bir fiil, kanun ile men olunacak olursa nazar-ı şer'îde o fiilin hürmeti memnû olan zât-ı fiilden husûle gelmeyip yalnız ulülemre adem-i itaat noktasından neşet eder ve o itibar ile haram li-gayrihi olur. Mesela; Bir kimse diğerinin ekl ve tenâvülü mübah olup hamr ve muharremât-ı saire gibi zâtında haram olmayan bir malı gasb sûretiyle tenâvül ederse haram li-gayrihi olur. Çünkü hürmet, mal-ı mehuzun zâtından değil bilâ-izin ahz u gasbından neşet ediyor. Kezâlik taaddüd-i zevcatta men olunduğu takdirde de –hâsıl olan hürmet-i şer'îa, nefs-i taaddüd-i zevcattan değil, ulülemrin onu men etmesinden ve ulülemre adem-i itaat noktasından neşet eder.

Halbuki zânî ve zinaya gelince; zina, tazyî-i neseb ve israf-ı mâye müeddî olduğu için men ve tahrim edilmiştir. Bu tazyî ve israf keyfiyeti zinadan gayr-i kâbil infikâk bir sıfattır. Hürmeti, hiçbir zaman hiçbir sûretle zâil ve merfû olamaz. Haram li-gayrihi değildir, bununla beraber, taaddüd-i zevcat kanunla men olunduğu takdirde hürmet-i şer'îye nokta-i nazarından zina derecesinde add olunabilir. Çünkü, hıfz-ı neseb ve israf-ı mâîden vikaye etmek gibi bir gayeden, ulülemre itaat sûretiyle muhafaza-i nizam ve intizam gayesi daha dûndur diye hüküm olunamaz. İşte bu sûretle yapılacak kanuna muhalefetle iki, üç veya dört kadınla izdivaç eden kinse hakkında "zina etmiş olur" diye ne kanun bahseder ne de şerîat hükmeder. Fakat cürüm ve günah ancak zinaya münhasır değildir, ulülemre adem-i itaat da nazar-ı şer'de en büyük cürüm ve günahtır.

Menteşe Mebusu
Mansûrizâde Said

[404-20]

DİN FELSEFESİ

Din ile İlim

Dinin İlmî Marifete Karşı Hususiyeti

-7-

Ritschl'in mâbâdettabîatı reddi – Umumi mefhûmlar hiçbir şeyi tayin etmez- Müstakil ve murâfık kıymet hükümleri – İnanış olmazsa tanıyış da olamaz - Netice: Nazarî sözlerin ayrılışı.

İlk önce Ritschl'in mâbâdettabîata (Metafizik)'e karşı küskünlüğü göze çarpıyordu. Ve kendisinin "dini kıymetinden düşürdüğü, onu esasından mahrum ettiği" öne sürülüyordu. Bu sadece bir yanlış anlamadan ibarettir. Fakat husûlünün sebebi pekala anlaşılabilir. Zira mâbâdettabîatın reddi bütün (dünyevî) nâsut ve (hassevî) şühûd âleminin mâ-fevkini reddetmek gibi görünüyordu... Lakin Ritschl (metafizik) mâbâdettabîiye tabiriyle büsbütün belli (muayyen) bir mânâ kastediyor. Önce mâbâdettabîiye kevn (bulunuş) ve tekevvün (oluş) vesaire gibi en umumi mefhûmlar (fikirler)le uğraşır. Halbuki bu umumi fikirler bütün şe'niyete şâmil ve aradaki "derin farklara" karşı tamamiyle lakayttır... Biz câmid bir taşın "kevninden" bahsettiğimiz gibi zîruh bir insanın "bulunuşundan" en aşağıki nebat ve hayvan hücrelerinin "tekevvününden" olduğu gibi beşeriyet tarihinin en yüksek "görünüşlerinden" de dem vururuz. O halde biz Allahu teâlâ hakkında bu umumi fikirleri sarf ettiğimiz zaman ne murad etmiş oluruz?.. Hiç bir şey. Tamamıyla kayıtsız ve dince büsbütün farksız bir şey!.. Bu mâbâdettabîiye (Ritschl'in tabiri veçhile) tabiat ve maneviyat arasındaki derin farka karşı bîtaraf, ve ondan ötürü dinî marifet (biliş) için kullanışsızdır. Şu kadar ki böyle bir mâ-ba'dettabiiyenin esas ittihâzı kolayca geçilebilecek kadar zararsız bir **[405-21]** şey olduğu halde bizim aradığımız gerçek dinin hakikati alıkoyacak bir tesiri vardır. Zihnî göz ise bu şeyler üzerinde gezmeye alıştıkça asıl dinî şeyleri seçmekte güçlük çeker.

İmdi Ritschl dinin asliyetini (özlüğünü) nerede görüyor? O diyor ki dinî biliş (marifet) müstakil kıymet hükümlerinden ibarettir. Bu tevil de, onun "dini, bir vâhime haline getirdiği" ittihamına maruz kalmasına sebep oldu. Zira dinde yalnız "kıymet hükümleri" olup da "mahiyet hükümleri" yoksa o zaman din mevzularının "şe'niyeti" şüphe altında kalır. Şurası itiraf olunmak gerektir ki "müstakil kıymet hükümleri" tabiri ilk bakışta insana biraz garip geliyorsa da bunda derin bir hakikat gizlidir. Ritschl kıymet hükümlerini "müstakil" ve "muvafık" diye iki takıma ayırıyor. Muvafık kıymet hükümleri bir şeyin veya bir sa'yin kıymeti idrâk olduğu her yerde hatta hasbî denilen (menfaatsiz) marifette bile vardır. Zira bir müdekkik için sa'yin revacı hiç bir zaman alakadan hâlî değildir. Diyelim ki bir müdekkik gayet zahmetli çalışmalardan sonra gayet ehemmiyetli bir hakikat elde etmiş olsun, onda hemen murâfık bir hadise olmak üzere bir kıymet hissi hâsıl olacak ve bu da bir kıymet hükmü halinde tebellür edecektir. Bu murâfık hükümler de müteallik bulundukları vakıaya mantıken veya zamanen mütekaddimdir. Ve kıymet hükmü onu takip eder. Mesela iks (x) şualarının güneş ışıkları için şeffaf olmayan cisimlere nüfûz ettiği kaziyesi bu keşfin kıymeti ile, mahiyeten bir tahavvül (değişme) görmez... O daima aynı keyfiyettir ve hakkında bir kıymet hükmünün mevcut olup olmaması ona dokunmaz. Müstakil hükümlere gelince onlarda mahiyet ve kıymet, çözülmez bir vahdet ile birbirine bağlıdırlar, yani onların aynı zamanda kıymetleri de şiddetle his olunmazsa mahiyetleri kat'iyen idrâk olunamaz, mesela ahlâk.. Bunun müteâlî kıymetini doğrudan doğruya duymayan bir insan, ne olduğunu hiçbir zaman anlayamaz. Ahlâk bize ancak kıymetini hakkıyla kavrayabildiğimiz takdirde şe'niyetini izhar eder. Aksi halde yalnız başkaları tarafından hakkında bir "malumat"ımız olmuş olur; yoksa onu **[406-22]** şe'niyetiyle tanımış olamayız. Faraza bir kimse "komşunu gözün gibi sevmelisin." sözünü bilebilir, lakin kıymetini vicdanıyla sezmeyecek olursa onun için bu kelâmın hiç mânâsı yoktur. Hatta mesela nefs-i muhabbeti (öz sevgisi)ni veya istibkâ sâikasını (yaşama hırsını) öne sürerek bu sözün şe'niyetini, (hakikatini) hiçe indirmek isteyebilir.

Maamâfih bu cümlede büyük bir hakikat mazmun olduğu ona ancak kıymetini anladığı zaman âşikâr olur.

İşte Hak teâlâ hakkında da tıpkı böyledir. Allah, yani dinin Allah'ı (ve bu Allah'ın vücûdu), ancak kıymeti (yani zarûrî vücûbu) doğrudan doğruya bilindiği zaman tanınabilir. Diyelim ki ben tanrının hakikatini ispat etmiş olayım, bununla beraber ben yine asıl Allah'ı, dinin Allah'ını bulmuş olmuyorum. Zira "Allah vardır" hükmüm dinî bir hüküm değildir. Dinî bir hüküm ancak mahmûlün kıymeti de ifade olunduğu zaman mevcut olur. Ritschl bu hususta pek haklı olarak "Luther"in ilmihalini işhâd ediyor. (Allah'ı tanımak ne demektir veya Allah nedir? Cevap: Allah'ı bilmek demek onun uğrunda her türlü iyilikleri kabullenmek ve her türlü darlıklarda kendisine sığınmak, yani daha doğrusu ona cânu gönülden inanıp dayanmaktır.)

İşte Ritschl'in merâm ettiği tam bu... Allah'a inanış olmadan onu tanıyış olamaz... Nerede inanç yani (Ritschl'in ıstılahınca bir kıymet hükmü) yoksa orada dine erilememiştir. Bu hükümlere müstakil (öz başlı) denilmesinin sebebi şudur ki keyfiyet evvelce tebyîn olunup da sonradan kıymet hükmü terdif olunmuyor, müstakil hükümlerde hakikat ile kıymet bir vahdet halinde kaynaşıyor. Binâenaleyh müstakil kıymet hükümlerini mahiyet hükümlerine karşı tutmak doğru değildir. Ritschl bununla ancak dinî marifetin tarzını tarif eylemek istemiştir. Ve bununla çok doğru bir şey söylemiş olduğu inkâr götürmez bir kaziyedir. Maamâfih Ritschl'in (kelâm)ını bu babda son söz saymak lazım gelmez...

İşte böylece felsefe ve ilahiyatın ciddi sa'yleri neticesinde "ilmî biliş"in **[407-23]** ve ona karşı "dinî tanıyışın" hususiyeti meydana çıkmış, bundan sonra yine ikisini telif etmek icap ederse bu ancak aralarındaki farklar gözden ırak tutulmak üzere kâbil olabilir.

Ragıp Hulusi

İSLÂM İNTİBAHI

Avrupa'da Rûhânîler

-Hocalarımıza ve Talebe-i Ulûm Efendilere-

Avrupa'da bir taraftan dinsizlik günden güne şâyi olduğu halde diğer taraftan rûhânîlerin, dincilerin ehemmiyeti gittikçe tenâkus değil, tezâyüd ediyor. Bu halin yegâne sebebi -benim anladığıma göre- Avrupa'da rûhânîlerin günden güne rûhâniyetten cismâniyete çıkmaları, Îseviyet'i bırakıp İslâmiyet'e -fakat müthiş Hıristiyanlık taassubu ve Îseviyet ünvanı altında - yaklaşmalarıdır. Avrupa'da dinsizliğin şüyûu demek de öyle sellemetü's-selâm, körükörüne Allah'ı, ahireti ve her bir emr-i hayrı inkâr etmek demek olmayıp belki hiçbir selâmet-i aklın kabul edemeyeceği Hıristiyanlıktaki hurâfatlara inanmamak demektir. Her sene Afrika ve Asya'nın her noktasına mesela Cezayir'e Tunus'a, Fas'a, Sahrâ-yı Kebîr'e, Japonya'ya, Çin'e, Türkiye'ye binlerce misyonerler yetiştirip gönderen Avrupa hükûmetlerinin arasında birinciliği ifrâz eden (bizim aramızda dinsizlikle meşhur) Fransa hükûmeti ve Fransız milletidir. Misyonerler gittikleri yerde oranın ahalisi tarafından azıcık keyiflerine uymayan bir muameleye maruz kalıp ve hükûmetlerine şika-

yet edecek olurlarsa "dinimizi tahkir ettiniz, tarziye vereceksiniz" diye ora hükümetine şiddetli ültimatomlar veren ve şu sûretle dinlerinin yani hıristiyanlığın şan ve şerefini muhafazaya şitâbân olanların **[408-24]** birinci sınıfında, yine o dinsiz Fransa hükümetidir. Şu kadarcık bir mukaddime ile Avrupa'da dinsizliğin şuyûu ile dincilerin tezayüdü arasında bir tenâkuz olmadığını arz ettikten sonra Avrupa'da rûhânîlerin nasıl yetiştiklerinden bahsetmek istiyorum.

Avrupa'da rûhânîliğe intisap edecek zât da başkaları gibi mesela mühendisliğe, tabibliğe, avukatlığa intisap edecek olanlar gibi evvelâ ibtidaî, rüşdî ve idâdî tahsillerini muntazam mekteplerde ikmal ediyor. Yani bizim gibi senelerce ömrünü medrese köşelerinde Câmî, Tasdîkat, Akâid-i Nesefiye, Mutavvel, Tehzîb, Hikmetü'l-Ayn, Molla Celâl ... gibi ne din ve ne de dünya için zerre kadar faydası ve lüzumu olmayan bir takım skolastiki nazariyelerle uğraşarak geçirmiyor.

Şu sûretle diğerleri ile beraber idâdî tahsilini ikmal ettikten sonra papaz ve misyoner olup, yetişmek için onlara mahsus âlî misyoner mektebine yahut dârülfünûn ilahiyat şubesine dahil oluyor ve orada şu dersleri takip ediyor:

1. Din ve Hıristiyanlık; dinlerin ve bilhassa Hıristiyanlığın ahlâk üzerine tesiri,
2. Dinlerin ve Hıristiyanlığın tarihi,
3. Hıristiyanlıktaki inkılâbat ve ıslahat,
4. Kiliselerin tarihi ve onların ehemmiyeti,
5. İncil ve onun tarihi ve kudsiyeti,
6. Hazret-i İsa'nın terceme-i hâli ve tarihi ve onun asrı,
7. İncil'in teşrih ve tahlili,
8. Onkuzuncu asrın Hazret-i İsa hakkındaki tenkîdâtı ve onların cevapları,
9. Akâid, envâı ve tarihi,
10. Protestanlık ve ehemmiyeti -Protestanlığı kabul edenlerin mekteplerinde,
11. Misyonerlik ve pastörlük ve her ikisinin şerâit ve erkânı,
12. Usûl-i hitâbet ve tâlim –Mantık da amelî olarak burada talim olunur.

İşte şu tâdat olunan dersleri 3-4 senede okuyup ikmal ettikden sonra **[409-25]** mezkûr müesseselerin birinde muallim muavini sûretiyle yahut başka bir sıfatla iki sene kadar kalıp tatbikatını tahkim etmekle beraber, tahkim dedik zira tâdat edilen derslerden birçoğunun tatbikatı okunurken yapılır -diğer taraftan memâlik-i gayri müterakkiyede pek şâyi olan sıtma, tifo, çiçek, kızılcık, verem, bel ağrısı gibi hastalıklar için bir kere istîmal edilip tecrübe olunan ilaçların keyfiyet-i istîmallerini ve icabında bu devaların nasıl terkip edildiklerini hulasa cem'an 1-2 ayda öğrenebilecek fakat Çinli, Anadolulu ve Suriyeli, cahil bir Çin, Türk ve Arap nazarında, mucize kadar hâiz-i ehemmiyet olan âdi eczacılığı da öğreniyor. Bunun üzerine lüzumu takdirinde kullanmak ve bazen tebdîl-i kıyafet etmek için lazım olan saatçilik gibi birer sanat da ilâve ediyor.

Li-hâza Avrupalı bir papaz ve misyoner mütefennin bir âlim, sanatını bilen bir rûhânî müessir bir hatip, hâzık (!) bir tabip olarak yetişiyor da mensup olduğu vatan ve milletine memleketler kazandırıyor. Rûhânîlikten ziyade cismânîlikle hizmet ediyor. Hıristiyanlık

taassubu ve islâmiyet düşmanlığını kendi memleketlerinin tekmil tabakâtı meyânında tesis ettikten sona o Hıristiyanlığı memâlik-i sâirede neşr ü tâmim için cansiperâne çalışıyor ve muvaffak oluyor.

Evet muvaffak da oluyorlar. Ne kadar acı da olsa bir hakikat olduğundan biz bunu inkâr etmeyip itiraf edelim. "Misyonerin her türlü teşebbüslerine rağmen din-i mübîn-i İslâm çar aktar-ı âlemde Afrika, Japonya ve Çin'de gittikçe intişâr ve taammüm etmekte, misyonerler ise ne kadar çalışsalar da senevî bir iki kişiyi îğvâdan başka bir şey yapmaya muvaffak olamamaktalar, diye hiç de asıl ve esası olmayan şeylerle kendimizi aldatmayalım ve seksen senede bir İngiliz'in Müslüman olmasıyla güya tekmil İngiltere Müslüman olmuş gibi boşuna sevinmeyelim. Japonya'da bugün tek bir Müslüman olmadığı halde orada binlerce Müslüman farz edip de bu farziyeye binâen uydurma haberler ile müteselli olmayalım. İslâmiyet'in hakikate ulvî ve ebedî olan İslamiyet'in taammüm ve intişârı matlûb ise evvelâ onu neşr ü tâmim edecek ciddi nâşirler ve mübeşşirler hazırlayalım. **[410-26]** -Fakat bizim Medresetü'l-Vâizîn'den değil- neşirsiz intişâr, tâmimsiz taammüm mümkün ve mutasevver değildir. Bilhassa pek çok hurafelerle karışıp muamma ve lugaz haline gelen Avrupalılara değil, Müslümanların kendilerine bile gizli kalan İslâm'ın taammümü ciddi teşebbüslere muhtaçtır. Hak-ken olamazsak bile rast-bin olalım; hakikati yapamazsak bile görelim: Mesela bugün yarım asır zarfında Arnavutluk'tan üç yüz bin İslâm'ın sırf papazların, Avusturya ve Romanya papazlarının teşebbüsleriyle Katolikliği kabul ettikleri, hâkezâ fedakâr ve faal misyonerlerin teşebbüsü ile Japonya ve Çin'de binlerce ahalinin Hıristiyanlığı kabul ettikleri o kadar uzaklara gitmeğe ne hâcet, kendi memleketimiz dâhilinde bilhassa Suriye'de yine o müteşebbis misyonerlerin gayret ve faaliyetleriyle ahâli-i İslâmiyenin adedi azalıp Hıristiyanların miktarı çoğalmakta olduğu birer hakikattir; hem de pek acı, pek doğru hakikatler. Fakat biz elimizde istatistik olmadığından hesabın müfredatına bakmayıp cem'an yekûn-ı İslâmları her zaman 350 milyon diyerekten –kolaylık olsun mu diye- hesap ediyorduğumuzdan bu hakikatlerin merâretlerini pek de hissetmiyoruz. Galiba biz İslâmların adedi 3-5 milyon kalıncaya kadar ağzımızı doldurup 350 milyon ahâli-yi İslâmiye diye saymakta devam edeceğiz. Say bakalım say… Biz böyle yerimizde sayarken Hıristiyan papaz ve misyonerleri tekmil memâlikimizi zabt ve teshîr ediyorlar. Az buçuk gözümüzü açarsak tekmil Arabistan ve bilhassa Suriye az bir zaman tarafında elimizden tamamen gidecektir.

Ey muhterem Hocalar!.. Bakınız, fakat nazar-ı gazab ve hiddet ile değil, nazar-ı insâf ve ibretle bakınız! Evinize girip en mukaddes kelâm-ı kadîmimizi tahrif etmişler ve sizin haberiniz bile yok… Fakat kızmayın, az çok sabredin, işte isbatı: Memâlik-i Osmaniye'nin herhangi hatası olsa olsun sizin eviniz demek değil mi? Öyle ise gidin: Suriye'de bir cevelân yapıp istirahat için Beyrut'ta bir iki gün ikâmet edin ve bu ikâmetiniz esnasında ecnebi mekteplerini tetkik ve orada onlar tarafından bize tedrîs olunan kitapları biraz teftiş edin. İşte o kitaplar meyânında **[411-27]** en muteberlerinden ve hakikaten en güzellerinden ba-ruhsatnâme-i nezâret-penâhi tab' olunmuş "İlmü'l Edeb" nam 4 mücellet koca bir edebiyât-ı Arabiye kitabı görürseniz, bir cildi nazariyat ve iki cildi ta'rifat ve tatbikatdan ibaret olan bu güzel kitabın yapraklarını –Arapça'dan iyi çakıyorsanız- birer birer çevirin. İşte orada tahrif ve tağyir edilmiş birçok âyât-ı Kur'âniye'ye tesadüf edersiniz.

Ey muhterem hocalar, rutubetli medreselerin köşelerinde pis kahvehanelerin bucaklarında küflenmekten artık vazgeçin, Avrupa misyonerlerinin, ordu ve tâcirlerinden daha ziyade vatan ve milletlerine, dinlerine hizmet ettiklerini, memleketler kazandıklarını bihakkın nazar-ı insaf ile mülâhaza edip siz de gayrete gelin; silkinip kalkın, kalkın da şimdilik bunlara karşı tecavüz değil, hiç olmazsa kendimizi müdafa edebilecek bir kuvvet hazırlamak için kemal-i vifâk ve gayretle çalışın!.. Siz, rub' asır zarfında tekmil Arabistan'ı tenvir ve hidayet eden, bilcümle beşeriyet için bâdi-i selâmet ve saadet olan din-i mübîn-i İslâm'ı tesis eyleyen Hazret-i Muhammed'in –S.A.V.- ümmeti; otuz senelik kısa müddet tarafında pek çok buk'a-i mübâreke ile beraber İstanbul'u da fetheden Fatih'in, pek az bir zaman içinde Mısır'ı de zabt ve saltanata hilâfeti de ilave eden Hazret-i Selim'in ahfâdı değilmisiniz? Öyleyse kalkın, kalkın, biraz harekete gelin, üzerimizdeki ridâ-yı gafleti atıp kisve-i hamiyet ve faaliyetle bürünün… Kahvehanelerde bağdaş kurup sizin için hiç lüzumu olmayan hükümetin icraatını tenkit edip her türlü hayırlı işleri küfür ile ta'n ve teşnî ile iştigalden vazgeçin de kıymettar evkâtınızı mukaddes vazifenize hasra çalışın!...

منكم السعى و منه التوفيق

-Liyej (Liège)-
Şîr İdris

[412-28]

İSLÂM HAVÂDİSİ

Cidde

İngiliz Konsolosunun Raporu — Cidde'deki İngiliz konsolosunun Hicaz hakkındaki raporu âhiren Hindistan gazetelerinde derc olunmuştur. Geçen sene zarfında Hicaz'a giden Hindistan hacılarının adedi 13 bin 401 gösterilmiş ve Mekke'de suların temiz olmamasından dolayı her sene hüccacın muhtelif illetlere dûçar olduğu dermeyan edilmiştir.

Maskat

Asayişsizlik — Maskat'a tâbi Ma'lûl kasabasında ikâmet eden tüccardan Şeyh Süleyman b. Nâsır'ın nezdinde Maskat hâkiminin birçok emval ve nukûdu bulunduğunu duyan kabâil-i muhâlife mumâileyhe müracaatla hâkimin nukûdunu talep etmişlerdi. Şeyh buna mümânaat gösterdiğinden âsilerin üzerine hücum etmelerine sebebiyet vermişti. Hücum neticesinde şeyh itlâf ve bîlcümle emval gasb u gâret edilmiştir.

Mısır

Senûsî'ye Hediye Verilmesi — Medine-i Münevvere ziyareti için yola çıkıp Kâhire'ye gelen Senûsî hazretlerine İtalya'nın Mısır General Konsolosu tarafından bir takım hediye gönderilmiş ise de, Senûsî hazretleri mezkûr şeyleri kabul etmeyerek reddetmiştir.

Trablusgarb

Deve Satın Alınması — İtalya hükümeti Trablus'ta kullanılmak üzere Bahr-i Ahmer sevâhilinden külli miktarda develer satın alıp Mısır tarîkiyle, develeri göndermeye teşebbüs etmiş ve develerin Mısır hududundan mürûruna dair hükûmetten müsaade talep eylemiştir. Mezkûr develerin Senûsîlere karşı vukû bulacak muhâcemâtta istîmal edileceği söylenmektedir. Acaba Mısır hükûmeti müsaade etti mi?

Somali

Molla'nın Üzerine — Aden civarında bulunan Somali arazisinde mütenef-fiz (Molla)nın **[413-29]** bir müddetten beri İngilizlerin aleyhinde bulunup zabitleriyle askerlerine hasârat-ı külliye îras etmekte bulunduğundan Molla üzerine İngilizler tarafından bir kuvve-i askeriyenin sevki tasavvur ve bunun için Mısır'dan birçok develer tedarik edilmiştir. Hazret-i Allah kardeşlerimizin yardımcısı olsun.

Kafkasya

Âlî Bir Medrese — Bütün Kafkasya Müslümanlarının öteden beri perverde ettikleri bir arzu-yı âlî nihayet sâha-i vücûda çıkmak üzere bulunuyor. Kafkasya İslâmları bundan sonra yetişecek ulemâ-i İslâm'ın gayet mükemmel bir sûrette hâiz-i malumat olması ve ulûm-ı şer'iye kadar ulûm-ı cedîdeden dahi haberdar olunması için mükemmel bir medrese-i âlîye vücuda gelmesini temenni edip durmakta idiler. Kafkasya İslâmlarının bu temennisini ilk defa nazar-ı itibâra alan (Tiflis) vilâyeti Şi'a mezheb-i meclisi ile Tiflis Evkâfı'nı idare etmekte olan komisyon olmuştur. Bu iki heyet mezkûr teşebbüs ile bir seneden beri meşgul olup hâiz-i ehliyet ve salâhiyet zevâtın cem'i ve medrese-i mutasavvere için bir nizamnâme tertibi ve medresenin on senelik programının tanzimi heyet-i mezkûrenin cümle-i mesâisinden bulunmuştur. Bu mesai neticesinde hazır bulunan nizamnâme ve program hükümetin nazar-ı tasdikine vaz' edilmek üzere İdare-i Şer'iye Heyeti'ne teslim edilmiştir. Heyet-i mezkûre dahi hâiz-i salâhiyet ve ehl-i hibreyi cem' ile mezkûr nizamnâme ve programı tetkik ettirmeye karar vermiş ve bunun için komisyon teşkil etmiştir. Meşhur hukuk-şinasândan ve cemaat hâdimlerinden Ali Merdan Bey Topçubaşı dahi kendiliğinden bu medrese için bir nizamnâme ve program tanzim edip mezkûr komisyona havale eylemiştir. Komisyon-ı mezkûr iki lâyihayı tetkik ettikten sonra her ikisini de aynen kabul etmeyerek ikisinin tâ'dili sûretiyle ayrıca bir lâyiha tertip edip berâ-yı tasdik İdare-i Şer'iyeye takdim eylemiştir. Komisyon bu lâyihasında mükemmel bir medrese-i âliyenin tesisini ziyadesiyle iltizâm eylemiş ve günden güne ulemânın tenâkus eylediğini ve bu halin devamı İslâmlar için pek fena neticelere müncer olacağını ilave eylemiştir. Zaten Kafkasya şeyhülislâmlığına tâbi olmak üzere 1847 tarihinde altı sınıflı bir mekteb-i âlî tesis edilmiş ise de bazı esbâbdan dolayı mekteb-i mezkûr şimdiye kadar muattal bir halde kalmıştı.

Komisyonun mevcut lâyihasında mevcut mekteb-i mezkûrun iki kısma ayrılıp dört sınıftan ibaret olan birinci kısmının idâdiye olması ve beş sınıftan ibaret bulunacak ikinci kısmının âlî mekteb-i diniye olunması teklif edilmiştir.

Medresenin senevî masârifi 18.000 ruble olacaktır. Medrese, vaktiyle (Şah Abbas) mescidi için iştirâ edilmiş olan arsada inşa edilebilecek ve masârif-i inşâiyesi [**414-30**] 45.000 Rubleye bâliğ olacaktır. Medresenin ayrıca bir yatakhane ve yemekhanesi de bulunacaktır. Medresede ulûm-u diniyeden mâada bilcümle fünûn ve ulûm-ı cedîde ve Rus lisanı tedris edilecektir. Medreseyi ikmal edenlere (ahundluk) ve (imamlık) şehâdetnâmesi îtâ edilecektir. Medresenin aşağı sınıflarından neşet edenlere, derecesine göre müezzinlik ve ibtidâiye muallimliği şehadetnâmesi verilecektir. Medresenin idaresi Kafkasya Çar Vekâleti ve Maarif Müdürü tarafından tayin edilecek nâzırın taht-ı nezâretine verilecektir.

Hazret-i Allah, Kafkasyalı kardeşlerimizi muvaffakun bi'l-hayr eylesin.

İslâm Bankası — Kafkasya'da İslâm Bankaları vardır. Bu bankalardan biri (Gence) deki Îtibâr-ı Mütekabil Bankasıdır. Banka hissedarlarının bu seneki içtimaında doktor Hasan Bey, Agayef Reis ve Nasib Bey, Yusuf Begof kâtip intihab edilerek geçen senenin hesabâtı tetkik edilmiş ve bankanın 1913 senesi ibtidâsında 178 bin 750 Ruble parası ve 891 âzâsı bulunduğu ve bir sene zarfında bankaya 32 bin 390 Ruble akçe ile 275 yeni âzâsının dâhil olduğu ve eski âzâların hisselerini yeniden 32 bin 510 Ruble tezyîd ettikleri ve sene sonunda bankanın âzâları 1,132 kişiye ve hisseleri 239 bin 320 Rubleye bâliğ olduğunu ve bankanın âzâlarına bunun üzerine 1 milyon 198 bin Rublelik kredi açtığı ve 1913 senesinde bankanın muamelâtı otuz iki milyon Rubleye bâliğ olarak 1912 senesi muamelâtından bir buçuk milyon Ruble fazla olduğu anlaşılmıştır. 1913 senesinde bu İslâm bankasının vâridât-ı sarfiyesi 34 bin 075 Rubleye bâliğ olup hissedarına yüzde on altı nispetinde hisse-i temettü tezvî edilmiştir. Bu İslâm bankasının müessis ve âzâları kâmilen İslâm olduğu gibi memurlarının da kısm-ı âzâmı İslâm'dır. Bankanın masârif-i idaresi 18 bin 440 Rubleye bâliğ olmuştur.

Şimal

Men'-i Müskirat ve Fuhşiyât — Rusya'da müskirata inhimak son derece arttığından dolayı ahalinin ahvâl-i sıhhiye ve iktisadiyesinin ziyadesiyle bozulmakta olduğu nihayet Rusya hükûmeti tarafından nazar-ı itibara alınmıştır. Âhiren neşrolunan bir emirnâme-i İmparatorîde sarhoşluğun önü alınması hakkında tedâbir-i müessire ittihazı emredilmiş ve emirnâme-i mezkûr Rusya İslâmları ve bilhassa Türkistan İslâmları tarafından kemâl-i ehemmiyetle telâkki olunmuştur. Bu münasebetle Türkistan şehirlerinde İslâmlar tarafından umumi içtimalar akdolunup İmparatorun emirnâmesi hakkında beyân-ı memnuniyet edilmiştir. Bu cümleden olmak üzere (Andican)da, Ahund Damla Haluk Efendi'nin, taht-ı riyâsetinde câmi medresesinde büyük bir içtima akdedilip, [**415-31**] Belediye Reisi Mir Ali ve kadı Molla Ahmed Can ve milyoner Mir Kâmil Bey tarafından Türkistan İslâmla-

rı arasında küûlün men‘-i intişârı hakkında hararetli nutuklar îrâd edilerek bu hususta bazı tedâbir ittihazı hakkında yüzlerce imza ile bir lâyiha tertip edilip, lâyihanın Türkistan Vali-yi Umumiyesine takdimi kararlaştırılmıştır. Türkistan'ın Rusya tarafından istilasından sonra memleket-i mezkûre mâmûriyet ve iktisat cihetinden fevkalade terakki eylemiş ise de, diğer taraftan küûl istîmali ve fuhşiyat da son derece ilerlemişti. Rusya hükûmeti Türkistan'da Rusya'nın başka taraflarından gelen İslâmlara mülk almayı men ettiği halde ahlâkça gayet düşkün olan diğer anâsıra fevkalade müsaade verdiğinden Türkistan İslâmlarının başına ahlâkî belalar târî olmuştur.

İslâm Kazaklar Arasında Maarif — Rusya ordusunun en mühim uzvu olan Kazak asâkirinin bir kısmı İslâmdır. İslâm Kazaklar (Uralski) ve (Orenburg) civarında olup, ora ordularına dâhildir. Askerlikte gayet güzide hasâile mâlik olan bu unsur, maarif işinde maatteessüf pek çok geride bulunuyor. (Uralski) İslâm Kazakları ahvâli hakkında tetkikatta bulunan bir zatın îta eylediği malumata nazaran İslâm Kazakları arasında talim ve tedrisin usûl-i cedîde ile mi, yoksa usûl-i kadîme ile mi olacağı nizâı halâ devam etmektedir. Tabi eski tarzda mevcut mekteplerden bir fayda hâsıl olmamakta ve usûl-i cedîde mektepleri ise ahalinin muhalefetine binâen intişâr edememektedir. Kız mektepleri ise yok denecek derecede azdır. İslâm Kazaklar arasında lisân-ı tedris Rusça ve mektepler dahi hem az hem gayr-i muntazamdır. Çünkü bu gibi mekteplere mahallî daire-i askeriyesi tarafından bakılmakta olduğundan mükemmel mektepler tesis edilememekte ve muktedir muallimler celb olunamamakdadır. Binâenaleyh İslâm Kazak asâkiri arasında cehalet şiddetle hükümfermâ olup Ruslar ile en ziyade hâl-i temasta bulunan bu unsurun terakki edememesi şâyan-ı teessüf bulunmaktadır.

Afganistan'da:

Hinduların Memnuniyeti — Afganistan'da sâkin putperest Hindu kabâilinin hal ve tavrı Afganistan'da asayiş-i memleket nokta-i nazarından her zaman gayet mühim bir meseledir. Bir zaman hükûmet-i Afganiye Hindulara karşı istîmal-i cebr mesleğini takip ederken şimdi onlara karşı mülâyemet ve medeniyet politikası takip etmeye başlamış ve cümleden olmak üzre (Kabil)de Hindu ahalisine mahsus mükemmel bir mektep tesis eylediği gibi muktedir muallimler tayin ve mektebin umum mesârifi hazine-i hükûmet tarafından deruhte edilmiştir ki, emir hazretlerinin emr-i maarif hakkındaki mesâi-yi vâlâlarını gösteriyor. **[416-32]** Bu münasebetle Hindular tarafından Afganistan veliahtı ve Maarif-i Umumiye Nâzırı (muînu's-saltana) ya bir arîza-i şükrâniye takdim edilip haklarında bîdiriğ buyurulan lütf-ı maarif perverâneden dolayı arz-ı teşekkürât edilmiş ve hükûmet-i Afganiye'nin mazhar-ı lütf u âtıfeti olan Hinduların evlâd-ı vatanın en sâdık kulları olacağı temin olunmuştur.

İran

İngiltere Mıntıka-i Nüfûzu — İngiliz sermayedarlarıyla İngiltere ricâl-i siyasiyesi beyninde İran mıntıka-i nüfûzu hakkında bu son günlerde birçok

müzakerât vuku bulmuşdur. 1907 senesi muahedenâmesinin hutût-ı esâsiyesini teşkil eden mevâddın sarâhaten tayin etmesini arzu eden milyon İran'ın bîtaraf mıntakısının da İngiltere mıntıkasına ilave ve teşmiline ve bu sûretle ovalarda mevcut olan maâdin ile servet-i tabiiyeden istifade etme hakkına mâlik olmaya çalışıyorlar. Zira (Kirmanşah) ile (Bender-Beşir)de yeni keşfolunan petrol madenleri İngiliz zenginlerinin nazar-ı dikkatlerini celbetmiştir. Sermayedarların nûfuz-ı maddisi altında bulunan İngiliz kabinesi herhalde onları memnun etmek çarelerine tevessül edecektir. Binâenaleyh er geç -hatta şimdiden- bu mesele İngiliz parlamentosunu işgal edecektir.

İngiltere Hariciye Nezâreti'nin lisân-ı resmîsi olan (Times) Gazetesi bu husûsâta dair bir baş makale neşrederek, İngiltere'nin İran'daki nüfûz mıntıkasının tevsîi lüzumunu dermeyân etmiştir. İhtimal ki bu mesele üzerine yeniden İran'da zî-medhâl ve alakadar olan Rusya ve İngiltere beyninde diğer bir mukavelenâme teâti edilecektir. Alâ külli hâl, bu gidişle İran'da bîtaraf bir mıntıka kalmayacak ve memleket seyyânen nüfuzlular arasında müsâlemetkârâne bir sûrette taksim edilecektir... Yazık!...

Azerbaycanlıların Şikayeti — Tahran'da icrâ-yı ticaret ve sanat eden ikiyüz elli üç Azerbaycanlı İran kabinesine bir istidâ takdim edip Tebriz'deki vatandaşlarının, Vali Şucau'd-devle'nin mezâlim ve taaddiyâtı altında ezilmekte olduklarından ve bu gibi ahvâlin bittabi onlara da dolayısıyle sirayet ettiğinden şikayet ederek, Tebriz'deki fenalıklara hâtime çekilip, Tebrizlilerin vaziyet-i hakikiyelerinin tayinini talep etmişlerdir.

Müdîr-i Mes'ûl: Halim Sabit – Dersaadet - Matbaa-i Osmaniye

اسلام مجموعەسی

مسلمانلرك فائدەسنه چالیشیر — اون بش كونده بر چیقار

صايى: ١٤ — ١٦ ذى الحجه ١٣٣٢ — ٢٣ تشرين اول ١٣٣٠ — ييل: ١

قرآن كريم

سورۀ بقره

مدينۀ منورەدە نازل اولوب ايكيوز سكسان يدى آيتدن عبارتدر .

مفهوم شريفى (١)

- بسم الله الرحمن الرحيم -

(١) الف ، لام ، ميم ، (*) (٢ و ٣ و ٤) كنديسنده اصلاشك وشبهه اولميان بوكتاب ، كناهدن اتقاء وغيبه (**) ايمان ايله نمازى، قيلوب، ويرديكمز رزقلردن محتاجينه انفاق ايدنلره ، وسكا (***) وسندن اولكيلره (⁂) ايندير - ديكمز كتابلرله آخرته ، يقيناً ايمان ايلينلره دليل وهاديدر . (٥) كنديلرنده بواوصاف بولونانلر بويوك بر هدايته مظهر اولوب دنيا و آخرتده فوزوفلاح

---

[١] مناسترلى رفعت بك مرحومك « حاشيەلى مفهوم قران » ندن .

(*) بونلرك معناسنى الله بيلور. بوندن صوكراكى سورەلردە كلەجك بوكبى حروف مقطعه دخى بوقبيلدندر .

(**) غيبدن مراد جناب حق، ملكلر، آخرت، قضا وقدرله جن وشيطان كبى شيلردر .

(***) محمد عليه الصلاة والسلام افندمزه خطابدر .

(⁂) اسلامدن اول كلن پيغمبران عظام حضراتيدر .

İslâm Mecmuası

Şiârı: "Dinli bir hayat, hayatlı bir din"dir.

Yıl: 1 - Sayı: 14 - Cilt 2 **16 Zilhicce 1332** **Müdürü: Halim Sabit**
23 Teşrînievvel 1330
[30 Temmuz 1914]

İslâm Mecmuası

On beş günde bir çıkar. **Müslümanların fâidesine çalışır.**

Sayı: 14 **16 Zilhicce 1332 – 23 Teşrînievvel 1330** **Yıl: 1**

KUR'ÂN-I KERÎM

Sûre-i Bakara

Medine-i Münevvere'de nâzil olup iki yüz seksen yedi âyetten ibarettir.

Mefhûm-ı şerîfi:[23]

Bismillâhirrahmânirrahîm

(1) Elif, Lâm, Mîm,[24] *(2 ve 3 ve 4) Kendisinde asla şek ve şüphe olmayan bu kitap, günahtan ittikâ ve gayba*[25] *iman ile namazı kılıp, verdiğimiz rızıklardan muhtâcîne infak edenlere ve sana*[26] *ve senden evvelkilere*[27] *indirdiğimiz kitaplarla âhirete, yakînen iman eyleyenlere delil ve hâdîdir. (5) Kendilerinde bu evsaf bulunanlar büyük bir hidayete mazhar olup dünya ve âhirette fevz u felâh* **[418-2]** *bulanlar ancak bunlardır. (6)*[28] *İnâden inkâr edenleri ise korkutsan da korkutmasan da müsâvîdir, onlar iman etmezler. (7) Cenâb-ı Hak bunların kalpleriyle kulaklarını mühürlemiş ve gözlerine perde çekmiştir, bunlar için azâb-ı azim vardır. (8) Nâsın bazısı "Biz, Allah'a ve kıyamete inandık" derler de mümin değillerdir. (9) Bunlar Cenâb-ı Hak ve müminleri aldattık zannederler, halbuki kendi kendilerini aldatıyorlar da haberleri yok. (10) Bunların kalplerinde nifak ve haset hastalığı olup Hak teâlâ dahi onların bu marazlarını ziyade ve yalan söyledikleri için azâbını âmâde eder.*

23 Manastırlı Rifat Bey merhumun "Hâşiyeli Mefhûm-ı Kur'ân"ından.

24 Bunların mânâsını Allah bilir. Bundan sonraki sûrelerde de gelecek bu gibi hurûf-ı mukattaa dahi bu kabildendir.

25 Gaybdan murad Cenâb-ı Hakk, Melekler, Ahiret, Kazâ ve Kader ile Cin ve Şeytan gibi şeylerdir.

26 Muhammed aleyhi's-salâtü ve's-selâm efendimize hitaptır.

27 İslâm'dan evvel gelen peygamberân-ı izâm hazerâtıdır.

28 Bundan sonra ta yirmi birinci âyete kadar olan âyât-ı kerîme münâfıklar hakkındadır.

FIKIH

Örf - Mâruf[29]

- İçtimai Usûl-i Fıkıh Meselesi Münasebetiyle-

Hayati fiiller hakkında örfe göre vürûd eden nusûs oradaki hüsnü teyit etmiştir. Örf ve nassın şehâdetiyle ba'de'l-İslâm dahi mer'î tutulan hükümler, örf yaşadıkça bâkî kalır yaşar; hem de canlı olarak... Fakat örf değişince hükümlerin canlılıkları kaybolup tebeddül için istidat husûle gelir.

Çünkü kable'l-İslâm "örf" namındaki hilkat kanununa binâen, ba'de'l-İslâm ise hem örf hem de nassa istinaden mütezâyid bir hakk-ı bekâ ile yaşayan bu hükümler örfün tebeddülüyle, hilkat kanunundan ayrılmış olurlar. O hükümlerde cansızlık görülmeye başlar; git gide kendiliğinden sönerek ma'mûlün bihâ olmak hâssiyetini kaybederler... Nass artık mâ-bihi't-tatbiksiz kalmış olduğundan eski ma'mûliyetini muhafaza edemez olur. Birçok İslâm memleketleri için kısas ve cismânî cezalar, bey' u şirâya ait bazı ahkâm, şuf'a vesâire... gibi.

Bu hadise şöyle izah olunabilir. Cenâb-ı Allah'ın biri âlemşümul, diğeri **[419-3]** mütekidlerince mer'î iki türlü kanunu vardır: 1) Hazret-i Allah'ın cemaatler için mutâ' olmak üzere vaz' ettiği kanun-ı hilkattir ki Kur'ân-ı Kerîm lisanında "örf"[30] namıyla yâd olunmaktadır. Buna "şer'-i mücmel" adı da verilir. 2) Emirler, nehiyler, beyanlar sûretinde nusûs vasıtasıyla mütecellîdir ki bu "şerîat" nâmı altında yâd olunmaktadır. Bunun vahiy devrinde o zamanın örflerine göre vürûd eden kısmına da "şer'-i mufassal" denilir.

Bu kanunların her ikisi de Hazret-i Allah'ındır; binâenaleyh her ikisi de mukaddes ve her ikisi de mutâ'dır. Şu kadar var ki bu iki kanun-ı ilâhi müterâfık ve mütevâzî olarak bulunurlarsa, bunların taalluk ettiği hükümler canlı ve ma'mûlün-bih olurlar; yok, bunlar yekdiğerinden ayrılırlarsa, elbette mutâ'iyetlerine noksan gelir.

Çünkü mâruf – mansûs, mâruf gayr-i mansûsa nazaran daha kuvvetlidir; bundan şüphe edilemez. Ekseriyet için gizli kalan "örf" nas ile teeyyüd edince nassa iman edenlerin umumu için malum olur. Örfün bu sûretle malumiyet ve iman dairesine girmiş olması mutâ'atın en kuvvetli sebeplerinden birini teşkil eder; nas, mârufa kudsî bir kıymet vererek onu dinîleştirir. O, nas sayesinde dinî bir mahiyet kesbeder ve dinî emirler sırasına girer, erbâb-ı iman dahi onun mârufiyetini bilsin bilmesin dinen hasen olduğuna kanaat getirir. Hayati bir muameleye ait olmakla beraber mümin onu yaptığı zaman dinî bir zevk duyar ve öyle yapar; aynı zamanda o fiil, onun menfaat ve maslahatına da muvâfıktır; çünkü örf, menfaat ve maslahattan ayrılmaz. Yukarıda da arz edildiği veçhile her mâruf, maslahattır da.

Nas, örfe tevâfuk etmekle mümin ve gayr-i müminlere göre ehemmiyet kesbeder. Çünkü fertler cemaatin vicdanında iyi görülen şeyleri tab'an severler. Mâruf cemaatin bütün fertleri için gaye-i emeldir, mefkûredir. İşte bunun içindir ki mâruf ile emredip münkerden nehyeyleyenler vicdân-ı umumide muhterem bir mevki **[420-4]** tutarlar. İşte nas da

29 Başı İslâm Mecmuası'nın birinci cildindeki sayılardadır.

30 خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ - Kur'ân-ı Kerîm, Sûre-i A'râf-VII, 199: (Resûlüm!) Sen af yolunu tut, iyiliği emret ve cahillerden yüz çevir.

örfe tevâfuk etmiş olmakla sevilecek şeyler arasına girer; sevilir. Evet, nas erbâb-ı imanca mukaddestir; fakat bununla beraber örfe de tevâfuk ederse bu cihet daha ziyade tezâyüd eder.

İşte şu hale göre örf, devre-i hayatiyesini ikmal edince buna muvâfık olarak vürûd eden nas da sukût eder. Fakat bu sukût –asr-ı saadetten sonra vukua geldiğine göre- kendisine ait mensûhiyetten, yahut delâlet ve sübûtunda tekevvün eden bir zandan neşet etmiş değildir. Binâenaleyh nas yine varlığını muhafaza eder, delâleti de kemâ-kân bâkîdir. Şu kadar ki mahall-i nasdaki mârufiyet, binâenaleyh hüsn zâil olduğundan o şey artık efrâdca, hatta cemaatçe de yapılmamaya, vicdân-ı umumi onun terkinden dolayı teczie etmemeye başlar; o fiil de kendiliğinden kalır veya yapılmaz olur. Netice itibariyle nassın o fiile delâleti inkıtâa uğrar, o fiil, nassın medlûlâtı arasından çıkmış olur. Çünkü o fiil hüsnünden dolayı nassın medlûlâtı sırasına dâhil olmuş idi; artık o hüsn kalmadığından tabiatıyla dâire-i nasdan huruc eder ve kendisine talep taalluk etmez olur.

Kubhundan dolayı nassın medlûlâtı sırasına girmiş olanlar da böyledir. Menfi örfün tebeddülüyle kubhu zevâle uğrayan, ya tahaffüf eden fiilde nehyin medlûlâtı sırasından çıkarak kendisine taleb-i terk taalluk etmez ve hiç olmazsa bu menfi talep tahaffüf[31] etmiş olur.

Erkeklerin altın, gümüş ile tezeyyün etmeleri ve ipek giymeleri gibi... **[421-5]** Bunlar zühd ve takva örfüne göre men edilmişlerdi. Bu örfe göre bunlar ile tezeyyün etmede ve ipek giymede kubuh vardı; binâenaleyh bunlar münker oluyordu. Fakat sonraları menfi örfte husûle gelen tebeddülden kubuh da müteessir oldu. Bunun büsbütün zevâline kanaat getirmek kâbil değilse bile her halde tahaffüf etmiş ve etmekte bulunmuş olduğunda şüphe edilemez; hatta bu halin hayli eski bir zamandan itibaren başlamış olduğu da muhakkaktır. Tahriminden evvel olduğu söylenmekle beraber aleyhi's-salâtü ve's-selâm efendimizin ipekten mâmul kabâ, cübbe, kenarı ipekli kürk giymiş oldukları mervîdir. Bir de ol hazretin Ömer radiyâllahu anha ipekten bir hulle vermiş oldukları rivayet olunuyor. Abdullah bin Abbas hazretlerinin ipekten dirsek yastıkları bulunduğu, Hazret-i Enes'in bir düğünde ipekli mindere oturdukları menkuldür. İmam Ebû Hanife hazretleri bu rivayetlere bakarak ipek üzerinde yatıp uyumayı, oturup dayanmayı tecviz ederlerdi. Bilumum fukahâ çok olmamak şartıyla ipekli elbise veyahut sarık giymekte beis görmüyorlar.

Altın, gümüş meselesi de böyledir. Hele son günlerde altın, gümüş, ipek istîmali pek ziyade taammüm etmiştir. Bu hal hiçbir tarafta inkâra da mâruz kalmıyor. Ecille-i ulemâmızın, hatta Şeyhülislâmların bile latalarında, cübbelerinde mebzûlen ipek bulunuyor. İlmiyenin resmî elbiselerindeki sırmalar da ehemmiyete alınmayacak derecede az değildir.

İşte görülüyor ki altın, gümüş, ipek istîmali hakkındaki bütün bu kararsızlıklar, ıttırâdsızlıklar hep bu husustaki menfi örfün tahavvül ve tebeddülünden ileri gelmektedir. Yoksa

31 Bazen delilin delâletindeki zanniyet de bu sûretle hâsıl olur. Nehiylerin, menfi örfte husûle gelen tahaffüf dolayısıyla kubhu gevşeyen fiillere delâleti kat'iyet ibraz edemez; zan derecesinde kalır ve buna da bu fiile nazaran delâletindeki zanniyetten dolayı "delil-i zannî" denilir. Yoksa bu delilin delâleti mutlaka her fiile nazaran zanniyet derecesinde değildir. Mesela: "المحتكر ملعون" hadîs-i şerîfindeki nehy-i zımnînin muhitî ve şehrî ihtikâra olan delâleti ile uzaklardan celbedilen azıklardaki ihtikâra delâleti arasında fark vardır: Birincisine delâleti kat'îdir; binâenaleyh onun hürmetine ve kerâhetine delâlet eder. Fakat ikincisine olan delâleti zannîdir. İşte bunun içindir ki İmam Ebû Hanîfe bu nev ihtikârın hürmet ve kerâhatine değil belki terk-i efdaliyet derecesinde bir şey olduğuna zâhib olmuştur.

bu menfi örf eski şiddetini muhafaza etmiş olsa idi kendisini göstermek hususunda elbette gecikmezdi. Mesela şer'-i şerîfe nazaran kubhu pek de sarih olmayan ve bugünün kâfirlerine ait şapkaları giymek hakkındaki menfi örfün canlılığı her halde dikkate şâyândır. Anlaşılıyor ki canlı örf, nassa mukârin olsun olmasın hükmünü icra etmekte kat'iyen rehavet göstermiyor.

Mûsikî ve resim meseleleri de bu bâbda misal olabilir.

[422-6] Bütün bu îzâhat ile beraber örfün müvellidi olan şekl-i içtimainin yaşadığı sahalarda mezkûr fiil oralarda medlûl-i nas olabilir. Kat'-ı yed-i sârikin hâlâ Yemen'de ma'mûlün-bih olduğu gibi.

İşte bundan dolayıdır ki bu hale -yani örfte husûle gelen tebeddül yüzünden fiilin nassa mâ-sadak olamamasına- nesh denilemez. Çünkü nesh tebdîldir. Hem de nesh olmak için birinci nasdan zamanen müteahhir fakat onun hükmüne muhalif diğer bir hüküm ile vürûd eden ikinci nassın bulunması lazımdır. Burada yani mârufiyetin intifâsıyla dâire-i nasdan huruc maddesinde ne tebdil vardır ve ne de öyle ikinci bir nas...

Tebdîl bulunmadığı meydanda. Çünkü nas ve hükmü kemâ-kân bâkî. Yalnız mârufiyetini zâyi eden bu madde bu kısım içtimai enmûzecler için nassın medlûlâtı sırasından çıkmış bulunuyor.

Birincinin hükmüne muhalif diğer bir hüküm ile vürûd eden nas da mevcut değil. Buda meydanda. Çünkü vahiy artık münkatı' olduğundan böyle nassın vücûduna ihtimal verilemez.

Zannederim ki bu mütâlaa "müellefe-i kulûb"un masraf-ı zekât olup olmaması meselesi ile izah olunabilir. "اِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَٓاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِى الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَابْنِ السَّبِيلِۜ فَرِيضَةً مِنَ اللّٰهِۜ"[32] âyet-i kerîmesinde "müellefe-i kulûb" masraf-ı zekât olmak üzere gösteriliyor. Asr-ı saadetin sonlarına doğru, müellefe-i kulûb sâir masraflar gibi bir masraf olup emvâl-i sadakadan bunlara da bir hisse veriliyordu. "اِنَّمَا" ile masdar olup "ihbâr" sûretinde vürûd eden bu inşâî âyet-i kerîmenin meseleye delâleti de pek kat'î idi. Fakat sonraları Hazret-i Ebûbekir'in devre-i hilâfetlerinden itibaren bunlara bu hisse verilmez oldu. Ömer radiyallahu anh "Artık müellefe-i kulûba zekât vermek mecburiyetinde değiliz..." diyerek bunların masraf-ı zekât olamayacağını ilan [423-7] ve ashâb-ı kirâm hazerâtı da bu kararı kabul eylediler. Artık âyetteki "وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ" nazm-ı celîlinin o zamandaki müellefeye; -hatta ekseriyeti aynı şahıslar teşkil ettiği halde- şümûlü yoktu. Ayetin nüzûlü esnasındaki hal ile Hazret-i Ebûbekir zamanındaki hal arasında küllî farklar husûle gelmişti: O zaman onların kalplerini telife ihtiyaç bulunduğu halde şimdi buna ihtiyaç kalmamıştı. İşte bundan dolayıdır ki vaktiyle bunlara emvâl-i zekâttan hisse çıkarmak mâruf ve hasen olduğu halde sonradan bunda hüsn ve mârufiyet görülemez oldu. Hazret-i Ömer bu hususta vicdân-ı umumiye tercüman olmaktan başka bir şey yapmadı. Nas kemâl-i sarâhatle müellefe-i kulûba zekât verilmeyi tecviz ettiği halde, ashâb-ı kirâm Hazret-i Ömer'in bu kararını işittikleri zaman ses çıkarmadılar. Çünkü zamanlarındaki müellefe-i kulûbun halini âyet-i kerîmenin mâ-sadakı olan müellefe-i kulûbun haline

32 Kur'ân-ı Kerîm, Tevbe-IX, 61: Sadakalar (zekâtlar) Allah'tan bir farz olarak ancak, yoksullara, düşkünlere, (zekât toplayan) memurlara, gönülleri (İslâm'a) ısındırılacak olanlara, (hürriyetlerini satın almaya çalışan) kölelere, borçlulara, Allah yolunda olana, yolda kalana mahsustur.

müsâvî addetmiyorlardı; İslâmiyet her hale rağmen yaşayabilecek kadar kuvvetlenmiş olup vaktiyle olduğu gibi bunların İslâmiyet'e zarar getiremeyecekleri malum idi. Demek oluyor ki ashâb-ı kirâm hazerâtının fikir ve içtihatlarına göre zamanlarındaki müellefe-i kulûb, âyet-i kerîmenin daire-i şümûlünden hariç kalıyordu. Zaten meseleyi başka türlü izah etmek de mümkün değildir.[33] Çünkü Hazret-i Ömer'in kararı ve ashâbın kabulüyle bir nassın hükmü nesh edilemez. Bu karar ve kabul, olsa olsa örfün bir nev tecellisi demek olan icmâ mâhiyetini hâizdir. Halbuki bize göre örf - icmâ, nasda nesh sûretiyle değil, belki nassın medlûlünde iskât sûretiyle menfi bir tesir icra eder.

İşte bu izahlardan hülasa şöyle neticeler elde edilir:

1. "وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ" kelimelerinin tilavet ve hükmünden hiçbiri hiçbir zaman nesh edilmiş değildir.
2. "وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ" nazm-ı celîlinin Hazret-i Ömer zamanındaki müellefeye şümûlü yok idi. Çünkü örf, onlara zekât verilmesini hasen görmüyordu. **[424-8]**
3. Örf, müellefe-i kulûba îtâ-yı zekâtı hasen gördüğüne göre, nas yine onlara sâdık olup kendilerine zekât verilebilir.[34]
4. Masraf-ı zekât bazı fıkıh kitaplarında zikredildiği veçhile yedi değil sekizdir.
5. Örfün tebeddülü sebebiyle bazı ef'âlin tabiî olarak nassın daire-i şümûlünden hurucu nesh sayılmaz.

Bu beşinci neticeyi daha biraz izah edelim: Malumdur ki muhtelif içtimai âmillerin tesiri altında olarak zamana, muhite göre tebeddül eden örf sebebiyle bazı fiillerin de kıymetleri tebeddül eder. Mesela: Vaktiyle hasen olan bir fiil, örfün tebeddülüyle diğer vakitte kabih olabilir. İhtilâf-ı mekânın da bu hususta büyük tesiri vardır. Mesela bu memlekette mâruf olan bir fiilin diğer memlekette münkerâttan sayıldığı çok defalar işitilip görülen şeylerdendir.

İşte bir örfün tesiriyle hasen olup daire-i nassa dâhil olan bir fiilin, tebeddül-i örf sebebiyle bunu zâyi ederek daire-i nasdan hurucu câizdir. Evvelce medlûlât-ı nasdan olan bir fiilin sonradan hariçte kalıp nassa mâ-sadak olamaması pek tabiî bir hadisedir. O fiil mâruf olup hüsn ile ittisâf ettiği zaman, fiiline nassan talep taalluk ediyordu. Fakat hüsn zâyi olunca bu mazhariyetten mahrum kalıyor demektir. Bu ise elbette nesh ve tebdil sayılmaz. İcabına göre ıstılâh vaz' etmek hakkımız olduğundan bu hadiseyi de "irtifâ" ile tabir edebiliriz.[35]

Bunu yani "irtifâ" hadisesini -pek de mutâbık olmamakla beraber- bir misal ile izah edelim; mesela: "يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُٓوا اِذَا قُمْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَاَيْدِيَكُمْ اِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُؤُ۫سِكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ اِلَى الْكَعْبَيْنِؕ"[36] **[425-9]** âyet-i kerîmesinden el ve ayakların yıkanması da abdestin erkânından olduğu anlaşılıyor. Çünkü bunlar ile emredilir, bu

33 Bu mesele şimdiye kadar hakkıyla izah edilememiştir.

34 Siyaseten ehemmiyetli olan şimdiki bazı mühtedîlere verildiği gibi.

35 Çünkü o fiil hüsn veya kubhundan dolayı nassın şümûlü dairesine girmiş idi. Bu fiil hüsn ve kubhunda husûle gelen tebeddülden dolayı kendi kendine sukût ettiğinden nas da ona nazaran mürtefî bir mevkide kalıyor demektir. İşte şu mülahazaya göredir ki bu hadiseyi de "irtifâ" ile tabir ediyoruz.

36 Kur'ân-ı Kerîm, Mâide-V, 6: Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman yüzlerinizi, dirseklerinize kadar ellerinizi yıkayın; başlarınızı meshedip, topuklara kadar ayaklarınızı da (yıkayın).

emir de umum içindir. Fakat el ve ayakları bulunmayanlar bu emir ile muhatap olmazlar. Bunlar tabiatıyla nassın daire-i şümûlünden hariçtirler. Fakat bunların yani el ve ayakları bulunmayanların nassın daire-i şümûlünden hariç kalmaları şüphesizdir ki nesh gibi nassa ait bir ârızdan dolayı değildir. Belki asıl bunların, nassın dairesine dâhil olabilmek istidadında bulunmadıklarından dolayıdır; binâenaleyh bunların fiili sâkıt olup nas da bunlar hakkında sâkittir ve mürtefîdir. El ve ayakları bulunmuş olsa idi elbette bunlar da nassın şümûlü dairesine dâhil olurlar, nass, bunlar hakkında da nâtık olurdu.

Mâ-nahnü fîhimizde de aynı hal vardır: Asr-ı saadette müellefe-i kulûba îtâ-yı sadaka hasen sayılırdı. Onun için bu fiil "وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ" nazm-ı celîlinin şümûlüne dâhil oluyordu. Fakat sonraları bu hüsn zâil olduğundan nassın şümûlüne dâhil olabilmek istidadını kaybetmiş idi. Onun için nas da bunların hakkında sâkit bulunuyordu.

Halim Sabit

MÜDÂFAA

İntikâda Cevap

Bir kelime oyuncağı - Tedlîs değil tenvîr - Tenâkuz var mı yok mu? - Teklifin tarifi ve mübahın bu tariften hariç kaldığı -Umûr-ı zarûriye delile muhtaç değildir -Bazı umûr-ı tabiîye vardır ki şer'-i mufassala nazaran mübah olduğu halde şer'-i mücmelce müsbet veya menfi bir kıymeti hâiz olabilir.

İslâm Mecmuası'nın on ikinci sayısında "Cevazın Ahkâm-ı Şer'iyeden Olmadığına Dair Makalesi Münasebetiyle" unvanlı muhterem Mansûrîzâde Said Beyefendi'yi takiben yazmış olduğum makalemin *Sebîlürreşâd*'ın 303 numaralı nüshasında bir zat tarafından tenkit şerefine mazhar edilmiş olduğu taraf-ı âcizîden **[426-10]** ancak bir buçuk ay sonra ufak bir seyahatten avdette görülebilmiş ve ahvâl-i hâzıra dolayısıyla mecmuamızın muvakkaten gaybûbeti cevabımın bugüne kadar te'hirine sebep olmuştur.

Makalemin başı "Cevaz tâbir-i diğerle mübah " kelimeleri ile başlıyor idi ki buradaki mübah, cevazı tefsir için değil belki her zaman câiz ile mübah arasında tesâvî bulunmadığını ifadeten îrad olunmuş ve açıktan açığa bu adem-i tesâvînin kasdolunduğunu göstermek için "tâbir-i diğer ile" denilip "yani" harf-i tefsiri kullanılmamış ve doğrudan doğruya bu maksat üzerine yürünmüş idi.

Fakat bu zat kendisini kaptırmış olduğu hiss-i ilzâm sâikasıyla biraz düşünmeye, mânâya nüfuz etmeye vakit bulamaksızın kelime oyuncakları yapmış ve burada tekrarını zâid gördüğüm dört beş satırlık cidâlengîz yazılarıyla bana kendi tabiriyle "Silah-ı ilm-i şerîat olan usûl-i fıkıh ile henüz tevaggul etmiş" olduğumu söylemiş ve bu kelime oyuncaklarının daha çok "İlm-i İştikâk" ile değil "Felsefe-i Fıkıh" olan "Usûl" ile öğrenileceğini ve hatta bu ilim ile benim gibi henüz tevaggul edenlerin bilemeyecekleri kadar bu oyuncakların "Usûl-i Fıkıh"da hâiz-i ehemmiyet olduğunu irşâdât-ı fakihâneleriyle bildirmişlerdir.

Cevazın ahkâm-ı şer'iyeden olmadığını mutlak olarak meydân-ı ilme vaz' ediyor ve nâkıdîn-i ulemâ tarafından müttefikan kadh olunan "tedlîs" cihetini de bırakmıyor imişiz.

"Tedlîs" müşteriden metâın ayıbını örtmektir. Ehl-i hadis ıstılâhında dahi "İttisâl ve sıhhati îham eder bir lafız ile isnâd-ı hadisteki halel ve inkıtâı gizlemektir" ki bu da "Tedlîsü'l-isnâd" ve "Tedlîsü'ş-şüyûh" namlarıyla ikiye ayrılır.

Çok şükür biz makalemizde sıhhati îham eder bir lafız îrad etmedik. Ve maksadımızı tervîc için böyle bir harekette bulunmadık. Hiçbir kimseye isnadımız da yoktur. Biz kudretimizin yettiği kadar tedlîs değil tenvîr-i hakikat uğrunda çalışıyoruz.

Evet; İmam Gazzâlî, *El-Mustasfâ*'sında bu meseleyi Bağdat ve Basra[37] **[327-11]** Mûtezilesi arasını tefrik etmeksizin erbâb-ı îtizâle isnat etmiş ise de bu gibi mesâil-i fer'iyenin ekserisinde usûlde Mûtezile'den bulunan fukahânın sâir fukahâdan daha ziyade korkulacak bir cihetleri[38] olmadığından ve ale'l-ekser beraber gittiklerinden bu nefy-i mübah meselesinde Mûtezile'den mesela Ka'bî'yi takip etmiş olsak bile bunu tasrih etmemek bir tedlîs mahiyetini hâiz olmaz zannederiz.

Halbuki biz bu meselede kendi kendimize yürüyoruz. Fikrimizin *El-Mustasfâ*'dan alınmış olduğunu söylemek kıyasın eşkâl-i mârufesi dahilinde idare-i kelâm eden zâtın sözlerini Şemsiyye veya başka bir mantık kitabına isnat ile müsâvîdir. Bir çerçeve içerisinde söylenilen sözlerin birbirine benzemesi tabiîdir, zaruridir.

Bu zâtın yazdığı intikâdnâmesinin hemen nısfını teşkil eden yazılarımda bulduğu bir tenâkuz tahlili vardır ki okuduğum vakit hakikaten bâsırama bir emniyetsizlik hissi verdi.

Tenâkuz her noktada müttehid olan iki kaziyeden iki muhtelif hüküm vermek demektir, yani mütegâyir bulunmayan kaziyelere iki muhtelif hüküm verilmek istenirse elbette tenâkuz görülür. Tenâkuzda umde tegâyürdür. İki kaziye arasında tegâyür bulunmalıdır ki tenâkuz kendini göstersin. Bunun için de "vihdât-ı semân" dedikleri vahdetlerin bulunmaması kaidesi tesis olunmuştur. Uzun uzadıya tahlilden sonra kim bilir nasıl oldu da bu zat "nâmütenâhî olan ahkâm-ı mübâha umûr-ı şer'iye dairesine alınamaz" diye zübde ettikleri sözümüzü "Fiil ve terkinde mücâzat olmayan mübah fiilleri icrada mükellef muhayyerdir. Delil-i sem'îsiyle[39] ef'âl-i nâmütenâhiye-i **[328-12]** inşâiye ibâhası hükm-i şer'î tahtına alınmış ve binâenaleyh mübah fiiller ahkâm-ı şer'iye dairesine girmiş denilecek olursa" diye başkası tarafından îrad olunması tasavvur olunan bir muâraza-i mutasavvire ile müttehid buldular?!... Müttehid buldular da bundan âmiyâne ve âmiyâne olduğu kadar da müzeyyifâne bir hitaptan sonra nâmütenâhî olan ahkâm-ı mübâha umûr-ı şer'iye dairesine alınır" demiş olduğumuzu çıkardılar?.. Ve nasıl oldu da "Fıkıh bilen kimse böyle söz söylemez" diye mantıkın tenâkuz bahsini fıkha soktular?..

Biz öyle buluyoruz ki "الزام ما فيه كلفة ومشقة" diye tarif olunan teklif "mübah"a sâdık değildir. Mübah ile teklifin mânâsı arasında mübâyenet vardır. "Mübah"da şâri' tarafından

37 Bağdat Mûtezilîlerinden meşhur Ka'bî'nin Kemal bin Hümam'ın *Tahrîr*'indeki beyanı üzere bu meseleyi sûret-i telakkisi diğer erbâb-ı îtizâlin İmam Gazzâlî tarafından beyan olunan sûret-i telakki ve kabulleriyle bir değildir.

38 Nazzâm gibi bazı Mûtezilîler müstesna.

39 Burada medlûlü delil yerinde istîmalimizde gözden kaçırılmayıp büyük bir hata etmiş gibi sermaye-i makâl ittihâz olunmuş olduğundan herhangi bir sebeb-i edebîden dolayı medlûlün delil ve delilin medlûl mahallinde istîmalinin şâyi olduğunu söylemeye mecbur olduk. Arapça'da bu istîmal bir kaide gibi mâruftur. Nitekim Mahmud el-Antâkî *Alâka* nam risâlesinde yirmi yedinci ve yirmi sekizinci alâka olmak üzere dâlliyet ve medlûliyeti tâdad etmektedir. Maamâfih bu gibi münâkaşât-ı lafziye bir fâide-i ilmiye bahşetmeyeceğinden şâyân-ı iltifat olmadığı vâreste-i iştibâhtır.

ilzâm olunan bir külfet yoktur. Oturmak, kalkmak gibi harekât-ı tabiiye ve hayatiyede insan üzerine bir külfet tahmîl olunmuş değildir. Binâenaleyh "mübah" ahkâm-ı teklifiye cümlesine dâhil olamaz. Îtikad-ı hakkıyeti itibariyle ve de taglîb tarîkıyla diye verilen cevapların itirazın karşısında muhafaza-i sükût etmeleri evlâ olduğu âşikârdır.

Nâfînin ikâme-i delile mecbur olup olmadığı bu zâtın da söylediği gibi İmam Gazzâlî'nin *El-Mustasfâ*'sında beyanına göre ihtilaflı olup muhtar olan "umûr-ı zarûriyeden olmayan menfiyâtın delilsiz bilinemeyeceği" yani "umûr-ı zarûriyenin delilsiz bilineceği"dir ki ne işlemesinde sevap ve ne terkinde ikâb olan yemek ve içmek vesâire gibi umûr-ı zarûriye-i mübâhanın hiçbir delile muhtaç olmadığı ve hakkında nas aramaya lüzum bulunmadığı âşikârdır.

Umûr-ı zarûriye-i hayatiyeyi teklifât zümresine idhâl etmek Hakîm-i müteâl hazretlerine abes isnadına kadar varır. Emir iktizâ ve taleptir, mübah ise gayr-i muktezîdir. Gayr-i muktezî olduğu gibi teklifât zümresine de dahil değildir. İnsiyâkât-ı tabiiyeyi ahkâm-ı teklifiyeden addetmek sıyt-i Nebî'yi duymayan kimselerin mesela ahkâm-ı teklifiyeden **[429-13]** olan orucu tutmadıkları ve namazı kılmadıkları gibi teklif vürûd etmeden av avlanmamaları ve oturup kalkmamalarını icap eder. Maamâfih bazı umûr-ı tabiiye vardır kı şer'an fiil ve terki müsâvî yani teklifât zümresinden olmadığı halde örf denilen şer'-i mücmel ona müsbet veya menfi bir kıymet verebilir. Mesela ferde nazaran melbûsât ve me'kûlâtta hadd-i îtidâli geçmek mübah olduğu halde; ahkâm-ı teklifiyeden değil iken cemaat onu kabih görür. Ve vicdân-ı umumice mevki-i kabule geçmez. Bu hal umum nazarında asla kerâhetten kurtulamaz. Ve hiçbir cemaatin bilumum efrâdı müsrif değildir. Tenezzüh mahallerinde gezmek mübah olduğu halde "örf" ulemânın bu mahallerde gezmelerine daima nazar-ı kerâhetle bakmadadır. Demek ki şer'-i mufassaldaki teklifât zümresinden olmayan birçok şeyleri şer'-i mücmel dediğimiz "örf" teklifâta idhâl eder ki bu halde örf "hitâb ve menfi" mevkiinde bulunuyor demektir.

Bu zâtın "Hakkı kabul etmeli" diye makalesinin sonundaki cümleye muvâfakaten biz de kendileri deseler de demeseler de hakkı kabul eden ve daima Hakk'a tapanlardan ve mihrâb-ı mesaisi Hak olanlardan olduğumuzu söylemekle hitam veririz.

Bâyezid Dersiamlarından
Şerefeddin

Cevazın Ahkâm-ı Şer'iyeden Olmadığına Dair

-İzmirli İsmail Hakkı Beyefendi'ye-

İslâm Mecmuası'nın birinci cildinde "Cevazın Ahkâm-ı Şerîattan Olmadığına Dair" ünvanıyla neşretmiş olduğum makaleye, İzmirli İsmail Hakkı Beyefendi'nin muhterem *Sebilürreşad* risâlesi vasıtasıyla mukabelede bulundukları görüldü idi. Hak ve hakikatin izah ve izhârı maksadıyla müdafaa ve mukabele etmek zamanının artık hulûl etmiş olduğu zannındayım.

Muârızımızın birinci makalesi; "Cevazın ahkâm-ı şerîattan olup olmaması **[430-14]** hakkındaki nizâ, nizâ-ı lafzîdir." unvanıyla başlıyordu. Fakat; esas meseleye ait olan bu cihetin münakaşasına girişmezden mukaddem makale-i esâsiyemde fukahâ-yı Hanefiye ve Şâfiîye'den bazıları cevazın ahkâm-ı şerîattan olmadığına kâil olmuşlardır, dediğim için "Cevazın ahkâm-ı şerîattan olmadığına kâil olanlar Mûtezile'den bazılarıdır" mealinde olarak telhis ettiğim iddiasını, birçok usûl kitaplarına da müracaat ve onlardan bazı fıkralar naklederek ispat etmek istiyor ve "Ne için bu mezhebe kâil olanların Mûtezile'den bazıları olduğunu ketmedip fukahâ-yı Hanefiye ve Şâfiîye'den bazılarıdır diyorsunuz" diye itiraz veya sual ediyordu.

Muârızımız bazı ulemâ-yı Mûtezile'nin tabakât-ı fukahâ-yı Hanefiye ve Şâfiîye'de dâhil olduklarını -bizzat- uzun uzadıya beyan ettikleri halde bu sualin îradına neden lüzum hissediyorlar, pek de bilemiyorum?!

İlm-i kelâm erbâbının mesâil-i kelâmiyede yekdiğerine muhalif olan fırkaları tefrik ve temyîz için tayin ve tahsis etmiş olduğu veya diğer fırka isimlerini, fıkıh veya usûl-i fıkıh mesâilinde de -güya mesâil-i kelâmiyeden bahsolunuyormuş gibi- bahs ve istîmal etmek neden icap etsin? Yoksa cevaz ahkâm-ı şerîattandır veya değildir, meselesi mesâil-i kelâmiyeden midir? Bi'l-farz ulemâ-yı nahv ve ma'ânîden olan Mûtezile'den sarf-ı nazar o ilimlere ait bir mesele nakledilecek olursa yine Mûtezile'den bazıları böyle veya şöyle diyor, demek mi iktizâ eder, haklarında nahviyyûndan veya ulemâ-yı ma'ânîden bazıları demek doğru olmaz mı? Hülasa fıkıhta ve usûl-i fıkıhta Mûtezilelik ve ehl-i Ehl-i Sünnetlik gibi fırkalar ve mezhepler yoktur. Bunlar ancak mesâil-i kelâmiyededir. Bu nokta-i nazardandır ki cevazın ahkâm-ı şerîatta olmadığına kâil olanlar ister Mûtezile'den ve ister Ehl-i Sünnet'ten olsunlar -mesâil-i kelâmiyenin hâricinde- buna atf-ı ehemmiyet etmek iktizâ etmez. Bununla beraber; cevazın ahkâm-ı şerîattan olmadığına kâil olanlar yalnız Mûtezile'den bazıları değil Mûtezile'den olmayan fukahâ-yı Hanefiye ve Şafîiye'den bazıları da kâil olmuşlardır.

Sâhib-i *Telvîh* taâruz ve tercih bahsinde, bi'setten yani şerîatın vürûdundan **[431-15]** evvel olan ef'âl hakkında hüküm neden ibaret olduğuna dair mezâhibin ihtilâfını beyan ederken, (eğer teneffüs gibi ef'âl-i ıztırâriyeden ise memnû ve haram değildir, meğer ki teklîf-i mâlâ-yutâk tecviz oluna. İşte bu eşyada asolan hürmettir, dinlerin mezhebidir.) diyor. (Eğer ekl-i fevâkih gibi ef'âl-i ihtiyâriyeden ise Mûtezile'den ve fukahâ-yı Hanefiye ve Şâfiîye'den bazılarına göre memnû değildir, mübahtır.) diyerek mevzû-ı bahs makalemiz olan mezhebi murad ediyor. Sâhib-i *Telvîh*'in bu cihete dair olan ibaresini naklediyorum:

وان كان اختياريًا كأكل الفاكهة فحكمه الاباحة عند بعض المعتزلة وبعض الفقهاء من الحنفية والشافعية

Ne garip bir hal! Muârızımız bir taraftan nizâ, nizâ-ı lafzîdir yani kelime kavgasından ibarettir, diyor; bir taraftan -Galiba bizi erbâb-ı îtizalden göstermek maksadıyla- yine Mûtezile mezhebidir iddiasında da ısrar ediyor. Nizâ; mademki kelime kavgasından başka bir mânâyı hâiz olmayan nizâ-ı lafzîden ibarettir, o halde bu hususta ortada ne mezhep ve ne de fırkalar kalır.

Esas bahse taalluku olmayan bu cihet, bu sûretle hall u izah edildikten sonra, nizâın hiçbir hüküm ve ehemmiyeti olmayan kelime kavgasından ibaret bir nizâ-ı lafzî değil, en mühim bir esasa ait nizâ-ı hakiki olduğunu ispat ve izah edelim.

Nizâın bir nizâ-ı lafzî olduğunu iddia eden muârızımız *Usûlü'l-Hudarî*'den naklen isbât-ı müddeâ etmek istiyor. Ve *Usûlü'l-Hudarî*'den aynen ibaresini naklettikten sonra şu yolda tercüme ediyorlar:

"Câizin (mübahın) hükm-i şer'î olup olmaması hakkındaki nizâ nizâ-ı lafzîdir, asla bir faydayı müntic değildir. Çünkü cumhur, hükmü taleben veya tahyîren fiil-i abde müteallik hitâbdır, diye tarif ediyorlar. "ان شئتم فعلتم" diler isen işlersin, "لا خرج عليكم" sizin için harec (muâheze ve mücâzat) yoktur" sözleri şüphe yok bir hitâbdır, bu da şâri' tarafından bir hükümdür. Şâri'in sükût ettiği şeye gelince şâri'in sükûtu "ebahtuhû" onu mübah (câiz) kıldım kuvvesindedir.

[432-16] Binâenaleyh bu ıstılâh üzere mübahın bütün aksamı ahkâm-ı şer'iyedendir. Mûtezile hükmü kendinde talep bulunana tahsis ediyorlar. İşte nizâ esâmî ve ıstılâhatta bir nizâdır. Bu gibi nizâlar nazar-ı ukalâda hiçtir.

Usûlü'l-Hudarî müellifi cevazın ahkâm-ı şerîattan olduğuna kâil olan eimme-i mezhep ve cumhûr-ı fukahânın ve cevaz ahkâm-ı şerîattan değildir diyenlerin hiçbir şeyde hiçbir nizâ ve ihtilafları yokmuş ve her şeyde müttefik imişler ve hatta şâri'in sükûtunun "ebahtuhû" kuvvesinde bir hitâbdan ibaret olduğunu hiçbiri inkâr etmiyormuş, yalnız hilâf ve nizâ hükmün tarifinde imiş, demek istiyor.

Eimme-i usûl ve fukahâ-yı mezhep; şâri'in sükûtunun "ebahtuhû" kuvvesinde bir hitâb olduğuna kâil olmamışlardır. Şâri' vâcibât ve muharremâtta sükût etmediği gibi câiz olan şeylerde de sükût etmemiştir. Usûliyyûn ve fukahâ-yı mezheb câiz olan şeylerin kâffesi "خَلَقَ لَكُمْ مَا فِى الْأَرْضِ جَمِيعًا"[40] âyet-i celîlesiyle sabittir, derler. Halbuki cevaz ahkâm-ı şerîattan olmadığından öyle âyet-i celîlelerle sabittir, demek doğru bir içtihat değilse de *Usûlü'l-Hudarî* müellifi gibi şâri'in sükûtu "ebahtuhû" kuvvesinde bir hitâbdır, ahkâm-ı şerîattan olan cevaz onunla sabit olur, gibi sözü de söylememişlerdir. Çünkü ulemâ-yı usûl ve fukahâ-yı mezhep böyle söz söylemekten çok âlî ve münezzehdirler. *Usûlü'l-Hudarî* müellifinin bu sözü kendisinin ilm-i usûle nispeti olmadığını ve usûlün mesâil-i gâmızasını değil, basîtasını bile idrakten âciz olduğunu isbata kâfidir.

Usûlü'l-Hudarî müellifine göre şâri'in sükûtu, "ebahtuhû" kuvvesinde bir hitâb imiş ve bununla ahkâm-ı şerîattan olan cevaz sabit oluyormuş. Bu sükût; acaba kable'l-bi'se olan sükûta da şâmil midir?

-Mâbadı var-

Menteşe Mebusu
Mansûrîzâde Said

40 Kur'ân-ı Kerîm, Bakara-II, 29: O, yerde ne varsa hepsini sizin için yarattı.

اسلام مجموعه‌سی

شعاری : « دینلی برحیات ، حیاتلی بردین » در .

ییل ۱ - صایی ۱۵

۳۰ ذی‌الحجه ۱۳۳۲
۶ تشرین‌ثانی ۱۳۳۰

جلد ۲

مدیری : حلیم ثابت

نسخه‌سی ٦۰ پاره‌در

درسعادت — مطبعهٔ عثمانیه

۱۳۳۰

İslâm Mecmuası

Şiârı: "Dinli bir hayat, hayatlı bir din"dir.

Yıl: 1 - Sayı: 15 - Cilt 2 | **30 Zilhicce 1332** | **Müdürü: Halim Sabit**

6 Teşrînisânî 1330

[19 Kasım 1914]

Nüshası 60 paradır.

Dersaadet — Matbaa-i Osmaniye

İslâm Mecmuası

On beş günde bir çıkar. **Müslümanların fâidesine çalışır.**

Sayı 15 **30 Zilhicce 1332 – 6 Teşrînisânî 1330** **Yıl: 1**

KUR'ÂN-I KERÎM

Sûre-i Bakara[41]

Bismillâhirrahmânirrahîm

(11) Bunlara: (Yeryüzünde fesad etmeyin) denildikçe, (Ancak biz muslih adamlarız) derler. (12) Âgâh olun ki, ancak bunlar müfsid ve münâfık adamlardır. (13) Bunlara (Siz de nâs gibi iman edin) denildikçe (Biz sefihler gibi iman mı ederiz?!) derler; âgâh olun ki sefihler kendileridir, lakin bunu anlamazlar. (14) Bunlar, iman edenlere mülâki olduklarında (Biz de sizin gibi iman ettik) derler de kendi şeytanlarıyla yalnız kaldıklarında (Biz sizinle beraberiz fakat onlar ile istihzâ ederiz) derler. (15) Cenâb-ı Hak dahi onları ile istihzâ eder ve tuğyanlarına mühlet verip körlükle hayrette kalırlar.

(16) Bunlar, ol kimselerdir ki: Hidayet mukabilinde dalâleti satın aldılar, fakat ticaretleri kazanç temin etmedi ve hidayet bulmadılar; (17) bunların misali beyabânda ateş yakana benzer ki o ateş etrafını aydınlatmaya başladığı zaman Allah **[434-2]** *onların nurlarını izâle edip kendilerini karanlıkta bırakmakla bir şeyi görmez olurlar. (18) Bunlar, bir sürü sağırlar, dilsizler, körlerdir ki bu hallerinden dönmezler.*

KELÂM

İçtimai İlm-i Kelâm

Cenâb-ı Hak Bilinmez Sezilir

Allah ziyâ-yı edebiyetiyle her şeye muayyeniyet veren bir mehul-i mutlaktır. O bir nurdur ki vücud onunla kâim ve zerrât-ı vücud onun şuâ-ı ulûhiyetinde sâbihdir. Felâsifeden bazıları bu şe'niyet-i mukaddesenin lehine delil bulamayıp vâdi-i inkâra sapmışlar ise de aleyhinde delil ikâme edememişlerdir, belki aleyhinde delil bulamamış ve lehine de delil bulmak istememişlerdir. Bu şe'niyet-i mukaddeseyi insan ihâta edemediği halde vicdân-ı beşer her zaman onu hissetmektedir. O meçhuliyet içinde bir malumiyettir. Şuûn-ı tabiiyye arasında en bariz olan madde ziya olduğu halde onun bürûz ve işrâkı en görünmeyen

41 Başı 14'üncü sayıda.

esîre muhtaç olduğu gibi envâ'-ı şuûn ve havâdisiyle bu kâinat dahi nâ-malum olan bir mechul-ı mutlak ile kâim ve dâimdir ki vicdân-ı beşer sezdiği bu şe'niyeti müsemmâsı gibi aslını tayin edemediği[42] (Allah) ismiyle yâd etmektedir.

Kur'ân-ı celîlü'ş-şânda da bu şuur-ı tabiiye istinaden "اَفِى اللّٰهِ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ"[43] buyurulmaktadır. Filhakîka karn-ı evveli teşkil eden ashâb-ı kirâm arasında revâbıt-ı içtimaiye pek hâr ve samimi olduğundan bu şe'niyet-i mukaddesenin **[435-3]** tecelliyâtı her içtimalarında kendilerini tatmin ediyor ve hiçbir fert bu şe'niyet-i mukaddese hakkında peygamber efendimizden delil sormaya lüzum görmüyor idi.

Ashâb-ı kirâm zamanındaki ihtilâfât, karındaşlar ile ceddin ve kız karındaşlar ile peder ve validenin mirası ve adl ve kelâle ve red ve peder ve valideden kız karındaşların ta'sîbi meselelerinden ibaret idi. İlk iki halife ile Hazret-i Osman'ın ibtidâ-yı hilâfetinden itibaren altı sene zarfında bu hal devam etmiş idi. Revâbıt-ı içtimaiye gevşedikçe ihtilaflar baş göstermeye başlamış ve sahabe-i kirâmın son zamanlarında Ma'bedü'l-Cühenî ve Gaylân ed-Dımaşkî gibi Kaderiye rüesâsı zuhur eylemiş idi ki Abdullah b. Ömer ve Câbir b. Abdullah ve Ebû Hureyre ve İbn Abbas gibi sahabe-i kirâmın müteahhirîni bunlardan teberrî etmişler idi. Havâric dahi bu sırada ref'-i livâ-yı ihtilaf eyleyip o tarihte ehl-i İslâm arasında yekdiğerini tekfir eden yirmi kadar fırka bulunuyor idi.

Emevîler zamanında Havâric, Kaderiye, Revâfız ihtilâfâtı bâkî olmakla beraber şekl-i içtimainin bir mevlüd-i tabiisi olan Mürcielik zuhur etti. Emevîye devletinin birincisi ve halefleri için amel, iman ve niyetten ircâ' ve tehir ve iman ile mâsiyetin zarar vermeyeceği îtikadı cidden lüzumlu bir teselli idi.

Abbâsîler ise âl-i resûlun hukukunu müdafaa ve makâm-ı hilâfeti eyâdî-i gasbdan tahlis esasına istinat etmiş olduklarından Emevîlerden daha menfi görünmek ihtiyacı karşısında bulunuyorlar ve binâenaleyh Kaderiliği iltizam ediyorlar idi. Me'mun zamanına kadar zuhur eden fırkaların ekserisi ihtiyacât-ı içtimaiyeden tevellüd etmiş ve ayrı ayrı efkâr-ı esâsiyeye istinat etmekte idilerse de ulûhiyet ve nübüvveti inkâr eden Yunan ve Hind'in bazı eşhâs ve felsefesi ehl-i İslâm arasında henüz bilinmiyor idi.

Yunan kitaplarının Arapça'ya tercüme edilmesi ve İran'da yaşamış olan mezâhib-i muhtelife mensubîninin Abbâsîye devrinde mevâki-i iktidara gelmeleri üzerine mesâil-i ameliyeden farklı bir mesâil-i îtikadiye yani fıkıhtan başka bir de kelâm ilmi **[436-4]** tedvîn edilmek ihtiyacı hâsıl olmuş ve kelâmın en mühim mebhasını (isbât-ı vâcib) teşkil etmiştir ki bu halde bugünkü kelâmımız "اَفِى اللّٰهِ شَكٌّ" diyen din-i İslâm'a nazaran menşeince dinden ziyade dinsizlikten almış demektir. Bununla beraber ancak şuur-ı tabiî ile bilinen ulûhiyeti isbata kıyam ettiklerinden İslâm mütekellimleri dahi bu bâbda müsbet ulûhiyet olan bazı Yunan felâsifesinin delillerini aynen îrad etmişler ve nokta-i azîmetleri vehm-i mahzdan ibaret olan bu delillere burhân-ı tatbîkî ve burhân-ı süllemî diye ad vermişler ise de bunlar başkaları için bir işe yaramadığı gibi kendilerinin dahi bünye-i îtikadiyelerini sarsmış olduğundan fukahâ-yı ulemâ tarafından pek muhik olarak "من تكلم تزندق" de-

42 Bu lafza-i şerîfe hakkında pek çok ihtilaf vâki olmuş ve bunlardan birini (zat-ı ulûhiyet bilinemediği gibi bu lafzın dahi bilinemeyeceği) teşkil etmiştir. Maamâfih kelimenin İbrânî olduğu şüphesizdir.

43 Kur'ân-ı Kerîm, İbrahim-XIV, 10: Yeri ve gökleri yaratan Allah'da mı şekk var?!.

nilmiş ve birçok mütekellimler bu acı hakikati kendi nefislerinde duymuş olduklarından tarsîn-i itikat için kelâm ile iştigali terk etmişlerdir.

Şe'niyet-i mukaddeseyi illet-i ûlâ, mebde-i evvel gibi tavsifler ve vâcibü'l-vücud gibi tayinler İmam Şâfiî'nin dediği[44] gibi müşebbiheliktir.

Kelâm yalnız fırak-ı muhalifeyi tedâfüî vaziyette değil ehl-i İslâm'ın takviye-i îtikadına hâdim bir mahiyette olmak lazımdır. Bunun için de içtimai ilm-i kelâma ihtiyaç vardır. Her içtimadan bir ruhaniyet doğar, bir mukaddesiyet zuhur eder. Mesela bayrağımız mukaddestir. Fakat bilinir ki ayrı ayrı ne bezinde ve ne direğinde mukaddesiyet yoktur. Mukaddesiyet vicdân-ı umuminin bayrağımızda tecellisindedir.

Kâbe'deki kudsiyet ve ruhaniyet de buradan doğar. Sahabe-i kirâmın namaz, hac, cihat gibi pek çok içtimalarda birleştiklerinden bu içtimalarında şe'niyet-i mukaddesenin tecelliyâtını hissediyor ve kalpleri ümit ile doluyor, meyus ise ümitvar ve korkuda ise emin oluyorlar idi. Gelecek makalemizde içtimai ilm-i kelâmın nasıl tesis edebileceğini yazmaya çalışacak ve bu şe'niyet-i mukaddesenin isbatı değil sahâyif-i vicdanda tespitinden bahsedeceğiz.

Darü'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi Tefsir Müderrislerinden
Şerefeddin

[437-5]

İSLÂM'IN NECÂTI

Cihâd-ı Ekber İlanı

-Tarihî vesikalar-

Hükûmet-i seniyenin İngiltere, Fransa, Rusya ile hâl-i cihadda bulunduğuna dair şeref-sâdır olan irade-i seniye-i hazret-i hilâfet-penâhi sûretidir:

Şehr-i hâlin on altıncı günü Donanma-i Hümâyun'un bir kısmı tarafından Karadeniz'de manevra icra edilmekte olduğu sırada Karadeniz Boğazı'na torpil dökmek vazifesi ile hareket ettiği bilâhare anlaşılan Rusya donanmasından bir takımı mezkûr manevraları ihlal ve müteakiben izhâr-ı muhâsama ile boğaza doğru hareket etmeleriyle Donanma-i Hümâyun tarafından mukabele olunmakla beraber şâyân-ı teessüf olan şu hadise hakkında hükûmet-i seniyece Rusya devletine müracaat ile tahkikat icrası ve vaka esbâbının zâhire ihracı teklif ve bu sûretle bîtaraflığı muhafazaya ihtimam edilmiş olduğu halde Rusya devleti müracaat-ı vâkıâya cevap îtâ etmeksizin sefirini geri celbeylediği gibi kuvva-yı askeriyesi de Erzurum hududunu nukât-ı muhtelifeden tecavüz etmesine ve bu sırada Fransa ve İngiltere devletleri dahi sefirlerini geri çağırdıktan başka İngiliz ve Fransız donanmaları müştereken Çanakkale'ye ve İngiliz kruvazörleri Akabe'ye top atmak sûretiyle bilfiil muhâsamata ibtidâr ve ahiren de düvel-i mezbure devlet-i Osmaniye ile hâl-i harpte bulunduklarını ilan eylediklerine binâen Hükûmet-i Osmaniyece de müsteniden bi-tevfîkâtillahi teâlâ mezkûr üç devlet ile hâl-i harp ilanını irade eyledim.

44 من انتهض لطلب مدبره فان اطمأن الى موجود ينتهى اليه فكره فهو مشبه...

Bu irade-i seniyemin icrasına Heyet-i Vükelâ memurdur.

22 Zilhicce 332, 29 Teşrînievvel 330

Mehmed Reşad

Sadrazam ve Hariciye Nâzırı Mehmed Said, Şeyhülislâm ve Evkaf-ı Hümâyun Nâzırı Hayri, Harbiye Nâzırı Enver, Dahiliye Nâzırı ve Maliye Nâzırı Vekili Talat, Adliye Nâzırı ve Şûrâ-yı Devlet Reis-i Vekili İbrahim, Bahriye Nâzırı Ahmed Cemal, Maârif Nâzırı ve Posta ve Telgraf ve Telefon Nâzırı Vekili Şükrü, Ticaret ve Ziraat Nâzırı Ahmed Nesimi.

[438-6]

Beyannâme-i Hümâyun Sûreti

Orduma, Donanmama:

Düvel-i muazzama arasında harp ilan edilmesi üzerine her daim nâgehânî ve haksız tecavüzlere uğrayan devlet ve memleketimizin hukûk-ı mevcudiyetini fırsatçı düşmanlara karşı icabında müdafaa edebilmek üzere sizleri silah altına çağırmıştım. Bu sûretle müsellah bir bîtaraflık içinde yaşamakta iken Karadeniz boğazına torpil koymak üzere yola çıkan Rus donanması, talim ile meşgul olan donanmamızın bir kısmı üzerine ansızın ateş açtı. Hukûk-ı beynelmilele mugâyir olan bu haksız tecavüzün Rusya cânibinden tashihine intizar olunurken gerek mezkûr devlet gerek müttefikleri İngiltere ve Fransa devletleri sefirlerini geri çağırmak sûretiyle devletimizle münasebet-i siyasiyelerini kat‘ ettiler. Müteakiben Rusya askeri şark hududumuza tecavüz etti. Fransa ve İngiltere donanmaları müştereken Çanakkale Boğazı'na, İngiliz gemileri Akabe'ye top attılar. Böyle yekdiğerini velî eden hâinâne düşmanlık âsârı üzerine öteden beri arzu ettiğimiz sulhu terk ederek Almanya, Avusturya-Macaristan devletleriyle müttefikan menâfi-i meşruamızı müdafaa için silaha sarılmaya mecbur olduk. Rusya devleti üç asırdan beri devlet-i aliyyemizi mülken pek çok zararlara uğratmış, şevket ve kudret-i milliyemizi arttıracak intibah ve teceddüt âsârını harp ile ve bin türlü hiyel ü desâis ile her defasında mahva çalışmıştır, Rusya İngiltere ve Fransa devletleri zâlimâne bir idare altında inlettikleri milyonlarca ehl-i İslâmı diyaneten ve kalben merbut oldukları hilâfet-i muazzamamıza karşı hiçbir vakit sû-i fikir beslemekten fâriğ olmamışlar ve bize müteveccih olan her musibet ve felakete müsebbib ve muharrik bulunmuşlardır. İşte bu defa tevessül ettiğimiz cihâd-ı ekber ile bir taraftan şân-ı hilâfetimize bir taraftan hukûk-ı saltanatımıza karşı îkâ edilegelmekte olan taarruzlara inşaallahu teâlâ ilelebed nihayet vereceğiz, avn ü inâyet-i Bârî ve meded-i ruhaniyet-i peygamberî ile donanmamızın Karadeniz'de ve cesur askerlerimizin Çanakkale **[439-7]** ve Akabe ile Kafkas hududunda düşmanlara urdukları ilk darbeler hak yolundaki gazâmızın zaferle tetevvüc edeceği hakkındaki kanaatimizi tezyid eylemiştir.

Bugün düşmanlarımızın memleket ve ordularının müttefiklerimizin pâ-yı celâdeti altında ezilmekte bulunması bu kanaatimizi teyit eden ahvâldendir.

Kahraman askerlerim: Din-i mübînimize, vatan-ı azizimize kasteden düşmanlara açtığımız bu mübarek gazâ ve cihat yolunda bir an azm ü sebattan, fedâkârlıktan ayrılmayı-

nız. Düşmana arslanlar gibi savlet ediniz. Zira hem devletimizin hem fetevâ-yı şerîfe ile cihâd-ı ekbere davet ettiğim üç yüz milyon ehl-i İslâm'ın hayat ve bekâsı sizlerin muzafferiyetinize bağlıdır. Mescitlerde, camilerde, Kâbetullah'da huzûr-ı Rabbü'l-âlemînde kemâl-i vecd ve istiğrak ile müteveccih üç yüz milyon masum ve mazlum mümin kalbinin dua ve temenniyâtı sizinle beraberdir.

Asker evlatlarım: Bugün uhdenize terettüb eden vazife şimdiye kadar dünyada hiçbir orduya nasip olmamıştır. Bu vazifeyi îfâ ederken bir vakitler dünyayı titretmiş olan Osmanlı ordularının hayrü'l-halefleri olduğunuzu gösteriniz ki düşman-ı din ü devlet bir daha mukaddes topraklarımıza ayak atmaya, Kâbetullah'ı ve merkad-i nebevîyi ihtiva eden arazi-i mübareke-i Hicaziye'nin istirahatini ihlale cüret edemesin. Dinini, vatanını, nâmûs-ı askerisini silahıyla müdafaa etmeyi, padişah uğrunda ölümü istihkar eylemeyi bilir bir Osmanlı ordu ve donanması mevcut olduğunu düşmanlara müessir bir sûrette gösteriniz. Hak ve adl bizde zulüm ve udvan düşmanlarımızda olduğundan düşmanlarımızı kahretmek için Cenâb-ı adil-i mutlakın inâyet-i samedâniyesi ve peygamber-i zî-şânımızın imdâd-ı manevisi bize yâr ve yaver olacağında şüphe yoktur. Bu cihaddan mazisinin zararlarını telafi etmiş şanlı ve kavî bir devlet olarak çıkacağımıza eminim. Bugünkü harpte birlikte hareket ettiğimiz dünyanın en cesur ve muhteşem iki ordusuyla silah arkadaşlığı ettiğinizi unutmayınız. Şehitleriniz şühedâ-yı sâlifeye müjde-i zafer götürsün, sağ kalanlarınızın gazâsı mübarek, kılıncı keskin olsun.

Fî 22 Zilhicce 332 ve fî 29 Teşrînievvel 330.

Mehmed Reşad

[440-8]

Cihâd-ı Ekber İlanı ve Fetvâ-yı Şerîf

İslâmiyet aleyhine tehâcüm-i âdâ vâki' ve memâlik-i İslâmiyenin gasb u gâreti ve nüfûs-ı İslâmiyenin seby ü esir edilmeleri mütehakkık olunca padişah-ı İslâm hazretleri nefir-i âm sûretiyle cihadı emrettikde "اِنْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالاً وَجَاهِدُوا بِاَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ"[45] âyet-i celîlesi hükm-i münîfince kâffe-i müslimîn üzerine cihat farz olup genç ve ihtiyar piyade ve süvari olarak bilcümle aktardaki müslümînin mâlen ve bedenen cihâda müsâraat eylemeleri farz-ı ayn olur mu?

El-cevâb: Olur.

**

Bu sûrette elyevm makâm-ı hilâfet-i İslâmiye ve memâlik-i mahrûse-i şahâneye sefâin-i harbiye ve asâkir-i berriyesiyle hücum etmek sûretiyle hilâf-ı İslâmiyeye adv ve neuzubillahi teâlâ nûr-ı âlî-i İslâmiyet'in itfâ ve imhâsına sâî bulundukları muhakkak olan Rusya ve İngiltere ve Fransa ile onlara muîn ve zahîr olan hükûmetlerin taht-ı idarelerinde bu-

45 Kur'ân-ı Kerîm, Tevbe-IX, 41: (Ey müminler!) Gerek hafif, gerek ağır olarak savaşa çıkın, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihat edin.

lunan kâffe-i müslimînin dahi mezkûr hükûmetlerin aleyhine îlân-ı cihat ederek bilfiil gazaya musâraat eylemeleri farz olur mu?

El-cevâb: Olur.

**

Bu sûretle maksudun husûlü cemi'-i müslimînin cihâda müsâraat etmelerine mütevakkıf iken bazıları neuzubillahi teâlâ tahallüf etseler tahallüfleri mâsiyet-i azîme olup gazâb-ı ilâhîye ve bu mâsiyet-i şenîanın cezasına müstehak olurlar mı?

El-cevâb: Olurlar.

**

Bu sûretle hükûmet-i İslâmiye ile muharebe eden hükûmât-ı mezkûre ahali-i İslâmiyesinin kendilerini katl ve hatta cemi' ailelerini mahv ile ikrah ve icbâr edilmiş olsalar bile hükûmet-i İslâmiye askeriyle muharebe etmeleri şer'an haram-ı kat'î ile haram olup katil olmalarıyla nâr-ı cehenneme müstehak olurlar mı?

El-cevap: Olurlar.

**

[441-9] Bu sûrette harb-i hâzırda İngiltere ve Fransa ve Rusya ve Sırbiya ve Karadağ hükûmetleriyle zahîrlerinin idarelerinde olan Müslümanların hükûmet-i seniye-i İslâmiyeye muîn bulunan Almanya ve Avusturya aleyhine harp etmeleri hilâfet-i İslâmiyenin mazarratını mûcip olacağından ism-i azim olmakla azâb-ı elime müstehak olurlar mı?

El-cevâb: Olurlar.

Başkumandanlık Vekâletinin Beyannâmesi Sûreti

Arkadaşlar!

Sevgili başkumandanımız, halife-i zî-şân efendimiz hazretlerinin irade-i seniyelerini tebliğ ediyorum. Allah'ın inâyeti, peygamberimizin imdâd-ı ruhaniyesi ve mübarek padişahımızın hayır duasıyla ordumuz düşmanlarımızı kahredecektir. Bugüne kadar karada ve denizde zabit ve asker kardeşlerimin gösterdikleri kahramanlıklar düşmanlarımızın perişan olacaklarına en büyük delildir.

Ancak her zabit, her asker unutmamalıdır ki harp meydanı fedâkârlık meydanıdır. Orada hangi asker daha ileri atılır, hangi asker düşmanın şarapnel ve kurşunlarından yılmayarak ayak direr, sonuna kadar sebat ederse o asker mutlaka kazanır. Tarih şahittir ki Osmanlı askerinden sebatlı, Osmanlı askerinden fedâkâr hiçbir asker yoktur. Hepimiz düşünmeliyiz ki başımızın ucunda peygamberimizin ve sahabe-i güzîn efendilerimizin ruhları uçuyor. Şanlı babalarımız başlarımızın ucunda bizim ne yapacağımıza bakıyor. Eğer onların hakiki evladı olduğumuzu göstermek bizden sonra geleceklerin lanetlerinden kurtulmak istersek çalışalım.

Zincirler altında inleyen üç yüz milyon İslâm ve eski vatandaşlarımız hep bizim muzafferiyetimize dua ediyor. Ölümden kimse kurtulmayacaktır. Ne mutlu ileri gidenlere, ne mutlu din ve vatan yolunda şehid olanlara…

İleri! Daima ileri ki zafer, şan, şehâdet, cennet hep ileride, ölüm ve zillet geridedir. Mübarek ve mukaddes şehitlerimizin ruhuna Fâtiha.

"Padişahım çok yaşa."

Başkumandan Vekili
Enver

[442-10]

İslâm Mecmuası: İşte çok şükür, bugün Allah'ın rahmeti üzerimizde bulunuyor. İslâm dünyası küfür âleminde kopan fırtınanın aks-i tesiriyle dirilmeye başladı. Küfür âleminde husûle gelen sarsıntı Müslümanlık dünyasında metanet temin etti. Küfür âleminin ayrılışması Müslümanlığa birlik verdi. Dünyanın her tarafında bulunan Müslüman milletler harekete geldi. Hindistan'da, Mısır'da, Acemistan'da, Kürdistan'da, Kafkasya'da bütün Müslümanlar, İslâm vatanını küfrün pâ-yı istilasından kurtarmak için birleşiyorlar. Hazret-i halifenin büyük orduları Müslümanları düşman esaretinden kurtarmak için cenuba, şimâle doğru yürüyor. Şimalde İslâm beynelmileliyetinin büyük rüknü demek olan Türklük, cenupta ise Müslümanlığın yüreği demek olan Araplık ve bütün Müslüman milletler bi-iznihî teâlâ küffar esaretinden kurtarılacak. Fransız, Rus, İngiliz düşmanları İslâm vatanlarından kovulacak. Bunların Hindistan'da Türkistan'da, Buhâra'da, Hive'de, Azerbaycan'da, İran'da, Balkanlar'da, Tunus'ta, Cezayir'de bigayrihakkın döktükleri, döktürdükleri İslâm kanının intikamı alınacak. Bütün siyasetlerinde İslâm düşmanlığını düstur ittihâz eden bu düşmanların tedibi hazret-i halifece tasmîm edilmiş; Türk, Arap, Kürt, Acem… hülasa muhtelif İslâm millet ve kavimlerinden müteşekkil İslâm orduları bizzat hazret-i halifenin kumandası altında toplanmışlardır. Asırlardan beri devam eden zulmün intikamını alıp îlâ-yı kelimetullah eylemek üzere bugün mukaddes İslâm kılıncı kınından çıkarılmıştır. Asırlardan beri Rus, İngiliz ve Fransızların bitmez tükenmez îtisaflarıyla inhitata mâruz kalan İslâm âlemi inşallah yakın bir zamanda tekrar eski satvetini kazanacaktır. Küre-i arzın her tarafındaki bütün İslâm milletler esaretten halâs bulup Müslüman vatanları düşmanların istilasından kurtarılacaktır. Îlâ-yı kelimetullah için cihat eden ordularımız inşallah düşmanları tedmir ederek büyük zaferlere nâil olurlar…

Türk, Arap, Acem ve bütün Müslüman kavimler her nerede olursa olsun İslâm ordularının zaferi için dua edip ellerinden gelen yardımı diriğ etmemelidirler. Gün bugündür, fırsatı kaçırmamak iktizâ eder. Müttefik düşmanlar ezilmelidir. Mezhep tefrik etmeksizin bütün ehl-i İslâm'ın, bütün ehl-i kıblenin yegâne hedefi kelimetullahın îlâsıyla Müslüman kavimlerin istihlâsı olmalıdır. Bu mukaddes cihâda iştirak etmek şerefine nâil olan her mücahit ve bu cihâda maddeten ve manen yardımda bulunan her Müslüman hedefini bu sûretle tayin edip niyetini de yine bu sûretle tashih etmelidir. Hazret-i Allah yeryüzündeki bütün İslâmı tevfîkat-ı sübhâniyesine mazhar buyursun. Âmîn.

İSLÂM HAVÂDİSİ

Kafkasya'daki Muharebâtın Tarihçesi

Bidâyet-i Harpten Şimdiye Kadar

Karargâh-ı Umûmî'den tebliğ olunmuştur:

Kafkasya'da icra etmekte olduğumuz harekât kemâl-i muvaffakiyetle hitâma erdikten **[443-11]** sonra matbuata şanlı ordumuzun son haftalar zarfındaki harekât-ı dilîrânesi hakkında tafsilat verilecek ve ordumuz hakkında vakitsiz malumat îtâsıyla düşmanları harekâtımızdan haberdar etmemek için o zaman kadar mufassal malumat îtâsından içtinap edilecektir. Şimdiye kadar şark hududunda geçen vekâyi hülasaten şöyledir:

Ruslar, donanmamız hakkında icrasına tasaddî eyledikleri baskının bir aynını da kara hududumuzda yapmak isteyerek 19 Teşrînievvel'de îlân-ı harp etmeksizin beş kol ile Kafkasya'dan hududu geçtiler. Böyle bir harekete ancak uzun bir müddet evvel tasmîm ve ihzar eylemek şartıyla tasaddî edilebileceği şüphesizdir. Düşmanlarımızın icra eylediği bu hareketin daha evvel hazırlanmış olduğu aşikardır. Hudud kıtaatımız düşmanın bu tasmîm ve kasdına rağmen kendilerine verilmiş olan evâmir ve talimatı maharet ve şecâatle tatbik ve îfâ eylediler. Evvela düşmana şiddetli darbeler urarak ağır ağır geri çekildiler ve Ruslara birçok telefât verdirdiler. Bu sûretle vakit kazanarak gerideki kıtaatımızın tertibât-ı lâzimeyi almasını temin ettiler. İleri kıtaatımızın mütevâli mukavemetleri karşısında düşman bütün kuvvetleriyle toplanarak ancak hududu tecavüzden dört gün sonra Kolbaşı ile Köprüköy civarına gelebildi. Köprüköy'de Kazak süvarilerinin bir taarruzu süvari fırkalarımızdan biri tarafından tard edildi.

23 ve 24 Teşrînievvel'de düşman, harekâtını tevkif eyledi ve siper kazmaya başladı. Süvarimiz yaya muharebeleriyle düşmanın ilerlemesine mâni oldu. Bu sırada yetişen kıtaatımız düşmana taarruz için lazım gelen tertibatı ittihaz eyledi.

25 Teşrînievvel'de kıtaatımız taarruza geçti. Düşman Köprüköy'ün garbında ihzar eylediği kuvvetli bir mevzide mukavemete başladı. Taarruzumuz 26 Teşrînievvel'de de devam etti. 26 Teşrînievvel öğleden sonra şecî' askerlerimiz düşmanın avcı siperlerine girdiler ve düşman mevziini işgal ettiler. Bu mevzi dört piyade ve bir topçu alayı ile bir süvari fırkası tarafından müdafaa edilmekte idi. Buradan çekilen düşman Köprüköy civarında daha şiddetli diğer bir mevzi işgal eyledi. Burada düşmana kuvâ-yı imdâdiye gelmeye başladı. 27 Teşrînievvel'de **[444-12]** bir Rus fırkasıyla bütün Birinci Kafkas Kolordusu karşımızda idi. Düşmanın mevziinin cephesi 15 kilometre imtidâdında ve cenupta Aras nehrine şimâlde gayet sarp silsile-i cibâle müstenid idi. Bütün mevzi üzerinde tahkimat yapılmış olduğu gibi düşmanın sol cenahı gerisinde de kuvvetli bir ihtiyatı var idi. 28 Teşrînievvel'de kıtaatımız taarruza başlamak için lazım gelen harekâtı icra ve 29 Teşrînievvel sabahı düşman mevâziine umumi bir taarruza ibtidâr olundu. Kanlı bir muharebeden sonra öğleye doğru kıtaatımız düşman mevziinin nukât-ı istinadiyesinden birini teşkil eden Köprüköy'ü süngü hücumuyla zaptetti. Gecenin hulûlünde düşman mevziinin dörtte üçü zaptedilmiş idi. Gece en son nokta-i istinat olan Köprüköy şarkındaki 1905 rakımlı tepe süngü ile zaptolundu.

30 Teşrînievvel'de galebe neticeye vardı ve bütün düşman mevzii zaptolundu bütün bir Rus kolordusu münhezimen firar eyledi. Yılmaz ve yorulmaz kıtaatımız da düşmanı takibe başladı. Düşman kısm-ı küllîsinin bu hezimeti üzerine Tortum ve Karakilise önlerinde tevkif edilmiş olan zayıf düşman kıtaatının da tardı muhakkaktır. Dağlık ve sığ bir arazide beş gün bilâ-inkıtâ devam eden muharebeye rağmen kıtaatımızın ahvâl-i maneviyesi fevkalade iyidir. Henüz adedi taayyün etmemiş olan birçok esir düşmanın ahvâl-i maneviyesindeki tezelzülü ispat etmektedir. Îtiyâdat-ı kadîmesine izhâr-ı sadakatten ayrılamayan Rus hükûmetinin Kafkasya'daki muharebeler hakkında yanlış haberler neşr ü işâa eylemekte olduğu hükûmetimizce malumdur. Hükûmet-i Osmaniye ve müttefiklerinin bu kabil tedâbire tenezzül etmeye ihtiyaçları yoktur.

Muhterem Senûsî Kardeşlerin Cihâd-ı Mukaddese İştirakleri— Afrika'nın bîpâyân çöllerinde kelimetullahın îlâsıyla geniş İslâm teşkilatı meydana getirip her vesile ile varlıklarını gösteren Senûsî kardeşler karşılarındaki İtalya'yı bırakarak asıl İslâmiyet düşmanı olan İngilizlere karşı îlân-ı cihat etmiş; Mısır'a doğru yürümekte bulunmuşlardır. Afrika'nın vâsi çölleri Nil vadisine doğru akan mücahitlerin tekbir sadâlarıyla velveledâr olmaktadır. Ebedî düşmanlara karşı duydukları pâyansız intikam hissiyle ilerleyen yüz binlerce Senûsî mücahitleri inşaallah yakın bir âtîde Süveyş Kanalı'nı geçerek Kahire'ye dâhil olan hazret-i **[445-13]** halifenin büyük ve halâskar orduları ile muânaka edeceklerdir. Me'muldür ki İmam Yahya, Emir ibn Reşid, Şeyh Haz'al, Mübarek es-Sabah, Seyyid İdris ve sâir İslâm ümerâsı da Şeyh Senûsî hazretlerinin isrine iktifâ ile cihâd-ı mukaddese iştirak ederler. Büyük Rabbimiz muhterem mücahitlerimizi mansur ve muzaffer eylesin.

Cihâd-ı Mukaddes ve Mezheb-i Caferî — Necef-i eşref ve Kerbela'da bulunan mezheb-i Caferî'nin büyük ve muhterem müçtehitleri İslâm memleketlerini istila eden İngiliz, Fransız ve Ruslara karşı bütün ehl-i İslâm'ın cihat ilanı etmeleri farz-ı ayn olduğuna dair fetva vermişlerdir. Bundan böyle yeryüzündeki bütün Şiîlerin, bütün Caferîlerin İngilizlere, Fransızlara, Ruslara karşı düşman nazarıyla bakmaları dinî bir mecburiyet halinde demektir. Şu hale göre İslâm âleminin büyük bir rüknünü teşkil eden Şiîlik âlemi bütün Müslüman milletlerin müşterek düşmanlarına karşı dinen hâl-i harpte bulunuyorlar. Düşman İngilizlerin teşvikiyle zalim Rusların İran'da, Azerbaycan'da her türlü mukaddesâtı çiğneyerek İslâmiyet'i tahkir ettiklerini, büyük Müslüman âlimlerini muhterem müçtehitleri asıp kestiklerini, camileri mukaddes türbeleri topa tuttuklarını hiçbir Müslüman kolaylıkla unutamaz. Murdar Rus kanı dereler gibi akıtılmadıkça bunların intikamı da alınmış sayılmaz, onun için gerek İran ve Azerbaycan'da ve gerek Hindistan'da bu müstevlî düşmanlara karşı hasmâne bir vaziyet alınıp bunun yakında resmiyete inkılâb edeceği muhakkaktır. Büyük Rabbimiz bütün ehl-i İslâm'ın yardımcısı olsun ve büyük zaferler ihsan eylesin.

Bütün Müslüman kardeşlerimizi cihâd-ı mukaddes ile kutlarız.

AHLÂK

Din ve Ahlâk
3

Nazar-ı İslâm'da Ahlâk:

Semâvî ve gayrisemâvî her din az çok ahlâkını düşünmüş ise de hiçbirisi din-i celîl-i İslâm kadar mühim bir ehemmiyet atfetmemiştir. Din-i İslâm'ın teâlîm-i ahlâkiyesi kat'î ve sarih olduğu gibi insanlığın her türlü saadetini temin edecek bir sûret-i kâmilededir.

Din-i mübîn-i İslâm'da ne Yahudilerin desisekâr ve hodkâm ahlâkları, ne de Hıristiyanlığın hilm-i zelilâne ve tahammül-i miskinânesi vardır.[46] İslâmiyet tekemmül etmiş [446-14] bir din, tekemmül etmiş bir ahlâktır. Kur'ân-ı Kerîm baştan başa bir düstûr-ı fazilet ve bir güldeste-i ulviyettir.

Dünya Romalıların tefessuhât-ı ahlâkiyesi içinde boğulurken, ahlâk ve namus kelimeleri birer lafz-ı mevhum halinde hatıralardan silinmişken, vicdan -kalb-i selîm- ve insaniyet mefhûmları -âyet-i mensûhu'l-amel gibi- unutulmuşken İslâmiyet, o uluvv-i İslâmiyet insanların bir benliği, bir izzet-i nefsi bulunduğunu ve insanlarda vicdan -kalb-i selîm- namında lâhûtî bir nurun mevcudiyetini âleme ilan ediyordu. İnsanların bir kısmının ve belki kısm-ı âzamının hayvan derekesinde yaşamaları pek tabiî bir hal görüldüğü zamanlarda Kur'ân-ı Kerîm [47]"وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنٖٓى اٰدَمَ" âyetiyle keramet-i insaniyeyi beyan buyuruyordu; esaret ve asalet kanunlarının -daha doğrusu kanunsuzluklarının- şiddetle icrâ-yı ahkâm ettiği o zamanlarda İslâmiyet [48]"اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰيكُمْ" düstûr-ı mübîniyle cihet-i rüchânın ancak takva –vazifeşinâslık- olduğunu bildiriyordu. Dinin büyük peygamberini [49]"وَاِنَّكَ لَعَلٰى خُلُقٍ عَظٖيمٍ" medhiyle göklere çıkarıyordu.

Nebiyy-i halûk efendimiz "احسنكم ايماناً احسنكم خلقاً" hadîs-i şerîfiyle en iyi bir müminin en halûk bir kimseden başka bir kimse olamayacağını ıtyân ediyordu.

Hele cenâb-ı peygamberin hikmet-i bi'seti itmam-ı ahlâk olduğunu müş'ir bulunan "انما بعثت لاتمم مكارم الاخلاق" hadîs-i ulvîsi ahlâkın nazar-ı İslâm'daki ehemmiyetini pek güzel gösterir.

Bir gün Hazret-i Âişe'ye ahlâk-ı peygamberîden sormuşlar. O da "peygamberin ahlâkı Kur'ân'dır." mânâsına olan "كان خلقه القرآن" cevabını vermiştir.

İslâmlıkta ahlâkın ne demek olduğunu en büyük Türk ve Müslüman hakîmi olan Cenâb-ı Mevlana kuddise sirruhu hazretleri şu beyitleriyle pek güzel anlatmıştır.

خواجه درياب كه جان درتن انسان ادبست
خواجه انواردل وديده مردان ادبست

Ey Efendi!... İnsanın vücudundaki canının edep ve terbiye olduğunu anla! Yani terbiyesiz, bîedeb bir adam ölmüş ceset gibidir; nasıl ki ölüden cemiyet-i beşeriye istifade edemezse

46 Din-i İslâm din-i recül ve din-i gururdur. Bugünkü Müslüman meskenetinin İslâmlıkla hiçbir alakası yoktur.

47 Kur'ân-ı Kerîm, İsrâ-XVII, 70: Biz, hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık.

48 Kur'ân-ı Kerîm, Hucurât-XLIX, 13: Muhakkak ki Allah yanında en değerli olanınız, O'ndan en çok korkanınızdır.

49 Kur'ân-ı Kerîm, Kalem-LXVIII, 4: Ve sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin.

öylece terbiyesiz bir adamdan da istifade umut edilmez; insanın gözünün nuru edeptir: Terbiyesiz kimselerin nûr-ı basiretleri sönmüş **[447-15]** demektir; onlarda o nüfûz-ı nazar ve safa-yı kalp bulunmaz: Onlar ebedî bir yeis ve amâ içerisinde yuvarlanır dururlar.

آدم ازعالم علویست نه سفلی درياب
رونق كردش اين كند دوران ادبست

Âdem tabiat-ı ulviye üzerine yaratılmıştır yoksa süfli değildir; kâinatın zîneti edep ve terbiyedir. İnsanlar fıtrat cihetiyle ulvîdir; insanları fena yapan kötü âdetler ve fena göreneklerdir. İnsanı fena yapan insanlardır. Onun içindir ki Rousseau "İnsan iyi fakat insanlar fenadır" demiş. Bugün gözleri kamaştıran terakkiyât-ı beşeriye ahlâkın evet ahlâkın mahsulüdür. Ahlâksız beşeriyet yaşayamadığı gibi yeryüzünün zîneti de mahvolur.

آدمی زاده اكربی ادبست آدم ننست
فرق درجسم بنی آدم وحيوان ادبست

Eğer âdemoğlu terbiyesiz ise âdem değildir; çünkü âdemle hayvan arasındaki fark edep ve terbiyedir.

Eski mantıkçıların insanı "hayvan-ı nâtık" diye tarif etmelerine mukabil Hazret-i Mevlana insana "hayvan-ı halûk" diyor; sıfat-ı mümeyyize olan halûkiyetin bulunmaması mânâ-yı âdemiyetin de bulunmamasını intâc eder demek istiyor ki pek doğrudur. Bugünkü hükemâ bile hayvanla insan arasında ciddi ve esaslı bir hadd-ı fâsıl gösteremiyorlar.

Bir kere nutk bir hadd-i fâsıl olamaz; çünkü başka hayvanların bundan tamamen mahrum olduğunu kim iddia edebiliyor?... Bir kuşun tehlike zamanında çıkardığı sesle, teganni vaktinde yükselttiği nağmât birbirinin aynı değildir. "Biz anlamıyoruz" diye yoktur diyemeyiz!.. Ne kadar basit lisanlı kavimler vardır ki lisanlarının bütün kelimeleri hayvanların çıkarttıkları muhtelif esvât derecesinden fazla değildir. Ne kadar basit düşünceli insanlar vardır ki zeki bir maymun hatta bir fil ondan daha iyi anlayışlıdır. Ne zekâ ne de nutk esaslı bir sıfat-ı kâşife olabilir. **[448-16]** Aranılan fark olsa olsa ahlâk ve uluvv-i cenâbdadır. Nitekim Cenâb-ı Hak o kabil kimseler için "كَالْاَنْعَامِ بَلْ هُمْ اَضَلُّ"[50] buyuruyor ki onlar hayvan gibi ve belki daha aşağıdırlar mânâsınadır.

شم بكشا وببين جمله كلام اللهرا
آيت آيت همكی معنئ قرآن ادبست

Gözünü aç!.. Cümle kelâm-ı ilâhîyi gör!.. Kur'ân-ı Kerîm âyet âyet mânâsı edep ve terbiyedir. Hakikaten de öyledir. Kur'ân-ı Kerîm'in herhangi sahifesi açılacak olursa derhal ahlâk ve meâliyi âmir müteaddid beyyinât-ı celîle gözlerimizi nurlandırır. Kur'ân-ı Kerîm mehâsin-i ahlâkiyenin yüksek bir zübdesidir. Müslümanlık ahlâklılık demektir. Vezâif-i İslâmiyenin hemen hepsi de bir gaye-i ahlâkiyeyi temin ve tatmin etmiştir.

كردم ازعقل سؤاليكه ه باشد ايمان
عقل دركوش دلم كفت كه ايمان ادبست

Akla "iman nedir?.." diye sormuştum; akıl benim gönül kulağıma dedi ki "iman edeptir"... Nitekim Hazret-i Peygamber efendimiz "kötü huylu kimse imanın tadını bulamaz" demiş-

50 Kur'ân-ı Kerîm, A'râf-VII, 179: İşte bunlar hayvanlar gibi, hatta daha da aşağıdadırlar.

tir. Evet iman ve İslâm edep ve terbiyedir; İslâm ve ahlâk birbirinden hiç ayrılmazlar. Bu büyük dinin gayesi yeryüzünde füyûzât-ı ahlâkiyenin tevessüü ve insanların tezkiye-i nefs ederek mesut olabilmeleridir; o füyûzât-ı kudsiyeden istifade edenler "وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِى اٰدَمَ" mısdakınca adem iken melekiyete, âlem-i nâsûtda iken bâlâ-yı melekûte yükselirler. İstifâza-i ahlâkiyeden mahrum olanlar ise "وَحَمَلَهَا الْاِنْسَانُ اِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا..."[51] sırrına mazhar olurlar; nazar-ı İslâm'da en büyük meziyet ve şeref ahlâk-ı hasenedir; bu hususu pek kat'î ve açık bir sûrette ifade eder birçok berâhin-i şer'iye vardır; inşallah ileriye doğru -denizden bir katre, güneşten bir lem'a olmak üzere- bazılarından bahsedeceğim.

Konya Dârülmuallimîni Müdiri
Ahmed Besim

51 Kur'ân-ı Kerîm, Ahzâb-XXXIII, 72: Onu insan yüklendi. Doğrusu insan çok zalim, çok cahildir.

اسلام مجموعه‌سی

شعاری : « دینلی بر حیات ، حیاتلی بر دین » در .

ییل ۱ - صایی ۱۶
۱۴ محرم الحرام ۱۳۳۳
۲۰ تشرین ثانی ۱۳۳۰
مدیری : حلیم ثابت
جلد ۲

قرآن کریم

۱۵ نجی صاییدن مابعد [حاشیه‌لی مفهوم قرآندن]

اجتماعیات

استقبالی قورتاره‌جق عزم و امید . . . . : محمد شمس الدین

[عزم و امیددن محروم ملتلرك استقبالی یوقدر — ملتلری یاشاتان ویا قعر انقراضه سوروكله‌ین عوامل بسله‌دكاری قناعتلردر — بعث بعد الموت سرنه‌مظهر ملتلردن مثاللر — امیدسزلك ، بر ملت ایچون نجات قاپولرینك قاپانمش اولدیغنه دلالت ایدر — كنجلك امید دیمكدر -- قهر وظلم آلتنده ازیلن اسلام دنیاسنه قاهر مطلق بر شهراه نجات آچدی]

اسلامك نجاتی

بیاننامهٔ جهاد

[۳۳۳ محرم الحرامنك ایكنجی كونی باب فتواده منعقد مجلس عالی طرفندن تنظیم وامضا ایدیلوب كافهٔ اقطار اسلامیه‌ده نشر واعلانی ارادهٔ خلافتپناهی‌یه اقتران ایدن بیاننامه]

اسلامك نجاتی

جهاد مقدس مناسبتیله . . . . اسلام مجموعه‌سی

[مسلمانلر بو محاربه‌نك دینی ، ملی جهاد اولدیغنه قانعدرلر — امت وملتك ممثلی اولان حضرت خلیفه طرفندن اعلان ایدلمش اولان « جهاد مقدس » امت وملتك وجدان عمومیسندن باشقه برشی دكلدر — اسنداجهادك فرضیتی — « یاایها الذین آمنوا من یرتد عن دینه ... فان حزب الله هم الغالبون » آیت كریمه‌سنه قدر ترجمه‌سی — یاایها الذین امنوا خذوا حذركم ... لایكادون یفقهون حدیثا » آیت كریمه‌سنه قدر ترجمه‌سی]

اسلام حوادثی

[رسمی خبرلره كوره ایكی هفته‌لق جهاد خبرلری ، مفصلاً]

نسخه‌سی ۶۰ پاره‌در

توزیع یری « زمان » كتبخانه‌سیدر

درسعادت — مطبعهٔ عثمانیه

۱۳۳۰

İslâm Mecmuası

Şiârı: "Dinli bir hayat, hayatlı bir din"dir.

Yıl: 1 - Sayı: 16 - Cilt 2 **14 Muharrem 1333** **Müdürü: Halim Sabit**
20 Teşrînisânî 1330
[2 Aralık 1914]

Nüshası 60 paradır. Tevzî Yeri "Zaman Kitaphânesi"dir.

Dersaadet – Matbaa-i Osmaniye

İslâm Mecmuası

On beş günde bir çıkar. **Müslümanların fâidesine çalışır.**

Sayı: 16 **14 Muharrem 1333 – 20 Teşrînisânî 1330** **Yıl: 1**

KUR'ÂN-I KERÎM

Sûre-i Bakara[52]

Bismillâhirrahmânirrahîm

(19) Bunlar, daha ol kimselere benzerler ki gökte yağmur bulutu zuhur edip, ortalığı karanlık kapladığı, gök gürlemeye, şimşek çakmaya başladığı vakitte, yıldırımlardan ölmek korkusundan parmaklarıyla kulaklarını tıkarlar, halbuki Cenâb-ı Hak o kâfirleri ihâta etmiştir. (20) Şimşek çakar, onların gözleri kamaşır, bunun her parlamasından istifade eyliyorlar. Üzerlerine karanlık bastıkça mütehayyir kalırlar... Eğer Cenâb-ı Hak, istese idi onları hakikaten sağır ve kör ederdi. Çünkü Allah her şeye kâdirdir.

(21) Ey nâs,[53] *sizi ve sizden önce gelenleri yaratan Rabbinize ibadet edip müttakîlerden olun. (22) Ol Rabbinize ki sizin için yerleri döşek, gökleri sakıf etti ve gökten su akıttırıp onunla sizi rızıklandırmak için envâ-ı semerât çıkardı; onun şerîki olmadığını bildiğiniz halde kendisine şerîk tutmayın.*

[450-2] *(23) Kulumuza*[54] *indirdiğimiz şeyden*[55] *şek ve şüphede iseniz*[56] *bir sûresinin mislini getirin*[57] *ve bu bâbda sâdıklardan iseniz*[58] *Allah'ın gayrı şâhidlerinizi ikâme eyleyin.*[59] *(24) Madem ki yapmaz ve yapamazsınız kâfirler için hazırlanmış olup odunları insanlardan*[60] *ibaret ve kızgın taşlardan mürekkeb olan cehennemden sakının.*

52 Başı 15. sayıda.
53 Umum insanlara hitaptır.
54 Muhammed aleyhi's-salâtü ve's-selâm
55 Kur'ân-ı Kerîm
56 Allahu teâlâ kelâmı olduğuna inanmıyor iseniz.
57 Kur'ân-ı Kerîm gibi belîğ olmak üzere bir sûre getiriniz.
58 Kelâmullâhı inkârda haklı iseniz.
59 Allahın gayrı mâbud ittihâz ettiğiniz putlarınızı ve şuarânızı ve âlimlerinizi ve sâirleri davet edin bakalım, mislini yaparlar mı?
60 Yani küfreden insanlardan.

İÇTİMÂİYAT

İstikbâli Kurtaracak Azim ve Ümittir

Hiç şüphe yok ki istikbâli kurtaracak (azim) ve (ümit)tir. Yine hiç şüphe yok ki (azim) ve (ümit)ten mahrum olan milletlerin istikbâli yoktur ve olamaz.

Milletlerin sernüvişt-i tarihleri, şahısların sergüzeşt-i hayatileri kadar menhûl ve pürüzlü olduğunu unutmamak icap eder.

Her ferdin safahât-ı ömrü, kısmen dikenli ve boralı, kısmen de çiçekli ve güneşli manzaralar arz ettiği gibi milletlerin hayat-ı siyasiyeleri de aynı tecelliyâtı gösterir. Bir millet, bir asırda, izzet ve şevketin uç haşmetine îtilâ eder, bir asırda ise çıktığından daha seri hatvelerle o mevkiden inmeye başlar. Şevket makhûriyete, izzet zillete münkalib olur.

Bir millet devre-i azametinde iken, bazen en şanlı ikballer kendisi için [451-3] mukaddime-i idbar olur. Sernüvişt-i sefaletiyle inlerken de, bazen olur ki, müthiş felaketlerle intibah-ı milliyi temin etmek gibi feyizli bir fâide ile neticelenir. Bir zaman gelir ki, kudret-i intibah, uyanan millete, nûrânûr bir şehrâh-ı îtilâ açar. Can çekiştiği zannedilen kavim, bir hayat-ı nevin ile meydân-ı cidâle atılır. En nihayet eski şevket ve haşmetini iktisâb eder.

Fakat, bir millet ki sukûtu bir hâl-i tabii, belki de bir sernüvişt-i ezelî gibi telakki eder o millet için necât yolları ebediyen kapanmış demektir. Böyle bir milletin cihandan nasîbesi, evvelen sukût, sâniyen ihtizâr ve en sonra ebedî izmihlâldir.

Milletleri yaşatan veya ka'r-ı inkırâza sürükleyen avâmil, besledikleri sabit kanaatlerdir: Yaşayacağına kâni olan ve o kanaatle çalışan bir millet, en müthiş sadmelere rağmen, mevcudiyetini muhafaza eder ve yükselir. Fakat, inkırâza mahkûm olduğu akîdesini besleyen bir ümmet de, hiçbir sûretle yaşayamaz.

Tarih en korkunç felaketler içinde inkırâza doğru sürüklendikleri zannolunan birçok milletlerin, yaşamak kanaati ve o kanaatin mevlûdu olan "azim" ve "ümit" sayesinde yine dirilmiş ve yükselmiş olduklarını birçok misallerle nazar-ı ibrete arz ediyor. Ba'sü ba'de'l-mevt sırrına mazhar olan milletlerden bir misal göstermek için bugün cihanı titreten muazzam Alman kavmini zikredebiliriz:

1806 tarihinde Fransızlar ferman-fermâ-yı cihan oldukları esnada, Almanya korkunç bir inhizama uğramış, Cermen ülkesi, baştan başa mağrur Napolyon ordularının ayakları altında kalmıştı. Bu inhizam, Almanlarda derin ve esaslı bir intibah doğurdu. İntibah cereyanı iki sûretle tecelli etmişti: (1) Hiss-i intikam (2) Hiss-i milliyet. Bu iki his sayesinde idi ki her Alman istikbâle ümitli nazarlar [452-4] fırlatıyor, istikbâli kurtarmak için icap eden azim ve fedâkârlık harâretini kendisinde buluyordu.

Napolyon'un istilasından evvel, Almanlarda milliyet hissi mefkûd, vatan muhabbeti nâbud idi. Her Alman, ihtilâl-i kebir kahramanlarına karşı derin bir muhabbet besliyordu. Fransız ordularının ayakları altında ezilmeye, hakaretleri önünde sürünmeye mahkûm oldukları andan itibaren, Almanların kalbinde cây-gîr olan bu muhabbet, zevâl-i nâ-pezîr bir nefrete münkalib oldu. Vatan muhabbeti ne olduğunu, ecnebi esareti ne yaman bir boyunduruk bulunduğunu her Alman anlamıştı. O günden sonra her ferdin kalbi

bir meksefe-i intikam halini aldı. Bu meksefeleri imlâ edecek âmillere ihtiyaç vardı. Tâli' Cermenlere bu hâtifî âmilleri de hazırlamıştı. Almanların büyük feylesofu (Kant); daha evvel, azim ve merâmın zekâya fâik olduğunu, azim ve merâm ile her şeye nâil olunabileceğini iddia etmişti. Bu düstur Almanların rehber-i harekâtı oldu. Alman gençleri (azim) ve (ümit) sayesinde her müşkile galebe edecekleri kanaatiyle yetiştiler. Alman muharrirlerinden (Palm) Cermenlerin sefaletini, müstevlî Fransızların mezalimini acıklı bir kalemle tasvir ediyor, intibahı tesrî'e çalışıyordu.

Kleist, Arndt, Grunert, Rickert gibi âteşin ve milli şairlerin ulvî sânihaları, kalplerdeki intikam meksefelerini dolduruyor, Alman gençlerini lâhûtî bir aşkla ittihâd-ı milliye sevkediyordu.

Büyük (Fichte) ise, metin dehası, âhenkdâr nutukları ile milletdaşlarını intibaha davet ediyor, ölmüş ruhlara (azim) ve (ümit) şerâreleri saçıyordu. Vicdanları ihtirastan âzâde, kalpleri aşk-ı vatan, dimağları fikr-i milliyetle meşbû olan bu büyük rehberlerin şanlı mesâileri 1870'te parlak netâicini göstermiş, cihana muazzam, müttehid ve galip bir Alman milleti çıkarmıştı.

(Azim) ve (ümid)in bugün de Almanlara yedi devletle çarpışmak ve galebe etmek kudretini vermiş olduğunu görüyoruz.

[453-5] Azim ve ümit, bir milleti düştüğü felaketten kurtardığı gibi ümitsizlik de o milletin inkırâzını intâc eder.

Tarih gösteriyor ki birçok milletler, ümitsizlik gibi meş'um bir kanaatin kurbanı olarak ebediyen ufûl etmişlerdir: Bedbaht Endülüs saltanatının ufûlü (Gırnata)da perverde edilen inkırâz-ı kat'î kanaatinin bir netice-i felaket-âmizinden başka bir şey değildi.

Karn-ı evvelde Romalı (Cato) senatoda (Kartaca tahrip edilmelidir) diye bağırdığı zaman, bütün Romalılar Kartaca'yı ıskat edeceklerine kâni bulunuyorlardı. Bir halde ki, kahraman, fakat bedbaht (Hannibal)in şehâmet-i hârika-nümâsı bile bu sukûtun önünü alamadı. Çünkü Kartacalılarda yaşamak ümidi sönmüş, inkırâz kanaati kökleşmişti. Neticede kurûn-ı ûlânın bir şanlı devleti dâhilin ümitsizliği, Roma'nın galebe kanaati gibi iki âmil tesiriyle yıkılıp gitti.

Meşhur bir kumandanın (Orduları galip veya mağlup eden besledikleri kanaattir) sözü binlerce vakalarla sabit olmuş bir hakikattir.

Beşeriyetin günâgün inkılâbâtını tescil eden tarihin, mensî veya ber-hayat sahifelerinden (Milletlerin mukadderâtı kendi kanaatlerinin mevlûdudur) yolunda bir netice çıkarılacak olursa, zannedersem, hata edilmiş olmaz.

Bedbahttır o millet ki efrâdı arasında ümitsizlik kanaati, yaşamak azmine galebe çalmıştır. İman edilmelidir ki böyle bir millet, müthiş akıbetlere mahkûmdur. Hele ümitsizlik münevver ve genç unsuru istila etmiş olursa...

Bir memlekette kitleye yaşamak ruhunu nefhedecek olan münevver ve azimkâr dimağların akîm bir ümitsizliğe dûçar olmaları, o millet için necât kapılarının ebediyen kapanmış olduğuna delâlet eder.

Gençlik ümit demektir. Gençlik yaşamak azim ve kanaatinin en âteşin tecellîgâhı olmalıdır ki istikbâl-i vatan hakkında kalplere itimat güneşleri doğsun...

[454-6] Cihandan nasîbe-i hestîleri azalan hürrem-dîde gönüllerde yaşamak azim ve kanaati de soğuyabilir. Binâenaleyh, bu gibiler, belki istikbâle o kadar ümitli nazarlar fırlatmazlar. Fakat, hayata en çok merbut olmaları iktizâ eden gençlerde, ümitsizlik alâimi görmek kadar vatanperverleri tedhiş eden bir âfet tasavvur olunabilir mi?

Avam, şuûnât-ı kevniyeyi hakkıyla ihâta edemeyeceklerinden, kendilerinde şahsi bir kanaat yoktur ve olamaz. Onlardaki kanaatler tabaka-yı münevvere efrâdı tarafından vukû bulacak telkinâtın mürtesemâtından başka bir şey değildir.

Şu halde, muhite ümitsizlik mikropları saçmak, kitleyi adem çukuruna müntehî olan yeis girdaplarına sürüklemek olmaz mı? Der-hâtır edelim ki ümitsiz Almanlar 1806'da mağlup olmuşlardır. Ümitli ve azimkâr genç Almanlar da 1870'te kahhâr bir galebe kazandılar, 1915'te de kazanacaklardır...!

Asırlardan beri kahır ve zulüm altında ezilen İslâm dünyasına, âhir-i mutlak, bir şâhrâh-ı necât açtı: Ümit ve azim ile çalışır, istikbâlin ebedî saadeti için halin muvakkat ızdıraplarına göğüs gerer ve her fedâkârlığı göze alırsak şanlı bir hayat kazanacağımız şüphesizdir. Silah kuvvetiyle doğan milletlerin yaşayabilmeleri için silahlarının daima parlak olması icap eder. Biz, silah kuvvetiyle doğmuş, şanlı zaferlerimizi, âlem-şümûl istilamızı, muhteşem devirlerimizi kudret-i askeriyemiz sayesinde yaşamış bir milletiz. Tekrar dirilmemiz, yine ancak silah kuvvetiyle mümkün olabilecektir.

Azim, ümit ve fedâkârlıkla silaha sarılalım ki istikbal kurtulsun, Türk ve İslâm âlemi, zillet ve sefalete bedel, izzet ve saadete mazhar olsun. İman edelim ki ümitle yaşar, azim ve fedâkârî ile koşarsak, galebe bizimdir. Çünkü Kur'ân'ı okuyan kavimleri yutmaya çalışan erîke-i şevketlerin, kahhâr-ı zü'l-celâlin sadme-i intikamıyla sarsılacakları zaman gelmiştir.

M. Şemseddin

[455-7]

İSLÂM'IN NECÂTI

Beyannâme-i Cihâd

-Tarihî Vesîkalar-

[İşbu beyannâmenin kâffe-i aktâr-ı İslâmiye'de neşr ü îlânını irâde ederim.
4 Muharrem 333]

Hatt-ı hümâyunla tevşih ve imzâ-yı hilâfet-penâhî ile tezyin buyurulan ve bin üç yüz otuz üç sene-i hicriyesi Muharrem'inin ikinci Cumartesi günü Bâb-ı Fetvâ'da mün'akid "Meclis-i Âlî-i İlmî" tarafından tanzim ve imza edilen âtîdeki beyannâme, bütün Müslümanların davet edildiği bu cihâd-ı mukaddes, İslâmiyet'in düşmanı olup adâvetlerini hilâfet-i İslâmiye'ye hücum ve savletleriyle izhar ve ispat edenlere karşı olup hükûmet-i seniye ile beynlerindeki uhûda riayet ve âsâr-ı meveddet ibraz eyleyen düvel-i sâire tebaalarıyla mütekâbilen hüsn-i muâşeret, İslâm'ın şiâr-ı adl ve müsâlemeti icabından bulunduğu beyanıyla Meşîhat-i İslâmiye tarafından tâmimen tebliğ edilmiştir.

Milel ve akvâm için mevâhib-i sübhâniyeden olan niam-ı istiklâli imhaya çalışarak beşeriyeti taht-ı esarete almak isteyen ve asırlardan beri saadet-i beşeriyenin gaddar bir düşman-ı bîemanı olan Moskof hükûmetinin şark-ı karîb ve baidde hudûsuna sebebiyet verdiği mesâibden bu defa merkezî Avrupa da âzâde kalamayarak iştial eden Harb-i Umumi'de milyonlarca İslâmı rabaka-yı esaretinde bulundurmayı gurûr-ı millilerinin en âhenkdâr zevki addeden ve şu hâkimiyet-i zâlime-i gayrimeşrûalarının tahtında gasb-ı hürriyet ve temin-i menfaat gibi türlü türlü âmâl-ı hasîse besleyen ve binâenaleyh âlem-i İslâm'ın nokta-yı istînâdını teşkil ettiği ve İslâmiyet'in medâr-ı kıvâmı bulunduğu için hilâfet-i celîle-i İslâmiye'yi sarsmayı ve bu makâm-ı âlîyi mümkün olduğu kadar zaafa uğratmak hiss-i kîn-âlûdunu sinelerinden bir an ayırmayan İngiltere ve Fransa hükûmetlerini de kendisine peyrev kılmıştır. Îtilâf-ı müselles nâmını taşıyan işbu heyet-i cebâbire geçen asırda Hindistan'daki, Asya-yı vustâdaki, Afrika'nın ekser cihâtındaki akvâm-ı İslâmiyeyi kâffeten hâkimiyet ve hükûmetlerinden ve hattâ hürriyetlerinden mahrum ettikleri gibi yarım asrı mütecaviz bir zamandan beri yekdiğerine zahîr olarak memâlik-i Osmâniye'nin pek kıymetdâr bir takım aksamını ziyâa [456-8] uğratmışlar ve daha dün denecek kadar yakın bir zamanda dahi komşularımızı teşcî ve himaye ederek vukua getirdikleri Balkan harbinde nice yüz bin nüfûs-ı mâsûme-i İslâmiye'nin heder olmasına ve binlerce pâk-dâmen muhadderât-ı İslâmiye'nin cevher-i ismetlerinin çâk çâk edilmesine ve mukaddesât-ı celîle-i İslâmiye'nin bâziçe-i hevesât olmasına mânen ve maddeten sebeb oldukları gibi bu defa da bütün küre-i arzı bir mahşer-i heycâ haline getirecek olan her nevi ihtilâtâtı iltizâma ve bu âteş-i ceng ü cidâlin en dilsiz şerârelerini yine kalb-gâh-ı ümmet-i Muhammed'e doğru saçmaya başlamışlar ve tertîbât-ı melanet-kârâneleriyle *el-iyâzü billâh* nûr-ı mübîn-i ilâhîyi itfâya sâî bulunmuşlardır. "يُرِيدُونَ اَنْ يُطْفِؤُا...الآية"[61]

Kuvvet-i kâdire ve kudret-i kâhiresini idrakte ukûl-i beşerin âciz ve kâsır bulunduğu ferman-fermâ-yı ekvân-ı Hüdâ-yı bîçûn-ı azîmü'ş-şânın saadet-i dâreyn-i beşeriyet için nûr-ı güzîn-i ilâhîsi olan ve sıyânet-i celîle-i samedâniyesiyle mübeşşir bulunan din-i mübîn-i İslâm'a karşı izhâr-ı adâvet eyleyenlerin er geç gazâb-ı ilâhîyeye dûçar ve mânen ve maddeten târumâr olacakları derkâr olup hâdimü'l-haremeyni'ş-şerîfeyn halife-i müslimîn eyyedellahu bi'n-nasri'l-mübîn hazretleri kurretü'l-uyûn-i müminîn bulunan Beytullahi'l-harâm ve Ravza-i Mutahhara-i fahrü'l-enâm ile Kuds-i şerîfi ve Necef ve Kerbela ve merkez-i hilâfet-i ulyâyı hâsılı makâmât-ı enbiyâ, merâkıd-ı evliyâ, menâzil-i şühedâ olan bütün Dârü'l-İslâmı müsta'inen bi-tevfikillah şeâmet-i tasalluttan sıyânet ve nâmûs-ı din-i mübîni şevâib-i mezelletten himayet etmek ve îlâ-yı kelimetullah farîza-i mühimmesinin bâ-kemâl-i şehâmet istikmâl-i mukteziyâtına tevessül eylemek üzere âmme-i müslimîni bâlâdaki fetâvâ-yı şerîfe ahkâm-ı münîfesine tevfîkan cihâd-ı umumiyeye davet ve sâlifü'z-zikr a'dâ-yı İslâmiyet'in kahr u tedmiri için kahhâr-ı zü'l-intikam olan Cenâb-ı Münzilü'l-Kur'ân'dan niyaz-ı nusret ve inâyet eylemek husûsunu hilâfet-i celîle-i İslâmiyenin âzam vezâifinden bilmiştir.

Makâm-ı hilâfet kalemrev-i hükûmetinde bulunan teb'a-yı Osmaniye'nin yirmi yaşından kırk beş yaşına kadar olanlarını bilâ-istisnâ taht-ı silaha davet ederek bi-havlihi teâlâ teçhiz eylediği ordu ve donanma-yı hümâyûn ile şimdiye kadar ömürlerini neşr-i ilme [457-9] vakfetmiş bulunan ulemâ-yı müderrisîn ve muallimîn ümid-i istikbâl-i din ü millet

61 Kur'ân-ı Kerîm, Tevbe-IX, 32: Allah'ın nûrunu ağızlarıyla (üfleyip) söndürmek istiyorlar.

olan bilumum talebe-i ulûm ve fünûn ile kısm-ı âzam-ı memurîn, bîkes ailelerin, şeyh-i fânî pederlerin ve vâlidelerin dest-gîri olan şübbân-ı vatan bugün peyderpey menâtık-ı cihâda tahşîd edilmekle beraber bilumum müminîn işbu cihâd-ı ekberden hisse-mend-i sevâb olmak için [62]"...اِنْفِرُوا خِفَافًا" hükmüne ittibâen bedenen ve mâlen cihâd etmek üzere nefîr-i âm emrini almıştır. Binâberin, Kırım, Kazan, Türkistan, Buhara, Hive, Hindistan gibi, hükûmât-ı zâlime-i mezkûrenin kabza-yı tasallutlarında bulunan ve Çin ve Afgan ve İran ile Afrika'da ve sâir aktâr-ı arzda mütemekkin olan bilumum Müslimînin alâ kadri'l-istitâ'a işbu cihâd-ı ekbere bu bâbdaki fetâvâ-yı şerîfe müeddâsınca Osmanlılar ile beraber mâlen, bedenen iştirâka müsâraat edip neste'îzu billâh [63]"... يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا مَا لَكُمْ" ve [64]"... اِلَّا تَنْفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ" ve [65]"... قُلْ اِنْ كَانَ اٰبَٓاؤُكُمْ" âyât-ı kerîmelerini teemmül ederek dünya ve âhirette teveccüh edecek azâb-ı elîmden tahlîs-i girîban ve iktisâb-ı saadet-i câvidân eylemeleri en büyük ferâiz-i diniyelerinden, hele bu düşmanların zîr-i tâbiiyetlerindeki evlâd-ı Müslimîni taht-ı silaha alıp halife-i Müslimînin veya muâvin müttefiklerinin aleyhine sevk ile Şark ve Garp ma'rekelerinin en âteşbâr mıntıkalarında itlâf ettirmeleri daha doğrusu din-i İslâm aleyhine olan cinayetlerini yine ehl-i İslâm eliyle yapmak hususunda bin türlü ihtiyalât-ı leîmâne göstermeleri mümin kalbinin tahammül edemeyeceği en dilsûz bir belvâ olmak u kâri'a-yı müdhişeye bir an evvel çaresâz olmak için âlem-i İslâm'ın her nevi fedâkârlığı iktihâm etmesi ve bu bâbda en şedid ikrahlara bile mütevekkilen alallah sabreylemesi akdem-i vezâif ve ehemm-i ibâdattandır. Din-i mübîn-i ilâhîsi nâmına cihâda şitâbân olan Müslimîni her bir hususta mazhar-ı fevz u nusret buyuracağı inâyet ve eltâf-ı celîle-i Samedâniye'den mev'ûd ve şerîat-garrâ-yı Ahmediye'nin îlâ-yı şânı için fedâ-yı can ve mal eyleyen ümmet-i nâciyesine zahîr ve destgîr olmak için rûhâniyet-i mukaddese-i nebeviye hazır ve mevcuttur.

Ey Ümmet-i Muhammed

[66]"... وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ...الى آخره" âyet-i celîlesi hükmünce din-i mübîn-i [458-10] İslâm'ın sırr-ı nüzûlü siyer-i cemîle-i cenâb-ı risâlet-meâba ittibâ ve nev-i insaniyetin hâiz olması lazım gelen fezâil ve meziyyâtı iktisâb ile beynelbeşer numûne-i imtisâl ittihâz olunacak bir ümmet-ı fâzıla tesis olunduğuna göre mebnâsı vahdet ve tevhid, şiârı ilim ve amel, hedefi hak ve saadet-i beşer olan bu din-i âlînin hangi kavme, hangi iklime, hangi hükûmete mensup olurlarsa olsunlar kâffe-i efrâdı kalpleri Allah'a, yüzleri Kâbe-

62 Kur'ân-ı Kerîm, Tevbe-IX, 41: (Ey müminler!) Gerek hafif, gerek ağır olarak savaşa çıkın, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihat edin. Eğer bilirseniz, bu sizin için daha hayırlıdır.

63 Kur'ân-ı Kerîm, Tevbe-IX, 38: Ey iman edenler! Size ne oldu ki, "Allah yolunda savaşa çıkın!" denildiği zaman yere çakılıp kalıyorsunuz? Dünya hayatını ahirete tercih mi ediyorsunuz? Fakat dünya hayatının faydası ahiretin yanında pek azdır.

64 Kur'ân-ı Kerîm, Tevbe-IX, 39: Eğer (gerektiğinde savaşa) çıkmazsanız, (Allah) sizi pek elem verici bir azap ile cezalandırır ve yerinize sizden başka bir kavim getirir; siz (savaşa çıkmamakla) O'na hiçbir zarar veremezsiniz. Allah her şeye kadirdir.

65 Kur'ân-ı Kerîm, Tevbe-IX, 24: De ki: Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, hısım akrabanız kazandığınız mallar, kesada uğramasından korktuğunuz ticaret, hoşlandığınız meskenler size Allah'tan, Resûlünden ve Allah yolunda cihat etmekten daha sevgili ise, artık Allah emrini getirinceye kadar bekleyin. Allah fâsıklar topluluğunu hidayete erdirmez.

66 Kur'ân-ı Kerîm, Bakara-II, 143: İşte böylece sizin insanlığa şahitler olmanız, Resûl'ün de size şahit olması için sizi mutedil bir millet kıldık. Senin yöneldiğin yeri (Kâbe'yi) biz ancak Peygamber'e uyanı, ökçeleri üzerinde geri dönenden ayırdetmemiz için kıble yaptık. Bu, Allah'ın hidayet verdiği kimselerden başkasına elbette ağır gelir. Allah sizin imanınızı asla zayi edecek değildir. Zira Allah insanlara karşı şefkatli ve merhametlidir.

tullah'a müteveccihen livâü'l-hamd-i Muhammedî altında toplanmış ve nâsiyelerine [67]"... اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ...الآية " nişâne-i ihtişamı yazıldığından dolayı yalnız huzur-ı Rabbü'l-âlemînde sernigûn-ı hudû olmuş bir ümmet-i muazzama-i vahdâniye halinde yaşamaları ve câmia-i şevketlerine taaddî etmek isteyen ehl-i bağy u fesâda daima [68]"... يُقَاتِلُونَ فِى سَبِيلِهِ...الآية" sîmâ-yı mehâbetini gösterivermek hasîsasına mâlik bulunmaları icap eder.

Ey Allah'ın mutî kulları olan Müslümanlar!

Felâh ve necât-ı muvahhidîn için cihâda gidenlerden sağ kalanların nasibi saadet, ukbâya rıhlet edenlerin rütbesi şehâdettir. İhyâ-yı hak yolunda fedâ-yı can edenlerin va'd-i celîl-i ilâhî mûcebince dünyası izzet, ukbâsı cennettir.

Ey izzet ve saadete teşne ve dildâde ve ey îlâ-yı hak yolunda bezl-i mal ve can ederek her türlü mehâlik ve muhâtarâta mücâhidâne göğüs vermeye âmâde olan Müslümanlar, iki cihanda saadeti bizim için takdir ettiğini Kur'ân-ı Kerîm'inde vaad ve tebşîr eden Allah-ı azîmü'ş-şânın [69]"... وَاعْتَصِمُوا...الآية" âyet-i celîlesindeki emr-i sübhâniyesine imtisâlen gönül birliğiyle taht-ı âlî-i saltanat etrafına toplanarak ve elbirliğiyle kürsî-yi muallâ-yı hilâfetin ayaklarına sarılarak biliniz ki devletimiz bugün İslâmiyet'in adüvv-i cânı olan Moskof, İngiliz ve Fransız hükûmetleri ve müttefikleriyle muharip bulunuyor. Emirü'l-müminîn ve halife-i Müslimîn hazretleri sizi cihâda davet ediyor.

Ey mücâhidîn-i İslâm, Cenâb-ı Hakk'ın nusret ve inâyeti ve nebiyy-i muhteremimizin meded-i rûhâniyesiyle a'dâ-yı dini kahr u tedmir ve kulûb-ı Müslimîni sermedî saadetlerle tesrîr eylemeniz va'd-ı celîl-i ilâhî ile müeyyed ve mübeşşerdir.

[70]"... قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللّٰه...الآية ", sadakallâhulazîm.

[459-11] Şeyhülislâm ve müfti'l-enam Hayri, Şeyhülislâm ve müfti'l-enam sâbıkan Ziyâeddin, Şeyhülislâm ve müfti'l-enam sâbıkan Musa Kazım, Şeyhülislâm ve müfti'l-enam sâbıkan Esad, Emînü'l-fetvâ Ali Haydar, Kazasker Ömer Hulusi, Kazasker Atâullah Efendizâde Mehmed Şükrü, Kazasker İbrahim Esad, Kazasker Mustafa Tevfik, Kazasker Ahmed Hulusi, Kazasker Mehmed Esad, Kazasker Necmeddin, Kazasker Mahmud Esad, Kazasker ve Emînü'l-fetvâ sâbıkan Tevfik, Kazasker İsmet, Müsteşârü'l-Meşîhati'l-İslâmiye Evliyazâde İbrahim Evliya, el-Kâdî bi-Dâri'l-hilâfeti'l-aliyye Mustafa Rıza, Vekîlü'd-ders Ali, Reîsü Meclisi't-tedkîkâti'ş-şer'iye Hüseyin Kamil, el-Mukarrirü'l-evvel li'd-dersi bi'l-hazreti's-Sultâniye Mehmed Eşref, el-Mukarrirü's-sâlis li'd-dersi bi'l-hazreti's-Sultâniye Nasuh Efendizâde Mustafa Âsım, el-Mukarrirü'r-râbi' li'd-dersi bi'l-hazreti's-Sultâniye Tırnovalı Mehmed Hilmi, el-Mukarrirü'l-hâmis li'd-dersi bi'l-hazreti's-Sultâniye Vildan, el-Mukarrirü's-sâdis li'd-dersi bi'l-hazreti's-Sultâniye Aydoslu Sadullah, el-Mukar-

67 Kur'ân-ı Kerîm, Fatiha-II, 5: (Rabbimiz!) Ancak sana kulluk ederiz ve yalnız senden medet umarız.

68 Kur'ân-ı Kerîm, Saff-LXI, 4: O'nun (Allah) yolunda savaşırlar.

69 Kur'ân-ı Kerîm, Ali İmran-III, 103: Hep birlikte Allah'ın ipine (İslâm'a) sımsıkı yapışın; parçalanmayın. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın: Hani siz birbirinize düşman kişiler idiniz de O, gönüllerinizi birleştirmişti ve O'nun nimeti sayesinde kardeş kimseler olmuştunuz. Yine siz bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi O kurtarmıştı. İşte Allah size âyetlerini böyle açıklar ki doğru yolu bulasınız.

70 Kur'ân-ı Kerîm, Tevbe-IX, 14: Onlarla savaşın ki, Allah sizin ellerinizle onları cezalandırsın; onları rezil etsin; sizi onlara galip kılsın ve mümin toplumun kalplerini ferahlatsın.

rirü's-sâmin li'd-dersi bi'l-hazreti's-Sultâniye Eyyüb, Reîsü Meclisi'l-Meşâyıh Mehmed Esad, Reîsü'l-Müsevvidîn Ahmed Esad, Müdîrü'l-Îlâmâti'ş-şer'iye Ali, Mektûbi'l-Meşîhati'l-İslâmiye Mardinî Yusuf Sıdkı Efendizâde Ebululâ....

Cihâd-ı Mukaddes Münasebetiyle:

Hazret-i halifenin cihâd-ı mukaddes ilanı Osmanlı memleketlerinin her tarafında ciddi ve samimi tesir icra etti. Büyük şehirlerden başlayarak ta küçük kasabalara, köylere varıncaya kadar bütün İslâm Osmanlılık âlemi dinî ve milli heyecan içinde çalkanıyor. Kavmiyet mezhep tefrik etmeksizin bütün Türkiye Müslümanları şedid bir intikam hissiyle diş biliyorlar.

"اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَاِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ..."[71] âyet-i celîlesiyle ebedlere kadar ve doğrudan doğruya Allah'ın himayesinde olan Kur'ân-ı Kerîm'i ve Müslümanlığı yeryüzünden kaldırmak için çalışan Rus, İngiliz, Fransız düşmanlarına karşı bitmez tükenmez bir adavet ve nefret besliyorlar. Bütün bu hiss-i intikam ve nefretin ne kadar şiddetli olduğunu anlamak için cihat meydanındaki mücahit yiğitlerimizin düşmana karşı olan fedâkârâne savletlerini düşünmek kifayet eder. Çünkü Türkiye toprağında olan bütün ehl-i İslâm bu muharebenin îlâ-yı kelimetullah için ve Müslüman kavimleri esaretten kurtarmak, müstevlî düşmanları İslâm vatanlarından kovmak için icra edilmekte olup, bunun sırf, dinî, milli cihat olduğuna kânidirler.

[460-12] Her Müslüman bu muharebenin evvelkilerine mesela Balkan muharebelerine makîs olamayacak derecede mukaddes olduğuna kâildir. Ruslara, İngilizlere, Fransızlara karşı açılan bu muharebedeki dinî, milli maksatlar avam, havas herkesin takdir edebileceği kadar âşikârdır. Ümmet, millet, yabancı bir zihniyetin doğurduğu siyaseti ve onun mukteziyâtını benimseyemediği ve bunun için küçük bir fedâkârlıkta bulunmayı çok gördüğü halde umumi ve milli bir vicdandan doğan siyasetin bütün ağırlıklarını kabul edip hatta malı canı mukabilinde bütün fedâkârlıkları ibraz etmekten çekinmez. İşte bunun içindir ki kalbinde imanı bulunan bir ferdin bu ulvî cihat karşısında lâkayd kalması imkan haricindedir. Zaten ümmet ve milletin mümessili olan hazret-i halife tarafından ilan edilmiş olan "cihâd-ı mukaddes" ümmet ve milletin vicdân-ı umumisinden başka bir şey değildir.

Nasıl ki Hicret-i nebeviyeden sonra aleyhi's-salâtü ve's-selâm efendimiz hazretlerinin cihat ile memur edilmesi dahi İslâm vicdân-ı umumisinin galeyanıyla ahenkdâr bir sûrette vukua gelmiştir. İslâm vicdanına, Müslümanlık örfüne tercüman olan sahâbîler (r.a.) bilhassa Abdurrahman bin Avf, Mikdad bin Esved, Kudame bin Maz'un, Sa'd bin Ebi Vakkas gibi kahraman ârifler, ehl-i küfrün cefası arttıkça meselenin kılınçla halline müsaade buyurulması için ol aleyhi's-salâtü ve's-selâm efendimize müracaat ederlerdi. Hicret-i nebeviye vukua gelince İslâmiyet kuvvet bulmaya başladı. Müslümanlık teşkilatı ilerliyordu. Fakat bununla beraber îlâ-yı kelimetullah için küffara karşı cihat etmek vicdân-ı umumisi de daha canlı bir sûrette kendisini gösteriyordu. Ashâb-ı kirâm bu hususta müsaade istihsâli için birçok defalar ol hazrete müracaat ettiler; nihayet

71 Kur'ân-ı Kerîm, Hicr-XV, 9: Kur'an'ı kesinlikle biz indirdik; elbette onu yine biz koruyacağız.

"أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللّٰهَ عَلٰى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ"[72] [Kendilerine karşı mukâtele edilen Müslümanların mazlum oldukları için müşriklere karşı mukâtele etmelerine izin verildi, Cenâb-ı Hak onlara nusret vermeye kâdirdir] âyet-i kerîmesiyle cihada müsaade edildi. "وَقَاتِلُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ"[73] [Sizinle mukâtele edenlerle fîsebîlillah **[461-13]** cihat ediniz.] âyet-i kerîmesiyle kâfirlere karşı cihat etmenin farziyeti ilan edildi.

İşte mesele bugün de aynıyla böyledir. Sadr-ı İslâm'da Müslümanlığın düşmanı Mekke müşrikleri ise, bugün de İslâmiyet'in umumi düşmanları Rus, İngiliz, Fransız kâfirleridir. Vaktiyle Mekke müşrikleri İslâmiyet'i söndürmeye, Müslümanlığı mahvetmeye çalışıyorlar idi iseler, bugün de Ruslar, İngilizler, Fransızlar bunun için çalışıyorlar. Fakat emin olsunlar ki Mekke müşrikleri bu hususta nasıl muvaffak olamadılar ise bugünün Fransız, İngiliz ve Moskofları da buna muvaffak olamazlar. Aleyhi's-salâtü ve's-selâm efendimizin livâsı altında birleşen muhacirîn ve ensar hazerâtı bi'n-nisbe gayet kalabalık olan müşrikleri mağlup ve perişan ettikleri gibi, bugün halife-i Resûlullah'ın sancağı altında ittihâd eden mücahidîn orduları da, her türlü mağruriyetlerine rağmen bütün İslâm düşmanlarını tedip ve perişan etmeye muvaffak olacaklardır.

İşte bütün şu mülâhazalar bize gösteriyor ki bu cihâd-ı mukaddese iştirak edenler Bedir, Uhud gazilerinin sevabına nâil olacaklardır. Ashâb-ı Bedir, ashâb-ı Uhud'un isimleri tebcîl olundukça bu cihâda iştirak edenlerin de namları rahmetle yâd edilecektir.

Fakat aynı zamanda cihâd-ı mukaddes ilan edilmiş olduğunu işittikleri halde taallül gösteren fert ve milletlerin hali de pek yaman olacaktır. Bunlar, dünyada ve âhirette Allah'ın gazabından kurtulamazlar. Maamâfih aleyhi's-salâtü ve's-selâm efendimize samimi iman edenlerin Kur'an-ı Kerîm'i okuyan Müslümanların cihâd-ı mukaddes ilan edilmiş olduğunu bildikleri halde buna karşı lâkayd kalabilmeleri her halde en uzak bir ihtimaldir. Biz artık bu vadideki sözü uzatmamak için Kur'an-ı Kerîm'in bazı âyetlerini okumakla iktifâ edelim:

"اَسْتَعِيذُ بِاللّٰهِ: يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِى اللّٰهُ بِقَوْمٍ ... فَاِنَّ حِزْبَ اللّٰهِ هُمُ الْغَالِبُونَ .. فَاِنَّ حِزْبَ اللّٰهِ هُمُ الْغَالِبُونَ"[74] âyetine kadar.

Mefhûm-ı şerîfi: Ey iman edenler, sizden kim ki dininden çıkarsa dine bir zarar gelmez; zira Cenâb-ı Hak kendilerini sever, onlar da Allah'ı sever ve müminlere tevâzuyla muamele ve küffara şiddetle **[462-14]** adâvet edip fîsebîlillah mücâhede ederek levm-i lâimden korkmayan bir kavim halk eder. İşte bu da Hakk'ın bir fazl u keremidir ki dilediğine ihsan eder. Onun fazlı geniştir. Kereme müstehak olanları da bilir. Sizin veliyy-i hakikiniz Cenâb-ı Hak ile onun resûlü ve ona iman edenler ile namaz kılıp rükû ettikleri halde zekât verenlerdir. Her kim ki Allah'ı ve resûlünü ve ehl-i imanı veli bilir ve dost tutarsa ancak ol Allah'ın hizbinden olup galiplerdendir.

"يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ فَانْفِرُوا ثُبَاتٍ اَوِ انْفِرُوا جَمِيعًا...فَمَالِ هٰٓؤُلَٓاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا"[75] âyetine kadar.

72 Kur'ân-ı Kerîm, Hacc-XXII, 39.
73 Kur'ân-ı Kerîm, Bakara-II, 190.
74 Kur'ân-ı Kerîm, Maide-V, 54 – 56.
75 Kur'ân-ı Kerîm, Nisa-IV, 71 – 78.

Mefhûm-ı şerîfi: Ey müminler, düşmandan ihtiraz ile cihâda hazır olun. Takım takım yahut hep birden mukabele-i a'dâya gidin. Sizden harbe gitmekte betâet eden var. Ve size (bu yüzden) bir musibet erişince (Cenâb-ı Hak bana in'âm etti de onlarla beraber cihâda gitmiş bulundum] ve şayet size Allah tarafından bir fazl u kerem erişirse güya ki aranızda hiçbir eser-i meveddet yok imiş gibi (Ne olaydı ben de onlarla beraber olup fevz-i azîme nâil olaydım) der.

Dünya hayatlarını âhiret nimetlerine satanlar fîsebîlillah mukâtele etsinler, kim ki fîsebîlillah olan mukâtelede öldürülür veya muzaffer olursa kendisine yakında büyük ecir vereceğiz.

Size ne oldu ki fîsebîlillah mukâtele edip de [Yâ Rabbi, bu karyenin zalim ahalisinden bizi halâs et, taraf-ı ilâhiyenden bize bir bakıcı (halâskâr) bir yardımcı tayin buyur] duasıyla tazallüm eden zuafâ-yı rical ve nisâyı ve bîçare etfâli kurtarmazsınız. Ehl-i iman Allah yolunda, erbâb-ı kefere de Tağut yolunda harp ederler. Ey müminler, siz de şeytanın evliyasını[76] katledin, artık şeytanın mekr u hilesi zayıftır.[77] Onlara nazar etmez misin ki kendilerine (kıtalden el çekin, namaz kılın, zekat verin) denilmiş idi; vaktâki onlara kıtal farz olundu, bir fırkası Allah'dan korkar gibi ve belki ondan daha eşedd bir haşyetle insanlardan korkarak [Yâ Rabbenâ bize ne için kıtali emrettin; ecel-i mev'ûdumuzu tehir ede idin ne olurdu] dediler. Sen onlara [Metâ-ı dünya kalîldir. Erbâb-ı ittikâ için nef'-i âhiret hayırlıdır. Ecr-i mücâhedede zerre kadar olsun zulüm görmezsiniz, her nerede olsanız velev gayetle metin kale burçlarında bulunsanız ölüm size erişip yetişir. Şayet onlara bir iyilik gelse (taraf-ı ilâhîdendir)di. Ey bu kavme ne oldu ki söz anlamaz oldular.

[463-15]

İSLÂM HAVÂDİSİ

İki Haftalık Cihat Haberleri

Karargâh-ı Umûmî'nin Resmî Teblîgâtına Göre

5 Teşrînisânî 330

Karada: Her cihetteki dârülharplerde muharebât muvaffakiyetle devam ediyor. Mısır hududundaki kıtaatımız huduttan 120 kilometre içeride olan Kal'atü'n-nahl'i işgal ile Osmanlı sancağını dikmiştir.

Lazistan mıntıkasından Rusya içerisine girmiş olan kıtaatımız şedid bir muharebeyi müteakip avn-i Hak ile Rusları mağlup etmişlerdir. Bu muharebede Ruslardan yüz esir alınmış ve iki cebel topu iğtinâm olunmuştur.

Denizde: Karadeniz'de dolaşan Rus filosunu bulmak üzere çıkan donanmamız Sivastopol açıklarında Rusların beş zırhlı ve iki kruvazörden mürekkep

76 Hal-i hazıra göre evliya-yı şeytandan murad İngiliz, Rus ve Fransız kafirleri olsa gerek.

77 Müjde

filosunu bularak muharebeye başlamıştır. Düşman filosu Sivastopol istikametinde ricat etmektedir. Donanmamız düşmanı takip ediyor. Netice ayrıca bildirilecektir.

Tafsil: Trabzon'u bombardıman etmek cüretinde bulunan Rus donanmasını Donanma-yı Hümâyun Sivastopol önlerinde yakalamıştır. Vukua gelen muharebede bir Rus zırhlısı mühim hasara uğramıştır. Donanmanın mütebâkî aksamı kesif sisten istifade ederek Sivastopol istikametinde firar etmiştir. Donanmamız takip ediyor.

6 Teşrînisânî

Karada: Ordumuz hudut civarında Azab, Zazak, Hoşab hattında mevzi alan Rus ordusuna iki günden beri kemâl-i şiddetle taarruz etmektedir. Düşmanın Azab civarında pek ziyade tahkim etmiş olduğu tepeler inâyet-i Bârî ile süngü hücumlarıyla zaptolunmuştur. Muharebe bizim için pek müsait bir sûrette devam etmektedir.

1. Batum istikametinde ilerlemekte olan kıtaatımız düşmanı şiddetli bir mağlubiyete daha uğratarak Zadvetler ve Kura mevkiini zaptetmiştir. Zadvetler'de Ruslardan bir sancak biri kaymakam biri Kazak yüzbaşısı olmak üzere altı zabit, dört top, yüzü mütecaviz esir, bir otomobil, birçok hayvânat ve külliyetli erzak iğtinâm olunmuştur. Rusların telefâtı pek ziyade olup mütebâkî aksamı perişan sûrette firar eylemişlerdir.

2. Azerbaycan'da ilerleyen kıtaatımızla kuvvetli bir Rus müfrezesi arasında 3 **[464-16]** Teşrînisânî'de Selmas taraflarında vukû bulan bir muharebede Ruslar mağlup ve münhezim olarak iki zabitle yüz nefer telefât vermişlerdir. Şimdiye kadar Ruslara hizmet eylemekte olan İran aşâiri rüesâsı aşiretleriyle birlikte kıtaatımıza iltihak eylemişlerdir.

Denizde - Netice: Donanmamızın takip eylediği beş Rus zırhlısı ile iki kruvazör Sivastopol limanına iltica etmiş ve torpido filosu ise Rus limanlarından birine firar eylemiştir.

Taltif: Köprüköy meydan muharebesinde 1905 numaralı tepeyi istihkâr-ı hayat ederek fevkalbeşer bir savletle zapteden piyade alayının sancağına bir kurdela tâlikine ve alay nâmına altın ve gümüş madalyalar îtâsına irâde-i seniye-i hazret-i pâdişâhî şeref-sudûr buyurulmuştur.

Nâmı bütün milletin hâtıra-yı şükrânında ebediyen yaşayacak olan bu kahraman alayı bu büyük mükâfata nâiliyetinden dolayı tebrik, şehitlerine de fatihalar ithaf eyleriz.

7 Teşrînisânî

Karada:

1. 4 Teşrînisânî'de kıtaatımız Artvin civarındaki bilcümle Rus karakollarını süngü hücumuyla zaptetmiştir. Düşman birçok maktul, edevât-ı istihkâmiye ve teçhîzat-ı sâire bırakarak firar etmiştir.

2. Kafkasya hududu civarında Rus kuvâ-yı asliyesiyle muharebe devam ediyor.

3. Rus arazisi dahilinde bulunan Liman mevkiindeki Rus asâkiri şiddetli bir muharebe neticesinde kıtaatımız tarafından mağlup edilerek telefât-ı külliye ile Çoruh nehrinin öbür tarafına firar etmişlerdir.

8 Teşrînisânî

Denizde: Hamidiye kruvazörü dün Poti ile Novorossiysk arasındaki Tuapse mevkiinde bulunan Rus gaz depolarıyla telsiz telgraf istasyonunu bombardıman ile tahrip etmiştir.

Şattülarap'ta 5 Teşrînisânî'de İngilizler ile gayet şiddetli bir muharebe vukû bulmuş ve dokuz saat devam etmiştir. Düşmanın telefâtı külliyetlidir.

İngiliz baş kumandanının da mecrûhîn meyânında bulunduğunu alınan üserâ bildiriyor. Marmaris gambotumuzdan atılan mermiler bir İngiliz gambotuna isabetle iştial husûle getirmiştir. Tafsîlât henüz noksandır.

9 Teşrînisânî

Karada ve Denizde:

1. Batum istikametinde hareket eden kuvâ-yı askeriyemiz düşman kıtaatını kâmilen Çoruh'un öbür tarafına atmışlardır. Bu havali işgal-i askerîmiz tahtındadır. **[465-17]**

2. Artvin istikametine ilerleyen kıtaatımız mevki-i mezkûru zaptetmişlerdir.

3. Şattülarap civarındaki muharebede son alınan malumata nazaran İngilizlerin 750 telef ve bin kadar yaralı verdikleri anlaşılmıştır.

Murat nehri vadisinden ilerlemek isteyen Rus kuvvetleri aleyhine icra edilen taarruz neticesinde Ruslar büyük zayiat vererek firar etmiş, üç sahra topu iğtinâm olunmuştur.

İnâyet-i Bârî ile kıtaatımız Süveyş Kanalı civarına vardılar. Kanalın otuz kilometre kadar şarkındaki Ka'taza ve Kartaba mevzii ile kanal üzerindeki Kantara arasında vukû bulan muharebede İngilizlerden yüzbaşı Wilson ile bir mülâzım ve birçok nefer maktul ve haylice esir vardır. Mecruhların mikdarı ziyadedir. İngiliz kıtaatı firar halinde çekilmiştir.

İngiliz ileri karakollarında bulunan hecin süvarileri şimdiye kadar İngiliz hizmetinde bulunan jandarmalar misillü arz-ı dehâlet etmişlerdir.

10 Teşrînisânî

Bu gün muhtelif dârülharekâtlarda mühim bir tebeddül olmamıştır.

11 Teşrînisânî

Karada ve Denizde:

1. Basra cihetinde 6 Teşrînisânî 330'da İngilizlerin telefât ve zâyiat-ı külliyesiyle neticelenen muharebede düşman takviye kıtaatı alarak gambotlarının

top ateşi altında batî bir sûrette nehir boyunca ilerlemiştir. Kıtaatımız düşman gemilerinin toplarıyla muâvenet edemeyeceği yeni bir mevzide düşmanı beklemektedir.

2. Nilüfer vapuru Kilya açıklarında kazazede olmuştur.

3. Diğer dârülharekâttan bugün yeni malumat alınamamıştır.

Nilüfer 209 tonluk ufak vapur idi. Torpil gemisi olarak kullanılıyordu. Nilüfer vapuru Bulgaristan limanlarından kopup gelen torpillere tesadüf ederek kazazede olmuştur.

12 Teşrînisânî

Kafkasya hududunda fena havaların temâdîsi dağlık arazideki harekât-ı taarruziyyemizi şimdilik tevkif etmiştir. Ruslar dahi huduttaki mevzilerindedirler.

Çoruh mıntıkasına girmiş olan müfrezelerimiz yeni muzafferiyet ihrâzıyla kesb-i temeyyüz ettiler. Murgul mevkiini işgal ile: Çoruh nehrini Borçka civarından geçerek mezkûr mevkii zaptettiler. Bu harekâtta düşmandan müteaddid seri ateşli top ve yüz top koşum hayvanı, topçu cephanesi, tekmîl teferruatıyla bir seyyar hastane, iki otomobil ve birçok dinamit elimize geçmiştir. **[466-18]**

13 Teşrînisânî

1. Umumiyetle dârülharplerde tebeddül yoktur.

2. Murgul'da düşmandan, ikisinin kamaları alınmış dört top alındığı bugün anlaşılmıştır.

14 Teşrînisânî

Kafkasya hududunda yalnız tarafeyn keşif kıtaatı arasında ehemmiyetsiz müsâdemeler olmaktadır.

15 Teşrînisânî

1. Çoruh vadisindeki kıtaatımız nehr-i mezkûr mansıbı civarında Ruslar tarafından icra edilen bir ihraç hareketini def ve tard etmiştir.

2. Batum'un kara istihkâmlarındaki toplar bu muharebeye iştirak etmişlerse de hiçbir tesiri olmamıştır. Kıtaatımız Batum'un on kilometre cenûb-ı şarkîsindeki Acara mıntıkasına girmiştir.

3. Ruslar teblîgat-ı resmiyelerinde Kafkasya hududundaki kıtaatımızın mağlup olarak Erzurum'a ricat ettiğini beyan etmektedirler. Bu havâdisler tamamen yalandır. Kıtaatımız müstahkem mevzilerinden bir adım bile ileri atmamış olan düşmana karşı taarruza müheyyâ bir halde bulunmaktadır. Bilakis düşman Köprüköy meydan muharebesinden sonra muzaffer kıtaatımız karşısında kırk kilometre geri çekilmiştir.

16 Teşrînisânî

Mâh-ı hâlin dokuzunda Tutak civarında mağlup edilerek şimâle atılan düşman takviye kıtaatının vürûduyla Kılınçgediği civarında kuvvetli bir mevzide yerleşmiştir. Kıtaatımız mezkûr düşmanla karşı karşıya bulunuyor.

17 Teşrînisânî

Muhtelif dârülharekâtlardaki ordu-yı hümâyûnların ahvâl-i sıhhiyeleri hakkında alınan istatistiklerden geçen Eylül zarfında hastegânın yüzde bir dokuz ve vefeyâtın yüzde sıfır otuz bir derecesinde bulunduğu binâenaleyh Cenâb-ı Hakk'a şükür ordu ahvâl-i sıhhiyesinin fevkalade şâyân-ı memnuniyet bir derecede bulunduğu anlaşılmıştır.

Dün İran hududunda Ruslarla ehemmiyetsiz müsâdemeler olmuştur.

18 Teşrînisânî

1. Azerbaycan hududundaki müsâdemat devâm ediyor.

2. Çoruh muharebâtında esir edilen Rusların ilk kafilesi Trabzon'a vâsıl olmuştur. Bunlar altı zabit ile 83 neferdir.

Hazret-i Allah her taraftaki ordularımızı mansûr eylesin, âmin!

اسلام مجموعه‌سی

شعاری : « دینلی بر حیات ، حیاتلی بر دین » در .

ییل ۱ - صایی ۱۷ — ۲۸ محرم الحرام ۱۳۳۳ — ٤ کانون اول ۱۳۳۰ — مدیری : حلیم ثابت

جلد ۲

نسخه‌سی ٦۰ پاره‌در

توزیع یری « زمان » کتبخانه‌سیدر

درسعادت — مطبعهٔ عثمانیه

۱۳۳۰

İslâm Mecmuası

Şiârı: “Dinli bir hayat, hayatlı bir din”dir.

Yıl: 1 - Sayı: 17 - Cilt 2 **28 Muharrem 1333** **Müdürü: Halim Sabit**

4 Kânûnuevvel 1330

[16 Aralık 1914]

Nüshası 60 paradır. Tevzî Yeri “Zaman Kitaphânesi”dir.

Dersaadet – Matbaa-i Osmaniye

İslâm Mecmuası

On beş günde bir çıkar. **Müslümanların fâidesine çalışır.**

Sayı: 17 **27 Muharrem 1333 – 4 Kânûnuevvel 1330** **Yıl: 1**

KUR'ÂN-I KERÎM

Sûre-i Bakara[78]

Bismillâhirrahmânirrahîm

"وَبَشِّرِ الَّذِينَ اٰمَنُوا...وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ"

(25) İman edenler ve a'mâl-i sâliha işleyenlere müjde et ki[79] *altlarından ırmaklar akar cennetler vardır, ondan rızıklanıp meyvelerini yedikçe [biz bunu evvelce*[80] *yemiştik, bunlar onlara benziyorsa da lezzetleri daha başkadır] diyecekler ve bunlar için orada ezvâc-ı mutahhara*[81] *ve müebbeden kalmak vardır.*

HUTBE

الحمدلله وحده، والصلاة والسلام على من لا نبى بعده

Ey nâs geliniz, dinleyiniz. Belleyiniz; ibret alınız. Davullar çalınıyor; yiğitler çağrılıyor. Fetvâlar okunuyor; Müslümanlık âlemi kımıldanmaya başlıyor. [468-2] Acaba bugünün nasıl büyük bir gün olduğunu anlıyor musunuz; bu mübarek günün nasıl asırlar değer kıymeti olduğunu düşünüyor musunuz; İslâm dünyası nice zamanlardan beri inim inim inliyordu; dinini, dünyasını seven bütün yürekler için için ağlıyordu. Düşmanlar her tarafımızı sarmıştı; her yerde karakuş gibi başımıza çökmüştü. Yurdumuzdan ırak kardeşlerimizi köle gibi kullanıyorlardı; derimizi yüzüyorlar, kanımızı emiyorlardı. Müslümanlar mahkûmdu onlar hâkimdi, Müslümanlar mağluptu, onlar galipti. Müslümanlar hiçti onlar her şeydi; Müslümanlar zelildi onlar azizdi.

Ey nâs, şimdiye kadar uğradığınız bu musibetler netice-i a'mâlinizdir; doğru yoldan sapıp da nefsinize uyduğunuz kötü ef'âlinizdir. Dininiz dünyanız için çalışaydınız nusret sizinle olurdu; kardeşlikten ayrılmayaydınız izzet sizinle olurdu. Aklınızı başınıza alıp da bir düşünün; içinde uyuştuğunuz gaflet uykusundan sıyrılın. Allah'ın nusreti çalışanlaradır, tembellere değil; muvaffakiyet uğraşanlaradır, miskinlere değil.

78 Başı 16. sayıda.

79 Muhammed aleyhi's-salâtü ve's-selâma hitap.

80 Dünyada

81 Fazalât denilen pisliklerden pak huriler.

Ey nâs, ulu Tanrımız bize acıdı; geçirdiğimiz bu korkunç geceyi sabaha erdirdi. Bugün bir imtihan günüdür ki kadrini bilirsek sermedî saadettir; ve illâ bizim için felâh olmaz, sonu felakettir. Bugünün sabahı bir daha doğmaz; eğer kadrini bilmezsek müminler bir daha onmaz. Bu bir fırsattır ki kaçırır isek sonu yamandır; bugün de hâb-ı gafletten uyanmazsak nihayeti hüsrandır.

Ey nâs, düşünün ecdadınız nasıl uğraşmış çalışmış; koca koca âlemleri nasıl hükmüne almış. Ne idi o gözleri kamaştıran saltanatın sâye saldığı yerler, ne idi o âlemleri titreten şevketin sahibi olan erler. Onlar insan değil de başka bir nev mahlûklar mıydı; yoksa ellerinde peygamberlerden miras kalma mucizeleri mi vardı? Hayır, hiç başka bir şey değil onlar da insanlardı; fakat öyle gaflete dalar, meskenete katlanır zeliller değil, nefsinde her türlü kudreti görür erlerdi. Güçlükleri metanetle karşılarlar göğüs gererlerdi; hiç **[469-3]** bir uçurum azimlerini gevşetmez ilerlerlerdi, âlâyiş-i dünyaya kapılmazlardı; hubb-ı dünya nedir bilmezlerdi. Zînetleri dünyada hasenât-ı a'mâldi; yegâne maksatları îlâ-yı kelimetullah, îlâ-yı (hilâl)di.

Ey nâs, ecdadınızın ne yaptıklarını derin derin düşünün taşının, bıraktıkları mirası ne hale koyduğunuza bakın da sıkılın, utanın. Belki bu yüklükler sizi biraz canlandırır; içinde uyuştuğunuz bu gaflet uykusundan sarsar, uyandırır.

Ey Müslümanlar, işte ecdadınızın o şanlı günlerinden bir gün de bugündür; onlar gibi insanlığımızı gösterirsek bizim için ebedî ündür. Bugün büyük halifemiz bize cihadı emrediyor; sevgili hakanımız düşmanlara gazayı buyuruyor. Şerîatımız bütün müminlere cihadın farz olduğunu ilan ediyor; bundan irkilenlerin dünyada âhirette durağı cehennem olduğunu bildiriyor.

Ey nâs, bu bir nidâdır ki duyan kalpler çarpar; bu bir sadâdır ki bütün ruhlar titrer. Bu mübarek sadâ kurtulma gününün bugün olduğunu söylüyor; bugün Tanrımızın inâyeti, peygamberimizin ruhaniyeti bize zaferler hazırladığını bildiriyor. Vatanımız bizi bugün için beslemiş doyurmuştur; analarımız bizi bugün için büyütmüş doğurmuştur. Artık el vermedi mi; hâlâ intibah devirleri gelmedi mi? قوموا، رحمكم الله.

[Bâdehu hutbe-i sâniye kıraat olunacaktır.]

6 Muharrem Sene 333

Şeyh Edebali

İÇTİMÂİYAT

Kıymet Hükümleri

Eşya hakkındaki hükümlerimiz iki türlüdür: Keyfiyet hükümleri, kıymet hükümleri. Şeker tatlıdır, portakal yuvarlaktır dediğimiz zaman şekerin, portakalın birer **[470-4]** keyfiyeti hakkında hüküm veriyoruz. Halbuki baba muhteremdir, vatan azizdir, sancak mukaddestir dediğimiz zaman bu mefhûmların kıymeti hakkında hüküm îtâ ediyoruz.

Keyfiyet, eşyanın tabiatında mevcut olan bir hâlettir; tatlılık şekerin, yuvarlaklık portakalın tabiatında mevcuttur, o halde bir keyfiyet hükmünün doğru olması onun fezâdaki

vücûd-ı haricîye, tâbir-i âharla maddi şe'niyete (réalité) mutabık olmasıyla kâimdir. Kıymet, eşyanın maddi tabiatında mevcut olmadığı halde bir cemiyet tarafından onlara verilen ehemmiyettir. Mesela aile vicdanı ana ve babanın muhterem olduğuna, millet vicdanı vatanın ve sancağın mukaddes bulunduğuna iman eder. O halde bir kıymet hükmünün doğru olması maddi bir vücûd-ı haricîye mutabakatıyla değil, içtimai bir vücûd-ı zihnîye muvafakatiyle kâimdir; yani bu hükmün medlûlünü eşyanın tabiatında değil, cemiyetin imanında aramak lazım gelir. Maamâfih bu izahattan kıymet hükümlerinin, ancak maddi şe'niyete mâkes olmadığını anlayabiliriz. Yoksa bu hükümlerin medlûlü olan iman içtimai bir vücûd-ı zihnî olmakla beraber aynı zamanda bir vücûd-ı haricîdir de. İşte bu vücûd-ı haricîye (içtimai şe'niyet) nâmı verilir; bu şe'niyetin de kendine mahsus bir tabiatı vardır ki (içtimai tabiat) tesmiye edilir. Fert cemiyetin terbiyesi tahtında yetiştiği için bu içtimai imana ekseriya haberi olmadan müşâriktir. Bü müşareket mevcut olduğu zaman fert imanının haricî bir vücuda, kendisinden hariç ve müstakil bir şe'niyete mutabık olduğunu ancak müphem bir sûrette duyabilir; bu vücûd-ı haricînin iman-ı içtimai olduğunu anlayamadığı için onu mâbâdettabîa bir mevcudiyet, ledünnî bir şe'niyet zanneder. Fakat asıl bu müşareket bulunmadığı zamanlardadır ki fert iman-ı içtimai sûretinde bir vücûd-ı haricînin, bir şe'niyetin bulunduğunu vâzıh bir sûrette hisseder. Çünkü bu içtimai imana istinat eden kıymetleri red ve inkâr etmesinden dolayı cemiyet tarafından maddi bir cezaya yahut manevi bir aksü'l-amele dûçar olduğunu bi't-tecrübe anlar.

Fert, eşyanın maddi tabiatından bir takım keyfiyet hükümleri çıkarır; bunun gibi **[471-5]** bir cemiyete ait müessese ve ameliyelerin içtimai tabiatından da bir takım kıymet hükümleri çıkarırız. Keyfiyet hükümleri nasıl bir vücûd-ı haricînin mâkesi ise, kıymet hükümleri de öyledir. Fert eşyanın keyfiyetlerini yaratamadığı gibi, kıymetlerini de halk edemez. Keyfiyetler maddi tabiattan sâdır olduğu misilli, kıymetler de içtimai şe'niyetin bir mahsul-i tabiîsidir. Fert gerek o keyfiyetleri, gerek bu kıymetleri keşfeder, fakat ibdâ edemez; tabiatın kanunlarını keşfeden insanlar kuvâ-yı tabiiyeye hâkim oldukları gibi, cemiyetin kanunlarını idrak eyleyen fertler de kuvâ-yı içtimaiyeyi sevk ve idare edebilirler. Ferdin cemiyetteki müessiriyeti, tabiattaki hâkimiyetinin aynıdır. Yani ikincisi tabiatı bilmekle kâbil olduğu gibi, birincisi de cemiyeti tanımakla mümkündür. Cemiyeti teşkil eden müesseseler iman-ı içtimaiye müstenid bir sürü kıymetlerin mecmuundan ibarettir. Bu kıymetler dinî, ahlâki, hukuki, iktisadi, bedî'î, lisanî diye bir takım sınıflara ayrılır. Bu kıymetlerin hiçbirisi ne maddenin tabiatından, ne de ferdin fıtratından sâdır olmuş değildir; hepsi cemiyetin imanından tevellüd etmiş ve onun vicdanında yaşamaktadır. Cemiyetler bir takım nevlere, cinslere münkasim olduğundan her cinse ve her neve ait cemiyetler için başka başka kıymetler vardır. Gelecek nüshada bu içtimai cinsleri ve nevleri izah edeceğiz.

Gökalp

Tenkit ve Takriz

"Kızılelma" Kitabına Dair!...

Dünyadaki bütün Müslümanlar kardeştirler. "İttihâd-ı İslâm" denilen büyük ve manevi râbıta Hıristiyanlığa karşı "İslâm beynelmileliyeti" halinde daima mevcuttur. Müslüman

bir millete vurulan darbe, bütün diğer Müslüman milletleri müteessir eder. Bugünkü cihâd-ı ekberde görülen heyecan ve asabiyet bu "İslâm beynelmileliyeti"nin kuvvet ve azametine şahittir. Müslüman milletler kendilerini idrak edip kuvvetlendikçe, kuvvetlenip maddi ve manevi terakki ettikçe "İttihâd-ı İslâm" daha ziyade feyz bulacak **[472-6]** ve bir gün arz üzerinde hiçbir Müslüman fert Hıristiyanların esiri olmayacaktır.

Milli inkişaf âdeta dinî bir vazifedir. Çünkü kuvvetlenmek ve diğer Müslüman milletlerle birleşmek, onları zillet ve esirlikten kurtarmak demektir. Din, milletlerin selameti için Allahımız tarafından ihsan buyrulmuştur. O halde dinsiz bir millet olmadığı gibi milletsiz bir din de tasavvur olunamaz.

Müslüman olan yüz milyonluk Türk milletini uyandırmak, birleştirmek "İttihâd-ı İslâm" yani "İslâm beynelmileliyeti" için en büyük bir hizmettir. Türk milleti tabiî kuvvet ve miknetini kazanırsa artık dünyada ne Arap, ne Fars, ne Berberî hiçbir Müslüman esir kalmaz, istiklal ve hâkimiyete nail olur. Türk milleti bizzat esirlikten kurtulunca ilk düşüneceği şey diğer din kardeşlerinin istiklal ve hürriyeti olacaktır. Bugünkü zayıf halinde bile başka bir şey mi düşünüyor?

Yazık Türk milletinin milli ve dinî maksadını sezmeyen gafillere…

**

"İttihâd-ı İslâm" hareketinin en canlı bir rüknü olan "Türklük cereyanı" bugün bize yeni bir kitap getirdi: *Kızılelma*… Hacmi küçük fakat mânâsı pek büyük olan bu kitapçık Türklüğün Müslümanlıktan başka ve ayrı bir şey olmadığını bize tekrar gösterdi. İçinde masallar, koşmalar, destanlar bulunan bu manzum eser baştan başa bir şiir… Türklüğün mazisini, halini istikbâlini terennüm eden bir şiir! Mesela masallardan "Polvan Veli"yi okuyunuz. Bir Türk pehlivanının bir küfür diyarında Müslümanlık neşrine dairdir. Böyle başlar:

> Hind sultanı toplayarak bir gün ulu bir divan
> Vezirlerden sordu: "Hiçbir yerde hiçbir pehlivan
> Duydunuz mu "dev pençe"ye üstün olsun ya akran?"
> Hep sustular… Büyük vezir kalktı, dedi Sultan'a:
> "Padişahım' Harezm ilde 'Polvan Veli' anılır
> Bir yiğit var, Türkistan'da 'Güç Tanrısı' tanılır." **[473-7]**
> Sultan dedi: "Belki Türkler bu zannında yanılır,
> 'Dev Pençe'yi gönderelim, işi koysun meydana."

Bu güzel lisan, bu güzel ahenkle masal devam ediyor. Sultan bir mektup vererek dev pençeyi Harezm şahına gönderiyor. Ve:

> …Dünya pehlivanı şimdiye dek bu ordu;
> Her tarafın erlerini işte yere bu serdi,
> Geldi meydan okuyacak sizin Veli Polvan'a."

diyor. Fakat dev pençenin anası da yanında beraber gidiyor. Çünkü bu kadın Müslümandır. Evladı için Rahmân'ına yalvarıyor. Güreş olacağını herkes duyuyor, bütün Hive ahalisi seyrana hazırlanıyor. Fakat o vakit:

Harezm hânı henüz İslâm olmamıştı, gavurdu,
"Hangi biri yenilirse asılacak!" buyurdu,
Vezirleri: "Polvan Veli puta tapan bu yurdu
İslâmlığa sokmaktadır." demişlerdi Kağan'a.

Polvan Veli dua etmek için gizli mescide gidiyor. Orada bir kadının ağladığını görüyor. Bu kadının duasını, niyazını dinliyor ve anlıyor ki güreşeceği pehlivanın anasıdır:

"Bir tanecik evladımdır. Acı bana, Allahım!
Odur benim gönlüm, canım, muhabbetim, penâhım!
Ne onun bir kabahati var, ne benim günahım,
Kıyma böyle bin yılda bir yetişmeyen arslana.
Kıyma İslâm yiğitidir, Muhammed'in arslanı,
Senden almış bu kuvveti, bu gövdeyi, bu canı...
Senin arşın değil midir, onun temiz vicdanı?
Kıyma ki bir mücahiddir vakfetmişim Kur'ân'a."

Bu yalvarış Polvan Veli'nin kalbinde bir firak uyandırıyor. Gözlerinden yaşlar akıyor. Diyor ki: **[474-8]**

"...Tanrım! Bu ihtiyar kadın benden müstehak,
Duasını kabul eyle ben razıyım hüsrana!"

Nihayet güreş günü geliyor. Tellallar çağırıyor. Halk toplanıyor. İki pehlivan karşı karşıya geliyor. Polvan Veli niyetini unutarak birden saldırıyor, demir bilekleriyle dev pençeyi havaya kaldırıyor. Sonra biraz duruyor. Kendisini kasden yere vuruyor.

Tek bu yüzden bir dindaşı uğramasın ziyana.

Diye...

Kağan Polvan Veli için:

- Haydi öldürünüz!

derken atı altında şahlanıyor, yakındaki uçuruma can atıyor. Polvan Veli bir hamlede yara atılan atı tutuyor, havaya kaldırıyor ve götürüp altın eyvana koyuyor. Bu müthiş kuvvet karşısında padişah ve herkes şaşıyor. Bu hayretin sırrı anlaşılınca padişah tebasıyla beraber hak dinini, Müslümanlığı kabul ediyor:

Seyirciler hep dondular... Gönülleri bir hayret

Kaplamıştı: Mucize mi yoksa bu bir keramet!
Kağan geldi, dedi: "Artık durmak olmaz, ey millet
Ben İslâm'ı kabul ettim, siz de gelin imana!"
Ve bu güzel masal böyle bitiyor:
Polvan Veli sevinerek bu ilâhî irşâda
Sahralara koştu, gitti âcizlere imdada;
O zamanki bütün Türkler bu pençesi polada
Borçludurlar çünkü Hızır olmuş idi Turan'a...

Bundan daha bedîî bir Müslüman edebiyatı olur mu? Hangi bir eser, dinî bir hengameyi bu kadar sade ve basit bir ahenkle bize söyler?

**

[475-9] Tevhid... *Kızılelma*'nın en büyük, en yüksek şiiri budur. Şimdiye kadar hiçbir kalem tevhidin büyük hakikatini bu kadar kısa ve mûciz yazamamıştır. Tekrar okuyarak, tekrar yazarak ruhumu hazlandırmak için bu ilim ve şiir harikasını ayniyle buraya naklediyorum:

Tevhid
Tanrımız bir tek ilah,
Yok bize başka penâh,
İkiye tapmak günah
Lâ ilâhe illallah!
Yurtta birkaç can olmaz,
Birden çok vicdan olmaz,
Ortaklı cânan olmaz,
Lâ ilâhe illallah!
Gövdelerde kesret var;
Göklerde vahdet var,
Fertler yok, cemiyet var;
Lâ ilâhe illallah!
Kalkar, ruhlar bir yerde
Ölünce kalpten perde;
Bir göz doğar içerde!
Lâ ilâhe illallah!
Bir göz ki Yezdan odur
Millet o, vatan odur;
Örf, icmâ, Kur'ân odur!
Lâ ilâhe illallah!
Muhammed Resûlullah!..

[476-10] Kur'ân'ın, icmâın, örfün, vatanın, milletin ne olduğunu bilenler bu şiiri anlarlar. Yahut bu şiiri anlayanlar onların ne olduğunu bilirler. *Kızılelma*'nın en güzel bir incisi de şu dinî şiirdir ki bize cihadı, yakın bir istikbalde dinimizin ve milliyetimizin galebesini müjdeler:

Türk'ün Tekbiri
Hakk'ın murâdı,
Halktan fırladı,
Açtık cihadı.
Allahu ekber...
Uyduk sancağa,
Geldik uzağa,
Eski toprağa,

Allahu ekber…
Kaynaştı kanlar,
Anlaştı hanlar,
Birleşti canlar,
Allahu ekber,
Ve-lillahi'l-hamd…

İşte bu Türk askerinin tekbiridir. Uzaktaki, Moskofların pençeleri ve çizmeleri altında esir olan Müslüman Turan'a bizim askerlerimiz bu tekbiri getirerek gidecekler. Oralardaki küfrü yıkıp Kur'ân'ın sönmeyen şûlesini tekrar alevlendireceklerdir.

Sonra şair "İlâhî"sinde Türklükle Müslümanlığı o kadar mezc etmiş ki insan bu iki kudsiyetin birden başka bir şey olmadığına kanaat getiriyor:

Yüce Tanrı! Bize pak bir yürek ver
Temiz aşkla sevmek için vatanı! **[477-11]**
Hudut emin değil, bir tunç bilek ver
O ezmeden, biz ezelim düşmanı!
Hilâle haça yenilmesin, Amin!
Türklük bitti denilmesin, Amin!
....
Yüce Tanrı! Bize doğru irfan ver,
Medeniyet eksik: Tamam edelim!
Bir nurlu din, bir ateşli iman ver,
Yoldan çıkan halkı İslâm edelim!
Yoldaşımız iz'an olsun, Amin!
Rehberimiz Kur'ân olsun, Amin.

Asker duası… Bu Müslüman'dan başka bir şey olmayan Türk'ün en samimi, en dinî ve mukaddes bir emelinin teranesidir:

Elimde tüfek, gönlümde iman
Dileğim iki: Din ile vatan…
Ocağım ordu, büyüğüm sultan,
Sultana imdad eyle ya Rabbi!
Ömrünü müzdad eyle ya Rabbi!
Yolumuz gaza, sonu şehadet
Dinimiz ister sıdk ile hizmet,
Anamız vatan, babamız millet,
Vatanı mamur eyle ya Rabbi!
Milleti mesrur eyle ya Rabbi!
Sancağım tevhid, bayrağım hilâl,
Birisi yeşil, ötekisi al,
İslâm'a acı, düşmandan öc al, **[478-12]**
İslâmı âbâd eyle ya Rabbi!
Düşmanı berbad eyle ya Rabbi!
Kumandan, zabit babalarımız,

Çavuş, onbaşı ağalarımız,
Sıra ve saygı yasalarımız,
Orduyu düzgün eyle ya Rabbi!
Sancağı üstün eyle ya Rabbi!
Cenk meydanında nice koç yiğit
Din ve yurt uğrunda oldular şehit,
Ocağı tütsün, sönmesin ümit,
Şehidi mahzun etme ya Rabbi!
Soyunu zebûn etme, ya Rabbi!

"Hayat Yolunda" ünvanlı şiirin şu üç kıtası Türk'ün Müslümanlıktan başka bir şey olmayan âlî felsefesini bize ne vâzıh gösteriyor:

"Varlık nedir? Sormaksızın yaşanmaz mıydı?
Bu sırrını fâş etseydin ruh kanmaz mıydı?
Gönül uyur olsaydı hiç uyanmaz mıydı?
Gözlerimi bir dağılmaz dumanda buldum.
Yıldızlara baktım, senden haber görmedim;
Seni arar iken bilsen neler görmedim;
Yeri kat kat süzdüm, senden eser görmedim;
Bir vicdanda seni, bir de Kur'ân'da buldum.
Hakikatin yüzündeki siyah dudağı
Açamadım, tutamadım kaçan arağı,
Teslimlikte, feragatte gördüm firağı,
Aman talep edip onu imanda buldum."

[479-13] "Osman Gazi Kurultay'da" ünvanlı şiir Müslüman ve Türk heyetimizin umdesini, mefkûremizi, siyasi ve içtimai gayemizi muhteşem tarihin bir anında topluyor. Osman Gazi ile, kurultayı birbirlerine hitap ediyor. İşte bu hitaplardan birisi:

Osman Gazi:

Bir elde yasamız, bir elde Kur'ân,
Saçacağız adli her yerde, her an,
Türklükle İslâmlık kardeş olacak,
Fark edilmeyecek halife, kağan...

Kurultay:

Sancağımız al,
Damgası hilâl,
Üstü yazılı
Lafza-i Celâl...

"Şehid Haremi" ünvanlı şiirin şu son parçası Türk analarının saf kalplerindeki İslâmlık heyecanını ne bariz ve ne latif bir sihir ile gösteriyor:

Uyu yavrum, tepesinde haç yanan
Camiler var. Bu mu seni ağlatan?

Dayanamaz çiğnetmeye bu vatan.
Camilere götür hilâl, ninni!
Hem yurdu, hem öcünü al; ninni!

**

"Kızılelma" mübdii bize milletimiz gibi dinimizi de sevdiriyor. Birbirinin lâzım-ı gayr-i müfâriki olan bu iki içtimai ve ilâhî müessesenin birini ihmal ile diğerini tahrip ve netice olarak ikisini de imha etmek hatasına düşmüyor. Millet: Vücut, din: Ruh… Ruh ile vücudun imtizâcı nasıl garîzî hayatı meydana getiriyorsa din ile milletin imtizâcı da içtimai hayatı doğuruyor. O biliyor ki **[480-14]** ruhsuz bir vücudun dünyada nasıl vazifesi kalmamışsa dinsiz bir milletin de dünyada yaşamaya hakkı ve kuvveti yoktur. Milletsiz din olamadığı gibi dinsiz bir millet de olamaz.

Dini yahut milleti ihmal edenlere Esnaf Destanı'nda:

Ey beyler hocalar! Artık uyanın,
Sızdınız, yarısı gitti vatanın,
"Buna sebep biziz" diyin, utanın,
Düşünün mahşerde divânımız var…

diyor. *Kızılelma*, bu küçük kitap dinini ve milliyetini sevenler için en büyük bir eserdir. Hele şairin altın destanı ve diğer destanları doğru pak bir ruhun unutulmayacak galeyanlarıdır.

Moskofun ülkesi viran olacak!
Türkiye büyüyüp Turan olacak!

diye bize ilâhî bir müjde veren "Kızıl Destan" başlı başına nefis bir eserdir. Şair umumi harbin nasıl başladığını bize o kendine mahsus saf ve temiz Türkçe ile anlatıyor:

Ne için bu işler çıktı meydana
Anlatayım, kardeş, ben onu sana
Salib dedi: "Aman yoktur Kur'ân'a,
Muhammed ümmeti talan olacak!
Tarihin bu faslı yalan olacak!"

**

Bize ilk defa olarak kendi samimi lisanımızla, kendi veznimizle yazılmış bir şiir kitabı veren mübdie teşekkür etmeliyiz. Bu küçük kitapla Türklük cereyanının, dini ve milli intibahın nurlu yollarını daha açık ve vâzıh görmüş oluyoruz. Artık her uyanan ruh büyük bir istikbal ve saadet vaat eden bu büyük fecre doğru yürüyecek, karanlıklardan aydınlığa, gafletten irfana doğacak, nihayet yeni ve şuurlu hayatın lâyetenâhîliğini anlayacaktır.

ع.

[481-15]

İSLÂM HAVÂDİSİ

İki Haftalık Cihat Haberleri
Karargâh-ı Umûmî'nin Resmî Teblîgâtına Göre

19 Teşrînisânî sene 330

Çoruh mıntıkasındaki kıtaatımız yeni bir muvaffakiyet ihrâzıyla bugün Çoruh nehrinin on beş kilometre şarkındaki (Ardanuç) kasabasını işgal ettiler.

20 Teşrînisânî

(Çoruh) mıntıkasında icrâ-yı hareket etmekte olan kıtaatımızın yeni muvaffakiyetler ihrâz ettiği şimdi haber alınmıştır.

21 Teşrînisânî

(Çoruh) ve (Acara) menâtıkında icrâ-yı hareket eden kıtaatımız her gün yeni yeni muzafferiyetler kazanmaktadır. Şimal istikametinde Acara'ya kadar sokularak Batum'un şarkına vardılar. Şark istikametinde ise (Ardahan) civarına geldiler.

Ardahan'ın garbında bir muharebe vâki olarak kıtaatımız birçok silah ve bir makineli tüfenk zaptetmişlerdir. Ruslar (Ardahan)'a doğru firar etmişlerdir.

22 Teşrînisânî

Dün İngiliz ihrac kıtaatı (Dicle) nehri ile (Sivaye) kanalı arasında bir mevzide bulunan kıtaatımıza taarruz etmeye teşebbüs etmiş ve vâki olan muharebede düşmana telefât-ı külliye verdirilerek mağlup edilmiştir. Kıtaatımız bir makineli tüfenk ve külliyetli cephane iğtinam etmiştir.

23 Teşrînisânî

Batum'un yirmi kilometre şarkındaki büyücek bir mahal olan (Geda) mevkiini işgal ettik. Batum şehrinin elektirk müessesâtı kıtaatımızın cüretkârâne bir savletiyle tahrip edilmiştir. Bu esnada birkaç esir de alınmıştır. Tarafımızdan işgal olunan bir köprünün istirdâdı maksadıyla Batum'dan gönderilen üç yüz nefer kuvvetindeki bir Rus müfrezesi pusuya uğratılarak tamamıyla hâk-ı helâke serilmiştir.

24 Teşrînisânî

1. Acara mıntıkasında yeniden bizim için muzafferiyetle tetevvüc eden ufak tefek muharebât vâki olmuştur. Düşman bir top kaybetmiş, elimize birçok bomba,

[482-16]

esliha ve cephane geçmiştir. Bu muharebâtta Ruslar'ın bize karşı dom dom kurşunu istîmal ettikleri anlaşılmıştır.

2. Van gölünün şarkında ve Osmanlı hududu üzerinde Rus kıtaatının taarruzâtı neticesiz kalmıştır. Buna mukabil Revandiz'den muzafferâne ilerleyen kıtaatımız hududun yetmiş kilometre öbür tarafında bulunan ve Azerbaycan'da Ruslar'ın mühim nukât-ı istinâdiyesinden biri olan Savucbulak'ı taht-ı işgale almıştır.

25 Teşrînisânî

Bugün muhtelif dârülharekâtlardan yeni bir malumat gelmemiştir.

26 Teşrînisânî

Hudut müfrezelerimizden biri Kafkasya'da (Oltu şimâlindeki (Tavuskerd)'i işgal etmiştir. Azerbaycan hududunda kıtaatımız Van vilayetinin şarkındaki "Somay" ve "Cehariye"ye kadar ilerlemiştir.

27 Teşrînisânî

1. Ruslar dün harp gemilerinin himayesi altında Batum cenubunda müfrezelerimizin cenahına taarruz maksadıyla (Gönye) civarına kıtaat ihracına teşebbüs etmişlerdir. Karaya çıkan Rus kıtaatı, telefât-ı külliye verdirilerek, ricate icbar edilmiş ve bu esnada iki top kıtaatımızın eline geçmiştir.

2. Van vilayeti hududunda Rus süvarisi süvarimiz tarafından tard edilmiş ve Van şarkında İran hududunda (Deyr) kasabası civarındaki kıtaatımıza Rus kıtaatı tarafından icra edilen bir taarruzda Ruslar telefât-ı külliye verdirilmek sûretiyle tard edilmiştir.

28 Teşrînisânî

1. Karadeniz'in Osmanlı filosu tarafından tathîr edildiğine ve Yavuz'la Midilli'nin de muharebeden haric kaldığına dair, Rusların beyânat-ı resmiyesine, dün donanmamız Batum civarını bombardıman etmekle cevap vermiştir.

2. (Deyr) civarında bizim için muzafferâne cereyan ettiğini dün bildirdiğimiz muharebede düşman yüz telef ve birçok mecruh vermiştir.

1 Kânûnuevvel

Van vilayeti hududunda müfrezelerimizle Rus kıtaatı arasındaki müsâdemât bizim için muvaffakiyet-bahş bir sûrette temâdî etmektedir. Saray civarında süvarimiz düşman süvarisi tarafından dûçar-ı taarruz olmuş ve süvarimizin mukabil hücumu tamamıyla muvaffakiyetle neticelenmiştir. Düşman tard olunarak darmadağınık edilmiştir.

3 Kânûnuevvel

1. Kafkasya cephesinde bir piyade taburu tarafından takviye edilen bir Rus süvari livası Teşrînisânî'nin 30'unda mevzi-i aslînin sağ cenahından ileri gönderilen müfrezemize taarruz etmiştir. Bu taarruz def ve tard edilmiştir.

2. Eski kışla gemisi "Mesudiye" dün demirlediği mahalde su itmeye başlayarak karaya oturmuştur. Geminin bir kısmı su üstünde kalmıştır. Efrâd kâmilen karaya çıkmıştır.

3. Van vilayeti hududunda kıtaatımız "Saray" civarında taarruz ve nukât-ı istinâdiyeyi hücumla zaptetmiştir.

4. Azerbaycan'da kollarımızdan biri "Salmas" istikametinde ilerlemektedir.

5. "Urmiye" gölünün cenub ucundaki "Salduz" civarında kıtaatımızla İranlı kardeşlerimizden mürekkep bir süvari kıtası bir Kızak alayına hücum ederek kâmilen mağlup etmiştir. Düşmana kırk telef ve birçok yaralı verdirilerek "Urmiye" istikametinde takip olunmuştur. Bu esnada "Urmiye" gölünde birçok levâzımla dolu bir Rus gemisi iğtinam olunarak tahrip edilmiştir.

اسلام مجموعه‌سی

شعاری : « دینلی بر حیات ، حیاتلی بر دین » در .

ییل ۱ - صایی ۱۸ | ۱۳ صفر ۱۳۳۳ / ۱۸ کانون اول ۱۳۳۰ | مدیری : حلیم ثابت

جلد ۲

قرآن کریم

سورهٔ بقره‌دن « ان الله لا یستحیي ان یضرب مثلا .. » آیت کریمه‌سنك مفهوم شریفی
[حاشیه‌لی مفهوم قرآندن] . . . . منastرلی رفعت مرحوم

خطبه

جهادده مفکوره حقنده . . . . شیخ اده‌بالی

فقه

اجماع . . . . [اجتماعی اصول فقه مسئله‌سی مناسبتیله] . . . حلیم ثابت
[ولایت تشریعیه‌یه مالك بولنان اهل حل و عقد ، ولایت دینیه‌یی حائز اولانلر ،
ولایت حقوقیه‌یی حائز اولانلر ، بو ایکی درلو ولایت عامه‌نك موقعی ، خلفای راشدین ،
امویلر و عباسیلر زماننده مجتهدلر ، فتوی دوری ، حقوق دوری ، اهل حل و عقد ،
معنوی انتخاب دولابیسیله صلاحیت تشریعیه‌یه مالك اولانلر ، مادی انتخاب دولابیسیله
صلاحیت تشریعیه‌یه مالك اولانلر ...]

کلام

اجتماعی علم کلام . . . . شرف الدین
[قدسیتك منشأی اجتماعدر ، بونك اثباتی ، هیئت مجموعه‌نك یالکز افراده مساوی
اوله‌میوب اونلردن فضله بر ماهیتی حائز اولدیغی ، اجتماعك معنوی بر قوهٔ تأییدیه‌سی
اولدیغی جماعتله قیلنان نمازلرده پك میدانده‌در ، حیات دینیه‌مزه حرارت ویرمك ایچون
دینی اجتماع و احتفاللره اهمیت ویرمك لازمدر .]

اجتماعیات

اؤلمك یوق اولمقمیدر ؟ . . . . م. شمس الدین

اسلام حوادثی

[ایکی هفته‌لق جهاد خبرلری ، رسمی تبلیغاته کوره]

نسخه‌سی ۶۰ پاره‌در

توزیع یری « زمان » کتبخانه‌سیدر

... مطبعهٔ عثمانیه

İslâm Mecmuası

Şiârı: “Dinli bir hayat, hayatlı bir din”dir.

Yıl: 1 - Sayı: 18 - Cilt 2 **13 Safer 1333** **Müdürü: Halim Sabit**

18 Kânûnuevvel 1330

[31 Aralık 1914]

Nüshası 60 paradır. Tevzî Yeri “Zaman Kitaphânesi”dir.

Dersaadet – Matbaa-i Osmaniye

İslâm Mecmuası

On beş günde bir çıkar. Müslümanların fâidesine çalışır.

Sayı: 18 13 Safer 1333 – 18 Kânûnuevvel 1330 Yıl: 1

KUR'ÂN-I KERÎM

Sûre-i Bakara[82]

Bismillâhirrahmânirrahîm

"اِنَّ اللّٰهَ لَا يَسْتَحْيٖٓ اَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا...اُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِۚ هُمْ فٖيهَا خَالِدُونَ"

(26) Cenâb-ı Hak, sivrisinek ve bunun fevkinde[83] *bir şeyle mesel îrâdında neden hayâ etsin ki? Mümin olanlar, bu meselin taraf-ı Rabbânî'den bir emr-i hak olduğunu bilirler, ama inâden inkâr-ı hak edenler [Bu meselle Allah ne murad ediyor?] derler, Cenâb-ı Hak ise bununla çoğunu dalâlette, çoğunu hidâyette bırakır, fakat fâsıklar her halde dalâlette kalırlar.*

(27) Onlar ki peymândan sonra ahdullahı kırıp, Allah'ın emrettiği rişte-i vusûlü keserler ve yeryüzünde fesat ederler. Onlar erbâb-ı hüsrandandırlar. (28) Allah'ı ne sûretle inkâr edersiniz ki siz, ölü idiniz, diriltti, sonra öldürüp **[484-2]** *yine diriltecektir.*[84] *Ve en sonra da ona rücû edeceksiniz. (29) Yeryüzündeki bütün eşyayı yaratan ve fezada seb'a semâvâtı tesviye eden O'dur, O her şeyi alîmdir.*

(30) Rabbin teâlâ[85] *meleklere [Ben yeryüzünde halife yaratacağım.] buyurduğu vakitte melekler [Orada fesat edecek ve kan dökecek kimse mi yaratacaksın, biz hamdinle tesbih ve seni takdis eyleriz.] dediler. Cenâb-ı Hak da [Sizin bilmediklerinizi ben bilirim.] buyurdu.*[86]

(31-32) Ve cemî esmâyı Âdem'e öğretti; sonra onları meleklere gösterip [Eğer sadıklar iseniz[87] *bunların isimlerini bana beyan edin.] buyurdu; melekler, [Yâ Rabbi, her şeyden münezzehsin, biz senin öğrettiklerinden gayrı bir şey bilmeyiz, alîm ve hakîm sensin yâ Rabbi.] dediler. (33) Cenâb-ı Hak [Yâ Adem, esmâ-i mevcudâtı meleklere sen beyan et.] buyurdu. O da kâffe-i esmâyı haber verince, Cenâb-ı Hak meleklere [Ben size*

82 Başı 17'nci sayıda
83 Kur'ân-ı Kerîm'de sinek ve örümcek ile mesel îrad olunduğundan ol vakit Yahudiler Hak teâlâ kitabında böyle eşya-yı hasîseyi zikretmez, binâenaleyh bu Allah kelâmı değildir dediklerinden bu âyet-i kerîme nâzil olmuştur.
84 Kıyamette.
85 Muhammed aleyhi's-salâtü ve's-selâma hitap.
86 Yani halife yaratmakta olan hikmetleri ben bilirim, siz bilmezsiniz.
87 Yeryüzünde halifeye lüzum yoktur yollu itirazda haklı iseniz.

demedim mi ki semâvat ve arzın hafiyyâtını ve sizin sual ettiğinizi[88] *ve saklamak istediğiniz şeyi*[89] *bilirim.] buyurdu.*

(34) Meleklere, Âdem'e secde edin dediğimiz vakitte İblis'ten mâadâ cümlesi secde ettiler; İblis, kibir ile ibâ ettiği için kâfirlerden oldu.

(35) Âdem'e de [Yâ Âdem, sen ve zevcen cennette kalın, meyvelerini istediğiniz sûrette ve kemâl-i refah ile ekl edin. Yalnız şu ağaca yanaşmayın, zira zalimlerden olursunuz.] dedik. (36) Şeytan ise onları hataya düşürdüğünden oldukları yerden çıkardık; ve [Yekdiğerinize düşman olduğunuz halde yere inin, orada sizin için karargâh ve nihayete kadar medâr-ı taayyüş vardır.] dedik. (37) Âdem Hâlık'ından bazı kelimât[90] **[485-3]** *telakki etmesi üzerine Tevvâb-ı Rahîm olan Cenâb-ı Hakk'a tevbe etti.*

(38) Cümleniz yere inin, benden size hidayet geldiğinde her kim ki ol hidayetime tâbi olursa onlar için havf ve hüzün yoktur. (39) Kâfir olanlar ve âyetlerimizi tekzip edenler ehl-i nârdan olup daimi cehennemliklerdir.

HUTBE

الحمد لله وحده، والصلاة والسلام على من لا نبى بعده

Ey nâs, geliniz; dinleyiniz. Belleyiniz; ibret alınız. Müslümanlık dini niçin dünyaya gelmiş? İnsanlara nasıl iyilikler, nurlar saçmış? Bu yüce din dünyaya gelmiş, insanları eğri yoldan kurtarmak için; doğru yola vardırmak için. İnsanlara hidayet nurları saçmak için; ölü kalpleri, âtıl ruhları diriltmek sarsmak için. Birbirine kem bakan gözleri tanıştırmak için; ayrı, gayrı duran kardeşleri toplamak birleştirmek için. İnsanları din yolunda, ilim yolunda ilerletmek, yükseltmek için; bu yücelikleri göremeyecek gözleri, anlamayacak ruhları kırmak kaldırmak için. Bütün insanlara insanlıklarını bildirmek için; Âdemoğullarına aradıkları saadeti tanıttırmak, diledikleri fazileti göstermek için. İnsanları en yüce muradlarına erdirmek için; onlara dünyada, ahirette cenneti buldurmak için.

Ey nâs, Müslümanlık, bu yüceliklere varılacak yollardan biri de cihat olduğunu söylüyor, onu bizim için kurtulma yolu gösteriyor. Yüksek düşünceyi peygamberimiz Müslümanlıkta her şeyden maksadı gösterirdi; yapılacak işin, gidilecek yolun sonunu bildirirdi. O maksadı gözlerde canlandırırdı; yapılacak işin mefkûresini ruhlara aşılandırırdı. Bu sadedde size sevgili peygamberimizin büyük bir işini söyleyeyim; onun güzel mucizelerinden birini anlatayım. Müslümanlar henüz küçük bir aşiret halinde idi; merkezi de o mübarek Medine şehri idi. Din düşmanları birleşip toplaştılar, şehrin [486-4] üzerine yürüdüler, her taraftan kuşattılar. Şehri kurtarmak için ashab, hendek kazıyordu; peygamberimiz de onlarla beraber çalışıyordu. Hendekte büyük bir kaya çıktı; ashâbın gücü yetmedi kaldı. Peygamberimiz mübarek ellerine külünkü aldılar; koca kayayı ezmeye,

88 Yeryüzünde fenalık edecek kan dökecek kimse demekle itirazınızı.

89 Rû-yı zeminde hükümetten azlinizi istemediğinizi ve bunu gizli tuttuğunuzu.

90 Dua öğrendi ve etti.

kırmaya başladılar. Mübarek elleri işliyordu; hidayetler, mucizeler saçan ağızları şöyle buyuruyordu: [Allahu Ekber, bana Şam'ın anahtarları verildi, ben şimdi Şam'ın kızıl köşklerini görüyorum... Allahu Ekber, bana Fars'ın anahtarları verildi. Ben şimdi Medâyin'in ak köşklerini görüyorum... Allahu Ekber, bana Yemen'in anahtarları verildi, ben şimdi San'a şehrinin kapılarını görüyorum...]

Ey nâs, bu büyük mucizeyi görüyor musunuz? Bundaki hikmet nedir, anlıyor musunuz? Peygamberimiz buyurmuş, bütün yürekler çarpmış, gözler dolmuştu. Peygamberimiz buyurmuş, bütün vücutlar ürpermiş, büyük bir galeyan ile herkes coşmuştu. Bu semâvî sözlerden bir mefkûre doğdu; bütün Müslümanları heyecana boğdu. Sonra cihat bayrakları açıldı; İslâm orduları o yerlere, dünyaya yayıldı. Her taraf Müslümanlarla doldu; bütün hükümetler İslâm'a kul köle oldu.

Ey nâs, ya biz bugün niçin büyük peygamberimiz gibi yapmıyoruz; onun gösterdiği bu nurlu yoldan gitmiyoruz. Düşünün, bizim bugün ne kadar göreceğimiz yerler, yurtlar var; düşüneceğimiz insanlar, kardeşler var. O yerler ki bizim iken düşmanlara kaptırmışız; atâlet uykusuna dalıp hırsızlara çaldırmışız.

Ey nâs, gelin, biz de kalp gözlerimizi açıp biz de o illere doğru bir bakalım; o garip yurtları şöyle bir seyre dalalım. Allahu Ekber, işte aziz Mısır'ın, İngilizlerin kirli ayakları altında hazin hazin ağlayışı; mübarek Nil'in düşmanların çirkâbından uzaklara koşan çağıldayışı. İşte yüce ehramların üstünde uçan Ukbe b. Nâfi'in; Yavuz hakanın bizleri özleyişi, o altın yurtları kurtarmaya giden arslanları bekleyişi. **[487-5]**

Bir de yüzümüzü bu tarafa çevirelim; şu zavallı diyarı da bir görelim. Allahu Ekber, işte hunhar Moskof'un istibdat zincirleri altında inleyen Kafkas nazenini; işte büyük mücahit Şâmil'in mert askerleri gözleyen rûh-ı hazini. İşte ecdadımızın yıkık obaları; o illeri kanlarıyla sulamış mücahitlerin toprak olmuş türbeleri. İşte Tiflis, o parlak eski eski sarayları; dünyaya ün salan hurileri, ayları. Murdar Moskof'un kirli kucağında için için ağlıyor; kurtarıcı yiğitleri, alpleri kanlı yaşlarla bekliyor.

Bir de dönün bu yana bakalım; yüreklerimiz yana yana görelim. Allahu Ekber, işte daha dün kan içici düşmanın çiğnediği yurtlar, obalar; ateşe verip yaktığı minareler, kubbeler. İşte karınları deşilmiş kadınlar, analar; ipte çekilmiş erler, atalar. İşte Vardar'da, Meriç'te gezen boğuklar; süngü uçlarına takılmış yavrular, çocuklar. İşte sönmüş, harap olmuş barklar, bucaklar, dumanları tütmez olmuş evler, ocaklar. İşte Kosova, düşmanlar ortasında kalmış ulu hakan; işte güzel Selânik, sevgili Manastır, ne can kalmış, ne canan.

Ey nâs, haydin cihat sancağı altında düşmanlarla uruşmaya; bizi bekleyen yurtları kurtarmaya, kardeşlere koşmaya, فانهضوا رحمكم الله

(Bâdehu hutbe-i sâniye kıraat olunacaktır.)

7 Safer, 1333

Şeyh Edebâli

FIKIH

İcmâ

Mutâ' olan şer'î delillerin biri "nas" olduğu gibi diğeri de "icmâ"dır. İcmâ, manevi yahut maddi bir intihab dolayısıyla resmen salâhiyet-i teşrîiyeye mâlik aynı asra ve aynı muhite mensup bulunan kimselerin îtikat, ibadet, hukuk hususlarında ittifak etmeleridir.

[488-6] Bu salâhiyet-i teşrîiyeye mâlik olan kimselere "ehl-i hal ve akd" nâmı verilir. Ehl-i hal ve akdin hükümleri ya "din" yahut "hukuk" hakkında vârid olur. Din îtikatlarla ibadetlerden, hukuk ise maddi bir kuvve-i müeyyideye mâlik tarz amellerden ibarettir.

Zamanımızda salâhiyet-i teşrîiyeye mâlik olan ehl-i hal ve akdin iki zümreye ayrıldığı görülür:

1. Velâyet-i diniyeyi hâiz olanlar,
2. Velâyet-i hukukiyeyi hâiz olanlar.

Velâyet-i diniyeyi hâiz olanlar, başta hazret-i halife olduğu halde şeyhülislâm efendinin taht-ı nezâretlerinde bulunan fetva emaneti ile müftülerdir.

Velâyet-i hukukiyeyi hâiz olanlar da yine başta hazret-i padişah bulunduğu halde âyan ve mebûsan heyetleridir.

Bu iki türlü velâyet-i âmmenin her ikisi de resmi bir mahiyeti hâizdir. Fakat velâyet-i diniyeyi hâiz olanlar hem ıstıfâ-yı ilmi hem de intihâb-ı resmî ile tayin olunurlar. Velâyet-i hukukiyeyi hâiz olanlar ise – Kanun-ı Esâsi'de muharrer şerâiti hâiz olmak üzere- yalnız bi'l-intihab bu sıfatı ihrâz ederler. Fakat nasıl olursa olsun her iki velâyet-i âmme erbâbı resmen salâhiyeti teşrîiyeye mâlik tanılmaktadır.

Velâyet-i âmme-i diniyeyi hâiz olanların salâhiyet-i teşrîiyeleri umûr-ı diniyeye, velâyeti âmme-i hukukiyeyi hâiz olanların da umûr-ı hukukiyeye munhasırdır.

Vaktiyle hem umûr-ı diniye hem de umûr-ı hukukiyeye ait salâhiyet-i teşrîiye, şimdiki velâyet-i âmme-i diniyeyi hâiz ulemâ-yı kiram heyetinin selefleri demek olan müçtehidîn hazerâtına mahsus idi. Gerek Hulefâ-i Râşidîn devrinde, gerek sonraları Emevîler ve Abbâsîler zamanında hem dinî, hem de hukuki bütün salâhiyet-i teşrîiye o zamanın örfüne göre resmen müçtehidîn hazerâtına müfevvaz idi. Halifeler de dâhil olduğu halde o zamandaki bütün ümmetin vicdanı müçtehidîn hazerâtının salâhiyet-i teşrîiyeye mâlik olduğuna inanıyordu.

[489-7] Binâenaleyh o zamanın örfüne göre "müçtehit sanılan kimseler manevi bir intihab ve tevliyet ile resmen hem dinde, hem de hukukta salâhiyet-i teşrîiyeyi hâiz idi.

Şimdiki zamanımızda velâyet-i âmme, dinî ve hukuki olmak üzere iki zümreye ayrıldığı gibi, her iki zümrenin de salâhiyetleri ancak maddi bir intihâba iktirân etmekle resmiyet kesbedebilir.

Her iki velâyetin müçtehidîn-i kiram hazerâtına mahsus olduğu zamanlara "fetva devri", hukuka ait salâhiyet-i teşrîiyenin taazzuv ederek diğerinden ayrılmış olduğu zamana da "kanun devri" diyelim. Şu halde gerek "fetva devri"ne gerek "kanun devri"ne göre "ehl-i hal ve akd"in kimlerden ibaret olduğu meydana çıkıyor, demektir.

İşte ehl-i usûl lisanına göre "icmâ" denilen delil gerek velâyet-i diniyeyi, gerek velâyet-i hukukiyeyi hâiz bulunan ehl-i hal ve akdin ittifakından ibarettir. Binâenaleyh "icmâ" şöyle tarif olunabilir:

"Manevi yahut maddi bir intihab dolayısıyla resmen salâhiyet-i teşrîiyeye mâlik aynı asra ve aynı muhite mensup bulunan kimselerin îtikad, ibadet, hukuk hususlarında ittifak etmeleridir."

Bu tariften anlaşıldığı veçhile icmâ, ehl-i ittifakın hal ve devirlerine göre ibtidâ ikiye ayrılır:

1. Manevi intihab dolayısıyla salâhiyet-i teşrîiyeye mâlik olanların icmâı,

2. Maddi intihab dolayısıyla salâhiyet-i teşrîiyeye mâlik olanların icmâı.

Bunlardan birincisi velâyet-i diniye erbâbının icmâıdır. Velâyet-i diniye erbâbının fetva devrinde müçtehitlerden, kanun devrinde de bunların haleflerinden ibaret olduğu anlaşıldı.

İkincisi velâyet-i hukukiye erbâbının icmâıdır.

Şu halde üç türlü icmâ var demektir:

1. Müçtehitlerin icmâı,

2. Haleflerinin icmâı,

3. Ehl-i hal ve akdin icmâı.

Bu icmâlardan her üçü aynı hakikat ve mahiyeti hâizdir. Fakat aralarında şekle ve harici vasıflara ait farklar bulunduğundan her üçünün ayrı ayrı mütâlaa edilmeleri icap eder. Onun için sırasıyla müçtehitlerin ve haleflerinin, sonra da ehl-i hal ve akdin icmâları mevzubahis edilecektir.

Halim Sabit

[490-8]

KELÂM

İçtimai İlm-i Kelâm

Mâbad[91]

Birbirine uzak olan zevc ile zevcenin râbıta-i izdivaç ile teşkil ve tevlid ettikleri aile efrâdı yekdiğerine mahrem oluyor. Bu izdivaçtan hâsıl olan biradere, hemşîre mahrem olduğu gibi yine buna valide ve pederin dahi hemşîreleri hürmet sıfatını iktisap ediyor. Bir sakıf altında, bir çadır içinde daima birlikte yaşayan ve yekdiğerlerine pek sıkı ve samimi râbıtalar ile merbut bulunan bu hemşîre, hala, teyze ile birader ve birader ve hemşîrezâdeler arasında gayrimukaddes bir fiilin vukû bulmasına vicdân-ı içtimai mesağ vermiyor. Karâbet râbıtası azalıp içtima kesb-i zaaf ettiği zaman bu hürmet zâil oluyor, artık

91 Üst tarafı on beşinci sayıdadır.

kudsiyet kalmıyor ve uzak akrabadan olanlar birbirleriyle izdivaç edebiliyorlar. Tarden ve aksen gösterildiği vecih üzere bu kudsiyetin menşei içtimadır. Kudsiyet içtimadan doğmuştur. Neseple sabit olan hürmetin menşei olan bu içtimaın diğer esbâb-ı hürmette de cereyan etmesi sebeb-i kudsiyetin içtima olduğunu vâzıhan göstermektedir. Rıdâʿ, sıhriyet şüphesiz ki en kavî esbâb-ı içtimaiyedendir. Hacda olan içtima ise umumi olduğundan burada kudsiyetin tecellisi dahi bir aile arasında olduğu gibi mahdut olmuyor. Umumi ve küllî oluyor. İhrama girildiği zaman içtima en umumi ve samimi bir şekil almakla herkesçe gayr-i mukaddes filler tamamıyla terk olunuyor. Şeʿniyet-i mukaddesenin bürûzı her şeyi unutturuyor. Ulûhiyet, yalnız nûr-ı ulûhiyet mevc uruyor... Bir yerinden kıl koparmak, tırnağını kesmek gibi insanın kendisine ait ve haram dâhilinde bulunan ağacı kesmek ve hayvanı avlamak ve refikasına mukârenet gibi kendisine ait olmayan fiiller hürmet sıfatı iktisap ediyor. Çünkü her şeyde kudsiyet tecelli ediyor. Orada ayrı ayrı efrâdda mevcut olmayan azim bir ruhaniyet zuhur ediyor. Mantık-ı nazariye göre her küll eczasının heyet-i mecmuasına müsâvî ise de birçok hususta heyet-i mecmua efrâdın mecmuundan **[491-9]** fazla bir şeydir. Heyet-i mecmua yegan yegan efrâdda bulunmayan bir hâsiyete mâliktir. Münferiden ölümden titreyen fertler icmâ halinde bir alay veya bir tabur ile kurşun yağmurlarına, gülle yıldırımlarına göğüs vererek koşarlar. Karbon, müvellidü'l-mâ, müvellidi'l-hümuzâ, azot denilen maddelerin hiçbirinde hayat hâsiyeti olmadığı halde bunların imtizâcı [protoplazma]yı teşkil etmektedir. Demek ki heyet-i mecmua daima yalnız efrâda müsâvî olmayıp onlardan fazla bir mahiyeti hâizdir. Hayatiyattan gösterdiğimiz şu misaldeki içtima ve imtizac madde-i musavvere-i evveliyeyi tevlid ettiği gibi (ilm-i içtima) dahi toplanmanın menşe-i kudsiyet olduğunu, kudsiyeti tevlid ettiğini izah eylemiştir.

"يد الله مع الجماعة. و لا تجتمع امتى على الضلالة"nin zâmin-i berâeti hiç şüphe yoktur ki içtimadır. Çünkü içtimanın vukûu kudsiyeti tevlid ve temin etmiş olmakla içtima dalâletten uzaklaşmış ve yedullah, o cemaati teyit ve takdis eylemiştir.

Bazı zâhidler inziva ve cemaatten ibâ ederek zâhiren münferit yaşamakla tekaddüs ediyorlar gibi görünüyorlarsa da yine onların manzurları vicdân-ı içtimaiyedir. Nazarları içtimaın mevlûdu olan kudsiyete, hayat-ı kudsîye mâtufdur. Kudsiyete münâfi olan mukârenet, uyumak vesâire gibi fiilleri terk ederek tekaddüs ve teellüh ederler.

İçtimaın manevi bir kuvve-i teʿyidiyesi olduğu cemaatle kılınan namazlarda pek meydandadır. Cemaatle edâ-yı salâttan sonra kalpte bir inşirah duymamak kâbil değildir. Her mümin camiden bir tuhfe-i gaybiyeye nâil ve korkuları zâil olmuş olduğu halde çıkar. Bu kuvve-i teʿyidiyenin cemaatin müştereken ilâhî ve dualar okumalarıyla artacağından şüphe yoktur. Nitekim, Ramazan geceleri (tervîha) esnasında müştereken okunan ilâhî ve temcîd ve tesbihlerin ne kadar ruhaniyet tevlîd ettiği herkesçe malumdur.

Velhasıl bütün kudsiyetlerin ruhu, mevlidi içtimadır. Hayat-ı diniyemize hararet vermek için dinî içtima ve ihtifallere ehemmiyet vermemiz lazımdır.

Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye medresesi tefsir müderrislerinden
Şerefeddin

[492-10]

İÇTİMÂİYAT

Ölmek Yok Olmak mıdır?

Hayatımızda, hatta hayat-ı cihanda yegâne bir hakikat varsa o da bütün mevcudâtın er geç ölüm denilen akibete mâruz kalması keyfiyetidir.

Fikirlerimiz ölümden ne kadar tedehhüş ederse o heyûlânın bizi sıkıştırdığı daire de o nispette daralır, havf-ı mevtin tevlid ettiği cansız ızdırap da bizi o nispette bîhuzur bırakır.

Ölümden korkanların hayallerini daima işgal eden şey kâbus-ı mevttir. Acaba ölümden kaçmak isteyenlerin müntehâ-yı tarikleri girdab-ı mevtten başka bir yer midir?

Lisân-ı şerîat bu hakikati [92]“يُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِى بُرُوجٍ مُشَيَّدَةٍ” nazm-ı münîfi ile tebliğ etmiyor mu?

Ölüme karşı lâkayd kalanlardır ki hayat-ı mukadderelerini huzûr-ı tam içinde geçirirler. Ölüme karşı lâkayd kalabilmek de ferdî hayatla değil ancak cemaat hayatıyla mümkün olabilir. Çünkü, ferdî hayatta insanı bîârâm bırakan havf-ı mevtin içtimai hayatta tesiri o kadar hissolunamaz.

Cemaat halindeki insanlar mefkûrece ittihad ettikleri vakit ayrı ayrı bulundukları ahvâlden büsbütün farklı bir takım seciyeler izhar ederler: Cemaat halinde bulunan insan ferdî hal ile kâbil-i kıyas olamıyacak derecede bir cesaret gösterir. Alelâde hâlâtta insanı tedhiş eden havf-ı mevt bile cemaat halinde iken o kadar korkunç bir tesir yapmaz. Çünkü (fânî fi'l-cemâa) olan fert, şahsını değil cemaatin (mefkûre)sini düşünür ve cemaatin mefkûresini yaşatmak için kendi nefsini ölüme atmaktan çekinmez!... Evâil-i İslâm'da ashâb-ı kirâm tarafından gösterilen harikulade cesaretler, neşr ve te'yîd-i dinden ibaret olan mefkûreyi yaşatmak azminin tecelliyâtından başka bir şey midir?

[493-11] Harp ve cidal sahalarında galebe-i kâhirâneyi temin edebilmek için efrâdı yalnız cismen değil ruhen de birleştirmek, onları müttehid mefkûrenin kumandası altına toplamak icap eder.

Ruhen müttehid bir cemaat halindeki ordunun karşısında heyûlâ-yı mevt dikilip duramaz. Böyle bir ordu için fert olamayacağı cihetle tabiî ölüm de yoktur!..

Mesele cemaat itibariyle böyle olmakla beraber fert itibariyle ölüm vardır. Ve ölümün, insanların ba'de'l-vefat ne olacakları muamması beşerin dimağını en ziyade işgal etmiş olan bir meseledir.

Başta âbâ-i edyan olmak üzere bütün filozoflar bu mesele-i muaddelenin halli ile uğraşmışlar, ortaya muhtelif nazariyeler vaz' etmişlerdir. Şerîat-ı Ahmediye de bu muammanın halline karşı bîgâne kalmamıştır. Din-i İslâm'ın bu husustaki beyânatı kat'î ve cemiyetin mevcudiyetinin muhafazasını, teâlîsinin idâmesini kâfildir.

Meselenin felsefe nokta-i nazarından eşkâl-i halliyesine göre, cemaat hayatı feyizdâr bir hale sokularak hayat-ı içtimai îlâ ve fertlere derin ve esaslı bir ümit ve şevk temin edile-

92 Kur'ân-ı Kerîm, Nisâ-IV, 78: Ölüm size ulaşır; sarp ve sağlam kalelerde olsanız bile.

ceği gibi millet efrâdını şahıs itibariyle müthiş bir yeise, cemaat itibariyle de korkunç bir akibete sürüklemek de muhtemeldir.

Maddiyûn ve onlara pîr olanlar istisna edilirlerse mesâlik-i sâire erbâbının hemen kâffesi fertlerin ölümünü in'idâm-ı küllî (l'aneantissement total) tarzında tefsir etmekten içtinab etmişlerdir. Ferdin ölümünü in'idâm-ı küllî ile tefsir etmek, millet ve cemaatlerin hayatını zehirlemekten farklı değildir.

Çünkü, hayat, ümit ile kâim olduğu gibi bir milletin binâ-yı istikbâli de ümitli ve azimkâr kullarla kurulabilir.

Ümitsiz fertlerden müteşekkil bir cemiyet, dağılmaya, sefalet ve inkırâzın akûr dişleri arasına düşmeye mahkûmdur.

Bir millet ki fertleri ümit ile meşbû, müttehid mefkûre yolunda hayat-ı müsteârı **[494-12]** hayat-ı müstakbeleye tercih kanaatiyle pîrâyedârdır. O millet her sadmeye, her felakete azimkârâne göğüs gerer, şâşaadâr bir âtîye bihakkın istihkak kesbeder.

Madem ki cihana gelen her ferd-i zî-hayat behemehal bir gün ölecektir. O halde mefkûre uğrunda şan ve şerefle terk-i hayat ederek cemaati yaşatmak, hatıra-yı ahlâkta ebedî bir zindegî ihrâz etmek kadar bir şeref olur mu? Bilhassa ferdin ölümü milletin hayatını temin ettikten başka şahsı da mertebe-i şehadete is'âd ederse!..

Müslümanların (ecel birdir) akîdesi kadar parlak ve hayat-ı milliyi îlâ eder bir kanaat yoktur. Bu akîde sayesindedir ki eslâf-ı izâm veleh-res-i ukûl olan muvaffakiyâta mazhar olmuşlar, tarihin şanlı sahifelerinde ebed-nümûn birer nam bırakmışlardır. Materyalizm mesleğinin, milletlerin bekâ ve devâm-ı şevketleri için bir âfet olan mesleğinin ölüm nazariyeleri, bereket versin ki kendi esaslarına göre de sağlamlık damgasını hâiz değildir. Maddeperestlere göre ölüm, in'idâm-ı külli, mahv-ı kat'îdir. Öldükten sonra diğer bir hayat, başka bir alem yoktur:

İnsanlar; uzviyât-ı sâire gibi kavânin ve şerâit-i muayyene tahtında doğar, büyür ve ölürler. Hayat iki yokluk arasında muvakkat bir varlıktan başka bir şey değildir.

İnsanların uzviyât-ı sâire gibi kavânin ve şerâit-i muayyene tahtında doğup büyüdükleri ve sonra öldükleri fikrine itiraz edecek değiliz. Çünkü bu fikri, İslâmiyet'in beyânatıyla tevfik etmek o kadar müşkül değildir.

Yalnız mevtin in'idâm-ı küllî olduğu mütâlaasıdır ki mesâlik-i sâire ile telif edilemeyeceği gibi edyânın esâsâtına da muhaliftir. Böyle bir kanaatin hayat-ı cemiyeti sarsacağı tehlikesi de ayrıca bir mahzurdur!

Filhakîka, eğer ölüm in'idâm-ı mutlak ise insanın bütün hırsını hiçbir menfaat, hiçbir mefkûre uğrunda ölmemeye hasretmesi hayattan –ancak şahıs itibariyle- en çok istifadeye çalışması, dünyada mesut olmak ümidini kaybettiği günde intihara karar vermesi gibi cemiyet için mazarratlı neticelerin zuhûru pek tabiî olmaz mı? **[495-13]**

Materyalistler mevtin in'idâm-ı mutlak olduğunu iddia ediyorlar, Halbuki esâsât-ı sâireleri bu iddia ile asla kâbil-i telif değildir.

Çünkü, bu mezhebe göre biz, menşe'siz bir nâ-mütenâhiyet içinde mahsur bulunuyoruz. Bu dairede her şey dağılıyor intişar ve tebdîl-i şekil ediyor, kayboluyor fakat hiçbir şey

mahv ve mün'adim olmuyor. Ne bir cisim, ne bir cüz, hatta ne bir fikir kâinat haricine çıkamıyor, zaman ve mekân mâverâsında kalamıyor.

Vücudumuzun bir zerresi, âsabımızın tek bir ihtizâzı bile mün'adim olmuyor. Geceleri semaya baktığımız zaman gördüğümüz ışıklardan bazılarının milyonlarca sene evvel sönmüş olan yıldızlara ait olduklarını materyalistler iddia etmiyorlar mı? Membaları sönmekle beraber asırlarca sonra yine muhit eseri de şule-feşân olan bu hüzmelerin nihayetsiz yollarını takip edip gittikleri ve ilelebed gidecekleri iddiası maddiyûnca in'idâm-ı mutlakın gayr-i mümkün olduğu nazariyesine müstenid değil midir? Demek ki materyalizm tarafdârânına göre cihanda hiçbir zerre, hiçbir kuvvet mün'adim olamıyor. Çünkü bir şeyi mün'adim kılmak yani onu ademe fırlatabilmek için ademin mevcut olması icap eder. Halbuki adem yoktur. Ademe vücut isnat edilirse –isnat olunan şekl-i vücud ne olursa olsun- o, artık ademlikten çıkmış olur. Ademi tarif edecek bir tabir, anlatacak bir ifade bulunabiliyor mu? Tahlil ve tarif için icat ettiğimiz tabirlerde bile inkâr şaibesi bulunmuyor mu? Denilebilir ki: Akl-ı beşer için ademi idrake çalışmak nâ-mütenâhî bir hudut vermekten daha ziyade gayr-i tabiidir.

Adem, menfi bir nâ-mütenâhiyet yahut daha açık bir tabir ile havas ve aklımızın ihâta edemediği ve yalnız vukufsuzluğumuzun icat ettiği bir isimden başka birşey değildir. Maddiyûn mezhebine göre adem olmadığı halde, bu mezhep tarafdarânının ölümü in'idâm-ı küllî telakki etmeleri kendi mesleklerine taban tabana zıt bir akîde olduğu görülür. Madem ki materyalizm mezhebine nazaran adem mevcut değildir. O halde in'idâm da yok ve binâenaleyh ölmek mün'adim olmak demek değildir!.. **[496-14]**

Biz kendi hayatımızdan azıcık farklı bir hayata mâlik olana (ölü) nâmını veriyoruz. Gayr-i müteharrik ve donmuş gördüğümüz bir âleme bile (meyyit) ismini vermekte tereddüt etmiyoruz.

Âlem-i kamerde hayat-ı nebâtî ve hayvaniyenin ebediyen sönmüş olduğuna kâni bulunduğumuz için; dünkü fennimizle âlem-i kameri mevt-i ebedî ile mahkûm etmiyor muyduk? Halbuki son zamanlardaki keşfiyât-ı fenniye bize gösteriyor ki cihanda zâhiren en âtıl ve hareketten bilkülliye mahrûm görünen maddelerin atomlarında kuvvetli bir hareket mevcuttur. Alelâde bir kaldırım taşında mündemiç olan müthiş kuvvete nispetle nebâtat ve hayvânatta görülen tecelliyât-ı hayatiye bir uyku, bir atalet addolunabilir.

Bugünkü fenne göre ölen her mevcud yeni bir hayata dâhil olmuş demek olduğundan mevti, in'idam-ı küllî ile tefsir etmek hiç de fennî olamaz.

Esasen mâbâdettabîat mesâilinin hallini fenden beklemek abesdir. Fennin saha-i tetebbuu mahdut bir daireye münhasırdır. O dairenin mâverâsında at oynatmak fennin değil, dinin meşruudur. Cihan-ı irfanın mûtedil düşünücü filozofları mâbâdettabîat mebâhisini edyanın daire-i salâhiyetine bırakmakla cidden vazifeşinaslık göstermişlerdir.

M. Şemseddin

İSLÂM HAVÂDİSİ

İki Haftalık Cihat Haberleri
Karargâh-ı Umûmî'nin Resmi Teblîgâtına Göre

4 Kânûnuevvel sene 330

1. Rus kıtaatı topçu ve makinalı tüfenk himayesi altında Çoruh nehrinin sol sahilinden ilerlemeye teşebbüs etmişlerdir.

Beş saatlik bir muharebeden sonra düşman püskürtülmüştür.

2. Dün Saray civarında muvaffakiyetle neticelendiğini bildirdiğimiz muharebeden sonra kıtaatımız bilâ-fâsıla düşmanı takibe devam etmiştir. Süvarimiz (Kotor)un 15 kilometre garbında düşmana tesadüfle piyademizin muvâsalatını beklemeden düşmanı Razi ve Kotur istikametine tard etmiştir.

5 Kânûnuevvel

Birkaç günden beri Akabe önlerinde görülen İngiliz kruvazörü dün mahall-i mezkûra asker ihraç etmiştir. Bu esnada süratle Akabe'ye yaklaşmakta olan kıtaatımız karaya çıkan düşmana hemen taarruzla bunları gemilerine iltica-ya mecbur etmiştir. Kıtaatımızın gemiye karşı icra ettiği ateşle düşman kruvazörünün bir projektörü tahrip edilmiştir.

6 Kânûnuevvel

Kutur'a doğru muzafferâne ilerleyen kıtaatımız Kutur önünde mevki-i mezkûre hakim birkaç tepeyi işgal etmiştir.

8 Kânûnuevvel

1. Bir düşman harp gemisi bugün İskenderun şimal sahilini bombardıman etmişşe de hasarı mucip olmamıştır. Yalnız bu esnada 3 deve telef olmuştur.

2. Diğer dârülharekâtlardan mühim bir haber gelmemiştir.

Teşrînievvel ayı zarfında gelen istatistiklere nazaran muhtelif dârülharekâtlardaki ordularımızdaki hastalığın yüzde (1,65) ve vefeyâtın yüzde (0,31) olduğu anlaşılmakla ordumuz ahvâl-i sıhhiyesi fevka'l-had müsait ve şâyân-ı şükran bulnmaktadır.

Kafkas cephesindeki kıtaatımız Köprüköy'ün şarkında Alagöz – Arhı Rus mevzilerine gece hücumu yapmışlar, düşman baskına uğramış, çok telef, esir bırakarak kaçmıştır.

İngilizlerin Mısır'ı işgal için getirdikleri Hint efrâdından birçoğu silahlarıyla bizim tarafa geçiyorlar.

10 Kânûnuevvel

Muhtelif dârülharekâtlarda bugün şâyan-ı zikir bir tebeddül yoktur.

11 Kânûnuevvel

Van vilayeti hududundan müfrezelerimizle Rus kıtaatı arasındaki müsâdemat bizim için muvaffakiyet-bahş bir sûretle temâdi etmektedir. Saray civarında süvarimiz düşman süvarisi tarafından dûçar-ı taarruz olmuş ve süvarilerimizin mukabil hücumu tamamıyla muvaffakiyetle neticelenmiştir. Düşman tard olunarak darmadağın edilmiştir.

12 Kânûnuevvel

"İyd civarında bulunan Rus kıtaatı hudut kıtaatımız tarafından hududun öbür tarafına atılmıştır.

Ruslar ordu-yı asliyemizin taarruzu karşısında Azap, Kalender, Arduş civarındaki mevzilerinden firar sûretinde geri çekilmiştir."

İşte biz bu sûretle Rusların, ordu-yı Osmanî'nin kuvve-i maneviyesini kâmilen kırdıkları ve bir **[498-16]** gece baskını ile azim zayiata uğratarak mağlup etmiş oldukları hakkında 17 ve 20 Kânûnuevvel 1914 tarihli teblîgat-ı resmiyelerini fiili bir tekzipte bulunuyoruz.

13 Kânûnuevvel

Bugün muhtelif dârülharekâtlarda mühim bir haber vürud etmemiştir.

14 Kânûnuevvel

1. Karargâh-ı Umûmî bilcümle yanlış şâyiâta bir nihayet vermek için 21 Teşrînievvel'den beri Çanakkale'nin asla bombardıman edilmediğini ilân eder. Bu bombardıman hakkında o zaman Karargâh-ı Umûmî derhal teblîgatta bulunmuştu. Bugünlerde böyle bir vaka tahaddüs etmiş olsaydı yine kemâl-i vuzuh ile tebliğ edilirdi.

2. Rusların Sivastopol'de teblîgat-ı resmiyelerinde Hamidiye kruvazörümüz Sivastopol önünde bir torpil endahtıyla mühim sûrette hasarzede olduğu, maamâfih İstanbul'a avdet edebildiği ve fakat uzun müddet için muharebeye gayr-i muktedir bulunduğu bildirilmektedir. Bunun cevabı bervech-i âtîdir.

Bugünlerde filomuz Hamidiye ile beraber olmak üzere Karadeniz'de toplaşmış ve hiçbir zarara uğramadan avdet etmiştir.

Gemilerimizden biri mâh-ı hâlin 11'inde 5 zırhlı, 2 kruvazör, 10 torpido ve 3 torpil gemisinden mürekkep bir düşman filosuna tesadüf etmiştir. Gemimiz faik düşmana geceleyin taarruz ederek İstislav zırhlısını kemâl-i muvaffakiyetle topa tutmuş ve Oleg, Atus nam torpil gemilerini batırmıştır.

Bu esnada iki zabit ile otuz nefer kurtarılarak esir edilmiştir. Aynı zamanda filomuzun diğer kısmı muvaffakiyetle Batum'u bombardıman etmiştir.

Ayın 12. günü sabahı iki gemimiz kendilerine nispetle Rusların bu kuvvetli ve mütefevvik donanmasını tekrar muharebeye icbâr etmek istemişler ise de on beş düşman gemisi Sivastopol'a kaçmayı tercih eylemiştir.

3. Kafkasya'da ordumuz ileri yürüyüşüne muzafferâne devam ediyor.

15 Kânûnuevvel

Kafkas ordusundan bugün alınan malumatta düşman takip edilerek birçok esir alındığı ve kıtaatımızın silah, cephane vesâir levâzım-ı harbiye iğtinâm eylediği bildirilmektedir.

Bugün bir Fransız torpidosu Geyikli (Bozcaada karşısı) civarındaki sahil muhafızlarımıza birkaç mermi endaht etmiş ise de hiçbir tesiri olmamıştır.

İngilizler Akabe civarında yine bir ihraç hareketine teşebbüs etmişlerdir. İki filika sahile yaklaşmaya çabalamış ise de jandarma postamızın ateşi üzerine dört telef vererek geri dönmüştür.

16 Kânûnuevvel

Bugün muhtelif dârülharekâtlarda şâyan-ı tebliğ vekâyi zuhur etmemiştir.

اسلام مجموعه‌سی

شعاری : « دینلی بر حیات ، حیاتلی بر دین » در .

ییل ۲ صایی ۱۹ — ۲۷ صفر ۱۳۳۳ — ۱ کانون ثانی ۱۳۳۰ — مدیری : حلیم ثابت

جلد ۲

نسخه‌سی ٦٠ پاره‌در

توزیع یری « زمان کتبخانه‌سی‌در »

مطبعهٔ خیریه و شرکاسی

İslâm Mecmuası

Şiârı: “Dinli bir hayat, hayatlı bir din”dir.

Yıl: 2 - Sayı: 19 - Cilt 2 | 27 Safer 1333 | Müdürü: Halim Sabit

1 Kânûnusânî 1330

[14 Ocak 1915]

Nüshası 60 paradır. Tevzî Yeri: “Zaman Kitaphânesi”dir.

Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı

İslâm Mecmuası

On beş günde bir çıkar. **Müslümanların fâidesine çalışır.**

Sayı: 19 **24 Safer 1333 – 1 Kânûnusânî 1330** **Yıl: 2**

KUR'ÂN-I KERÎM

Sûre-i Bakara[93]

Bismillâhirrahmânirrahîm

"يَا بَنِى اِسْرَآءِيلَ اذْكُرُوا...وَاِذْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ"

(40) Ya Benî İsrail, size in'am ettiğim nimetleri yâd ile ahdime vefa edin ki ben de sizin ahdinize vefa edeyim, zinhar nakz-ı ahd etmeyin, benden korkun. (41) Nezdinizde olanı[94] *musaddık olarak inzal ettiğime*[95] *iman edin, onu inkar edenlerin evvelkisi siz olmayın, âyâtımı az bir baha ile alıp satmayın, bana tamamıyla ittika edin. (42) Hakkı bâtıl ile karıştırmayın ve hak olduğunu bildiğiniz halde hakkı ketmetmeyin. (43) Namaz kılın, zekât verin, râki'ler gibi rükû edin. (44) Nasa biri ile emredip de nefsinizi unutmak ve kitabı*[96] *okuyup taakkul etmemek olur mu? (45 ve 46) Cenâb-ı Hakk'a* **[500-2]** *mülâkî ve akibet ona racî olacaklarını bilen erbâb-ı huşuun icra ve mâadâsının meşakkatinden ihtiraz ettikleri sabır ve salâvâtı edâ ile Hak teâlâdan istiâne edin.*

(47) Ya Benî İsrail! Size in'am ettiğim nimetleri ve sizi halka tafdil ettiğimi yâd ile (48) biri diğeri için cezalanmayan ve birinin diğerine şefaati kabul olunmayan ve fidye ahzedilmeyen ve birinin diğerine yardımı olmayan günden hazer edin. (49) Âl-i Firavun sizi eşedd-i azapta kullanırlar ve kadınlarınızı diri bırakıp oğullarınızı katlederlerken bizim sizi halâs ettiğimizi dahi yâd edin ki bunlar Rabbiniz tarafından size bir nimet idi.

(50) Denizi tefrîk ederek sizi halâs ve Âl-i Firavun'u gark ettiğimizi ve bu ahvâli kendiniz gördüğünüzü (51) ve Musa'yı kırk gece mev'ide almış olduğumu[97] *ve ondan sonra*[98] *buzağıya taptığınız cihetle zalimlerden olduğunuzu (52) ve ba'de sizin artık müteşekkir kalacağınızı (53) ve size hidayet için Musa'ya Kitap ve Furkan verdiğimi yâd edin.*

93 Başı 18. sayıda

94 Tevrat'ı

95 Kur'ân

96 Tevrat'ı demektir ve bu âyet Medine Yahudilerinden bazılarının halkı İslâm'a tergib ettikleri halde kendilerinin İslâm'ı kabul etmemeleri üzerine nâzil olmuştur.

97 Tûr-ı Sînâ'ya

98 Hazret-i Musa aleyhi's-selâm Tûr'a gittikten sonra.

HUTBE

الحمد لله وحده، والصلاة والسلام على من لا نبى بعده.

Ey nas, geliniz; dinleyiniz. Biliniz; ibret alınız. Müslümanlar silkindi kalktı; bütün dünya hayrete daldı. Bugün İslâm dünyası cûş u hurûşta; her tarafta mücahidler düşmanlarla uruşmada. Müslüman yiğitleri Yüce Tanrımızın buyuruğunu tutuyorlar; Ulu Peygamberimiz'in gittiği yolda gidiyorlar. Din düşmanı hainlerle çarpışıyorlar; bizim eski illeri, yurtları kurtarmaya uğraşıyorlar. Her tarafı ecdadınızın kanlarıyla yoğrulmuş Anavatanı kurtaracaklar; din ü devleti, nâmûs-ı milleti ihyâ edecekler.

[501-3] Ey nâs, evet siz burada yurdunuzda, bucağınızda; soğuklardan koruyucu odanızda, ısıtıcı ocağınızda, geceleri uykunuzda, yumuşacık yatağınızda; her istediğiniz önünüzde, aradığınız kucağınızda. Ufak bir eksiklik sizi hemen sinirlendiriyor; canınızı sıkıyor, ruhunuzu üzüyor.

Ey nâs, ya kardeşleriniz, düşünün hudutlarda nasıl çalışıyorlar, uğraşıyorlar; nasıl zorluklar içinde düşmanlarla uruşuyorlar. Vatan evlatları cihat yolunda nasıl güçlük çekiyorlar; nice enginlerden koşuyorlar; yüce dağlardan aşıyorlar. Dondurucu soğuklardan uçuyorlar, yürüyorlar; coşkun sulardan yüzüyorlar, geçiyorlar.

Ey nâs, ya sizin bu mübarek cihadda vazifeniz yok mu zannediyorsunuz? Yoksa insanlıktan, Müslümanlıktan vaz mı geçiyorsunuz? Canınızla, kanınızla edemediğiniz yardımı malınızla edin; siz de özü, sözü doğru Müslüman olduğunuzu gösterin.

Ey nâs, bakınız Yüce Tanrımız: "Düşmanlarınızla Allah yolunda cihat için mallarınızı verin. Bahillik, cimrilik edip de kendinizi tehlikeye koymayın."[99] buyuruyor. Malımızı cihat için vermez esirgersek gelecek büyük tehlikeyi gösteriyor. Düşünün, eski öz Müslümanlar böyle işlerde nasıl canla, başla çalışmışlar; askerleri nasıl beslemişler, donatmışlar. Asr-ı Saadet'te Ulu Peygamberimiz bir muharebede ashâbından yardım istedi; onlara bu yoldaki iyiliğe, sevabı müjdeledi. Bütün Müslümanlardan iâne topladılar; askerin eksiğini düzdüler, donattılar. Birinci sahâbi-i sıddîk-i âzam varını yoğunu getirdi. Peygamberimizin çoluğuna çocuğuna ne bıraktığını sorması üzerine "Allah'ı ve Peygamberini" cevabını verdi. İşte dini bütün Müslümanlık böyle olur. Kalpte iman taşınca gözde dünya hiç olur.

Ey nâs, bizde bütün canımızla, varımızla askerlerimizin arkasında durduğumuzu [502-4] yalnız onları düşündüğümüzü göstermeliyiz. Yüce Tanrı'ya dayanarak onlara, yalnız onlara güvendiğimizi bildirmeliyiz. Bütün varımız, yoğumuz askerlerimiz içindir; onların kazanması bizim için ebedî ündür. Yiğitlerimizin yürümesi, ilerlemesi bizim için hayattır; yoksa maazahu bizim için ebedî memattır. Dinimizi, vatanımızı kurtarmak için onlara imecede bulunmalıyız; onların güçlüklerini yardımlarımızla gidermeliyiz.

Ey zenginler, bugün Allah yolunda kıyıp da veremediğiniz o maden parçaları bilir misiniz ne olacak? Yarın nedâmet gününde her biri birer ateş parçası olup vücudunuza yapışacak. Şimdi duyamayacağmız bir acıyla vücutlarınız dağlanacak; her defasında size bir değil

99 "وَاَنْفِقُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَلَا تُلْقُوا بِاَيْدِيكُمْ اِلَى التَّهْلُكَةِ" Kur'ân-ı Kerim, Bakara-II, 195.

binlerce ölüm azabı tattıracak.[100] Ya siz ahirette uğrayacağınız bu korkunç azaba inanmıyor musunuz ? Yoksa o altınları düşmana peşkeş çekmeyi mi istiyorsunuz?

Ey nâs, haydin, haydin cihat uğrunda çalışmaya, varınızla imeceye, iâneler devşirmeye. سارعوا رحمكم اه (Bâdehu hutbe-i sâniye kıraat olunacaktır.)

21 Safer 333

Şeyh Edebâli

FIKIH

İcmâ

İçtihat, müçtehit:

Asr-ı Saadet'te bir taraftan "Usûl-i Din"e ait esâsî kanunlar diğer taraftan da tahaddüs eden her hadiseye dair tafsilî hükümler hakkında mütemadiyen naslar vürûd ediyordu. Fakat bu tafsilî hükümler hakkındaki naslar "Usûl-i Din"e dair olan nasların örfe göre tefsir ve tatbikinden ibaret idi. Bu tefsir ve [503-5] tatbikler de, "Usûl-i din"e ait olan nasların fiiliyat ve hayata birinci defa olarak intibakını gösterirdi.

Usûl-i dine ait olan esâsî kanunlara "şer'-i mücmel" nâmı veriliyor. Şer'-i mücmel islâmiyet bâkî kaldıkça ebedlere kadar sabit ve gayri mütehavvildir.

Şer'-i mücmelin örfe göre tefsir ve tatbiki hakkındaki tafsilî hükümlere de "şer'-i mufassal" deniliyor. Fakat buradaki tafsilat da nassa müstenid olduğundan buna "nassî şer'-i mufassal" nâmı vermek daha münasiptir.

İşte görülüyor ki asr-ı saadette vürûd eden nasların bir kısmı "şer'-i mücmel"e aittir; diğer bir kısmı da şer'-i mücmelin tefsir ve tatbiki demek olan "şer'-i mufassal"a aittir. Şer'-i mufassal da bir nevi fıkhî mahiyeti hâiz olup onun için buna "nassî fıkıh"da denilebilir.

"اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِى وَرَضِيتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ دِينًا"[101] Âyet-i kerîmesi, daha asr-ı saadet hitam bulmadan şer'-i mücmelin kemâle erdiğini ilan etti. Onun için bu bâbda diğer nasların vürûduna intizar olunamazdı. İrtihal-i Nebevî ile vahiy bi'l-külliye inkita'a uğrayarak nassî şer'-i mufassal da sukût etmiştir. Fakat îtikada, ibadete, hukuka ait hadiseler eksik değil, bilakis çoğalmış idi. Çünkü İslâm âlemi genişliyor; İslâm bayrağı altına muhtelif teşkilât-ı içtimaiyeye mâlik milletler dâhil oluyordu. Ehl-i hal ve akd, şer'-i mufassalda hükümleri bulunamayan birçok yeni hadiselere tesadüf etmeye başladılar. Bittabi hayat durmuyor, mütemadiyen yürüyordu ve yürümesi de lazımdı. Onun için bu yeni hadiseleri de şer'-i mücmele ircâ ile uygun bir suratte hal etmek ve bunların hükümlerini bulmak icap ediyordu. Ehl-i hal ve akd kendilerine rehber olmak üzere burada üç şey görüyorlardı:

1. İman-ı içtimainin tercümanı demek olan kalplerinin fetvası,

100 Âyet-i kelime medlûlidir.

101 Kur'ân-ı Kerîm, Mâide-V, 3: Bugün size dininizi ikmal ettim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı beğendim.

2. Hadiseyi şer-î mücmele ircâ hususunda şer'-i mufassalın üslûbu,

3. Şer'-i mücmelin kendisi.

Ehl-i hal ve akd, o şey ve hadise hakkında ibtidâ kalplerinin fetvasını dinliyor, hüsün ve **[504-6]** kubuhtan biriyle ittisaf ettiğine dair gizli ve mübhem bir hüküm alıyor. Nassî fıkhın, hadiseleri şer'-i mücmele ircâ hususundaki tarz-ı üslûbunu nazar-ı dikkate alıyor; sonra şer'-i mücmelde aradığı merciye tesadüf ederek istediği hükm-i şer'îyi buluyor. Bu sûretle o yeni hadisenin de hükm-i şer'îsi bulunmuş oluyor, demektir.

Asr-ı saadetten sonra tehaddüs edip de nassî fıkıhta doğrudan doğruya mercilerine tesadüf edilemeyen yeni hadiselerin hükm-i şer'îleri hep bu sûretle aranılıp bulunmuştur. Daha sonraları dahi gerek amele, gerek hukuka ait olmak üzere tehaddüs eden hadiselerin hükümleri de yine aynı rehberlerin yardımıyla şer'-i mücmele ircâ olunurdu. Fakat bu defa rehberler arasında ehl-i hal ve akdin kendi vicdanlarıyla nassî fıkıhtan başka bir de evvelki devrin fıkhî misalleri de vardır. Zamanlar ilerledikçe bittabi sonradan gelen ehl-i hal ve akd için kendilerinden evvelki fıkhî misaller de rehber oluyordu. Zamanımıza gelinceye kadar bu hal şöyle devam etmiştir.

İşte asr-ı saadetten sonra bu sûrette tesis eden hükümlerin hepsi şer'-i mücmelin o devre göre hayata intibakından ibarettir. Binâenaleyh, şer'-i mücmelin o devirde müteaddid şerâit dahilindeki intibakından husûle gelen muhtelif "fıkhî tabakalar"ın hepsi o devre ait birer "şer'-i mufassal"dır. Şu hale göre ibtidâsı doğrudan doğruya şer'-i mücmele ittisal eden "nassî şer'-i mufassal" olmak üzre müteaddid "fıkhî tabakalar" tesis etmiş demektir. Bu fıkhî tabakaların hepsi de aşağıdan yukarıya doğru biri birine ve bilvasıta şer'-i mücmele merbuttur. Demek oluyor ki zamanımıza gelinceye kadar biri birine merbut bir şer'-i mufassal silsilesi vardır.

İşte görülüyor ki her devrin ehl-i hal ve akdi, hükmü bulunmayan hadiselerin hüsün ve kubhu hakkında ibtidâ vicdanlarının fetvasını telakki ediyor, sonra evvelki şer'-i mufassallardaki üslup ve tarz-ı hale binâen şer'-i mücmelden de son kararı alıyordu.

Vicdanın fetvası, iman-ı içtimaiye yani örfe gören olacağında şüphe **[505-7]** edilemezdi. Çünkü kıymet hükümleri; yani hüsün ve kubuh hakkındaki kanaatler, ferdin şahsî düşüncesi neticesi olamaz. Binâenaleyh burada vicdanın fetvası da örfün gizli tesirinden başka bir şeye haml edilemez. Evvelki şer'-i mufassallar da ananevi bir mahiyeti hâizdir. Onun için bunların şer'-i mücmele ircâ hususundaki tarz-ı üslûbunda ayrıca kıymet vardır. İşte bütün bunlar sonradan gelen ehl-i hal ve akd için, taharri-i ahkâm hususunda me'sûr birer misal teşkil ederler. Şer'-i mücmel de, o hükmün esâsât-ı İslâmiyeye ve rızâ-yı Bârî'ye muvafık olup olmadığını gösteren son merci olduğundan büyük ehemmiyeti hâizdir. Görülüyor ki taharri-i ahkâm hususunda ibtidâ örfün irşâdı sonra me'sûr fıkhî misallerin rehberliği ile şer'-i mücmelin son kararı alınıyor ve neticeye de erişilmiş oluyor. İşte taharri-i ahkâm hususunda icra edilen bu ameliyeye de "içtihat" namı veriliyor. Şu halde içtihat:

"Meleke-i fıkhiyesi bulunduğuna halkın itimadı olan kimsenin örfî ve me'sûr fıkhî misalleri rehber ittihâz ederek şer'-i mücmelden hükümler istihrac etmesi" demektir. Bundan müçtehidin tarifine intikal etmek de mümkündür. Binâenaleyh müçtehid: "Meleke-i fıkhiyesine halkça itimat bulunduğu halde, fıkhî misalleri rehber edinerek şer'-i mücmelden hükümler istihrac eden kimse"dir.

İçtihat meydanı müçtehidin hâiz olduğu kudret ile mütenasip olarak genişler ve daralır. Bütün şer'-i şerife nâzır olan içtihat, bu bâbda en son tekâmül safhası ibraz ettiği gibi, birkaç fer'î meselelere münhasır içtihat da en bidayet noktasını teşkil eder. İmam Ebû Hanife'nin içtihadıyla mesela son tabakaya mensup etbâından bir zatın içtihat sahaları elbette müsâvî olamaz. Bu mesâhanın bidayet safhaları bîpâyan bir genişlik ibraz ettiği halde son tabakaları mahrûtî bir sûrette daraldıkça daralmıştır. Bu hal içtihadın kudret ile mütenasip olmasının tabiî bir neticesidir.

Halim Sabit

[506-8]

KELÂM

İçtimai İlm-i Kelâm

Ulûhiyetin sûret-i telakkisi eşkâl-i içtimaiyeye göre değişir.

Zaman-ı Cahiliyet'te ayrı ayrı rabb-i haslara perestiş eden Arap kabileleri aynı zamanda yeri, göğü yaradan bir (ilâh) zülcelâl hazretleri olduğunu itiraf ediyorlar idi. Demek ki bunlarda iki zihniyet mevcut idi. Kendi rabb-i haslarına perestiş ettikleri halde yeri ve göğü yaratan umumi bir Âlih olduğunu da makarr ve mûterif idiler. Acaba bu senevîyetin menşei nedir? Yeri ve göğü yaratan Rabb-i âmmın envar-ı ilhamı hangi yoldan bunların kalplerine in'ikas etmiş ve niçin aynı zamanda hadîd işraka düşmüş idiler. Çünkü bunlarda iki muhtelif şekl-i içtimai var idi.

Malumdur ki her kabile kendisine mahsus bir lisân-ı içtimai ile yaşıyor ve aralarında pek samimi bir tazammun ve tekâfül bulunuyor idi. Hatta katil olan bir kimsenin vermesi lazım olan diyeti kendi kabiledaşları veriyor ve bu hususta itiraz hatırlarına bile gelmiyor idi. Kendi aralarında bu kadar yekdiğerine bağlı olan kabiledaşlar, kabileleri haricindekilere hasm-ı bîaman nazarıyla bakıyorlar ve kabileler haricinde hukuk-ı insaniye ne olduğu bilinmiyor idi.

Yekdiğerlerinin kanına susamışcasına aralarında (gazve)ler devam ediyor ve iki muhtelif kabile efrâdından biri diğerini öldürüp de intikamı alınmayacak olursa maktulün kabri üzerinden ahz-ı sâr edilinceye kadar (hâme) denilen baykuşun öterek ağladığına kanaat olunuyor idi. Her kabilenin daire-i emânı **[507-9]** kendi hudûd-ı hususiyesinden ibaret idi. Böyle olmakla beraber (eşhur-ı hurum) geldiği zaman umumen mütareke ediliyor. Ve bütün Araplar Kâbe-i Mükerremeye gelip umumi bir hayat yaşıyorlar ve hac ediyorlar idi. Bundan başka Zilkâde evâilinde (Taif) civarında küşad edilen (Sûk-ı Ukaz)da dahi her kabile isbat-ı vücud ediyor ve cümlesi bu içtimaya iştirak ediyorlar idi. Bu içtimalar Arap kabilelerini kendilerinin dar muhitlerinden çıkarıp geniş bir sahaya attığından zihinlerinde başka bir inkişaf hasıl oluyor. Ve insanlar arasında umumi râbıtalar olduğunu hakk-ı hayatın yalnız kendi kabileleri dahilinde olmadığını da hissediyor ve umumi bir hayata giriyor idiler. Fakat bu umumi hayatları senenin ancak dört ayında imtidâd ediyor ve bunu pek şiddetli muhâsamalarda bazen de nazar-ı itibara almıyor idiler.

Binâenaleyh bittabi bu şekil içtimai zihinlerinde her kabilenin kendi hususi şekl-i içtimaisi kadar yer yapamıyor idi.

Ulûhiyet mefhûmunu hâmi, nâsır, muin, kâhir gibi kendisince korku ve muhabbet hislerinin tevlîd ettiği sıfatlar ile tanıyan ve mevzumuz olan zaman-ı Cahiliyet Arapları gibi yekdiğerlerine hasım olan hususi daire-i içtimaiyede yaşayan insanların bu şe'niyet-i mukaddesenin her lütfunu kendilerine has ve daha sarihi bunu kendilerine mahsus bir ilah olarak telakki edecekleri tabiidir. Her kabilenin ahval-i ruhiyesi bu merkezde olduğundan rabb-i haslar taaddüd etmiş ve her kabile ayrı ayrı rabb-i haslara perestiş etmekte bulunmuş idi. Zihinlerinde pek hafif bir iz bırakan umumi içtimalarıyla da aralarındaki hususiyet kalkarak ulûhiyet-i mutlakanın; bir rabb-i âmmın envâr-ı ilhamını görür gibi olmuşlar idi. Bunun için (Allah) zülcelâl hazretlerinin vücûd-ı mukaddesini dahi uzaktan uzağa mûterif idiler...

Müderrislerden Şerefeddin

TARİH

[508-10]

İbn Teymiyye[102]

İbn Teymiyye tahsile Dımaşk şehrinde başlamıştır. Zekâvet ve istidadı sayesinde henüz pek genç iken ilim ve fazl ile şöhret buldu. Kütüb-i Sitte ve müsnedlerini birkaç mertebe okudu ve başkalarına okuttu. Tefsir ile iştigale başlayarak birçok âyet ve surelerin tefsirlerini yazdı. Evvelce yazılan tefsirlerdeki birçok hataları meydana çıkardı.

Henüz pek genç iken İmam Sîbeveyh'in "Kitâb"ını tamam-ı dikkatle mütalaa etmiş, usûl-i fıkıh, ferâiz, hesab, cebir, kelâm, felsefe fenlerinde maharet kazanmıştı.

İftâya başladığı zaman henüz yirmi yaşını ikmal etmemişti. İlim meclislerine devam eder, mübâhaseden hoşlanırdı. Mübâhaselerde galibiyet mutlaka kendisi tarafında kalırdı. Başka mezhep salikleri ile olan mübâhaselerde dahi hasımlarını hayretlerde bırakırdı.

İbn Teymiyye'nin hadis ilminde en evvel hıfz ettiği eser, İmam Humeydî tarafından telif edilen "el-Cem' Beyne's Sahîhayn" olmuştur. Hadis ilminde o kadar rüsuh peydâ etmiş idi ki râvîlerin tabakalarını, isnadların âlî ve sâfillerini, rivayetlerin sahih ve sakimlerini bilir, metinleri ezberinden okur ve herhangi bir mesele hakkında müteaddid senet ve hadisler ile istidlal ederdi. Hadis ilmini lazım derecede ihâta etmek ihtimal ki hiçbir kimseye nasip olmuş da değildi. Maamâfih İbn Teymiyye'nin bu husustaki istidadına bütün asırdaşları hayretler eder ve: "كل حديث لا يعرفه ابن تيمية فهو ليس بحديث" diyorlardı. İbn Teymiyye'nin kitap ve sünnet **[509-11]** ilimlerindeki gücünü izah makamında büyük müelliflerden biri: "Başkalarının kaşık ile içmekte olduğu şeyleri İbn Teymiyye maşrapa ile içerdi: Başkaların iğne gözünden gördüğü şeyleri büyük pencereden görürdü." diyor.

İmam Teymiyye'nin mahfûzâtı pek çoktu. Hafızası o kadar kuvvetli idi ki ezberlemiş olduğu şeyi pek nadir olarak unuturdu. İskenderiye hapishanesinde iken, "Sebte" hâkiminin kendisinden rivayet-i ilim hususunda icâzet isteyerek yazdığı mektuba karşı, yanında

102 Başı birinci cildin sekizinci sayısında.

hiçbir kitap ve defteri olmadığı halde bütün üstad ve şeyhlerin isim ve künyelerini sayarak on büyük sahifeli bir icâzetnâme yazıp göndermişti.

Fıkıh ve mezhep hilaflarını, ashâb-ı kirâm ve tâbiîn fetvalarını bilmek, İslâmiyet'te zâhir olan fırkaların meslekleriyle aşina olmak hususunda muâsırlarından hiçbir kimse kendisine rekabet edememiştir.

İbn Teymiyye'deki cesaret-i edebiye, dünyayı arkaya bırakarak hususiyet-i şahsiyesini, menfaat-ı milliye uğrunda feda eden büyüklerden başkalarında görülemez. İbn Teymiyye, korkunun ne demek olduğunu bilmez, diğerlerinin sözüne zerre kadar ehemmiyet vermez, başka birinin hatırı için kendi bildiğini kat'iyen feda etmez. Hâsid ve hâkıdlarının hareketlerine kulak asmazdı. Mâruf ile emredip, münkerden nehyetmek hususundaki cesareti en büyük kahramanların gıpta edeceği kadar yüksekti. Kaç defalar kendilerini "لا يسئل عما يفعل" mansıbına layık gören müstebit hâkimlerin huzuruna çağırıldı, kaç defalar zamanının gafil, hâsid kimseleri tarafından tertip edilen hücumlarına maruz kaldı, kaç defalar zamanımızda olduğu gibi bütün nâdanlıklarıyla beraber ilmi mevkileri işgal eden hocaların ta'n ve teşnîine dûçar oldu. Fakat bunlardan hiçbiri İbn Teymiyye'yi müteesir etmedi, hiçbir vakit "nemelazım" dediği işitilmedi. Zindanda iken, kalem ve mürekkepleri alındığı zaman kömür parçalarıyla duvarlara yazdığı mervîdir.

[510-12] Hapishanede iken emir tarafından: "Filan sözlerini geri alır ise kurtulur, yoksa düşmanları kendisini öldürtmek için yol arıyorlar." mealindeki sözlere karşı "Ben, hak diye bildiğim akîdemden, kitap ve sünnet ile sabit olan mezhebimden dönecek değilim. Zindandan kurtulmak için hak ve hakikati feda edemem. Söylediğim sözü geri alarak münâfıklık da gösteremem. Allahu teâlâdan başka hiçbir kimseden zerre kadar korkmuyorum; bence bugün ölümüm ile yarın ölümüm, tabiî ölüm ile başkası tarafından öldürülmek arasında kıl kadar olsun fark yoktur." diye cevap vermiştir.

Kimsenin elçi olarak huzuruna gidemediği Türk-Tatar askerlerinin kumandanı Kutluğ Şah ile Bulay'ın yanlarına giderek elçilik vazifesini îfâ ile onlara vaaz u nasihat eylemişti. Hatta Kutluğ Bey ismindeki hâkimin zulmünden ahali şikayet etmeye başlayınca vaaz u nasihat etmek üzere yanına gitmiş idi. Kutluğ Bey'in, istihzâ tarîkiyle: "Büyük bir âlim olduğunuz için meclisinize giderek müşerref olmak arzusunda idim, beni bu zahmetten kurtardınız." demesi üzerine İbn Teymiyye "Evet Musa peygamber benden iyi, Firavun senden kötü idi, bununla beraber Musa peygamber, Firavun'un huzuruna hergün üç defa giderek kendisini imana davet ederdi." diye mukabelede bulunmuştur. Yine irşâd maksadıyla "Gâzan"ın huzuruna gittiği de mervîdir.

İbn Teymiyye, kitap ve sünnet ilimlerine pek ziyade ehemmiyet verir, bidat erbâbı ile ehl-i kelâmı kat'iyen sevmezdi. Bunların yanlış yola sapmış olduklarını kat'î deliller, naklî sözler ile açık bir sûrette ahaliye izah ediyordu. İşte bu sebepten dolayıdır ki birçok kuvvetli hasımlar, düşmanlar kazandı, birçok felaketlere maruz kaldı. Fakat haklık tarafında bulunanlar kendisine karşı pek ziyade ihtiram eder; sözlerini hakikat olarak telakki ile kahramanlığına senâ-han olurlardı.

İbn Teymiyye zamanında, "Kalut" isimli nehirde bir taş vardı. Ahali bu taşın **[511-13]** kudsiyetine kâil idi. Onun için birçok Müslümanlar bu taşı ziyaret ile kurbanlar keser, bunun namına nezirler ederlerdi. İbn Teymiyye bu hale vâkıf olunca ahaliyi bundan vaz-

geçirtmek için çok çalıştı; çok vaaz u nasihatlar yaptı. Fakat ahali, avam ve havas hep bozukluklarında devam edip gidiyordu. Bunun üzerine birgün talebesiyle beraber giderek o taşı param parça edip yerini bile belirsiz etmekten başka çare bulamadı.

İbn Teymiyye, ak yüzlü, orta boylu, kara tüylü idi. Sakalında hafif bir aklık vardı. Saçını kulak yumuşaklarına kadar uzatırdı. Gözleri keskin, omuzları geniş, sesi gür, fasih sözlü idi. Üzerine ne tesadüf ederse onu giyer, ne bulursa onu yerdi. Fakat nazar-ı dikkati celbedecek elbiseden sakınıyordu.

Ahlâkı güzel ve âlî tabiatlı olup düşman ve hasımlarına karşı olsun intikam fikri beslememiştir. Kendisine karşı edilen ta'n u teşnîlere mukabelede bulunmamış, hatta hasımlarından şikayet yollu olsun söz söylememiştir. Bilakis onlar hakkında: "Tuttukları yola inandıklarından kendilerini mazur görüyorum" derdi.

İbn Teymiyye kendisinin bir doğma biraderinin hanesinde ömür geçirdi. Müftülük, kadılık gibi hükûmet işlerine karışmadı. Emir, memurların etrafında yürümedi. Zenginlere, dünya ehline karşı boyun eğmedi. Vakıf mallara nâzır ve yetimlere vasî olmadı. Vakıftan, hazineden, emir ve memurlardan bir akçe olsun kabul etmedi. Bütün işi ilim ile mütalaa ile iştigal etmek idi. Bir saat olsun ömrünü telef etmezdi, boş vakti olursa Kur'ân-ı Kerîm okurdu. Vefat ettiğinde kitapları ile ilminden başka mirası kalmadı.

Rızaeddin bin Fahreddin

[512-14]

İSLÂM HAVÂDİSİ

İki Haftalık Cihat Haberleri
Karargâh-ı Umumi'nin Resmi Tebligatına Göre

19 Kânûnuevvel 330

Kafkasya'da ordu-ı aslîmizin harekâtı muvaffakiyetle ilerlemektedir. Telgraf ittisalâtı kıtaatımızın ileri yürüyüşünü takip edemediği cihetle Karargâh-ı Umumi şimdilik harekâtın teferruatına dair malumat alamamıştır.

20 Kânûnuevvel

Dün şâyi olan Ardahan'ın zaptı havâdisi bugün de resmen teeyyüt etmiştir. Bu bâbda tafsilat-ı âtiye veriliyor: Çoruh mıntıkasında icrâ-yı harekât eden kıtaatımızdan bir müfreze Ardahan'a doğru ilerlerken mâh-ı hâlin 15. günü şehr-i mezkûr garbında Rus Kazak kıtaatına tesadüf ederek püskürtmüştür. Ardahan'ın düşman tarafından (General Zahan'ın) kumandası altında 3.000 piyade, 1.000 Kazak, 6 sahra topu ve iki makineli tüfenkten mürekkep bir kuvvetle işgal edilmiş olduğu haberine rağmen (adeden pek dûn bir miktarda bulunan müfrezemiz) mâh-ı hâlin on altıncı günü sabahı düşmanın kuvvetli bir sûrette tahkim ve topçu ile takviye edilmiş mevaziine taarruz

etmekten çekinmemiştir. Muharebe pek kanlı olmuş ve akşama doğru Rusların büyük zayiatla firar halinde çekilmesiyle neticelenmiştir. Zayiatımız azdır. Rus kıtaatı firar etmezden evvel şehrin büyük bir kısmıyla kendi cephane depolarını ve erzak depolarının bir kısmını ateşe vermiş ve Müslüman ahali emvâlini yağma etmiş ve bunlar hakkında her türlü muamelât-ı gaddarâneyi irtikab eylemiştir. Silahsız birçok erkek ve kadın süngülenmiş ve din kardeşlerimizden birinin öldürülmeden evvel gözleri oyulmuştur. Mühim bir miktarda cephane ve edevât-ı harbiye ile düşmanın nakliye kollarından bir kısm-ı azimi tarafımızdan iğtinam olunmuştur. Tahlis edilen ahali-i mahalliyenin şevkü şâdîsi ve Ardahan'ın pek parlak bir sûrette kıtaatımızla omuz omuza harp eden gönüllülerin âsâr-ı merdângî ve hissiyât-ı cengcûyâneleri gayr-i kâbil-i tasvirdir.

Diğer saha-i harpte aynı ruh ve hissiyat İranlı kardeşlerimizde de tecelli etmektedir.

Mâh-ı hâlin on altıncı günü kıtaatımız İran aşâiri ile birlikte Savuçbulak'ın 50 kilometre şimâl-i şarkîsinde bulunan (Miyanduab) mevkii civarında Rusları kat'î bir sûrette mağlup etmiştir. Düşman-ı mezkûr 10 top ve 4.000 neferden fazla kuvvette olup muharebe neticesinde 200'den fazla telef ve birçok mecruh ve altı top zâyi etmiş **[513-15]** ve elimize birçok tüfenk, cephane ve teçhizât-ı sâire bırakarak firar eylemiştir.

Erzurum'dan alınan malumatta muazaffer ordu-yı aslimiz cephesinden mevki-i mezkûre doğru büyük bir üserâ nakliyatının başladığı ve şimdilik altı yüz esirin Erzurum'a muvâsalat eylediği bildiriliyor.

21 Kânûnuevvel

1. Kafkasya ordusu kumandanlığından bugün gelen malumata nazaran kıtaatımız muzafferâne ileri harekâtına devam etmektedir. Ordumuzdan bir kısım kuvvet Sarıkamış'a kadar ilerliyerek burada muannidâne muharebâtı müteakip bir muvaffakiyet-i kâmile kazanmıştır.

Mâh-ı hâlin (12)sinden itibaren kıtaatımız Ruslardan 2.000'i mütecaviz esir alarak sekiz top, 13 makinalı tüfenk birçok esliha ve azim miktarda cephane ve her türlü malzeme-i harbiye iğtinam eylemiş ve keza hayli erzak elimize geçmiştir.

Sarıkamış ile Kars arasında tekmil muhteviyatıyla iki dolu askerî tren zapt olunmuş ve Sarıkamış- Kars demiryolu tahrip edilmiştir.

Daha şimalde icrâ-yı hareket eden kıtaatımız yeni bir muvaffakiyet-i iktisabıyla kesb-i temeyyüz etmiştir. (Tavuskerd)den Rus arazisi dahiline ilerleyen bir kol bir Rus taburunu bir boğazda mühlik bir ateş altına almıştır. Düşman taburu (200) maktul ve (400) esir vermiş ve mütebakî kısmı darmadağınık olmuştur.

2. Birkaç zamandan beri Suriye sahilinde dolaşmakta olan Rus kruvazörü (Askold) evvelki gün Yafa civarına asker çıkarmaya teşebbüs etmiştir. Fakat

sahil muhafızı tam vaktinde ateş açarak düşman filikalarını birkaç maktul vererek çekilmeye mecbur etmiştir.

23 Kânûnuevvel

1. Dün Karadeniz'de Sinop civarında iki kruvazörümüzle Rusların on yedi cüz-i tamdan mürekkep kuvvetli filoları arasında müsâdeme olmuştur. Bu muharebenin tafsilatı henüz belli olmamışsa da her halde düşman, büyük olan tefevvuk-ı adediyesine rağmen bu defada gemilerimize bir zarar îras edememiştir.

2. Bugün anlaşıldığına göre kıtaatımız kendileriyle müttefik olan aşâirle beraber (Miyanduab) muharebesinden başka sâir muvaffakiyât ihrâz etmişlerdir. Ruslar, ricat esnasında orada iki top daha zâyi etmişler ve birçok esir vermişlerdir. Diğer bir kol, düşmanı (Miyanduab)ın cenubunda bir muharebede mağlup ederek iki top, birçok silah ve cephane iğtinam eylemiştir.

24 Kânûnuevvel

1. (Sumay) ve (Bacirge)den ilerleyen kıtaatımız Rusların Azerbaycan'daki mühim nukat-ı istinadiyelerinden biri olan (Urmiye)yi dahi işgal etti.

2. Rus filosu kruvazörlerimizle ettiği dün bildirilen muharebede hiçbir netice elde edemediği cihetle muharebe mevkiînin civarından geçmekte olan İtalyan bandırasını **[514-16]** hâmil bir İtalyan gemisi, İtalya bayrağını tamamıyla gösterdiği halde bile, bunu farketmeye tenezzül etmemiştir.

25 Kânûnuevvel

1. Rus filosu bugün açık bir şehir olan Sinop'u kavâid-i beynelmilel hilâfına olarak topa tutmuştur. Bombardıman neticesinde iki hane hafif bir sûrette hasarzede olmuştur. İnsanca zayiat yoktur. Yalnız biri Ruslardan müsadere edilen biri de bir Bulgar kayığı olmak üzere dört kayık batmıştır. Buna mukabil gemilerimiz Makriyan ve şimali civarında Rus kıtaatını muvaffakiyetle topa tutmuştur.

2. Mâh-ı hâlin yirmi üçünde bir İngiliz kruvazörü Mersin'in şarkına asker çıkarmaya teşebbüs etmiştir. Sahil karakollarımızın ateşiyle dört telef vererek geri çekilmeye mecbur edilmiştir.

26 Kânûnuevvel

Azerbaycan'da hareket eden kıtaatımız (Kotur)u işgal etti. Düşman bu mıntıkadan dahi Hoy ve Silmas istikametine çekilmiştir.

Miyanduab muharebesinde maktul düşen Ruslar arasında (Alexandr) nâmındaki Savuçbulak Rus konsolosu bulunmuştur. Merkum, binbaşı ve çarın yaver-i harbi idi.

28 Kânûnuevvel

1. Rus matbuatı Osmanlıların Kafkasya'da bir mağlubiyete uğradıkları hakkında şu günlerde havâdis neşretmektedirler.

Karargâh-ı Umumi iki haftadan beri devam eden harekât-ı harbiye hakkında mâh-ı hâlin (27)si tarihiyle Kafkas ordusu kumandanlığından almış olduğu telgrafnameyi bervech-i âtî neşreder: "Asıl muharebe cephesinde kıtaatımız hududun ilerisinde hakim mevâzîi düşmandan zabt etmiş ve (Oltu) ve (Ardahan) cihetlerindeki kıtaatımızın harekâtı kar ve soğuğun şiddetinden dolayı hal-i tevakkufda bulunmuştur.

Azerbaycan dahilinde hareket eden müfrezelerimiz ise Rumiye ve Kotur'u işgalden sonra çekilen Rus kıtaatını mevsimin muhalefetine rağmen takip etmektedirler. Rusların bir kolordumuzun fırka kumandanlarını esir ettikleri hakkındaki yalanları kat'iyen tekzib olunur. Yalnız geçenlerde bir yaralı kafilesine bir Rus köyünde hücum eden Rus müfrezesi orada ağır yaralı bulunan bir fırka kumandanını esir ve yaralı efrâdı şehid etmişlerdir."

2. Irak havalisinde İngilizler ağır bir darbe yediler.

Dün öğleden sonra iki düşman piyade taburuyla seri ateşli iki cebel topu (Kurna) civarındaki bize mensup mücahidîn-i Arab kabâili ordugâhlarından birine baskın tarzında taarruzda bulunmuşlardır. Fakat bu esnada düşman piyadesi bir pusuya uğramış ve iki saatlik muharebeden sonra (125) maktul ve mecruh bırakarak firar eylemiştir. Her ne kadar kabâilimiz takip esnasında düşman topçusu tarafından yakın mesafeden ateş altına alınmış ise de zayiatımız ancak (15) mecruhdan ibaret kalmıştır.

30 Kânûnuevvel

"Dâru'l-harekâtlardan bugün bir haber alınamamıştır."

بو مجموعه‌یی اوقویانلر آکلاسونده و آکلایانلر اوقوسونده دیه چیقاریبوز . آکلامایانلر بیهوده یره پاره ویروب ده آلماسونلر .

اسلام مجموعه‌سی

شعاری : « دینلی بر حیات ، حیاتلی بر دین » در .

ییل ۲ صایی ۲۰ — ۱۲ ربیع الاول ۱۳۳۳ — ۱۵ کانون ثانی ۱۳۳۰ — مدیری : حلیم ثابت

جلد ۲

نسخه‌سی ٦٠ پاره‌در

توزیع یری « زمان کتبخانه‌سیدر »

مطبعهٔ خیریه و شرکاسی

İslâm Mecmuası

Şiârı: "Dinli bir hayat, hayatlı bir din"dir.

Yıl: 2 - Sayı: 20 - Cilt 2 | **12 Rebîülevvel 1333** | **Müdürü: Halim Sabit**

15 Kânûnusânî 1330

[28 Ocak 1915]

Nüshası 60 paradır. Tevzî Yeri: "Zaman Kitaphânesi"dir.

Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı

İslâm Mecmuası

On beş günde bir çıkar. **Müslümanların fâidesine çalışır.**

Sayı: 20 **12 Rebîülevvel 1333 – 15 Kânûnusânî 1330** **Yıl: 2**

KUR'ÂN-I KERÎM

Sûre-i Bakara[103]

Bismillâhirrahmânirrahîm

"وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهٖ...فَجَعَلْنَاهَا نَكَالاً لِمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ"

(54) Musa'nın kendi kavmine (Buzağıya taptığınız cihetle nefsinize zulmettiniz, Cenâb-ı Hakk'a tövbe edin, nüfusunuzu katletmek ind-i Bârî'de sizin için hayırlıdır) dediği vakitte[104] *Tevvâb-ı rahîm olan Allah sizin tövbenizi kabul ettiğini dahi yâd edin. (55) Sizin (Yâ Musa, Allah'ı âşikâr görmedikçe sana iman etmeyiz) dediğiniz için bir sâika ile cümlenizi ahzettiğimi ve bunu gördüğünüzü (56) ve bu mevtinizden sonra müteşekkir olmanız için tekrar ihyâ ettiğimi (57) ve sizi bulutla gölgelendirip*[105] *gökten kudret helvasıyla bıldırcın göndererek (Bu helal rızkımızdan ekl edin) dediğimi dahi yâd eyleyin ki onlar adem-i itaatle bize değil kendi nefislerine zulmettiler.* **[516-2]** *(58) Size (Şu karyeye*[106] *girin, orada istediğiniz taamları refâh-ı hâl ile ekl edin ve karyenin kapısından secde ederek duhul edin ve günahınızdan istiğfar edin ki hatâyânızı affedelim, biz muhsinlerin sevabını ziyade ederiz) dediklerimi dahi yâd edin. (59) Nefislerine zulmedip emrolundukları kavli tebdil ve tağyir edenlerin*[107] *bu cüretleriyle yaptıkları fısk için üzerlerine gökten ukûbet*[108] *inzal ettiğimizi dahi yâd edin.*

(60) Musa kavmi için su istediği zaman "Asânı taşa vur" dediğimizi ve taştan on iki çeşme[109] *akıp her sıbt kendi çeşmesini bildiğini ve (Rabbinizin rızkından yiyin, için ve yeryüzünde fesad ile haddi tecavüz etmeyin) dediklerimi dahi yâd edin.*

(61) Sizler (Yâ Musa, biz yalnız bir taam ile sabredemeyiz, Rabbinden dua et ki yerden biten bakla, hıtta[110] *ve sarımsak, mercimek ve soğan*

103 Başı 19'uncu sayıda
104 Ba'del-mukatele
105 Benî İsrail'in cevelân ettikleri (Tih) sahrasında
106 Ağleb ihtimal Kudüs-i Şerif olacak
107 İstiğfar mânâsına olan "hıtta"yı kırmızı, buğday mânâsına olan "hınta" diye istihzâ ettiklerinden.
108 Tâun hastalığı
109 Benî İsrail'in esbât-ı isnâ aşeri miktarı
110 Bazı yerlerde acur dedikleri hıyar gibi ve daha uzun bir şeydir.

versin) dediğiniz vakitte size (Mahz-ı hayr olan menn ve selvâyı böyle ednâ şeylerle tebdil eder misiniz, öyle ise Mısır'a gidin, orada istedikleriniz vardır) denildiğini ve onlar üzerine zillet ve meskenet tahmil olunup Hak teâlânın âyetlerini inkâr ve bi-gayri hak enbiyâyı katletmek isyanlarıyla hududu tecavüz ettiklerinden Allah'ın gazabına müstehak olduklarını dahi yâd edin.

(62) İman gösteren münâfıklardan, Yehuddan, Nasârâdan, Sâibeden her kim ki Allah ve âhiret gününe inanır ve amel-i salih işlerse onun için ind-i **[517-3]** *Bârî'de ecir var ve bunlara havf ve hüzün yoktur. (63) Sizden111 peyman alıp cebel-i Tûr'u üzerinize ref' ile gönderdiğimizi112 tam kuvvetle alın ve mûcib-i ittikânız olmak için onda olanları tezekkür edin dediğimizi (64) ve bundan sonra sizin nakz-ı ahd ile rûgerdan olduğunuzu yâd edin ki Cenâb-ı Hakk'ın fazl u merhameti sizin üzerinizde olmasaydı erbâb-ı hüsrandan olurdunuz. (65) Sizler de bilirsiniz ki onlar Cumartesi günü taaddî ettiklerinden113 biz onlara (Rahmet-i Hak'dan baîd maymunlar olun) dedik (66) Ve bu hâli ol vakit hâzır olup görenlere ve ondan sonra gelip işiteceklere ibret ve müttakîlere vaaz u nasihat olarak yaptık.*

İÇTİMÂİYAT

İçtimai Nev'ler

Müverrihlere göre her aşiret, her millet, her medeniyet hususi seciyelere sahip ferdiyetlerdir. Bunlardan hiçbiri diğerlerine benzemez. O halde müverrihlerce içtimai nev'ler yoktur, yalnız içtimai ferdiyetler vardır, her cemiyet bir nev'e dâhil olamayan eşsiz bir ferttir. Feylesofların nazarında ise devletler, milletler, medeniyetler, aşiretler insani cemiyetin birtakım muvakkat safhaları, muayyen zaman ve mekânlara mahsus tecellileri hükmündedir. O halde feylesoflar için yalnız bir içtimai nev vardır ki "insaniyet"tir. Bütün cemiyetler, bu nev'in fertleridir. Feylesoflara göre içtimai hadiseler, ferdin tıynetinde meknuz bulunan insani temayüllerin inkişafıyla hâsıl olduğu için bütün [518-4] cemiyetlerin seciyeleri birbirinin aynıdır. Yalnız bir içtimai tekâmül vardır ki "insani tekâmül"den ibarettir. Bütün cemiyetler, bu tekâmülün muhtelif safhaları, devreleri, mahiyetindedir. Müverrihe göre hiçbir zaman bir vâkıâ tekrar etmez. Bütün tarihî vâkıâlar münferit, eşsiz ve tekerrürsüzdür. O halde ilmin mevzuu umumiyât olduğuna göre tarih hiçbir zaman bir ilim olamaz. Çünkü ilim, hadiseler arasındaki muttarid sebebiyet râbıtalarını, yani kanunları arar. Müverrihler "Umumi vâkıâlar yoktur" dedikleri zaman tarihin bir ilim olduğunu da inkâr etmiş oluyorlar. Bundan başka tarihten siyaset yahut terbiye gibi umumi bir sanatın doğmasına da imkân görmemeleri lazım gelir. Çünkü bu

111 Benî İsrail'den

112 Tevrat'ı

113 Sayd-ı mâhî Cumartesi günü memnû iken icra ettiklerinden

müverrihlere göre bir cemiyet için faydalı olan müesseseler başka cemiyetlere tatbik edilince faydalı olmaz, her cemiyetin kanunları kendisine mahsus müstakil bir manzumedir, cemiyetleri birbirleriyle mukayese ve birinin müesseselerini diğerine tatbik etmek câiz değildir, her cemiyetin müesseseleri öz içtimai hayatından kendi kendine doğar.

O halde bu sanışa göre siyaset ve terbiye gibi içtimai sanatlar ancak milletin hayatında mevcut olan hususiyetleri tekrar ve teyit vazifesiyle mükelleftir, cemiyetin hayatını tâdil ve ıslah edemezler.

Feylesoflar nazarında ise bütün cemiyetler aynı mizaca, aynı seciyeye, aynı ihtiyaçlara mâliktir. Buna binâen hepsi için elverişli olmak üzere birtakım kanunlar yapılabilir. Birisi için faydalı olan müesseseler, umumu için de nâfidir. Bununla beraber müverrihlerin ve feylesofların hepsini bu kanaatte sanmak yanlıştır. Bu tasnif umumiyet itibariyle değil, ekseriyet itibariyle hakikattir.

İçtimâiyatçılar, bu görüşlerin ikisinde de bir parçacık hakikat buluyorlar. Ve bu iki fikri, "cemiyetlerin, hayvanlar ve nebatlar gibi birtakım nev'lere ve cinslere bölünmesi" nazariyesine istinaden telif ediyorlar. Cemiyetler, takım takım nev'lere, bu nev'ler de takım takım cinslere ayrılınca mesele aydınlanır. Müverrihe göre tarihî vâkıâlar birbirine benzemez ve bütün cemiyetlerde bulunamaz. İçtimâiyatçıya göre bir içtimai **[519-5]** nev'in müesseseleri, diğer içtimai nev'de bulunmaz ve ona elverişli gelmez. Feylesofa nazaran bir cemiyetteki müesseseler, o cemiyete münhasır değildir. Diğer milletlerde de bulunabilir. İçtimâiyatçıya göre de bir cemiyetin müesseseleri, mensup olduğu içtimai nev'in fertleri olan bütün cemiyetlerle müşterektir. O halde bir cemiyet, kendi nev'ine mensup cemiyetlerden müesseseler alırsa zararlı bir iş yapmış olmaz. Yalnız başka nev'lere ait müesseseleri aldığı zaman zarar görür. Cemiyetler evvela iki cinse ayrılır:

1. İbtidâî cemiyetler

2. Milletler

Cemiyet, fertleri arasında ahlâki bir tesanüt bulunan bir zümredir. Bu tesanüdün iki şekli vardır.

Birincisi: Cemiyeti terkip eden fertlerin duygularının ve itikatlarının müşterek olması...

İkincisi: İçtimai işlerin fertler arasında taksim edilmesinden husûle gelen içtimai yardımlaşmadır.

Birinciye "mihanikî tesanüt", ikinciye "uzvî tesanüt" namları verilir. Mihanikî tesanüt, fertlerin hissiyat ve itikâdâtınca birbirine benzemelerinden... Uzvî tesanüt; kabiliyet ve hünerce birbirine benzememelerinden doğar. Mihanikî tesanüt fertleri, içtimai uzviyetin hücreleri hükmüne koyar, uzvî tesanüt ise onları bu uzviyetin birer mütehassıs uzvu mevkiine çıkarır. Bir "nebâtî hayvan"da henüz uzuvlar teşekkül etmediği için yalnız hücreler vardır. Halbuki âlî hayvanlarda göz, kulak, kalp, mide, akciğer, ayak vesâire... gibi hususi vazifeli uzuvlar teşekkül etmiştir. İbtidâî cemiyetlerdeki yalnız, mihanikî tesanüttür; bu cinse mensup bir cemiyetin fertleri arasında yalnız erkeklik, kadınlık ve yaş dolayısıyla gayet ehemmiyetsiz bir nispette "işbölümü" (Division de travail) varsa da içtimai işbölümü henüz başlamamış yahut gayet ibtidâî bir halde kalmıştır; bu cemiyet doğrudan doğruya fertlerden mürekkep **[520-6]** olmayıp birbirine benzeyen parçalardan

ve bu parçalardan her birisi de yine birbirine benzer kıtalardan... ilh. mürekkeptir. Bu kıtalardan her biri müstakil bir tesanüde sahip olduğu gibi münasebette bulunduğu kıtalarla birleşerek mâfevk zümreyi, bu zümre de merbut olduğu diğer zümrelerle birleşerek daha yüksek bir zümreyi... ilh. teşkil ederler. "Halkavî hayvan"lara benzeyen bu cemiyetlere "kıt'avî cemiyetler" (Société Segmentaire) nâmı da verilir. Milletler de bu kıtalara dağılarak onların yerine içtimai işbölümünden mütehassıl yeni zümreler teşkil etmiştir. Bundan dolayıdır ki milletlerde hem mihanikî tesanüt, hem de uzvî tesanüt mevcuttur.

Milletlere "müteazzıv cemiyetler" nâmı da verilir. Kıt'avî cemiyetlerde fertler yalnız bir hücre mahiyetindedir. Müteazzıv cemiyetlerde ise fertler bir hücre olmakla beraber, ihtisasları nispetinde birer mühim uzuv mahiyetini de hâiz bulunurlar. Kıt'avî cemiyetlerde yalnız fert ile cemiyet arasında kuvvetli bir irtibat vardır. Müteazzıv cemiyetlerde, fert bir taraftan doğrudan doğruya cemiyete, diğer taraftan – fertler, birbirinin mütemmim ve muhtâcün ileyhi olduğundan - bütün diğer fertler vasıtasıyla da yine cemiyete merbutturlar.[114]

İbtidâî cemiyetler dört nev'e ayrılır:

1. Tahallüf etmemiş semiyevî cemiyetler

Buna misal, Avustralya cemiyetleridir. Bunlar birbirine müsâvî ve aralarında silsile-i merâtib olmaksızın müçtemi', "totem"ci cemiyetlerden ibarettir. Mütecânis ve aralarında tahallüf "Différentiation" bulunmayan Clan semiye nâmını hâiz zümrelerden mürekkep bu Avustralya cemiyeti, cemiyetlerin en basit ve ibtidâî nev'idir.

2. Tahallüf etmiş semiyevî cemiyetler. **[521-7]**

Bu cemiyetlerde "totem"li semiye henüz mevcut olmakla beraber zevâle yüz tutmuştur. Bu ilk temel üzerinde sınıflardan, asker ocaklarından, dinî tarikatlardan, şaman derneklerinden mürekkep birtakım içtimai uzuvlar taazzuv etmeye başlamıştır. Şimalî Amerika Hintlileri buna misaldir.

3. Aşîrî "tribâl" cemiyetler

Bu cemiyetlerde "totem" teşkilâtı tamamen kaybolmuştur.

Aşiret yine semiyelerden ve bilhassa erkek tarafından nesebe sahip semiyelerden mürekkep olmakla beraber kendi mevcudiyetini ve vahdetini evvelki cemiyetlere nispetle daha kuvvetli bir sûrette his ve idrak etmeye başlamıştır. Ekseriyâ devamlı bir merkezî hükümetleri bile vardır. Buna misal Amerika'daki "Dahomey"ler gibi.

4. İnhilâle uğramış ibtidâî cemiyetler

Bu cemiyetlerde semiyye büsbütün inhilâle uğramıştır. Bazı etnograflar bu cemiyetleri küçük ailelerden mürekkep kıt'avî teşkilâttan mahrum gördükleri için en basit cemiyet sanmışlarsa da yanlıştır. Bu basitlik, içtimai bir tereddî neticesi olarak semiyelerin inhilâle uğramasından ileri gelmiştir. Seylan Adası'ndaki Veddalar buna misaldir.

114 Milletlerin ibtidâî cemiyetlerden farkı yalnız bu sayılan hususlara münhasır değildir. Milletlerde yazı ve edebiyat bulunduğu gibi hukuk ve tarihleri de yazılmış bir haldedir. İbtidâî cemiyetlerin ne yazı ve edebiyatları ne de yazılmış tarih ve hukukları vardır.

Millet için henüz ilmî bir tasnif yapılmamıştır.

Biz – ilmî olduğunu iddia etmemekle beraber – içtimai bünye itibariyle milletleri de beş nev'e ayırıyoruz.

1. Zeâmî Féodal milletler.

Semiyeler arazi üzerinde birleşerek köyleri meydana getirmişlerdir. Arazinin mülkiyeti askerî, dinî yahut iktisadi bir nüfuz dolayısıyla beyler sınıfına geçerek köyler birer "mâlikâne" mahiyeti almış ve köylüler fellâh "Serf" hükmüne girmişlerdir. Bazı şarkî vilayetlerimizdeki ve Arabistan'daki köyler, hâlâ eşraf nâmını alan iktisadi nüfuz sahibi beylerin mâlikâneleri sayılır. Bu cemiyetlere "köy esasına müstenid cemiyetler" de denilebilir. **[522–8]**

2. Câmiavî **Communal** cemiyetler.

Şehirlerde içtimai işbölümü neticesi olarak esnaf heyetleri (Corporation) teşekkül etmiş ve şehir derebeylerinin hâkimiyeti altından kurtularak belediye meclisi vasıtasıyla kendi kendini idareye başlamış ve aynı zamanda derebeylerine karşı hükümdar kuvvetiyle birleşmiştir. Şehir, bu şekle girdiği zaman "câmia" nâmını aldığı gibi şehir medeniyeti köylere de geçerek oralarda da ferdî mülkiyet ve ferdî hürriyet teessüs etmiş ve köyler de birer câmia haline girmiştir. Bugün Anadolu köyleri birer mâlikâne değil, mülkiyet ve hürriyete mâlik ailelerden mürekkep birer câmiadır. Bu nev' cemiyetlere "şehir esasına müstenid cemiyetler" nâmı verilir.

3. Medine Cité'ler.

Bu cemiyetler, şehirler teşkil etmekle beraber bir taraftan semiyevî teşkilâtın diğer taraftan zeâmî teşkilâtın izlerini hâvidir. Atina ve Roma medinelerinde semiyeler birleşerek kabileleri, kabileler birleşerek aşiretleri, Roma'da üç, Atina'da dört aşiret birleşerek bu iki medineyi meydana getirmişti. Bu teşkilat bir kıtavî cemiyetin bünyesini irâe ettiği gibi cemiyetin "patrisyen, client, pleb" gibi sınıfları hâvi olması da zeâmî bir teşkilâtın bünyesini gösterir.

4. Muzâaf cemiyetler

Bazı cemiyetlerde şehirler, câmia hâlini aldığı halde köyler mâlikâne mahiyetinde kalır. Kurûn-ı vustânın sonlarına doğru German şehirleri câmia mahiyetine girerek senyörlerin nüfuzundan kurtuldular. Halbuki köyler, yine zeâmî mâlikâneler halinde kaldı. Fransa'da ise şehir medeniyeti köylere yayılarak onları da câmia haline koymuştu. Almanya'nın o zamanki muzâaf hâli bu nev'e misaldir. On altıncı asırdan itibaren hükümdarların ve senyörlerin hükümranlık kuvvetleri yeni nazariyeler ve yeni cereyanlar dolayısıyla kuvvetlendiği için şehirler tekrar senyörlerin nüfuzu **[523–9]** altına geçti. Almanya'nın son asra kadar milli bir vahdet husûle getirmesine mâni olan da bünyesinin bu sûrette olması idi.

5. Hey'î Corporatif cemiyetler

İçtimai cemiyetlerde temel hizmetini gören zümre, akrabalık ve din râbıtalarını hâiz olan semiye idi. Yukarıda saydığımız millet nev'lerinde ise buk'avî territorial zümrelerin, yani köylerin ve şehirlerin içtimai bünyede esas olduğunu gördük. Hey'î cemiyetlerde ise

içtimai bünyenin esası, merkezleri payitahtta bulunan milli mahiyeti hâiz heyetlerdir. Câmialarda da loncalar mevcuttu. Fakat bunların hayat ve faaliyetleri, câmia dâhiline münhasırdır. Bundan dolayı bunlara "câmiavî heyetler" denilirdi. Hey'î cemiyetlerde ise bu camialara mensup heyetler payitahtta intihâb ettikleri murahhaslardan mürekkep konfederasyon meclislerine mâlik olarak milli bir mahiyet alırlar. Medeniyetin bu şekline "payitaht medeniyeti" denilebilir. Ve medeniyetin en yüksek şekli budur. Avrupa'nın en yüksek milletleri bu şekle doğru ilerlemektedir.

Bu sûretle, semiye, köy, şehir medeniyetlerinin muhtelif enmûzecleriyle beraber bir de "payitaht medeniyeti" enmûzeci olduğunu görüyoruz.

Bu tasnife göre Türk milletinin câmiavî cemiyetler nev'ine dâhil olduğu ve istikbalde hey'î cemiyetler arasına girmeye namzet bulunduğu anlaşılıyor.

Gökalp Ziya

[524–10]

Sultânî ve Îdâdîler İçin Felsefe Dersleri

MANTIK

Mantığın Tarifi

Mantık, mücerret ve müntezi' bir sûrette düşünmenin tâbi olduğu kaideleri gösteren bir sanattır.

Mücerret bir sûrette düşünmek, idrakimizi munfasıl ve müstakil mefhûmlara tahlil ederek bu mefhûmları muhtelif sûretlerde terkip etmekten ibarettir. Hayvanlar, tahlilî ve mefhûmî bir idrake mâlik olmadıkları için onların duyuş ve anlayışları mücerret düşünmenin tamamıyla zıddıdır. Sanatkârların duyuş ve düşünüşü de tahlilî mefhûmlar vasıtasıyla değildir, müşahhas ve canlı bir rü'yet halindedir. Buna binâen mücerret düşünme sanatkârların hadsinden de tamamıyla ayrılır.

Müntezi' bir sûrette düşünmek, mefhûmlardan müspet veya menfi mahiyeti hâiz kıymet duygularını, yani hüsn ve kubuh sıfatlarını nez' ederek düşünmektir. Mesela insanın dinî ve ahlâki kıymet ve şerefini düşündüğümüz zaman onu hayvan nev'ine idhâl edemeyiz. Halbuki düşüncemizden bu kıymet ve şerefi nez' ettiğimiz zaman insanla diğer hayvanlar arasında "nev'î mahiyet" itibariyle hiçbir fark göremeyiz. Dinî ve ahlâki düşünüşlerde kıymet duyguları hâkim olduğu için müntezi' düşünüşten tamamıyla[115] farklıdır. Bu sûretle

115 "Müntezi' düşünüş, mefhûmlardan kıymet duygularını nez' eder" dediğimiz için, bu tarzdaki tefekkür kıymetlere şamil olmaz, kıymetler tahlilî bir sûrette tetkik olunmaz" neticesi çıkarılmamalıdır. Kıymetler de mefhûmlara ircâ olunarak tahlilî bir sûrette düşünülebilir. "İlm-i içtima"nın vazifesi, kıymetleri bu tarzda tetkik ederek tâbi oldukları kanunları çıkarmaktır. Kıymet duyguları, doğrudan doğruya bahse mevzu olduğu zaman içtimai bir şe'niyetten ibarettir. İlim nazarında, bu şe'niyetin, diğer şe'niyetlerden hiçbir farkı yoktur. Kıymet duygularının müntezi' düşünüşü ihlâl etmesi doğrudan doğruya bahse mevzu olduğu zaman değil, bahse mevzu olan başka şe'niyetlere ait mefhûmlara hulûl ettiği zamanlardadır. O halde "müntezi' düşünüş", keyfiyet hükümlerine kıymet hükümlerini karıştırmayarak düşünmek demektir. Ve kıymetler üzerinde düşünüldüğü zaman bunları bir "içtimai şe'niyet" itibar ve telakki etmektir…

mantık hem bedîiyattan **[525-11]** hem de maneviyattan ayrılır. Bedîiyatın ölçüleri maneviyatın düsturlarına uymadığı gibi, mantığın kaideleri de bunların her ikisine mübâyindir.

Güzel, doğru, iyi… Ruhumuzun bu kelimelerle adlanmış üç mefkûresi vardır. Bu mefkûrelere yaklaşmak için birtakım kaidelerin tatbiki lazım gelir. Bundan dolayıdır ki bu mefkûrelere ulaşmak yollarını bize gösteren mantık, bedîiyat, ahlâk sanatlarına ilimler "**Sciences normatives**" denilir. Mensukvî ilim demek, sanat demektir. Çünkü ilim bize şe'niyetleri gösterir. Birtakım gayelere erişmek için tatbiki lazım gelen kaideleri göstermek vazifesi ancak sanatlara aittir. Mantık, bedîiyat, ahlâk, ilim sûretinde tetkik edilebilir. O zaman hepsi, "ilm-i içtima"nın mebhası haline girer. Mantıkî "ilm-i içtima", mücerret ve müntezi' düşünmenin muhtelif kavimlerde ve zamanlarda ne sûrette teşekkül ve tekâmül ettiğini arar. Bu ilme göre mefhûmlar birer içtimai müessese olduğu gibi nev'ler ve makûleler "Catégories" ve tecrid, tâmim, istidlâl, istikrâ" gibi ameliyeler de içtimai müesseselerden ibarettir. Bu içtimai tasavvurlar ve ameliyeler, ibtidâî kavimlerde ahlâki ve bedîi duygularla "uzviyyen – ruhî" **Organico – Psychique** hadiselerden olan ihtisas ve hayallerle karışık olduğu için tamamıyla müntezi' ve mücerret olmadıkları halde bilâhare içtimai tekâmülün tesiriyle tedricen bunlardan kurtulmuşlar ve ancak bugünün ilmî ve müspet müfekkiresinde tamamıyla mücerret ve müntezi' bir şekil almışlardır.

"İlm-i içtima"nın yardımıyla "mantıkiyât" ilmi teşekkül ettikten sonradır ki hakiki mantık sanatı teşekkül edecektir. Nasıl ki ahlâki ilm-i içtimanın teşekkülünden sora hakiki ahlâk sanatı meydana gelecektir. O halde bugünkü mantık sanatı bugüne ait ahlâk sanatı gibi kablî **á priori** ve ihtiyarî **empirique** mahiyettedir.

Arkası var.

S.

[526–12]

AHLÂK

Nazar-ı İslâm'da Ahlâk
-4-

"Edyân-ı mevcudenin hemen hepsi de az çok ahlâktan bahsetmiştir" dedim.. Cemiyet-i beşeriyenin kesif bir kısmını hükmü altında tutan Budî ve Konfüçyüs dinleri esas itibariyle ahlâkı birer din veya birer nev'-i felsefe-i ahlâkiye iseler de pek kudemâ-perestânedir; her hayrı, her iyiliği eskilerde arıyor; demir zincirlerle insanları – âtînin ümitlerine doğru değil– mazinin zalâm hiçliklerine bağlıyor. Hele Budîlik azim ve metanet nâmına bir şey bırakmıyor: İnsanı bir adem-i mutlak -Nirvana– hülyaları içinde uyuşturuyor.

Brahma dini ise beşeriyet arasında müsâvat göremiyor; bir kısım insanlar için vakarı hatta kibir ve azameti, bir kısım insanlar için de meskeneti hatta mezelleti emrediyor; böyle bir dinin hiçbir zamanda beşeriyetin saadetini tekeffül edemeyeceği şüphesizdir: Nasıl ki Hindistan Brahmanîleri hiçbir zaman bir millet-i hâkime haline geçememişler ve hiçbir vakit mesut olamamışlardır.

Din-i celîl-i İslâm –insanı– ne Budîlik gibi kudemâ-perest ne de Brahmanîlik gibi uyuşuk yapar.

Bakınız İmam Ali -kerremallahu veçhe ve radiyallahu anh- efendimiz hazretleri "ولا تقصر ولدك الى ادبك فانه ولد لغير وقتك" hikmetiyle terbiyede nasıl bir gaye takip edilmesi lazım geldiğini ve nazarların maziden ziyade âtîye çevrilmesini kat'î bir lisanla beyan buyuruyor: Mânâsı: "Çocuğun terbiyesini kendi terbiyene ve kendi bilgine münhasır kılma!" Çünkü o senin yaşadığın zamandan başka bir zamanda yaşamak üzere doğmuştur."

Evvelce de söylediğin veçhile İslâmiyet her hususta olduğu gibi ahlâk [527–13] hususunda da îtidal ve mârufiyetten ayrılmamıştır. İşte size bir şâhit!

"لاَ يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَاۜ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْۜ"[116] yani "Cenâb-ı Hak kimseyi gücü yetmediği şeyle tekellüf etmez; insanın kârı, zararı kendi elindedir."

Hele "اِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْاِحْسَانِ وَاِيتَٓائِ ذِي الْقُرْبٰى وَيَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَٓاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِۚ"[117] âyet-i celîlesi ahlâk-ı İslâmiyenin güzel bir zübdesi demektir.

Mânâsı: "Cenâb-ı Hak, adaletle ve ihsanla ve akrabaya yardımla emreder ve kötülükten, görenek –töre– olmayan şeyden ve azgınlıktan nehyeder."

Bu bahsi tenvîr edecek olan bazı âyât-ı celîle ve ehâdis-i şerîfeden kısaca bahsedeceğim.

Âyet: "اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ اُو۬لٰٓئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِۜ"[118] yani iman eden ve iyilik yapan kimseler âlemin en hayırlı insanlarıdır.

Âyet: "خُذِ الْعَفْوَ وَاْمُرْ بِالْعُرْفِ وَاَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ"[119] yani "Affet!.. Mâruf ile emreyle ve cahil olanlardan kaçın!.." Kadı Beyzâvî hazretleri, tefsir-i meşhurunda, "Bu âyet-i celîle, mekârim-i ahlâkiyeyi âmirdir" diyor. Âyet: "فَاسْتَقِمْ كَمَٓا اُمِرْتَ"[120] yani "Emrolunduğun gibi doğrulukta bulun!.." Bu âyet-i celîle nâzil olduktan sonra Peygamber efendimiz hazretleri, "شيّبتنى سورة هود" buyurmuştur. Mânâsı: "Beni Hûd Suresi kocalttı." Yani: "Sûre-i Hûd'da bulunan bu âyet-i celîlenin nüzulünden sonra ef'âl ve harekâtımı daha ziyade tartmak kaydına mecbur oldum."

Âyet: "وَاصْبِرْ عَلٰى مَٓا اَصَابَكَۜ اِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْاُمُورِۚ"[121] yani "Başına gelen şeye sabret!... Yeis getirme!" İşte bu azimkârlıkta Osmanlılık âleminin yegâne dâhi-i âzâmı bulunan bir zat, "Yaşamak için bugünün gençlerine azim ve ümit lazımdır" diyor.

Hadis-i şerif: "الخلق وعاء الدين" yani "Ahlâk dinin kabıdır. Nasıl ki kapsız bir şey zâyi olursa öylece ahlâksız bir din de yaşayamaz."

Hadis-i şerif: ان الله استخلص هذا الدين لنفسه ولا يصلح لدينكم الا السخاء وحسن الخلق الا فزيّنوا دينكم بهما [528–14] yani "Cenâb-ı Hak bu dini kendi için halis kıldı; sizin dininize cömertlik ve güzel huyluluktan başka bir şey yakışmaz; dininizi bunlarla bezeyin!.."

Hadis-i şerif: "تخلّقوا باخلاق الله وباخلاق رسول الله" yani "Siz Allah'ın ve Peygamberin ahlâklarıyla ahlâklanın!..."

116 Kur'ân-ı Kerîm, Bakara-II, 286.
117 Kur'ân-ı Kerîm, Nahl-XVI, 90.
118 Kur'ân-ı Kerîm, Beyyine-XCVIII, 7.
119 Kur'ân-ı Kerîm, Araf-VII, 199.
120 Kur'ân-ı Kerîm, Hud-XI, 112.
121 Kur'ân-ı Kerîm, Lokman-XXXI, 17.

Hadis-i şerif: سوء الخلق شوم وشراركم اسوأكم خلقاً yani "Fena huy uğursuzluktur; sizin en kötüleriniz ahlâkça en fena olanlarınızdır."

Hadis-i şerif: اكمل المؤمنين ايمانًا احسنهم خلقاً الموطّؤن اكنافًا الذين يألفون ويؤلفون ولا خير فيمن لا يألف ولا يؤلف yani "Müslümanların iman cihetiyle en kâmili ahlâkça en güzel olanıdır ki herkesle iyi geçinir; herkes kendisiyle ülfette bulunur; kimse ile konuşmayan ve konuşulmayan adamda hayır yoktur."

Konya Dârülmuallimîni Müdürü
Ahmed Besim

ÖRF EDEBİYATI

Yasaya Doğru
-1-

Yasa yolu pek dardır
Tetik bas, önü yardır.
Sakın "Hakkım var" deme,
Hak yok, vazife vardır!
Hak milletin, şan onun
Gövde senin, can onun
Sen öl ki o yaşasın
Dökülecek kan onun!

Ben, sen yokuz, biz varız
Hem Oğan hem kullarız,
"Biz" demek "bir" demektir,
Ben, sen ona taparız!

Ne derece hizmetin
Varsa, odur himmetin
"Kıymetim var" deme ki
Gerçek ola kıymetin!

Bir ordudur Türk ili,
Yasaya bağlı beli,
Yasa bir ahlâktır ki
Baş vermektir temeli!

Millete ver canını,
Ocağını, şanını.
Bir âşık olsan bile:
Feda et cânânını!

29 Kânûnuevvel 330
Ziya Gökalp

[529–15]

İSLÂM HAVÂDİSİ

İki Haftalık Cihat Haberleri
Karargâh-ı Umumi'nin Resmi Tebligatına Göre

31 Kânûnuevvel 330

1. Azerbaycan'da büyük ve yeni bir muvaffakiyet ihrâz ettik. Kıtaatımız, mücahidîn-i İrâniye ile müttefikan memleketi Rus boyunduruğundan tahlîs için bilâ-ârâm ilerlemektedir.

Rusların Azerbaycan'daki son iki nukāt-ı istinadiyesi olan Tebriz ve Selmas dün işgal edildi. Burada muannidâne müdafaayı tasmîm etmiş olan Ruslar, bu her iki mevkii firar sûretinde tahliye etmişlerdir.

2. İngiliz Mısır kuvâ-yı işgaliyesinden bir miktar hecin süvarileri bu defa da ileri karakollarımıza iltica etmişlerdir.

2 Kânûnusânî

1. Bugün Safir[122] namındaki Fransız tahtelbahri Çanakkale medhaline sokulmaya teşebbüs etmiş ve derhal mağruk olmuştur. Mürettebatından bir kısmı tarafımızdan esir alınmıştır.

3 Kânûnusânî

1. Dün Çanakkale Boğazı medhali ilerisinde batan Fransız tahtelbahri Safir hakkında âtîdeki tafsilat îtâ olunur:

Anlaşıldığına nazaran mezkûr tahtelbahr, medhale görünmeden yaklaşmak maksadında iken bu esnada bir torpile çarparak torpilin iştiâli neticesinde mahvolmuştur. Mürettebattan ber-hayat kalanları kurtarmak hususunda tarassut botlarımızın bütün mesâilerini sarf sûretiyle gösterdikleri gayret Osmanlı hükûmetinin düşmanlarımızın insaniyete muhalif harekâtına karşı asilâne bir cevap teşkil eder. **[530–16]**

2. Kafkasya'daki kıtaatımız hudutta ehemmiyetli kuvâ-yı imdâdiye almış olan düşmanla birkaç günden beri şiddetli muharebeler icra etmektedir.

5 Kânûnusânî

1. Kafkasya'da kıtaatımız, mütefevvik kuvvetlerle taarruz eden Ruslara karşı mevzilerini muannidâne bir sûrette müdafaa etmektedir. Düşmanın, ko-

122

Mâ-i mahreci	Sürati	Mil-i Bahrî	Sia-ı Seyri	Teslihâtı
Ton	Su üstünde	Su altında	Su üstünde	6 adette 4 santimetrelik
390	11,0	9	2,000	Torpido kovanı

Makine kuvveti	Tûli	Arzı	Mürettebatı
Beygir	Metre	Metre	
600	44,6	3,9	23

lordularımızdan birinin cenahını çevirmek hususundaki teşebbüsâtı akim bırakılmıştır.

2. Hoy'un garbında süvarilerimizle düşman süvarisi arasında vukû bulan müsâdemede düşman birkaç maktul ve mecruh bırakarak tard edilmiştir.

6 Kânûnusânî

Şattülarap'ta İngilizlerin tahkimatına karşı yapılan bir gece taarruzunda düşman tamamıyla baskına uğratılmış ve takriben 100 kadar maktul ve mecruh verdirilmiştir.

Kurna civarında düşman süvari bölüğü bir piyade müfrezesine baskın icra etmek teşebbüsünde bulunmuş ise de bu taarruzu bir gambotun ateşiyle himaye olunduğu halde bile telefât-ı külliye ile püskürtülmüş ve gambot da ricate mecbur edilmiştir.

7 Kânûnusânî

Dün bildirilen Şattülarap'taki muharebâtta alınan üserânın ifadesine nazaran ateşimiz karşısında geri dönmeye mecbur olan düşman gambotunun (Şepisfel) tesmiye olunduğu ve mühim sûrette hasarzede olduğu, gambotun Fawler ismindeki süvarisiyle iki zabit ve mürettebatından on yedi neferin tarafımızdan edilen ateşle telef oldukları anlaşılmıştır.

8 Kânûnusânî

Rusların taarruzu her tarafta tevkif olunmuştur. Kafkasya ordusunda başka şâyân-ı tezkâr bir haber yoktur.

9 Kânûnusânî

1. Kafkas ordumuzun sol cenahını çevirmek hususunda adem-i muvaffakiyete dûçar olduğu bildirilen Rus kuvâ-yı asliyesi mütekabil taarruzumuz üzerine ricat etmekte ve kıtaatımız tarafından takip olunmaktadır.

2. 8 Kânûnusânî'de sunûf-ı selâseden mürekkep İngiliz kuvveti, üç gambot himayesinde Kurna civarındaki kıtaatımıza icra eylediği taarruzda zâyiât-ı külliye vererek makhûren ricate mecbur olmuştur. Zâyiâtımız pek ehemmiyetsizdir.

12 Kânûnusânî

Ahvâl-i havâiye sebebiyle Kafkasya'daki harekât-ı askeriye her iki taraftan dûçar-ı tevakkuf olmuştur. Bir kısım cephemizden ricate mecbur ettiğimiz düşman tutunabildiği yeni mevziini tahkim ile meşguldür.

13 Kânûnusânî

1. Kafkasya cephesinde her tarafta sükûn ber-devamdır.

2. 10 Kânûnusânî'de İngiliz kruvazörü Doris İskenderun civarına asker çıkarmaya teşebbüs etmiş ise de sahil karakollarımızın ateşi altında düşman yedi telef vererek çekilmeye mecbur olmuştur.

اسلام مجموعه‌سی

شعاری : « دینلی بر حیات ، حیاتلی بر دین » در .

ییل ۲ صایی ۲۱ — ۲۶ ربیع‌الاول ۱۳۳۳ — ۲۹ کانون‌ثانی ۱۳۳۰ — مدیری : حلیم ثابت

جلد ۲

نسخه‌سی ۶۰ پاره‌در

توزیع یری « زمان کتبخانه‌سی‌در »

مطبعهٔ خیریه و شرکاسی

İslâm Mecmuası

Şiârı: “Dinli bir hayat, hayatlı bir din”dir.

Yıl: 2 - Sayı: 21 - Cilt 2 | **26 Rebîülevvel 1333** | **Müdürü: Halim Sabit**

29 Kânûnusânî 1330

[11 Şubat 1915]

Nüshası 60 paradır. Tevzî Yeri: “Zaman Kitaphânesi”dir.

Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı

İslâm Mecmuası

On beş günde bir çıkar. **Müslümanların fâidesine çalışır.**

Sayı: 21 **26 Rebîülevvel 1333 – 29 Kânûnusânî 1330** **Yıl: 2**

KUR'ÂN-I KERÎM

Sûre-i Bakara[123]

Bismillâhirrahmânirrahîm

وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِه۪...فَذَبَحُوهَا وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ۟

(67) Musa kavmine "Hak teâlâ bir inek zebh eylemenizi emreder." dediğinde onlar "Bizimle istihzâ mı edersin." cevabını vermeleriyle Musa'nın "Cahillerden olmaktan Allah'a sığınırım." dediğini (68) Ve onların "Rabbine dua et de bize hangi inek olduğunu bildirsin." dediklerinde Musa dahi taraf-ı Bârî'den "Matlûb olan inek kart ve genç olmayıp bunların arasında bir inektir, hemen emrolunduğunuzu yapın." deyip de (69) Yine onların Rabbine dua et de bize onun tonunu bildirsin demeleri üzerine Musa dahi "Hak teâlâ onun tonu ehl-i temaşanın sürurunu hâsıl edecek sûrette sarı." buyurmuş olduğunu söylediği halde (70) Onlar be-tekrar "Rabbine niyaz eyle ki inekler birbirlerine benzerler, hangisi ile emrolunduğumuzu **[532-2]** *beyan buyursun, biz de inşaallah nâil-i hidayet oluruz." dediklerinde (71) Musa dahi taraf-ı Bârî'den "Matlûb olan inek kimseye râm olmamış, tarla sürmemiş, ekin sulamamış, başlı başına gezer, tonu başkalarına benzemez." buyurulduğunu söyleyince "Şimdi doğruyu getirdin." deyip onu boğazladıklarını ve bu işe yaklaşmakta muzdarip olduklarını dahi yâd edin.*

İCMÂ

Müçtehit, İçtihat

Bir cemaatin mili harsına ait örfleri daima canlıdır. Dine, ahlâka, hukuka, iktisada, lisana, bedîiyata ait bu örfler mütemâdî bir faaliyet halindedir: İbtidâ ana ve babanın, mürebbîlerin terbiyeleri boyunca küçüklerin zihinlerine nüfuz etmeye başlar. Küçüklerin muhit ile temasları arttıkça bu nüfuz da türlü âmillerin tesiriyle çoğalır; milli tahsilin de bu hususta büyük yardımı vardır. Yeni nesil bu örfleri türlü vasıtalar ile işbâ haline gelinceye kadar emer.

123 Başı 20'nci sayıda.

Fıtraten müstaid olup müsait şerâit altında yetişen kimse bu örfleri tedrici bir sûrette hazmederek nihayet mensup olduğu cemaatin içtimai enmûzeci haline gelir; milletin yaşayan dini ile ahlâki ve hukuki örflerini, lisanıyla bedîi zevkini bilir; âdeta milletin harsına tecellîgâh olur. Binâenaleyh halk bütün örflerini canlı olarak bu kimsede görmeye başlar.

İşte milli örfün hakiki tecelliyâtına mazhar olan bu kimseler arasında bazı ender zatlar tahsil neticesi olarak milli ve beynelmilel ilimleri de temsil etmiş olur ise vicdân-ı umumi tabiatıyla bunlara kıymet verir; efkâr-ı umumiye bunların kendi mümessilleri olduğuna inanır.

[533-3] İşte müçtehitler, bu içtimai mümessillerdir.

Müçtehitler mensup oldukları içtimai nev'lerin bütün milli harslarını temsil etmekle beraber din veya hukuk hususunda ihtisas sahibi tanınan kimselerdir. Bütün dedikleri umumi vicdanın telakkisine muvâfık olduğundan millet, müçtehitlere inanır ve bunların sözlerine uymak lüzumunu duyar.

Hulefâ-i Râşidîn hazerâtı, zamanlarında İslâm örfünün mümessili, bütün ümmetin muhassalası idi. Sahâbîler ve Müslümanlar İslâm vicdanını bunlarda münderiç görüyorlardı. Onun için Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali... hazerâtı halifelikten başka müçtehit de tanınıyorlardı. Abdullah bin Mes'ud, Ümmü'l-Müminîn Âişe, Zeyd bin Sabit, Abdullah bin Abbas, Abdullah bin Ömer.. hazerâtı da o zamandaki İslâm efkâr-ı umumiyesinin mâkesi olup fakihe ve müçtehit addolunurdu. Binâenaleyh sözleri delil, içtihatları mutâ' idi.

Said bin el-Müseyyeb, Atâ bin Ebû Rebâh, Hasan el-Basrî, Mesrûk, Mekhûl, Alkame en-Nehaî, İmam Ebû Hanife, İmam Mâlik, İmam Şâfiî, İmam Ahmed bin Hanbel hazerâtı da zaman ve muhitlerindeki İslâm irfan ve örfünün mümessili idiler. Halk bunları da müçtehit tanıyordu. Binâenaleyh sözleri dini mahiyeti hâiz olup mutâ' sayılıyordu.

**

Anlaşılıyor ki müçtehitler yalnız ilimlerinin çokluğuyla temayüz etmiş kimseler değildir. Müçtehit tanınmak için mensup olduğu içtimai zümrenin bütün örflerini ve milli irfanını kendinde cem etmek lazımdır. Halk, örflerini ve milli irfanını temsil etmeyen kimsenin müçtehit olduğuna inanmaz. Birçok âlimler vardır ki ilimleri yabancı örflere istinat ettiğinden mensup olduğu cemaat içinde hâiz olduğu kıymeti bulamaz. Çünkü efkâr-ı umumiye ancak kendisine mâkes olanları sever ve münhasıran onların ilimlerine ehemmiyet verir. Yabancı örflere mâkes olanların kendileri ve ilimleri yabancı sayılıyorlar. **[534-4]**

Abbâsî halifelerinin hürmetine mazhar olan Mûsevî, Îsevî, Sâbiî âlimlerinin mütebahhir oldukları teslim edilmekle beraber İslâm efkâr-ı umumiyesinde mevkileri yok idi. Bunların ilimleri para kazanmak için adi bir sanat, içtihatları da yabancı bir düşünce sanılırdı.

Demek oluyor ki müçtehit olmak için sadece öteden beri "içtihat şartları" diye gösterilen şeyleri hâiz olmak kâfi değildir. Efkâr-ı umumiye âlimi müçtehit tanımak için onun ilmi ihâtasından ziyade milli vicdana mâkes olup olmadığına bakar. Milli örflere mâkes olup hükümler istihraç edebileceğine itimat olunan kimselerin alelıtlak müçtehit olduğuna inanır.

Görülüyor ki müçtehitlik sırf ilmî bir mahiyeti hâiz değildir. Milli vicdana mâkes olmak da içtihadın şartlarındandır. Fakat milli vicdana mâkes olabilmek çocukluğundan itibaren mütekâsif bir içtimai ve milli hayat yaşamış olmaya ve ta nihayete kadar onun manevi tesiri altında kalmaya mütevakkıftır. İşte bu sûretle uzun müddet örfü ve milli harsı massedenlerdir ki müçtehit tanınıp sözlerine inanılır. Binâenaleyh halkın mensup olduğu içtimai zümreden olmayanlar, yahut başka bir zümrenin manevi terbiyesinde yetişenler müçtehit tanınmaz.[124]

Bir de örfler her içtimai nev'e göre tebeddül ettiğinden o nev'in milli örflerini temsil eden müçtehitlerin de her zümreye göre başka başka olmaları icap eder. Mesela aşîrî hayat yaşayan nev'e mensup müçtehit işbölümü esasına göre teşekkül eden kavimlere göre müçtehit tanınmaz.

Şu halde gerek zaman, gerek muhit itibariyle içtihatların kıymetleri değişir.

Zaman itibariyle değişmesi: Çünkü zamanların değişmesiyle bir nev'e mensup olan bir cemaat ya nev'in dairesi dâhilinde ilerler veya nev'ini değiştirir. İmam Mâlik devrinde aşîrî hayat yaşayan Hicazlılar bugün ihtimal ki hayli tekâmül etmişlerdir. Nim aşîrî ve nim Medinevî örfe göre içtihat eden İmam Ebû Hanife devrinde bile il hayatı yaşayan Türkler bugün işbölümü esasına göre müteşekkil cemiyet haline girmek **[535-5]** üzere bulunuyorlar. Onun için o devirlere göre yapılan içtihatların bugünün örfüne uyamayacağı pek tabiidir.

Muhit itibariyle değişmesi: Çünkü muhitlerin değişmesi bazen içtimai teşkilatın da değişmesini mûcib olur. Bunun neticesi olarak bittabi örfler de birbirine uymaz. Şu halde bir muhite göre yapılan içtihadın diğer bir muhite göre kıymeti olmamak pek mümkündür.

Nasıl ki Irak mekteb-i fıkhîsine göre yapılan içtihatlar, Hicazlılarca "re'y" telakki olunurdu. Iraklılar da Hicazlıların içtihadını eksik buluyorlardı. İmam Şâfiî hazretlerinin Mısır'daki içtihatları Hicaz ve Irak'taki içtihatlarından az çok uzaklaştı. Bundan dolayıdır ki birinci içtihatlarına "kavl-i kadîm", ikincilere ise "kavl-i cedîd" nâmı verildi.

Halim Sabit

FIKIH

İçtihat Hataları

İnsanlar bittabi medenidirler, daima birbirlerine muâvenet ve iştirak ile idame-i hayat ve maişet ederler.

Hayat ve maişetleri; taksim-i a'mal sûretiyle kâbil olabilir. Muhtaç oldukları gıda ve libas ve mesken erbâb-ı ziraat ve sınâatin ve ashâb-ı ticaretin mütemâdî ve mütenevvi sa'yleri ile müteyessir olur.

Bu sûretle olan hayat-ı içtimailerinin nizam ve intizam üzere cereyanı için kanuna ihtiyaç vardır.

124 "İçtimâî nev'iler"e dair tafsilat yirminci sayıda.

İşte şerîat bu ihtiyacı izâle maksadıyla vaz‘ olunmuş bir kanundan başka bir şey değildir. [536-6]

Bu, bir hakikat-i müsellemedir ki gayrikâbil-i red ve inkârdır; bütün ulemâ ve ukalâ teslim ve kabulünde tereddüt etmezler. Kütüb-i hikemiye ve kelâmiyede hatta kütüb-i fıkhiyede arzettiğim veçhile tebeyyün ve tasrih olunmuştur. Şâyân-ı hayrettir ki bedâheten ukûlün kabul ve tasdik ettiği bu hakikat-i müsellemeye karşı da mukabele ve mükâbere edenler eksik olmadığı için müstağni-i arz ve izah olduğu halde tafsil ve izah etmeye lüzum hissettim.

Şerîat arzettiğim veçhile bir kanun-ı medeniden başka bir şey olmadığı için, muhtevi olduğu ahkâm, ahkâm-ı itibariyedir. Hariçte vücûd-ı hakikisi olan ahkâm kabilinden değildir.

Nasıl ki kavânin-i sâirenin ahkâm-ı mevzuası vâzı‘-ı kanunun itibarâtından ibarettir; şerîatın ahkâm-ı mevzuası da şâri‘in itibarâtından başka bir şey değildir. Şâri‘ nasıl itibar ederse ondan ibaret kalır: Vâciptir der ise vâcip olarak telakki olunur. Bilakis memnûdur diyecek olursa memnû olmak üzere kabul olunur. Hariçte hiçbir hal ve keyfiyet ispat edilmiş olmaz.

İşte böyle itibarâttan ibaret olduğu için ahkâm-ı şerîatta mevcudât-ı hariciyede cari olan tabiatın hüküm ve muktezâsı cereyan etmez. Çünkü umûr-ı itibariyenin vücûd-ı hariciyesi yoktur, bunlar mevcudât-ı zihniyedir. Mevcudât-ı hariciyede cari olan kanun-ı tabiat mevcudât-ı zihniyede cari değildir. Binâenaleyh ahkâm-ı kanuniye hakkında hikmet-i tabiiyenin cevher-araz mebâhisi, araz intikal etmez veyahut kıyâmü'l-araz bi'l-araz câiz değildir gibi bahisler tatbik olunamaz.

Mesela hakk-ı telif kanunu vaz‘ olunur. Hakk-ı telif vereseye intikal eder, denir. Artık bu hükm-i kanuniye karşı vâzı‘-ı kanunun müellif hakkında itibar ve ispat ettiği hakk-ı telif cevher değildir ki intikal etsin, arazlar nasıl intikal eder? demek mânâsız olmaz mı, çünkü müellif hakkında vâzı‘-ı kanunun ispat ve itibar ettiği hakk-ı telif sırf bir emr-i itibarîdir, vücûd-ı hariciyesi yoktur. Cevher ve araz mefhûmları ise mevcûd-ı haricî aksamındandır. Umûr-ı itibariyeye asla [537-7] şümulleri yoktur. Binâenaleyh emr-i itibarîden ibaret olan hakk-ı telife ne araz ne de cevher tabiri ıtlâk olunabilir. İşte böyle hakk-ı telif bir emr-i itibarîden başka bir şey olmadığı için vereseye intikali de hakiki bir intikal değildir. Vâzı‘-ı kanun intikal eder der ise müntakil olur. Bilakis intikalini itibar etmeyecek olur ise intikal etmez.

Hülasa gerek kavânin-i sâirenin ve gerek şerîatın bütün ahkâmı itibariyâttan başka bir şey değildir. Ahkâm-ı itibariye, araz intikal etmez veyahut kıyâmü'l-araz bi'l-araz câiz değildir gibi kavâid-i felsefenin mahall-i tatbiki değildir. Beyanât-ı felâsife nazar-ı itibara alınmak iktizâ eder ise ahkâm-ı şerîatın umûr-ı itibariyeden olduğu ve bu gibi kavâid-i felâsifenin ahkâm-ı şerîata kâbil-i tatbik olmadığı taayyün eder. Şöyle ki felâsife araz ve cevher tabirlerinin umûr-ı itibariyeye adem-i şümulünü beyan ettikten başka umûr-ı âmme mebâhisinde de vücûb, imtinâ ve imkânın umûr-ı itibariyeden olduğunu da tasrih ediyorlar.

Vücub ve imtinâ ve imkân ahkâm-ı şerîattan olan vücûb, hürmet, cevazdan başka bir mahiyette değildir.

İşte bu sûretle ahkâm-ı şerîatın beyânat-ı felâsifeye nazaran umûr-ı itibariyeden olduğunu ve onlar hakkında araz tabirinin ıtlâk olunamayacağı taayyün etmiş olur. Fukahâ-i sâlife kusur-ı nazarlarından bu hakikatten gaflet ediyorlar da hıyâr-ı rü'yet, hıyâr-ı şart gibi bazı hıyârât vereseye intikal edemez. Çünkü arazdır, araz intikal etmez diyorlar.

Fukahâ, bu sözleriyle tenakuz da etmiş oluyorlar. Çünkü yine kendileri ahkâm-ı şerîat, cevahir menzilesindedir. Bir mahalden diğer mahale naklolunabilir diye tasrih ediyorlar.

Evet, ahkâm-ı şerîat bir mahalden diğer mahale naklolunur. Şerîat-ı İslâmiyede bunun emsal ve nazâiri pek çoktur. Fakat araz olduğu için intikalini tecviz etmedikleri hıyâr-ı rü'yetler, hıyâr-ı şartlar acaba ahkâm-ı şerîattan değil mi? **[538-8]**

Böyle hıyarâtın vereseye adem-i intikali meselesi o derece atf-ı nazar-ı ehemmiyet edilecek mesâilden olmasa bile fakat bu meselenin istinat ettiği "ahkâm-ı şerîat itibarâttan ibaret değil, hariçte mevcut olan ahkâm ve sıfât-ı hakikiyedendir" esası kadar mühim ve açık hata tasavvur olunamaz. Çünkü bu re'y-i bâtıl neticesi olarak kütüb-i fıkhiyede pek çok mesâile tesadüf olunur. İşte ezcümle asrımızdaki ticaret ve iktisadiyatta gayrıkâbil-i tatbik olan "bey'-i mâdum bâtıldır" meselesi yalnız bu esâs-ı bâtıla istinat ediyor. Başka istinadgâhı yoktur çünkü fukahâ bey'-i mâdumun butlanı hakkında şâri' tarafından bir şey vârid olmadığını kendileri de itiraf ediyorlar. Kendi yanında olmayan bir şeyi bey' etmekten hazret-i peygamberin men ettiği hakkında bazı ashâbdan rivayet olunduğunu ve bununla bey'-i mâdumun bâtıl olduğunu iddia edenlere o yolda hiçbir rivayet yoktur, böyle bir şey ashâbdan naklolunmamıştır, diyorlar fakat bey' bir akittir. Mâdum mahall-i akt olamaz, mâdum hiçbir şey değildir, nasıl mâkud aleyh olabilir diye istidlâl-i akli sûretinde bey'-i mâdumun butlanına kâil oluyorlar. Evet mâkud aleyh olmak bir sıfattır. Fakat hariçte vücudu olan sıfat-ı hakikiye değil bir sıfat-ı itibariyedir. Şâri'in itibâr-ı mahzından ibarettir. Hariçte vücudu yoktur, hariçte vücudu olmayan sıfât-ı itibariye, mevsuflarının da hariçte vücudunu iktizâ etmez, sıfât-ı itibariye ile mâdumlar da ittisaf edebilir; yoksa mâdum hiçbir sıfat ile ittisaf etmez, demek kadar hezeyan tasavvur olunamaz. Çünkü bu söz kendi hükmünü yine kendisi tekzip edip duruyor. Kendi kendini nakzediyor.

Çünkü hiçbir sıfat ile tavsif olunamamak da bir sıfattır, bir sıfat-ı itibariye-i selbiyedir. Mâdum bir sıfat ile tavsif olunamaz denilirse mâdumu bir sıfat-ı selbiye ile yani sıfat ile tavsif olunamamak sıfatıyla tavsif etmiş olmuyor mu?

İşte görülüyor ki bey'-i mâdumun butlanı hakkında şâri' tarafından hiçbir şey vârid olmadığı halde fukahâ mâkud aleyh olmak gibi şâri'in itibarından başka mahiyet ve hakikati olmayan bir sıfat-ı itibariyeyi hariçte mevcut olan bir sıfat-ı hakikiyedir **[539-9]** zu'mıyla hariçte mevcut bir mevsuf, bir mevzû-ı haricî iktizâ eder, diye hîn-i akitte mâkud aleyh mevcut değil ise akdin butlanına kâil olmuşlar. İşte böyle bey'-i mâdumun butlanı meselesi de arzettiğim veçhile mevzu-ı bahs ü mekalimiz olan ahkâm-ı şerîat ahkâm-ı itibariyeden değil de hariçte mevcut olan ahkâm-ı hakikiyedendir, esâs-ı bâtılı üzerine tesis olunmuş bir meseledir.

Bundan başka yine o esâs-ı bâtıl üzere tesîs-i müddeâ ederek akd-i icârenin alâ hilâfi'l-kıyas bir akit olduğunu iddia ediyorlar. Şöyle ki akd-i icâre, hîn-i akitte mevcut olmayan menâfi-i me'curu bey' etmek demektir. Binâenaleyh bey' mâdumdur, bey'-i mâdum ise bâtıl olduğundan akd-i icârenin de butlanını iktizâ eder. İşte kıyasın muktezâsı budur. Fakat zaruret ve ihtiyaca binâen alâ hilâfi'l-kıyas tecviz edilmiştir diyorlar.

Görülüyor ki icârenin alâ hilâfi'l-kıyas bir akit olduğu iddiası da bey'-i mâdumun butlanına istinat edip duruyor. Bey'-i mâdumun butlanı ise arzettiğim veçhile mevzu-ı mekalimiz olan esastan neşet ettiği için icârenin alâ hilâfi'l-kıyas bir akit olduğu da aynı esas üzere tesis edilmiş ve yine o esas üzere ibtinâ eden mukaddemât daha ziyade teselsül ederek gasbı tervic eden hukûk-ı meşrûayı gasp gibi bir fiil-i gayrımeşrû ile iptal eden ve "menâfi-i magsûb mazmun değildir" meselesine kadar müncer oluyor. Çünkü icârede bedel-i icâre menâfii, menâfi-i me'curu tazminden ibaret olduğu halde icâreye alâ hilâfi'l-kıyas sabit olmuş bir akittir diye gasbı icâreye kıyas edemiyorlar. İşte böyle o esâs-ı mâhuda istinaden evvel emirde bey'-i mâdum bâtıldır, meselesi vaz' olunur. İkinci derecede de bey'-i mâdumdan başka bir şey olmadığı için icâre alâ hilâfi'l-kıyastır, esası kabul ediliyor. Üçüncü olarak da icâre alâ hilâfi'l-kıyastır diye gasp, icâreye kıyas olunamıyor da menâfi-i magsub mazmun değildir deniliyor.

Hülasa, fukahâ-yı salifenin telakkiyâtı ahkâm-ı şerîat umûr-ı itibariyeden değil hariçte **[540-10]** vücûd-ı hakikisi olan ahkâmdandır, re'y-i bâtılı üzere cereyan ederek ihtiyacât-ı asr ile gayrıkâbil-i tevfîk ve kavâid-i hak ve adle muhalif olan böyle birçok meseleler vaz' olundu. İtibarât-ı şâri'den ibaret olan şerîatı bir mevcûd-ı haricî farzıyla hariçte mevcut olmayan şeyler ahkâm-ı şerîat ile ittisaf edemez zan ve zehabında bulunuldu. Arzettiğim veçhile şerîat bir mevcûd-ı zihnîden ibaret ve ahkâm-ı itibarâttan başka bir şey değildir. Binâenaleyh hariçte vücut mevzu iktizâ etmez. Mâdumlar da ahkâm-ı şerîat ile ittisaf edebilir. Çünkü ahkâm-ı itibariye hariçte mevcut olamaz. Onların yalnız vücûd-ı zihnîsi vardır. Fenn-i mantıkta beyan olunduğu üzere böyle ahkâm-ı zihniyeden mütehassıl kaziyelerin mevzuları hariçte mevcut olmak lazım değildir.

Fakat fukahâ, ahkâm-ı şer'iye nin vücûd-ı zihnîsi olan ahkâm-ı itibariyeden olduğunu idrak etmediklerinden mevcudât-ı hariciyede cari olan ahkâm-ı tabiatı ahkâm-ı şer'iyeye de tatbik ederek arzettiğim veçhile bazı hıyârâtın vereseye intikalini men ediyorlar. İtibariyâttan ibaret olduğu için şâri'in her veçhile tasarrufâtını gördükçe şâri'in her veçhile velâyet-i tasarrufu vardır. Mevcudu mâdum farz edebilir, mâdumu mevcut menzilesine tenzil eder; fakat hilâf-ı kıyas olur diyorlar.

Güya ahkâm-ı şerîat ile ittisaf edebilmek için böyle itibarâta, mâdumu mevcut farz etmeye lüzum ve ihtiyaç varmış, mevcut olmayan bir şey ahkâm-ı şerîat ile muttasıf olamaz imiş.

İşte böyle mevcudât-ı hariciyede cari olan ahkâm-ı tabiatı mevcudât-ı zihniyeden ibaret olan ahkâm-ı itibariyede de mümkün olduğu kadar tatbik etmek istiyorlar ve böyle mevcudât-ı zihniyede mevcudât-ı hariciyede cari olan kanun-ı tabiatı icra etmek gibi hiç hatır ve hayale gelmeyen esaslarına muhalif olarak şâri'in tasarrufâtını gördükçe hilâf-ı kıyastır, alâ hilâfi'l-kıyas sabit olan şey **[541-11]** makîs aleyh olamaz, diye o noktada maslahat-ı âmme ve menfaat-i umumiye nazar-ı itibarlarından sakıt oluyor da tevsî-i daire-i içtihat edemiyorlar.

Hiç mevcudât-ı hariciyede cari olan tabiatın hüküm ve muktezâsı mevcudât-ı zihniyede de tahallüf etmesin mi, zihnimizde tasavvur ettiğimiz ateş zihnimizi yakmaz ise tahayyül ettiğimiz dağlar, taşlar kuvve-i hayaliyemizi parçalamaz, sıklet-bahş olmaz ise hilâf-ı kıyas mı olur? Hiç vücûd-ı haricî ile vücûd-ı zihnî mukayese olunabilir mi? Hariçte cari olan kanun-ı tabiat mevcudât-ı zihniyede cereyan etmez ise neden hilâf-ı kıyas addolunsun?!

Mansûrîzâde Said

HUTBE

İslâmiyet'te Akıl Hakkında

الحمد لله وحده، والصلاة والسلام على من لا نبى بعده

Ey nâs, geliniz; dinleyiniz. Belleyiniz; ibret alınız. Yaşayan ölür; ölen fena bulur. Yalnız o ümmetler ki düşünceyi bilmişler, bulmuşlar; Tanrı'ya inanmışlar, peygambere uymuşlar. O ümmetler ki Tanrı'nın buyruklarını akıl ile düşünmüşler, tapmışlar; peygamberin gösterdiklerini derin derin düşünmüşler, anlamışlar. O ümmetler ki dünyaları için düşünmüşler, taşınmışlar; âhiretleri için anlaşmışlar, tanışmışlar. O ümmetler ki kendilerini düşünmüşler, bulmuşlar; gelecekleri de düşünmüşler, çalışmaya koyulmuşlar. O ümmetler ki yerlerini, yurtlarını kazanmışlar, donatmışlar; onu yaşatmayı düşünmüşler, ilerletmeden geri kalmamışlar. O ümmetler ki din kardeşlerini düşünmüşler, aramışlar, onlar için gezmişler, **[542-12]** her tarafa yayılmışlar. O ümmetler ki dünyanın ücra bir yerinde din kardeşi bunalmış; duyar duymaz yardımı düşünmüş, koşmuş, ulaşmış.

Ey nâs, işte bu ümmettir ki yüce Tanrı'nın buyruğunu tutmuştur; ulu peygamberimizin gösterdiği akıl yolundan gitmiştir. Bu ümmettir ki artık yaşamayı düşünmüş, hayatı kazanmıştır; dünyanın her bucağına hükmünü salmış, uzanmıştır.

Ey nâs, ya ne için siz bugün düşünceden kalmışssınız? Aklınızı bir tarafa çıkarıp atmışsınız. Niçin Müslümanlar aklî düşünceyi bırakmışlar; akıllılığı, düşünceyi sanki günah saymışlar. Malları harap olmuş, benizleri sararmış; obaları körlenmiş, ocakları kararmış. Her tarafta halleri fukaralık, yoksulluk; yurtlarında, evlerinde sade sefalet, ıssızlık. Aklı bırakmışlar, çalışmayı horlamışlar; düşünceden vazgeçmişler, oluruna bağlamışlar.

Ey nâs, akılsız ümmetlerin halleri yamandır; her işleri dünyada, âhirette zarar, ziyandır. Bugün İslâm dünyası düşüncesizdir, düşkündür; duyacağımız duygular hazindir, üzgündür. Müslümanlar hallerinden dertli inlemede; fakat hiç kimse yok onları dinlemede. Kulak verin o sadâ bakın ne diyor? Yüreklere nasıl ateşler saçıyor: Müslümanlık geriledi, alçaldı; dini bütün Müslümanlar seyreldi, azaldı. Dinsizler çoğaldı, üredi; Müslümanlığı hor hakir görenler türedi. Ahlâksızlık çoğaldı, yayıldı; kötülükler iyiliklerden sayıldı. Mertlikler, erkekler yok oldu; korkaklıklar, yüzsüzlükler çok oldu. Dinimiz kayboluyor, gidiyor; Müslümanlık azalıyor, bitiyor.

Ey nâs, Müslümanlar bu acıklı hastalığa tutulmuştur; çünkü aklı bırakmış, düşünceyi unutmuştur. Bakın, gelmiş, gelecek bütün insanların akıllısı olan sevgili peygamberimiz ne buyuruyor; insanların ancak akıllarıyla Müslüman olacaklarını nasıl bildiriyor. Bu büyük hadisi can kulağınızla dinleyin, saklayın; peygamberimizin bu ilâhî emrini ruhunuza kazıyın: "Ey nâs, Rabbinizi derin derin düşünün. **[543-13]**

Birbirinize akıllılığı öğüt verin. Allah'ın size yapmayı buyurduklarını, yapmadan yasak ettiklerini aklınızla anlayabilirsiniz. İyi bilin ki Rabbinizin huzurunda size aklınız yardım edecektir."[125]

Ey nâs, peygamberimizin şu büyük sözünü de dinleyin; ümmetine nasıl doğru yolu gösterdiğini görün, anlayın. Bir gün ulu peygamberimizin huzurunda bir kimseyi çok övdü-

125 يا ايها الناس اعقلوا عن ربكم وتواصوا بالعقل تعرفوا ما امرتم به وما نهيتم عنه واعلموا انه ينجدكم عند ربكم. Hadîs-i şerîf

ler; onun çok ibadet ettiğini, hayır işlediğini saydılar, döktüler. Sevgili peygamberimiz onlara, "O adamın aklı nasıldır?" buyurdular; onlar şaşırdılar: "Yâ Resûlallah, biz onun başını secdeden kaldırmadığını, birçok hayırlar işlediğini söylüyoruz, siz bize onun aklını soruyorsunuz?" dediler. Bu şaşkınlara peygamberimiz şöyle buyurdu: "Bir ahmak bilgisizliği yüzünden kötü adamdan daha çok fenalık yapar. Yarın âhirette Allah'ın huzurunda kullar akıllarının derecesine göre mertebe bulurlar."[126] diyerek onları doğru yola erdirdi.

Ey nâs, "Bağ dua değil, çapa ister", hayat uyuşma değil, düşünme, çalışma ister. Artık elvermedi mi? Yoksa hâlâ ayılma günleri gelmedi mi?

تدبروا رحمكم الله

(Bâdehû hutbe-i sâniye kıraat olunacaktır.)

22 Rebîülevvel 333

Şeyh Edebali

[544-14]

ÖRF EDEBİYATI

Yasaya Doğru
(2)

Türk'e Göre: Vazife

Vazife ne? Gökten inen bir sestir:
Soydan gelen duygulara mâkestir!
Ben askerim, o, üstümde kumandan;
Baş eğerim her emrine sormadan!

Gözlerimi kaparım!
Vazifemi yaparım!

Hikmetini sormam, ince elemem;
Amirimdir ona karşı gelemem!
Haklığına eylemişim kanaat,
Benden ona kayıtsız, şartsız itaat!

Gözlerimi kaparım!
Vazifemi yaparım!

Benim hakkım, menfaatim, arzum yok…
Vazifem var; başka şeye lüzum yok!
Aklım, gönlüm düşünmezler, duyarlar;
Ondan gelen buyruklara uyarlar!

126 ...كيف عقل الرجل...ان الاحمق يصيب بجهله اكثر من فجور فاجر وانما يرتفع العباد غداً فى الدرجات الزلفى من ربهم على قدر عقولهم. Hadîs-i şerîf

Gözlerimi kaparım!
Vazifemi yaparım!

Var demezdim bu dünyanın ötesi,
Olmasaydı vazifenin gür sesi!
Bu ses mutlak mâverâdan geliyor;
Hak nerdeyse ta oradan geliyor…

Gözlerimi kaparım!
Vazifemi yaparım!

21 Kânûnuevvel 1330
Ziya Gökalp

TARİH

Abdüllatif Râzî Efendi

Kuzâttan ve erbâb-ı ilm ü edepten fâzıl ve şair bir zat olup Üsküdarlıdır.

Ale'l-usûl ikmâl-i tahsilden sonra evvelen daire-i Meşîhat'ta, bâdehu niyâbetle Yenişehir, Edirne, Medine-i Münevvere'de fakihâne ve afifâne bir sûrette îfâ-yı vezâif-i şer'iye eyleyip İstanbul kadılığına irtikâ eyledi. Ve bu hizmet-i şer'iye ile meşgul iken 1146 tarihinde Üsküdar'da irtihâl eyledi. **[545-15]**

Görülebilen âsârı gayrimatbu olup bervech-i âtîdir:

1. *Tercüme-i Ikdü'l-Cümân*: Tafsilî tevârih-i Osmaniyeden olan Çelebizâde Âsım Efendi tarihinde münderiç heyet-i mütercime ve fâzıla âzâsından iken allâme Bedreddin Mahmud Aynî'nin ismiyle müsemmâ 24 ciltten ibaret olan eser-i meşhurunun sekiz cildinin tercümesidir ki bir takımı Enderun-ı Hümâyun'da Bağdat Köşkü Kütüphanesi'nde vardır.

2. *Ehlu'l-Haber min Kelâmi Seyyidi'l-Beşer*: İlm-i hadisten bir eser-i kıymettar olup nüshaları Hamidiye ve Ragıp Paşa kütüphanelerinde mevcuttur.

3. *El-Felekü'l-Meşhûn bi'l-Lü'lûi'l-Meknûn*: İlm-i muhâdarattan bir eser-i muteber olup nüshası Kütüphane-i Umumi'de vardır.

4. *Câmiu'l-Hikâyât*: Meşhur 'a nazire makamındadır.

5. *Dîvan*: Tarz-ı mâruf üzeredir.

Eş'ârı ekseriyetle hakîmânedir. Ezcümle:
Felek ârâyiş-i endâmı bî endâm için saklar,
Meta'-ı kâm hoş-fercamî bed-fercâm için saklar.
Beyaz nâme-i âmâle âkil bezl-i mâl etmez,

Ki teksîr-i sevâd-ı defter kassam için saklar.
Hüdâ dîvar-ı devlethâne-i erbâb-ı ikbâli
Gehî ber lâne-i genç-şek bîpervâz için saklar.

Hekimoğlu Ali Paşa Cami-i şerîfi havlısında medfûn meşâyıh-ı Sünbüliye'den Nakş İbrahim Efendi'nin beyne'ş-şuarâ müteârif olan vefat tarihi de bu zatındır.

12 fî Kânûnusânî sene 1330

Bursalı Mehmed Tahir

[546-16]

İSLÂM HAVÂDİSİ

İki Haftalık Cihat Haberleri
Karargâh-ı Umumi'nin Resmi Tebligatına Göre

14 Kânûnusânî

Kafkasya'da yeniden taarruza geçen kıtaatımız Oltu istikametinde ilerleyerek karşılarında bulunan düşmanı tard ve bir miktar teçhizat-ı harbiye iğtinam eylediler. Ruslar ricat ederken derûnunda bulunan malzemenin elimize geçmemesi için Narman ismindeki Rus köyünü yakmışlardır.

16 Kânûnusânî

Kafkas cephesinde şâyân-ı iş'âr bir vaka zuhur etmemiştir.

- Geçende Oltu istikametinde taarruz eden kıtaatımız Ruslardan üç yüz esir, bir hayli tüfenk ve teçhizat-ı harbiye aldı.

- Rusların Azerbaycan dâhilinde son ilticagâhı olan Hoy kasabası civarında bir haftadan beri düşman kısm-ı küllîsiyle cereyan eden muharebe, lehimize devam etmektedir.

14 Kânûnusânî'de işbu kasaba cenubunda düşmanın birkaç hattan mürekkep müstahkem mevâziinden birinci hattı kıtaatımız tarafından zaptedilmiştir.

20 Kânûnusânî

Kafkas cephesinde bugünlerde cereyan eden mevziî müsâdemeler kıtaatımızın muvaffakiyetleriyle neticelenmiştir.

Artvin'de kıtaatımıza taarruz eden bir düşman müfrezesi zâyiât-ı azîme ile püskürtülmüş ve kıtaatımız tarafından takip esnasında düşmana birçok levâzım bıraktırılmıştır.

24 Kânûnusânî

İleri kıtaatımız Süveyş Kanalı'nın şark havalisine vâsıl olmuşlar, İngiliz ileri karakollarını kanal üzerine tard eylemişlerdir. Bu esnada İsmailiye ve Kantara civarlarında muharebât vukû bulmuştur. Bu muharebât devam etmektedir.

26 Kânûnusânî

1. Mısır harekât-ı askeriyesini icra eden ordumuz ileri kıtaatıyla çölden kemâl-i muvaffakiyetle bir keşif yürüyüşü icra eylemiştir. Düşman ileri karakolları kanal üzerine tard edilmiş ve hatta bazı piyade bölüklerimiz kanalı Tosum ile Sarapyum arasından öte tarafa geçmekte muvaffak olmuştur. Düşman harp gemilerinin ve zırhlı vagonlarının ateşine rağmen kıtaatımız bütün gündüz esnasında düşmanı işgal ve vesâit-i müdafaasını vâzıhan keşfe muvaffak oldular.

Bir İngiliz kruvazörü topçumuz tarafından ağır sûrette hasar-zede edilmiştir. Kuvâ-yı asliyemizin taarruz-ı kat'îsi başlayıncaya kadar ileri kıtaatımız kanalın şark sahilinde düşman ile teması muhafaza eyleyecekler ve keşif vazifesine devam eyleyeceklerdir.

2. Donanmamızın bir kısmı bugün Yalta Limanı'nı muvaffakiyetle bombardıman etmiş ve diğer bir mevkide de bir Rus vapurunu batırmıştır.

Müdîr-i Mes'ûl: Halim Sabit – Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı

اسلام مجموعه‌سی

شعاری : « دینلی بر حیات ، حیاتلی بر دین » در .

ییل ۲ صایی ۲۲ — ۱۰ ربیع الآخر ۱۳۳۳ — ۱۲ شباط ۱۳۳۰ — مدیری : حلیم ثابت

جلد ۲

نسخه‌سی ۶۰ پاره‌در

توزیع یری « زمان کتبخانه‌سیدر »

مطبعهٔ خیریه و شرکاسی

İslâm Mecmuası

Şiârı: "Dinli bir hayat, hayatlı bir din"dir.

Yıl: 2 - Sayı: 22 - Cilt 2 | **10 Rebîülâhir 1333** | **Müdürü: Halim Sabit**

12 Şubat 1330

[25 Şubat 1915]

Nüshası 60 paradır. Tevzî Yeri: "Zaman Kitaphânesi"dir.

Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı

İslâm Mecmuası

On beş günde bir çıkar. **Müslümanların fâidesine çalışır.**

Sayı: 22 **10 Rebîülâhir 1333 – 12 Şubat 1330** **Yıl: 2**

KUR'ÂN-I KERÎM

Sûre-i Bakara[127]

Bismillâhirrahmânirrahîm

"وَاِذْ قَتَلْتُمْ نَفْسًا فَادّٰرَءْتُمْ...وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ"

(72) Ve birini katledip de katili hakkında ihtilaf üzere kaldığınızı dahi yâd edin. Çünkü Allah sizin mektûmâtınızı izhar edicidir. (73) Nitekim biz (Onun bazı âzâsıyla[128] meyyite urun.) dediğimizde iş zâhir oldu.[129] İşte Allahu teâlâ bu sûretle mevtâyı ihyâ edip keyfiyeti teakkul etmeniz için kudret ve kuvvetini size gösterdi. (74) Ve bundan sonra kalplerinize kuvvet gelip taş gibi katı ve belki taştan galiz oldu. Halbuki taşların bile bazısı yarılıp içinden nehirler akar ve bazısından çeşmeler nebeân eder. Ve bazısı da haşyetullahtan dağdan aşağı yuvarlanır da sizin kalpleriniz müteesir olmaz. Cenâb-ı Hak işlediklerinizden gafil değildir. **[548-2]**

İÇTİMÂİYAT

İçtimai Enmûzeclere Göre İçtihat Zümreleri, İcmâ-ı Fukahâ

Müçtehit tanılan bütün fıkıh erbâbının bir içtimai enmûzeci temsil eden kimselerden ibaret olduğu –evvelki makalelerde- izah edildi. Şu halde aynı içtimai enmûzecin mümessili olan bütün müçtehitlerin şahsi istidatlarına ait farklardan sarfınazar aynı içtihat mektebinden olmaları icap eder, demektir. Çünkü herhangi bir içtimai enmûzecin müçtehit tanıdığı kimse, mutlaka o enmûzecin bütün örflerinin mümessilidir. Bir enmûzece ait örfler de bir cinsten olup mahdut ve muayyendir. Binâenaleyh bu örfleri temsil eden kimselerin de aynı zihniyette bulunmaları tabiî bir hal olur.

Nasıl ki ashâb-ı kirâm devrinin başlarındaki müçtehitlerin fıkhî zihniyeti aynı cinsten idi. Onun için sahâbî müçtehitlerin hepsi aynı mekteb-i fıkhîye mensup sayılabilir. Bu devrin müçtehitleri arasında pek az ihtilaf vukua gelmiştir. Çünkü sahâbî müçtehitlerin

127 Başı 21. sayıda

128 Zebh olunan ineğin kuyruğu veya kulağıyla.

129 Zebh olunan ineğin kuyruğu veya kulağıyla maktul meyyite darp olundukta dirilip katilini beyan ile tekrar fevt oldu.

hepsi o devre ait İslâm örfünün mümessiliydi. Ümmetin dinî, ahlâki, hukuki hülasa bütün örfleri bunlarda tecelli etmişti.

Aynı zamanda asr-ı saadetin zeyli demek olan bu devre ait örflerin hemen birçoğu "Nassî şer'-i mufassaldan" beyan buyurulmuş idi. Onun için ümmetin umumi vicdanı demek olan o zamanın örfleri ile nassî şer'-i mufassal arasında kat'î bir intibak vardı. Şu halde bir hükmü şer'-i mufassalda mansus olarak görmek o enmûzecin örfünü bulmaktan başka bir şey değildir. Bundan dolayıdır ki müçtehit sahâbîler nas bulunan yerde içtihatlarını bırakarak nassa temessük ederlerdi.

Ebu Hureyre (r.a.) cünüp olarak sabahlayan kimesinin orucu câiz olamayacağına kâil idi. Fakat sünnette bunun aksi bulunduğunu anlayınca derhal kendi içtihadından vazgeçti. Bu hal diğer sahâbîlerde de görülürdü. İşte **[549-3]** sahâbîlerin şer'-i mufassala ait olan mevrid-i nasda içtihat etmemelerinin asıl sebebi bundan ibarettir.

Çünkü naslar örfün tercümanı, müçtehitler vicdân-ı umuminin mümessili bulunan o devre göre mevrid-i nasda içtihat etmek, doğrudan doğruya milli vicdanın hilâfında bir hareket olacaktı. Bittabi birer ümmeti mücmele demek olan müçtehit sahâbîlerin bunu yapmayacaklarında şüphe edilemezdi. Demek oluyor ki sahâbîler hep aynı enmûzece mensup ve binâenaleyh içtihatları da hep aynı zümreden idi.

Ve şu sebeplerden dolayıdır ki mansus hadiselerin hükümleri hakkında ashâbca çok ihtilaf edilmedi. Mevcut olan ihtilaflar da ekseriyet itibariyle esasa değil, sırf şekil ve tatbike ait şeylerden ibaret idi. Esasa rücû edebilecek ihtilaflara meydan verilmezdi. Nasıl ki Hazret-i Ömer, Fatıma bint Kays'ın üç talâk ile boşanan kadın için nafaka ve süknâ lazım gelmeyeceği hakkındaki rivayetini reddetti. Ümmü'l-müminîn Âişe de Hazret-i Ömer tarafını iltizam ile Fatıma'ya: "Allah'tan korkmuyor musun?" buyurdu. Ammar bin Yasir rivayet ettiği sünnete istinaden su bulunmadığına göre cenabetten teyemmüm câiz olacağına kâil idi. Fakat Hazret-i Ömer bunu da kabul etmemiş idi.

Hatta nassî şer'-i mufassalda mansus bulunmayan hadiselerin hükümleri hakkında dahi ihtilaf bi'n-nisbe pek azdır. Hulefâ-i Râşidîn devrindeki içtihatların hemen büyük bir kısmı cumhurun ittifakına mazhar olmuştur. Fakat bu ittifaklar maddi bir tazyik neticesi olarak değil, belki manevi bir kuvvetin tesiriyle husûle geliyordu. Çünkü aynı içtimai zümrenin bütün örflerini temsil eden büyüklerin yeni hadiselere ait kıymet hükümleri demek olan örfleri bulmak hususunda muhtelif yollara sapmaları imkân haricindedir.

Fakat sonraları İslâmiyet dairesi genişledi. Türlü içtimai enmûzeclere mensup kavim ve milletler İslâmiyet'i kabul etti. Hicaz'daki İslâm ümmetinin örflerini **[550-4]** temsil eden fakih sahâbîler her tarafa dağılarak iftâya başladılar. Medine, Mekke, Yemen, Şam, Basra, Kûfe, Mısır, birer merkez oldu.

Harameyn-i Şerifeyn muhiti ile Yemen ihtimal ki aynı içtimai enmûzece mensup idi. Binâenaleyh örfleri ile bunları temsil edenlerin de aynı içtihat mektebinden olmaları tabiî idi. Fakat Irak ile Mısır ve Şam, bunlara nazaran bütün Hicaz ve Yemen içtimai seviyece elbette birbirlerinden hayli farklı idiler. Hele Irak ile Hicaz arasındaki fark pek açık idi.

İşte bundan dolayıdır ki sahâbîler devrinin sonlarına doğru bilhassa bu iki merkez arasında bazı ihtilaflar husûle gelmeye başladı. Fakat henüz bu devirde her iki merkezin içtihat kürsüleri Hicaz içtimai enmûzecinin örflerini temsil edenler tarafından işgal olunuyor-

du. Maamâfih bunlar diğer muhite girince hayat ve maişetçe olduğu gibi, tarz-ı içtihatça da az çok müteessir olmadılar değil; Abdullah bin Mesud'un birçok meselelerde Hicaz fakihlerine muhalefet ettiği görülür.

Hatta Iraklılar Abdullah bin Mesud'u (r.a.) ümmetin en fakih bir siması olarak tanıyorlardı. Alkame hazretleri, ümmet içinde Abdullah bin Mesud hazretlerinden daha âlim bir kimse bulunamayacağına inanmış idi. İmam Ebû Hanife, Irak müçtehitlerinden İbrahim Nehaî'nin Hicazlı İmam Sâlim'den daha fakih olduğunu söylüyordu. Hele yine imâm-ı müşârünileyhin "İşin içinde sahâbîlik şerefi bulunmaya idi, -Irak müçtehidi-Alkame'nin, -Hicaz müçtehidi– Abdullah bin Ömer (r.a.)'dan daha fakih olduğunu söyleyebilirdim." dediği mervîdir.

Hazret-i Ali ile Hazret-i Şureyh'in kazâları da Hicazlılara nazaran hususiyeti hâiz idi. Fakat bu hal henüz sahâbîler devrinde o kadar açık bir sûrette zâhir olamadı. Hicaz içtimai dairesi içinden çıkarak başka muhitlere dâhil olanlar o yeni muhitleri birden bire temsil edemezlerdi. Onun için o mahallî örfler de doğrudan doğruya sahâbîler vasıtasıyla açık olarak meydana çıkamadı. Maamâfih çok geçmeden bu sahâbîlerin şakirdleri olan yerliler kendi muhitlerine **[551-5]** göre içtihat derecesine erişmeye başladılar. Bu sûretle mesela Hicazlılar ile Iraklılar arasındaki ihtilaflar da yavaş yavaş tebellür ediyordu. Bu hal gittikçe de arttı. İmam Ebû Hanife, İmam Mâlik, İmam Şâfiî devirlerinde bu hal âdeta resmiyet kazandı, mezhep olarak meydana çıktı.

Görülüyor ki bu mezheplerin hepsi birbirinden az çok farklı olan içtimai enmûzeclerin din ve hukuklarına ait ayrı ayrı müesseseleri demektir. Ve görülüyor ki bu müesseseleri temsil edenler de o muhitin müçtehitleri olarak tanınırlar. Şu halde her içtimai enmûzece göre ayrı ayrı içtihat zümreleri bulunmak zaruri oluyor demektir.

Devr-i sahâbînin ibtidâları müstakil bir içtihat zümresi sayılabilir. Devr-i sahâbînin nihayetlerine doğru ise mahallî örflere göre müteaddid içtihat zümrelerinin temelleri kurularak çok geçmeden müstakil mezheplerin teşekkül ettiği görülür.

İşte bu içtihat zümrelerine mensup olan müçtehitlerin hepsi aynı muhitin mümessili olduklarından içtihat hususunda da aynı zihniyeti hâiz olmaları icap eder. Binâenaleyh bunların dine, hukuka ait birçok hususlarda ittifak etmeleri zaruridir.

Şu halde bunlar milli örflere müstenid hükümler ile bilhassa ihtisas daireleri bulunan dine, hukuka ait birçok hususlarda tabiatıyla ittifak ederler. Çünkü aynı asrın bir muhitine mensup birşey hakkında türlü kıymet hükümleri bulunmak mümkün değildir. O şey, kıymet hükümlerinden biriyle muttasıf olduğuna göre ya hasen, yahut kabihdir. Fakat birden hem hasen hem de kabih olamaz. İşte bunun içindir ki aynı içtimai zümreyi temsil eden müçtehitlerin ittifak etmeleri asıl, ihtilaf etmeleri ise hilâf-ı asıldır.

"وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَمِيعًا وَلاَ تَفَرَّقُوا"[130] nazm-ı celîlindeki hitaplar bilhassa aynı zümreye mensup olanlara aittir.

Fakat asır ve muhitin ihtilafı takdirinde bütün müçtehitler aynı hüküm üzerinde birleşmeyebilirler. Hatta alelıtlak birleşmemeleri de lazımdır. Çünkü muhtelif içtimai enmûzeclerin örflerindeki başkalıklara göre hükümler de tebeddül etmek gerektir. **[552-6]**

130 Kur'ân-ı Kerîm, Ali İmran-III, 103: Hep birlikte Allah'ın ipine (İslâm'a) sımsıkı yapışın; parçalanmayın.

Binâenaleyh muhtelif zümrelere mensup olanların hukuki meselelerde ihtilaf etmeleri asla muvâfık olup "اختلاف امتی رحمة" hadîs-i şerîfi de buna göre vürûd etmiştir.

Görülüyor ki aynı zümreye mensup olan müçtehitlerin ittifak etmeleri asıl, ihtilaf etmeleri ise hilâf-ı asıldır. İşte bu "ittifak", "icmâ-ı fukahâ" namıyla yâd olunur.

Şu halde "icmâ-ı fukahâ":

"Aynı içtimai enmûzeci temsil eden bütün asırdaş müçtehitlerin dinî veya hukuki bir hüküm hususunda ittifak etmeleridir." diye tarif olunabilir.

Halim Sabit

ÖRF EDEBİYATI
Yasaya Doğru
3

Türk'e göre: Din

Benim dinim ne ümittir, ne korku;
Allah'ıma sevdiğimden taparım!
Ne cennet, ne cehennemden bir koku
Almaksızın vazifemi yaparım.

Vaiz! Deme cehennemin ateşi
Çıkar bilmem kaç bin çeki odundan
De ki vardır bir güzellik güneşi
Doğmuş bizim aşkımızın odından...

De ki vardır "Tûba" adlı bir ağaç
Kökü gökte, gönüllerde dalları...
Yemişinden yedi ruhum, değil aç;
Bütün sevgi, şefkat onun balları.

Vaiz! Bana muhabbeti şerh eyle;
Ben aramam şeytan nedir, melek ne?
Erenlerin esrârından söz söyle:
Seven kimdir? Sevilen kim? Sevmek ne?

Beni cennet vaadi ile avutma,
Ruhum sevmez mâsivâyı: Velîdir.
Cehennemin azabıyla korkutma,
Korku nedir bilmez: Gönlüm delidir.

4 Kânûnusâni, 1330

Ziya Gökalp

[553-7]

MÜDAFAA

İzmirli İsmail Hakkı Efendi'ye

"İçtihat Hataları" ünvanlı makalemdeki bir fıkrayı dilinize dolayarak beni güya evvelki "Cevaz" makalemdeki müddeiyât-ı müdellelimden vazgeçmiş, cevazı ahkâm-ı şerîattan olmak üzere kabule başlamış gibi kârîlerinize takdim ediyorsunuz.

Makalede içtihat hatalarından bahseder iken sırf mevcudât-ı zihniyenin mevcudât-ı hariciyeye temsilinden neşet edenleri mevzu-ı mekal ittihâz etmiş idim. Bu sadedde ahkâm-ı şer'iye nin cevaza teşmili veyahut vücub ve hürmete hasrı meselesi hiç hâiz-i tesir bir mesele teşkil etmezdi. Binâenaleyh eslâfın nukât-ı nazarını tamamıyla tebliğ etmiş olmak üzere onlara göre muteber olan yanlış fakat meşhur bir şümulü, zât-ı dâvâyı kat'iyen tağyir etmeyeceği için öteden beri kabul olunan lisân-ı beyan ile ifade etmiş olur isem ne çıkar, eski fikirlerimden rücû mânâsı neden anlaşılır? Sizin gibi mûşikâf muârızların bunda da bir ipucu yakalayacaklarını bilseydim uzun bir mukaddime ile ahkâm-ı şerîatın derece-i şümûlünden bahsederdim. Fakat (Sadede gel) ihtarını yine sizden işitirdim.

En ziyade garabet şuradadır ki bazı fıkralarıyla cevazın ahkâm-ı şerîattan olduğu iddiasında hiçbir nokta-i istinadınız kalmadığını size anlatmak istediğim "İçtihat Hataları" makalesiyle bana iddianıza rücû isnat ediyorsunuz. Hatırınızdadır ki serdettiğim delâile karşı cevazın ahkâm-ı kanuniyeden olamayacağını bi'l-ıztırar teslim etmiş idiniz de yalnız şerîat kanun değildir diye mükâbere ediyordunuz ve bi'n-netice cevaz, ahkâm-ı kanuniye değil ise de ahkâm-ı şerîattandır, demek istiyordunuz. **[554-8]**

İşte "İçtihat Hataları" makalesiyle şerîatın kanundan başka birşey olmadığını beyan ettikten sonra (Bu hakîkat-i müsellemeye karşı da mükâbere edenler eksik olmadığı için...) fıkrasıyla açıktan açığa o mükâberenizi söylediğim halde yine bana o meselede fikrinize rücû isnat etmek, mültezim bir tecâhülden başka birşey değildir.

Beni kendi fikrinize gelmiş gibi göstermenizden ne siz, ne ilim, ne kârîler birşey kazanmış olmazlar. Hüner, beni kuvvet-i edillenizle mahkûm-ı fikriniz edebilmektedir. Buna kâdir iseniz buyurun, kozumuzu paylaşmaya bugün de dün kadar, yarın kadar müsaittir.

Mansûrîzâde Said

AHLÂK

Din ve Ahlâk
-4-

Hakikat-i Ahlâk:

Ahlâk hakikaten bir kabiliyet-i maneviye ve kuvve-i bâtıniye değildir. Ahlâk insanın ne ihtiyâc-ı uzvîsinden ne de şerâit-i maneviyesinden neşet etmiş bir keyfiyettir.

Ahlâk hâl-i içtimainin tevlîd ettiği kavânin-i ef'âl ve harekâttır; ef'âl-i beşerin taknin ve tensiki ahlâkı doğurmuştur. Yoksa ahlâk ef'âl-i beşerin sâik ve nâzımı değildir. Böyle olduğu içindir ki beşeriyet-i umumiye tarafından kabul edilmiş bir nâmûs-ı ahlâkî yoktur. **[555-9]**

Şerâit-i hayatiye ve muhitiyesi değişen muhtelif kavimlerin ef'âl ve harekâtını taknin ederek diğerlerine kabul ettirmek imkân dahilinde olmadığı için her millete, her mezhebe ve hatta her muhite göre, ahlâkın değiştiğini görüyoruz. Vâkıa beşeriyetin ekseriyet-i azîmesi tarafından mazhar-ı kabul olmuş bazı esâsât-ı ahlâkiye var ise de –kabul-i ammeye mazhar olmayan diğerlerine nazaran- bunlar hiç menzilesinde kalır.

Eski ahlâkiyyûnun desâtir-i ahlâkiyesini -bilâ kayd u şart- her yerde tatbik ve herkese kabul ettirmek imkânsızdır.

Ancak insanlara kabul ettirebileceğimiz ve kabulüne çalışacağımız kavânin-i ahlâkiye zamanı, mekânı nazar-ı itibara alarak o cemiyeti yaşatabilecek kavâid ve vesâyâyı câmi olanıdır. Yoksa kurûn-ı vustâ ahlâkını bugün tavsiye etmek hem beyhude ve hem faydasızdır. Her şey gibi ahlâk ve nazariyât-ı ahlâkiye de tebeddüllere, terakkilere uğramıştır.

Vaktiyle ne kadar ahlâksızlık sayılan şeyler vardır ki bugün ahlâk onu tavsiye eder. Hâlâ zamanımızda bile bazı milletlerin mehâsin-i ahlâkiyeden saydığını diğer milletler rezîlet-i ahlâkiye sınıfına idhâl ederler.

Evvelleri vatanperverlik nedir bilinmezken sonraları en büyük mezâyâ-yı ahlâkiye sırasına geçmiştir. Arab-ı cahiliye nikâh kadar sifâhı da tabiî buluyorlardı; fakat bugünkü Araplara göre sifâh âzam kabahattir.

Bunlar ve bunlara benzer pek çok ahval ve vekâyi bize gösteriyor ki ahlâk bir kitle-i sabite ve tabiat-ı esâsiye değildir.

Ahlâk, ef'âl-i beşeriyeden istihraç olunmuş bir kanun olabilir. Diğer kanunlar gibi bu da muhite, ihtiyaca, tenevvüre göre değişir ve tekemmül eder.

İnsanın hayat-ı uzviye ve maddiyesinden neşet etme bir takım harekât ve ihtiyacâtı olduğu gibi hayat-ı içtimaiye ve medeniyesinden doğma bazı ihtiyacât ve harekâtı vardır; ahlâk bu sonuncu sâikin müvellididir. Her kavmin ahlâkı o kavmin örfünün; âdâtının, muhit-i maddi ve manevisinin bir zübdesidir. **[556-10]**

Örf ve âdât-ı akvâm da muhit gibi mütehavvildir; bunlara istinat eden nevâmis-i ahlâkiyenin de mütehavvil olacağı pek tabiîdir.

Bir kavme göre kötü olan diğer kavimlere göre pek iyi olabilir ve oluyor. Bir zamanlar münkesir görülen bazı şeyler bir zaman sonra mâruf hükmüne geçer. Tarih bize bunun binlerce misalini gösteriyor.

Şimdiye kadar beşeriyetin heyet-i umumiyesi tarafından kabul edilmiş bir düstûr-ı ahlâki yoktur ve olamaz.. Eski ahlâkiyyûn böyle bir düstur tasavvur ve hatta tedvin etmişler fakat bu gayritabiî müdevvenat hiçbir işe yaramamıştır. O kadar yaramamış ki ekseriya onu tedvine uğraşanlar bile müthiş ahlâksızlıklara düşmüşlerdir.

Eski hükemâ, mantığı da böyle düşünmemişler miydi? Bütün ulûm ve mütefekkirâtın mîzan-ı mantıkla tartılabileceğine zâhib olmuşlar. Ve bu yolda hayli yorulmuşlar. Neticede mantıkta mantıksızlığa düşmekten başka bir şey yapamamışlar; çünkü aynı zamanda pırasayı, lahanayı, altını, inciyi tartacak bir terazi bulunamayacağı ve bulunsa bile hassasiyetini kaybedeceği gibi bütün ulûm-u evvelîn ve âhirîni tartacak bir mantık da bulunamaz. Bu kabilden olarak bir ilm-i ahlâk da mütemeddin ve gayr-i mütemeddin, hassas ve gayr-i hassas muhtelif seviye ve medeniyette bulunan insanların ef'âl ve ihtisasâtını

muhakeme etsin, bu kâbil değildir. Vaktiyle Ramus'un mantığa vurduğu darbe bugün bizdeki ahlâkın tarz-ı telakkisine vurulabilir.

Vâkıâ "Beşeriyetin bir gaye-i hayali olmalıdır. Bütün beşeriyet bu gayeye doğru sevk ve takrib edilmeli ve bu da ahlâkın sevk ve idaresine bırakılmalıdır." denilebilir.

Fakat beşeriyet-i umumiyeyi gaye-i hayali olması lazım gelen tekâmüle doğru sevk edecek olan şey uydurma ahlâk değil kavânin-i sabite-i tabiiyedir; o nasıl olsa önüne düşen beşeriyeti -ergeç- gaye-i mukadderine doğru sürükleyip götürecektir; bu mukadderdir.. Asırlardan beri ağlayan beşeriyet belki birgün olup da gülecektir. Lakin o gün senin her türlü kavânin-i mevzuan iflas **[557-11]** etmiş bulunacaktır. Bu zaman o kadar uzak belki de zavallı beşeriyet o günü görmeden -şu köhne- arzın şerâit-i hayatiyesi değişecek ve insaniyet fikri bir şihâb-ı sâkıp gibi doğmadan ufûl edip gidecektir.

Hülasa beşerin umumu için aynı zamanda kâbil-i tatbik bir kanun-ı siyasi ve idari bulmak mümkün olmadığı ve her kavmin kanunu derece-i medeniyetinin ve seviye-i ruhiyesinin mahsulü olduğu gibi her milletin ahlâkı da dininin, ananesinin bir muhassalası demektir. Bir millete başka bir milletin kanununu tatbik etmek envâi mehâziri dâîdir. Bunun gibi bir milletin ahlâkını, ananesi, ihtiyâc-ı rûhîsi, kanaati bambaşka olan bir diğer millete tatbik ettirmeye çalışmak kadar dâî-i tehlike bir şey yoktur.

Biz Türkler bir vakitler Acem'i, bir vakitler de Frenk'i taklit etmek istediğimizdendir ki kavî bir heyet-i içtimaiye vücuda getiremedik.. Bizim ahlâkımız dinimiz, yasamız ve töremizden ve bugünün canlı örflerinden alınmalıdır ki ruhumuza ve istidadımıza muvafık gelsin ve bizi mesut edebilsin.

Hülasa hakikat-i ahlâkı pek mûciz bir sûrette icmâl buyuran "وأمر بالعرف وانه عن المنكر" hikmet-i celîlesiyle sözü kesmek isterim.

Konya Dârülmuallimîni Müdîri
Ahmed Besim

TARİH

İbn Teymiyye

Üstad ve Şakirdleri

İbn Teymiyye evvela kendisinin babası Abdülhalim'in huzurunda tahsile başlayıp sonradan şu zatların nezdinde tahsilini ikmal etmiştir. Şemseddin Ebû Abdullah Muhammed bin Abdülkavî el-Hanbelî, İbn el-Müneccâ Zeyneddin, İbn Asâkir Mecdüddin, İbn Ebi'l-Yüsr, Kemal bin Abd, Kadı İbn Ata Şemseddin el-Hanefi, İbn el-Sayrafi, Necib **[558-12]** el-Mikdad, İbn Ebi'l-Hayr, İbn Allân, Ebûbekir el-Hirevî, Kemal Abdurrahim, Fahreddin İbn el-Buhârî, İbn Şeybân, Şeref bin el-Kavvâs, Zeyneb bint Mekkî vesâir...[131]

Bazı kimseler diyor ki:

Ebû Hanife hazretlerinin İslâm âlemine bağışladığı Ebû Yusuf ile Muhammed İbn el-Hasen Şeybânî'den başka hiçbir eseri kalmamış olsa idi yine isminin rahmet ile yâd olunma-

131 *Fevatu'l-Vefiyat*, Cilt 1, sayfa 35.

sına, ilim ve faziletinin uzakta, yakında intişârına kifayet etmiş olurdu. Şeyh Cemaleddin Afganî hazretlerinin yetiştirmiş olduğu Merhum Mısır müftüsü Muhammed Abduh hazretleri de böyledir. Muhammed Abduh gibi bir zat yetiştirmek pek de kolay bir iş değildir. Fakat bu muvaffakiyet el verince de başka eserlere ihtiyaç görülmeyeceği tabiidir.

İşte İbn Teymiyye dahi İbn el-Kayyim el-Cevziyye'den başka şakird, telif namına da hiçbir eser bırakmamış olsa idi, yine fazl u kemâlini temsil hususunda şu bir şakirdi kifayet etmiş olurdu. Fakat üstad-ı müşârünileyhin kendisinden sonra pek çok telifleri, eserleri kalmış olduğu gibi ilim ve irfan sahibi birçok kimseler de yetiştirmiştir.

Onlardan bazıları:

1. İbn Kudâme (Şemseddin Ebû Abdullah Muhammed bin Ahmed bin Abdulhâdî el-Hanbelî, vefatı 744'te) Bu zat sahib-i tercemenin müstesna şakirdlerinden olup birçok telifi vardı. Fakat gençliğinde ancak 38 yaşında iken vefat ettiğinden eserleri müsvedde halinde telef olup gitmiştir.
2. İbn el-Kayyim el-Cevziyye (Şemseddin Ebû Abdullah Muhammed bin Ebî Bekr bin Eyyûb ed-Dımaşkî el-Hanbelî, vefatı 751'de) Üstadının meslek ve mezhebini iltizam etmiş olduğundan üstadı ile beraber hapse atılmıştı. Kabri Dımaşk şehrindedir. **[559-13]**
3. İbn Kesir (İmadeddin İsmail bin Ömer el-Basri eş-Şâfiî) İrtihâli 774'te olup Dımaşk'ta şeyhi İbn Teymiyye yanında medfûndur. Hafız İbn Hacer el-Askalânî müşârünileyhin şakirdlerinden idi.[132]
4. İbn Müflih (Şemseddin Ebû Abdullah Muhammed bin Müflih el-Makdisî el-Hanbelî; vefatı 763'te) Afif ve zâhid, menâzır ve mütedeyyin bir zat olup şeyhi İbn Teymiyye (Sen Müflih'in oğlu değil kendin müflihsin) diyerek çok vakit kendisini taltif ederdi.
5. İbn'il-Müneccâ (Şerefeddin Ebû Abdullah Muhammed bin el-Müneccâ et-Tenuhî ed-Dımaşkî el-Hanbelî, vefatı 724'te) İbn Teymiyye'nin maiyetinden hiçbir zaman ayrılmamıştır; sünnet-i şerîfeye riayetkâr, zühd ve takvasıyla mâruf bir zat idi.
6. Zehebî (Şemseddin Ebû Abdullah Muhammed bin Osman bin Kaymaz ez-Zehebî, vefatı 748'de) Bu zat meşhur âlimlerden olup cerh ve tâdil hususunda yed-i tûlâ sahibi idi.
7. İmâdüddin el-Vâsıtî (Ahmed bin İbrahim eş-Şâfiî el-Hanbelî; vefatı 701'de) İbn Teymiyye'den tahsil ettikten sonra Şâfiî mezhebini terk ederek Hanbelî mezhebini ihtiyar eylemiştir. Zâhid ve sûfî olduğu için şeyhi İbn Teymiyye kendisine (Cüneydü'l-vakt) diyor idi.

İbn Teymiyye'nin vefatında birçok kimseler uzun uzadıya mersiyeler söylemişlerdir. Bu mersiyeler bir yere toplanacak olursa hemen birkaç yüz sahifelik bir kitap teşkil eder.

Rızâeddin bin Fahreddin

[560-14]

İKTİSAT

Milli İktisat

Hiç şüphe yok ki bugün al kanlara gark olmakta olan serhadlerde yeni, büyük ve müstakil bir Türkiye'nin esasları kuruluyor. Bu muharebeyi kazandıktan sonra Türkiye Fatih,

132 Bu zâtın terceme-i halî Kamusu'l-a'lâm"da Ebu'l Fida ile karıştırılmıştır.

Yavuz ve Kanuni devirlerinde bile tahayyül olunmayan bir şevket ve azametle meydana atılacaktır. Şu kadar ki yeni, büyük ve müstakil Türkiye'nin şevket ve azameti yalnız vüs'at-i araziden ibaret olmayacaktır. Balkan felaketinden sonra pekala anlaşılmıştır ki Türkiye'nin büyüklüğü kuvve-i ihâtasından ziyade büyümesinde değil belki kendini toplamasındadır. Hâl-i hazırda Türkiye vüs'at-ı arazi itibari ile Almanya'nın üç misli mesâbesindedir. Öyle olduğu halde henüz Almanya'nın yüzde onu derecesinde bile terakki ve teâlîye mazhar olamamış ve olamazdı. Çünkü Türkiye'nin terakkisine mâni olan kuvvetler tâkat-fersâ ve lâyetezelzel idi. Bu kuvvetlerin en müthişi mâhut kapitülasyonlar âfeti idi ki Türkiye'yi siyasi, idari, hukuki ve ezcümle iktisadi istiklalinden mahrum bırakıyordu. Bundan mâadâ Rusya ve İngiltere gibi kaviyyü'ş-şekîme iki devletin siyasi mefkûreleri ancak zayıf ve nâtüvan bir Türkiye ile kâim olabiliyordu. Ve bunun için bu iki devletin en büyük gailesi Türkiye'nin ilerilemesine mâni olmaktan ibarettir. Gaye-i emel olmak üzere İstanbul'un ve daha doğrusu Çanakkale'nin zapt ve işgalini istihdaf eden Rusya, selâmet-i âtiyesi için Bağdat ile bütün hıtta-i Irakiye'yi dest-i teshirine geçirmek sûretiyle Bahr-i Muhît-i Hindî'yi daire-i inhisarına almayı tasmim etmiş olan ve makâm-ı hilâfetin günden güne dûçar-ı zaaf olmasını lâzım-ı gayr-i müfârık addeden İngiltere ezilmedikçe Türkiye için necât ve selamet asla me'mul olamazdı. Şimdi artık kapitülasyonlar gibi esaret zincirleri şimdiden kırılmıştır. Türkiye'nin teâlîsine mâni olan Rusya ile İngiltere gibi ejderlerin kafaları yavaş yavaş ezilmekte bulunuyor. Artık muzafferiyet-i kat'iye tahakkuk **[561-15]** ettikten sonra Türkiye'nin yükselmesine mâni olacak bekâ ve mevcudiyetini tehlikeye ilkâ edecek hiçbir kuvvet kalmayacaktır. Yükselmek, terakki etmek münhasıran Türkiye'nin irade ve arzusuna menut bulunacaktır.

Ancak muharebeden sonra Türkiye'yi tehdit edebilecek yegâne bir tehlike varsa o da iktisadi esarettir. İnkâr olunamaz ki bugün Türkler gayet fakir bir millettir. Menâbi-i servetinin kısm-ı küllîsini başkalarının eline terk ve tevdi etmek mecburiyetinde bulunuyor. İktisat sanatından henüz bîbehre bulunduğu için elinde kalacak olan servet âmillerini hüsn-i istîmal etmek yolunu bilmez... Artık Türkler her nokta-i nazardan tam bir istiklale mazhar olduktan sonra ilk düşünecekleri şey iktisaden yükselmek, memleketin menâbi-i servetinden kendileri için azami istifadeyi temin etmekten ibarettir. Yoksa muharebeden sonra bütün şevket ve azametlerine rağmen Türkleri tehdit edecek olan iktisadi esaretten kurtulmanın imkânı yoktur. Bugünkü günde hakiki şevket ve azametin, hakiki refah ve saadetin yalnız kuvve-i iktisadiyeden ibaret olduğunu artık izaha lüzum kalmamıştır. Herkes teslim eder ki Türkler iktisaden zayıf kalırlarsa bu kadar fedâkârlıklar mukabilinde elde edecekleri nimetlerin hiç hükmü olamaz.

Türklerin iktisaden yükselmesi ise ne hükûmetin hüsn-i idaresi, ne de efrâd-ı milletin fedâkârlığıyla hâsıl olur. İktisaden îtilâ yollarını bulmak için başlı başına bir ilim vücuda getirmek lazım gelir. Bu ilmi de biz ne Fransızlardan, ne İngilizlerden öğrenebiliriz. Her milletin kendine mahsus, kendi ihtiyacâtına, kendi ahvâl-i hususiyesine göre bir usûl-i iktisadisi vardır. İngilizleri zengin eden usûl-i iktisadi başka, Almanları İngilizlere meydan okuyacak dereceye îsâl eden iktisadi usûller yine başkadır. Bütün milletlere şâmil umumi iktisat kaideleri, iktisadi prensipler mevcut olduğu gibi ayrıca her bir millete mahsus iktisadi prensipler ve kaideler de vardır. Ve her millette bu kaide ve prensiplerin ilmi esaslarını tayin etmekle uğraşan milli iktisadiyûn yetişiyor. Milli iktisadiyûn milletin en büyük kahramanları sırasına geçiyor. Bugün Almanların kalplerinde Bismarck **[562-16]**

ile beraber en büyük mevki-i ihtirâmı işgal eden milli kahraman, milli iktisatçı "Friedrich List"tir. Bu zat Almanlara mahsus milli iktisat esaslarını keşif ve tayin ettiği için bugün "iktisadi Bismarck" diye yâd olunuyor. Bismarck Almanya'nın siyasi şevket ve azametini temin etmişse "List" Almanlara iktisadi şevket ve azamet yollarını göstermiştir. Türkiye ile Almanya arasında hiçbir mukârenet eseri mevcut olmadığı bir zamanda "Friedrich List" Almanya'nın istikbâli Hamburg ile Bağdat yolundadır, demiş ve Bismarck'ın îcat-kerdesi olan Almanya, milli iktisatçının gösterdiği yolu kemâl-i sebat ve metanetle takip ederek bugün bulunduğu dereceye vâsıl olmuştur.

Bugün denilebilir ki siyasiyâtta Türklerin Bismarckları kahramanları eksik değildir. Fakat maatteessüf milli iktisatçıları "Friedrich List"leri hiç yoktur. İşte muharebeyi kazanacak olan Türklerin en büyük gayesi milli bir iktisat vücuda getirmekten, milli iktisatçılar yetiştirmekten ibaret olmalıdır.

Tekin Alp

İSLÂM HAVÂDİSİ

İki Haftalık Cihat Haberleri
Karargâh-ı Umumi'nin Resmi Tebligatına Göre

30 Kânûnusânî 330

26 Kânûnusânî'den beri muhtelif dârülharekâtta şâyân-ı ehemmiyet bir tebeddül yoktur.

6 Şubat

Bu sabah İngiliz ve Fransız sefâin-i harbiyesi Çanakkale Boğazı'nın en haricindeki tabyalarını bombardıman etmiş ve 400 kadar mermi atmış ise de hiçbir muvaffakiyet elde edememiştir. Yalnız bir nefer taş parçalarından hafifçe bacağından yaralanmıştır.

7 Şubat

1. Muhtelif dârülharekâtlarda vaziyet gayrimütebeddildir.

2. Düşman filosu dünden beri Çanakkale Boğazı'na karşı taarruz teşebbüsünde bulunmamıştır.

10 Şubat

1. Vaziyet-i umumiyede bir tebeddül yoktur.

2. 6 Şubat'tan beri düşman filosunun Çanakkale'ye karşı yeniden hiçbir hareketi görülmemiştir.

Müdîr-i Mes'ûl: Halim Sabit – Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı

اسلام مجموعه‌سی

شعاری : « دینلی بر حیات ، حیاتلی بر دین » در .

ییل ۲ صایی ۲۳ ۲٤ ربیع الآخر ۱۳۳۳
۲٦ شباط ۱۳۳۰ مدیری : حلیم ثابت

جلد ۲

قرآن کریم

« افتطمعون ان یؤمنوا لکم . . . ومنهم امیون لا یعلمون الکتاب الا امانی وان هم الا یظنون »
[حاشیه‌لی مفهوم قرآندن] مرحوم مناسترلی رفعت

فقه

اجتهاد خطالری . . . . منصوری زاده سعید

[یکرمی برنجی صاییده نشر اولنان اجتهاد خطالری عنوانلی مقاله‌ده یاکلش تلقیات سببیله شمدی‌یه‌قدر علی حاله ابقا ایدیله کلن بعض احکام عقودک اخیراً حکومت طرفندن موقع اجرایه قونان برقانون موقت ایله اصلاح وتوسیعنه موفقیت حاصل اولدیغنه وقانون مذکور احکامنک معاملات ناسی توسیعده کوستردیکی اصابته و سلسلهٔ خطیئاته واصل اولان بیع بالشرطك فسادینه دائر]

اجماع

« اجماع فقها » نك تعریفی و ایضاحلر . . . . حلیم ثابت

[اجماع فقهانك تعریفی . تعریفك روح نقطه‌سی . اتفاقك آکلاشیلمسی . عزیمت طریقی . رخصت طریقی . اجماعك اصل عاملی . شدتله قطعی حکملر . تخمینی حکملر . بونلرك تعریفلری ، بونلر اوزرنده انعقاد ایدن اجماعلرده عرفك عامل اولدیغی]

مدافعه

جواز مقاله‌سنی مدافعه ، ازمیرلی اسماعیل حقی افندی‌یه . . . . منصوری زاده سعید

اسلام حوادثی

[ایکی هفته‌لق جهاد خبرلری ، رسمی تبلیغاته کوره]

نسخه‌سی ٦٠ پاره‌در

توزیع یری « زمان کتبخانه‌سیدر »

مطبعهٔ خیریه و شرکاسی

İslâm Mecmuası

Şiârı: "Dinli bir hayat, hayatlı bir din"dir.

Yıl: 2 - Sayı: 23 - Cilt 2 | **24 Rebîülâhir 1333** | **Müdürü: Halim Sabit**

26 Şubat 1330

[11 Mart 1915]

Nüshası 60 paradır. Tevzî Yeri: "Zaman Kitaphânesi"dir.

Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı

İslâm Mecmuası

On beş günde bir çıkar. Müslümanların fâidesine çalışır.

Sayı: 23 24 Rebîülâhir 1333 – 26 Şubat 1330 Yıl: 2

KUR'ÂN-I KERÎM

Sûre-i Bakara[133]

Bismillâhirrahmânirrahîm

"اَفَتَطْمَعُونَ اَنْ يُؤْمِنُوا لَكُمْ...وَمِنْهُمْ اُمِّيُّونَ لَا يَعْلَمُونَ الْكِتَابَ اِلَّا اَمَانِيَّ وَاِنْ هُمْ اِلَّا يَظُنُّونَ"

(75) Ey müminler, bunlardan bir kısmının kelâmullahı işitip taakkul ettikten ve bildikten sonra onu tahrif ettikleri halde yine size iman ettiklerini ümit eder misiniz? (76) Bu münâfıklar müminlere mülakî olduklarında (Biz de müminiz) derler ve yekdiğerleriyle tenha kaldıklarında birbirlerine (Cenâb-ı Hakk'ın size acıdığını[134] *bunlarla nasıl söylersiniz ki bunu huzur-ı Bârî'de hüccet tutarak sizi itham ederler, buralarını taakkul etmez misiniz) derler. (77) Onlar bilmezler mi ki kendilerinin zâhiren muhabbet ve bâtınen adâvet üzere olduklarını Allahu teâlâ bilir.*

(78) Maahâzâ bunların bazıları kendi kitaplarını bilmeyen cahillerden olup bildikleri dahi sade bir zandan ibaret olanlardır. **[564-2]**

FIKIH

İçtihat Hataları

Bundan evvelki makalemizde muâmelât-ı nâsı bîlüzum muzır bir takım takyidâta tâbi tutan telakkiyât-ı fukahânın bir kısmını ne gibi yanlış esaslardan neşet ettiğini bildirmiş ve asrımızın ihtiyacât-ı medeniyesiyle telakkiyât-ı mezkûrenin hiçbir veçhile telif edilemeyeceğini ve binâenaleyh esâsât-ı hukukiyemizi bu kabil nukât-ı nazarın mahsulü olan ve hâlihazırda bâ-bend-i terakki olmaktan başka bir işe yaramayan kavâidden tecrid ve tasfiye etmekteki ehemmiyet ve müstâceliyeti arz etmiş idik.

Mütâlaatımızın isabeti hükûmet tarafından ahiren usûl-i muhakemât-ı hukukiye kanununun altmış dördüncü maddesini tâdilen neşredilen kanun-ı muvakkatın muhtevi olduğu ahkâm ile de teeyyüd etmekte ve bu kanun şüphesiz devr-i ahirin en mühim ve meşkûr ıslahat-ı hukukiyesi meyânında tâdada bihakkın ahrâ bulunmaktadır.

133 Başı 22. Sayıda.

134 Tevrat'ta Kur'â'nın ve Muhammed Aleyhi's-selâm'ın geleceğini haber verdiğini.

Üç fıkra üzerine mürettеb olan mezkûr maddenin mütâlaasından anlaşılacağı üzere kavânin ve nizâmât ile memnû olmamak adap ve ahkâm-ı umumiyeyi mahal bulunmamak ve ehliyet-i âkidîn gibi, emvâl-i gayrimenkulenin ahkâm-ı tasarrufu gibi arzu-yı efrâd ile imkân-ı tebdilleri aheng-i içtimaiyi ihlal edeceği muhakkak olan tasarrufât müstesna kalmak şartıyla bilcümle mukavelât ve taahhüdât ahkâmı âkidler hakkında bâdema mer'î olacak ve yalnız mâkûdün-aleyhin mümkinü'l-husûl olmaması halinde butlan iddiası dinlenecektir.

Bu madde-i kanuniye, bir kere mâkûdün-aleyhin hîn-i akitte mevcut olmaması butlan-ı akdi mûcibdir. Kezâlik buna müteferri bey'-i mâdum bâtıldır, esası mecruhunu hükümden kâmilen iskat etmekte ve akdi iptal edebilecek mâdumiyetin ancak mümkinü'l-husûl olamamaktan ibaret olabileceğini sarâhaten tayin eylemektedir. Binâenaleyh mümkinü'l-husûl ve akd ile zimmet-i âkide terettübü kâbil ve madde-i kanuniyede muayyen evsâfı hâiz olan her şey her zaman bir akdin mevzuunu teşkil edebilecektir ki işte bizim de erbâbına ismâ etmek istediğimiz hakikat bundan başka bir şey değildir. **[565-3]**

Çünkü akdin eseri, şey mevcûd-ı haricî üzerinde fi'l-hal sabit olabileceği gibi zimmet-i âkidîni işgal sûretinde de husûl bulur. Muâmelât-ı nâsı ezcümle ahz u îtâ, bazen hâle bazen istikbâle izafetle icra edilmek zaruri olduğuna göre her iki kısım için de ihtiyâc-ı nâs ile mütevafık ahkâm vaz'ı muktezîdir. Halbuki şimdiye kadar olduğu gibi mâkûdün-aleyhin zaman-ı akitte mevcut olmamasını vücûd-ı akd için şart kılmak hatta müstakbele muzaf muâmelâtı selemle istısnâ'ın darlığına sıkıştırmaya mecbur kalmak ticareti tevessü'den fabrikaları muameleden akvâmı dâd-resten men ve tevkife çalışmak demektir ki dareynin rehber-i saadeti olan şer'-i celîl ve ona müstenid olan ahkâm-ı hukukiyemizi yar ve ağyar nazarında böyle bir isnattan tenzih olunmak için ne derece tehâlük gösterilse, ne kadar himmet edilse azdır. Kanun-ı mezkûrun ikinci fıkrasında menâfi'in mâl-ı mütekavvim hükmünde îtibar edilmiş olması şu mâhut âraz-ı gayribâkiye kâl u kıyllerini ortadan kaldırmış ve "menâfi-i mağsub mazmun değildir" gibi bir acîbe-i içtihadı artık def eylemiştir.

İşte bu kanunlu bey' bi'ş-şartın sıhhatı dahi kabul edilmiş oluyorki mühimce bir mevki işgal ettiği için bu bâbda bazı izahatta bulunmak ve istinat ettiği esas itibariyle hatasını tayin etmek faydadan gayrihâlîdir.

Bey'de semen ve mebî'in lüzum-ı malumiyeti hakkında vârid olan bazı ehadis-i şerife fukahâ tarafından beyne'l-âkidîn ihtilaf-ı melhuzun selbi ile tâlil edilmiş ve bey'-i meçhulün fesadı ile hüküm olunmuştur. Fukahânın şu tarz istinbatı doğru, çünkü meçhuliyet eser-i akdin sübut ve takarruruna mâni tarafeynden birini meçhul ile iltizam mümteni olduğundan, meçhul üzerine yapılan bir akdin fesadına hükmetmek zaruridir. Ancak mûcib-i nizâ olur diye bey'-i bi'ş-şartı da bey'-i meçhule bi'l-kıyas onun da fesadına hükmolunmuş. İşte bu sarih bir kıyas-ı maa'l-fârık hatasına düşmek demektir. Çünkü mâkûdün-aleyhin meçhuliyetinden neş'et eden nizâ ve ihtilafın akdin fesadına hükümden başka bir tarîk-i izâlesi yoktur, bey'-i bi'ş-şart ise öyle değildir.

Mahkemede farzen semenin meçhuliyeti tahakkuk ettiği takdirde müşteriyi, bey' meçhul **[566-4]** ise bâyii hâkim ne ile mahkûm edebilir ki fesâd-ı akde hükümden başka bir yol vardır denilebilsin.

Binâenaleyh bey'-i meçhuldeki ihtilaf ve nizâ bizzarûre fesada müeddî çünkü ihtilafın merci-i faslı olan hakim için başka yolda hükme medar bir karîne olmaması akdin isminden müstebandır. Halbuki bey'-i bi'ş-şartta müeddî-i nizâ olur diye fesadına hükmetmek her akitte bu ihtimal mevcut olduğu için mahall-i ihtilaf olarak mahkemeye getirilen her akit fâsittir demek derecesinde mânâsızdır.

Elimizdeki المسلمون عند شروطهم düstûr-ı âlîsine tevfîk-i hareket ederek bütün şurut ve uhûda riayetkâr olmak, münasebât-ı ibâdı kuyûd-ı müz'ice ile boğmaktan başka bir faydası olmayan akitte bey' ve semenin lüzum-ı malumiyetinden bey'-i bi'ş-şartın fesadını istihrac ile uğraşmaktan, her halde şerîat-ı İslâmiye nâmına daha muvâfık olur.

Mansûrîzâde Said

FIKIH

İcmâ

"İcmâ-ı Fukahâ"nın Tarifi ve İzahları:

İcmâ-ı fukahâ "Aynı içtimai enmûzeci temsil eden asırdaş müçtehitlerin dinî veya hukuki bir hüküm hususunda ittifak etmeleridir" diye tarif olunabilir.

Görülüyor ki bu tarifin ruh noktası "ittifak"tan ibarettir. Kalan kayıtlar ise bunun izahına hizmet eder. Demek oluyorki icmâın rüknü "ittifak"tır.

Fakat "ittifak" gizli bir mânâ olduğundan anlaşılması iki tarîkle olur:

1. Azimet tarîki ki ittifakın kavil yahut fiil şeklinde tecellisidir. Kavil şeklinde tecellisi, müçtehitlerin dinî veya hukuki bir hüküm hususundaki sözlerinin **[567-5]** tevafuk etmesi demektir. Bir asırdaki içtihat erbâbının amel ve kazâlarında görülen birlik de o hüküm hakkında ittifak bulunduğunu gösterir.
2. Ruhsat tarîkidir. Bu da bazı müçtehitlerin bilfiil müttefik oldukları anlaşılan hüküm hakkında diğer kalanlarının sükût etmeleridir. Bu hal dahi bütün müçtehitlerin itikat hususunda müttefik olduklarını gösterir.

Gerek azimet gerek ruhsat tarîkiyle tecelli etsin, asıl ittifakın tekevvünü münteşir zümrevî bir âmilin tesiriyle vukua gelmekte olduğuna şüphe edilemez. Çünkü muhtelif istidatlarda bulunan müçtehitlerin bu noktada içtima edebilmeleri, her halde hepsinin aynı kuvvete mâlik fakat gizli bir âmilin tesiri altında kalmış olduklarını gösterir. Yoksa seciye ve malumatlarının tefâvütü hatta mezhep ve usûl-i içtihatlarının mübâyeneti ile beraber ittifak edebilmeleri imkân haricindedir.

İşte içtihat erbâbını bu noktada cem eden o âmil ne olabilir?

Şüphesizdir ki bu âmil, icmâın senedi[135] demek olan kıyas yahut haber-i vâhid kabilinden zannî bir delil olamaz. Çünkü zannî delil, bütün erbâb-ı içtihadı etrafında toplayabilecek

135 Her icmâ, zannî delilden anlaşılan bir hüküm üzerinde in'ikad eder. İşte o hükmü ifade eden zannî delile "icmâın senedi" nâmı verilir.

bir istidatta değildir. Bunun sübut veya delâletindeki kat'iyetsizlik bu istidadın husûlüne manidir. Hiçbir zannî delil, sırf senetliği nokta-i nazarından bu harikayı gösterememiştir.

İşte şu mülâhazalar gösterir ki asıl icmâın âmili, senedi değil, belki bu senedin zımnında olan başka bir kuvvettir.

Burasını azıcık izah edelim:

Şer'-i mufassal, birçok hükümlerin heyet-i mecmûasından ibarettir. Bu hükümler de şöyle icmâl edilebilir:

1. Şiddetle kat'î hükümler,

2. Kat'î hükümler,

3. Tahsinî hükümler, **[568-6]**

Şiddetle Kat'î Hükümler: Vicdân-ı içtimainin şiddetle tahsin veya takbihine mâruz olduğu gibi, ferdî vicdanca da şiddetle nâfi veya muzır telakki olunan hususlar hakkındaki zü'l-ciheteyn hükümlerdir.

Kat'î Hükümler: Vicdân-ı içtimainin tahsin veya takbihine mâruz olduğu gibi, ferdî vicdanca da nâfi veya muzır telakki olunan hususlar hakkındaki zü'l-ciheteyn hükümlerdir.

Tahsinî Hükümler: Vicdân-ı içtimai tarafından tahsin ve takbih olunduğu halde vicdân-ı ferdî tarafından doğrudan doğruya nâfi veya muzır görülmeyen hususlar hakkındaki yek-cihet hükümlerdir.

Bu hükümler bazen naklî ve zannî delillerden anlaşıldığı gibi kalır; üzerinde icmâ in'ikad etmez. Binâenaleyh bunların delillerinden başka kuvve-i müeyyidesi olmaz.

Bazen bu hükümler üzerinde icmâ in'ikad eder. Binâenaleyh bu gibi hükümler nassî delillerden başka ayrıca icmâ ile dahi teeyyüd etmiş oluyor, demektir.

İşte icmâın senedi demek olan delil dahi mutlaka şu üç türlü hükümden birine delâlet eder. Fakat bu hükümlerden hangisi olursa olsun bütün erbâb-ı içtihadı etrafında toplayıp üzerinde icmâ in'ikad etmesi azami bir sûretle canlı olmasıyla kâbildir.

Burada biraz tevakkuf ile ibtidâ "şiddetle kat'î hükümler"i ele alalım: Şiddetle kat'î hükümlerin canlılığı tarifinden açık bir sûretle anlaşılıyor. Vicdân-ı içtimai ile vicdân-ı ferdînin aynı noktada birleşmeleri az canlılık değildir. Şu kadar ki şiddetle kat'î hükümlerin müteallıki olan fiildeki sıfat ya menfaat ve mazarrat kabilinden hissî, yahut hüsün ve kubuh kabilinden manevi olur. Bu sıfat hissî olduğuna göre, bu fiilin hükmü üzerinde in'ikad eden icmâ usûlî bir kıymeti hâiz değildir.

Mesela: "Hamr içmek" fiili gibi. Bundaki sıfat hissîdir. Çünkü bunun müsbet ve menfi fiilinde yani içip içmemekteki fayda veya zarar hissen yahut his makamına kâim tecrübe ile malumdur. Şu halde hamr içmemek lazım geldiğine, tabir-i diğerle sekrin hürmetine dair in'ikad eden icmâın usûlî bir kıymeti yoktur.[136] **[569-7]**

Fakat bu sıfat manevi olduğuna göre üzerinde in'ikad eden icmâ, usûlî bir kıymeti hâiz ve binâenaleyh delil olur.

136 Bu maddenin delili kat'î olduğundan mâ-nahnü fîhimize misal olması farazidir.

Mesela: "Kurban kesmek" fiili gibi. Bu fiilde menfaat ve mazarrat sûretinde hissî bir sıfat yoktur. Belki burada sırf manevi bir hüsn vardır ki hissin hatta aklın da fevkindeki manevi bir âmilin eseridir: Müslümanlık vicdanı "kurban kesmek" fiilinin hüsnüne kâildir. İşte burada ve buna benzer yerlerde icmâ in'ikad ederse, usûlce muteber ve ümmetçe mutâ' olan bir delil olur.

İşte bu usûlce muteber ve ümmetçe mutâ' olan icmâın in'ikadında ne senedin, ne de hissin kat'î bir tesirleri olmayıp belki asıl müessirin Müslümanlık vicdanı olduğu anlaşılıyor, bu da "örf"den başka birşey değildir. Demek oluyor ki "şiddetle kat'î hükümler"in üzerinde in'ikad eden icmâın asıl âmili, fiile müsbet veya menfi kıymet veren "örf"den ibarettir.

"Kat'î hükümler" üzerinde in'ikad eden icmâlar da ayniyle böyledir. Hükümleri üzerinde icmâ in'ikad eden müsbet ve menfi fiillerin hâiz olduğu sıfat ya menfaat ve mazarrat yahut hüsün ve kubuh kabilindendir. Sırf menfaat ve mazarrat kabilinden ise bunların hükümleri üzerinde in'ikad eden icmâ da delil mahiyetini hâiz olmaz. Çünkü bu nev' icmâlar bi'l-vasıta hissî bir hükme râci demektir. Mahsûsatta ise müstakillen his hâkim olduğundan icmâa ihtiyaç yoktur. Fakat hükümleri üzerinde icmâ in'ikad eden müsbet ve menfi fiillerin hâiz olduğu sıfat hüsün ve kubuh kabilinden ise, işte bunun üzerinde in'ikad eden icmâ da kat'î bir delil mahiyetini hâiz olur. Hüsün ve kubhun iman-ı içtimaiye müstenid örfi bir kıymet olduğu malumdur.

"Şiddetle kat'î", "kat'î hükümler" üzerinde in'ikad eden icmâlarda örfün mevkii anlaşıldı. Şimdi tahsinî hükümler üzerinde mün'akid icmâlara gelelim. Bunlarda dahi müsbet veya menfi bir örfün âmil olduğuna şibhe edelemez. Çünkü tahsinî hükümler –tarifinden de anlaşıldığı veçhile– hüsnünden dolayı fiili veya kubhundan dolayı terki maslahat olan şeylere taalluk eder. **[570-8]**

Hacer-i Esved'in istilâmında hüsün bulunduğundan hakkında tahsinî hüküm vürûd etmiştir. Görülüyor ki burada dahi esas, hüsün ve kubuh meselesidir. Hüsün ve kubuh ise doğrudan doğruya örfün mahsulüdür. Binâenaleyh tahsiniyatla in'ikad eden icmâlarda dahi örf hâkim demektir.

Halim Sabit

MÜDAFAA

Cevaz Makalesine Mukabeleye Müdafaa

İzmirli İsmail Hakkı Efendi'ye

Cevazın ahkâmı şerîattan olmadığına dair makalemize bir silsile-i hatîat teşkil eden makaleleriniz şâyan-ı redd ü mukabele bir mahiyette olmadığı halde bir lisân-ı gurur ile kâbil-i müdafaa değilmiş gibi göstermek isteyen makalenizi geçen hafta Sebîlürreşad'da kemâl-i hayretle okudum. Bu gibi sözlere atf-ı ehemmiyet etmez isem de bir hakîkat-i ilmiyenin daha ziyade zuhur ve tecellisine, şerîat-ı İslâmiyeye en muzır bir esas vaz' eden bir hata-yı içtihadı ref ve izâleye hizmet edeceği cihetle müdafaasına başladım.

Mukabelenizde cevaz ahkâm-ı şerîattandır diye iddia edebilmek için cevaz nefy-i haracı –ki tâbir-i aharla selb-i zaruret demektir- i'lam mânâsınadır diyorsunuz. Maksadınız cevazın mânâsı ondan ibarettir, başka mânâsı yoktur, demek ise kendiniz de cevaz selb-i zaruret mânâsınadır diye itiraf ediyordunuz. Sarih bir tenâkuz olmaz mı? Yok eğer maksadınız cevaz ahkâm-ı şerîattandır iddiasında ısrar edebilmek için başka çare olmadığından cevaz nefy-i haracı i'lam mânâsına da istîmal olunur. Bu yolda ıstılahları vardır, diyerek cevaz ahkâmı şerîattandır iddiasına muvaffak oluruz demek ise –çünkü öyle bir ıstılah iddiası için bundan başka ortada bir sebep yoktur- bu pek garip olmaz mı? **[571-9]**

Bir hakikati teslim etmemek için böyle bir iddia-yı mücerrette bulunmak nasıl muvâfık olur. Hiç ıstılah vârid demekle ıstılah sabit olur mu?

Evet, arzettiğim gibi öyle bir ıstılah iddiası için cevaz ahkâm-ı şerîattandır diye ısrar edebilmekten başka bir sebep, başka bir maksat yoktur.

Hatta o kadar ki her yerde cevaz nefy-i harac, nefy-i zaruret ve buna mümâsil mealen müttehid şeyler ile tefsir olunur da cevaz ahkâm-ı şerîattan mıdır değil midir, bahisleri gelince yalnız orada cevaz nefy-i haracı veya nefy-i zarureti i'lam mânâsınadır. Ve bu yolda ıstılah vârid gibi iddialar meydana çıkar. Her yerede malum ve meşhur olan cevaz mânâsı orada meçhul olmaya başlar. Çünkü herkesin bildiği meşhur olan mânâsına hamledilecek olur ise cevaz ahkâm-ı şerîattan olamayacak, şârîden ziyade şerîat taraftarlığı edenler için bundan daha mühim mesele tasavvur olunur mu? Artık bunun için çare aranılır, kimi şöyle kimi böyledir der, kimi de cevaz nefy-i haracı i'lam mânâsınadır, böyle ıstılah vardır, cevaz-ı şer'î budur gibi iddialar eder. Bu sûretlerle cevaz, ahkâm-ı şerîattan olmamak tehlikesinden güya kurtarılır. Artık bütün bu iddialar köreltilir, sırf cevaz ahkâm-ı şerîattandır demek için tasnî edildiğine, bîasıl ve esas olduğuna şüphe edilebilir mi? Hiç kuru bir iddia-yı mücerretle ıstılah sabit olur mu?

Hiç olmazsa kelimenin yani cevazın suver ve mevazı istîmaliyle öyle bir ıstılah mevcut ise istidlâl ve istişhad etmek iktizâ etmez mi?

Acaba vücub ve hürmette de cevazdaki gibi ıstılah iddiası neden dermeyan edilmiyor. Vücub ve hürmet hakkında da cevazda olduğu gibi müteaddid mânâlar ve ıstılahlar vardır. Vücub ve hürmet fiil veya terkte sübût-ı harac, sübût-ı zaruret mânâlarında istîmal olundukları gibi sübût-ı haracı, sübût-ı zarureti i'lam mânâlarında da istîmal olunurlar. Onların da bu hususta cevazdan hiçbir farkı yoktur gibi bir iddiada ne için bulunmuyorlar, neden bu hususta vücub ve hürmeti cevazdan ayırıyorlar?

Şüphe yoktur ki buna sebep vücub ve hürmet doğrudan doğru ahkâm-ı **[572-10]** şerîattan olmaları için öyle cevazdaki gibi onlarda da ıstılah iddia ederek başka mânâ ihdâs etmeye ihtiyaç yoktur. Fakat cevaz öyle değil, çünkü cevazın mânâ-yı malumuna nazaran îrad olunan edille neticesi olarak ahkâm-ı şerîattan olmadığı tahakkuk ediyor. İşte onun için yalnız cevaz hakkında başka bir mânâ ihdâs ediliyor. Başka bir ıstılah iddia olunuyor.

İşte şu beyânatımla cevazın nefy-i haracı i'lam mânâsında olduğu iddiası, mahiyeti itibariyle ahkâm-ı şerîattan olmaya kabiliyet imkanı olmayan cevazı ahkâm-ı şerîattan addetmek için olduğu tamamıyla tezahür ediyor. Hülasa cevaz nefy-i haracı i'lam mânâsınadır, çünkü cevaz ahkâm-ı şerîattandır, deniliyor. Esasen cevazın ahkâm-ı şerîattan olması da cevazın nefy-i haracı i'lam mânâsına olduğuna ve böyle ıstılah bulunduğuna istinat edip

duruyor. Bunu sözleriyle ihticac eylediğiniz sahibi pek açık beyan ediyor. Cevazın ahkâm-ı şerîattan olduğu cevazı nefy-i haracı i'lam ile tefsir ettikleri içindir. Nefy-i harac ile tefsir olunsa ahkâm-ı şerîattan olmaz diyor. Sizde cevaz ahkâm-ı şerîattandır. Çünkü cevaz nefy-i haracı i'lam mânâsınadır, nefy-i haracı i'lam da şâri'in eser-i hitabı olduğundan şüphesiz bir hükm-i şer'îdir diye sarâhaten beyan ederek 'e tebaiyyet ediyorsunuz. Şu halde cevaz ahkâm-ı şerîattandır davasına da delil cevazın nefy-i haracı i'lam mânâsınadır iddiası olduğu tamamıyla anlaşılıyor. Demek oluyor ki arzettiğim veçhile cevaz nefy-i haracı i'lam mânâsınadır. Çünkü cevaz ahkâm-ı şerîattandır. Denildiği halde bir de bilakis cevaz ahkâm-ı şerîattandır, çünkü nefy-i haracı i'lam mânâsınadır denilmiş olmuyor mu?

Bu müsâdere ale'l-matlûb değil de nedir, dava bilâhare kendi deliline delil olarak îrad edilmiyor mu?

İşte böyle onlarca bu mebhasda esas, cevaz ahkâm-ı şerîattandır iddia-yı mücerredidir. Delil de medlûl de ondan ibaret kalıyor. Cevaz ne için ahkâm-ı şerîattandır, neden böyle hükmediyorsunuz denilirse, cevap olarak çünkü cevaz nefy-i haracı i'lam **[573-11]** mânâsında müstâmeldir, böyle ıstılah da vardır diyorlar. Sonra delile intikal ederek cevaz nefy-i haracı i'lam mânâsında müstâmel olduğunu ve böyle ıstılah bulunduğunu nereden biliyorsunuz denildiği takdirde de davalarına rücû ederek cevaz ahkâm-ı şerîattan olduğundan cevabı veriliyor. Hülasa cevaz ahkâm-ı şerîattandırdan başka bir şey yok, delil ve dava hep bundan ibarettir.

İşte bu cevazın ahkâm-ı şerîattan olduğuna dair hiçbir delil beyan edilemediği için müdafaa edilecek hiçbir noktası yoktur.

Bittabi bundan sonra makale-i esâsiyede îrad ettiğim delâile karşı itirazâtınıza müdafaatımızı beyan edeceğiz.

**

Makale-i esâsiyede şerîat bir kanundur, kanunlar insanların ef'âl ve harekâtını takyîd için vaz' olunur, cevaz ef'âl ve harekâtı takyid eder bir hüküm değildir. Binâenaleyh cevaz ahkâm-ı şerîattan olamaz gibi mütâlaatıma karşı şerîat kanun değildir.

Şerîat masâlih-i ibad için vaz' olunmuş yoldur diyorsunuz. Bilmem bununla ne demek istiyorsunuz. Biz şerîat masâlih-i ibad için vaz' olunmuş yol değildir dedik mi? Bunu kim inkâr eder, evet şerîat masâlih-i ibad için vaz' olunmuş yoldur. Fakat kanun da masâlih-i ibad için vaz' olunmuş o yoldan başka bir şey mi? Buna cevâb-ı kabul verecek olur iseniz şu halde hilâf-ı maksadınız olan şerîat kanundur neticesi çıkmaz mı? Maksadınız şerîat kanun değildir demek için şerîat masâlih-i ibad için vaz' olunmuş yoldur dedikten sonra kanun masâlih-i ibad için vaz' olunmuş yol değildir demek idi de nasılsa unutulmuş veyahut tayyedilmiştir, demek mi? Eğer böyle ise tabiidirki şekl-i sânîden bir kıyas tertip edilmiş ve maksadınız olan şerîat kanun değildir neticesi elde edilmiş olur. Fakat bu sûrette de kanun masâlih-i ibad için vaz' olunmuş değildir. Mukaddime-i mensibe veya metubesi hiçbir kimse tarafından kabul edilmezdi. Hüner kıyaslarınız ile bunu ispat etmektedir. Yoksa malum olan kimse tarafından inkâr edilmeyen şerîat masâlih-i ibad için **[574-12]** vaz' olunmuş yoldur sözünü ispat etmekten ne çıkar bilmem. Bana bunlar pek

garip geliyor. Böyle garibeler ile mâlâmâl olan makalelerinize müdafaaya ikide birde ne davet edip duruyorsunuz?

Bir de cevaz emr-i itibarî olduğundan emr-i ademî itibar olunduğu gibi emr-i vücûdî de itibar olunabilir. Vücub ve hürmet de bilakis emr-i vücûdî olabilir. Vücub fiilde muâhezenin ademinden, hürmet terkte muâhezenin ademinden ibarettir, diye tarif olunabilirler ve bu sûrette emr-i ademî olurlar diyorsunuz.

Umûr-ı itibariyenin vücûd-u haricîleri yok ise de onlar haddizâtında nefsü'l-emirde mütehakkık ve sabittirler. Onların da mahiyet-i hakikiyelerini bildirir tarif-i hakikileri ve mahiyetlerinden hariç tarif-i isimleri vardır. Ne emr-i ademîden ibaret olan bir mahiyet emr-i vucûdî olabilir ne de bilakis. Siz tariflerinizle kalb-i mahiyât edemezsiniz.

Bir de vücûb, hürmet hakkında vaz' ettiğiniz tariflere atf-ı nazar edelim. Vücub fiilde muâhezenin ademinden ibaret diye nasıl tarif olunabilir? Cevaz da öyle değil mi? Tarifiniz cevaza şâmil olmaz mı? Bir şey hakkında câizdir demek fiil ve terkinde muâheze olunmaz demek değil mi? Şu halde cevaz fiil ve terkte muâhezenin ademinden ibaret olmaz mı? (Fiilde muâhezenin ademi) tabiri gerek terkte muâheze olunsun veyahut olunmasın sûretiyle tâmim olunursa cevaza nasıl şâmil olamaz? Yok eğer maksadınız tâmim değil de vücub yalnız fiilde muâhezenin ademidir demek ise bu sûretle (yalnız) tabiri terkte muâhezenin sübûtunu ifham etmez mi, nasıl emr-i ademî olur?

Bir de şu garibeye bakıp da hayret etmemek elden gelmiyor.

Ahkâm-ı vaz'iye hakkında ef'âl-i mükellefîne taalluk etmeyen ahkâm tabirini istîmal ettikten başka onlar ef'âl-i mükellefîne taalluk etmemiştir diyorsunuz. Fıkıhta hiç ef'âl-i mükellefîne taalluk etmeyen ahkâm bulunur mu? Fıkıh ef'âl-i mükellefîne müteallik ahkâmdan bahseden bir ilimdir diye tarif olunmuyor mu? Yoksa ahkâm-ı vaz'iye ahkâm-ı fıkhıyeden değil mi? Ahkâm-ı **[575-13]** vaz'iyeden fıkıhta bahs olunmaz mı? Bütün kütüb-i usûlde hükmü iktizâ veya tahyir veyahut vaz' tarîkiyle ef'âl-i mükellefîne müteallik eser-i hitabtır diye tarif etmiyorlar mı? (Veyahut vaz' tarîkiyle) sûret-i terdidi ahkâm-ı vaz'iyeyi tarife idhal maksadıyla değil mi? Şu halde ahkâm-ı vaz'iye ef'âl-i mükellefîne müteallik ahkâm demek olmaz mı? Ahkâm-ı vaz'iye rükniyet sebebiyet gibi şeylerdir. Siz de ahkâm-ı vaz'iye diye bunları tâdat ediyorsunuz ve misal olmak üzere kıyam namazın rüknüdür, bey' mülke sebeptir gibi hükümleri îrad ediyorsunuz. Kıyam ef'âl-i mükellefînden değil mi? Rükniyet yani namazın rüknü olmak hükmü kıyama taalluk etmiyor mu? Kıyamın sıfatı değil mi? Bey' de ef'âl-i mükellefînden değil mi? Ahkâm-ı vaz'iyeden olan sebebiyet yani burada mülke sebep olmak bey'a taalluk etmemiş mi? Mülke sebep olan bey' değil mi? Doğrusu şerîatın kanun olduğunu inkâr daha garip ise de kitaplarınızda müsadif-i nazarınız olmayabilir ve siz ehl-i nukulden olduğunuz için belki bir dereceye kadar mâzur gördüğümden mi bilmem ona o kadar hayret etmiyorum. Fakat bedâhet-i ukûlün, sarâhat-i nukûlün şehadeti hilâfına ahkâm-ı vaz'iye ef'âl-i mükellefîne taalluk etmez ne demektir?

İSLÂM HAVÂDİSİ

İki Haftalık Cihat Haberleri
Karargâh-ı Umumi'nin Resmi Tebligatına Göre

13 Şubat 330

Bugün düşmanın kuvvetli on zırhlısı Çanakkale Boğazı medhalindeki tabyalarımıza kable'z-zeval saat onda ateş açarak ba'de'z-zeval saat beş buçuğa kadar devam etmiş ve bâdehu Bozcaada istikametine çekilmiştir. Anadolu sahilindeki tabyalarımızdan endaht edilen mermiyâttan düşmanın Agamemnon sisteminde bir zırhlısı ile daha iki zırhlısının hasara uğradığı tarassudât neticesi anlaşılmıştır.

14 Şubat

Düşman donanması bugün Seddülbahir istihkâmâtına uzun fasılalarla ateş etmiştir.

15 Şubat 330

Düşman donanması Seddülbahir bataryasına karşı bugünde batî bir sûrette ateşe devam etti. Bazı nukata keşif kolları ihraç için yaptığı teşebbüsler akim bırakıldı. [576-14] Bilâhare düşmanın beş zırhlısı diğer birkaç bataryalarımıza karşı bilâ-muvaffakiyet ateş ederlerken bataryamızdan endaht edilen yedi merminin isabeti üzerine geri çekilmeye mecbur olmuştur.

16 Şubat

1. Düşman donanması bugün Çanakkale Boğazı'ndaki istihkâmâtımıza üç saat bilâ-muvaffakiyet ateş etmiş ve bataryalarımızın müessir mukabelesi üzerine geri çekilmeye mecbur olmuştur. Aynı zamanda dört Fransız zırhlısından ve torpidolardan mürekkep bir düşman filosu Muarız Körfezi sahilindeki mevâziimizi hiçbir netice elde edemeksizin bombardıman etmiştir. Tayyârelerimizden düşman gemilerine muvaffakiyetle bombalar atılmıştır.

2. Irak'da "Ahvaz" civarında mitralyöz ile mücehhez iki İngiliz süvari bölüğü ile keşif kollarımız ve mücahidîn arasında vukû bulan müsâdemelerde düşman elli maktul ve birçok esliha ve mühimmat terk ederek firar eylemiştir.

17 Şubat

Bugün düşman donanmasının bir kısmı Çanakkale Boğazı medhalindeki bazı bataryalarımıza yarım saat neticesiz ateş etmiştir.

18 Şubat

1. Kafkas cephesinde ileri karargâh müsâdemâtından başka zikre şâyan tebeddül yoktur. Diğer cephelerden mühim malumat gelmemiştir.

2. Bugün düşman sefâini Kalevala Çanakkale medhal bataryalarına karşı tesirsiz ateşlerine bir müddet devam etmiştir.

19 Şubat

1. Düşman donanması dün akşam geç vakit bombardımanı teşdid ile Seddülbahir ve Kumkale mevâzii civarına, toplarımızın ateşinden masun kalan sahilin müsait kısımlarına sandallar ile asker çıkarmaya teşebbüs etmiş ve bidâyette bu hareketlerine müsaade olunmuş ise de, Seddülbahir tarafına çıkan altmış kadar düşman yirmiden ziyade maktul ve mecruh vererek kâmilen kayıklarına firar ile çekilmişler ve Kumkale tarafına çıkan ve miktarı dört yüze bâliğ olan düşman seksen kadar maktul vererek aynı sûretle perişan ve tard edilmiştir.

Her iki müsâdemede altı şehit ve yirmi beş mecruhtan başka zayiatımız olmamıştır.

2. Dünkü akibet üzerine düşman donanması bugün müteaddid parçalara ayrılarak Adalar Denizi sahilindeki Dikili, Sarmısak, Ayvalık gibi müdafaadan âri açık mevâkii neticesiz bombardıman ederek çekilmiştir.

3. Düşmanın Saros Körfezi üzerinde uçan tayyâresinden evvela iki kişi kendisini denize atmış ve bâdehu tayyâre de denize düşerek kaybolmuştur.

4. Diğer dârülharekâtlardan şâyan-ı iş'ar malumat alınmamıştır.

20 Şubat[137]

1. Düşman donanması dün akşam geç vakit bombardımanı teşdid ile Seddülbahir ve Kumkale mevâzii civarına toplarımızın ateşinden masun kalan sahilin müsait kısımlarına sandallar ile asker çıkarmaya teşebbüs etmiş ve bidâyette bu hareketlerine müsaade olunmuş ise de, Seddülbahir tarafına çıkan altmış kadar düşman yirmiden ziyade maktul ve mecruh vererek kâmilen kayıklarına firar ile çekilmiştir. Ve Kumkale tarafına çıkan ve miktarı dört yüze bâliğ olan düşman 80 kadar maktul vererek aynı sûretle perişan ve tard edilmiştir. **[577-15]**

Her iki müsâdemede altı şehit yirmi beş mecruhtan başka zaiyatımız olmamıştır.

2. Dünkü akibet üzerine düşman donanması bugün müteaddid parçalara ayrılarak Adalar Denizi sahilinde Dikili, Sarımsak, Ayvalık gibi müdafaadan âri açık mevâkii neticesiz bombardıman ederek çekilmiştir.

3. Düşmanın Saros Körfezi üzerinde uçan tayyâresinden evvela iki kişi kendisini denize atmış ve bâdehu tayyâre de denize düşerek kaybolmuştur.

4. Diğer dârülharekâtlardan şâyan-ı iş'ar malumat alınmamıştır.

137 19 Şubat ve 20 Şubat tarihli savaş haberleri sehven olsa gerek mecmuada aynıdır.

21 Şubat

1. Kafkas cephesinde yeni bir tebeddül yoktur.

2. Bin beşyüz miktarında iki süvari alayı, bir mitralyöz bölüğü ile bir miktar topçudan mürekkep İngiliz kuvvetleri "Kurna"nın cenubunda "Nesile" mevkiindeki ileri kıtaatımıza taarruz etmişlerse de vukû bulan muharebeden düşman iki yüzü mütecaviz maktul ve mecruh bırakarak "Şa'biye" mevkiine doğru ricat etmiştir. Düşmandan bir mitralyöz iğtinam olunmuş ve iki topu gayri-kâbil-i istîmal bir hale getirilmiştir. Bizden on şehit ve on beş mecruh vardır.

3. Dün düşman filosundan iki zırhlı, bir kruvazör, İzmir sahil istihkâmâtını uzaktan üç saat bombardıman etmiş ve hiçbir tesiri olmamıştır. Bu sabah kable'z-zeval saat sekizde biri Fransız üçü İngiliz düşman sefâin-i harbiyesi arkalarında beş adet büyük tonda torpil taharrî gemisi olduğu halde İzmir istihkâmâtını tekrar bombardımana başlamış, bir buçuk saat sonra ateşi kesmiştir. Bataryalarımızın mukabil endahtından düşmanın evvela ateş açan zırhlısına yedi mermi isabet etmiş ve torpil taharrî gemilerinden biri de batırılmıştır. Dün ve bugünkü bombardıman neticesinde cem'an dört şehit, yedi mecruhtan başka zayiatımız yoktur.

4. Dün ve bugün Çanakkale Boğazı'na karşı düşman filosunun ciddi bir hareketi görülmemiştir. Dün denize düştüğü bildirilen düşman tayyâresinin tayyâre bataryalarımızdan edilen ateş neticesinde hasara uğradığı teeyyüt etmiştir.

22 Şubat

1. Vaziyet-i umumiyede esaslı bir tebeddül olmamıştır.

2. Bugün düşmanın altı zırhlısı Çanakkale Boğazı'na karşı ateşe devam etmiş ve bunlara tabyalarımız tarafından kemâl-i muvaffakiyetle mukabele edilmiştir. Öğleden sonra sefâin-i mezkûreye Majestic ve Irresistible namındaki İngiliz sefâin-i harbiyesi de iltihak etmiş ise de tabyalarımızın ateşi altında bir Fransız zırhlısının saf-ı harpten hariç kılınması ve bir İngiliz zırhlısının da müteaddid isabetlerle hasarzede olması üzerine düşman sefâin-i harbiyesi saat üçü çeyrek geçe manevra yaparak geri çekilmeye mecbur olmuş ve bu sûretle ateşe hitam verilmiştir. Tabyalarımızda lehu'l-hamd hiçbir hasar yoktur.

23 Şubat

1. Dün üç düşman zırhlısı İzmir istihkâmâtına uzaktan büyük fasılalarla üç saat neticesiz ateş açmış ve bâdehu çekilmiştir. Bugün öğleden evvel bu tesirsiz ateşlerine bir saat müddet yine devam ettiler. Her iki bombardımandan hiçbir zayiat ve hasarımız yoktur. **[578-16]**

2. Bugün öğleden sonra dört İngiliz zırhlısı Çanakkale boğaz bataryalarımızın müessir ateş menzili haricinden fasılalar ile ateş açmışlar ve hiçbir netice elde edemeyerek Bozcaada istikametine çekilmişlerdir.

Muarız Körfezi'nde bulunan bir düşman kruvazörü Harap - Bolayır civarına uzaktan ateş ederken bilmukabil endahtımızdan mezkûr kruvazörün güvertesine iki merminin isabeti görülmüştür.

3. "Karun" nehri mecrasından ilerlemek isteyen İngilizler yeniden bir mağlubiyete uğradılar. 3 tabur piyade, seri ateşli iki sahra ve iki cebel topu ile bir mitralyöz ve süvari bölüklerinden mürekkep İngiliz kuvvetleri Şubat'ın 18inci günü "Ahvaz" civarındaki mevâziimize taarruz etmek istemişler ise de mücahidîn ve müfreze-i askeriyelerimizin bilmukabil taarruzları neticesinde düşman dört yüz maktul yüzlerce mecruh ve bir miktar esir bırakarak "Karun" nehrine atılmış ve bâdehu "Bender-i Nâsıriye"nin cenubundaki vapurlarına makhuren çekilmiştir. Maktulîn meyânında bir İngiliz binbaşısı ile dört İngiliz zabiti bulunmuştur. Düşmandan bilcümle teferruatıyla beraber üç top, beş yüze yakın tüfenk, iki yüz kadar at ve birçok malzeme-i sıhhiye iğtinam olundu. Buna mukabil zayiatımız hamdolsun pek ehemmiyetsizdir.

4. Diğer dârülharekâtlardan ehemiyetli bir malumat gelmemiştir.

24 Şubat

1. Bugün düşmanın üç zırhlısı Seddülbahir istihkâmâtı civarındaki piyade siperlerimizi fasılalı sûrette tesirsiz bombardıman etmiştir. Mevcut sisten istifade ile torpil hattına yaklaşmak isteyen torpil taharrî gemileri bataryalarımızın ateşleriyle tard olunmuşlardır.

2. Diğer dârülharekâtlarda şâyân-ı ehemmiyet vukûat yoktur.

24 Şubat

Evvelki gün Karadeniz Rus filosu, kendi sahillerinde keşfiyatta bulunan hafif filomuzun uzaklığından bi'l-istifade Kilimli, Zonguldak, Kozlu, Ereğli limanlarını bombardıman etmiştir.

Zonguldak'ta Fransız mahallesinde Fransız hastanesiyle onbeş hane tahrip olunmuş ve limanda "Taxiarchis"" ismindeki Yunan vapuru batmıştır. Limana yaklaşmak isteyen bir düşman torpidosu bataryalarımızın ateşiyle yaralanarak geri çekilmiştir.

Ereğli'de ahşap köhne Rum mahallesine atılan mermiyâtın tesiri ile elli kadar hane muhterik olmuş ve Yunan tebaasından Rus vapurları acentası müdiri mecruh ve familyası ile iki çocuğu telef olmuştur.

Limanda İtalyan bayrağını hâmil "Principessa Ciano" vapuruyla evvelce Ruslardan iğtinam olunan "Neva" vapuru "Heybeliada" ve Persia vapurları tamamıyla batmış ise de mürettebatı kurtarılmıştır. Bu dört mevkide altı saat bombardıman neticesinde askerden ve ahaliden hafif sûrette yedi mecruh vardır.

Müdîr-i Mes'ûl: Halim Sabit – Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı

«اسلام مجموعه‌سی» بو صایی ایله ایکنجی
جلدینی بیتیریور. مدتی بیتن آبونه‌لریمزك
تجدیدِ قیدلرینی بکلتمه‌لری رجا اولنور.

اسلام مجموعه‌سی

شعاری: «دینلی بر حیات، حیاتلی بر دین» در.

ییل ۲ صایی ۲۴ — ۹ جمادی‌الاولی ۱۳۳۳ — ۱۲ مارت ۱۳۳۱ — مدیری: حلیم ثابت

جلد ۲

بو نسخه‌یه ایکنجی جلدك فهرستی علاوه ایدلمشدر.

نسخه‌سی ٦٠ پاره‌در

توزیع یری « زمان کتبخانه‌سی »در

مطبعهٔ خیریه و شرکاسی

İslâm Mecmuası

Şiârı: "Dinli bir hayat, hayatlı bir din"dir.

Yıl: 2 - Sayı: 24 - Cilt 2 | **9 Cumâdelûlâ 1333** | **Müdürü: Halim Sabit**

12 Mart 1331

[25 Mart 1915]

Nüshası 60 paradır. Tevzî Yeri: "Zaman Kitaphânesi"dir.

Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı

İslâm Mecmuası

On beş günde bir çıkar. **Müslümanların fâidesine çalışır.**

Sayı: 24 **9 Cumâdelûlâ 1333–12 Mart 1331** **Yıl: 2**

KUR'ÂN-I KERÎM

Sûre-i Bakara[138]

Bismillâhirrahmânirrahîm

فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِاَيْدِيهِمْ...هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

(79) Ukûbet-i azîme onlar içindir ki kendi elleriyle yazdıklarını[139] *min-tarafi'llah gelmiştir diyerek az bir bahâ ile satarlar. Mücâzât-ı kebire onlar içindir ki onu elleriyle yazarlar, şiddet-i ceza onlar içindir ki bununla kesb ü kâr ederler.*

(80) Bunlar (Bize sayılı olan birkaç günden mâadâ[140] *günlerde cehennem dokunmaz) derler. Sen*[141] *onlara de ki (Ahdinde hulf etmeyen Cenâb-ı Hak'tan bu bâbda ahd aldınız mı, yoksa bilmediğiniz şeyle Allahu teâlâya iftira mı edersiniz?)*

(81) Evet, muhakkaktır ki bir seyyie kesbeden hatayâsıyla ihâta olunup ehl-i nârdan olarak orada ebedî kalır. (82) Ve onlar ki iman edip amel-i salih işlerler, ehl-i cennetten olup müebbeden orada kalırlar. **[580-2]**

FIKIH

İçtihat ve İcmâ

Nass ve Hulefâ-i Râşidîn Devirlerinde Teşrî Salâhiyeti

Yukarıda izah olunduğu veçhile asr-ı saadette bir taraftan "usûl-i din" demek olan şer'-i mücmel" hakkında, diğer taraftan da şer'-i mücmelin o devre göre tatbikatı demek olan şer'-i mufassal hakkında nas vürûd ediyordu. İtikat, ibadet, hukuka ait bütün fiil ve hadiselerin hükümleri nassen malum oluyordu. Aleyhi's-salâtü ve's-selâm efendimize müracaat mümkün olan yerlerde ümmetten hiçbir kimse teşrî salâhiyetine mâlik değildi. Bütün hükümlerin yegâne tecellîgâhı, ümmetin mümessili demek olan risâlet-penâh

138 Başı 23'üncü sayıda.

139 Tahrif ile yazdıkları kitabı.

140 Buzağıya taptıkları günler adedi kadar.

141 Yâ Muhammed, sen.

efendimiz idi. Hükümler ya vahy-i metlüv , yahut vahy-i gayrimetlüv sûretinde ol hazret tarafından tebliğ olunuyordu. Teşrî hakikat itibariyle şâri'-i teâlâye rücû etmekle beraber tebliğ nokta-i nazarında ol hazrette tecelli ediyordu.

Binâenaleyh teşrîin nas devrindeki mânâsı, şer'-i mücmele muvâfık olan vicdân-ı umumideki kıymet hükümlerinin vahiy sûretiyle peygamber efendimiz tarafından ümmete tebliğ olunmasından ibaret idi. Bu tebliğ salâhiyetinin peygamber efendimize mahsus olacağı şüphesiz idi. Çünkü vahiy münhasıran ol hazrete geliyordu.

Demek oluyor ki nas devrinde teşrî salâhiyeti mehbit-i vahiy olduğundan ümmetin mümessili olan peygamberimize mahsus idi.

Fakat irtihâl-i nebevî ile vahiy kesildi. Şer'-i mücmele muvâfık kıymet hükümleri vahiy sûretiyle tebliğ edilemez oldu. Hayat ise yürüyor, yeniden yeniye hadiseler vukua geliyordu. Bunlardan hepsinin hükümlerini bilmek lazım idi. Onun için vahyin yerini tutacak emin bir vasıtaya ihtiyaç vardı...

Vahyin yerine tabiatıyla içtihat kâim oldu. Zaten nas devrinde dahi **[581-3]** vahiy olmadığı zamanlarda içtihada müracaat olunurdu. Nasıl ki Ebû Musa'nın, aleyhi's-salâtü ve's-selâm efendimiz tarafından Yemen'e meb'ûs olarak gönderildiği zaman nas bulunmayan yerlerde içtihat etmesine izin verildi idi. Hazret-i Ali meb'ûs sıfatıyla Yemen'de bulunduğu sırada ayrı ayrı üç kimse tarafından kendi oğlu olduğu söylenen çocuk hakkında içtihat etmiş ve bu içtihadı nezd-i risâlette makbule geçmişti. Saad bin Muaz'ın Benî Kurayza hakkındaki içtihadı da hazret-i nebînin tasvibine mazhar olmuştu. Ahzab günü, sefere iştirak eden ashâbdan bazılarının ikindi namazını vaktinde olarak yolda kılmaları, yahut Benî Kurayza yurduna erişinceye kadar tehir etmeleri hususundaki içtihatları da hazret-i peygamber tarafından reddedilmemişti.

İşte irtihâl-i nebevîden sonra dahi vahyin yerine içtihat geldi. Fakat içtihat yalnız bir zâta mahsus değildi. Ehliyet sahibi olan her sahâbî içtihat edebilirdi. Hazret-i Peygamber'in irtihâlinde halifeden başka rütbe-i içtihada hâiz daha birçok zevât vardı. Halife, erbâb-ı içtihat arasında en mühim bir mevki işgal ettiği gibi, kuvve-i icrâiyenin de yegâne mümessili idi. Müçtehitlerin hepsi içtihatlarında serbest idiler. Fakat halife de içtihadı hilâfında olarak icraatta bulunmak mecburiyetinde değildi. Maamâfih halifenin diğer müçtehitleri tasvip ederek onlara iştirak ettiği de olurdu. Bu halde içtihatlar tevafuk ederek icmâ meydana geliyordu, demektir; icmâ ise kat'iyen mutâ' idi.

İçtihatlar tehâlüf ettiğine göre münasibini ihtiyar etmek yine halifenin hakkı idi. Binâenaleyh halife bunlardan birini ihtiyar ile mevki-i icraya koyardı; bu hak onun için bütün ümmet ve müçtehitlerce müsellem idi.

Hatta halife dinî ve hukuki bütün icraattan mesul tanıldığı gibi, bütün içtihat ve teşrîler hakkında son merci addolunurdu.

Din, ibadet, hukuk hususundaki iftâ ve içtihatların murâkabesi de halifenin vezâifi cümlesinden sayılıyordu.

Nasıl ki bir gün ashâbın birinci tabakadaki müçtehitlerinden Zeyd bin Sabit **[582-4]** (r.a.) "iksâl" hakkındaki fetvasından dolayı halife Hazret-i Ömer tarafından resmen istintak edilmiş idi. Hatta Hazret-i Ömer, Zeyd bin Sabit'in bu fetva hususundaki sened ve riva-

yetlerini dinlemekle de iktifâ etmeyerek meselenin teftiş ve tetkiki için ensar ve muhacirînden büyük bir şûrâ tertip eylemiş idi.

Demek oluyor ki teşrî salâhiyeti bu devirde dahi netice itibariyle Rasulullah'ın halifesinde tecelli ediyordu. Binâenaleyh, halife hem heyet-i teşrîiyenin hem de heyet-i icrâiyenin mümessili oluyordu. Şu kadar var ki teşrî, nas devrinde vahye istinat ettiği halde, bu devirde ise içtihada rücû ediyordu.

İşte Hulefâ-i Râşidîn devri böylece geçti.

Halim Sabit

MÜDÂFAA

Cevazın Ahkâm-ı Şerîattan Olmadığına Dair

İzmirli İsmail Hakkı Efendi'ye

Cevazın ahkâm-ı şerîattan olduğuna dair bu defaki mukabelelerinizi de 'da okudum. Mesâil-i akliyeyi güya hadis rivayet ediyormuş gibi kitaplardan nakil ve rivayetinize hayret ediyoruz. İnsanlar için kendini tamamen akıl ve idrakten bînasip görüp de ahkâm-ı akliyede de nakil ve rivayet tarîkini iltizam etmeye mecburiyet hissetmek kadar bedbahtlık tasavvur olunur mu? Cevazın hükm-î şer'î olmaması davası ile kable'l-ba's olan ef'âl-i ihtiyariyenin mübah olması meselesi arasında mülâzeme yoktur deyip de bu mülâzemenin sübût ve fıkdânı bir emr-i aklî olduğu halde bunu böyle ispat etmek için kitaplardan nakil ve rivayet ederek işte size dört kitab diyecek kadar idraksizlik olur mu?! Ya tarz-ı istidlâlinizdeki garabete ne diyelim?! Zat meselelerden değil de o dört kitab bu meseleleri ayrı ayrı bahislerde zikrediyorlarmış da öyle ayrı bahislerde zikrolunmasından bilâ-istidlâl mülâzemenin fıkdânına hükmetmek, doğrusu tasavvur olunur garâibden değildir. Aralarında mülâzeme bulunan iki mesele, taallukları itibariyle ayrı ayrı bahislerde neden zikrolunmasın?!

[583-5] Makale-i esâsiyede sırf aklî deliller ile cevaz ahkâm-ı şerîattandır diyen mezheb-i meşhura muhalefet ettikten başka ahkâm-ı şerîattan değildir diyenlerin de delilleri tam değildir diye esâsât-ı ilmiye ve akliyeye müstenid kendi mahsûl-i fikrim olan delilleri izah ve tafsil ettim. Hülasa bu meselede seleften hiçbirinin re'y ve fikrine ittibâ etmedim. İşte böyle bütün kitaplara muhalefet ederek iddia-yı hak ve hakikat ve îrâd-ı delâil eden bir kimseye işte sana dört kitab denir mi? Esasen kitapları size bahşettim ve ediyorum. Bu hususta bana hiçbir kitabın lüzumu yoktur. Benim elimde sırf aklî iki delil var. Bunlara karşı sırf akıl ile müdafaa edilebiliyor. Nakil ve rivayet, hiçbir veçhile kârger tesir olamaz. O kadar ki farz-ı muhal olarak âyat ve ehâdise de muhalefet olsa yine o deliller tamamiyetini muhafaza eder. Çünkü o sûrette yalnız âyetlerin hadislerin tevili iktizâ eder. Zira nakil ile akıl muâraza ederler ise akıl tercih olunur ve nakil tevil olunur.

Mebâhis-i akliyede nakil ve rivayetin yeri yoktur. Akıl ne der ise odur; hüküm yalnız aklındır. Kitaplarda gördüğümüz bahsimize müteallik her türlü itirazat ve müdafaatı îrad

edebilirsiniz; fakat filan şöyle demiş filan böyle diyor demekten ne çıkar? Filan müellif böyle diyor diye aynen ibaresini naklettikten sonra da aynen tercüme olunur. Bunlar beyhude külfetler olduktan başka, mahzurları da vardır: Bir fikir birçok kitaplardan ibareleriyle tercümeleriyle naklolunuyor, cümlesi bir fikirden ibaret olduğu halde birinin tarz-ı ifadesine göre verilecek cevap diğerine yabancı gibi görünüyor; bir fikir bir türlü ifade olunur, on türlü ifade etmekte ne mânâ var? Bazen de bir müellifden aynen naklolunan bir ifadenin aralarında bahsimize nazaran saded haricinde sözler sığışmış bulunuyor. -İhtimal ki o müelliflerin îrad ettiği mevkiye nazaran saded haricinde değildir.- O saded haricinde olanlar ile de belki bir maksat vardır diye uğraşılıyor da aramızda beyhude uzun bir mübâhaseye sebep oluyor. İşte bu defaki mukabelenizde müdafaasına kıyam ettiğiniz usûlü'l-hazariyyenin bahsimize cihet-i taalluku olan "cevaz ahkâm-ı şerîattan mıdır değil midir diye nizâ bir nizâ-ı lafziden **[584-6]** ibarettir, hükmün tarifinde ihtilaftan neşet etmiş bir nizâdır" yolunda ifade ve beyanına bir de bahsimize cihet-i taalluku olmayan, hükm-i şer'î-i cevaz, -tabir, müellifinin fikrine göredir, yine rücû isnâdına kıyam etmeyiniz- şâri'in sükûtuyla da sabit olabileceğine dair sözler de karışmış bulunduğundan siz de âdetiniz veçhile aynen nakil, aynen tercüme ettiğinizden saded-i bahse müteallik olmayan o sözler de bahsimiz arasına dahil ve birçok kıyl u kâle de bâdî oldu; hatta bu defaki mukabelenizde de bu hususa yani saded ve maksattan hariç olan hükm-i şer'î-i cevazın -tabir hakkında tekrar ihtara hâcet var mı bilemem- sükût ile de sabit olabileceğine dair dört kitabdan naklediyorsunuz.

Sırası gelmiş iken en ziyade câlib-i hayret bir noktayı söylemeden geçemeyeceğim. Şöyle ki: O dört kitabdan birer birer nakillerinizden maksadınız 'nin "cevaz sükût ile sabit olabilir" diye ifadesinin usûliyyûnun beyânatına muvâfık olduğunu ispat ederek 'yi müdafaa olduğu halde kitaplardan biri ifadenize nazaran Şafiiyye, Hanefiyye tarîkleri üzerine yazılmış karışık; ikincisi müellifi Hanefî ise de bu meselede yani hükm-i şer'î-i cevazın sükût ile de sabit olmasında kendi mezhebini beyan etmiyor da bazılarına göre diyor; üçüncü de Şâfiî mezhebi üzerine olduğu malum; dördüncüsü ise bütün bütün açık meseleyi Şâfiî indinde diye takyid ediyor. Hülasa bu kitapların ifadelerine nazaran mezheb-i Hanefî'de sükûtun hükm-i şer'îyi ifade ettiği anlaşılmıyor. Sonra da; beşinci olarak naklettiğiniz 'ın -ki mezheb-i Hanefî üzerinde telif edildiği herkesçe malumdur- ifadesine göre mezheb-i Hanefî'de sükût-ı şâri' ile hiçbir hüküm sabit olamadığı anlaşılıyor. Artık kendi nakil ve beyanlarınızla sabit oluyor ki mezheb-i Hanefî'de sükût-ı şâri', hiçbir hükm-i şer'î ifade etmez. Sâkite söz isnat olunmaz.

Şu halde müellifini müdafaa maksadıyla ihtiyâr-ı külfet ederek tetebbularınız, kitaplardan nakil ve beyanlarınız, müellifini müdafaa değil bilakis aleyhine delil teşkil ediyor. Çünkü şu yolda bir netice ifade etmemiş oluyor: **[585-7]**

(müellifi, mezheb-i Hanefî üzere telif ettiği kitabında hilâf-ı mezhep beyânatta bulunuyor. Davasını, mezheb-i Hanefî haricinde esaslar üzerine tesis ediyor, ya mezhebini veyahut ne dediğini bilmiyor). İşte îrad ettiğiniz delâil, delâil-i nakliyeniz, maksadınıza delâlet etmiyor. Hilâf-ı maksat şeyler ifade ediyor. Maksadınızın zıt ve nakîzi sabit oluyor!

Bunlar nasıl fıkıh ve fetâvâ, fıkıh ve fetâvâ ünvanı altında bulunan bu sözlere mantıktaki قضايا قياساتها معها gibi فتاوى جواباتها demek daha muvâfık olacak. Çünkü yine sizin beyanınıza istinaden cevapları veriliyor. Hariçten başka bir şey ilavesine bile hâcet kalmıyor.

İşte bütün bu bahisler arzettiğim veçhile pek de esas bahsimize taalluku olmayan sadedden hariç cevaz, şâri'in sükûtuyla da sabit olabileceğine dair ifadesinin de nakil ve hikaye olunmasından neşet etmiştir.

Artık öyle esas bahsimize taalluku olmayan bu mebhasa nihayet verip de yine 'nin esas bahsimize taalluku olan kısmını da mevzû-ı bahs ü mekal edelim:

 müellifi diyor ki cevazın ahkâm-ı şerîattan olup olmaması hakkındaki ihtilaf, hakiki bir nizâ ve ihtilaf değildir, nizâ-ı lafzîden ibarettir, hükmün tarifinde hâsıl olan ihtilafdan neşet etmiştir.

Şöyle ki: Bazıları hükmü bi-tarîki'l-iktizâ fiil-i abde müteallik eser-i hitabdır diye tarif ettiklerinden, tarifleri cevaza şâmil olmuyor da işte onun için cevaz ahkâm-ı şerîattandır diyorlar. Diğerleri ise hükmü, iktizâ veyahut tahyir tarîkiyle fiil-i abde müteallik eser-i hitabdır diye tarif ettiklerinden tarifleri cevaza şâmil bulunuyor. Onlar da sırf bu şümule binâen cevaz ahkâm-ı şerîattandır diye hükmediyorlar.

İşte böyle müellifi; tarifi mârufa tatbik etmiyor da mârufu tarife tevfîk ediyor. Ona göre evvel emirde hüküm hakkında muhtelif tarifler vaz' olunuyor. Tarifte dâhil olanlar efrâd-ı muarreften, hariç olanlar da ağyardan add **[586-8]** ediliyor. Falan şey, mesela cevaz, efrâd-ı muarreftendir tarifi ona göre vaz' edelim, tarifimiz cevaza da şâmil olsun; veyahut efrâd-ı muarreften değildir, ağyarındandır; vaz' olunacak tarif, ona teşmil olunmak iktizâ eder gibi mülâhazalar yok çünkü muarrefin efrâdı ve ağyarı daha malum değil; tarif vaz' olunduktan sonra bilinecek, tarifte dahil ise efrâddan, değil ise ağyardan denilecek; demek oluyor ki tarifler hiçbir mülâhazaya mebnî olmayarak gelişi güzel vaz' olunsunlar da giren girsin çıkan çıksın. Girenler efrâd-ı muarreften çıkanlar da ağyarından addolunsun, tarifler hiçbir şeye tabi değil onlar birer asıl, birer esas.

Hiç böyle söz olur mu? Bu hezeyan değil de nedir? Bunu müellifinden başka söylemiş bir fert daha tasavvur edemem.

Tarifler öyle gelişi güzel nasıl vaz' olunur. "Bi-tarîki'l-iktizâ" kaydı vücub ve hürmetin efrâd-ı muarreften olduğu düşünülerek vaz' olunmamış.. nasıl denir. (Veyahut tahyir tarîkiyle) sûret-i tâmimi, cevazın efrâd-ı muarreften yani ahkâm-ı şerîattan olduğu mülâhaza edilmeden tarife ne diye vaz' olunsun? Hiç muarrefin efrâd ve ağyarı taayyün etmeden, malum olmadan nasıl hakkında tarif vaz' edilebilir? Tarifte zikrolunan kuyud ve elfaz, efrâd ve ağyar-ı muarrefe nazaran vaz' olunmaz da başka hangi esasa istinaden vaz' edilir?

İşte hükmün tarifinde bu noktalara tamamıyla riayet olunduğu usuliyyûnun tarif hakkında verdikleri izahat da tasrih ediyor.

Usuliyyûn diyorlar ki "iktizâ veya tahyir veyahut vaz' tarîkiyle ef'âl-i mükellefîne müteallik eser-i hitabdır" diye hükmün tarifini evvela İmâm-ı Gazzali'den başlıyor. İmâm-ı müşârünileyh hikmeti ef'âl-i mükellefîne müteallik hitâb-ı ilâhidir diye tarif etti. Sonra bu tarife "her ne kadar tariften ef'âl-i mükellefîne müteallik olmayan ahbârât kabilinden birçok âyât ve ehâdis -ki onlar efrâd-ı muarreften değillerdir- hariç oluyorlarsa da fakat ef'âl-i mükellefîne müteallik bulunan "وَاللّٰه خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ"[142] gibi ahbârât kabilinden

142 Kur'ân-ı Kerîm, Saffat-XXXVII, 96: Oysa ki sizi ve yapmakta olduklarınızı Allah yarattı, dedi.

olan hitabet-i şâri‘ efrâd-ı muarreften olmadıkları halde tariften hariç olmuyorlar” diye [587-9] itiraz olundu. Bu itiraz üzerine tarif tashih edilerek bi-tarîki’l-iktizâ kaydı ilave edildi. Fakat bunun üzerine de böyle iktizâ kaydının ilavesiyle cevaz tariften hariç oluyor. -Çünkü cevazda iktizâ yok bilakis tahyir vardır.- Halbuki efrâd-ı muarreften yani ahkâm-ı şerîattan olduğundan tariften hariç olmaması iktizâ eder diye itiraz olundu. Bu itiraz üzerine de tarif ikinci bir tashihe uğradı veyahut tahyir tarîkiyle sûret-i tâmimi ilave edildi. Tarif bu sûretle cevaza da teşmil olundu. -İşte görülüyor ki cevaz efrâd-ı muarreften yani ahkâm-ı şerîattan olduğu için bi-tarîki’l-iktizâ kaydıyla iktifâ olunmuyor da (veyahut tahyir tarîkiyle) sûret-i tâmiminin ilavesiyle tarif tashih olunuyor. Yoksa ’nin dediği gibi bi-tarîki’l-iktizâ kaydıyla iktifâ ederek artık tarif o yolda vaz‘ olundu. Binâenaleyh cevaz ahkâm-ı şerîattan değildir denilmiyor.-

Sonra ahkâm-ı vaz‘iye de efrâd-ı muarreftendir. Çünkü onlar da ahkâm-ı şerîattandır. Onlara da hüküm ıtlâk olunur. Onlar böyle efrâd-ı muarreften oldukları halde tariften hariç oluyorlar. Çünkü onlarda ne vücub ve hürmetteki gibi iktizâ ve ne cevazda olduğu gibi tahyir yoktur. Binâenaleyh tarife (iktizâ veyahut tahyir tarîkiyle) kaydı ilave olunduğu için tarifden onlar bittabi harç oluyorlar diye bir itiraz daha vârid oldu. Bu itiraz üzerine de “yahut vaz‘ tarîkiyle” diye ikinci bir sûret-i tâmim daha ilave olunarak tarif ahkâm-ı vaz‘iyeye de tâmim edilerek tashih olundu.

İşte böyle muarrefin efrâd ve ağyarı mülâhaza olunarak hüküm hakkında efrâdını cem ve ağyarını men eder, “iktizâ veyahut tahyir veyahut vaz‘ tarîkiyle ef‘âl-i mükellefîne müteallik hitabdır” diye tarif vaz‘ olundu.

Tarifler işte hep bu sûretle vaz‘ olunur. Yoksa muarrefin kable’t-tarif efrâd ve ağyarı malum olmaz ise vâzi‘-i tarif nasıl efrâdını câmi ağyarını mâni tarif vaz‘ edebilir. Koca müellif, müellifi bu kadarcık bir şeyi bile düşünememiş de hüküm hakkında muhtelif tarifler vaz‘ edilmiş, dâhil olanlar efrâddan hariç kalanlar da ağyardanadd olunmuş diyor. Acaba [588-10] müellifi arzettiğim veçhile cevaz (veyahut tahyir tarîkiyle) kaydı ilave olunarak tarif olunduğu için ahkâm-ı şerîattan olur dedikten sonra bir de usuliyyûnun da beyânatına iştirak ederek onlarla beraber de cevaz ahkâm-ı şerîattan olduğu için (veyahut tahyir tarîkiyle) tâmiminin ilavesiyle tarif olunmuştur demek mi istiyor? Şu halde bu devr sarih değil de nedir?

Makale-i esâsiyede mahall-i nizâ neden ibaret olduğu tayin ve irâe olmuş demek ise de bu cihete dair de biraz daha izahatta bulunmak istiyorum.

Esas nizâ cevazın eser-i hitâb-ı şâri‘ olup olmamasındadır; yoksa ’nin dediği gibi hükmün mefhûm ve tarifinde değildir.

Şüphe yoktur ki hiç kimse hükmün eser-i hitab olduğunda tereddüt etmez. Cevaz ahkâm-ı şerîattandır diyenler de hüküm eser-i hitâb-ı şâri‘dir derler. Cevaz ahkâm-ı şerîattan değildir diyenler de hüküm yine eser-i hitabtır derler. Fakat cevaz ahkâm-ı şerîattan değildir diyenler, cevaz fiil ve terkte muâheze olunmamaktan ibarettir. Bu ise şerîattan evvel, hitâb-ı şâri‘in vürûdundan mukaddem sabit ve mütehakkıktır. Çünkü hiç kimse hitâb-ı şâri‘in vürûdundan evvel bir şeyin fiilinden veya terkinden muâheze olunmaz. Demek oluyor ki cevaz, hitâb-ı şâri‘den mukaddem sabit ve mutehakkıktır. Binâenaleyh hitâb-ı şâri‘den evvel sabit ve mütehakkık olan bir şeye nasıl eser-i hitab denilebilir diye cevaz eser-i hitab değildir diyorlar.

Cevaz ahkâm-ı şerîattandır diyenler de cevaz fiil ve terkte muâheze olunmamaktan ibaret değildir ki cevaz kable'ş-şer' sabit olsun da eser-i hitâb-ı şâri' olmadığına hüküm olunabilinsin diye reddediyorlar. Hülasa mahall-i nizâ cevazın eser-i hitab olup olmaması keyfiyetidir. Yoksa 'nin dediği gibi cevazın eser-i hitab olduğunda tereddüt yok da cevazın ahkâm-ı şerîattan olmadığına kâil olanlar da cevaz eser-i hitabdır diyorlarsa da onlara göre cevaz yalnız bi-tarîki'l-iktizâ kaydıyla hariç oluyor zannolunmasın... Çünkü bi-tarîki'l-iktizâ kaydı ilave olunmasa da onlara göre cevaz eser-i hitab demekle de hariç olur.

Mansûrîzâde Said

[589-11]

HAMİŞ

Muârızımızın Hezimet ve Ricati

Geçen hafta intişar eden bize hitaben (Biraz da nâsırınızın sözlerini gözden geçirelim) diye başlayan ve o yolda hitam bulan muârızımızın makalesi münasebetiyle.

Muârızımız yazdığı mukabelelerine karşı ilk ve nâ-tamam müdafaamıza mukabele etmek iktidarını her nasılsa kendinde hisseylediği için kendince cüret alarak müddet-i medîdeden beri bazı ahval dolayısıyla inkıtâa uğrayan mübâhaseye avdet etmek arzusunda bulunuyor ve hâlâ müdafaatınızı ikmal etmediniz, mukabelelerime müdafaatınızı ikmal etmedikçe benim mahkûm-ı fikrimsin gibi yâveleri bir lisân-ı fahr ve gurur ile söyleyip duruyordu. Evvelki hafta intişar eden 'da muktedir bulunduğunu zannettiği ilk müdafaama güya mukabele[143] etti. Biz de aynı zamanda müdafaalarımızı ikmal etmek, daha doğrusu esas meseleye müteallik olan bazı cihetleri kat'iyetle hal ve fasl ettikten sonra bu gibi mesâilde acz ve iktidarsızlığını anlatmak üzere mukabelelerinin pek garip ve bîmânâ olanlardan bir kısmını red ve cerh ederek bir ikinci müdafaada daha bulunmuş idik. Artık buna, bu kadar açık şeylere karşı muârızımız bakalım ne yapacak diye bir hafta sabırsızlıkla intizar ettim. Nihayet intişar etti. Bir de ne göreyim bizim muârız veçhe-i hücumunu bizden tebdil etmiş, bizim ile değil bize hiç taalluku olmayan (bize intisar eden) tahayyül ettiği bir başkasıyla uğraşıp duruyor. Güya biz hiçbir müdafaada bulunmamışız, bize karşı tamamen vazifesini ikmal etmiş de, sıra (bize intisar eden) tahayyül ettiği zâta gelmiş. Artık ricat ve hezimetin bundan daha büyük nişânesi olur mu?

M. S.

TERCEME-İ HAL

Mehmed Kadri Efendi

Ulemâ-i a'lâmdan tabiat-ı şi'riyeye mâlik fâzıl bir zat olup Bigalıdır. **[590-12]**

Ale'l-usûl tahsil ve ahz-ı icâzeden sonra tevsî-i malumat ve ikmâl-i tahsil için Arabistan'ın bilhassa Yemen kıtasına giderek senelerce ikâmet ve nice âmâli bulunan tahsil-i ilme

143 Bu nüshada müdafaa ettiğim mukabele-i acîbesidir.

muvâzabet ile istihsâl-i marifet eyledi. Bâdehu memleketine daha sonra da İstanbul'a gelerek tedris ve telife başladı. Yemen'deki medid ikâmetinden nâşî âsârının bazılarında Vehbi-i Yemânî tehallüs ettidiği görülmektedir. Tarih-i vefatıyla medfenine destres olunamadı. Görülebilinen âsârı bervech-i âtîdir:

1. Üç cilt üzere mürettеb olup 1042 tarihinde tercüme ve tertip edilen bu eser Sultan Murad-ı Râbi'a ihdâ edilmiştir. Bu tercümenin bir takımı Hamidiye Kütüphanesi'nde mevcuttur.

   Mütercim hazretleri bu tercümenin mukaddimesinde 'yi de tercüme ettidiğini ve on beş parça daha telif ve tercümesi olduğunu tasrih ediyor.

2. Mesnevi tarzında bir manzume olduğu tercümesinde mezkûrdur.

3. 1065 tarihinde yazdıkları şerh-i kıymettardır ki bir nüshası Âşir Efendi Kütüphanesi'nde vardır.

İşbu âsârdan sâhib-i tercümenin câmiü'l-kemâlât bir zat olduğu anlaşılmaktadır.

Bursalı Mehmed Tahir

TARİH

İbn Teymiyye

İbn Teymiyye'nin Telifleri

İbn Teymiyye telifinin çokluğuyla mâruf âlimlerden olup bilcümle eserlerinde takip ettiği gaye kitap ve sünnetin ehl-i İslâm arasında nüfuz ve intişarına yardım etmek, bâtıl ve bidati ortalıktan kaldırıp atmaktır. Eserlerini müsveddesiz ve ekseriya da irticalen yazdığı mervîdir. Bu sebepten olmalıdır ki teliflerinde birçok noktalar aynen tekrar etmiştir. **[591-13]**

Seci ve tıbak, ihtisar ve teennuk gibi şeylere pek de riayet etmezdi. Fakat üslûbu güzel, ibaresi selis, ifadesi tam idi.

Denilebilir ki sahih, müsned ve sünenlerden sonra en ziyade lezzetle mütâlaaya şâyan İbn Teymiyye'nin eserleridir.

Telif hususunda İbn Teymiyye ile Suyûtî yekdiğerine taban tabana zıt idi. Suyûtî tekmil ömrünü diğerlerinin eserlerini kendisine sermaye edinmekle geçirmiştir. İbn Teymiyye'nin eserleri ise Suyûtîler ve Suyûtî gibiler için âdeta birer memba idi. İbn Teymiyye'nin birçok telifleri elyevm Dımaşk kütüphanelerinde mahfuz olup bunların arasında kendi el yazısıyla yazılmış hayli eserleri mevcuttur.

Meşhur eserlerinden bazıları: İktizâü's-Sırâti'l-Müstakîm fi'r-red alâ Ashâbi'l-Cahîm, el-İman Beyanü, Muvâfakatü-Sarîhi'l-Ma'kul li-Sahîhi'l-Menkul, Tefsîru Sûreti'l-İhlas, Tefsiru'l-Muavvizeteyn, Cevâbü Ehli'l-îmân bi-tahkîki mâ ahbere bihî Resûlü'r-Rahmân min enne "Kul hüvellâhu ehad ta'dîlü sülüse'l-Kur'ân", el-Cevâbü's-sahih li-men beddele dîne'l-Mesîh, el-Cevâmi' fi's-siyâseti'l-ilâhiyyeti ve'l-âyâti'n-Nebeviyyeti, Risâletü te-

nevvu'i'l-ibâdât, Risaletü'l-akîdiyye, Risaletü fî'r-red 'ale'n-Nusayriyye, Risaletü Ziyâreti'l-kubûr, Ref'u'l-Melâm 'ani'l-eimmeti'l-a'lâm, Fetâvâ-yı İbn Teymiyye, Minhâcü's-sünneti'n-Nebeviyye fî Nakzı Kelâmi'ş-Şiati ve'l-Kaderiyye.

İbn Teymiyye'nin şâkirdlerinden Şihabeddin'in arkadaşlarına üstadı hakkında taziye zımnında yazmış olduğu bir mektupta, üstad-ı müşârünileyhin eserlerini ilim ve faziletini neşr u tâmim hususunda arkadaşlarını teşvik ve tergib ettikten sonra diyor ki: Bugünkü vazifemiz muhterem üstadımızın bilcümle asarını toplayıp aslına pek ziyade riayet edilmek üzere nüshaları çoğaltmak ve ehl-i İslâm arasına neşr ve tâmime çalışmaktır.

Bu eserler toplanıp da meydana konulacak olursa İslâm âlemine büyük bir hizmet etmiş oluruz. Aynı zamanda seleflerin akîdelerini arayanlar için bir rehber, eser yazmak isteyenler için de bitmez tükenmez emin bir memba hazırlamış oluruz. Bu maksada vüsûl için yek vücud olmamız kifayet eder. Bu uğurda yapacağımız her türlü fedâkârlıklara karşı indallah dahi me'cur olacağımız şüphesizdir.

Rızâeddin bin Fahreddin

[592-14]

İSLÂM HAVÂDİSİ

25 Şubat 330

1. Kafkasya cephesinde Artvin civarındaki müfrezelerimizden birine düşmanın icra eylediği taarruz muvaffakiyetle püskürtülmüş ve düşmandan bir miktar esir ile bir mitralyöz tüfengi alınmıştır.

2. 22 Şubat'ta Artvin'in garbındaki mıntıkada Balıklı tepelerine düşmanın vâki olan taarruzu tamamıyla def edilmiş ve evvelce düşmanın elinde bulunan siperler tarafımızdan işgal olunmuştur.

İş bu muharebede düşmanın lâakal biri zabit olmak üzere yüz elliyi mütecaviz telefâtı vardır.

3. Bugün iki düşman zırhlısı Kumkale ve Seddülbahir mevâziini pek uzun fasılalarla ehemmiyetsiz bombardıman etmiştir.

4. 23 Şubat gecesi İzmir'de torpil hattına yaklaşmak isteyen bir düşman torpil taharrî gemisi torpile çarparak batmıştır.

Dün düşman filosunun bir saat müddetle İzmir istihkâmâtına karşı açtığı ateşin hiçbir tesiri olmamıştır.

Düşmanın deniz tayyâresi istihkâmât üzerine teveccüh ederken tayyâre bataryalarımızın ateşleriyle uzaklaşmaya mecbur olmuştur.

26 Şubat

1. Kafkas cephesinden yeni bir malumat gelmemiştir.

2. Dün gece düşmanın bir kruvazörü ile torpidoları himayesinde müteaddid torpil taharrî gemileri Çanakkale Boğazı torpil hattına yaklaşmak istemiş-

ler ise de bataryalarımızın şiddetli ateşleriyle torpil taharrî gemilerinden birkaçı batırılmış ve bunun üzerine diğerleri geri çekilmeye mecbur olmuşlardır. Bugün düşmanın boğaz karşısında bıraktığı iki kruvazörüyle birkaç torpidosunun henüz bir teşebbüsü görülmemiştir.

3. Adalar Denizi'nde sefâin-i harbiyemiz tarafından düşmanın bir nakliye sefînesi ile iki harp sefînesi torpillenmiştir.

27 Şubat

Sefâin-i harbiyemizin Adalar Denizi'nde icra ettiği teşebbüse dair dünkü tebliğ-i resmînin yanlış tefsirâta uğradığı görülmüştür.

Bu teşebbüsün teferruat ve tafsilatı hakkında tebliğ-i resmî haricinde matbuatta görülen neşriyatın hakikat-i hâle asla mutabık olmadığı beyan olunur.

1. Üç günden beri düşman sefâin-i harbiyesi Çanakkale Boğazı'na karşı ciddi **[593-15]** bir teşebbüsde bulunmamıştır. Dünkü tebliğ-i resmîde bildirilen 26 Şubat gecesi düşmanın Çanakkale Boğazı'nda torpil taharrî teşebbüsü tamamıyla akim kalmış ve şu sûretle neticelenmiştir: Bir kruvazörle birkaç torpido himayesinde yedi adet torpil taharrî gemisinin torpil hattına takarrüblerinde hafif bataryalarımızın ateşleriyle kruvazör hasar-zede olmuş ve iki torpil gemisi batırılmıştır. Üçüncü bir torpil gemisi de torpile çarparak batmıştır.

2. Diğer dârülharekâtlardan henüz mühim malumat gelmemiştir. 28 Şubat: Bugün muhtelif dârülharekâtlarda şâyân-ı iş'âr bir hadise olmamıştır.

1 Mart

Bugün bir düşman zırhlısı Seddülbahir ve Kumkale'yi büyük fasılalarla neticesiz bombardıman etti.

Dün gece hafif kuvvetleriyle düşman tekrar torpil hattına yaklaşmayı tecrübe etmek istemiş ise de bataryalarımızın ateşleriyle birkaç sefînesi hasar-zede olarak tard olunmuştur.

2 Mart

1. Dün öğle üstü boğaz üzerinde uçmak isteyen bir düşman tayyâresi, ateşlerimizin tesiri ile uzaklaşmaya mecbur oldu.

Akşama doğru bir zırhlı uzaktan medhal civarındaki sırtlarda hedefsiz boşuna ateş açmış. Bilmukabele bir mermi isabeti ile hemen uzaklaşmıştır.

Bugün medhal karşısında düşman sefâini görülmedi.

2. Diğer cephelerde mühim bir tebeddül yoktur.

3 Mart

Düşman donanmasının bugün boğaza karşı hiçbir teşebüsü olmamış ve medhali birkaç gemi ile tarassut eylemiştir.

4 Mart

Bugün muhtelif dârülharekâtlarda şâyân-ı tebliğ bir vaka olmamıştır.

5 Mart

Bugün öğleden evvel saat on bir buçukta Çanakkale Boğazı'nda bataryalarımıza karşı ateş açan dördü Fransız olmak üzere on altı zırhlı, üç kruvazör ve müteaddid torpido botlardan mürekkep düşman donanmasından bir kısmı, öğleden sonra saat üçte bataryalarımızın ateş menzili haricine çekilmiş ve saat altıya kadar gayet fasıla ile bombardımana devam eden sekiz zırhlı bilâhare bombardımana nihayet verip uzaklaşmıştır. Fransız Bouvet zırhlısından mâadâ düşmanın bir torpidosu batırıldı. İngilizlerin Irresistable sisteminde zırhlısı, ciddi sûrette hasara uğratılarak sancak topları suya girmiş bir vaziyette meyledip harekete gayrimuktedir kalmış ve Africa ismindeki zırhlısı da aynı sûrette hasara uğrayıp bir tarafa meylederek uzaklaşabilmiştir. Diğer düşman sefînelerine vâki olan müteaddid isabetlerin derece-i hasareti malum olamamıştır.

Yedi saat devam eden bu şiddetli muharebe, lehü'l-hamd bataryalarımızın galibiyetiyle neticelenmiştir. Metruk iki kışla ile bazı siperler aksâmı cüz'î hasara uğramaktan başka bir zararımız yoktur. **[594-16]**

5 Mart

1. Donanmamızın bir kısmı, bugün öğleden evvel, Karadeniz'de Kırım şibhicezîresinin cenub sahilinde Feodosya kasabasının garbında kâin bahriye imalathaneleriyle torpido poligonunu bombardıman ederek yakmıştır.

2. Bugün öğleden evvel düşman donanması boğaz bataryalarımıza karşı şiddetle ateş açtılar. Muvaffakiyetle mukabele olunmaktadır.

Ba'de'z-zeval saat ikide Fransız Bouvet zırhlısı medhal kurbunda batırıldı. Muharebenin tafsilatı hakkında henüz malumat gelmemiştir.

6 Mart

Bugün Çanakkale Boğazı'nda sükûnet-i tâmme vardır.

Ağır sûrette hasar-zede olduğu bildirilen Irresistable ve Africa sistemindeki İngiliz zırhlıları, geceleyin boğaz medhali civarında bataryalarımızın ateşleriyle batırıldı.

Düşmanın ağır sûrette hasara uğrayan diğer bir sefîne-i harbiyesinin Bozcaada'ya doğru sürüklendiği tayyârecilerimiz tarafından görülmüştür.

Dünkü bombardımanın şiddetine rağmen istihkâmâtımızdaki hasarât-ı maddiye hamd olsun şâyân-ı hayret bir derecede azdır.

Bütün bataryalarımız her daim ateşe hazır bir halde bulunuyor. İnsanca olan zayiatımız ise zannolunmaz derecede cüz'îdir.

Dünkü taarruz düşmana, batırılan torpidosundan ve verilen hasarat-ı sâireden başka, ceman kırk beş bin ton miktarında son sistem üç zırhlıya, büyük küçük yüz top ve 2 bin 500 cana mal olmuştur.

7 Mart

1. Çanakkale muharebâtından anlaşıldığına nazaran batmazdan evvel Fransız Bouvet zırhlıslına toplarımızdan büyük çaplı iki mermi isabet ettiği yan taraftan icra edilen tarassudâtla kat'iyen taayyün ve tahakkuk etmiştir. İngiliz Queen Elizabeth zırhlısına obüslerimizden beş ve Inflexible zırhlısına dört mermi isabet vâki olmuştur. Tarafımızdan yalnız bir uzun menzilli top hasara uğramıştır. Efrâd zayiatı pek az, takriben yirmi şehitten ibarettir.

2. Bugün düşman donanması Çanakkale'ye karşı hiçbir teşebbüste bulunmamıştır.

8 Mart

Bugün de Çanakkale Boğazı karşısında düşman donanmasının en ufak bir teşebbüsü bile vâki olmamıştır.

Diğer dârülharekâtlardan şâyân-ı tebliğ hiçbir haber yoktur.

9 Mart

Çanakkale'de sükunet vardır. Mavriya adasında bir Fransız zırhlısı görünüşe nazaran Gaulois karaya oturmuştur.

Mavriya adası, Bozcaada'nın şimâlinde gayrimeskûn ufacık bir adadır.

10 Mart

Muhtelif dârülharekâtlarda şâyân-ı tebliğ yeni bir hadise olmamıştır.

Müdîr-i Mes'ûl: Halim Sabit – Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı

اسلام مجموعه سی

شعاری : « دینلی بر حیات ، حیاتلی بر دین » در .

ییل ۲ صایی ۲۵ — ۳۰ جمادی الاولی ۱۳۳۳ — ۲ نیسان ۱۳۳۱ — مدیری : حلیم ثابت

جلد ۳

قرآن کریم

واذ اخذنا میثاق بنی اسرائیل . . . . وماالله بغافل اما تعملون
[حاشیه‌لی مفهوم قرآندن] مرحوم مناسترلی رفعت

فقه

اجتهاد واجماع . . . . حلیم ثابت
[اصحاب زماننك صوكلرینه دوغرو تشریع صلاحیتی]
[خلافت امویلره كچنجه ایشلر ده كیشدی . اموی خلیفه‌لرك مسلمانلر آراسنده‌كی موقعلری . امویلرك مقام خلافته لایق اولمادقلرینه اینانیلیوردی . اموی خلیفه‌لرك صلاحیت تشریعیه ایله صلاحیت اداریه‌یی جمع ایده‌مدكلرینك سببی . بو ایكی صلاحیتك بری بریندن آیریلمسی . خلفای راشدین دورندن صوكرا صلاحیت تشریعیه]

اجتهاد واجماع ... [صحابیلردن صوكرا امویلر دورنده تشریع صلاحیتی]
[فقهای اصحابك ارتحالندن صوكرا فقه وافتا مركزلری . فقیهلر . مختلف اجتهاد اصوللری مذهبلر . قوهٔ اجرائیه ایله قوهٔ تشریعیه‌نك بربرلرندن آیریلمالرینك دوغرو اولمادیغی . بونك ضررلری و امویلرك سقوطی]

مدافعه

جوازك احكام شریعتدن اولمدیغنه دائر . . . . منصوری زاده سعید
« ازمیرلی اسماعیل حقی افندی‌یه »

كلام

رسول ذیشان افندیمزك طانتدیردیغی الوهیت . . . . . مدرسیندن شرف‌الدین

اخلاق

تمایلات اخلاقیه وعرف . . . . قونیه دارالمعلمین مدیری احمد بسیم

اسلام حوادثی

[ایكی هفته‌لق جهاد خبرلری ، رسمی تبلیغاته كوره]

نسخه‌سی ۶۰ پاره‌در

İslâm Mecmuası

Şiârı: "Dinli bir hayat, hayatlı bir din"dir.

Yıl: 2 **Sayı: 25** **20 Cumâdelûlâ 1333** **Müdürü: Halim Sabit**

2 Nisan 1331

[25 Mart 1915]

Cilt 3

Nüshası 60 paradır. Tevzî Yeri: "Zaman Kütüphanesi [Kitaphânesi]"dir.

Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı

İslâm Mecmuası

On beş günde bir çıkar. Müslümanların fâidesine çalışır.

Sayı: 25 30 Cumâdelûlâ 1333 – 2 Nisan 1331 Yıl: 2

KUR'ÂN-I KERÎM

Sûre-i Bakara[144]

Bismillâhirrahmânirrahîm

(83) Biz Benî İsrail'den Allah'ın gayrıya ibadet etmemeleri, vâlideyn ile akrabaya ve yetimler ile miskinlere ihsan etmeleri, nâsa güzel söylemeleri, namaz kılmaları, zekât vermeleri peymânını aldıktan sonra içlerinden az kimselerden mâadâsı rû-gerdân olup cümlesinin muârızlardan olduklarını dahi yâd edin. (84) Birbirinizin kanını dökmemek, yekdiğerinizi diyarınızdan çıkarmamak peymânını aldığımız vakitte cümlenizin kabul ve ikrar ettiğinizi yâd edin ki bunlara siz de şahitsiniz. (85) Siz bu ahdinizden sonra da birbirinizi keser, yekdiğerinizi diyarınızdan çıkarır, üzerlerine zulüm ile teaddî eder, bunlar size esir olup gelseler onları satar oldunuz. Halbuki bu haller sizin için haram idi. Âyâ siz ahkâm-ı kitabın bazısına iman eder bazısını inkâr mı edersiniz? Bunu yapanların cezaları dünyada hâr u rüsvây yaşamak ve âhirette eşedd-i azaba reddolunmaktır. Cenâb-ı Hak sizin amellerinizden gafil değildir. **[596-2]**

FIKIH

İçtihat ve İcmâ

Ashâb Zamanının Sonlarına Doğru Emevîler Devrinde Teşrî Salâhiyeti:

Hilâfet Emevîler'e geçince işler değişti. Vaktiyle hükûmet hizmetlerinde, valiliklerde bulunmaları dahi Muhacirîn ve Ensar'ın canlarını sıkmakta olan Emevîler'in, sonraları yolunu bularak hilâfet makamını işgal etmeleri ortalığa fena tesir icra etti. Bu hal İslâmiyet'in teâlîsi uğrunda çok çalışarak yorulmuş ve artık istirahata çekilip kendi hallerinde ibadetle meşgul olan sahâbîlerin pek ziyade canlarını sıktı: Onlar, mukaddes hilâfet makamında daima Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali gibi zâhid, müttakî, aynı zamanda Müslümanlığın ruhunu bilir âlim kimseleri görmek isterlerdi. Emevîler'de ise bu faziletlerin hiçbirini bulamıyorlardı. Onlar Müslümanlığı da pek geç, ancak bıçak kemiğe dayandıktan sonra kabul

144 Başı 24. sayıda.

etmişlerdi. İslâm tarihinin ilk sahifeleri bunları düşmanlar arasında kaydediyordu. İslâmiyet'te bunların ilk unvanları "Müellefetü'l-kulûb" olmuştu. Aleyhi's-salâtü ve's-selâm efendimiz ile, İslâm cemaatinin en kesif kitlesi ile temasları az olduğundan İslâmiyet'in ruhunu da iyicesine kavrayamamışlardı. Bunun neticesi olarak hallerinde, hayatlarında, icraatlarında İslâmiyet'in, Kur'ân'ın ruh ve edebine muhalif birçok şeyler görülüyordu. Zühd ü salâh cihetinden Hulefâ-i Râşidîn ile makîs olacak derecede değil idiler...

İşte bütün bu sebeplerden dolayı Emevîler'in makâm-ı hilâfete layık olmadıklarına inanılmıştı. İslâm vicdân-ı umumisi onları, Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali... gibi büyük halife tanımıyordu. Hatta Emevîler bu ciheti kendileri de hissediyorlardı. İşte bunun içindir ki idare hususunda büyük muvaffakiyetler ibraz ettikleri halde, iftâ ve teşrî hususlarına karışmıyorlardı. Başkalarına nazaran Müslümanlığı daha iyi bilen Hazret-i Muaviye dahi dâhil olduğu halde bütün Emevî halifeleri iftâ ve teşrî cihetini sevemedikleri Medine-i Münevvere âlimlerine bırakmışlardı. Dine, **[597-3]** hukuka ait mesele zuhur ederse hükmü anlaşılmak üzere ya makarr-ı hilâfetteki, yahut Medine-i Münevvere'deki ulemâya müracaat olunurdu.

Bu sûretle Emevî halifeleri "salâhiyet-i teşrîiye ile salâhiyet-i idariye"nin ikisini birden cem edemediler. Vaktiyle biri birinin mütemmimi sayılan iki salâhiyetin her ikisi doğru yoldan ayrılmayan halifelerin elinde bulunduğu halde sonra gelen halifelerin kifayetsizliği yüzünden bunlar ayrıldı. Salâhiyet-i teşrîiye Hulefâ-i Râşidîn'in halefleri demek olan ehl-i ilim ve ehl-i amele, salâhiyet-i idariye de Hulefâ-i Râşidîn'in bu husustaki halefleri demek olan halifelere ait oldu.

Hulefâ-i Râşidîn devrinde halifelerin zımnî mezuniyet ve murâkabeleri altında olarak teşrîde bulunan ehl-i içtihat, bu defa tamamıyla kendi başlarına kalmışlardı.

Hulefâ-i Râşidîn devrinden sonra heyet-i teşrîiyeyi fukahâ-yı ashâbdan bilhassa Zeyd bin Sabit, Abdullah bin Abbas, Abdullah bin Mesud, Abdullah bin Ömer hazerâtı temsil ediyorlardı. Zeyd bin Sabit, İbn Ömer Medine-i Münevvere fakihlerinin, İbn Abbas Mekke-i Mükerreme fakihlerinin mümessili idi. Abdullah bin Mesud ise irtihâli tarihi demek olan 32 sene-i hicriyesine kadar bizzat halifelerin tensibiyle Irak'da fıkıh ve iftânın mercii olmuştu. Ümmü'l-Müminîn Hazret-i Âişe de birinci karn-ı hicrînin ikinci nısfının ibtidâlarına kadar fıkıh ve iftâ hususunda fukahâ-yı ashâb ve tâbiînin merkezi olmuştu.

**

Sahâbîlerden Sonra Emevîler Devrinde Teşrî Salâhiyeti:

Fukahâ-yı ashâbın irtihâlinden sonra Medine, Mekke, Yemen, Yemame, Kûfe, Basra, Şam ve Mısır fıkıh ve iftâ hususunda birer teşrî merkezi oldu. Medine'de yetişen bütün erbâb-ı iftâ, hatta fukahâ-yı seb'a arasında Ebû Hureyre (r. a.)'ın damadı Said bin el-Müseyyeb hazretleri mümtaz bir mevkiye nail oldu. Mekke'de Atâ ibn Ebî Rebah, Yemen'de Tâvus bin Keysan ve Yemame'de Yahya bin Kesir, Basra'da Amr bin **[598-4]** Süleymetü'l-Cürmî, Hasan Basri, Kûfe'de Alkame bin Kays en-Nehaî, Ebû Âişe Mesrûk bin el-Ecda' ve Şam'da Mekhûl... ilimdeki ihâta ve kesret-i iftâlarıyla teferrüd ettiler. Bu merkezlerde bunlardan başka fıkıh ve içtihatta rüsuhlu daha pek çok âlimler yetişti.

Çok geçmeden fetva erbâbı arasında örfün tesiriyle biri birinden az çok farklı muhtelif içtihat usûlleri hâsıl oldu. Bu içtihat usûllerinin hepsi de o zaman ve muhitin yetiştirdiği birer büyük alim tarafından temsil olunuyordu. Bu sûretle muhtelif mezhepler meydana geldi. Hicaz'da Mâlikî, Irak'da Hanefî mezhepleri teessüs etti. Daha biraz sonra Mâlikî mezhebi ile Hanefî mezhebinin arasında daha birçok küçük mezhepler de vardı. Bazı farklar ile Irak usûl-i içtihadına göre Câferî mezhebi meydana geldi.

Gitgide bütün erbâb-ı fıkıh ve fetva bu mezheplerin etrafında toplandılar. Artık bundan böyle teşrî heyetleri muntazam birer mezhep olarak meydana çıktılar, demektir.

**

Görülüyorki vaktiyle Hulefâ-i Râşidîn devrinde halife hem kuvve-i teşrîiyenin, hem de kuvve-i icraiyenin reisi idi. Hilâfet Emevîler'e geçince iş değişti. Emevîler kuvve-i icraiyeyi elde etmekle hilâfet işi tamam olacağını zannediyorlardı. Onun için iktidarlarının fevkinde olan teşrî hususuna el uzatmamayı kendileri için tabiî buluyorlardı. Zaten o zamanın teşrî hususunda salâhiyetdâr olan mehâfili Emevî halifelerinin bu bâbdaki iktidarlarına inanmıyorlardı. Emevî halifeleri bu ciheti kendileri de pek tabiî buluyorlardı. İşte bunun neticesi olarak kuvve-i icraiye ile kuvve-i teşrîiye ayrıldı. Kuvve-i teşrîiye hiçbir veçhile halifeye tâbi olmaksızın hilâfet nüfuzunun haricinde olarak teşekkül etti. Ve gittikçe taazzuv ederek kuvvetlendi. Binlerce, yüzbinlerce sâlikîni olan resmî mezhepler haline girdi. Fakat bu hal İslâm ananesine muvâfık olmadığı gibi, tabiî de değildi. **[599-5]**

Bu hal İslâm ananesine muvâfık değildi: Çünkü Emevîler'den evvel gelen Hulefâ-i Râşidîn kuvve-i teşrîiye ile kuvve-i icraiye riyasetini bihakkın kendilerinde cem etmişlerdi…

Bu hal tabiî de değildi: Çünkü teşrî ile icra, hilâfetin iki rüknü demekti. Esâsât-ı İslâmiyeye göre ümmetin umumi, hususi bütün ahvâlinden indellah ve inde'n-nâs mesul tutulan halifenin teşrî salâhiyetinden mahrum bir icra memuru halinde kalması elbette câiz olamazdı. İcabına göre bi'l-ictihad teşrîe salâhiyetdâr tanılmayan bir halifenin icraatı da mahdut ve sûrî olacağı şüphesizdi. Onun için İslâmiyet'teki bu mesuliyet esası kabul olunduğu sûrette halifenin hem teşrî, hem de icra kuvvetlerinin her ikisini kendisinde cem etmesi icap ederdi.

İşte İslâm esasıyla, İslâm ananesine muvâfık olmayn bu gayritabiî halin derhal fena neticeleri görülmeye başladı. İslâm memleketleri maddeten tevessü ettiği halde manen tefrikalara boğuluyor, inhilâl ediyordu. Emevî halifeleri büyük fütûhâta nail oldukları halde âlimler, fakirler, Müslümanların büyük ekseriyeti kendilerinden memnun değildi. Ümmet arasında gizliden gizliye değil, açıktan açığa anarşi vardı. Ümmet, teşrî salâhiyetinden mahrum halifeleri istemiyorlardı..

Nihayet Emevîler düştü; Hilâfet Abbâsîler'in eline geçti…

Halim Sabit

MÜDAFAA

Cevazın Ahkâm-ı Şerîattan Olmadığına Dair

-İzmirli İsmail Hakkı Efendi'ye-

Biz daima îtidal ve sükûn ile maksada doğru yürümek istiyoruz, esasen maksat tamamen hâsıl oldu demek ise de, daha ziyade kesb-i vuzûh etmesini ve bütün kârîlerce malum olmasını arzu ediyoruz. İşte bunun için mübâhisimizin bu mukabelelerine de müdafaa etmek isteriz. Fakat evvela şurasını ihtar etmek mecburiyetindeyim. Mübâhisimiz şu sırada bütün mukabelelerinde birçok maddeler tâdad ediyor da hani ya **[600-6]** bunlara hâlâ müdafaa etmediniz ya diyor – Bilmem hangilerine müdafaa edeyim eskilerine mi yoksa yenilerine mi?

Cevaz ahkâm-ı şerîattandandır diyenler, cevaz nefy-i haracı i'lam mânâsındadır iddiasına mecbur oluyorlar. Muârızımız da bittabi onlara tebe'an o yolda iddia ediyordu. Biz de 23. sayıda neşrolunan müdafaamızda muârızımıza hitaben şu yolda bir kıyâs-ı mukassem vaz' etmiş idik.

Cevaz ahkâm-ı şerîattandandır demek için cevazın nefy-i haracı i'lam mânâsınadır diyorsunuz. Eğer maksadınız cevazın mânâsı bundan ibarettir, başka mânâları yoktur demek ise bu doğru değildir. Çünkü cevazın başka mânâları bulunduğuna da kâil oluyorsunuz, yok böyle değil de cevazın başka mânâsı da vardır. Fakat nefy-i haracı i'lam mânâsında da müstâmeldir böyle de ıstılahları vardır demek ise bu da doğru değildir. Çünkü ıstılah vardır demekle ıstılah sabit olmaz. Böyle ıstılah bulunduğuna da başka delil ve emâreniz yoktur. Bu, mücerret cevaz ahkâm-ı şerîattan demek için tasnî edilmiş bir iddiadır ve müsâdere ale'l-matlûbdan başka bir şey değildir demiş ve bu noktaları tamamen izah ve ispat etmiş idik.

Mübâhisimiz bu kıyâs-ı mukasseme karşı birinci şık doğru değildir, bîmânâdır diyor. Hiç böyle doğru değildir diye mukabele olunur mu! Biz de doğru değildir diyoruz. Doğru olsa kıyâs-ı mukassem nerde kalır, bîmânâdır. O ihtimal melhuz olamaz, hiç vârid değildir de denilirse de ne beis var? Evet doğru değildir, bîmânadır. Şu halde ikinci şık taayyün etmez mi? Artık ikinci şık hakkında ise ben buna kâil değilim, kasdım yoktur diye mukabele ediyor.

Bir kıyâs-ı mukassem vaz' olunmuş, böyle diyecek olur isek şu mahzur var, yok öyle değil de şöyle diyorsak onda da başka mahzurlar vardır. Bu ihtimallerden başka bir ihtimal daha yoktur deniliyor. Birinci ihtimal kabul olunmuyor, ikinci taayyün etmez mi? Başka ihtimal var mı? Başka ihtimal var ise beyan etmek iktizâ **[601-7]** etmez mi? İkinci hakkında kasdım yoktur demek olur mu? Başka ihtimal yoktur ki kasıt ona taalluk etsin.

Bir şey söylüyor. Bu söylediğiniz şey ya budur veyahut şudur. Bu iki ihtimalden başka bir ihtimal yoktur diyoruz. Birinci ihtimal yoktur diyor, öyle ise ikinci taayyün etmez mi? Hayır onun hakkında da öyle maksadım yoktur diye reddediyor, başka maksat olabilir mi? Hiç üçüncü bir ihtimal daha var mı ki kasdolunabilsin? Var ise beyan etmek iktizâ etmez mi?

Sonra mübâhisimiz "Cevaz (ibâha) nefy-i haracı i'lamdır davasının mebdei, 'Mübîh Allah'dır' davasıdır –Mezhepte böyle bir dava yoktur ve olamaz. Çünkü esmâ-i İlâhiye

tevkîfîdir derler. Yani şârî tarafından izin vârid olmadıkça hiçbir şey Cenâb-ı Hakk'a ıtlâk olunamaz.– Çünkü ilim âlim, zikir zâkir iktizâ ettiği gibi ibâha da mübîh iktizâ eder. Bunun müsâdere ale'l-matlûb neresindedir?" diyor.

"Mübîh Allah'dır" davası farz olunsa bilakis mebde ve mevkûfun-aleyhi ibâha nefy-i haracı i'lam mânâsındadır davası olması lazım gelir. Çünkü "Mübîh Allah'dır" bir kaziyedir. Kaziyeler, mevzu ve mahmûlleri tasavvur olunmadan mevzu ve mahmûllerinin mânâları ne demek olduğu taayyün etmeden teşekkül edemez. "Mübîh Allah'dır" davasının mevzuu "mübîh" değil mi? Mübîh, ibâha tasavvur olunmadan nasıl tasavvur olunur? İbâha neden ibaret olduğu bilinmeden "mübîh" bilinebilir mi? Şu halde "Mübîh Allah'dır"davası, ibâhanın mânâsı her ne ise bilinmeden kâbil olabilir mi?

Demek oluyor ki "Mübîh Allah'dır" davası, ibâhanın mânâsı her ne ise onu bilmek, tasavvur etmek üzerine tevakkuf ediyor.

İbâhanın mânâsı ise nazarınızda nefy-i haracı i'lam mânâsına değil mi? Başka mânâya hamledebilir misiniz? Maksadınız haricine çıkmış olmaz mısınız? Şu halde mübîh Allah'dır davasının ibâha, nefy-i haracı i'lam mânâsındadır davası üzerine tevakkufu sabit olmuyor mu? **[602-8]**

İşte böyle mübîh Allah'dır davasının mebdei ve mevkûfun-aleyhi ibâha nefy-i haracı i'lam mânâsınadır davasıdır neticesi hâsıl oluyor. Bir de şu neticeye sizin iddia-yı makûsunuz – ki ibâha nefy-i haracı i'lam mânâsınadır davasının mebdei mübîh Allah'dır davasıdırdan ibarettir- inzimam edecek olursa "Mübîh Allah'dır" davasının mebdei "ibâha nefy-i i haracı i'lam mânâsıdır" davasıdır, "bilakis ibâha nefy-i haracı i'lâm mânâsınadır" davasının mebdei mübîh Allah'dır" demek olmaz mı? İşte böyle mebde müntehâ, müntehâ da mebde olmuş bulunuyor. Bu müsâdere ale'l-matlûb değil de nedir?

Böyle açıktan açığa mebde müntehâ, müntehâ da mebde oluyor da yine bunun müsâdere ale'l-matlûb neresinde deniliyor.

Sonra mübâhisimiz şerîat kanun olmadığı iddiasına müdafaamıza intikal ederek kübrâyı kabul ettiniz fakat suğrâsı yanında değil, bir iki sütun yazıdan sonra geliyor, bu da bir plandır, bu planı mı keşfedemediniz diyor. Hiç böyle plan mı olur? Ben size planınızı söyleyeyim. Müdafaalarımızla ne suğrâ ne de kübrâ hiçbir şey bulunmadığını anladınız da çare aradınız, suğrâ kübrâ aramaya başladınız, "Şerîat mesâlih-i ibâd için vaz' olunmuş bir yoldur" sözünü kabul etti dediniz. –Kabul edilip edilmemiş bir şey yok. Meydanda bir hakikat. Zaten biz onun için şerîata kanun diyoruz. Çünkü mesâlih-i ibad için vaz' olunan ahkâma kanun denir olduğunu biliyoruz.- İşte böyle hazır kabul ettiği bir söz var ya ona kübrâ derim diye karar veririm yoksa- siz ona davanızı unutmuş da dava diyordunuz, halbuki davanız şerîat kanun değildir olacak idi, çünkü şerîatın kanun olduğuna muâraza ediyordunuz.- kübrâyı böyle buldunuz lakin bir de suğrâ lazım idi. Bu daha müşkül ise de başka çare yok diye suğrâ aramaya da başladınız, sahifeleri sütunları araştırdınız, nihayet hiçbir şeye benzemeyen câizde maslahat-ı şer' vardır fıkrasını buldunuz da suğrâ olabilir gibi gördünüz, suğrâdır dediniz. Nasıl? Planınızı keşfedebildim mi? **[603-9]**

Bir de arayıp bulduğunuz suğrâ ile kübrânızı yanyana getirelim de hiç kıyâs-ı mantıkîye benzer bir şey oluyor mu? Bunlardan hiçbirine suğrâ kübrâ denilebilir mi? "Câizde

maslahat-ı şer' vardır." "Şerîat mesâlih-i ibad için vaz' olunmuş yoldur." Bu nasıl kıyâs-ı mantıkî? Bundan şerîat kanun değildir neticesi nasıl istihsal olunur?! Nasıl suğrâ ve kübrâ suğrâ ve kübrâlarda neticenin mevzuu veya mahmûlü, mevzu veya mahmûl olarak bulunmayacak mı? Şerîat kanun değildir neticesinin mevzuu şerîat değil mi? Suğrâ dediğin "Câizde maslahat-ı şer' vardır" fıkrasında şer' veya şerîat sözleri mevzu veya mahmûl olarak zikredilmiş mi? Neticenin mahmûlü olan "kanun"a dair kübrâda bir şey var mı? Beyan ettiğimiz sûretlerden başka bir sûrette kıyas-ı mantıkî tasavvur olunur mu? Hiç başka türlü suğrâ ve kübrâ olur mu? Kıyaslar hakkında bu kuyûd u şurût, netice istihsali için zaruriyâttan değil mi? Bunlara riayet olunmazsa nasıl netice istihsal olunabilir? Bunlar mantığın en basit, en ibtidâî kavâid-i zaruriyesinden değil mi?

Başka çare kalmadı diye bunları inkâr etmek böyle herkesin bildiği, zaruri ve pek basit olan kavâid-i mantıkiyeye riayet etmemek bir çare midir?

Sonra da muârızımız, ahkâm-ı vaz'ıyye ef'âl-i mükellefîne taalluk etmez iddiasına karşı olan müdafaamıza cevap veriyor da hükm-i vaz'î doğrudan doğru ef'âl-i mükellefîne taalluk etmez, belki evvel emirde hükm-i teklîfîye taalluk eder diyor.

Ahkâm-ı vaz'ıyye, hükm-i teklîfî ile ef'âl-i mükellefîn arasında niseb ü izâfâttan ibarettir. Nasıl ki darb nispet ü izâfet kabilinden olduğu için dâribe ve madrûbe taalluk eder, her ikisine de ayrı ayrı cihet-i taalluku vardır. Birine taalluku doğrudan doğrudur, diğerine değildir demek doğru olamaz. Kezâlik ahkâm-ı vaz'ıyyenin ahkâm-ı teklîfiyye ve ef'âl-i mükellefîne taallukları da öyledir.

Mesela bey' mülke sebeptir dediğinizde bey'in mülke sebebi bir hükm-i vaz'îdir. Ef'âl-i mükellefînden olan bey' ile hükm-i teklîfî bulunan mülk arasındaki bu sebebiyet irtibatı –ki bir hükm-i vaz'îdir- niseb ü izâfet kabilinden olduğundan müntesibîn iktizâ eder yani **[604-10]** sebebiyetin tahakkuku için sebep ve müsebbeb denilen iki şey, iki taraf lazımdır. Sebebiyetin bunların her ikisine de taalluku vardır. Ve cihet-i taallukları başka başka olduğundan yerine taalluku evvel emirdedir, doğru doğrudur, diğerine öyle değildir denilemez.

Daha sonra mübâhisimiz içtihat hataları makalesine de tecavüz ederek bey'-i mâdum hakkında hadis bulunduğunu ve benim hiç hadis bilmediğimi iddia ediyor. Ben hadis bilirim iddiasında bulunamam. Makalede de vardır yoktur diye kendi kendime bahsetmedim. Fakat fukahâ öyle hadis yoktur diyorlar da meseleyi kendi esâs-ı bâtılları üzerine tesis ediyorlar dedim.

Mübâhisimiz cevaz hakkında makale-i esâsiyemizden ziyade cevazın ahkâm-ı şerîattan olmadığına mübâheseleri mukabeleleriyle hizmet etmiş oldular. İçtihat Hataları makalesine de hizmet edecek olurlar ise müfîd olur zannederim.

Mansûrîzâde Said

KELÂM

İçtimai İlm-i Kelâm

Resûl-i zî-Şân Efendimizin Tanıttırdığı Ulûhiyet

Resûl-i zî-şân efendimiz mazhar oldukları vahy-i ilâhîye istinaden kabileler arasındaki (rabb-i has)ları tevlîd eden tezâmun hususu tâbir-i diğer ile hamiyet-i cahiliyeyi ref‘ ile ibtidâ muhtelif kabilelerden müteşekkil Araplar arasında umumi bir hayat tesisine bezl-i mesaî buyurdular.

Asabiyet sâikasıyla vuku bulan mukâteleleri, kan davalarını kaldırdılar. Aralarında şiddetle hüküm-fermâ olan buğz, haset yerine umumi bir kardeşlik koydular.

Âlemşümul bir merhamet sahibi olan Allahu zü'l-Celâl hazretlerini duymak insaniyeti ufak ufak dairelere hasr ile değil beyne'l-beşer umumi bir tekâfül temin eden vâsî bir daire-i içtimaiyeye tâmim ile mümkün olur idi. İşte resûl-i zî-şân [605-11] efendimiz ibtidâ Arap kabileleri arasındaki velâyet-i hâsseyi kırıp bir velâyet-i âmme tesis buyurdular. Ve âlem-i beşeriyet enbiyâdan veya milletlerden birine izafetle yâd edilen[145] ilâhı[146] değil Kitâb-ı Kerim'in Fâtiha'sında zikrolunan (Rabbü'l-‘âlemîn)'i tanıttırdılar.

Velâyet-i âmmenin inkişafına şekl-i içtimainin hususiyetten umumiyete çıkması bir sebep olduğu gibi Arap örf ve âdetine göre şer‘-i mücmel etrafında günden güne emsile-i hukukiyenin teşekkülü yani İslâm'da ilk hukukun teessüsü dahi ayrıca bir sebep olarak kabul olunabilir. Esâsât-ı hukukiyedeki tenâsüb ve intizamın yüksekliğinden bir zât-ı Ulûhiyet intizâ ediliyor. Ve bu intizamın membaı olmak üzere zihinlerde bir zât-ı Bârî tecelli ediyor idi.

Ulûhiyetteki ferdiyet ve mutlakiyet fikri İslâm'da fıkıh ve kelâmın esasını teşkil eder. Ve filhakîka fert ve mutlak bir ilah tanılmayınca muntazam bir hukukun teessüsü kâbil değildir. Muntazam bir hukuk ulûhiyet-i mutlakayı hissetttirdiği gibi ulûhiyet-i mutlaka dahi muntazam ve umumi bir hukukun vücudunu iktizâ eder.

Tasavvufî bir mânâ ile ulûhiyet-i münteşire tasavvur edilen yerlerde de asla hukuk teessüs edememiştir. Hindistan bunun en sarih bir misalidir. Hukuk teessüs eden mahallerde (zât-ı Bârî) fikrinin hissolunmaya başlamasına dahi İngiliz kanunlarının en çok müstevlî olduğu (Bengal) kıtasında ahîren (Brahma) mezhebinin bir istihâlesi olup bir zât-ı Bârî kabul eden (Brahmanizm) mezhebinin zuhur etmesini zikredebilirim.

Müderrisînden
Şerefeddin

[606-12]

145 “اِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ اِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ بَعْدِى قَالُوا نَعْبُدُ اِلٰهَكَ وَاِلٰهَ اٰبَائِكَ اِبْرٰهِيمَ” Kur'ân-ı Kerîm, Bakara-II, 133: Yoksa Ya'kub'a ölüm geldiği zaman siz orada mı idiniz? O zaman (Ya'kub) oğullarına: Benden sonra kime kulluk edeceksiniz? demişti. Onlar: Senin ve ataların İbrahim'in ilâhı olan tek Allah'a kulluk edeceğiz dediler.

146 Türk tanrısı - Kül Tigin Kitâbesi.

AHLÂK

Din ve Ahlâk
(6)

Temâyülât-ı Ahlâkiye ve Örf

İnsanda cibillî ve fıtrî bir takım temayüller vardır. Herkes o temayüllere, o tabiî sâiklere teslim-i irade etmek mecburiyetindedir. Hiç kimse kendini onların önüne düşmekten, onların emirlerini dinlemekten kurtaramaz..

Sanki kâinatı idare eden kuvvet, meyl-i fıtrî sûretinde tecelli ederek insanların ve bütün hayat sahiplerinin ef'âl-i hayatiye ve harekât-ı garîziyeleri hususunda icrâ-yı tesir eder; âdeta taht-ı esaretinde bulundurur.

Yemek yemek, su içmek, hareket ve tenasül etmek, düşünmek vesâire gibi ef'âl, beşerin meyl ve ihtiyâc-ı tabiîsi cümlesindendir. Fakat itiyad –görenek- ve tekerrür tesiriyle bir takım harekât meyl-i tabiî ve ihtiyâc-ı cibillî sırasına geçer.

Beşer fıtraten muhtaç olmadığı bir şeye itiyad neticesinde muhtaç olur; o tıpkı diğer ihtiyaçlar gibi mübrem ve gayrikâbil-i içtinab bir şekil ve mahiyet alır.

Bu kabil tâlî ve ârızî ihtiyaçlar ve temayüller de diğer ihtiyaçlar ve meyiller gibi beşerin ef'âl ve harekâtı hususunda mühim ve mücbir tesirler yapar.

Yalnız pek o kadar tekerrür etmeyen ve meyl-i fıtrî derecesinde iktisab-ı şiddet edemeyen meyiller ef'âl hususunda o kadar mühim bir müessir değildir; bu nev temayülât -ef'âl hususunda- büsbütün tesirsiz değilse de ufak tefek mâniler bizi bunlara teslim-i ihtiyar etmekten alıkor.

Mevzû-ı bahsimiz olan (temayülât-ı ahlâkiye) bu sonuncu kısım temayülât cümlesindendir. Zannedildiği gibi ahlâk ve temayülât -ı ahlâkiye fıtrî ve cibillî değildir. **[607-13]** Örfün, itiyadın, muhitin, terbiyenin, dinin tesirât-ı mütekâsifesiyle tekevvün etmiş bir meyl-i ârızîdir.

Böyle olmamış bulunsa idi herkes kavanîn-i ahlâkiyeye tav'î bir boyun eğerdi. Hiç kimseden bir ahlâksızlık zuhûra gelmezdi. O zaman ahlâkın ve mevzuat-ı ahlâkiyenin de hiçbir kıymeti ve ehemmiyeti kalmazdı. Sevk-i tabiî neticesinde yapılan şeylere fazilet veya rezîlet adı verilebilir mi?

İşte ahlâk –bazan- yukarıda söylenilen âmillerin tesir-i mütemâdîsiyle âdeta meyl-i tabiî sırasına geçer; göre göre, yapa yapa, iyilik veya kötülük yapmak bir sevk-i tabiî haline gelir; bir meleke şekline girer. Artık ahlâk burada yeğildikten sonra –insandan- gayri meş'ûr ve insiyakî bir sûrette ef'âl-i ahlâkiye zuhur etmeye başlar; bu hal de müessirât-ı ahlâkiyenin devamlı ve sabit bir sûrette şahsın benliği üzerine icrâ-yı tesir etmesiyle olabilir.

Bazan da bu müessirât derin ve esaslı bir sûrette icrâ-yı tesir edemez; bu sûretle ruh üzerinde pek sathî izler bırakan avâmil-i ahlâkiye aranılan tesir ve nüfûz-ı ahlâkîyi icra edemez.

Çok defa da bu avâmilden bir kısmı diğerinden daha fazla, daha canlı tesirler yapar: Kısmen halûk görülen veya öyle zannedilen bir adamdan pek büyük fenalıklar zuhur edebilir. Mesela: Mütedeyyin olan bir adam dinin mihanikî emirlerini pek güzel yerine getirdiği halde yine dinin vesâyâ-yı ahlâkiyesine kulak vermeyebiliyor: Bu gibi eşhâsı her zaman görüp biliyoruz.

Alnındaki secde tozlarını silmeden karşıdan gelen bir yolcunun eşyasına tama‘en adam öldüren pek çok namazkârlar vardır; halbuki din katli şiddetle nehyediyordu. Keyf için katl-i nüfusda bulunan nice bâdiye-nişînler vardır: Yalnız bâdiye-nişînler değil az çok temeddün etmiş, hiss-i dinî kendileri için bir dereceye kadar ırsî ve fıtrî bir şekil almış olanlar bile dinin vesâyâ-yı ahlâkiyesine pek o kadar havale-i sem‘ etmiyorlar. **[608-14]**

Bazı ham sofilerden, zühd-i huşk erbâbından zuhur eden ahlâksızlıklar –ferdî zararlardan ziyade- çok kereler beşerin, heyet-i içtimaiyenin bâdî-i felaketi olmuştur.

Tarihte görülen dinî cinayetler hep bu yolda vukua gelmiştir.

Halbuki –bence- dinin, din-i İslâm’ın gayesi ahlâktır.

Dinin müessirât-ı ahlâkiye arasında bu kadar tâlî kalmasının sebeplerini dinin sûret-i telakki ve telkîninde aramalıdır. Nesl-i âtîye iyi bir terbiye-i diniye verilir ve din-i mübîn-i İslâmın desâtîr-i ahlâkiyesi ruhlara hissî bir sûrette yerleştirilecek olursa o zaman şu garip yurtta saadet-i hakikiye tecelli eder.

Bununla beraber ahlâk hususunda en kat‘î ve en sabit tesir icra eden avâmil örf-i milli ve ihtiyâc-ı muhitîdir; bunlar sayesinde ancak ahlâk [temayülât-ı tabîiye] sırasına geçebilir; hülasa ihtiyâc-ı asra muvâfık milli örfler üzerine istinat eden ahlâktır ki beşeriyeti mesut kılar.

Konya Dârülmuallimîni Müdiri

Ahmed Besim

İSLÂM HAVÂDİSİ

İki Haftalık Cihat Haberleri
Karargâh-ı Umûmî’nin Resmi Teblîgâtına Göre

12 Mart 331

Muhtelif dârülharekâtlardan şâyân-ı tebliğ bir şey yoktur.

13 Mart

1. Süveyş Kanalı’na karşı icrâ-yı harekât eden kıtaatımızdan bir müfreze kanal civarında “Madama” istasyonu karşısında küçük bir İngiliz kıta-i askeriyesine tesadüfle onu mahvetmiş ve bâdehu asker dolu iki İngiliz nakliye gemisine muvaffakıyetle ateş eylemiştir.

[609-15] Kezâlik "Şaluf" ile "Küçük Acı Göl" arasında da yine bir müfrezemiz diğer bir İngiliz nakliye gemisine kemâl-i muvaffakiyetle ateş etmiştir.

2. Kıtaatımızdan bir kısmı mücahidîn ile müştereken 3 Mart'ta Basra'nın cenûb-ı garbîsinde kâin Şuaybe'nin şimâlinde İngilizler'e baskın yapmışlardır. Siperleri dahi zaptedilen düşman Şuaybe kasabasına kadar püskürtülmüş ve 300'den fazla maktul ve mecruh bırakmıştır. Bir hayli esliha ve cephane iğtinam olundu. Bizim taraftan dokuz şehit 32 mecruh vardı.

3. Çanakkale karşısında yeni bir şey yoktur.

15 Mart

1. Bu sabah Karadeniz boğazı tarassut postalarımız tarafından görülen birkaç Rus sefîne-i harbiyesi karakol gemilerimize pek uzak mesafeden birkaç mermi endaht etmiş ve bâdehu süratle çekilmiştir.

- Diğer dârülharekâtlarda mühim bir malumat yoktur.

16 Mart

1. Vaziyet-i umumiyede mühim bir tebeddül yoktur.

2. Dün bir deniz tayyâremiz Çanakkale Boğazı haricinde dolaşan bir İngiliz harp gemisi üzerine bombalar atarak taarruz etmiştir.

18 Mart

1. Rus filosu dün Karadeniz sahilinde Ereğli, Kozluk, Zonguldak mevâkiine karşı iki binden ziyade mermi endaht ettiği halde ehemmiyetli bir hasârât îkâına muvaffak olamayarak şimal istikametinde çekilmiştir.

Yalnız birkaç hane tahrip edilmiş birkaç da mavna batmıştır. Bombardıman esnasında uçurdukları tayyâreler ateşlerimizle tard edilmiştir.

2. Çanakkale karşısında ve diğer dârülharekâtlarda yeni bir tebeddül yoktur.

20 Mart

1. Çanakkale'de ve diğer dârülharekâtlarda esaslı bir tebeddül yoktur.

2. Mart'ın sekizinci günü bir İngiliz kruvazörünün Hicaz sahilinde "Muveylih" kasabasına bombardımanla asker çıkarmak teşebbüsü men edilmesi üzerine ertesi gün işbu kruvazör tekrar mezkûr kasabayı bombardıman ederek bilhassa hedef ittihâz ettiği kasabanın cami-i şerifiyle minaresini yıkmış ve birkaç haneyi de tahrip etmiştir.

Düşman bombardıman esnasında filikaları ile karaya asker çıkarmaya da çalışmış ise de civardan yetişen müfreze-i askeriyelerimiz ve müsellah aha-

li-i mahalliyenin mukabelesiyle düşman telefât verdirilerek tard edilmiş ve bilâhare kruvazör de çekilmiştir.

Nüfusça zayiat yoktur. Yalnız bir deve yaralanmıştır.

22 Mart

1. Donanmamızın dün Odesa Körfezi civarında cevelânı esnasında 2 bin 20 tonluk (Providant) ve 1500 tonluk (Vastoştaya Zvezda) namındaki iki büyük Rus vapuru yüklü oldukları halde donanmamız tarafından batırılmış ve vapurların mürettebatı esir edilmiştir. Bu harekât esnasında [Oçekov] istihkâmı civarında düşmanın **[610-16]** torpil taharrî gemilerini takiben düşman sahiline doğru ilerleyen küçük Mecidiye kruvazörümüz bir torpile çarparak batmıştır.

Bu vaka Ruslar'ın Odesa ve Nikolayef limanlarıyla sahillerinin emr-i muhafazası zımnında döktükleri torpillerin kopup dağılmasından husûle geldi. Mecidiye kruvazörü mürettebatı civarda bulunan Osmanlı sefâin-i harbiyesi tarafından tahlîs edilmiştir.

Düşman sahilinde vazife-i mukaddese-i askeriyesini îfâ ederken gark olan bu sefîne mürettebatının etvâr ve harekâtı her türlü medh ü sitayişe layıktır.

Mezkûr kruvazörde bulunan topların kamaları kâmilen alınmış ve gemi düşman tarafından yüzdürülmesine meydan kalmamak üzere torpille parçalanmıştır.

2. Dün Çanakkale Boğazı'na yaklaşmak isteyen düşman torpil taharrî gemilerinden biri bataryalarımızdan atılan mermi isabeti neticesi Kumkale açıklarında batmıştır.

3. Bugün Çanakkale ve diğer dârülharekâtlarda şâyân-ı iş'âr bir tebeddül yoktur.

24 Mart

1. Kafkas cephesinde: İşhan şarkında hudut yakınındaki ileri kıtaatımıza taarruz eden düşman on sekiz saat devam eden şiddetli müsâdemeden sonra hududun öte tarafına tard edilmiş ve düşman arazisinde [Tavuskerd]'in cenubunda [Hosor] ve [Parakez] civarındaki karyeler tarafımızdan işgal edilmiştir.

2. Dün ve bugün Çanakkale'ye karşı düşmanın ciddi bir teşebbüsü görülmemiştir. Evvelki gün medhal civarında bataryalarımıza karşı düşmanın iki zırhlısı tarafından endaht edilen üç yüzü mütecâviz mermilerin hiçbir tesiri olmadığı ve bilakis bataryalarımızın endahtından bir zırhlısı ile bir torpidosuna isabet vâki olduğu muhtelif rasadât neticesi tahakkuk etmiştir.

3. Diğer dârülharekâtlarda mühim bir tebeddül yoktur.

26 Mart

1. Dün bir kısım düşman filosu bir iş yapmış olmak için İnöz'ün (Dragordina) iskelesine yirmi kadar mermi attıktan sonra iki filika derûnunda asker çıkarmaya teşebbüs etmiş ise de orada bulunan cüz'î kuvvetteki muhafızlarımız düşmanın tardına kâfi gelmiştir. Düşman bâdehu o civarda bir haneye bir iki mermi atıp çekildi. Hiçbir ziyan olmamıştır.

2. Diğer dârülharekâtlarda yeni bir şey yoktur.

29 Mart

Dün ve bugün muhtelif dârülharekâtlarda şâyân-ı kayıt bir hareket olmamıştır.

31 Mart

1. Düşmanın birkaç tarassut sefâini dün Çanakkale Boğazı haricinden medhal civarındaki bataryalarımıza yarım saat tesirsiz ateş ettiler. Bataryalarımızın mukabil ateşinden düşmanın bir zırhlı ve bir torpidosuna mermi isabetleri görülmüştür.

2. Kafkas cephesinde ve diğer cephelerde tebeddül yoktur.

Müdîr-i Mes'ûl: Halim Sabit – Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı

اسلام مجموعه‌سی

شعاری : « دینلی بر حیات ، حیاتلی بر دین » در .

ییل ٢ صایی ٢٦ — ١٤ جمادی الاخر ١٣٣٣ / ١٦ نیسان ١٣٣١ — مدیری : حلیم ثابت

جلد ٣

قرآن کریم

« اولئك الذین اشتروا الحیوة الدنیا بالاخرة . . . . وللکافرین عذاب مهین

[حاشیه‌لی مفهوم قرآندن] مرحوم مناسترلی رفعت

فقه

[عباسیلر دوری و تشریع صلاحیتی] . . . . حلیم ثابت

[خلافت عباسیلره گچنجه ینه آنلرده امویلر کبی صلاحیت تشریعیه ایله صلاحیت اداره‌یی جمع ایده‌مدیلر. آنلرده یالکز صلاحیت اداریه وار ایدی. صلاحیت تشریعیه فقها و علما یدنده ایدی . ونهایت بو حالك دوامی قابل اولامادی . خلافت بر طاقم طوائف ملوکه انقسام ایتدی . آنلرده عباسیلر کبی صلاحیت تشریعیه‌یی احراز ایده‌مدیکلرندن سلطنتلکلری پك چوق دوام ایده‌مدی]

فقه

اجتهاد خطالری . . . . منصوری زاده سعید

[مجتهدین سالفه‌نك شریعت موجود خارجیدر دیه یاکلش تلقیلری نتیجه‌سی اوله‌رق اجاره علی خلاف القیاس بر عقددر اساس باطلی . وبو اساسك اجاره حقنده مسائل عجیبه وضعنه سبب اولدیغی . واجرا ایتدیکی تضییقات .]

فقه

[ابن تیمه‌نك اجماع ، اجتهاد وتقلید مسئله‌لری خصوصنده‌کی نظری] رضاالدین بن فخرالدین

نخبه

« چوجوق دعالری » . . . . ضیا کوك آلپ

مشاهیر اسلام

[امام فخرالدین رازی] . . . . چاپان زاده منیب سلیمان

اسلام حوادثی

[ایکی هفته‌لق جهاد خبرلری ، رسمی تبلیغاته کوره]

نسخه‌سی ٦٠ پاره‌در

توزیع یری « زمان کتبخانه‌سیدر »

مطبعهٔ خیریه و شرکاسی

İslâm Mecmuası

Şiârı: "Dinli bir hayat, hayatlı bir din"dir.

Yıl: 2 Sayı: 26 14 Cumâdelâhire 1333 Müdürü: Halim Sabit

16 Nisan 1331

[29 Nisan 1915]

Cilt 3

Nüshası 60 paradır. Tevzî Yeri: "Zaman Kitaphânesi"dir.

Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı

İslâm Mecmuası

On beş günde bir çıkar. Müslümanların fâidesine çalışır.

Sayı: 26 14 Cumâdelâhire 1333 – 16 Nisan 1331 Yıl: 2

KUR’ÂN-I KERÎM

Sûre-i Bakara[147]

Bismillâhirrahmânirrahîm

”أُولٰٓئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا بِالْاٰخِرَةِ...وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُهِينٌ“

(86) Onlar ki nimet-i âhiret ile hayat-ı dünyayı satın alırlar, kendilerinden azap tahfif olunmaz ve bir taraftan yardım görmezler. (87) Musa’ya kitab verdik, ondan sonra da birbiri ardınca peygamberler gönderdik, İsa ibn Meryem’e de mucizât-ı zâhire vererek kendisini Rûhu’l-Kudüs olmakla teyit eyledik, siz ise nefsinizin hevasına muhalif resûl geldikçe kibir edip bir takımını tekzip ve bir takımını katlettiniz değil mi? (88) Bunlar, (Kalplerimiz mestur olduğundan anlayamıyoruz) dediler, hakikat-i hal öyle olmadığı için Hak teâlâ onları rahmetinden ib’âd eyledi ve pek azı da iman etti. (89) Vaktâki onların nezdinde olanı[148] musaddık olan ve evvelce küfür edenlere onunla istiftah olunup beklenilen kitab geldi ve böylece bildikleri kitab geldiği halde yine inkâr ettiler, Allah’ın laneti de onların üzerine oldu. (90) Cenâb-ı Hakk’ın kemâl-i fazl u keremiyle kullarından istediğine nübüvveti ihsan ve kitab inzal buyurduğuna haset ederek onları[149] inkâr ile nefislerini ateşe satmak ve Cenâb-ı Hakk’ın birbiri üzerine gazaplarını celbetmek gibi kubhiyatı irtikâb ettiler, Cenâb-ı Hakk’ın muhakkir azabı da bu kâfirler üzerine oldu. **[612-2]**

FIKIH

İçtihat ve İcmâ

Abbâsîler Devri ve Teşrî Salâhiyeti:

Hilâfet Abbâsîlerin eline geçti…

Abbâsî halifelerinin salâhiyetleri de Emevîlerinkinden ziyade değildi. Maamâfih bunlar Emevîler gibi, ilmî iktidardan mahrum da sayılmıyorlardı. Abbâsîlerin birinci ve ikinci

147 Başı 25’inci sayıda.

148 Tevrat’ı.

149 Muhammed aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm ile Kur’ân-ı Kerim’i.

halifesi Ebû Abbas Abdullah, Cafer el-Mansur hayli muktedir ve âlim adamlardı. Fakat onların bu şahsi iktidarları kifayet etmiyordu. Hatta bu hususta Hulefâ-i Râşidîn'den birisi kadar olsalar yine o devirdeki salâhiyeti elde edemeyeceklerdi. Çünkü Emevîlerin bir buçuk asır kadar süren hükûmetleri esnasında hilâfetin yalnız kuvve-i icraiyeden ibaret olduğu hakkında kuvvetli kanaat ve imanlar peydâ olmuş idi. Ve bunun neticesi olarak da halifenin nüfuzundan âzâde, belki tamamıyla muhalif, harici bir kuvve-i teşrîiye teessüs etmiş idi. Halifeler de dâhil olduğu halde efkâr-ı umumiye de bunun şöyle olması lazım geldiğine inanıyorlardı. Bu hal, hilâfetin haklı nüfuzu haricinde olarak teşekkül ve taazzuv eden teşrî heyetinin başlı başına ve ameliyattan uzak, sırf nazari bir yol takip etmelerini mûcib oldu. Artık teşriî nazariyeler ve fiilî icralar arasında tevâzün kalmamıştı. Bu tevâzünsüzlüğü avam ve havas herkes fark ediyordu. Ve bunun şerîata, esâsât-ı İslâmiyeye muhalif olduğuna da inanılıyordu.

Fakat bütün bunlar hep fıskına, haksız olduğuna inanılan halifelerin üzerine yükletiliyordu. Bütün bu uygunsuzlukların asıl sebebi, birbirinin mütemmimi demek olan teşrî ve icra kuvvetlerinin ayrılışıp hilâfet usûlünün gayritabiî bir yola girmesi olduğu hiçbir kimsenin hatırına gelmiyordu. Evet, bu uygunsuzluk **[613-3]** ibtidâ halifelerin iktidarsızlığıyla başlamıştı. Fakat sonra her iki tarafın birbirinden uzaklaşmasıyla hadd-i kemâle erdi.

***

İşte Abbâsîler makâm-ı iktidara geldikleri zaman hilâfet kuvvetini yarım buldular. Emevîlerden kalan hilâfet, icra kuvvetinden başka bir şey değildi. Aynı zamanda bu icra kuvveti de birçok cihetlerden tecrübe edilmiş, yavaş yavaş taazzuv etmekle beraber henüz münteşirlikten kurtulamayan teşrî kuvvetinin mütemâdî hücum ve tenkitlerine mâruz idi. Abbâsîler ibtidâ makâm-ı hilâfete gelince tabiî gibi görünen bu marazî hali gizliden gizliye hisseder gibi oldular. Ebu'l-Abbas birçok iyilikler yaptı. Ulemâya karşı büyük ihtiramda bulundu. Zaten müttakîce bir adamdı. Fakat kendisini beğendiremeden "Seffâh" ismini alarak öldü.

Ebu Cafer el-Mansur başka bir şey düşündü. Öteden beri hilâfetin bütün icraatına karışmaya alışan Hicazlıları gözden düşürmek istedi. Hicaz mekteb-i fıkhîsine yan göz ile bakmaya başladı. Fakat beri taraftan Irak mekteb-i fıkhîsini himaye ediyordu. Maamâfih bundan da hiçbir fayda hâsıl olmadı. Hilâfetin nüfuzu haricinde olarak düşünüp sırf nazari bir sûrette içtihat etmeye alışan erbâb-ı fıkıh Ebû Cafer el-Mansur'a da yaklaşmak istemiyorlardı. Nihayet bu da her iki taraftan yüzünü çevirdi; bildiği gibi icraata başladı. Hicaz mekteb-i fıkhîsinin mümessili demek olan İmam Mâlik hazretleri Ebû Cafer'in adamları tarafından tahkir ve dayağa mâruz kaldığı gibi, Irak mekteb-i fıkhîsinin mümessili İmam Ebû Hanife hazretleri de yine aynı darbeler ile hapishanede irtihâl etti.

Ebu Cafer el-Mansur bunlar ile anlaşmak kâbil olamayacağını kestirdi. Ehl-i fıkıh ve fetva, mesleklerinden zerre kadar fedâkârlıkta bulunmak istemiyorlardı. Halifeler de Hulefâ-i Râşidîn'in yaptıkları gibi, bizzat fıkıh ve içtihat ile meşgul **[614-4]** olamıyorlardı. Fıkıh ve içtihat âdeta âlimlere mahsus ocağın bir sanatı gibi olarak nazari bir sûrette hayli tekâmül etmiş, usûl ve fürûca birçok şubelere ayrılmıştı. Onun için bu fıkıh ve içtihat ocağının ilmî mesaisine salâhiyetdâr bir sûrette iştirak etmek veyahut ileri gelenlerine ilmen rekabet edebilmek pek kolay bir şey değildi.

Nihayet Ebû Cafer elinde mevcut salâhiyeti istîmal ederek icraata başladı. Tekrar fütûhât ve îtilâ yolu açılmıştı. Ebû Cafer'in halefleri de bu yolu takip ettiler. Arkası sıra muvaffakiyetler tevâlî ediyordu.

Artık bu maddi icraat ve manevi muvaffakiyetler ile meşgul olan Abbâsî halifeler de fıkıh ile, erbâb-ı fıkıh ile uğraşmayı unuttular. Fıkıh yine Emevîler devrinde olduğu gibi, makâm-ı hilâfetin her türlü nüfuzundan uzak ve müstakil olarak kalmaya muvaffak oldu.

İşte fıkıh bu devirde nazari ve amelî bir sûrette tamamıyla teessüs etti. Erbâb-ı fıkıh da muhtelif mezheplere ayrılarak birer ocak haline girdi. Teşrî vazifesi münhasıran bu fıkıh ve ilim ocaklarına ait idi. Halifeler, kadılarını öteden beri bu ocaklardan alırlardı.

Nihayet Emevîler gibi, Abbâsîler hilâfeti de aynı darbelerin tesiriyle sukût etti. Gayritabiî esaslar üzerine kurulan bu hasta hükûmet elbette devam edemezdi. Zaten bu hükûmet îtilâ devirlerinde bile rakipsiz kalmaya muvaffak olamamıştı. Abbâsî halifeler en zî-şevket zamanlarında bin baş çeviren valilerinin istiklalini imzalamak mecburiyetinde kalmışlardı. Son Abbâsî halifeleri, daha gözlerini kapamadan darülhilâfet dahi dâhil olduğu halde baştan başa bütün İslâm memleketlerinin tavâif-i mülûk elinde kaldığını gördüler. Bu sûretle Abbâsî hilâfeti de inhilâl etmiş oldu.

İslâm âleminin ötesinde berisinde zuhur eden tavâif-i mülûk de ekseriyet **[615-5]** itibariyle adları dünyaya çıkmadan sönüp gidiyorlardı. Çünkü bunlar da tabiî sûrette teşekkül eden birer hükûmet değil, birer aşiret, yahut aralarında imtizaç bulunmayan birer kalabalıktan ibaret idi. Riyâset makamını işgal edenler Emevî, Abbâsî halifeleri gibi, sırf icra ve idare cihetine karışır, teşrî salâhiyeti ise, bütün bütüne başkalarının elinde bulunurdu. Hatta sonraları bu teşrî salâhiyetini deruhte edenler, hadiselerin hükümlerini hiç olmazsa Emevîler, Abbâsîler zamanında olduğu gibi, bizzat kendileri içtihat ederek değil, vaktiyle başkaları tarafından eski devirlere ait olarak tertip edilen şer'-i mufassallarda taharrî etmeye başladılar. Bu hal Müslümanlar için ikinci bir felaket demekti. Artık Müslümanlar hayatta olan ve yaşayan hakikatten bir defa daha uzaklaşmışlardı.

Vaktiyle hulefânın, tavâif-i mülûkun teşrî salâhiyetinden mahrumiyeti ne kadar gayritabiî bir hal ise, sonraları ulemâ nâmını taşıyanların teşrî nâmına yeni hadiseleri eski çerçevelere doldurmaya çalışmaları da o nispette fena idi. Bütün bunlar aşiret hayatı yaşayan mollaların din nâmına olarak İslâmiyet aleyhinde yaptıkları cinayetler idi.

Artık İslâm âlemindeki teşriî, binâenaleyh bilumum hayati cereyan tabiî mecrasından iki defa olarak uzaklaşmıştı.

1. Hilâfet ve emâret makamlarının teşrî salâhiyetinden mahrumiyetleri,

2. İçtihadı arkada bırakarak yeni hadiselere göre yeni olması lazım gelen kıymet hükümlerini eski kitaplardan bulmaya çalışmak beliyyesi.

İşte bütün bu yolsuzlukların tesiriyle İslâmiyet'in icazlı, ilâhî bir din, içtimai bir şerîat olmasına rağmen Müslümanlık âlemi inhitattan inhitata düştü, inhilâlden inhilâle doğru yürüdü. Umumi bir iftirak ve cümûda mâruz kaldı.

Halim Sabit

[616-6]

FIKIH

İçtihat Hataları

“İçtihat Hataları” ünvanlı makalelerimizden 21. sayıda neşrolunan makalede “bey‘-i mâdum bâtıldır” meselesi, ahkâm-ı şerîat mevcûd-ı zihnî değil de mevcûd-ı haricîdir gibi yanlış bir telakkinin neticesi olan “mâkud aleyhin hîn-i akitte mevcut olması iktizâ eder” esâs-ı bâtılına müstenid olduğunu arz etmiş idim.

Vâkıâ fukahâ meseleyi yani bey‘-i mâdumun butlanı meselesini arzettiğim veçhile esâs-ı mezkûra müstenid ve onun neticesi olmak üzere tasrih ve beyan ediyorlar ise de onların beyânatını nazar-ı itibara almayarak mesele öyle bir esasa müstenid değildir. لا تبع ما ليس عندك veyahut نهى عن بيع ما ليس عند الانسان ورخص فى السلم gibi hadislerin sıhhatine kâil olarak onlara müsteniddir, demek beyânat-ı fukahâya muhalif olduğundan onlar tarafından cevap olmaya sâlih olmaz ise de bu ciheti daha ziyade teyit maksadıyla meselenin fukahâya göre o gibi hadislerin muktezâsı olmaya salâhiyeti olmadığını da beyan etmek isterim.

Şöyle ki: Fukahâ ve usûliyyûn kütüb-i usûlde beyan olunduğu üzere ef‘âl-i şer‘iye hakkında vârid olan nehy fesadı iktizâ eder butlanı ifade etmez. Butlan ayrıca başka bir delilin muktezâsıdır nehyin mânâ-yı hakikisi değildir. Mânâ-yı mecazisidir. Binâenaleyh delil ve karîne-i kat‘iye bulunursa kasıt ve irade olunabilir diyorlar da bey‘, ukûd ve ef‘âl-i şer‘iyeden olduğundan herhangi sûret-i bey‘den şâri‘ men etmiş ise memnû olan sûretin butlanını değil fesadını iktizâ eder diye ribâ vesâire gibi şâri‘in men ve nehyettiği bey‘lerin butlanına değil de fesadına kâil oluyorlar.

İşte böyle usûl-i fıkıhta beyan ettikleri kavâid ve esâsâtın muktezâsı olmak üzere bey‘-i madûmun butlanı meselesi, mezkûr hadislere istinat edemez. Çünkü **[617-7]** hadislerden biri yanında olmayan şeyi bey‘ etme diye men ve nehiyden, diğeri o yoldaki men ve nehy-i şâri‘i nakil ve hikayeden ibarettir. Şu halde arzettiğim veçhile usûl-i fıkıhta beyan olunan kavâid ve esaslarına nazaran mezkûr hadislerin de muktezâsı butlan değil fesaddır. Eğer bey‘-i mâdumun butlanına değil de fesadına kâil olsalar idi, o sûrette mesele bu gibi hadislere istinat edebilirdi.

İşte görülüyor ki “mâkud aleyhin hîn-i akitte mevcut olması lazımdır”, “mahall-i akit, mevcut olmaz ise bey‘ bâtıl olur”, “mahall-i akit hariçte mevcut olmaz ise akit tasavvur olunmaz” gibi bey‘-i mâdumun butlanını iktizâ eden esaslar –ki makale-i esâsiyede izah ve tafsil ettiğim veçhile sırf ahkâm-ı şerîatın mevcûd-ı haricî telakki olunmasından neşet ettiğinden butlanları meydandadır- nazarlarında o kadar kat‘î ve yakînîdir ki bu esaslara âyât ve ehâdis de muâraza edecek olur ise “akıl ile nakil muâraza eder ise akıl tercih olunur da nakil tevil edilir” kaide-i esâsiyesine tatbikan âyât ve ehâdisi tevil ediyorlar da arzettiğim veçhile mânâ-yı mecazileri maksuttur diyorlar.

Yok eğer akit icâre gibi bu esaslara muhalif olmakla beraber kâbil-i redd ü tevil de olmaz ise çünkü makale-i esâsiyede izah ve tafsil ettiğim veçhile akd-i icâre, âtide tahaddüs edecek olan, henüz mevcut olmayan menâfii bey‘den başka bir şey olmadığı için hîn-i akitte mâkud aleyh olan menâfi –ki arzettiğim veçhile âtîde tahaddüs edecektir- bittabi hîn-i akitte mevcut değildir. Binâenaleyh mezkûr esaslara muhaliftir. İşte böyle muha-

lif olmakla beraber kâbil-i redd ü tevil de değildir. Kabil-i red değildir. Çünkü beşeriyetin yani bittabi medeni olan insanların daima ve en ziyade muhtaç oldukları bir akittir. Nasıl reddolunabilir. Kâbil-i tevil de değildir. Çünkü her asırda olduğu gibi asr-ı saadette de daima vukû bulmuş şâri de dâhil olduğu halde umum tarafından inkâr olunmamış da kabul edilmiş. Değil böyle. Bizzat şâri bile îcar ve istîcarda bulunmuştur. Artık cevaz ve sıhhati öyle kâbil-i tevil olan âyât **[618-8]** ve ehâdis ile değil fiiliyatıyla tahakkuk etmiş olmaz mı? Böyle fiilen sabit olan şeyler nasıl tevil olunur?

Artık böyle esaslarına muhalif olsa da gayrikâbil-i redd ü tevil olduğu için akd-i icâreyi kabulden başka çare kalmıyorsa da yine o esâs-ı bâtılları az çok tesirden hâlî kalmıyor da alâ hilâfi'l-kıyas sabit olmuş bir akit diyorlar ve mümkün olduğu kadar icârenin daire-i vüsatini tazyik etmekten geri durmuyorlar. Hatta hiç hüküm ve mânâsı olmayan meselelerle bile tazyik ediyorlar. Mesela bir süknâyı mütefâvit olmayan ezher-cihet muadil olan diğer süknânın menâfii mukabilinde îcar etmek sahih değildir. Çünkü icâre alâ hilâfi'l-kıyas sabit olmuştur. İcârede asıl olan tecviz olunmamaktır. Zarurete binâen tecviz olunmuştur. Aralarında böyle tefâvüt olmaz da yekdiğerine muadil olursa ihtiyaç yok demektir. Ve ihtiyaç olmadıkça alâ hilâfi'l-kıyas olduğu için icâre tecviz olunmaz diyorlar.

Fakat bey'e gelince o yolda bir mesele vaz' etmiyorlar. Yekdiğerine muadil olan iki şeyi mübadele, mübayaa etmek câiz değildir diye mânâsız bir meseleye tesadüf olunmuyor. Çünkü bey' nazarlarında alâ hilâfi'l-kıyas değil icâre alâ hilâfi'l-kıyastır.

İşte böyle müçtehidîn-i sâlife fıkıhta garip esaslar vaz' ederek onların üzerine acîb mesâil tesis ettiler. Bir de şu meseleleri kariînin enzâr-ı dikkat ve hayretine arz ederim.

Hayvanları ra'y ederek otlarını yedirmek üzere çayır îcar ve istîcarı sahih değildir. Kezâlik yapağını sütünü sarf ve istihlâk ederek intifâ etmek üzere koyun îcar ve istîcarı da sahih değildir. Çünkü ot, yapak, süt ayndır araz değildir ve icâre ise menâfii istihlâk etmek üzere cereyan eder. İcâre bu sûretle mâruf ve meşhurdur. Binâenaleyh şer'an câiz olan icârenin aynları istihlâk etmek üzere cereyan eden ukûd-ı mezkûreye de şümulü malum değildir diyorlar. **[619-9]**

İşte bu meselelerde, -arzettiğim yolda sebep ve illetlerini beyanlarından da anlaşıldığı üzere- "icâre alâ hilâfi'l-kıyas sabit olmuş bir akittir" esâs-ı bâtılından neşet ediyor.

Şöyle ki: Akd-i icâre, ale'l-ekser menâfii istihlâk etmek üzere cereyan ettiği ve bu sûretle olan icâre daha ziyade mâruf ve meşhur olduğu için bu kabilden olmayan yani menfaatleri değil de aynları da istihlâk etmek üzere cereyan eden ukûd-ı icâreye şer'an câiz olan icârenin şümulü nazarlarında tahakkuk ve tebeyyün etmiyor. Çünkü bu şümulün tahkik-i tebeyyünü yalnız rey ve içtihat ile malum olabiliyor. Çünkü bu kabil icârelerin asr-ı saadette vukûu malum değil bunlar hakkında şâriden ne sarâhaten ve ne de delâleten hiçbir nakl-i rivayet yok. Bunlar Müslümanlar arasında sonradan ihtiyaç ve lüzum üzere tahaddüs etmiş icârelerdir.

Şu halde şer'an câiz olan icârenin bunlara şümulü bunların da icârât-ı sâire gibi sıhhat ve cevazı yalnız rey ve içtihat ile tebeyyün edebilir. Başka tarîk yoktur. Bu da kâbil olamıyor. Çünkü icâre alâ hilâfi'l-kıyas sabit olmuş bir akittir. Alâ hilâfi'l-kıyas sabit olan şey makîs aleyh olamaz diye icârenin envâ ve aksâmından birini diğeri üzerine kıyas ederek rey ve içtihat tarîkini de tecviz etmiyorlar.

İşte böyle müçtehidîn alâ hilâfi'l-kıyastır diye icâre mesâilinde kendilerine bâb-ı rey ve içtihatı seddediyorlar da icârâttan bir kısm-ı mühimmini tecviz etmiyorlar.

Hiç maslahat ve menfaat-i umumiye takip olunmaz, ihtiyâc-ı nas nazar-ı itibara alınmaz da icâre alâ hilâfi'l-kıyastır diye bir kısım icârât men olunur mu? Çayırların îcar ve istîcarı men olunsun da otları yok yere mahv ve heba olsun, hayvanlar da açlıktan telef olsun mu?! Bunu şerîat-ı İslâmiye kabul eder mi?

Mansûrîzâde Said

[620-10]

FIKIH

İbn Teymiyye'nin İcmâ, İçtihat ve Taklit Meseleleri Hususundaki Nazarı

Filvâki icmâ sabit olan bir mesele-i diniyeye muhalefet eylemek câiz değildir. Çünkü ümmet-i Muhammediye dalâlet üzerine içtima etmez. Ve şerîata muhalif karar vermez. Fakat icmâ hakkında bilinmesi lazım gelen birçok kaideler vardır. O kaidelere vukûfu olmayanların bittabi icmâ davasına kalkışmaları doğru olamaz. İcmâ vâki olmamış ve belki de açıktan açığa kitap ve sünnete muhalif bir takım mesâil hakkında icmâ vukûunu dava eyleyenler de yok değildir. Birtakımları ise mezâhib-i erbaa müçtehitlerinin bazı meselelere dair vermiş oldukları kararlarına dahi icmâ hükmü vermek isterler.

Filhakîka ister erbâb-ı mezâhibin ve gerek sâir müçtehidîn-i kirâmın herhangi bir mesele-i diniye hususundaki ittifaklarını icmâ-ı şer'î mahiyetinde kabul ve telakki eylemek doğru olmadığı gibi müşârünileyhimin o meseleye dair olan efkâr ve mütâlaalarına karşı muhalefet eylemekte dahi hiçbir mâni ve mahzur yoktur. Müçtehitler kendilerinin berâhîn ve hüccetlerine vukûfu olmayanları kendilerini körü körüne taklit eylemelerini men etmişlerdir. Kitap ve sünnete muhalif görülmüş kaviller ile amel etmemeyi tavsiye etmiştirler.

Filvâki bütün ehâdis-i şerîfeyi zapt u ihâta eylemek kimseye müyesser olmamıştır. Fahr-i Kâinat efendimizin gece gündüz yanından ayrılmayan yâr-ı vefa-şiârı Ebû Bekir'den bile bazı ehâdis-i şerîfe mestur kalmıştır. Şu hale göre sâir müçtehitlere vâsıl olamamış birçok ehâdis-i şerîfe olabileceğinde şüphe edilemez. Kütüb-i ehâdis müçtehidîn ve muhaddisîn zamanından daha sonra cem u tedvîn olduğundan mezheplere tâbi olan âlimler arasında birçok meseleler hakkında kendi imamlarının tasrih ettikleri hükümlerine muhalefet eyleyenler de vardır.

Rızâeddin bin Fahreddin

[621-11]

TAHMÎD

Çocuk Duaları
1

Her sabah erken
Uyanırım ben,
Derim gönülden:
Elhamdülillah…

Bülbüller sazda,
Güller niyazda,
Derim namazda:
Elhamdülillah…

Şimdi gün doğar,
Altın anahtar
Mektebi açar.
Elhamdülillah…

Koşuşur herkes,
Dua her nefes,
Yükselir bir ses:
Elhamdülillah…

Nurlanır dağlar,
Tezgâhlar dolar,
Vazife başlar,
Elhamdülillah…

Elimde cüzdan,
Mektebe revan
Olurum hemân;
Elhamdülillah…

Ziya Gökalp

MEŞÂHÎR-İ İSLÂM

İmam Fahreddin Râzî

İleri gelen İslâm dâhilerinden İmam Fahreddin Râzî Hicret'in 546 senesi Ramazan-ı şerifinin yirmi beşinde Rey şehrinde dünyaya gelmiştir. İmâm-ı müşârünileyhin ismi Mu-

hammed bin Ömer, künyesi Ebû Abdullahtır. Ulûm-ı akliye ve nakliyede ihrâz ettiği mevki pek bülend olup, yarım kalmış tefsiri bilâhare ikmal edilmiştir. [622-12]

Telifât-ı hakîmâne ve ilmiyesinden; *el-Mahsûl*, *el-Burhân*, *Uyûnü'l-Mesâil*, *Nihâyetü'l-Ukûl*, *Tehzîbu'd-Delâil*, *el-Mebâhisü'l-Meşrikıyye*, *el-Metâlibu'l-Âliye* ve İbn Sina'nın *Kânûn-ı Tıp* ve İşârât'ına mükemmel ve mufassal bir şerhi, nabız hakkında dahi gayet müfid bir kitabıyla hikmet, tıp gibi ulûm-ı âliye ve mühimmede de pek çok âsâr-ı müfidesi vardır.

Razi'nin âsâr-ı âliyesinden başka eş'âr-ı beliğa-i Farisiye ve Arabiyesi dahi mevcuttur.

Farisîden:

هركز دل من زعلم محروم نشد
كم ماند ز اسراركه مفهوم نشد
هفتاد و دو سال فكر كردم شب روز
معلومم شد كه هيچ معلوم نشد

gibi hakîmâne parçaları vardır. Hür-endîş; âlîcenap, pak tıynet bir zat idi. Şu mantuk dahi cümle-i eş'ârındandır:

نهاية اقدام العقول عقال
واكثر سعى العالمين ضلال
وارواحنا فى وحشة من جسومنا
وحاصل دنيانا اذاء ووبال
ولم نستفد من سعينا طول عمرنا
سوى ما جمعنا وذاك خيال
وكم من جبال قد علت شرفاتها
رجال فزالوا والجبال جبال

Maveraünnehir, Harezm ulemâsını itikat ve mezhebe dair mesâilde techil ettiğinden fâzıl-ı müşârünileyhi şehirlerinden tard ve teb'îde kadar cüret ve cesaret etmişlerdir.

Hukemâ-yı Yunaniyyenin sakim ve bâtıl efkâr u akvâlini redu u tâdil etmiştir. Dühât-ı Efrenç meyânında dahi meşhur olup –galat olarak- Rhazes ismiyle tanınır.

Râzî'nin zekâ ve irfanına, fazl u dehasına, servet ü sâmânı da mütenasip idi. [623-13]

Mebâdî-i ulûmun tahsili esnasında babalarının irtihâli vukû bulmuş ve ondan sonra Kemâleddin Simnâni'nin halka-i tedrisine dâhil olup bir müddet ulûm-ı mutavassıtayı telakki ederek bâdehu Mecdüddin Cilî'nin dersine mülâzemetle iktisâb-ı fazl u kudret eylemiştir.

Müşârünileyhin vaaz u tezekkürüne bütün diyar-ı İslâm'dan birçok ulemâ ve fuzelâ gelmiş ve yüzlerce kimseler irşâdıyla câme-i bâtılı terk ederek hil'at-i fâhire-i İslâm'ı telebbüs eylemiştirler.

Esnâ-yı tedrisinde Arapça takrir, Farisîce şerh ve tefsir de'b-i vâlâlarından olduğu gibi, erbâb-ı mezâhibin suallerine mahzûziyetle cevap îtâsı tabiat-ı nâzike ve cemileleri iktizâsından idi.

Harezm'de Şeyhülislâm namıyla şöhret-şiâr olduğunu bütün tarihler müttefikan beyan ediyor. Hicret'in 606 senesi Şevval'inde Herat'ta ikmâl-i enfâs eylemiştir.

Medfen-i mahsusu Harezm'de Köhne Ürgenç nam mahaldedir.

Üsküdar: Çapanzade Münib Süleyman

İSLÂM HAVÂDİSİ

İki Haftalık Cihat Haberleri
Karargâh-ı Umûmî'nin Resmî Teblîgâtına Göre

2 Nisan 331

Dârülharekâtlarda mühim bir tebeddül yoktur.

3 Nisan

1. Dün öğleden sonra bir düşman zırhlısının medhal hattından fasılalı ve tesirsiz ateşi esnasında bataryalarımızdan atılan mermilerden dördünün isabeti üzerine zırhlıda iştial husûle gelmiş ve derakab Bozcaada istikametine çekilmiştir. **[624-14]**

2. Dün Rus filosu Ereğli ve Zonguldak mevâkiini bombardıman etmiş ve birkaç yelken kayığı batırmaktan başka muvaffakiyet elde edemeyerek şimâle uzaklaşmıştır.

3. Diğer dârülharekâtlarda tebeddül yoktur.

4. Suriye sahilinde daim dolaşan birkaç düşman gemisinin ara sıra bazı mevâkie karşı maksatsız ve tesirsiz icra eyledikleri nöbet ateşleri vekâyi sırasında zikre şâyan görülmemektedir.

4 Nisan

1. Dün öğleden sonra Muarız Körfezi üstünde uçan bir düşman tayyâresi ateşlerimizle sakatlanarak Sazlı Liman önünde denize düşmüştür. Onu kurtarmak için denize inen diğer bir tayyâre de topçu ateşlerimizle tamamıyla batırılmış ve bu sırada yaklaşan Amiral Nelson zırhlısıyla bir tayyâre gemisine karşı endaht edilen mermiyâtın isabeti üzerine zırhlı uzaklaşmış ve tayyâre gemisi sakatlanan tayyâreyi arkasında sürüyerek çekilmiştir.

2. Bugün öğleden evvel U-15 işaretli bir İngiliz tahtelbahri Çanakkale Boğazı'nda Karanlık Liman şarkında batırılmıştır.

Otuz bir kişilik mürettebatından üç zabit ile yirmi bir nefer kurtarılarak esir edildi. Bunlar meyânında Çanakkale İngiliz viskonsolosu da zuhur etmiştir.

3. Diğer dârülharekâtlardan şâyân-i iş'âr malumat yoktur.

Tahtelbahrin tonusu: 825, sürati: Deniz üstünde 16 mil, deniz altında 10, eslihası: 4 adet 53 santimetrelik torpil kovanı ile iki adet 7,6'lık husufî kundak üzerinde topu vardır. Makinesi 1750 beygir kuvvetinde gazla müteharrik. Tahtelbahrin tûlü: 53.6 metre, arzı 7 metredir.

5 Nisan

İleri kıtaatımız tarafından Basra civarında icra edilen taarruz üzerine Şa'biye ve Elbercisiye civarında müsâdemât vukua gelmiş ve kıtaatımız düşman istih-

kâmâtı dâhiline girmişlerse de İngilizler kuvâ-yı imdâdiye almaları üzerine düşman istihkâmâtının sahası haricine çekilmişlerdir.

6 Nisan

1. İki üç günden beri Kafkas cephesinde hudut yakınında Milo civarında ileri müfrezelerimizle devam eden müsâdemât lehimize neticelenmiş ve düşman hudut üzerine tard edilmiştir.

2. Dün Çanakkale Boğazı'na yaklaşmak isteyen düşman torpidoları üzerine açılan ateşlerimizden iki düşman torpidosuna kat'î isabet vâki olmasıyla geri çekilmişlerdir.

Bozcaada üzerinde keşif yapan tayyâremiz düşman sefâini üzerine muvaffakiyetle bombalar atmış ve düşmanın muhtelif cins ateşlerine rağmen tayyâremiz sâlimen avdet etmiştir.

3. Demirhisar torpidomuz Nisan'ın dördünde Adalar Denizi'nde Matino nâmındaki İngiliz nakliye vapuruna kemâl-i muvaffakiyetle taarruz etmiştir. İngiltere amiralliğinin itirafâtına nazaran mezkûr nakliye vapurundan yüz İngiliz neferi gark olmuştur. Bunu müteakip Demirhisar torpidosu **[625-15]** İngiliz kruvazör ve torpido muhripleri tarafından Sakız'a kadar takip edilmiştir. Demirhisar düşman eline düşmemek için kendi mürettebatı tarafından berhava edilmiştir. Torpido mürettebatı Sakız Adası memurîni tarafından kemâl-i samimiyetle kabul edilmiştir.

4. Diğer cephelerde şâyân-ı tebliğ bir vaka olmamıştır.

7 Nisan

1. Evvelki gece düşmanın Çanakkale Boğazı'na girmek isteyen altı torpidosu meyânında dört torpil taharrî gemisinin dahi bulunduğu ve bataryalarımızın ateşiyle kat'î isabet vâki olduğu bildirilen iki düşman gemisinin bu isabetler neticesi boğaz dâhilinde tamamıyla battığı bilâhare tahakkuk etmiştir. Yalnız karanlık hasebiyle batan gemilerin torpido ve torpil taharrî gemileri olduğu anlaşılamamıştır.

2. Diğer dârülharekâtlarda tebliğe şâyan malumat yoktur.

8 Nisan

1. Kafkas cephesinde ehemmiyetli yeni malumat yoktur.

2. Dün Çanakkale karşısında düşmanın iki nöbetçi zırhlısının büyük mesafeden muhtelif fasılalarla bataryalarımıza karşı yüzden ziyade attığı mermilerin hiç tesiri olmamış ve mukabeleye lüzum görülmemiştir.

3. Mart'ın yirmi sekizinci günü Ahvaz cenubunda yeniden takviye kıtaatı aldığı görülen İngiliz ordugâhına 30 Mart'ta ale's-seher taarruz edilmiş ve öğleden sonraya kadar devam eden müsâdemede düşman ordugâh siperlerine ilticaya mecbur edilmiştir. İki büyük ikisi küçük olmak üzere dört vapuruyla

iki motorbotuna karşı icra edilen topçu ateşlerimizle vapurlardan ikisinin hasarzede olduğu görülmüştür. Askerlerimizden bir şehit ve on mecruh olup düşmanın zayiatı henüz malum olamamıştır.

10 Nisan

Dün ve bugün dârülharekâtlarda mühim bir vaka olmamıştır.

12 Nisan

1. Rus Karadeniz filosu bugün öğleden evvel Bahr-i Siyah Boğazı istihkâmâtının ateş menzili haricinde yarım saat kadar nümayiş endahtı icrasını müteakip hemen şimâle uzaklaşmıştır. İstihkâmâtımız mukabeleye hiç lüzum görmemiştir.

2. Diğer dârülharekâtlardan henüz tebliğ edecek mühim bir şey yoktur.

13 Nisan

1. Düşman, sefâin-i harbiye himayesinde 12 Nisan sabahleyin Gelibolu şibhicezîresi garp sevâhilinde Zığındere mansıbına ve Kayatepe garbında Arıburnu ve Tekke Burnu civarında dört noktaya ve Kumkale civarına asker ihracına teşebbüs etmiştir.

Tekke Burnu civarına çıkan düşman kıtaatı süngü hücumuyla denize dökülmüştür. Arıburnu civarına çıkıp ilerlemeye çalışan düşman kıtaatı kuvvetlerimizin taarruzu üzerine ricate mecbur olmuş ve sahile sürülmüştür. Bu civarda bir kısım kuvvetleri dün gece mütelâşiyâne bir sûrette maûnelerine firara mecbur olmuştur.

Bugün dahi kıtaatımız bütün cephelerde muvaffakiyetle taarruzlarına devam ediyorlar.

Aynı zamanda bahren zorlamak üzere düşmanın bir donanması dün boğaza takarrüb etmiş **[626-16]** ve ateşimiz üzerine geri çekilmiştir. Bu sırada bir torpidosu batırılmış ve ağır yaralanan diğer bir torpidosu sürüklenerek Bozcaada'ya götürülmüştür.

Boğaza karşı düşmanın bugün bahren bir teşebbüsü görülmemiştir.

2. Diğer dârülharekâtlarda mühim bir tebeddül yoktur.

Birinci Tebliğ-i Resmîye Zeyldir:

Kumkale civarında karaya çıktığı bildirilen düşman, sefâin-i harbiyesi himayesinde ilerlemek istemişse de kıtaatımız düşman gemilerinin her tarafta vâki olan şiddetli ateşlerine rağmen icra eylediği taarruzda muvaffak olarak düşmanı sahile tard etmiş ve düşmandan 400 kişi telef ve 200 kişi esir eylemiştir. Zayiatımız bu fedâkârlıkla kıyas olmaz derecede ehemmiyetsizdir.

Bu civardaki Fransızlar meyânında karaya çıkarılan Müslüman askerlerinden bir kısmı bir fırsatla tarafımıza Müslüman kardeşlerine iltihak etmişlerdir.

Diğer taraftan Kayatepe karşısında da İngiliz ve Avustralya askerlerinden bir hayli efrâd ile bir yüzbaşı ve bir mülazım esir alınmıştır.

15 Nisan

1. Seddülbahir'in garbında Zığındere civarı düşmandan tathir edilmiştir. Kayatepe civarına çıkan düşmanın kimi ateşleri himayesinde sebat etmeye çalıştığı müdafaa mevzii bu sabah inâyet-i Hakla kıtaatımızın taarruzlarıyla zapt edilmiş ve düşman bütün cephe üzerinde fevkalade zayiat ile ricate mecbur edilmiştir. Denize doğru firar eden düşmanın bir kısmı sandallara binerek uzaklaşmakta ve firar edemeyenlerden bir kısmı beyaz bayrak çekerek küme küme teslim olmaktadır. Arıburnu önünde bir düşman nakliye gemisi topçu mermiyâtımızın isabetiyle batmakta olduğu görülmüştür.

2. Şimdi saat dört buçukta gelen haberde Kabatepe civarında dört livâ kuvvetinde tahmin edilen düşmanın avn-i Hakla denize döküldüğü bildirilmiştir. Direği kırılmış ve kıç tarafı tahrip edilmiş bir kruvazörün Bozcaada'ya çekildiği görülmüştür.

Müdîr-i mesûl: Halim Sabit – Matbaa-i Hayriye ve şürekâsı

اسلام مجموعه‌سی

شعاری : « دینلی بر حیات ، حیاتلی بر دین » در .

ییل ۲ صای ۲۷ ۲۸ جمادی الاخر ۱۳۳۳ ۳۰ نیسان ۱۳۳۱ مدیری : حلیم ثابت

جلد ۳

قرآن کریم

واذ قیل لهم امنوا بما انزل الله . . . . والله بصیر بما یعملون

[حاشیه‌لی مفهوم قرآندن] مرحوم مناسترلی رفعت

فقه

[عثمانلیلر و تشریع صلاحیتی] . . . . حلیم ثابت

[عثمانلی دولتی تا بدایتنده تشریع صلاحیتنی استعمال ایتدی . فقط بالآخره فقهیلرینه عباسیه دورینی اعاده‌یه چالیشدیلر . دولت عسکرلک ، اراضی و مالیه کبی خصوصلرده قانونلر یاپمقده دوام ایتدی . فقط بو قانونلری فقهله تشدید ایدنلر بولنمادی . تنظیماتجیلر بالعمل دینده انقلاب یاپدیلر . حقوق ایله علمی دیندن آیردیلر . فقط بو انقلابک علمی نظریه‌لرینی تأسیس ایده‌مدکلرندن ایش یاریم قالدی . حقوقك بالنظریه مستقل اولماسی ایچون دینك اوکا استقلال بخش ایتمسی لازمدر . بوده انجق اصول فقهده انقلاب یاپمقله اولور .]

اجتماعیات

[حرث ، مدنیت تمدن] . . . . عمر سیف الدین

[هر امتك بر مدنیتی واردر . انسانیتك مشترك مالی اولان علم ، اصول و فن کبی مؤسسه‌لرك مجموعنه (تمدن) نامی ویریله‌بیلیر . بو صورتله بز اوروپالیلردن یالکز تمدن آلاجغز ، ناصلکه عربلردن اسلامیتله برابر اسلام مدنیتنی آلمشز ، حرث خارجدن آلنماز بناءً علیه حرثمز تمامیله ملیدر . نه اوروپالیلردن ، نه ده دیگر ملتلردن آلنمش دکلدر .]

فقه

[فقهانك تملیك عین اوزره وارد اولان اجاره‌لرك عدم صحتی حقنده یا کلش استدلاللری ، و بو خصوصده پك صریح اولان آیت جلیله‌یی تأویل مجبیلری] . منصوری زاده سعید

اسلام حوادثی

[جهاد خبرلری ، رسمی تبلیغاته کوره]

نسخه‌سی ۶۰ پاره‌در

توزیع یری « زمان کتبخانه‌سیدر »

مطبعهٔ خیریه و شرکاسی

İslâm Mecmuası

Şiârı: "Dinli bir hayat, hayatlı bir din"dir.

Yıl: 2 Sayı: 27 28 Cumâdelâhire 1333 Müdürü: Halim Sabit

30 Nisan 1331

[13 Mayıs 1915]

Cilt 3

KUR'ÂN-I KERÎM

FIKIH

[Osmanlı Devleti tâ bidâyetinde teşrî salâhiyetini istîmal etti. Fakat bilâhare fakihlerine Abbâsiye devrini iadeye çalıştılar. Devlet askerlik, arazi ve maliye gibi hususlarda kanunlar yapmakta devam etti. Fakat bu kanunları fıkıhla teşdid edenler bulunmadı. Tanzimatçılar bi'l-amel dinde inkılâp yaptılar. Hukuk ile ilmi dinden ayırdılar. Fakat bu inkılâbın ilmî nazariyelerini tesis edemediklerinden iş yarım kaldı. Hukukun bi'n-nazariye müstakil olması için dinin ona istiklal bahş etmesi lazımdır. Bu da ancak usûl-i fıkıhda inkılâp yapmakla olur.]

İÇTİMÂİYAT

[Her ümmetin bir medeniyeti vardır. İnsaniyetin müşterek malı olan ilim, usûl ve fen gibi müesseselerin mecmûuna (temeddün) namı verilebilir. Bu sûretle biz Avrupalılardan yalnız temeddün alacağız, nasıl ki Araplardan İslâmiyetle beraber İslâm medeniyetini almışız, hars hariçten alınmaz, binâenaleyh harsımız tamamıyla millidir. Ne Avrupalılardan, ne de diğer milletlerden alınmış değildir.]

FIKIH

İSLÂM HAVÂDİSİ

Nüshası 60 paradır. Tevzî Yeri: "Zaman Kitaphânesi"dir.

Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı

İslâm Mecmuası

Müslümanların fâidesine çalışır. On beş günde bir çıkar.

Sayı 27 28 Cumâdelâhire 1333 – 30 Nisan 1331 Yıl: 2

KUR'ÂN-I KERÎM

Sûre-i Bakara[150]

Bismillâhirrahmânirrahîm

وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ اٰمِنُوا بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ...وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ

(91) *Bunlara (Allah'ın inzal ettiğine*[151] *iman edin.) denilince (Bize inzal ettiğine*[152] *iman etmişiz.) derler ve imana davet oldundukları bu kitabın hak olduğu onların nezdinde olanla musaddak bulunduğu halde yine iman etmiş olduklarının gayrısını*[153] *inkâr ederler. Sen*[154] *de ki (Eğer kitabınıza müminlerden iseniz ne için Allah'ın evvelce gelen peygamberlerini katlettiniz? (92) Ve Musa gelip izhâr-ı mûcizât etmiş iken gaybûbetinde buzağıya taparak zalimlerden oldunuz.) (93) Peymânınızı aldık, Tur'u üzerinize ref' ettik. (Verdiğimizi kuvvetle alın işitin.) dediğimizde (İşittik.) dedikleri halde kalplerinde küfür ile âlûde icl muhabbeti cay-gir olduğundan yine isyan ettiklerini yâd ile de ki (Kitabınız böyle kabahati emretmez, onun müminlerinden iseniz bu çirkin iman nedir?) (94) Yine de ki (Dâr-ı âhiret*[155] *nâsın gayrısına olmayıp taraf-ı Bârî'den size mahsus olduğu iddiasında sadıklardan iseniz mevti temenni edin.) (95) Onların elleriyle işledikleri seyyiâtı ve Cenâb-ı Hakk'ın zalimleri bildiğini rânâ bildikleri için ebeden temenni-i mevt etmezler*. **[628-2]**

FIKIH

İcmâ
Osmanlılar ve Teşrî Salâhiyeti

Osmanlıların da evvelki asırları Emevî ve Abbâsîler devrinden hemen farksız olarak geçti. Sultanlar idare, icra cihetine bakarlardı. Hocalar da yeni hadiselerin hükümlerini eski kitaplarda arayarak teşrî ediyorlardı.

150 Başı 26. sayıda.
151 Kurân-ı Kerîm'e.
152 Tevrat'a.
153 Tevrat'ın gayrısını.
154 Ya Muhammed sen.
155 Murad cennettir.

Hulefâ-i Râşidîn devrinden sonra gerek Emevî ve Abbâsîlere, gerek tavâif-i mülûk ve eski Osmanlılara ait parlak muvaffakiyetlerin hepsi ya İslâmiyet'in îcazlı bir tesiri, ya bir dâhinin iyi tedbiri, yahut taze bir Müslüman milletin kahramanlığı neticesidir. Yoksa, İslâm tarihinin ötesinde berisinde çokluk ile görülen parlak sahifelerin hiçbiri gayritabiî bir sûrette teşekkül eden Emevî, Abbâsî, tavâif-i mülûk hilâfet ve emâretlerinin teşkilatı mahsulü değildi.

Fakat eskiden beri Türklerin ruhunda mevcut olup gizliden gizliye tesirini icra eden yasanın gayri mektub kanunları Osmanlıları oldukça bir hükûmet halinde yaşatabiliyordu. Bunun gizli tesiri azalmaya başlayınca sultanlar, halifeler bazı kanunlar yapmak ihtiyacı duydular, icabına göre kanunlar vaz' etmeye başladılar.

Mütedeyyin olmakla beraber henüz şekilcilik esiri bulunmayan Osman Gazi hazretlerinin kanun vaz' ettiği, Aşıkpaşâzâde tarihinde (sahife 20) masturdur: "Ve dahi her kime kim bir tımar verem onun sebepsiz elinden almayalar ve hem ol öldüğü vakitte oğluna vereler ve eğer küçücük dahi olursa vereler, hizmetkârları sefer vakti olucak sefere varalar ta ol sefere yarayınca ve her kim kanun düzerse Allah ondan razı olsun ve eğer neslimden bir kişi bu kanundan gayrı kanun koyacak olursa edenden ve ettirenden Allahu teâlâ razı olmasın."

Fakat sonraları Osmanlılık âlemine de şekilcilik girdi. Emevî, Abbâsî hilâfeti **[629-3]** zamanlarındaki muktedir fakihlerin az âlim olan halefleri yine teşrî salâhiyetini ele aldılar. Bir müddet için Osmanlılık âlemi de şeklen Emevîler, Abbâsîler devrinden farksız olarak yürüdü.

Maamâfih Osmanlı Devleti, sultanlar teşrî salâhiyetinin kendi ellerinde bulunması lazım geldiğini yavaş yavaş anlıyorlardı. Fakat birden bire bu vadide büyük hatvelerle ilerleyemezlerdi. Hükûmet tarafından ihtiyaca göre vaz' olunan bu hükümlere sade "kanun" nâmı veriliyor, bunlar ahkâm-ı fıkhiyeden olarak tanınmıyordu. Bazen de mesela Rumeli Hıristiyanlarından fethedildiği halde arazi-i harâciyeden addolunmayarak Ebussuud Efendi'nin fetvasıyla arazi-i emîriye adedine geçiyordu. Halbuki bu vaz' olunan kanunlar müteazzıv kuvve-i müeyyideyi hâiz sîret kaideleri demekti. Bunlar ile bazı fiil ve hadiselerin hüsn ü kubuhları resmiyet kesbediyordu. Bu nokta-yı nazardan şu kanunlar ile fıkhî hükümler arasında zerre kadar fark yok idi. Aynı zamanda fıkhî hükümler İslâm örfünün resmiyet kesbetmiş birer şekli ise, sultan ve halifeler tarafından vaz' olunan kanunlar da bundan başka bir şey değildir.

Sultanlar, halifeler irade ve fermanlarıyla umumi vicdanda yaşayan bir örfe resmiyet vermekten başka bir şey yapmamışlardı: Vicdân-ı umumide yaşayan bir şeyin kıymeti müsbet olduğuna göre fiili, menfi olduğuna göre terki rızâ-yı Bârî'ye muhalif olamazdı. Çünkü bunlar ya mâruf, ya münker demekti. Şu halde bu kanunların netice-i meâli mârufu emredip münkeri nehyetmekten ibaret idi. Bu ise nasların sarâhatle amelinden başka bir şey değildi. Aynı zamanda bu hükümleri vaz' edenler İslâm cemaatinin maddi ve manevi intihâbına mazhar olduğuna ehliyet sahibi olup kararları mutâ' ve resmî demekti.

Binâenaleyh bu kanunların bir hükm-i şer'î ifade edip ahkâm-ı fıkhiyeden olduğuna şüphe edilemezdi. Askerlik, maliye, defter-i hâkânî ve alelumum arazi meselelerine ait ka-

ideler tamamıyla milli örfe göre tanzim edildiği halde fakihler bu kaideleri nazariyât-ı fıkhiyeye tevfîk etmeyi düşünemiyorlardı. [630-4]

Maamâfih nasıl olursa olsun makâm-ı hükûmet ve hilâfetin teşrî salâhiyetinden mahrumiyeti câiz olmadığı Osmanlı sultan ve halifelerince anlaşılmaya başladı. Git gide bu cihet bütün sarâhatiyle meydana çıktı. Tanzimat-ı Hayriye ilanı da bunun bir nevi tecelliyâtından başka bir şey değildi.

Filhakîka Tanzimatçılık bi'l-amel dini, dünyevi muamelelerden tasfiye sûretiyle tecelli etmiştir. Hukuku dinden ayırmak sûretiyle hem din tamamıyla manevileşerek teâlî edecekti, hem de devlet teşrî salâhiyetini iktisap ederek gerek memleketi ve gerek adaleti daha iyi sıyânet edebilecekti. Fakat maatteessüf Tanzimat bu dini tasfiyesini iyi bir sûrette yapamadı. Çünkü içtimai meselelerde amellerin ıslahından akdem ilimlerin tashihi lazımdır. Tanzimat bi'l-amel yaptığı işleri bi'l-ilim yapamadığı için hakkıyla muvaffak olamadı. Din yine bir kısım dünyevi muamelelerle âlûde kaldı. Fetvâhâne ve medreseler kemâ fi's-sâbık mehâkim-i şer'iye , kassâm ve eytâm işleri gibi dünyevi muamelelerle iştigal devam etti. Dinin cevher-i asliyesi olan ibâdât ve îtikadât yani terbiyet-i diniye vazifesi tamamıyla mühmel kaldı. Aynı zamanda devlet de tamamıyla bir (devlet-i şâria) mahiyetini iktisap edemedi. Çünkü bi'n-nazariye hâlâ hakk-ı teşrî ve hakk-ı kazâ Fetvâhâne'ye aitti. Yeni bir usûl-i fıkıh tesisiyle ulûm-ı İslâmiye'de bir inkılâp yapılmadıkça hukuk dairesi din dairesinden ayrılmayacak ve hukuk dairesinde hâkimiyet-i fetva yerine hâkimiyet-i millet kâim olmayacaktı. Tanzimatçılığı idare edenler, yaşamak isteyen bir devletin teşrî salâhiyetinden mahrumiyeti câiz olmadığını anlamakla beraber, bunun tatbikatında acemilik gösterdiler. Maamâfih o zamana göre bu hal tabiî idi. Tanzimatçılar başka sûretle hareket edemezlerdi. Bir millet yabancı milletleri taklit ederken yalnız nef' ve zarara ait kaidelerini alır, hüsün ve kubha taalluk eden kaidelerini alamaz. Hüsün ve kubha ait kaidelerde ihtiyâc-ı zamanın tesiriyle ıslahat yapılacağı zaman milli umdelere istinat etmek yani dinin şer'-i mücmeliyle milli vicdanın örflerine müracaat eylemek iktizâ eder. Bu sûretle milli vicdan ve milli seciye bozulmadan maksada daha iyi [631-5] ulaşılır. Din öyle bir kuvvettir ki onu yalnız kendisi tahdit edebilir. Hukuk meselelerinin devlete ait olduğunu bizzat din söylemelidir ki bu aidiyet kat'î bir hakikat-i milliye mahiyetini iktisap edebilsin. Tanzimat'tan evvel hukuk ve ilim daireleri de din dairesi gibi Fetvâhâne'ye aitti. Tanzimat, Fetvâhâne'nin hâricinde olarak yeniden bir Adliye Nezâreti'yle Maârif Nezâreti ihdâs etti, yeni mahkemelerle yeni mektepler, dârülfünûnlar tesis etti. Bunu yaparken Fetvâhâne yalnız ibâdât ve îtikadât meseleleriyle uğraşacak, milletin terbiye-i diniyesiyle iştigal edecek diyemedi.

Bu sûretle memlekette birbirine muhalif umumi bir ikilik husûle geldi: Kanunda ikilik, mehâkimde ikilik, tahsilde ikilik, ilimde ikilik, bütün hayatta ikilik... Bu hale (isneyniyet-i devlet) denilebilir.

İçtimâiyatımızda husûle gelen bu ikilik nazariyât-ı içtimaiyemizdeki ikiliğin zaruri bir neticesidir. Eski nazariyelerle yeni milli örflerimiz tevhid ve telif edilerek milli nazariyeler, yani milli bir hukuk, milli bir usûl-i fıkıh, milli bir ahlâk, milli bir siyaset, milli bir iktisâdiyat, milli bir bedîiyat, hatta milli bir felsefe teşekkül etmedikçe vahdet-i milliye husûle gelmez.

Mesela medreseler dinî ve milli medreseler diye ikiye ayrılarak ilmî medreseler ait olduğu Maârif Nezâreti'ne tevdî edildikden sonra dinî medreselerden ibadetleri, îtikadları canlandırarak millette hakiki bir hayat-ı diniye uyandırabilecek dinî mürebbîler yetiştirilecekti. Fetvâhâne ibâdât ve îtikadâtın tashih ve tanzimine, terbiye-i diniyenin hüsn-i icrasına hasr-ı mesâî edecekti. Madem ki adliye teşkilatı yapıldı, artık tevzî-i adalet münhasıran oraya ait olacaktı. Bâb-ı celîl-i meşîhat, adliye ve maârif işlerini ait oldukları nezâretlere bırakarak umûr-ı diniye ile terbiye-i diniye cihetini bihakkın vazife edinecekti... ilh.

Maamâfih Tanzimatçılar hastalığı iyi teşhis etmişlerdi. Bu devletin hukuk dairesinde teşrî salâhiyetini tamamıyla ihrâz etmek tarikinden başka bir sûretle **[632-6]** yaşayamayacağı hakkındaki kanaatlerinde büyük bir isabet vardı. Fakat bu hastalığın tedavisi hususunda büyük hatalar irtikâb edilmekle beraber makâm-ı saltanat doğrudan doğruya teşrîe başlamıştı. Eski teşkilata benzemeyen Osmanlı teşkilat-ı içtimaiyesinin doğurduğu yeni hadiselerin yeni kavâid-i hukukiye ile idaresi lüzumuna kanaat getirilmiş idi; devlet artık bütün hukuki hadiseler hakkında icabına göre kanunlar vaz' ediyordu.

Kanun-ı Esâsî ikinci defa olarak ilan edilip Meşrutiyet devri başlamasıyla hayat-ı teşrîiye daha ziyade vuzûh peydâ etti. Velâyet-i hukukiye resmen millete rücû ederek onun vekilleri umûr-ı hukukiyede teşrîe başladılar. Bunların bu teşrî hususundaki salâhiyetleri de millet ve ümmetçe bi'l-icmâ kabul edildi.

İşte görülüyor ki bugün zât-ı pâdişâhî, velâyet-i hukukiyenin yani kuvve-i teşrîiye ile kuvve-i icrâiyenin mümessilidir. Aynı zamanda sıfat-ı celîle-i hilâfeti hâiz olmak cihetiyle velâyet-i diniyenin de nigehbânıdır.

Bu sûretle devletin riyâsetiyle Fetvâhâne'nin riyâseti aynı zâtta içtima ediyor. Bu zat padişah olmak haysiyetiyle hâkimiyet-i milliyeyi, halife bulunmak haysiyetiyle de hâkimiyet-i fetvayı temsil ediyor. Şu kadar var ki hâkimiyet-i milliye yalnız hukuk dairesinde, hâkimiyet-i fetva da yalnız din yani ibâdât ve îtikadât dairesinde nâfizdir. O halde bu iki türlü hâkimiyeti yahut bu iki türlü velâyeti - velâyet-i hukukiye ile velâyet-i diniyeyi- ayrı ayrı mevzû-ı bahis etmek iktizâ eder.

Halim Sabit

İÇTİMÂİYAT

Hars, Medeniyet, Temeddün
1

İşte her vakit kullandığımız üç kelime... Bunların en doğru mânâlarını biz ancak içtimai şe'niyette bulabiliriz. O halde müessese nedir? Evvela bunu anlayalım. **[633-7]** "Müessese, fertlerden evvel mevcut olup da kendisini fertlere cebrî yahut ihtiyarî bir sûrette kabul ettiren bir idrak tarzı, yahut amel tarzıdır." Hukuki kaideler, dinî itikatlar ve dinî âyinler, lisanın sarf ve nahiv kaideleriyle telaffuz tarzı, imla, yazı ve ilh. gibi... Bir uzuv nasıl müstakil ve münferit değilse müesseseler de öyledir. Bir müstehâsatçı tek ve eski

bir kemik bulur. O kemikle iskeleti tayin eder. Ondan sonra o iskeletin içinde elindeki tek kemiğin mahiyetini anlar. Mesela bir dil, bir kalp alınız. Dil yalnız olursa sığır dili veyahut başka bir hayvanın dili olduğunu nasıl anlayacaksınız? Yalnız bir kalb... Bunun da mahiyeti, içinde bulunduğu uzviyete göredir. Memeli hayvanların, balıkların kalpleri, kuşların, et yiyen hayvanların mideleri hep başka başkadır. İşte böyle bir uzvun mahiyetini anlamak için hangi uzviyete mensup olduğunu ve o uzviyet içinde diğer uzuvlara nispeten hangi mevkii hâiz olduğunı anlamak lazımsa tıpkı bunun gibi bir müesseseyi de, mensup olduğu içtimai zümreyi tayin etmedikçe, anlamak kâbil olamaz. Müsseseler birbirleriyle muhtelif sûretle birleşirler.

1. Müesseseler bir milletin muayyen hududu dahilinde tenazum[156] ettikleri zaman husûle getirdikleri ahenk "hars" nâmını alır.

2. Müesseseler bir dine mensup milletlerin mecmûu olan bir "ümmet" yani bir "beynelmileliyet" dairesinde terekküb ettikleri zaman bundan çıkan mecmuaya "medeniyet" denilir.

3. Müteaddid ümmetlerin arasında intişar eden yahut etmekte bulunan müesseselerin mecmûuna da "temeddün" ismi verilir.

...

Medeniyetin başlıca esası dindir. İbâdât ve îtikadât gibi diğer bütün müesseseleri de din doğurmuştur. İçtimâiyat ilmi, dinî hadiselerin ibtidâiyetini **[634-8]** ilk defa gösterince herkes şaştı. Halbuki bunlar bütün diğer hadiselerin tohumu idi. İçtimai hayatın muhtelif tezahürleri hep dinden çıktı. Bu tezahürlerin unsurları dinde mündemiçtir. Fakat mültebis bir halde idi. Sonra ayrıldı. Birbirleriyle binlerce şekilde terekküb etti. İlim ve şiir menkıbe ve ustûrelerden, resim ve heykeltraşlık dinî müzeyyenâttan ve merâsimden çıktı. Hukuk ve ahlâk âyin ameliyelerinden doğdu. İlk şekilleri olan dinî îtikadlar bilinmese dünya fikrinin ebediyet ve ruha dair olan idrakimizin ne olduğu anlaşılmaz. Akrabalık esasen dinî bir râbıta olarak başladı. Ceza, mukâvele, hibe, nezir ise keffârevî, mukavelevî, teşârikî, teberruî ve ilh. kurbanlardan çıktı. Sonra bir millete ait olan dinden doğma müesseseler takım takım ayrıldılar. Ahlâki, hukuki, iktisadi, bedîî müesseseler halinde sinn-i rüşde erdiler. Ve ayrı ayrı birleşerek - dinî manzumenin yanında- bu unvanları hâiz manzumeleri meydana getirdiler.

...

(Temeddün) ilmî usûllerden, fenlerden, aletlerden ibarettir. Ve "beyne'l-ümem"dir. Yaşadığımız asrın beyne'l-ümem bir temeddünü olduğu gibi Müslüman milletlere mahsus olmak üzere beynelmilel bir (İslâm medeniyeti) ve yalnız Türklere mahsus bir (milli Türk harsı) mevcuttur. Müesseselerin böyle üç türlü ahenk teşkil edebilmesi için üç türlü nâzımın bulunması iktizâ eder.

1. Lisan

2. Din

3. İlim

156 Tenazum: Coordonner.

Müesseseler bir lisanın hususi rengiyle mülevven olarak terekküb ettikleri zaman (hars) meydana gelir. Lisanı terkip eden kelimeler bir takım "idrak adeseleri"dir. Eşyayı onların arasından görürüz. Mesela Türkçede olan sıfat sonra mevsuf zikredilir. Biz "beyaz at" deriz. Acemler "esb-i sefîd" derler. İşte bu birbirinden farklı bir görüşdür. Arapça "hüsün ve kubuh" hem "güzellik ve çirkinlik" **[635-9]** hem "iyilik ve kötülük" mânâsını ifade eder. Halbuki Türkçede bu kelimelerin çifte mânâları yoktur. Arapça'da tesniye, te'nîs tezkîr, i'râb gibi hususiyetler bulunduğu halde Türkçe'de yoktur. Hasılı, lisan "içtimai bir güzellik" mahiyetindedir. Bu güzellik gördüğü müesseselere aynı görüşle bir vahdet verir. Ve "hars" bir milletin zihin ve hassasiyet melekeleri, yani vicdanı hükmündedir.

Lisan gibi "din" de içtimai bir güzelliktir ki hayatı kendine mahsus bir rü'yet zâviyesinden gösterir. Bu da görüşteki vahdetle, mer'iyyâtındaki medeniyet nâmını verdiğimiz ahengi husûle getirir.

"İlim" de içtimai bir güzellik mahiyetindedir. Kâinatı bize bir takım cuz'un lâ-tecezzâlardan ve esîr-i seyyâlesinden mürekkep gösteren kaşlarımızın altındaki uzvî gözlerimiz değildir. Bize eşyayı ilmin tasavvur ettiği şekillerde gösteren içtimai gözden başka bir şey değildir. O halde cuz'un lâ-tecezzâ ve esîr-i ilim göz ile görülmüş bir takım içtimai müşahedelerdir. Bu müşahedelerin mecmûuna "temeddün" denilir ki asla bir millete yahut bir beynelmileliyete münhasır değildir. Ve beyne'l-ümem bir mahiyeti hâizdir.

- O halde "millet" zümresini ayıran nedir?

- Lisandır.

- "Beyne'l-mileliyet" zümresini tefrik eden nedir?

- Dindir.

- "Beyne'l-ümemiyet" zümresini temyiz eden ise?

- İlimdir.

Ve müesseselerin lisânî bir şîrâze ile birleşmesinden hars, dinî bir şîrâze ile birleşmesinden medeniyet, ilmî bir şîrâze ile birleşmesinden temeddün husûle gelir.

* * *

Bu üç lafzın içtimai şe'niyyette hududlarını bir dereceye kadar anladık. Artık şimdiden sonra ne yapacağımızı ve ne yapmayacağımızı tasarlayabiliriz: **[636-10]**

1 - Avrupa'dan (Japonlar gibi) yalnız temeddün alacağız. Çünkü beyne'l-ümemdir.

2 - Avrupa'dan kat'iyen "medeniyet" almayacağız. Çünkü bu beynelmileldir ve Avrupa ve medeniyeti Hıristiyan olan Avrupa milletlerine mahsusdur. Bizim beynelmileliyetimiz İslâmlıktır. Medeniyetimiz de Müslüman milletlere has olan "İslâm medeniyeti" olacaktır.[157]

3- Harsa gelince, onu ne Avrupa'dan ne başka yerden... Onu hiç hiçbir yerden almayacağız. Bütün milletlerinki gibi bizim harsımız da millidir. Lakin yazık ki bugüne kadar biz onu arayıp bulamamışız.

Ömer Seyfeddin

157 Maamâfih medeniyet tekâmül eder. Eski İslâm medeniyeti Arap harsından doğmuştu. Yeni İslâm medeniyeti, başta Türk harsı olmak üzere bütün İslâm milletlerinin harsları mecmûundan doğacaktır.

FIKIH

İçtihat Hataları

Fukahâ "icâreyi" bedel mukabilinde menâfi-i temliktir diye tarif ediyorlar ve sonra: Aynları temlik üzere cereyan eden icârelerin sahih olmadığına kâil oldukları için bu kabilden olan icârelerin adem-i sıhhatini beyan ederler iken "çünkü icâre, temlik-i menâfiden ibarettir, icâre öyle tarif olunur. Menfaat ise arazdır, ayn değildir. Binâenaleyh temlik-i menâfi tabiri, bu gibi aynları temlike şâmil olamaz" diyorlar.

Kütüb-i fıkhiyeden herhangisine müracaat edilecek olur ise görülür ki fukahâ, bu kabilden olan icârelerin adem-i sıhhati iddialarını böyle, icârenin temlik-i menâfi diye tarifi üzere tesis ediyorlar, bunlardan her hangisinin adem-i sıhhatini beyan edecek olurlar ise arzettiğim veçhile "Çünkü icâre temlik-i menâfidir. O sûretle tarif edilir." diye sebep ve illet ve beyan ediyorlar.

Mesela: Bir müddet için suyunu kullanmak kendi menâfiine sarf ve istihlâk etmek üzere bir kuyuyu istîcar etmek sahih değildir. Çünkü bu sûrette araz **[637-11]** olan menfaat değil de ayn kabilinden olan su temlik ediliyor, ayn olan su, sarf ve istihlâk olunuyor. İcâre ise böyle temlik-i ayn değil, temlik-i menfaatten ibarettir diye beyânatta bulunuyorlar.

Farz edelim fukahânın zu'm ettikleri gibi temlik-i menâfi tabiri temlik-i ayn üzere cereyan eden icârelere şâmil olmasın.

Şu halde icâreyi temlik-i menâfi diye tarif, temlik-i ayn üzere vârid olan icârelerin adem-i sıhhati üzere tesis olunmuş ve onun neticesi olmak üzere kabul edilmiş bir tarif olmaz mı? Çünkü bu kabil icârelerin sıhhati takdirinde artık icâre, bunlara şâmil olmayan, bunlara şümulü farz edilmeyen temlik-i menâfi tâbir-i kâsırıyla tarif olunur mu? O sûrette: Temlik-i ayn üzere vârid olan icâreler sahih olduğu halde bunlara şâmil olmuyor diye tarif, açıktan açığa nakz edilmez mi?

Tarifler, daima muarrefe tâbi olur, muarrefin derece-i şümulü ne ise tarif de ona göre vaz' olunur, muarrefin şümulü nispetinde teşmil edilir. Binâenaleyh tarifden evvel muarrefin efrâd ve ağyârı yani muarref ne gibi şeylere şâmil olup olmadığı bilinmek iktizâ eder. Çünkü tarif muarrefin bütün efrâdını dâire-i şümulünde cem eder. Ağyârını da men eder sûrette vaz' olunmak lazım gelir. Bunlar, tariflerin şerâit-i esâsiyesindendir. Bu yolda vaz' olunmayan tarif, sahih değildir.

İşte tariflerin şu mukteziyâtına nazaran icâre hakkında vaz' olunacak tarif, evvel emirde aynları temlik üzere cereyan eden icârelerin sıhhat ve butlânı hakkında bir hükmün sebk etmesini iktizâ eder. Çünkü icârenin tarifi, bunların sıhhati takdirinde başka, butlânı takdirinde başka türlü olması lazım gelir. Bunların butlânı kabul edilir ise ağyar-ı muarrefden olurlar da tarifin bunlara şâmil olması icap eder. Ve bu sûrette bunlara şâmil olmadığı iddia ettikleri temlik-i menâfi tabiriyle tarif olunabilir. Yok bilakis sıhhatine kâil olurlar ise o takdirde efrâd-ı muarrefden olurlar da onlara şâmil olmayan temlik-i menâfi tabiriyle tarif sahih olmaz.

[638-12] Hülasa: Sûret-i tarifin şümul noktasından tayini için tarifden evvel o gibi icâreler hakkında sahîhtir veya bâtıldır diye bir hükmün sebk etmesi icap eder.

Binâenaleyh eğer fukahâ icâre hakkında vaz‘ ettikleri tarif şerâiti dairesinde vaz‘ olunmuş bir tarif sahîhtir diye iddia ediyorlar ise o halde bu kabil icârelerin butlânı nazarlarında teayyün etmiş de sonra onun neticesi olarak o gibi icârelere şâmil olmayan temlik-i menâfi diye tarif etmişler demek olur. Yoksa muarrefin ağyârı bilinmeden nasıl tarif olunur?

Şu halde bir de artık bu gibi icâreler sahih değildir. Çünkü icâre temlik-i menâfidir, öyle tarif olunur, emek olur mu?

İşte arzettiğim veçhile kütüb-i fıkhiyeden hangisine müracaat edilirse edilsin görülür ki fukahâ, icâreyi, temlik-i menâfidir diye tarif ediyorlar ve bu gibi icârelerin adem-i sıhhatini beyan sırasında da "çünkü icâre temlik-i menâfidir, öyle tarif olunur" diyerek bunların adem-i sıhhatine hüküm, tarif neticesidir, tarifden neşet etmiştir, demek istiyorlar.

Hiç tarif üzerine sebk eden hüküm, tarifin neticesi olur mu?

İcâre neden temlik-i menâfi diye tarif olunuyor? İzah ve tafsîl ettiğim veçhile temlik-i ayn üzere cari olan icâreler sahih olmadığı için değil mi? Bir de bilakis icâre o yolda tarif olunduğu için o kabilden olan icâreler sahih değildir denilebilir mi?

Artık bu, "icâre temlik-i menâfidir diye tarif olunuyor, çünkü temlik-i ayn üzere vârid olan icâreler sahih değildir. Temlik-i ayn üzere vârid olan icâreler sahih değildir, çünkü icâre temlik-i menâfidir diye tarif olunuyor." demek olmaz mı?

Hiç böyle aks edilerek delil-i davâ, davâ-yı delil olur mu? Bu müsâdere ale'l-matlûb, devr değil de nedir?

Bir de şu cihete atf-ı nazar edelim. Şöyle ki: Beyânât-ı sâbıka, - arzettiğim veçhile- [**639-13**] menâfi tabiri ayna şâmil değildir. Çünkü menfaat arazdır ayn değildir gibi örfe müstenid olan şeylerde felsefe esaslarını, araz, cevher taksîmlerini esas ittihaz ederek fıkıh ve şerîatın esası olan örfe muhalif bulunan sözleri kabul edildiği takdire göredir.

Yoksa örfte bu gibi icârelerde sarf ve istihlâk olunan aynlar menâfiden mâduttur. Mesela ot çayırın, süt koyunun, su kuyunun menâfiinden add olunur ve binâenaleyh temlik-i menâfi tabirinin bu gibi icârelere sıdk ve şümulünde iştibâh olunmaz.

Fukahâ, icâreyi alâ hilâfi'l-kıyasdır diye o kadar tazyîk ediyorlar ki kolaylıkla hiçbir nev‘ icârenin cevazına kâil olamıyorlar da böyle hilâf-ı akıl ve mantık sözlerde bulunuyorlar. Hiç "temlik-i ayn" veyahut tâbir-i âharla "istihlâk-i ayn" üzere cereyan eden icâreler men olunabilir mi? Bu nev‘ icâreye olan ihtiyâc-ı nâsdan ve her türlü bu kabil icârelerin cevaz ve sıhhatini teyit eden esbâb ve ilelden nazar kat' olunsa da bunların cevaz ve sıhhati için yalnız "فَاِنْ اَرْضَعْنَ لَكُمْ فَاٰتُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ"[158] âyet-i celîlesi kâfidir. Bu âyet-i celîleden daha kat'î daha sarih bir delil daha tasavvur olunamaz. Bu âyet-i celîle, açıktan açığa irzâ mukabilinde ücret verilmesini emretmiyor mu? İcâresiz ücret olur mu? İrzâ, ayn olan sütü istihlâk değil mi?

Artık şer‘an ayn olan şeyleri sarf ve istihlâk etmek üzere icâre akdolunamaz. Bilmem nasıl nedir?

158 Kur'ân-ı Kerîm, Talak-LXV, 6: Sizin için çocuğu emzirirlerse onlara ücretlerini verin.

Bu âyet-i celîle bu kadar sarih ve kat'î olarak istihlâk-i ayn üzere icârelerin cevazına delâlet ettiği halde bunu da tevil ediyorlar da süt ana öyle sütü için değil hizmet için istîcar olunurmuş, maksat süt değil de hizmet imiş, bu âyet-i celîlenin tevil-i fıkhiyesi böyledir, diyorlar. Hiç süt anadan çocuğun kıvâm-ı hayatı olan süt maksat olmaz da başka maksat olur mu?

Mansûrîzâde Said

[640-14]

İSLÂM HAVÂDİSİ

Cihat Haberleri
Karargâh-ı Umûmî'nin Resmî Teblîgâtına Göre

15 Nisan 331 tarihinde Karargâh-ı Umûmî'den tebliğ olunmuştur.

1. Düşman Gelibolu şibhicezîresinde Kabatepe ve cenûbî sevâhilinde teşebbüsâtını tekrar ediyor ve tarafımızdan muvaffakiyetle tardına devam olunuyor.

Dün Kumkale civarına yeniden düşman kuvâ-yı cedîde ile taarruz teşebbüsünde bulunmuş ise de üç adet makineli tüfenk terk ederek çekilmeye mecbur edilmiştir.

2. Kafkas cephesinde hudut yakınında ve "Milo" şimâlinde düşmanın ileri kıtaatımıza karşı yaptığı gece taarruzu telefâtla püskürtülmüştür.

3. Diğer cephelerden mühim bir malumat yoktur.

16 Nisan

1. Kumkale civarına çıkan düşman, gemi ateşleri altında muannidâne sebat etmeye çalışmış ise de kıtaatımız tarafından kâmilen tard edilmiş ve elyevm boğazın Anadolu kısmında hiç düşman bırakılmamıştır. Gelibolu şibhicezîresinde Kabatepe civarında sahilde kalan düşman kuvvetleri sefâin-i harbiyenin ateşleri himayesinde sebat etmeye çalışmaktadırlar. Şibhicezîrenin diğer nukâtından düşman çıkarılmıştır.

2. Dün boğaz bataryalarımızın ateşleriyle Fransızın (Jeanne d'Arc) zırhlı kruvazörü hasara uğramış ve bu tesir ile kruvazörde yangın zuhur ederek ateş içinde Bozcaada'ya çekilmiştir.

Keza dün bir İngiliz torpido muhribi medhal civarında batırılmıştır.

3. 14 Nisan'da düşmanın on altı zırhlısıyla müteaddid torpido muhriplerinin boğazda ileri bataryalarımıza karşı icra eyledikleri teşebbüs şu veçhile neticelenmiştir:

Bataryalarımıza ve avcı siperlerine karanlık basıncaya kadar binlerce mermi endaht etmelerine mukabil bir zabit ile üç askerimiz hafifçe yaralandı. Sed-

dülbahir önünde iki düşman nakliye sefînesine birçok isabetler vuku bulmuş ve birisi der-akab karaya oturmuştur. Nakliye gemilerinin civarında bulunan asker dolu birçok sandallar ve römorkörler ile cer edilen müteaddid mavnalar römorkörlerle birlikte batırıldı. Majestic ve Triumph zırhlıları hasârâta uğrayarak hatt-ı harpten çekildi.

4. İki gündür düşman sefâini Boğaza karşı bahren teşebbüste bulunmamıştır.

5. Diğer dârülharekâtlardan şâyân-ı kayd malumat alınmamıştır. [**641-15**]

17 Nisan

1. Gelibolu şibhicezîresinde Kabatepe civarında dar bir sahadan kurtulmaya çalışan düşmanın dünkü hareket teşebbüsleri telefât-ı külliye ile men edilmiş ve düşman sahilin beş yüz metre kadar yakınına gemi ateşlerinin himayesine ilticâ ettirilmiştir.

2. Düşmanın bir kısım filo himayesinde dün Saros körfezinde teşebbüs ettiği ihrâc ameliyâtı ise tamamıyla akîm kalmıştır.

3. Diğer dârülharekâtlarda şâyân-ı ehemmiyet bir hadise olmamıştır.

18 Nisan

1. Mütemâdî taarruzlarımızla Kabatepe mevziinden şimâle, Arıburnu cihetine[159] sürülen düşmanın sol cenahındaki kıtaatı yanından müessir topçu ateşlerimizden kurtulmak için dün ileri hareket teşebbüslerinde bulunmuş ise de süngü hücumuyla yine eski mevzilerine, sahile tard ve def edilmiş ve bu sırada cephane ve türlü malzemesiyle beraber düşmandan iki makineli tüfenk daha iğtinâm edilmiştir.

Seddülbahir burnundan sahilin mestur kısımlarına çıkarak tehaffuz eden düşman kuvveti ise Anadolu sahilindeki bataryalarımızın ateşleri altında barınamayacak vaziyette kalmıştır.

2. Düşman sefâin-i harbiyesi karada güç hal ile tutunabilen kuvvetlerini büyük çaplı ateşleriyle himayeye mecbur kaldığından boğaza karşı bir teşebbüsleri vâki olamıyor

3. A. E. 2 Avustralya İngiliz tahtelbahri[160] birkaç gün evvel Marmara denizine girmek teşebbüsünde iken sefâin-i harbiyemiz tarafından batırıldı. Üç zabit ile 29 neferden mürekkep olan mürettebâtı esir edildi.

4. Suriye sahilinde İskenderun körfezi üstünde uçurdukları bir deniz tayyâresi ateşlerimizle sakatlanarak denize düşürülmüş, tayyâre enkazı o civarda dolaşan Fransız kruvazörü tarafından toplanmıştır.

5. Diğer cephelerde mühim yeni bir şey yoktur.

159 Arıburnu: Kabatepe'nin 3 bin 800 metre şimâlinde ve sahildedir.

160 Tahtelbahr: Fevka'l-bahr iken hacm-i istîâbisi 725 tona, tahte'l-bahr iken hacm-i istîâbisi 810 tona, fevka'l-bahr azamî sürati 16 mil.

19 Nisan

1. Lehimize devam etmekte olan taarruzlarımızla düşman Gelibolu şibhicezîresi sahilindeki tehlikeli vaziyetini tebdîle muvaffak olamıyor.

Seddülbahir burnundaki düşman kıtaatı üzerine, karşı sahildeki bataryalarımızın ateşleri iyi neticeler vermektedir. Dün bataryalarımıza şiddetle ateş açan Fransız "Dördüncü Henry" zırhlısına on mermi isabet etmiş, bugün bu zırhlı görünmemiştir. Kezâ "Vengeance" İngiliz zırhlısı da mermiyâtın isabetinden müteessiren çekilmiştir.

Dün gece düşman torpidolarının boğaza karşı ehemmiyetsiz taarruzları pek suhûletle men edilmiştir. [**642-16**]

2. Karadeniz Rus filosu evvelce yaptıkları nümâyişi bugün Bahr-i Siyah boğazı karşısında neticesiz bir saat kadar tekrar ederek süratle şimâle çekilmiştir.

3. Bugün öğleden evvel Çanakkale boğazından geçmek isteyen bir diğer düşman tahtelbahri ateş altına alınmış ve bu sıra bir torpido ile çarparak batırılmıştır.

4. Kafkas cephesinde "Milo" şimâlinde ileri kıtaat taarruzları her taraftan telefât ile püskürtülmektedir.

5. Bir müfrezemiz 15 Nisan'da Kanal civarında yanlarında mitralyöz bulunan bir düşman hecin süvari bölüğünü yarım saat müsâdemeden sonra perişan bir halde ricate mecbur etmiştir. Düşmandan üç yaralı hecin süvarisi esir edilmiş müteaddid tüfenk ve bir hayli deve teçhîzatı iğtinâm olunmuştur. Kezâlik 15 ve 16 Nisan gecesi Kanal'da bir tarak dubası yarım saat devam etmek üzere tarafımızdan ve yakın bir mesafeden toplarımızla ateş altına alınmış, duba ağır sûrette hasarzede olmuştur. Bu sıra düşmanın iki mızraklı süvari bölüğüyle yapılan müsâdemede düşman altmış kadar maktul ve mecruh vermiş ve düşmanın firarı topçu ve mitralyöz ateşlerimizle takip edilmiştir. Bütün zayiatımız dokuz neferden ibarettir.

20 Nisan

1. Düşman bugün Arıburnu civarında bulunduğu dar sahayı genişletmek için tekrar sol cenahıyla ileri hareket teşebbüsünde bulunmuş ise de buna mukabil vâki olan taarruzlarımız üzerine düşman telefât-ı azîme ile yalçın kayalı dereler içerisine atılmış ve bâdehu sahile doğru sürülmüştür.

Bu esnada düşmanın bir nakliye gemisinde topçu ateşlerimizin tesiriyle yangın zuhur etmiş, civarındaki diğer nakliye sefâini telaş ile uzaklaşmışlardır.

Dün Bolayır civarına aşırma endaht etmeye çalışan Agamemnon zırhlısına dört mermi isabet etmiş ve bâdehu zırhlı endahtına devam edemeyerek çekilmiştir.

2. Adalar denizinde Bodrum karşısında hâlî adaya bir düşman tahtelbahrinden çıkan bir zabit ile yedi müsellah nefer müsâdeme neticesinde jandarmalarımız tarafından itlâf edilmiştir.

3. Diğer cephelerde şâyân-ı ehemmiyet vakalar olmamıştır.

21 Nisan

1. Çanakkale cephesinde: Düşman Arıburnu civarında sol cenahtan uğradığı telefâtı tazmin ve müşkülâtı izâle için bu sabah Arıburnu cenûbunda Kabatepe sahiline donanmaları himayesinde asker çıkarmaya teşebbüs etmiş ise de kâmilen kayıklarına atılmıştır.

Dün gece düşmanın üç taraftan donanma ateşlerine rağmen kıtaatımız Seddülbahir'e karşı icra eylediği taarruzlarıyla düşman tahassun ettiği siperlerinden tard edilmiş ve ancak gündüz olunca donanmalarının mütevâlî ve şedid himayesiyle kıtaatını denize dökülmekten kurtarabilmiştir.

Bu sırada düşmandan sağlam olarak cephaneleriyle üç makineli tüfenk "mitralyöz" daha iğtinâm olunmuş ve bu tüfenkler bugün düşmana karşı istîmal edilmiştir.

2. Rus filosu bugün öğleden evvel yarım saat kadar açık ve müdafaasız İğneada karşısına tesirsiz bir sûrette bombardıman ederek çekilmiştir.

3.Diğer cephelerde yeni bir şey yoktur.

Müdîr-i Mes'ûl: Halim Sabit – Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı

اسلام مجموعه‌سی

شعاری : « دینلی بر حیات ، حیاتلی بر دین » در .

ییل ۲ صایی ۲۸ — ۱۳ رجب ۱۳۳۳ / ۱۴ مایس ۱۳۳۱ — مدیری : حلیم ثابت

جلد ۳

قرآن کریم

« سورهٔ بقره‌نك ۹۶ نجی آیتندن ۱۰۳ نجی آیتنه قدر مفهوم شریفی »
[حاشیه‌لی مفهوم قرآندن] مرحوم مناسترلی رفعت

فقه

ولایت دینیه [تشریع دینی هیئتی ـ اجماع وافتا] . . . . حلیم ثابت

[ولایت دینیه ، حقوقی ولایت دولة ، دینی ولایت خلافته عائددر . خلافته وکالةً ولایت دینیه‌یی تمثیل ایدن مشیخت تشریع دینی وتربیهٔ دینیه وظیفه‌لریله مکلفدر . حقوقده اجماع حاکمیت ملیه‌نك ممثلی اولان ملت مجلسنك اکثریت آراسی اولدیغی کبی دینده اجماع‌ده فتوا امانتنك ومفتیلرك اتفاقیدر . زمانمزه کوره « افتا » تشریع دینی هیئتنك اجتماعنه کوره مظهر اولان حکمك رسماً اشعاریدر .]

فقه

[اجتهاد خطالری] . . . . منصوری زاده سعید

[شریعت اسلامیه‌ده علی‌الاطلاق فائض مقابلنده پارا آلوب ویرمك ممنوع دکلدر ، ممنوع اولان ، مرابحه‌جیلکدر ، قانونك مساعده ایتمدیکی فائضلر پارانك بدل اجاریدر ، پارایی ایجار صحیحدر . فقهانك پارانك ایجاری صحیح دکلدر کبی سوزلری شایان اهمیت دکلدر . چونکه هیچ براساس شرعی‌یه مستند اولمیان برسفسطه‌دن عبارتدر .]

کلام

اجتماعی علم کلام [دین عقلی دکل معقولدر] . . . . . مدرسلردن شرف‌الدین

تاریخ

ابن تیمیه [ابن تیمیه‌نك علم کلام وتصوف حقنده‌کی نظری] . رضاالدین بن فخرالدین

اسلام حوادثی

[جهاد خبرلری ، رسمی تبلیغاته کوره]

نسخه‌سی ۶۰ پاره‌در

توزیع یری « زمان کتبخانه‌سی » در

مطبعهٔ خیریه و شرکاسی

İslâm Mecmuası

Şiârı: "Dinli bir hayat, hayatlı bir din"dir.

Yıl: 2 **Sayı: 28** **13 Recep 1333** **Müdürü: Halim Sabit**

14 Mayıs 1331

[27 Mayıs 1915]

Cilt 3

Nüshası 60 paradır. Tevzî Yeri: "Zaman Kitaphânesi"dir.

Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı

İslâm Mecmuası

Müslümanların fâidesine çalışır. On beş günde bir çıkar.

Sayı: 28   13 Recep 1333 – 14 Mayıs 1331   Yıl: 2

KUR'ÂN-I KERÎM

Sûre-i Bakara[161]

Bismillâhirrahmanirrahim -

"قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ...لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ"

(96/97) Bunlarla müşriklerin her birini bin sene yaşamak temennisinde harîs-i hayat bulursun. Halbuki çok yaşamakla azaptan uzaklaşmak kâbil değildir. Cenâb-ı Hak onların işlerini görür. (97) (Kütüb-i kadîmeyi musaddık olanı bi-iznillah senin kalbine inzal edip müminlere hidayet ve tebşirât getirdiği için Cebrâil'e düşman olana gayzından helâk olsun) de ve (98) Allahu teâlâ ile meleklerine ve peygamberlerine ve Cebrail ve Mikâil'e adüv olan dahi helâk olsun ki Hak teâlâ bu kâfirlerin düşmanıdır. İşte (99) biz sana öyle mûciz âyetler indirdik ki onları fâsıklardan başka kimse inkâr etmez. (100) Onların bir fırkası her ne ahdettilerse bozmuşlar ve ekserisi kitaplarına bile iman etmemişlerdir. (101) Vaktâki bunlara taraf-ı Bârî'den kendilerinde olanı musaddık kitap ile peygamber geldi, bir fırkası onun Kitabullah olduğunu bilmezlermiş gibi arkalarına attılar. (102) Bunlar, Süleyman'ın padişahlığı zamanında dahi şeytanların okudukları şeye ve Bâbil'de vâki Hârut ve Mârut nam meleklere nâzil olana tâbi oldular. Halbuki Süleyman küfür etmedi, fakat nâsa sihir talim eden şeytanlar kâfirînden oldular. Ol iki melek ise (Biz halka ibtilâyız talimimizle küfür etmeyiz) demedikçe kimseye bir şey talim etmedikleri halde nâsı **[644-2]** *karı-koca arasını bozup ayıracak olan sihirleri öğreniyorlardı. Fakat Allah'ın kaza ve kaderi taalluk etmedikçe kimseye bir zarar edemezdi. Maamâfih kendilerine asla nef'i olmayıp küllî zararı olan bu bâtıl şeyleri durmayıp talim ederler ve bunların ahz u telakkisinde kendileri için âhiret nasibi olmadığını bildikleri halde yine alırlardı. Bunlar nefislerini ne kadar çirkin bir şeyle sattıklarını bilseler de (103) iman edip bu işlerden sakınsalardı, Allah'ın sevabını kazanmak haklarında hayırlı olurdu.*

161 Başı 27. sayıda.

FIKIH

Velâyet-i Diniye
Teşrî-i Dinî Heyeti – İcmâ ve İftâ:

Bugünün bi'n-nisbe mütekâmil olan şekl-i içtimasına "velâyet"in taazzuv ederek "velâyet-i diniye", "velâyet-i hukukiye" namlarıyla iki büyük kola ayrılmış olduğu – yukarıda – izah edildi.

Bugün velâyet-i diniye, hilâfete ait olup îfâ-yı vezâifi Meşîhat-ı İslâmiye'ye mevdûdur.

Meşîhat-ı İslâmiye'de tecelli eden velâyet-i diniye, teşrîî ve terbiyevî mahiyeti hâizdir.

Teşrî-i dinî ile teşrî-i hukukinin tekâmül neticesi birbirinden ayrılmış olduğu söylenebilir. Şu halde Meşîhat-ı İslâmiye tarafındaki teşrî, sırf dinîdir.

İşte bu teşrî-i dinî salâhiyeti, başta hazret-i halife olduğu halde şeyhülislâm efendinin nazarâtı altında Fetvâ Emaneti ile müftülere aittir.

Makalemizin mevzuunu teşkil eden "Teşrî-i Dinî Heyeti"nin bu husustaki salâhiyeti örfi ve resmîdir. Örfidir. Çünkü bu heyete dahil olanların milli irfan ile dinî örfleri temsil ettiğine alelusûl inanıldığından iftâ ve teşrî hususunda salâhiyetdâr tanılırlar. İman-ı içtimai , bunlara kıymet verdiğinden fetvalarına da inanılır. Şu halde bu salâhiyet, adeta manevi bir intihâbdan ileri gelir, demektir. **[645–3]**

Resmîdir de; çünkü ümmetin, milletin mümessili demek olan halife tarafından ya bizzat, ya bi'l-vasıta intihâba mazhar olmuştur. Fakat bu maddi intihâb, manevi intihâbın resmen tecellisinden başka bir şey değildir. Örfün tanımasıyla manevi intihâba mazhar olan bu zatlar, maddi intihâbın inzimamıyla resmiyet kazanırlar, demektir.

Mesela: Ebussuud, Zembilli Ali Efendi merhumlar, ümmetin milli irfanıyla dinî örflerini temsil ettiklerinden ve vicdân-ı umuminin manevi intihâbına mazhar idiler. İşte bu manevi intihâb, emirü'l-müminînlerin maddi intihâblarıyla resmiyet kazandı ve bunlar örfen olduğu gibi resmen de salâhiyet-i teşrîiyeye de mâlik oldular.

****

"Teşrî-i dinî" tabiri me'sûr-ı itikat ve ibadet tarzlarını bulup dinî örfleri tespit ve bunlar ile şer'-i mücmel arasındaki ittisali temin etmek mânâsını ifade eder. Yoksa gerek ibadet ve gerek itikat hakkında ne esasî ve ne de tarzî bir hüküm ve şekil ilaveten ihdâs edilemez. Hiçbir fert hatta velâyet-i diniye erbâbı ve Teşrî-i Dinî Heyeti de zam ve ilave sûretiyle dinde tasarruf etmek hakkında mâlik olamazlar. Çünkü din, milletin imanında yaşayan yakînlerden ibarettir. Bu iman-ı yakînler, fertlerin; cemaate nazaran fert makamına kâim olan heyetlerin taarruz ve tasarrufundan kat'iyen masundur.

Me'sûr esasa, yaşayan örfe müstenid olmayarak dine bir şey zam ve ilave etmek "ibtidâ'"-dır; ibtidâ' mezmum, "mübtedi" fâsıktır.

Şu halde "Teşrî-i Dinî Heyeti"nin vazifesi, dinde olmayan bir şeyi ibtidâ etmek değil, belki me'sûr bir sûrette mevcut olan itikat ve ibadet tarzlarını bulmak ve bir de vicdân-ı umumide yaşayan zî-hayat dinî örfleri nispet edip bunlar ile şer'-i mücmel arasındaki ittisali taht-ı teminde bulundurmaktan ibarettir. Binâenaleyh, salâhiyet-i teşrîiyeleri de şu vazifeler ile mahdut olmak icap eder.

İşte bu izahlardan Teşrî-i Dinî Heyeti'nin şöyle vazifeler ile mükellef oldukları anlaşılıyor: **[646–4]**

1) Me'sûr itikat ve ibadet tarzlarını bulmak

2) Yaşayan din ile buna dair canlı örfleri bulup tespit etmek,

3) Bu yaşayan din ve canlı örfler ile şer'-i mücmel arasındaki intibakı temin eylemek.

Me'sûr itikat ve ibadet tarzlarını bulmak, tabiidir ki kitap ve sünneti inceden inceye bilmek ve eslâf-ı kirâmın dinî hayatlarını tetkik edip mukayese yapmakla kâbil olur. Onun için Teşrî-i Dinî Heyeti dini, yani İslâm itikat ve ibadetleri ile tarzlarını doğrudan doğruya kitap ve sünnetten istihraç ederler. Ve aynı zamanda bulduklarını mukayese edebilecek kadar olsun eslâfın dinî hayatlarına vukûfları da bulunur. Fakat yalnız âbâ ve ecdadın itikat ve ibadet tarzlarını ve bu husustaki ananeleri bilmekle iktifa edemeyiz. Çünkü âbâ ve ecdadın zamanlarındaki âmillere binâen anladıkları tarzın hâlihazıra göre doğru olmamak ihtimali vardır. Bazen ananeler olduğu gibi intikal etmez, tebeddülâta uğrar yahut olduğu gibi intikal etse dahi içtimai kıymeti değişmiş olabilir. İşte bu sebeplere binâen âhad-ı nâsın değilse bile herhalde dinde muktedâ-bih tanılan Teşrî-i Dinî Heyeti'nin bu fazileti hâiz olacağında şüphe edilemez: Zaten itikat hususunda telakkiden kurtulup istidlâl derecesine varmak da başka türlü kâbil değildir.

Binâenaleyh Teşrî-i Dinî Heyeti'nin kitap ve sünneti bilip eslâfın dinî hayatlarını tetkik ve mukayese edebilecek seviyede bulunmaları tabiidir.

Yaşayan din ile buna dair canlı örfleri bulup tespit etmek de ya bizzat müçtehit, yahut örf-şinas olmaya tevakkuf eder. Müçtehitlerin milli harsa ait bütün örfleri temsil ettiği izah olundu. Onun için bir müçtehit, mensup olduğu içtimai enmûzecin yaşayan dinî örflerini de bilir.

Örf-şinas olanlar da ilm-i içtimaın gösterdiği usûl ile örfleri bulabildikleri gibi, dinî örfleri de anlayabilirler. **[647–5]**

İşte Teşrî-i Dinî Heyeti'nin dahi hangi tarîk ile olursa olsun milletin vicdanında yaşayan dinî örfleri bilmesi lazımdır.

Rızâ-yı Bârî'ye muvâfık hakikati bulmaları lazım gelen teşrî-i dinî ehlinin, vicdân-ı ümmette yaşayan dinî örflerden gafil bulunmamaları icap ettiğine tabiî şüphe edilemez.

Vicdân-ı umumide bulunan dinî örflerin şe'niyetin aksinden başka bir şey olmamakla beraber resmen makbul olması için herhalde şer'-i mücmele de intibakı. Binâenaleyh, gerek içtihat ve gerek örf-şinaslık tarîkiyle tespit edilen dinî örfler, Teşrî-i Dinî Heyeti'nce şer'-i mücmele tatbik edilir. Bunlar arasındaki ittisali her zamana göre muhafaza edilmeye çalışılır.

İşte Teşrî-i Dinî Heyetinin bir taraftan şer'-i mufassala ait nas ile eslâfın dinî hayatını, diğer taraftan yaşayan dinî örfler ile şer'-i mücmeli rehber edinerek mukayese sûretiyle bulunan hükümler üzerinde ittifak etmeleri icmâ mahiyetini hâizdir. Ve bu icmâın resmen iş'ârı da "iftâ"dır.

Binâenaleyh "Teşrî-i Dinî Heyeti'nin icmâı" şöyle tarif olunabilir:

"Teşrî-i dinî erbâbının, nassı ve eslâfın dinî hayatını rehber edinerek yaşayan din ile şer'-i mücmel arasındaki ittisal ve tevâfii bildiren hüküm hususunda ittifak etmeleridir."

Şu halde zamanımıza göre "iftâ" da şöyle tarif olunur: "Teşrî-i Dinî Heyeti'nin icmâına mazhar olan hükmün resmen iş'ârıdır."

Halim Sabit

FIKIH

İçtihat Hataları

Fukahâ bundan evvelki nüshadaki makalemizde beyan ettiğimiz veçhile istihlâk-ı ayn üzere cereyan eden icârelerin adem-i sıhhatini icârenin temlik-i menâfi sûretiyle tarifinden istidlâl ediyorlar. [648–6]

Mesela "hayvanları ra'y etmek, otlatmak üzere çayırın, sütlerini sarf ve istihlâk ederek intifâ etmek üzere koyun ve emsali hayvanların îcarı sahih değildir. Çünkü birincide ayn olan ot ikincide de ayn kabilinden olan süt sarf ve istihlâk olunur. Halbuki icâre, temlik-i menâfiden ibarettir, temlik-i menâfi diye tarif olunuyor. Binâenaleyh icâre ile ayn olan şeyler temlik olunamaz ki ayn olan şeyleri sarf ve istihlâk etmek üzere icâre akdolunabilsin" diyorlar.

İşte bu sûretle istihlâk-ı ayn üzere vârid olan icârelerin adem-i sıhhatini icârenin temlik-i menâfi diye tarifi ile ispat etmek istiyorlar.

Güya kendilerine vaz' etmiş oldukları tarif de edille-i şer'iyeden imiş, tarif ile de Kitap ve Sünnet ve icmâ-ı ümmet ve kıyas-ı fukahâ gibi ahkâm-ı şer'iye ispat olunabilirmiş!

Kendileri "edille-i şer'iye, dörde münhasırdır, bunlardan başkasıyla ahkâm-ı şer'iye ispat olunamaz" diye icmâ ve ittifak ettikleri halde bir de vaz' ettikleri tarif ile de ahkâm-ı şer'iye ispatına kıyam ediyorlar.

İcârenin "temlik-i menâfi" diye tarifi ne bir nass-ı şer'î ne de kıyas-ı fukahâ mahiyetini hâiz değildir ki onunla hükm-i şer'î sabit olabilsin.

"İcârenin tarifine muhaliftir" diye güya Kitap ve Sünnete muhalif imiş gibi istihlâk-i ayn üzere vârid olan icâreleri bilâ istisna men edip duruyorlar.

İşte böyle ne ihtiyâcât-ı hayatiye ne başka bir şey nazar-ı itibare alınmıyor da yalnız tarife tatbik nokta-i nazarından mesâil-i fıkhıyye vaz' olunuyor.

En mübrem bir ihtiyaca bir zaruret-i hayatiyeye karşı yine bu tarife, bu tarifin muktezâsı addettikleri "istihlâk-ı ayn üzere olan icâreler sahih değildir" esasına istinaden paranın icâresini de men ediyorlar.

"Paranın icâresi sahih değildir. Çünkü para sarf ve istihlâk olunarak intifâ olunur. Ayn kabilindendir, aynları sarf ve istihlâk etmek üzere icâre ise sahih olamaz"deniliyor. [649-7]

Mesela yüz lirayı bir sene müddetle dokuz lira bedel-i îcar mukabilinde îcar etmek sahih değildir çünkü istihlâk-i ayn üzere akdedilen icâreler sahih olmazmış.

İşte böyle hiçbir delil-i şer'îye istinat etmeyerek yalnız icârenin tarifine istinaden paranın icâresi de men olunuyor. Fıkıh ve şerîata vâkıf olmayanlar da "şerîat-i İslâmiyede faz-

la para mukabilinde para alıp vermek alelıtlak ribâdır" nusûs-ı şer'iye ile men edilmiştir zannediyorlar.

Nusûs-ı şer'iye ile men olunan, parayı fazla para mukabilinde satmaktır, îcar etmek değildir. Çünkü ribâ hakkında vârid olan âyât ve ehâdis ribânın bey' kabilinden olduğuna sarâhaten delâlet edip duruyor. Fukahâ da ribâyı büyu'-i fâsideden addediyorlar. Paranın icâresini ise icâre bahsinde ayrıca zikrediyorlar da "ribâ olur diye değil, istihlâk-ı ayn üzere akdedilmiş icâredir" diye men ediyorlar.

Hülasa ribâ, bey'den ibarettir, paranın icâresi ise bey' değildir ki ribâ olsun.

Binâenaleyh şerîat-ı İslâmiyede para, fazla para ile satılamaz fakat îcar olunabilir, demek olur ki şerîat-ı İslâmiyede müddet ile fazla para mukabilinde para alınır ve verilir çünkü icâreye hamlolunabilir de fazlası bedel-i îcar olur. Fukahânın "para icâresi sahih değildir" sözlerinin ise hiç hüküm ve ehemmiyeti yoktur, çünkü hiçbir delil-i şer'îyeye müstenid değildir. Bunu yalnız icârenin temlik-i menâfi diye tarifinden istinbat ve istihraç etmek istiyorlar. Halbuki tarif, hiçbir hükm-i şer'î ispatına medar olamaz, çünkü delil-i şer'î değildir. Ahkâm-ı şer'iye , edille-i şer'iye ile sabit olur. Edille-i şer'iye yine fukahânın icmâ ve ittifakıyla Kitap, Sünnet, icmâ-yı ümmet, kıyas-ı fukahâdır. Binâenaleyh bunlardan başka şeyler ile bunlara cihet-i telakkî olmayan tarifler ile ahkâm-ı şer'iye ispat olunamaz.

Demek oluyor ki şerîat-ı İslâmiyede faiz ile para alıp vermek, alelıtlak memnû değildir. Memnû olan, yalnız parayı fazla para ile satmaktır. Böyle değil de îcar sûretiyle olur ise memnû olmaz.

İşte bu iki sûret-i tasarrufu fark etmek icap eder. Şöyle ki: Müstakrizin [**650–8**] paraya şiddet-i ihtiyacı var diye verilecek paranın miktarına ve ne kadar müddet için olduğuna bakılmayıp da mukabilinde birçok fazla para alınıyor ise parayı fazla para ile satmaktan başka bir şey değildir. Çünkü hiçbir şey düşünülmüyor da ihtiyacı var diye paraya fazla para isteniliyor, para, fazla para ile satılıyor, demektir. Yok, verilecek paranın miktarı ve ne kadar müddet için olduğu nazar-ı itibara alınıp ona göre bir münasip miktarda fazla para alınıyor ise şüphe yoktur ki bu fazla bedel îcar olur. Çünkü müddete ve paradan edilecek istifadeye göre takdir edilmiş bir miktardan ibaret olur ve bu sûrette para bey' edilmiş olmaz, îcar edilmiş olur.

İşte "ribâdır" diye men olunan, birinci sûrettir. İkinci sûret ribâ değildir. Çünkü ikinci sûret, paranın îcarından ibarettir. Îcar, ribâ olamaz, icâriye ribâ ıtlâk olunamaz çünkü ribâ, icârenin değil, bey'in envâ'ındandır, büyu'-ı fâsidedendir.

Demek oluyor ki şerîat-ı İslâmiye, yalnız murâbahacılığı ribâdır, parayı fazla para ile satmaktır diye men etmiştir. Yoksa alelıtlak faiz, şerîat-ı İslâmiyede men olunmamıştır. Kanun ile tayin olunan faizler, şer'an da memnû değildir. Çünkü paranın miktarına ve müddete göre takdir olunduğundan paranın bedel-i îcarından başka bir şey değildir.

Mansûrîzâde Said

KELÂM

Din Aklî Değil, Mâkuldür

Hudeybiye Musalâhası'ndan sonra Rum meliki, İran padişahı vesâire gibi mülûk ve ümerâya irsâl buyurulan davet-nâme-i Risâlet-penâhîyi nazar-ı mütâlaadan geçirelim.

Rumlar gibi teslis ve İranîler gibi tesniyete zâhib olan dalâlet-i fikriye erbâbına [651–9] bu her zaman Peygamberinin göndereceği davet-nâmeyi bir kelâmcı zihniyetiyle düşünecek olursak serâpâ teslis ve tesniyetin butlânı ile dolu olacağına hiç şüphe etmeyiz. Halbuki bu davet-nâme Sahih-i Buhârî vesâir kütüb-i ehâdisde görüldüğü vech üzere bütün hayat ve vaktini Sûre-i Âl-i İmrân'daki şu "قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا اِلٰى كَلِمَةٍ سَوَٓاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ...الآية"[162] dan almaktadır.

Görülüyor ki bu âyet-i kerîme hayatın fevkinde birtakım kuru davalar, hayali farizalar ile isbat-ı vâcip veya onun selâsiyet veya senâiyetini iptal gibi münakaşât-ı kelâmiyeyi değil Allahu Zülcelâl hazretlerinden mâadâsına arz-ı ubudiyet etmemek ve O'na hiçbir ferdi şerik koşmamak ve Allah'tan başka bir takım insanları te'liye etmemek gibi en mühim avâmil-i hayatiye ve içtimaiyeyi hâvidir.

Bir fertte kuvvetü'l-ulûhiyeyi mütekâsif görmek veyahut böyle kuvvetü'l-vehiyyeye mâlik müteaddid zatlara kâil olmak istibdat ve kanunsuzluğun icrâ-yı hüküm etmesine esbâb hazırlamak demektir.

Beyne'l-beşer mütesaviyen Tevzî-i adalet eden umumi bir kanun-ı mâdelet ancak umum-ı beşerin bir Allah'ı tanımasıyla; yalnız bir Allah'a tahsis-i ubudiyet etmesiyle hüküm-fermâ olabilir.

İşte din: Hayr-ı mahz olan böyle bir adaletle; dünya ve uhrâ saadetine erbâb-ı ukûlü sevk eden bir vaz'-ı ilâhî ve bir kanun-ı Sübhânî olduğu için artık onun vahdetü'l-vehiyyet üzerine müesses bulunduğunu ve sâir esâsâtını kazada aramamalıdır. Yukarıda zikrolunan ameli ve hayati fevâidi daha evvel kelâm kitaplarına geçmiş olsaydı şimdi elimizde membaını Kur'ân-ı Kerîm'den almış mükemmel kelâm kitapları bulmak mümkün olur idi. İnsanlara ibâdât, itikadât vesâire din-i celîl-i İslâm'ın istinat ettiği Kur'ân-ı Kerîm'i gösterir bir kanun-ı ilâhî olduğu için [652–10] esâsen fenniyât, iktisadiyât vesâire gibi müesseseler ile münasebeti yoktur. Din "vahiy" esasına müsteniddir. Bunlar ise membalarını sırf akıldan alır. Bazı âyât-ı kerîmenin mealleri kuvâ-yı fenniyeye muvâfık olabilir.

Fakat bu muvafakat, maksud-ı zâtî değildir. Eğer Kur'ân-ı Kerîm'e müstenid olan dinimiz ve sâir edyânın esası "vahiy" olmayıp akıl ve fennî olaydı, vücûd-ı ilâhî'nin ispatı dünyada hiçbir ferd-i âkilin inkâr edemeyeceği sûretle fennî ve aklî olmak lazım gelir idi. Din ve Kur'ân-ı Kerîm'in fen ile münasebeti olmadığına sahafat-ı kamerin esbâb-ı fenniyesinden Resûl-ı zî-şân efendimize sual edildiği zaman şeref-nüzul eden şu "يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْاَهِلَّةِۜ قُلْ هِيَ مَوَاق۪يتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّۜ"[163] âyet-i kerîme en vâzıh bir şâhittir.

162 "Yâ Muhammed" Ey Ehl-i Kitap! Sizinle bizim aramızda müsâvî olan kelimeye gelin. Yani Ancak Allah'a ibadet edelim. Ve O'na hiçbir şeyi şerik koşmayalım ve bazımız, bazımızı, Allah'ı bırakarak ulûhiyet derecesine çıkarmayalım da. Eğer onlar yüz çevirirler ise "Şehadet edin ki biz hak ehl-i İslâmız" deyin. (Âl-i İmrân, 64. âyet)

163 Senden kamerin incecik doğup kemâle erdikten sonra tekrar yine incelmesindeki esbâbı sorarlar. Onlara de ki bu; insanların işleri ve hac gibi vakte taalluk olunan ibadetleri için alâmetlerdir ki onlar ile vakitlerini tayin edip işlerini görür ve ibadetlerini icra ederler. Sure-i Bakara. (189. âyet)

Din ile fenni birleştirmek isteyen ulemâmız yok değildir. Fakat netice bu ikisinin birinden fedâkârlıkta bulunmaya mecbur kalmaktadırlar.

Sûre-i Bakara'daki "ثُمَّ اسْتَوٰٓى اِلَى السَّمَٓاءِ فَسَوّٰيهُنَّ سَبْعَ سَمٰوَاتٍۜ...الآية" yedi gök için Kadı Beyzavî Tefsiri'nde kendisi itiraz edip yine kendisi bu yediye "arş" ve "kürsî"yi zammederek erbâ-ı fünûndan geri kalmamak istemiş ise de keşfolunan seyyârâtın adedi on veya on bir olmuş olsa idi ne yapabilecek idi?!

Yine bu nâmdâr müfessir "Sûre-i Benî İsrail"de isrâ mucizesini beyan buyuran âyet-i kerîmenin tefsirinde Resûl-i zî-şân efendimizin bir an gayr-i münkasımda bir payansız lisana tayy buyurmuş olduklarını daire-i fenne sokmak isteyip bunun için "Güneşin küre-i arzdan yüz altmış küsur defa büyük olduğu halde bir saniyeden daha az bir müddet zarfında bir devr-i tam icra eylediğini ve ilm-i kelâmda ispat olunduğu **[653-11]** üzere ecsâmın i'râzı kabulde mütesâvî bulunduğu" söylenmiştir. Cism-i Nebevîde böyle bir sürati halk ve icada Cenâb-ı Hak kadir ise de buna inanmak "iman" mertebesini geçmez. Bu mucizeyi saha-yı fenne sokmak, hiç olmazsa yalnız hava dahilinden geçerken ihtinak, tahallül vukû bulmak ve câzibe-i arziyyenin tesirine tâbi olmak gibi levâzım-ı âdiye için esbâ-ı fenniye bulmak icâp etmez mi?! Tefsir-i Kebir'de ise hemen her üç-beş sayfada bu gibi adem-i tevafukları pek bariz sûrette görmek mümkündür.

İtikadât-ı diniyeyi ispat zımnında kelâmda edille-i fenniye iradı da aynı uygunsuzlukları tevlîd etmektedir.

Esasen gerek Mutezilî, gerek Eşarîlerin nokta-i istinadları Kur'ân olmamakla beraber kendilerinin mahsul-ı kadîmeleri de değildir. Kadîm Yunan ve Süryan kitaplarından alınmadır. Yahya en-Nahvî (İbn Adî)'nin tercüme edilmiş olan kitaplarını mal bulmuş mağribî gibi karşıladılar. Halbuki muahharen bunların çoğu alt üst edilmiş olduğu halde el'ân elimizdeki kitaplarda biz bu eski hikâyelerle uğraşıyoruz. Biz gerek ilm-i tefsir ve gerek ilm-i kelâmın aslen fenniyât ile bir münasebeti olmadığına kāniiz ve bu kanaatimiz için yukarıda zikrolunan "يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْاَهِلَّةِۜ...الآية"i tekrar zikredebiliriz.

"Hazret-i Ali"nin dediği gibi "Din, rey ile olaydı ayağa giyilen mestin altı mesh hususunda üstünden evlâ olur idi".[164]

Yani din aklî değil belki mâkuldür. Fiil değil, infialdir. Fen ayrı, din ayrıdır. Din ile fenni birleştirmek istemek her noktada müşkülâta tesadüf eden bir hülyadır. Biz eğer dinimizin ulviyetini göstermek istiyorsak îtikadımızı fenne tevfîk birtakım muhâlât ile uğraşacağımıza kendimiz meâliyât-ı İslâmiye ve insaniyenin bir nümunesi olmalıyız ve ulviyet-i İslâmiyeyi kendimizde yaşamalıyız.

Müderrislerden Şerefeddin

[654–12]

164 لو كان الدين بالرأى لكان اسفل الخف بالمسح اولى من اعلاه

TARİH

İbn Teymiyye

İbn Teymiyye'nin ilm-i kelâm ve tasavvuf hakkındaki nazarı

Din ve din ilmini öğrenmek isteyenler için iki tarîk vardır: Biri şer'î ve diğeri bed'îdir. Bid'at yolunun birincisi ilm-i kelâm, ikincisi ehl-i riyâzet ve ehl-i tasavvuftur. Tarîk-ı şer'î ise kitap ve sünnet olup ona göre istidlâl ve amelden ibarettir. İlm-i kelâm Kitap ve Sünnet ile kâbil-i telif olmayan birtakım efkâr-ı bâtıladan ibaret olup yegane bununla iştigal edenlerin bile birçokları âhir ömürlerine kadar uğraşıp hiçbir semere iktitaf edememeksizin nihayet avam-ı nâsın iman ve itikadına rücu etmeye mecbur kaldıkları görülmüştür. Onun içindir ki selefler, ilm-i kelâm ile tevaggülden men eylemişlerdir. Ashâb-ı kirâm ve tâbiûn-ı izâm arasında âlemin hudûsunu hareket, sükûn, cisim ve cevherin hudûsu ile istidlâl eyleyenler yok idi. Bazı kimseler, selef tarafından ilm-i kelâmın zımmî esbâbını cevher, cisim, arz gibi muhdes ıstılâhları müştemil olmasından diyorlar ise de öyle değildir. İlm-i kelâm haddizatında istidlâlât-ı bâtılaya müsteniddir.

****

Son zamanlarda ehl-i tasavvuf kendilerinin mezhep ve mesleklerini Hazret-i Ömer, Hazret-i Ali'ye nispet ederek her ikisinden rivayet etmiş oldukları hırka vâkıâsını ileriye sürüyorlar. Ehl-i tasavvufa göre Hazret-i Ömer'e nispet edilmiş olan hırka vâkıâsının iki isnadı vardır: Biri Üveysül'l-Karenî diğeri Ebû Müslimü'l-Hevlânî'dir. Hazret-i Ali'ye nispet edilmiş olan hırkanın da râvîlerini Hasan-ı Basrî, Habîb-i Acemî, Dâvud-ı Tâî, Mâruf-ı Kerhî, Serî Sakatî, Cüneyd'e nispet ediyorlar ise de bu isnadlar ilm-i isnat kaidesine mutabık değildir: Cüneydin Serî ile, Serî'nin dahi Mâruf-i Kerhî ile sohbet ve muhabbet ettiklerinde şüphe yok ise de Mâruf-ı Kerhî'nin, Ali bin Musa Rıza ile sohbet değil görüştüğü bile malum değildir. **[655–13]**

Mâruf-ı Kerhî, "Kerh" nâm mahalde vefat ettiği halde güya henüz ibadet ile meşgul olup Ali bin Musa dahi kendisinin halefi olduğunu rivayet edenler vardır. Fakat Mâruf hakkında yazılmış eserlerin hiçbirinde buna dair bir kayıt ve işaret yoktur. Fakat Mâruf-ı Kerhî'nin Ali bin Musa er-Rıza huzurunda bevvaplık hizmeti görmüş dedikleri doğru olmadığı gibi Mâruf'un Davud-ı Tâî ile ve Davud-ı Tâî'nin dahi Habîb-i Acemî ile musahâbet ettikleri de sabit değildir. Kezâlik Hasan-ı Basrî'nin Hazret-i Ali ile sohbet etmediği hakkında müverrihler hemen hemen müttefiktirler. Vâkıâ, Hasan-ı Basrî, Hazret-i Ali'nin musahiplerinden pek çok istifade etmiştir.

Ashâb-ı kirâm ve tâbiûn-ı izâm arasında hırka giydirmek, şeyhlik ve müritlik, mürşitlik ve dervişlik gibi şeylerin aslı ve esası kat'iyen yok idi. Biri, diğerine şeyhlik, müritlik sûretiyle bağlı değildi. İlim ve adabı herkesten almışlar, öğrenmişlerdir. Üstad ve imamlarının doğru amellerine mütâbaat eylerler ve hatalarından içtinab ederler idi. Velhasıl üstad ve meşâyihlerini mâbud menzilesine çıkartmak gibi münasebetsiz ifrat-perestlik yoktu. Vâkıâ ehl-i tasavvufu medh ve zemm hususunda birçokları ifrata gidiyorlar; lakin tasavvufa intisap edenlerin içerisinde cidden iyi ve salih zatlar bulunduğu gibi gayet fena ve bozuk kimselerin varlığı da inkâr olunamaz.

Rızâeddin bin Fahreddin

İSLÂM HAVÂDİSİ

Cihat Haberleri
Karargâh-ı Umûmî'nin Resmî Teblîgâtına Göre

22 Nisan 133

Çanakkale cephesinde düşmanın gayr-i müsait vaziyeti tebeddül etmemiştir. Diğer cephelerde şâyân-ı iş'âr bir şey yoktur.

23 Nisan

1. Çanakkale cephesinde dün Arıburnu'ndaki düşmanın sol cenahına icra edilen taarruzda düşmanın bir taburu mahvedilmiş ve pek muhkem avcı metrislerinden bir kısmı [**656–14**] zapt edilerek iki yüzden fazla tüfek ile bir makineli tüfeğin (mitralyöz) iğtinam olunmuştur.

Keza dün akşam Seddülbahir'e karşı yapılan harekâtta İngilizlere pek büyük telefât verdirilmiştir. Külliyetli cephanesiyle beraber üç makineli tüfeğin (mitralyöz) daha iğtinam edildi. (Bugüne kadar iğtinam olunan makineli tüfeklerin (mitralyöz) adedi ona bâliğ olmuştur.

2. Diğer cephelerde mühim bir vaka olmamıştır.

24 Nisan

1. Çanakkale cephesinde: Arıburnu'nda düşman eski vaziyetindedir. Cenupta, Seddülbahir mıntıkasında düşman, dün öğleden evvel sefâin-i harbiye himayesinde taarruz etmek istedi. Muharebe öğleden sonra geç vakte kadar lehimize devam etmiş ve badehu mukabil taarruzlarımız karşısında düşman telefât-ı azîme ile eski ihraç mıntıkasına püskürtülmüştür. Sol cenahta bir kısım kuvvetimiz Seddülbahir İskelesi'ne kadar ilerlemiş ve firar eden düşman arkasından bombalar yağdırmıştır.

2. Azerbaycan dahilindeki seyyar müfrezelerimiz ile Rus kuvvetleri arasında "Dilman" civarında ehemmiyetsiz müsâdemeler olmaktadır.

3. Diğer cephelerde şâyân-ı iş'âr bir şey yoktur.

26 Nisan

1. Çanakkale cephesinde Arıburnu ve Seddülbahir civarındaki düşman kıtaatı müsait vaziyet kazanmak hevesiyle – mahzâ tebliğ-i resmîlerinde muvaffakiyetle ileri yürüdüklerine bir vesile-i iş'âr olmak üzere – daima gemi atışları himayesinde icrasına teşebbüs etmekte oldukları taarruzlar her defasında telefât-ı azîme ile sahil mevzilerine ve siperlerine kadar püskürtülmektedir.

Evvelki gece Arıburnu'nda sağ cenahtan bir kısım kuvvetimiz düşmanın avcı siperlerine girerek bine yakın istihkâm âlâtından kazma ve kürek iğtinam

etmişler ve buradan düşmanın erzak depolarıyla ihraç iskelelerini ateş altına almışlardır.

Düşmanın dom dom kurşunları istîmal ettiği ve elde edilen telsiz telgraf muhâberâtından yaralılarımızın içtima mahallerine sûret-i mahsûsada topçu ateşi icra eyledikleri tahakkuk etmiştir.

2. Kafkas cephesinde vaziyet-i umumiye gayr-i mütebeddildir. Oltu istikametinde düşmanın taarruzları büyük zayiat verdirilerek tard edilmiştir.

Vaziyet, müsait bir sûrette inkişaf etmektedir.

3. Azerbaycan'da "Dilman" havalisindeki müfrezelerimiz 16 ve 18 Nisan'da ve mütebâkî günlerde Ruslara kısa taarruzlar ve baskınlar yapmışlardır. Bu baskınlarda düşman ehemmiyetli zayiata dûçar edilmiş ve müfrezelerimiz tertibât-ı umumiye dâhilindeki vazifelerine muvaffakiyetle devam etmekte bulunmuştur.

4. Diğer cephelerde mühim bir şey yoktur. **[657–15]**

27 Nisan

1. Çanakkale cephesinde Arıburnu'nda dün gece düşmanın dört defa icra eylediği meyusâne taarruzları süngü hücumlarımızla tamamen tard edilmiştir.

Düşman, bu taarruzlarında büyük telefâta dûçar oldu ve tahminen üç taburluk kuvveti mahvedildi. Külliyetli mecruhlarını bugün öğleye doğru peyderpey gemilere naklettikleri görülmüştür.

Cenub'da Seddülbahir'de ise donanmasının ateşleri yardımıyla deniz sahilinden yaptığı taarruz kıtaatımızın mukabil taarruzları ile tesirsiz bırakılmıştır.

2. Diğer dârülharekâtlardan henüz mühim bir malumât alınmamıştır.

28 Nisan

1. Çanakkale cephesinde: Düşmanın denizden bir teşebbüsü olmuyor. Kara cihetinde dün büyük telefâtla akîm kalan taarruzları üzerine bugün düşman ciddi bir harekette bulunamamıştır.

2. Dün (27 Nisan) sabah Rus donanması, beş zırhlı iki kruvazör 12 torpido ve muharrebi ve birkaç nakliye gemisinden mürekkep olarak Karadeniz Boğazı medhaline yaklaşıyor ve bir iki defa boğaza karşı bilâ muvaffakiyet yaptığı nümayişleri yine tekrar etmek ve boğaz civarındaki kayalıkları topa tutmak istiyor idi. Bombardıman hazırlığında bulunurken açıklardan yetişen Yavuz zırhlı kruvazörümüzün şiddetli ateşine uğramasıyla tekmîl Rus donanması büyük sürat ve kargaşalıkla Sivastopol istikametine yollandı. Donanmanın en başında bir zırhlısı, Yavuz'un mermiyâtıyla mühim sûrette hasara uğramıştır.

Rus donanması Yavuz'un mütevâlî mermilerinden ancak Sivastopol müstahkem ve torpilli limanına iltica sayesinde kurtulabilmiştir.

3. Diğer cephelerde şâyân-ı iş'âr vaka olmamıştır.

29 Nisan

1. Çanakkale cephesinde mühim bir hareket yoktur. Hafif piyade ve topçu ateşleri devam ediyor. Bir kısım topçularımız Arıburnu'nda düşman gemilerini ve iskele mahallerini ateş altına almış küçük bir düşman müfrezesinin bu topçu ateşimizin tesiriyle iskelelerine doğru perişan döküldüğü görülmüştür.

"Empilâkabil" İngiliz zırhlısı evvelki gün Boğaz medhali civarında Anadolu kısmındaki bataryalarımıza tesirsiz endahtı sırasında dört mermi isabeti üzerine geri çekilmiştir.

2. Kafkas cephesinde Oltu havalisinde düşmanın birkaç gündür fâik kuvvetlerle ileri kıtaatımız üzerine icra eylediği taarruz tamamıyla tard edilmiş ve mukabil taarruzlarımızla civara hâkim tepeler düşmandan zapt olunmuştur.

3. Diğer cephelerde şâyân-ı iş'âr bir şey yoktur. **[658–16]**

30 Nisan

1. Çanakkale cephesinde, kara cihetinde mühim bir vaka olmamıştır.

2. Çanakkale Boğaz medhali kurbünde "Mortu" limanında bulunan bir İngiliz zırhlısına bu sabah öğleden evvel donanmamızın bir kısmı hücum etmiş ve zırhlı, kumandan köprüsü hizasından, ortasından ve gerisinden aldığı üç isabet neticesinde derhal batmıştır.

3. Diğer cephelerde esaslı bir tebeddül yoktur.

1 Mayıs

1. Çanakkale cephesinde Gelibolu Şebih ceziresinde Arıburnu'ndaki düşman yeniden takviye kıtaatı aldığı halde siperlerinden ayrılamıyor. Ara sıra bazı noktalardan göstermek istedikleri faaliyet, müessir mukabelelerimizle akîm bırakılıyor. Cenupta Seddülbahir mıntıkasında ise düşman aynı vaziyette sâkindir. Bir tayyâremiz ordugâhlarına muvaffakiyetle bombalar atmıştır.

Düşman telefâtını ikmale gelen iki taburluk kadar kuvvet dün ileri sürülen bataryalarımızın müessir ateşiyle perişan dağıtılmıştır.

2. Dün sabah "Mortu" Limanı'nda batırılan zırhlı "Goliath" nâmındaki İngiliz zırhlısıdır. Mürettebatından kısm-ı azamı boğulmuştur. Bu muzafferiyet, muâvenet-i milliye torpido muharribimiz tarafından kazanılmıştır. Vazifelerini muvaffakiyetle îfâ ve salimen avdet eden bu bir kısım donanmamız, birçok düşman torpidoları tarafından şiddetle takip olunmuşlarsa da sahil

bataryalarımızın müessir ateşleri altında işbu düşman torpidoları geri çekilmeye mecbur olmuşlardır.

Bu esnada düşman torpidoları arasında şedid üç büyük iştiâl gürültüleri işitilmiştir. Anadolu sahilindeki bataryalarımız Seddülbahir'deki düşman iskeleleriyle ordugâhlarına tesirli ateşler etmektedir. Bu ateşlerden dün o civarda büyük bir iştiâl husûle gelmiştir.

28 Nisan'da bu bataryalarımıza neticesiz ateş etmekte olan Fransız Charles Martel zırhlısına iki isabet vâki olmuştur.

3. Fransız Jean D'arc kruvazörü bugün Antalya Limanı'nın garbında "Yeniköy"e asker çıkarmak istemişse de düşman efrâdı, tarafımızdan edilen mukabele üzerine telefâta uğrayarak firar ve krüvazör de bilâhare tebaüd eylemiştir.

4. Diğer cephelerden şâyân-ı iş'âr bir haber yoktur.

Müdîr-i Mes'ûlü: Halim Sabit – Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı

اسلام مجموعه‌سی

شعاری: «دینلی بر حیات، حیاتلی بر دین» در.

ییل ۲ صایی ۲۹ — ۲۷ رجب ۱۳۳۳ / ۲۸ مایس ۱۳۳۱ — مدیری: حلیم ثابت

جلد: ۳

قرآن کریم

سورهٔ بقره‌نك ۱۰۴ نجی آیتندن ۱۳۰ نجی آیتنه قدر مفهوم شریفی
[حاشیه‌لی مفهوم قرآندن] مرحوم مناسترلی رفعت

اسلام اجتماعیاتی

ولایت دینیه [مشیخت اسلامیه تشکیلاتی] . . . . . . حلیم ثابت

[دینی تربیه هیئتی، تشریع دینی هیئتنك وظیفه‌سی صرف علمیدر. خلقك دینی حسیاتنی ایقاظ ایله بونك نشو ونماسنه چالیشمق آیری بر وظیفه‌در. شو حالده مشیخت اسلامیه تشکیلاتنده آیروجه «تربیهٔ دینیه هیئتی» بولنمق‌ده ضروری دیمکدر. بو وظیفه وقتیله زمانه کوره ایفا ایدلدیکی حالده صوك کونلرده بونك تمامیله متروك قالمسی. شوحالده تربیهٔ دینیه هیئتی شو یولده تشکل ایدر: خلیفه حضرتلری، شیخ‌الاسلام افندی، تربیهٔ دینیه مدیریتی، لوالرده مفتیلر، قضالرده واعظلر، ناحیه‌لرده خطیبلر. کویلرده محله‌لرده امامل. تربیهٔ دینیه هیئتنك وظیفه‌سی]

الٰهی . . . . ضیا کوك آلپ

اخلاق

دین و اخلاق [نظر اسلامده اخلاق] . . . . بسیم اتلای

تاریخ

ابن تیمیه [ابن تیمیه‌نك مخالف ومعارضلری] . . . . . رضاالدین بن فخرالدین

اسلام حوادثی

[جهاد خبرلری. قرارگاه عمومینك رسمی تبلیغاتنه کوره]

نسخه‌سی ۶۰ پاره‌در

توزیع یری «زمان کتبخانه‌سیدر»

نجم استقبال مطبعه‌سی

İslâm Mecmuası

Şiârı: "Dinli bir hayat, hayatlı bir din"dir.

Yıl: 2 Sayı: 29 27 Recep 1333 Müdürü: Halim Sabit

28 Mayıs 1331

[10 Haziran 1915]

Cilt 3

Nüshası 60 paradır. Tevzî Yeri: "Zaman Kitaphânesi"dir.

Necm-i İstikbal Matbaası

İslâm Mecmuası

Müslümanların fâidesine çalışır. On beş günde bir çıkar.

Sayı: 29 27 Receb 1333 – 28 Mayıs 1331 Yıl: 2

KUR'ÂN-I KERÎM

Sûre-i Bakara[165]

-Bismillâhirrahmânirrahîm-

" يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا...اِنَّكَ اَنْتَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ "

(104) Ey Müminler (râʻinâ) lafzını demeyip[166] *(unzurnâ) lafzını söyleyin ve söz dinleyin ki (râʻinâ) din ve söz dinlememiş kâfirler için azâb-ı elîm vardır. (105) Ehl-i kitab olan kâfirlerle müşrikler Rabbiniz tarafından size hayır nâzil olduğunu sevmez ve istemezler.*[167] *Halbuki Bârî Teâla hazretleri dilediğine rahmetiyle tahsis eder. Fazl-ı azim sahibidir. (106) Her çend âyetten bazısını nesh veyahut tehir*[168] *edersek ondan daha hayırlısını veyahut mislini getiririz. Allah'ın her şeye kadir olduğunu ve (108) semâvat ve arzın padişahlığı Allahu teâlânın olduğunu ve sizin için Allah'tan gayrı veli ve ondan başka muîn* **[660-2]** *olmadığını bilmez misin? (108) Ey Müminler! Mukaddemen Musa'dan sual ve talep olunduğu gibi siz de pergamberinizden sual ve talep etmek ister misiniz? Âgah olun ki imanı küfre tebdil den doğru yoldan sapmış olan dalâlet sahibidir. (109) Nitekim Ehl-i kitabdan olan birçok kimseler kendileri için emr-i hak zâhir ve bâhir iken mahza kalplerinde merkûz olan haset sâikasıyla sizi imanınızdan sonra küfre reddetmeyi arzu ederler; Siz de Cenâb-ı Hakk'ın onları ferman-ı celîli dairesine getirinceye kadar kendilerine afv ü safh ile muamele edin ki Hak teâlâ hazretleri her şeye kâdirdir. (110) Siz salâtınızı îfâ ve zekâtınızı edâ edin, Cenâb-ı Hak da işlediklerinizi basîrdir. Emr- hayrdan nefsiniz için her ne takdim ederseniz nezd-i Bârî'de onun sevabını görürsünüz. (111) Yahudiler Yehûd'un gayrısı ve Nasraniler de nasârânın mâadâsı cennete girmez derler. Sen de*[169] *(davanızda sadıklardan iseniz burhanınızı getirin) de. (112) Evet her kim ki muhsin olduğu halde tâat-ı Hudâ maʻrazında kendini sıdk ile teslim eder, onun için ind-i Bârî'de ecir var ve bu misillü için havf u hüzün yoktur.*

165 Başı 24. sayıda.

166 Zira Yahudiler raʻnâ lafzıyla tahkîr ederlerdi.

167 Yani Muhammed aleyhisselâmın vücud ve nübüvveti olduğundan bunları istemezlerdi.

168 Nesh, sûre-i Enfal'de yirmi gazinin ikiyüz kafire mukatelede sabrı emr olunmuşken sonra yüz sâbir ikiyüz düşmanla mukabele ile emr olunduğu gibi ve evvel neshin meseli kıblenin Beytü'l-Makdis'den Mekke'ye tahvili gibidir.

169 Muhammed aleyhisselâma hitaptır.

(113) Kendi kitaplarını okudukları halde Yehudân Nasâraya, Nasârâ'da Yahudiler'e mutemed bir şey değillerdir, dedikleri gibi bilmeyenler de[170] *onlara bu yolda söylerler, Cenâb-ı Hak ise bunların ihtilaf üzere oldukları şeyleri yevm-i kıyamette hüküm ile kaza eder.*

(114) Hâif ve hâşi' olarak girmeleri lazım gelen mesâcidde ismullahın zikrini men ile harabiyetlerine sa'y edenlerden daha zalim kimse nasıl olabilir ki.

(115) Bunlar için dünyada zillet ve hakaret ve âhirette azâb-ı azim vardır.

(116) Maşrık da mağrib de Allahu teâlânındır. Herhangi cihete teveccüh ederseniz orası Allah'a ibadet cihetidir Allahu teâlâ mağfireti vâsi' ve mesâlihi alîmdir. **[661-3]**

(117) Bu kâfirler Hak teâlâ kendisine oğul ittihaz etti[171] *dediler. Allahu teâlâ ise bundan münezzehtir ve semâvât ve arz ile onların cümlesi*[172] *kendisinin memlûkü olup fermanına mutîlerdir.*

(118) Yerleri gökleri ibdâ eden Zât-ı ecell-i âlası herhangi bir işin ibdâını murad eder-se (ol) deyivermesiyle olur.

(119) Bunların cahilleri kendilerinden evvelki cahillerin dedikleri gibi [ne olaydı da Allah bize söyleyeydi veyahut bir alâmet göstereydi] deyip onlara olan müşâbehet-i kalbiyyelerini gösterdiler, biz ise erbâb-ı yakînden olanlar için beyân-ı âyât eyledik. (120) Biz seni[173] *hak ile tebşir ve tahvif için gönderdik, teliğden sonra ashâb-ı cehennemin küfür üzerine olan ısrarlarından mesul değilsin.*

(121) Sen, Yehûd ve Nasârânın milletlerine tâbi olmadıkça onlar senden razı olmazlar. Sen de onlara [hidayet, Allah'ın ihsan eylediği bu hidayettir] de ve sana gelen bu ilim ve hidayetten sonra onların hevalarına tâbi olursan senin için de azâb-ı Bârî'den kurtaracak bir karîb-i nâfi ve mu'în-i mâni yoktur.

(122) Kendilerine kitap verdiklerimiz ol kitabın hak olduğunu bilerek okudular ve iman ettiler her kim ki bunu inkâr ederse erbâb-ı hüsrandandır.

(123) Ya Benî İsrail! Size in'am ettiğim nimetleri ve sizi halka tafdîl ettiğimi yâd eyle (124) Biri diğeri için cezalanmayan ve birinin diğerine şefaati kabul olunmayan ve fidye ahz edilmeyen ve birinin diğerine yardımı olmayan günden hazer edin ve (125) taraf-ı Bârî'den emrolunan kelimâtı İbrahim'in tamamen eda etmesi üzerine Hak teâlânın [seni nâsa imam edeceğim] buyurduğunda İbrahim'in [benim zürriyetimi dahi imam eyle] demesine cevaben [zürriyetinden olan zalimler benim ahdime nail olmazlar] buyrulduğunu yâd eyleyin. **[662-4]**

(126) Beyti nâsa me'men ve metaf kılıp müminlere [makâm-ı İbrahim'i secdegâh ittihaz edin] ve İbrahim ve İsmail'e de [beytimi tavaf edenlerle mu'tekifler ve sâcid ve râki'ler için tathîr edin] emrini verdiğimi (127) ve İbrahim'in [Yâ Rabbi şu bina eylediğim beldeyi emin[174] *edip ahalisinden Allah'a ve yevm-i âhirete iman edenleri*

170 Müşrikler.

171 Yahudiler Üzeyr'i ve Nasârâ Mesih'i ve müşrikler melekleri Hak Teâla oğul ittihaz etti derler.

172 Üzeyr ve İsa ve Melek vesâire.

173 Muhammed aleyhisselâma hitap.

174 Yani Kâbe ve Mekke-i Mükerreme'yi.

semerâtıyle merzûk eyle] dediğinde [Ben, müddeti pek az olan şu dünyada kâfirleri de rızıklandırırım ve bilâhare akbah mekân olan cehennemde azâb-ı nâr ile muzdarr kılarım] dediğimi dahi yâd eyleyin.

(128) İbrahim ve İsmail'in esas beyti terfi' ettiklerinde [Yâ Rabbi bu emr-i hayrı kabul eyle ki semî' ve halîm sensin, (128/129) bizi sana müslimlerden edip zürriyetimizden de bir ümmet-i müslime yetiştir, bize menâsik-i haccı göster ve tövbemizi kabul eyle, taksiratımızı affeyle, tevvâbu'r-Rahîm sensin, (129/130) bu zürriyetten olacak ümmet-i Müslimeden kendilerine âyât-ı celîleyi okur, onlara kitap ve hikmeti talim ile tezkiye eder bir resûl gönder ki Azîz ve Hakîm sensin ya Rabbi] deyip dua ettiklerini dahi yâd edin.

İSLÂM İÇTİMÂİYATI

Velâyet-i Diniyye
Meşîhat-ı İslâmiye Teşkilatı-

Dini Terbiye Heyeti:

Yukarıdaki izahlardan anlaşılıyordu, ki "Teşrî-i Dinî Heyeti"nin salâhiyeti sırf teşrîî mahiyeti hâizdir. Fakat halkın dinî hissiyatını ikaz ederek bunun neşvünema bulmasına çalışmak, vicdân-ı ümmetin tercümanı olan teşrî-i [663-5] dinî erbâbının icmâ ve iftâlarıyla sabit ve malum olan dinî hükümleri efrâd-ı ümmete telkin etmek ayrı bir iştir. Bunun "Teşrî-i Dinî Heyeti" tarafından görülemeyeceği malum. Çünkü bu sırf ilmi bir mahiyeti hâiz olduğundan fiiliyat ve tatbikata karışmaz. Aynı zamanda iftâ ayrı bir vazife olduğu gibi, "terbiye-i diniye"de başlı başına bir sanattır. Şu halde bunların ayrı ayrı müstakil birer vazife olduğuna şüphe edilemez.

Binâenaleyh Meşîhat-ı İslâmiye tarafında tecelli eden velâyet-i diniyenin biri "Teşrî-i Dinî" diğeri "Terbiye-i Diniye" heyetleri olmak üzere iki faal kavle ayrılması icap eder.

Teşrî-i Dinî heyetinin içtimai teşkilatımızdaki mevkii –evvelki makalelerde- izah edildi. Şimdi "Terbiye-i Diniye Heyeti"ne gelelim:

Vaktiyle inzar vazifesi bizzat aleyhi's-salâtü ve's-selâm efendimiz tarafından icra buyruluyordu. Sonraları hulefâ hazerâtı ve ekâbir-i ashâb bu vazifeyi ifaya başladılar. Her zaman ve her asırda âlimler, fakihler bu vazifeyi deruhte ettiler. Fakat bu hususta muntazam bir teşkilat meydana getirilmedi. Teşrî-i dinî vazifesi serbest ellerde kaldığı gibi, bu da teşkilata tâbi müstakil bir vazife haline gelemedi. O zamanlarda belki buna ihtiyaç da yoktu: Ümmette zühd u salâh galip idi. Bilhassa âlimler, fakihler vâris-i Nebevî olmak üzere yetiştiklerinden bütün vazifelerini hüsn-i ifaya gayret ediyorlardı. Aynı zamanda ümmet arasına iş bölümü esası henüz girmemişti.

Fakat zamanımızda içtimai hayatın bütün safhalarına iş bölümü esası girmiş, dini, hukuki bütün umumi vazifeler teşe'ub etmiştir. Hatta teşrî vazifesi dahi ayrıca bir meslek halini almıştır. Fakat bugün "terbiye-i diniye" tabir ettiğimiz "inzar" vazifesi –ki Türk vicdanına göre "tebşir" demek daha doğrudur- tamamıyla metruk kalmıştır, denilebilir. Ötede

beride teşkilata [**664-6**] tâbi olmaksızın icra edilen gayrimuntazam vaazlar bu maksadın husûlüne kat'iyen kifayet etmiyor.

Binâenaleyh velâyet-i diniyenin muntazam ve teşkilat-ı içtimaiyemizin a'mâkına kadar nâfiz bir de "terbiye-i diniye" bulunmak lazımdır. Zaten "فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ...الآية" nazm-ı celîlinin mefhûm-ı şerifi de bunu tamamıyla teyit eder. Şu halde bu heyet tabiî olarak şu yolda teşekkül eder:

Halife Hazretleri

Şeyhülislâm Efendi

Terbiye-i Diniye Müdîriyeti

Müftîler (Livalarda)

Vaizler (Kazalarda)

Hatipler (Nahiyelerde)

İmamlar (Köylerde, Mahallelerde)

İşte bunlar yukarıdan aşağı bir silsile olarak teşkilat-ı içtimaiyemizin en derinliklerine kadar nüfuz ile irşâd ve terbiye vazifesini îfâ eyler; ahalinin dinî hissiyatını ikaz ve tenmiye eder; Teşrî-i Dinî Heyeti'nin icmâ ve iftâlarıyla ve tevarüs tarîkiyle malum olan dinî hükümleri efrâd-ı ümmete bildirir. Efrâd-ı millet de ahlâki, dinî hayatın kökleşmesine çalışır.

Sonu var

Halim Sabit

AHLÂK

Din ve Ahlâk
Nazar-ı İslâm'da Ahlâk
7

Din-i celîl-i İslâm'da ahlâk-ı hasenenin fazilet ve ehemmiyeti, ahlâk-ı rezîlenin [**665-7**] şenâet ve redâeti hakkında hiç başka bir şey vârid olmasaydı سوء الخلق ذنب لا يغفر hadîs-i şerîfi ahlâkın nazar-ı şerîattaki yüksek mevkiini göstermeye kâfi idi.

Her nehyin kubuh icap ettiğine göre menhiyyün-anhın bazı gûna zararları hâvi bulunması lazım gelir: Bu zararlardan bir kısmı ferdî ve manevi kalır, bir kısmı da umumi ve içtimai bir şekil alır. Binâenaleyh nehyedilen kötü huy da günah olmak itibariyle bir takım zararları muhtevi bulunacaktır.

Fena ahlâklılıktan doğacak olan zararlar hiçbir vakit ferdî ve nefsî kalamaz. Her halde efrâd-ı beşerden bir kısmını da daire-i ızrarı içerisine alacaktır.

Mademki ahlâkı, içtimâiyat doğurmuştur; ondan ilk hamlede müteessir olacak bulunan heyet-i içtimaiyedir.

**

Şüphe yoktur ki bedenî ibadetlerin terki de bir günahtır. Fakat bu kâbil günahların affedilebileceğine dair pek çok âyât ve ehâdis vârid olmuştur.

Halbuki kötü huyluluğun günahkârlığı affedilmiyormuş; çünkü ibâdâtın terki ihtimalinde yalnız hukukullahı îfâ etmemiş oluruz. Cenâb-ı Hak ise afv ve mağfireti sever: Hukukullahtan bazılarını îfâ etmediğimiz zaman belki heyet-i içtimaiye hiçbir zarara mâruz kalmayabilir.

Fakat vazife-i ahlâkıyemizi îfâ etmediğimiz zaman hem hukukullahı, hem de hukuk-ı ibâdı ayaklar altına almış bulunuruz. Bu yüzden cemiyet-i beşeriyeye fenalıklar zararlar teveccüh eder; fenalığın eseri hiçbir vakit şahsi kalmaz. Beşeriyetin –bilhassa biz Türklerin- başına gelen felaketlerin hakiki menşei araştırılacak olursa görülür ki bazı eşhâsın –mühimsemeyerek ve hatta ufak günah bile addetmeyerek- yaptıkları ahlâki yolsuzluklardır. [**666-8**]

Ahlâkın nazar-ı İslâm'daki mühim mevkiini daha iyi izah edebilmek için bazı âyât ve ehâdisden bahsedeceğim.

Bir gün Hazret-i Peygamber efendimize "Din nedir? .." diye sormuşlar; Hazret-i Peygamber de "Din güzel huydur" cevabını vermiş; üç defa tekerrür eden bu suale Cenâb-ı Peygamber aynı cevabı tekrar buyurmuşlar.

Yine bir gün Peygamberimiz sallâllahu aleyhi ve sellem efendimiz "En faziletli işler hangileridir?.." sualini sorarlar, o da "Güzel huydur" diye cevap verir..

Sahâbe-i kirâmdan biri yüce Peygamberimiz efendimize "Ya Resûlallah bana nasihat eyle" demiş; Hazret-i Peygamber de اتق الله حيثما كنت buyurmuşlar; yani "Nerede olursan ol Allah'tan kork!.." .. Yine bu sahâbî "Daha nasihat et yâ Resûlallah" der; Hazret-i Peygamberimiz efendimiz اتبع السيئة الحسنة تمحها buyurmuşlardır. Yani bir kötülükten sonra hemen iyilik yap ki fenalığın tesirini mahv etsin; sahâbî-i müşârünileyh tekrar "Nasihat et yâ Resûlallah" diye yalvarmış; Hazret-i Fahr-i Kâinat da "Halka iyilikle muamelede bulun" nasihatını vermiştir.

Ayet: "اَسْتَعِيذُ بِاللّٰهِ: وَاَحْسِنُواۚ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ"

Yani: İyilik yapınız!. Cenâb-ı Hak iyilik yapanları sever..[175]

Hadis: ...عليكم بحسن الخلق فانه فى الجنة لا محالة واياكم وسوء الخلق فانه فى النار لا محالة

Yani: Size güzel huy lazımdır. Çünkü güzel huylu olan mutlaka cennettedir, sizi kötü huydan korkuturum; çünkü kötü huylu adam mutlaka cehennemdedir.

Hadis: ان الرجل ليدرك بحسن خلقه درجات قائم الليل وصائم النهار

Yani: Kişi güzel huy sebebiyle gece namaz kılan, gündüz oruç tutan kimsenin derecesine erişir.

Hadis: الفحش والتفحش ليسا من الا سلام فى شئ وان احسن الناس اسلامًا احسنهم خلقاً [**667-9**]

Yani: Fenalık ve fenalık yapmak hiçbir vakit İslâmlıktan değildir: En iyi Müslüman olan kimse en iyi ahlâklı olandır..

175 Kur'ân-ı Kerîm, Bakara-II, 195.

Hadis: ان احسن الحسن الخلق الحسن

Yani: Güzelin güzeli güzel huydur..

Konya Dârülmuallimîn Müdîri
Besim Atalay

TARİH

İbn Teymiyye
İbn Teymiyye'nin Muhalif ve Muârızları

Bir insanın safahât-ı hayatiyesine kesb-i vukûf eylemek efkâr ve âmalini tahlil ve teşrih etmek hususlarında en güzel vasıta kendisinin muhâsımlarıdır. Binâenaleyh bir zâtın fazl u mertebesini anlamak ve hakikat-i haliyle âşina olmak için de onun muhalif ve muârızlarından istifade etmelidir. Nitekim Fahr-i Kâinat efendimizin dostları vasıtasıyla haber alan Kisra o hazreti tekzip eylediği halde bilakis düşmanları tarafından malumat almış olan Kayser ise derhal o hazreti tasdik etmiştir.

İşte biz de İbn Teymiyye'nin meşhur muhalif ve muârızlarını burada zikredeceğiz.

1. İbnü'l-Medhal (Sadreddin Muhammed bin Ömer): 665'te Dimyat şehrinde dünyaya gelmiş ve 716'da Mısır'da vefat etmiştir. Bu zat biraz vakit Dımaşk şehrinde ikâmet edip orada iken (İbnü'l-Vekîl) diye şöhret bulmuştu.

Şâfiî mezhebinde son derece mutaassıp olduğundan muâsırı İbn Teymiyye'ye taban tabana zıt idi. Bu sebepten İbn Teymiyye'ye alenen izhâr-ı adâvet eylemekten hâlî kalmaz [**668-10**] idi. Müşârünileyh 705 tarihi iclâsında hazır olarak ilk safda olmak üzere İbn Teymiyye ile mücâhede ve münazaraya girişmiş ise de birçok tenakuzlara boğularak tarîk-i münazarayı büsbütün şaşırmış; kendi taraftarânıyla mücadeleye girişmiştir. Nihayet muvazenesini kaybettiğinden içtihadı da berbad olmuştur.

2. Zemlekânî (Muhammed Kemaleddin Ebu'l-Meâlî bin Ali ez-Zemlekânî) Şâfiîlerin müstesna âlimlerinden olup İbn Teymiyye'den bir sene mukaddem 727 tarihinde Kahire'de vefat etmiştir.

Bu zat ibtidâ İbn Teymiyye'nin muhlis ve musahiplerinden idi. İbn Teymiyye'yi her zaman medh u senâ ederdi. Hatta müşârünileyhin eserlerine dair takrizler yazmıştır. Fakat İbn Teymiyye, İbn Arabi ve etbâına pek de yüz vermediğinden ve halbuki Zemlekânî İbn Arabi'ye gayet muhlis olduğundan nihayet İbn Teymiyye'den ayrılmıştır. İbn Teymiyye'nin talâk ve şedd-i rihâl, ziyaret meselelerindeki fikrine karşı reddiyeler telif etmiştir.

İbn Teymiyye ile mübâhase ederdi. İlim meclislerinde İbn Teymiyye ile münazaraya girişip de muvazenesini muhafaza ederek nihayete kadar sözünü kemâl-i intizam ile devam ettiren ancak Zemlekânî olmuştur. Maamâfih bu zat İbn Teymiyye'ye karşı yazmış olduğu eserlerinde ta'n sûreti ile değil belki bir münekkit sıfatıyla idare-i kelâm etmiştir.

3. İbnü'l-Hâc (Ebu Abdullah Muhammed bin el-Abderî el-Fâsî el-Mâlikî): 737 tarihinde vefat etmiştir.

Bu zâtın İbn Teymiyye'ye karşı açıktan açığa muhalefet ettiği malum değil ise de İbn Teymiyye'nin vefatından sonra telif ettiği (el-Medhal) nam eserinde meyyitlere tevessül etmeyi ve bilcümle makâsıdın husûlü için kabir ehillerinden istimdad eylemeyi lazım addettiği gibi peygamberler, sahâbeler ve tabiîler, ulemâ ve evliyanın kabirlerine ziyaret kasdıyla icra edilen seferlerin dahi hac seferi kadar faziletli ve sevaplı olduğunu iddia eylemiştir. Fakat sonradan

ان التبرك انما يكون بالا تباع له عليه الصلاة والسلام وما كان سبب عبادة الجاهلية للاصنام الا من هذا الباب

[669-11] fıkrasıyla kendi davasını red ve cerh ederek İbn Teymiyye'nin fikrini tasvip eylemiştir.

4. Ebu Hayyân ez-Zahirî (Esîrüddin Muhammed bin Yusuf bin Hayyân el-Endülüsî el-Gırnâtî): Bu zat Endülüs âlimlerinden olup 745 tarihinde Kahire'de vefat etmiştir.

Nahiv ilminde yed-i tûlâ sahibi idi. Türkçe'nin lugat, nahiv ve sarfına dair (el-İdrâk fî lisâni'l-etrâk) ve (Zehru'l-Mülk fî nahvi't-Türk) nâmında eserleri vardır. Müşârünileyh alay etmeyi ziyade severdi; Kahire ulemâsının birçoklarının üstadı olduğundan her birini hicv ü istihzâ ederdi; bittabi üstadları olduğu cihetle onlar da bunu adeta bir nev taltif olarak telakki ederlerdi.

5. Takıyyüddin es-Sübkî (Ali Takıyyüddin bin Abdü'l-Kâfî) 683 tarihinde dünyaya gelip İbn Teymiyye'den 28 sene sonra 756'da vefat etmiştir. Birçok telifleri vardır. Bu zâtın menâkıbı kendi oğlunun "et-Tabakâtü'l-Kübrâ" nam eserinde mevcuttur.

İbn Teymiyye'nin "Minhâcü's-Sünne" nâmındaki eserini zemmederek kasideler söylediği gibi talâk, ziyaret meseleleri hakkındaki fikrine karşı reddiye olmak üzere de (Şifâu's-siâm fî ziyâreti emîrü'l-enâm aleyhi's-salâtü ve's-selâm), (et-Tahkîk fî meseleti't-ta'lîk) ve (Râfi'u'-ş-şikâk fî meseleti't-talâk) namlarında eserler yazmıştır. O vakitlerde kadılık mansıbını işgal edenlerin içerisinde İbn Teymiyye'nin düşmanları da yok değildi; işte Takıyyüddin es-Sübkî de onlarla beraber İbn Teymiyye'nin hilâfını iltizam etmek maksadıyla yukarıda mezkûr eserlerini tertip eylemiş ve nihayet bu sûretle kadılık mansıbını da ihrâz etmeye muvaffak olmuştur.

6. İzzüddin İbn Cemâ'a (Abdülaziz İzzüddin Ebû Ömer bin Muhammed bin İbrahim) 694'de Dımaşk şehrinde dünyaya gelmiş ve 767 tarihinde Mekke-i Mükerreme'de vefat etmiştir.

Bu zat İbn Teymiyye'nin muhalifleri meyânında en ileri gelenlerden idi; ve birkaç telifi de vardır.

7. Taceddin es-Sübkî (Abdülvehhab bin Ali) yukarıda mezkûr Takıyyüddin [**670-12**] Es-Sübkî'nin oğludur. 727'de Kahire'de dünyaya gelmiş ve 771'de Dımaşk şehrinde vefat etmiştir.

Bu zâtın İbn Teymiyye'ye karşı olan muhalefeti kendisinin kanaat-i vicdaniyesinden doğmuş değildir, ırsîdir. Eğer vasıtalar nazar-ı itibara alınacak olursa bu zat İbn Teymiyye'nin şakirdlerinden bile sayılabilir.

Sonu var

Rızâeddin bin Fahreddin

İLAHİ

Bir okum ki yoktur yayım,
Ben yerdeyim, gökte ayım,
Kanat ver ki fırlayayım,
Kanat sensin yüce Tanrı!

Kalbim gece, sen bir güneş,
Kışın senden alır ateş,
Yalnızlıkta sen ona eş
Neşât sensin yüce Tanrı.

Âşık ağlar "Canan" diye,
Asker ölür "Vatan" diye,
Ders okunur "irfan" diye,
Murad sensin yüce Tanrı!

Yoksulların haznesisin,
Öksüzlerin annesisin
Sen bir şefkat sînesisin
İmdad sensin yüce Tanrı!

Her yanımda bir uçurum,
Sırâtındır benim yolum,
Tut elimi düşüyorum,
Sırat sensin yüce Tanrı.
Aşkımdandır eza bana,
Sen yapmazsın ceza bana
Ruhum açtı gazâ bana,
Pusat[176] sensin yüce Tanrı!

Hem gönlüme göz vermişsin,
Hem dîdâra söz vermişsin,
Hayat da ver, öz vermişsin,
Hayat sensin yüce Tanrı!

"Kaç, gel!" dedin: Karakulu
Geçemedim, gözcü dolu,
Aramızdan kaldır yolu,
Necât sensin yüce Tanrı!

Ziya Gökalp

[**671-13**]

176 Silah

İSLÂM HAVÂDİSİ

Cihat Haberleri
-Karargâh-ı Umûmî'nin Resmî Teblîgâtına Göre-

2 Mayıs 331

1. Çanakkale'de dün karada ve denizde mühim bir hareket olmamıştır. Evvelki gün Seddülbahir'deki düşman ordugâh ve mevzilerini müessir bir sûrette taciz eden ileri bataryalarımıza karşı düşmanın birkaç zırhlısı bilâ-muvaffakiyet ateş etmiş ve bâdehu bunlardan (Majestic) zırhlısı ile (Albion) zırhlısı medhalden boğaza girmeye teşebbüs etmişler ise de mukabil ateşlerimizle mükerreren def' u tard edilmişlerdir.

2. Diğer cephelerde tebeddül yoktur.

3 Mayıs

1. Çanakkale cephesinde Arıburnu'ndaki düşmanın üç tabur kadar piyade ve buna munzamm istihkâm kıtaatı dün sabaha karşı sağ cenah mevzimize baskın tarzında yapmak istediği mükerrer hücumları her defasında telefât ile def' edilmiş ve bir kısım kuvvetimizin mukabil taarruzlarıyla düşman mevzi-i aslîlerine sürülmüştür.

Mevzi civarında sayılabilen düşman maktulleri üç yüzü bulmuştur. Düşmanın neticesindeki zayiatı 1500 kadar tahmin olunuyor. İki yüzden fazla silah ve birçok techizat-ı harbiye iğtinam olunmuştur. Düşmanın bu zayiatına karşı zayiatımız pek cüz'î olmuştur.

Boğazın medhal civarındaki bataryalarımız dün dahi bilâ-tesir düşman sefâini tarafından bombardıman edildi. Buna rağmen Seddülbahir'deki düşman mevâziini bataryalarımız şiddetle topa tutmaktadır. Üç mermi (Vengeance) ismindeki İngiliz zırhlısına tamamen isabet etmiştir. Tayyârelerimiz dün Seddülbahir'de düşman üzerine muvaffakiyetle bombalar atmıştır.

2. 1 Mayıs'ta Akabe körfezinde dolaşan Fransız Victor Hugo harp gemisinden uçurulan bir tayyâre ateşlerimizle sakatlanarak denize düşürüldü. Tayyâre motoruyla gemiye nakl olunmuştur. 2 Mayıs'ta yine bu gemiden asker dolu bir sandal karaya sokulmak ister iken ateşlerimizle maktul ve mecruh vererek gemiye çekildi bâdehu gemi körfezden açılmıştır.

3. Diğer cephelerde şâyân-ı iş'ar mühim bir şey yoktur.

4 Mayıs

1. Çanakkale cephesinde dün Arıburnu'nda mühim bir hareket olmadı. Yalnız hafif piyade ve topçu ateşleri teâtî edilmiştir. Topçu mermilerimizle ufak bir düşman nakliye gemisi hasara uğramış, içindekiler sandallara atılarak vapur uzaklara çekilmiştir. [**672-14**]

Cenupta Seddülbahir mıntıkasında sağ cenahtaki kıtaatımız iki yüz metre ileride bir tepeyi düşmandan istirdad eylemiştir.

2. Bir Fransız kruvazörü dün İzmir'in cenub sahilinde Mekri'nin garbında (Sarıliman) iskelesine altmış kadar asker çıkarmakta iken muhafızlarımızın mukabelesiyle cümlesi gemilerine firar eylemiştir. Keza bir diğer kruvazör himayesinde (Finike)'in garbında (Sofat) iskelesine yüzden fazla düşman askeri çıkarılmış ise de civardan yetişen kıtaatımızın taarruzlarıyla on maktul ve mecruh vererek mütebâkîsi kâmilen istimbotlarla kruvazöre kaçabilmiştir.

3. 2-3 Mayıs gecesi iki düşman kruvazörü İzmir istihkâmâtı karşısında dolaşmakta iken bataryalarımızın ateşinden kruvazörlerden birinin baş tarafı sakatlanmasıyla her iki kruvazör uzaklaşmışlardır.

4. Diğer cephelerde şâyân-ı ehemmiyet bir vaka olmamıştır.

5 Mayıs

1. Çanakkale cephesinde dünkü vaziyet: Karada bir tebeddül olmamıştır. Denizde: Düşman sefâini pek uzaklardan medhal civarındaki bataryalarımızı fasılalı fakat tesirsiz bombardıman etti. (Albion) zırhlısına bu sıra bir mermi isabet etmiştir. Tayyârelerimiz Seddülbahir üzerinde faydalı tayaranlar yapmıştır.

2. Diğer cephelerde ehemmiyetli bir şey yoktur.

6 Mayıs

1. Çanakkale cephesinde dün kara cihetinde bir hareket olmadı. Denizde: Dört Mayıs'ta mestur sahil bataryalarımızın ateşleriyle (Defans) zırhlısı demir attığı mahalli terke ve hem de karadaki bataryalarımıza karşı icra etmekte olduğu ateşi kesmeye mecbur edilmiştir. 5 Mayıs'ta sabahleyin bir torpido muhrible (Şarlman, Henry IV) zırhlıları Rumeli mıntıkasında piyade mevzilerimize ateş açmışlar ve Anadolu'daki bataryalarımızın mukabelesiyle geri çekilmiştir. Öğleden sonra Lord Nelson zırhlıları da aynı sûretle ateş etmeye kalkışmışlar bunlar da aynı mukabele ile tard olunmuşlardır. Lord Nelson yanlış endahtıyla denize 200 mermi düşürmüştür. Zayiatımız iki nefer mecruhdan ibarettir.

2. Diğer cephelerden iş'ara değer bir malumat gelmemiştir.

7 Mayıs

1. Çanakkale cephesinde: 6 Mayıs sabaha karşı Arburnu'ndaki düşman mevzi-i müstahkemine taarruz edildi, kıtaatımızın tasavvur olunmaz yararlıklarıyla bu taarruzdan beklenen maksat hemen elde edilmiştir. Sağ ve sol cenahta düşman ileri mevzilerinden tard olundu. Merkezde düşman siperlerine kadar takarrub edildi. Sol cenahtaki kıtaatımız düşmanın kısmen siperlerini işgal eylemiş ve düşmandan mevziinde iki makineli tüfek (mitralyöz) iğtinam eylemiştir. Öğleden sonra her zaman olduğu gibi düşmanın gemi ateşleri himayesinde sağ cenahımıza karşı yapmak istediği mukabil taarruzları pek külliyetli telefât ile püskürtülmüştür. Tayyârelerimiz bu taarruzlarımızda muvaffakiyetli hizmetler îfâ ettiler.

[673-15] Cenupta Seddülbahir mıntıkasında 5-6 Mayıs gecesi düşmanın icra eylediği mukabil taarruz suhuletle def edilmiştir.

Boğaz medhal karşısındaki düşman zırhlıları ileri sürülen bataryalarımızla dün ber-mutad ateş teâtî ettiler. Şarlman zırhlısına bir mermi isabet etmiştir.

Seddülbahir'de düşman ordugâhıyla topçu mevzileri sahil bataryalarımızın muvaffakiyetli ateşleriyle dövülmektedir. Düşman bu netice ile topçu mevzilerini tebdile mecbur olmuştur.

2. Diğer cephelerde mühim yeni bir şey yoktur.

8 Mayıs

1. Çanakkale cephesinde şimâlde Arıburnu'nda 6-7 Mayıs gece yarısından sonra sağ cenahımıza karşı düşmanın taarruz teşebbüsü, tarafımızdan gördüğü şedid mukabelelerle akîm kalmış, merkez ve sol cenahımıza doğru icra eylediği taarruzla dahi aynı sûretle azim zayiatla püskürtülmüş ve telaşla ricatlerinde seksen kadar maktullerini alıp mevzide terk etmişlerdir.

Bu mıntıkada dün bir hareket olmadı. Yalnız tayyâremiz düşman üzerine isabetli bombalar attı. Bir bomba büyük bir nakliye sefînesine düşmüştür.

Dün sabah, cenupta Seddülbahir'de denizden gemi ateşleriyle himaye gördükleri halde sol cenahımıza ateş baskını sûrette icrasına kalkıştıkları taarruzu; başaramayarak mukabil taarruz ve süngü hücumlarımızla def' edilmişlerdir. Medhal civarında düşman sefâini sol cenahımıza karşı akîm kalan taarruzlarını şiddetli ateşleriyle himayeye ve ileri götürmeye çalıştıkları sırada Anadolu sahilinde ileri bataryalarımız düşman zırhlılarına muvaffakiyetli endahtlar icra eylemiş ve Majestic, Albion sisteminde iki zırhlısına müteaddid isabetler görülmüştür!

2. Sâir cephelerde şâyân-ı iş'ar yeni bir malumat yoktur.

9 Mayıs

1. Dün Çanakkale cephesinde karada hafif piyade ve topçu ateşleri teâtîsinden başka bir hareket olmamıştır.

İki İngiliz zırhlısı dün sabahleyin Anadolu ve Rumeli'deki piyade mevzilerimizi bombardıman ederken sahil bataryalarımızdan biri İngiliz zırhlısına iki mermi isabet ettirmesiyle zırhlı evvela Morto limanına iltica etmiş ve bâdehu Boğaz haricine çekilmiştir.

2. Sâir cephelerde şâyân-ı iş'ar yeni bir malumat yoktur.

10 Mayıs

1. Çanakkale cephesinde: Seddülbahir'deki düşman, dün öğleden evvel saat sekizden on buçuğa kadar kara bataryaları ve donanma toplarının uzun müddet devam eden ateşleri himayesinde bütün kuvvetleriyle taarruza kalktı, geriden mütemâdiyen takviye kıtaatı alarak taarruzu beslemek istemiş ise de zâbıtan ve efrâdımızın pek fedâkârane şevk ve gayretleriyle icra edilen mukabil taarruz, düşmanın bu kat'î taarruzunu tamamıyla akîm bırakmış ve düşman geriden

gördüğü tazyik ile ancak sahil mevâziinde tutunabilmiştir. Düşman ricat sahasında iki binden ziyade maktul bırakmıştır.

[**674-16**] Mukabil taarruza iştirak eden bir kıtamız düşmandan bir makine tüfek (mitralyöz) iğtinam eyledi. Muharebe esnasında düşmanın bir tayyâresi ateşlerimizle sakatlanarak denize düştü.

Dokuz saat devam eden bu muharebede hamd olsun zayiatımız 420 mecruh ve kırk üç şehitten ibarettir.

Çanakkale sahil bataryalarımız dünkü kara muharebesine iştirak eden düşman zırhlılarına ve Seddülbahir'deki bataryalarına epey hasarât vermiştir. Anadolu sahilinde bir bataryamız Majestic isminde bir zırhlıya dört mermi isabet ettirmiş zırhlı hemen medhali terk etmiştir. Bataryada altı mecruhumuz vardır.

Dün Arıburnu mıntıkasında bir tebeddül olmamıştır.

2. Yirmi beş sene evvel imal edilmiş Peleng-i Derya gambotu bu sabah bir düşman tahtelbahrinin taarruzuna uğrayarak batırılmıştır. Pelenk derya batıncaya kadar toplarını tahtelbahre karşı istîmal etmiş ise de tahtelbahrin akıbeti malum olamamıştır. Mürettebattan bir mülazım ile bir nefer şehid olmuş diğerleri kâmilen kurtarılmıştır.

3. Başka cephelerde ehemmiyetli bir vukûat yoktur.

11 Mayıs

1. Çanakkale cephesinde: 7-10 Mayıs gecesi Arıburnu'ndaki düşman sol cenahımıza takkarüb teşebbüsünde bulunmuş, telefât verdirilerek def' edilmiştir. 10 Mayıs sabahı bir zırhlının Kabatepe karşısında bir müddet hareketten kaldığı görülmüş topçu ateşlerimizle epey hasâra uğratılmış ve bir tayyâremiz zırhlıya iki bomba düşürmüş, bilâhare tahlîsine gelen beş sefîne-i harbiye tarafından uzaklara çekilmiştir.

Dün Arıburnu'nda ve Seddülbahir cihetinde bir hareket olmamıştır.

9 Mayıs

1. Seddülbahir muharebesinde düşman zayiatının maktul ve mecruh dört binden fazla olduğu tahakkuk etmektedir.

Düşman sefâini dün boğaz medhali tarafeyninde piyade mevzilerimize hafif ve tesirsiz sûrette ateş ettiler. İleri sürülen bir bataryamız Seddülbahir'de bir düşman bataryasının toplarını tahrip etmiştir.

2. Diğer cephelerde şâyân-ı iş'âr bir vaka yoktur.

12 Mayıs

1. Bugün öğleden sonra saat yarımda İngilizlerin (Triumph) zırhlısı Saros körfezindeki Arıburnu önünde atılan bir torpil neticesinde gark olmuştur.

2. Çanakkale cephesinde ve diğer cephelerde şâyân-ı kayd bir şey olmamıştır.

Müdîr-i Mes'ûl: Halim Sabit – Necm-i İstikbal Matbaası

اسلام مجموعه‌سی

شعار: «دینلی بر حیات، عائله‌لی بر دیرلك» در.

ییل ۲ صایی ۳۰ — ۱۸ شعبان ۱۳۳۳ / ۱۸ حزیران ۱۳۳۱ — مدیری: حلیم ثابت

جلد: ۳

نسخه‌سی ٦٠ پاره‌در

توزیع یری «زمان کتبخانه‌سیدر»

نجم استقبال مطبعه‌سی

İslâm Mecmuası

Şiârı: "Dinli bir hayat, hayatlı bir din"dir.

Yıl: 2 **Sayı: 30** **18 Şaban 1333** **Müdürü: Halim Sabit**

18 Haziran 1331

[1 Temmuz 1915]

Cilt 3

Nüshası 60 paradır. Tevzî Yeri: "Zaman Kitaphânesi"dir.

Necm-i İstikbal Matbaası

İslâm Mecmuası

Müslümanların fâidesine çalışır. On beş günde bir çıkar.

Sayı: 30 11 Şaban 1333 – 11 Haziran 1331 Yıl: 2

KUR'ÂN-I KERÎM

Sûre-i Bakara[177]

Bismillâhirrahmanirrahîm

"وَمَنْ يَرْغَبُ عَنْ مِلَّةِ اِبْرٰهِيمَ اِلَّا مَنْ سَفِهَ نَفْسَهُۜ...فَاِنَّ اللّٰهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ"

(130/131) Biz İbrahim'i dünyada asfiyâdan ve âhirette sâlihînden ettiğimizden nefsine sefîh evladından başkası onun milletinden nükûl etmez. (132) Rabbi tarafından İbrahim'e [teslim ol] buyuruldukda cevâben [Kendimi Rabbü'l-âlemîne teslim eyledim] deyip evladına da böylece teslimiyetle tavsiye eylediğini ve (133) Yakub'un dahi evladına bu sûretle tavsiye ederek [Oğullarım, Allah'ın razı olduğu din-i İslâm'ı sizin için intihâb eyledi ki mevt erişmezden evvel Müslümanlardan olasınız] söylediğini dahi yâd edin.

(134) Şahit değil misiniz ki Yakub vefat edeceği sırada evlâdına [Oğullarım, benden sonra neye taparsınız] dediğinde onlar [Senin Allah'ına ve babaların İbrahim ve İsmail ve İshak'ın ilâhı olan bir Allah'a tapıp ona teslim olanlardanız] dediler. (135) İşte bu ümmetler geçti, onların iktisâbâtı kendilerine, sizin kesbiniz de kendinizedir. Siz onların işlediklerinden mes'ûl değilsiniz.

[676-2] *(136) Ehl-i İslâm'a bir taraftan Yahudiler, bir taraftan Nasrânîler [Bizden olun da hidayet bulun] derler. Sen de[178] onlara biz müşriklerden olmayan ve hak olan mezheb-i İbrahim'deniz] de.*

(137) Siz de[179] [Biz Allah'a ve taraf-ı ilâhîsinden bize ve İbrahim ile İsmail ve İshak ve Yakub ve esbât-ı Yakub ve Musa ve İsa ile sâir enbiyâya inzal olunanlara da[180] iman etmişiz, onların birini diğerinden tefrik etmeyiz. Allah'ın Müslümanlarıyız] deyiniz. (138) Eğer onlar da sizin gibi iman ederlerse muhakkak hidayet bulurlar ve eğer a'râz ederlerse şikâk üzere kalırlar. Sen[181] onların adâvetinden endişe etme. Allahu teâlâ sana kâfidir. Semî ve alîm odur.

(139) Siz de[182] [Dinimiz mutahhardır ve taraf-ı Bârî'den tathîr edilmiş olan bundan güzel bir şey yoktur. Biz bunun âbidlerindeniz] deyin ve (140) Sen de [Zât-ı ecell-i âlâsı

177 Başı 29. sayıda.
178 Muhammed aleyhi's-salâtü ve's-selâma hitaben.
179 Umûm ehl-i İslâma hitap.
180 Tevrat ve İncil ve sâir kütüb ile mûcizât.
181 Muhammed aleyhi's-salâtü ve's-selâma hitaben.
182 Umûm ehl-i İslâma hitap.

bizim de Rabbimiz sizin de Rabbiniz olan Vâcib teâlânın yolunda bizimle mücadele mi edeceksiniz? Bizim a'mâlimiz bizim, sizin a'mâliniz de sizindir. Biz Allah'ımıza muhlislerdeniz] de. (141) Onlar [Âyâ İbrahim, İsmail, İshak, Yakub ve esbât-ı Yakub Yehud ve sâire Nasârâ değil mi idi] derler. Sen onlara de ki [Enbiyâyı siz mi ziyade bilirsiniz yoksa Allah mı bilir? Sizin gibi kimselerden daha zalim kimse olabilir mi ki Allah'ın emrini bildiği halde ketm-i şehâdet eder. Halbuki bu işlerinizden Cenâb-ı Hak gafil değildir. (142) O ümmetler geçti. Onların iktisâbâtı kendilerine sizin kesbiniz de kendinizedir. Siz onların işlediklerinden mes'ûl değilsiniz] (143) Nâsın bazı süfehâsı [Müslümanların ne oldukları müttehazları olan kıbleden[183] dönmeleriyle bellidir] diyecekler. Sen[184] de [Mağrib ve Maşrık Allah'ındır, dilediğini **[677-3]** *doğru yola hidayet eder] cevabını ver.*

(144) Sizi[185] bu sûretle temyiz ederek adl ve müntehâb ümmet kıldım ki nâsa şehâdet edesiniz ve peygamberiniz de size şâhid-i âdil olsun. Hâlâ müteveccih olduğu[186] dahi mahzâ Resûle ittibâ edenlerle rû-gerdân olanların bilinmesi için size kıble ettim. Her ne kadar bu tahvil-i kıble maddesi bir emr-i azim ise de mazhar-ı hidayet-i hudâ olanlara girân gelmez. Nâs hakkında Raûf ve Rahîm olan Allah sizin imanınızın ecirlerini zâyi etmez.

(145) Vechini[187] semt-i âsumâna mütereddid gördüğümüzden kıbleyi razı olduğun sûrete tahvil ettik. Artık yüzünü Mescid-i Muhterem'e[188] çevir. Bundan sonra her nerede olursanız olun[189] yüzünüzü ol mescid cânibine çevirin. Her halde kendilerine kitap verilenler[190] bunun bir emr-i hak olduğunu bilirler. Allah da onların işlediklerinden gafil değildir. (146) Kendilerine kitap verilmiş olan bu âdemlere ne kadar çok mucize ile gelmiş olsan yine onlar senin kıblene uymazlar. Sen de onların kıblesine dönmezsin. Onların bazısında bazılarının kıblesini ihtiyar etmez. Bi'l-farz sana gelen bu malumatdan sonra sen de onların arzularına uyarsan zalimlerden olursun.[191] (147) Kendilerine kitap verdiklerimiz kendi evlatlarını bildikleri gibi hak peygamberi bilirler. Yalnız bir fırkası hakkı bildikleri halde ketm ederler. (148) Rabbinden gelen cümleten hak ve gerçektir. Bu bâbda şekk ve şüphe edenlerden olma.[192] (149) Her ümmetin bir kıblesi vardır. Hak teâlâ ol ümmetin vechini o cihete sarf eder. Ey **[678-4]** *Müslümanlar, umûr-ı hayriyede sâirleri sebk edin ki her şeye kâdir olan Allah her nerede olursanız olunuz sizi cem' eder. Sen her nerede olursan ol yüzünü Mescid-i Muhterem'e çevir ki bu emr-i hak a'mâlinizden gafil olmayan Rabbin tarafındandır. (151) Evet, her nerede olursan nerede bulunursan yüzünü Mescid-i Muhterem'e çevir. Siz de her nerede olursanız olun yüzünüzü Mescid-i Muhterem'e çevirin. Ta ki inat ve mükâbere ile zulüm edenlerin bizi bulan nâsın evvelce bilip bekledikleri hale muhalif zuhur edip de aleyhinizde hüccet gibi kullanmasınlar.*[193]

183 Kuds-i şerîf cihetine teveccühünü terk ile Mekke-i Mükerreme'de Kâbe-i mübârekeye teveccüh olunduğundan.

184 Muhammed aleyhi's-salâtü ve's-selâma hitaben.

185 Umûm ehl-i İslâma hitab.

186 Yani Kâbe-i mübârekeyi.

187 Muhammed aleyhi's-salâtü ve's-selâma hitaben.

188 Kâbe-i muazzamaya.

189 Umûm ehl-i İslâma hitab.

190 Ehl-i İslâm

191 Muhammed aleyhi's-salâtü ve's-selâma hitap ise de umûm ehl-i İslâma dahi şamildir.

192 Bu dahi.

193 Çünkü Tevrat'ta bir peygamber gelecek ve Kâbe'yi kıble ittihaz edecek haberi var idi. Şayet Kâbe kıble ittihaz olunmasa bu zât o peygamber değildir diyerek inkârlarına meydan bulacaklar idi.

Onlardan korkmayın, benden korkun ki bununla nimetimi itmam eder ve siz de mazhar-ı hidayet olursunuz. (152) Nitekim size âyâtımızı okumak, mûcizâtı göstermek, kitap ve hikmeti ve bilmedikleriniz şeyleri öğretmek için yine sizden peygamber göndermekle nimetimi itmam ettim. (153) Siz de beni tâatle zikredin ki ben de sizi tezkâr edeyim. Bana şükredin ve kâfir-i nimet olmayın.

(154) Ey müminler sabr u salavât ile istiâne edin ki Allahu teâlâ sabredenlerin muînidir.

(155) Fîsebîlillah katlolunan için mevtâ demeyin, bu gibiler nezdimizde hayydır, lakin siz bilmezsiniz.

(156) Sizi korku ile, açlıkla, mal ve nefis ve esmâr noksanlığıyla imtihan ederim. Sen de bu bâbda sabredenlere müjde et. (157) Kendilerine bir musibet isabet ettiği vakitte (İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn) desinler. (158) Bunu diyenlere Rabbleri tarafından salavât ve rahmet vârid olup mazhar-ı hidayet olurlar.

(159) Safa ile Merve'de[194] *ki Hakk'a ibadet alâmetlerindendir. Beytullâh'ta hac veya umre eden buraları da tavâf ederse günah değildir. Her kim ki tâat-ı hayırda bulunursa Allahu teâlâ onun amelini bilir ve mükâfatını ihsan eder.* **[679-5]**

YASAYA DOĞRU

Türke Göre: Millet

Sorma bana oymağımı, boyumu
Beş bin yıldır millet gibi yaşarım.
Sorma bana ailemi, soyumu,
Soyum Türklük soy büyüğüm hünkârım.

Süngü beni ayırsa da vahdetimi unutmam.
Dil ve dinde müşterekiz, hep gelmişiz bir belden.
Devletimin kaygısıyla milletimi unutamam,
Anadolu bir iç-ildir, ayrılamaz dış-ilden.

Deme bana "Türkmen, Kayı, Osmanlı"
Türk'üm, bu ad her ünvandan üstündür,
Yoktur Özbek, Tatar, Kırgız, Şirvanlı
Türk'ün milleti bir bölünmez "bütün"dür.

Gün, Ay, Yıldız, Dağ ve Deniz hanlar bütün ölmüşler
Yalnız diri Gün Han[195] **kalmış altın yayı elinde**

194 Mekke-i Mükerremede iki dağ olup buralar da vaktiyle müşriklerin ziyâretgâhları idi.

195 Oğuz Han'ın altı oğlu üçer üçer ava gittiler. Şarka giden (Gün, Ay, Yıldız) Hanlar bir altın yay buldular. Garbe giden (Gök, Dağ, Deniz) Hanlar üç altın ok buldular. Oğuz Han "Ok yaya tâbi' olsun!" dedi. Gün Han Osmanlıların, Deniz Han Selçukluların, Dağ Han Kaşgar'da hüküm süren Salur Hakanlarının dedesidir.

Baktı, dedi : "Rus, İngiliz büyük yurdu bölmüşler"
Üç altın ok attı, Kafkas, Azerbaycan ve Hint'e[196].

İki ordu şarktan, biri cenûbdan
Çin'in, Hint'in yollarına koşuyor
Mezarında kımıldamış Oğuz Han
Türklük yine deniz olmuş coşuyor…

Ey Türk oğlu! Artık ne ben, ne sen ne o: Bir şey yok.
Uluslar yok, uruklar yok, ancak büyük Turan var!
Siyasette şirk olamaz, ayrıca han ve bey yok.
Türk'ün ruhunda yalnız bir il, yalnız bir tek ilhân var

Ziya Gökalp

[**680-6**]

İSLÂM İÇTİMÂİYATI

Velâyet-i Diniye
-Meşîhat-ı İslâmiye Teşkilâtı-

Dinî Terbiye Heyeti:

Yukarıdaki izahlardan Hazret-i Halifenin velâyet-i diniyesine tecellîgâh olan Meşîhat-ı İslâmiye'nin iki esasî vazifeye göre iki esas heyetlere ayrılması lazım geldiği anlaşılmıştı.:

1- Dinî Teşrî Heyeti (Fetvâ Emaneti'ne mevdû)

2- Dinî Terbiye Heyeti (Terbiye-i Diniye Müdîriyeti'ne dair)

İşte bu iki heyet, Meşîhat-ı İslâmiye'nin esâs teşkilatını irâe eder.

Meşîhat-ı İslâmiye'nin bugünkü seviye-i içtimaiyemize göre esas vazifesi biri itikat ve ibadete ait olmak üzere teşrî-i dinî ve diğeri de yine itikadî ve amelî olmak üzere dinî terbiye olduğu anlaşıldı. Onun için bu esâs-ı teşkilatın makul ve mantıki olacağına şüphe edilemez.

Bugünkü içtimai teşkilatımıza göre Meşîhat-ı İslâmiye'nin bu esasî vazifeler haricinde yapacağı başka bir işi de yoktur. Aynı zamanda bu vazifeler hakkıyla îfâ olunabilirse, milletimiz dünyada ve âhirette kendisini mesut addedebilir. Elverir ki bu vazifeler, bugünün bütün ihtiyaçları, mensup olduğumuz içtimai enmûzecin bütün canlı örfleri ve şer'-i mücmelin yaşayan esasları nazar-ı dikkate alınarak usulü veçhile icra edilsin.

İşte Meşîhat-ı İslâmiye'nin asıl vazifesine göre esas teşkilatı böyle olur. Vazife ve teşkilat malum olunca, tâlî teşkilat kendi kendine meydana çıkar. [**681-7**]

196 Türk'ün bir de iktisadî mefkûresi vardır ki Çin ve Hint yollarına hakim olmaktır.

Bugünkü teşkilat-ı içtimaiyemize göre dinî ve içtimai velâyetler taazzuv ve inkısâm ederek, dinî velâyet münhasıran hilâfetin tecellîgâhı olan Meşîhat-ı İslâmiye'de tecelli etmiştir. Onun için, dinî velâyete tecellîgâh olan Meşîhat-ı İslâmiye'nin salâhiyet ve vazifesi, binâenaleyh teşkilatı da hâlis dinî olmak icap eder. Hâlis din, itikat ve ibadetten ibaret olduğuna göre yukarıda izah edildiği veçhile Meşîhat-ı İslâmiye, teşrîî ve terbiyevî olmak üzere iki türlü esas vazife ve iki türlü esâs salâhiyeti hâizdir.

Binâenaleyh Meşîhat'ın ancak bu salâhiyet ve vazifenin icabâtından olan işler ile meşgul olması gayet faydalı bir hal olur. Aynı zamanda iş bölümü esasına göre ayrı ayrı ihtisas erbâbı tarafından görülmesi vâcip olan vazifelerin salâhiyetdâr olanlara tevdîi de nassen emredilmiştir: "اِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُكُمْ اَنْ تُؤَدُّوا الْاَمَانَاتِ اِلٰٓى اَهْلِهَاۙ"[197] İşte bunun için din, dine mezâhim olan şeylerden ayrılıp dinin şümulî dairesini tayin etmek icap eder. Bu sûretle dinî vazifeler ile gayr-i dinî vazifeler de birbirlerinden ayrılmış olur. Ve şimdiye kadar dinî mahiyeti olmayan vazifeler ile karışık olarak îfâ edilmekte olan dinî vazifeler müstakil olarak kalır.

Zaten fukahâ-yı kirâm vaktiyle dinî ahkâm ile kazâî ahkâmı birbirinden tefrik etmişlerdir. Birçok işler kazâen câiz olduğu halde diyâneten gayr-i câizdir. Kazâî ahkâm dünyevi ve maddi işlere taalluk ettiği cihetle diyânî ahkâm derecesinde ulviyet-i ahlâkiyeyi mütezammın olamaz ve diyânî işler kazâî işlere karışınca kudsiyet ve ulviyetini kayb ederek karışır.

Hukuk mesâili de dünyaya taalluku cihetiyle ilm-i edyândan mâduttur. Bunu ilm-i edyânla karıştırmak dinin kıymetini bilmemektir. İmâm-ı Âzam hazretleri kendilerini diyânî bir vazife ile mükellef bildikleri için kazâî vazifeyi kabul etmediler. Zaten tasfiye-i din, dinin yalnız İsrailiyyat'dan tecrit edilmesi kâfi değildir, belki din arasından haric olan hukuk ve ulûm-ı müsbete gibi hakikatlerin ait oldukları [**682-8**] salâhiyetlere tevdîiyle müessesât-ı diniyenin yalnız itikat ve ibadet ve terbiye-i diniye gibi mukaddes şeylere hasrı demektir. İşte bunun için tevzî-i adalet hususu aile hukuku dahil olduğu halde bütün şuûbatıyla beraber taksîm-i vezâif usûlüne göre Adliye Nezâreti'ne, teşrî hukuku hususu da münhasıran zât-ı pâdişahî ile âyan ve mebûsan heyetlerine teslim edilmelidir.

Örfen ve resmen velâyet-i hukukiyeyi hâiz zât-ı hükümdarî ile âyan ve mebûsan heyetleri ve Adliye Nezâreti bu hususta emniyete mazhardır.

İşte bu sûretle dinî vazifeler, dinî olmayanlardan ayrılıp, sırf dinî olanlar Meşîhat'a, hukuki ve ilmî olanlar da Adliye ve Maârif nezâretlerine tevdî edilirse işler oldukça yoluna girerdi. Bâb-ı Celîl-i Meşîhat salâhiyet ve ihtisâs hâricinde olan beyhûde meşguliyetlerden kurtulunca bittabi asil kendi dinî vazifesi dahilinde ilerlemek, dinin teâlîsi uğrunda çalışmak için vakit bulurdu. Aynı zamanda şimdiki iş bölümüne göre bütün müessesât-ı adliyeyi cem' etmesi lazım geldiği halde buna tamamıyle muvaffak olamamış olan Adliye Nezâreti daha muvaffakiyetle iş görebilirdi. Çünkü salâhiyet haricinde olan yabancı işler aslî vazifenin bihakkın îfâsına mani olduğu gibi, salâhiyet sahasının eksik olması da aynı neticeyi verir.

Binâenaleyh gerek Meşîhat-ı İslâmiye ile Adliye Nezâreti ve gerek -varsa- sâir nezâretler arasındaki salâhiyet ve vazifelerin temdîd ve tayini her halde zaruridir.

197 Kur'ân-ı Kerîm, Nisa-IV, 58: Allah size, mutlaka emanetleri ehli olanlara vermenizi emreder.

Dinî terbiye meselesine gelince... Bunun dinî teşrî vazifesinden başka bir şey olduğu yukarıda söylendi. Fakat terbiye-i diniye vazifesi, memleketimizde, hatta bütün İslâm âleminde teşrî-i dinî vazifesi kadar olsun hüsn-i îfâ edilemiyor. Geniş sahalara intişar eden ümmet arasında terbiye-i diniyeye dair esaslı hiçbir teşkilat mevcut değildir.

Hazret-i Peygamber efendimiz hazretlerinin hikmet-i biʻseti demek olan inzâr, [683-9] tebşir, irşâd... Bugün ümmetçe tamamıyla unutulmuş gibidir. Verese-i enbiyâ olmaları icap eden velâyet-i diniye erbâbının bu husustaki mesuliyetsizliği tuhaftır ki nazar-ı dikkatleri celbedemiyor. Din fikrinin zaafı her vesile ile göze çarpıyor. Camiler sönük, dualar hararetsiz, niyazlar ferdî... Sevgili peygamberimiz için, eslâf-ı kirâm için bîhesap hazlar temin eden namaz, bugün halk için sâkit, ruhsuz gibi görünüyor. Büyük ve küçük, bey ve efendi, hülasa kendini anlar bütün halk bundan müştekî.. Salâbet-i diniye erbâbının hâlâ nazar-ı dikkatlerini celbetmeyen bu mesele memleketimizin hayırhâh büyük mütefekkirlerini pek ziyade düşündürüyor. Hakiki dindarlar bundan müteessir oluyorlar. Elbette bu hal bir memleket, bir millet için iyi bir hadise olmasa gerek.

İşte bütün şu mülâhazalar gösteriyor ki devlet, milletin teazzî etmiş heyeti olduğu gibi Meşîhat da ümmetin teşkilat haline gelen sûretidir. Meşîhat yalnız Osmanlı memleketindeki müessesât-ı diniyeyi idare etmekle mükellef olmayıp bütün ümmete şâmil bir dinî teşkilat müdîridir. Ümmet merkezi makâm-ı hilâfet olan bu dinî teşkilatın şebekesi içine girdiği gün “Câmia-yı İslâmiye” mefkûresi canlı bir hakikat olacaktır. İşte “İttihâd-ı İslâm” tabirinin hakiki mânâsı!

Halim Sabit

TARİH

İbn Teymiyye
İbn Teymiyye’nin Muhalif ve Mu'ârızları

8- İbn Cibril el-Kilâbî el-Halebî (Ahmed Şihabeddin bin Yahya bin İsmail) 733’te vefat etmiştir.

Bu zat İbn Teymiyye’nin fikrini redd ü cerh etmek maksadıyla ehl-i cihete karşı bir kitab telif etmiş ise de bilakis bu hareketi ile kendisinin esasen meseleden haberi [684 -10] olmadığını meydana koymuştur. Çünkü İbn Teymiyye “cihet” ile değil bilâ-keyf “fevk” ile kâildir.

9 - İbn Battûta (Ebu Abdullah Muhammed bin Abdullah)

Bu zat Arap seyyahlarından olup 702 tarihinde dünyaya gelmiş ve 779’da vefat etmiştir. İbn Battûta gayet sâf u tâze kalbî bir kimse idi. Fakat muhâkemesi müstakîm, fikri doğru ve serbest değildi. İşte bu sebeptendir ki bazen hissiyatına kapılmaktan kendisini kurtaramamıştır. Müşârünileyhin “Tuhfetü’n-nüzzâr fî garâibi’l-emsâr ve acâibi’l-esfâr” nâm risâlesinde İbn Teymiyye hakkında

وكنت بدمشق فحضرت المسجد يوم الجمعة وهو (ابن تيميه) يعظ الناس على منبر الجامع وقال الله ينزل الى سماء الدنيا كنز ولى هذا ونزل درجة من درج المنبر

mazmûnunda bir fıkra vardır. İşte bu gibi hissiyatına mağlup olan kimseler böyle çirkin bir iftirâyı irtikâb edebilirler.

10- İbn- Receb (Zeynüddin Ebu'l-Ferec Abdurrahman bin Receb el- Bağdâdî ed-Dımaşki el-Hanbelî)

795'te vefat etmiştir. Bu zat İbn Teymiyye'ye karşı birçok itirazlarda bulunmuş ise de itirazları büsbütün cevapsız da kalmamıştır.

11- Alâüddin Muhammed el-Buhârî

Bu zâtın mufassal bir terceme-i haline destres olunamadı. Rivâyete göre bu kimse dokuzuncu asır evâsıtında "Dımaşk" şehrinde ikâmet edip İbn Teymiyye'yi ve onu şeyhülislâm tanıyanları tekfir ederek bir fetva çıkarmıştır. İşte büyük muhaddisler tarafından takrizler yazılıp "er-Reddü'l-vâfir alâ men ze'ame bi-enne men semmâ İbn Teymiyye 'şeyhalislâm' kâfir" nâmındaki eser de bu zâtın fetvasını redd ü cerh eylemek maksadıyla tertip olunmuştur.

12- İbn Hacer el-Mekkî (Ahmed Şihâbüddin bin Ali bin Hacer)

909 tarihinde Mısır'da dünyaya gelmiş ve 973'de Mekke'de vefat etmiştir. Mısır'da olan bir mahalleye nispetle "Heytemî" diye mârufdu. Sırası geldikçe İbn Teymiyye ve şâkirdi İbnü'l-Kayyim'e ta'n u itiraz etmekten hâlî kalmazdı. Müşârünileyh şeyhler elinde büyüdüğünden onların uğrunda hiçbir fedâkârlıktan çekinmezdi. O yolda âdeta kendini feda etmişti. Şeyhlerin aleyhinde söylenen sözlerden fena halde müteessir olurdu. **[685-11]**

İbn Arabî'ye son derece muhlis idi. Müşârünileyhin itiraza bile değmez bir takım davalarını birçok teviller ile tevcih etmeye çalışırdı. Bu gibi meslek, meşrep sahibi olan bir insanın kitap ve sünnet, akıl ve mantık, icmâ-ı ümmetten başka hiçbir şey tanımayan bir zat ile uyuşamayacağı gayet tabiîdir.

13 - Haffacî (Ahmed Şihabüddin bin Muhammed Ömer el-Hanefî el-Mısrî)

1069'da vefat etmiştir. Hüsn-i ahlâkı, ilm ve fazileti hakkında birçok methiyeler söylenmiştir. Maamâfih İbn Teymiyye'ye karşı izhâr-ı muhalefet eylemekten de hâlî kalmamıştır. Babası, İbn Hacer el-Mekkî'nin şâkirdlerinden idi. İbn Teymiyye'ye karşı olan muhalefeti belki de babasının hatırını saymış olmak kabilinden olmuş olsa gerektir.

14- Abdulhayy el-Leknevî (Ebu'l-hasenât Abdulhayy bin Abdulhalim el-Hindî)

1304 tarihinde henüz pek genç iken vefat etmiştir. Muâsırları meyânında hüsn-i ahlâkı, hürriyet-i fikriyesiyle oldukça temeyyüz etmiş bir zat idi. Bu zat muhalifler meyânında İbn Hacerler sırasında sayılmazsa bile ziyaret meselesi hususunda Sübkî'nin fikrini tasvip etmiştir. Ve bir eserinde de İbn Teymiyye'yi hiffet-i akıl ile itham eylemiştir.

15- Dahlân (Ahmed bin Zeynî)

1304 tarihinde vefat etmiştir. Bu zat Mekke'de Şâfiîlerin en meşhur âlimlerinden sayılırdı. Bu kimsenin İbn Teymiyye'ye karşı açıktan açığa izhâr-ı muhalefet ettiği malum değilse de İbn Teymiyye ile müşârünileyhin arasında aklen fikren hiçbir müşâbehet yok idi. Dahlân evliyânın kabirlerini ziyaret edenlere ruhlarından berekât ve füyûzât hâsıl olacağını ve ölmüş meşâyıhın kabirlerinden çıkıp da ber-hayat sıfatıyla müritlerini terbiye ve

idare etmelerini dava edenlerden idi. Ve bunu da Fahreddin er-Razî'nin *el-Metalibü'l-âliye* nâm eserindeki bazı sözler ile istidlâl eyliyordu.

16 - Sadruddin el- Muftî (Sadruddin Han Bahadır)

Bu zat İngiliz hükûmeti tarafından Delhi şehrinde sadrâzam nasbolunmuştu. Mescitleri ziyaret ve şedd-i rihâl için icra edilen seferlerin sevaplı ve faziletli bir amel olduğunu ispat etmek **[686-12]** için bir risâle tertip eylemiştir. Müşârünileyh Sıddîk Han'ın üstadlarından olup Şeyh Abdulaziz bin Ahmed müsnidü'l-vakt ed-Dihlevî el-Ömerî'nin de musâhiblerinden idi. Kendisi çoktan vefat etmiştir.

16- Ebu'l-Hudâ (Muhammed Ebu'l-Hudâ İbn Hasan es-Sayyâdî)

Bu zat Sultan Abdulhamid-i sânînin en yakın musâhiblerinden olup bu sayede büyük bir nüfuz kazanmış şeyhlerden idi. Hakkında birçok şeyler de yazılmıştır.

Ale'l-ekser büyüklerin etrafında mevki ihrâzına muvaffak olanlar kendi menfaat-i zâtiyeleri için birbirine rekâbet etmekten hâlî kalmazlar. İşte Sultan Abdulhamid'in karînlerinden olan Kâdiriyelerin nakîbü'l-eşrâfı ile Rufâîlerin reisi olan Ebu'l-Hudâ da yekdiğerlerini padişahın nazarından ıskat etmek için birbirinin aleyhine her türlü kuvvet ve vesâiti sarf ve istîmal eylemekten geri durmuyorlardı. Şüphesiz bu fenalık yalnız şahsi olarak kalamazdı. Nihayet her iki tarafın efrâd u etbâına seyr etti. Ve bu iki "hizbullah" arasında büyük bir buğz ve adâvet baş göstermeye başladı. İşte böylece iki şahsın menfaat-i maddiyeleri yolunda kurban olan her iki fırkanın efrâdı o fırkaya mensup olan şeyhleri nazar-ı nâsda büyültmek için Türkçe, Arapça, Farisîce, Hindçe ilh... cerîde ve mecmualara methiyeler yazmakta, kerâmât ve harikalarına dair masallar uydurmakta kusur göstermezlerdi. İşte bu ve bunun gibi sonu gelmez birçok münasebetsiz vaka ve nizâlara sebebiyet veren ve bu sûretle İslâm muhitinin bir kat daha sarsılmasına bâis olmuş olan Ebu'l-Hudâ İbn Teymiyye ile kâbil-i kıyas bir kimse olmadığı cihetle müşârünileyhin aleyhinde ne demiş ve ne söylemiş ise gayet tabiî olarak telakki edilmesi icap eder. [Velâdeti 1266'da]

17- Nebhânî (Yusuf bin İsmail bin Yusuf)

Bu zat şimdiki zamanımızda İbn Teymiyye ve şâkirdi İbnü'l-Kayyim'in aleyhinde bulunan fırkaların en büyük reislerinden olup müşârünileyhümânın düşmanları tarafından ne kadar münasebetsiz söylenmiş **[687-13]** sözler var ise hepsini bir araya toplayıp risâle şeklinde birbiri ardınca meccânen neşr ü tâmimine bezl-i himmet edenlerdendir.

Fahr-i kâinat efendimizin her zamanda her yerde hâzır ve mevcut olup şimdi ise Kur'ân-ı Kerîm ve ehâdis-i şerîfeden istidlâl mümkün olmadığı ve içtihat davası mübtedîlere, Vahhâbilere mahsusdur.. gibi sözler söylemekte tereddüt göstermezdi.

19- İbn Circîs (Davud bin Circîs bin Süleyman el-Irakî)

Bu zat Şâfiîlerin en ileri gelen cahil mutaassıplarından idi. İstiânet ve istiâsenin tâ cemâdâta varıncaya kadar cevazını iddia ediyor, bu hezeyanlarını da selefü's-sâlihîn, ashâb ve tâbiûna isnat eylemekten dahi sıkılmıyordu. Mûterizlerini Vahhâbîlik ile itham ederdi.

Rızâeddin bin Fahreddin

İSLÂM HAVÂDİSİ

Cihat Haberleri
-Karargâh-ı Umûmî'nin Resmî Teblîgâtına Göre-

13 Mayıs

1. Çanakkale cephesinde Arıburnu ve Seddülbahir mıntıkasında dün hafif topçu ve piyade ateşlerinden başka bir vaka olmamıştır.

Morto limanı istikametinden Rumeli sahilindeki mevzilerimize ateş açan bir zırhlı Anadolu bataryalarımızın ateşlerinden müteessiren geri çekilmiştir.

2. Bugün bu durum limana gelen (Jules Michelet) Fransız kruvazörü ufak topla mücehhez ve içinde müsellah asker dolu bir büyük filikayı limana sokarak sahile taarruz ve asker çıkarmak teşebbüsünde bulunması üzerine muhafız kıtaatımız derhal mukabele eylemiş ve aynı zamanda Fransız kruvazörü şehri bombardımana başlamıştır.

Sahile takarrüb eden filikadan bir zabit ile 16 nefer maktul ve beş mecruh olmuştur. Mezkûr filika askerlerimiz tarafından sahile çekilerek filikadaki topla bir sandık cephane sekiz tüfenk iğtinâm edilmiş ve yaralı beş düşman askeri taht-ı tedaviye alınmıştır. Askerden üç, ahaliden iki yaralımız vardır. **[688-14]**

3. Diğer cephelerden mühim bir malumat yoktur.

14 Mayıs

1. Çanakkale cephesinde: Bu sabah öğleden evvel saat altı buçukda (Majestic) sisteminde bir İngiliz zırhlısı müttefikimiz Alman bahriyesine mensup bir tahtelbahr tarafından atılıp mükemmelen isabet ettirilen bir torpil ile Seddülbahir önünde mahvedilmiştir. Torpil zırhlının kıç tarafında isabet etmiş ve iştiali müteakip sefîne derhal yan tarafa iyiden iyiye yatmıştır. Cüz'î zaman sonra sefînenin evvela kıç tarafı batmış, bâdehu arka üstü devrilerek büsbütün gark olmuştur. Zırhlının bu müthiş enkazı, omurgası denizin sath-ı fevkânîsinde olduğu halde görülmektedir.

Arıburnu ve Seddülbahir mıntıkasında dün dahi hafif piyade ve topçu ateşleri devam etmiştir.

Kabatepe sahilinde yüklü dört büyük sac mavnayı çekmek üzere gelen düşman römorkörleri sahilden piyade ateşlerimizin tesiriyle mavnalara yaklaştırılmamış ve efrâdımız büyük bir basiret ve fedâkârlık göstererek düşman ateşleri altında denize girip mavnalarda bulunan otuz altı nakliye arabasını karaya ihraç ve iğtinâm eylemişlerdir.

2. Dün Bodrum'a karaya ihraç teşebbüsünde muhafızlarımızın kahramanca mukabelelerinde adem-i muvaffakiyete uğrayan Fransız kruvazörü Bodrum'a bin altı yüz mermi endaht etmiş, neticede birkaç hane ile bir câmi,

bir iki dükkan ve bir kiliseyi tahrip etmiştir. 13-14 Mayıs gecesi devriye askerlerimiz kruvazörden bir kayık ile Bodrum fener mevkiine çıkmış olan altı düşman askerinden birisini yaralı ve beşini sağlam olarak cümlesini esir ve yedi tüfenk, bir sancak iğtinâm eylemişlerdir. Bugün mezkûr kruvazör Bodrum civarından çekilmiştir.

3. 11 Mayıs gecesi Kurna'daki düşman ordugâhına seyyâr müfrezelerimiz muvaffakiyetli baskınlar icra eylemiş ve derûnunda erzâk ve koyun yüklü beş düşman yelkenli gemisini zapteylemişlerdir.

4. Diğer cephelerde şâyân-ı iş'âr mühim bir vaka olmamıştır.

15 Mayıs

1. Çanakkale cephesinde dün karada mühim bir hareket olmadı. Deniz vekâyii hakkında henüz etraflı malumat alınamamıştır.

2. Diğer cephelerde şâyân-ı iş'âr bir tebeddül yoktur.

16 Mayıs

1. Çanakkale cephesinde bu sabah öğleden evvel saat üç buçukda Arıburnu'ndaki düşmanın merkezine tesadüf eden muhkem yapılmış siperlerinden bir kısmına kıtaatımız tarafından icra edilen fedâkârâne süngü hücumları muvaffakiyetle neticelenmiştir. Zaptedilen işbu siperler düşmana karşı tahkîm edilmektedir.

Seddülbahir'de sağ cenahımız son iki gün zarfında düşman mıntıkasından sahile doğru 400 metre yer kazanarak ilerlemiştir. **[689 -15]**

Tayyâremiz Seddülbahir'de düşman mevâziine dün muvaffakiyetle bombalar atmıştır.

Evvelki gün torpillenerek İmroz adasına çekilen Agamemnon sistemindeki düşman zırhlısı ortadan kaybolmuş, akibeti anlaşılamamıştır.

2. Diğer cephelerde şâyân-ı iş'âr bir vaka yoktur.

17 Mayıs

1. Çanakkale cephesinde dün Arıburnu'ndaki düşman, merkezinden zaptettiğimiz siperleri tahkîm ettirmemek için ateşleriyle hayli çalışmış ise de neticesiz kalmıştır.

Seddülbahir mıntıkasında düşman 9 Mayıs tarihinde uğradığı pek azim telefâtın ikmaliyle meşgul görünüyor.

Boğazda Anadolu bataryamız dün Seddülbahir'deki düşman kıtaatına müessir endahtlar icra etmiştir.

2. Diğer cephelerden yeni mühim bir malumat gelmemiştir.

18 Mayıs

1. Çanakkale cephesinde düşmanın dün Arıburnu'nda sağ cenahımıza karşı taarruz teşebbüsü telefâtla püskürtüldü. Yüze yakın maktul bıraktı. Ayrıca dereler içinde birçok maktulleri görülmüştür.

Merkezde evvelki gün terke mecbur olduğu bir kısım siperleri istirdâd emeliyle dün akşam saat sekizde işbu siperlere baskın icrasına teşebbüs ettiyse de siperler önünde maktul, silah ve bombalar bırakarak eski mahalline tard edilmiştir.

Seddülbahir mıntıkasında dün yalnız piyade ve topçu ateşleri teâtî edilmiştir.

2. Diğer cephelerde şâyân-ı iş'âr bir vaka yoktur.

19 Mayıs

1. Çanakkale cephesinde 17-18 Mayıs gecesi Seddülbahir karşısında sol cenah kıtaatımız düşmanın pek çok malzeme fedâkârlığıyla tahkîm ettiği siperlerini baskın sûretiyle zaptetmiş ve gemilerinin daima müessir ateşleriyle himaye edilmekte olan işbu siperler tamamıyla tahrip edilmiştir.

Anadolu bataryalarımız dün düşman gemilerinin mukabelesine mâruz kalmaksızın Seddülbahir'de düşman mevâziine muvaffakiyetli ateşler açmıştır.

Arıburnu cihetinde dün mühim bir hareket olmadı.

2. Evvelki gün İzmir'in cenup sahilinde Kuşadası karşısında kuma oturan küçük bir Fransız kruvazörü üzerine açılan top ateşlerimizle kruvazörde yangın zuhur etmiş ve bâdehu imdâdına gelen iki düşman torpidosu tarafından yüzdürülüp çekilmiştir.

3. Fransız (Ernest Renan) kruvazörü dün açık limanlarımızdan olan Hayfa limanında Alman konsoloshanesini bombardıman etmiştir.

4. 15-16 Mayıs gecesi bir müfrezemiz Süveyş kanalında Küçük Acı Göl'de İngilizlerin ufak bir vapurunu zapt ile vapurun makine kazganlarını tahrip eylemiştir. Diğer **[690-16]** bir müfrezemiz aynı gece kanaldan geçmekte olan düşmanın bir nakliye gemisini müessir ateş altına almış ve mezkûr vapurdan tesirsiz mukabele görmüştür.

5. Diğer cephelerde mühim bir vaka hâdis olmamıştır.

20 Mayıs

Çanakkale cephesiyle diğer cephelerde şâyân-ı iş'âr bir vaka hâdis olmamıştır.

21 Mayıs

1. Çanakkale cephesinde dün yalnız hafif piyade ve topçu ateşleri teâtî edilmiştir. Anadolu sahil bataryalarımız Seddülbahir'de düşman mevâziini muvaffakiyetle bombardıman etmektedir.

2. Diğer cephelerden mühim bir malumat alınmamıştır.

23 Mayıs

1. Çanakkale cephesinde Seddülbahir mıntıkasındaki düşman son günlerde aldığı takviye kıtaatına istinaden dün öğleden sonra saat yarımdan beri ciddiyyetle taarruz ediyor ve mukabil taarruzlarımızla muvaffakiyetle tard ve def ediliyor. Şimdiye kadar düşmandan beş adet makineli tüfenk (mitralyöz) iğtinâm olundu. Muharebe pek müsait bir sûrette bugün dahi devam etmektedir. Anadolu sahil bataryalarımız müsait vaziyet buldukca düşmanın taarruz kollarıyla topçularına ve görünen gemilerine müessir ateşler ediyor. Bir mermi Fransız (Bruix) zırhlı kruvazörüne isabet etmiştir.

Arıburnu cihetinde mühim bir hareket olmamıştır.

2. 17 Mayıs'ta bir Alman tahtelbahri Adalar denizinde Limni adasının cenûbunda (Bozbaba-Stratios) adası civarında karanlık bastıktan sonra büyük bir düşman gemisini torpilleyip batırmıştır. Batan geminin sistemi tamamıyla anlaşılamamıştır.

3. 21-22 Mayıs İzmir karşvısındaki Kösten ve Hekim adaları arasında işitilen şedid bir infilak neticesinde Fransızların (Casabianca) nâmındaki torpil taharrî gemisi batmış ve enkazı İzmir sahiline dökülmüştür.

4. Sâir cephelerde mühim bir tebeddül yoktur.

24 Mayıs

1. Çanakkale cephesinde Seddülbahir mıntıkasında 22 Mayıs öğleden itibaren bütün cephede pek ciddiyetle ve evvela düşmanın taarruzuyla başlayarak hemen iki gündür devam eden bu şedid muharebede zabitan ve ve efrâdımızın büyük bir azim ve bir şevk-i fedâkârânesiyle bu sabah şafakla beraber sağ cenahtan icra edilen mukabil taarruzlarla hamd olsun muvaffakiyetle hitam bulmuş ve düşman pek azim zayiat vererek eski yerlerine perişan bir sûrette püskürtülmüştür.

Dünden bu sabaha kadar düşmandan 17 adet makineli tüfenk (mitralyöz) birçok esliha ve teçhîzat-ı harbiye iğtinâm olunmuştur.

Düşman bidâyette sol cenahımıza karşı teşebbüs ettiği taarruzunda muvaffak olamayarak tard edilmiş ve bâdehu sağ cenahımıza bütün kuvvetiyle yüklenmek istemiş ise de nihayet bu sabahki mukabil taarruzlarımız karşısında artık bu nevmîdâne taarruzu idâmeye kudret göremeyerek def edilmiştir.

23-24 Mayıs gecesi Arıburnu'nda düşmanın sağ cenahımıza, bomba endahtı sûretiyle icra ettiği meyusâne hücumları dahi aynı sûretle ve telefâtla tard edilmiştir.

2. Diğer cephelerde mühim bir tebeddül yoktur.

Müdîr-i Mes'ûl: Halim Sabit – Necm-i İstikbal Matbaası

اسلام مجموعه‌سی

شعاری: « دینلی بر حیات ، حیاتلی بر دین » در .

ییل ۲ صایی ۳۱ — ۲ رمضان ۱۳۳۳ / ۲ تموز ۱۳۳۱ — مدیری : حلیم ثابت

جلد : ۳

قرآن کریم

سورۀ بقره‌نك ۱۶۰ نجی آیتندن ۱۹۳ نجی آیتنه قدر مفهوم شریفی

[حاشیه‌لی مفهوم قرآندن] مرحوم مناسترلی رفعت

اسلام اجتماعیاتی

ولایت حقوقیه [تشریع حقوقی هیئتی، اجتماعی انموذجزه کوره اجتهاد واجتماع] حلیم ثابت

[علیه‌الصلاة والسلام افندمزك کندیلرنده جمع ایتمش اولدقلری وظیفه‌لر. بووظیفه‌لرك انقسامی . ولایت حقوقیه : قوۀ اجرائیه ، قوۀ تشریعیه و بونلرك اقسامی . تشریع حقوقی هیئتنك تشریعی صلاحیتی . بو قانونلرك رسماً و شرعاً مطاعیتی . قانونلرك احضار دوری . قانونلرك تصدیق دوری . قانونلرك قانونیتی مضاعف اجماعله متوقفدر . تشریع حقوقی هیئتنك اجماعی و تعریفی]

تاریخ

ابن تیمیه [ابن تیمیه‌نك طرفدارلری] رضاالدین بن فخرالدین

اسلام حوادثی

[جهاد خبرلری . قرارگاه عمومینك رسمی تبلیغاتنه کوره]

نسخه‌سی ۶۰ پاره‌در

توزیع یری « زمان کتبخانه‌سیدر »

نجم استقبال مطبعه‌سی

İslâm Mecmuası

Şiârı: "Dinli bir hayat, hayatlı bir din"dir.

Yıl: 2 Sayı: 31 **2 Ramazan 1333** **Müdürü: Halim Sabit**

2 Temmuz 1331

[14 Temmuz 1915]

Cilt 3

Nüshası 60 paradır. Tevzî Yeri: "Zaman Kitaphânesi"dir.

Necm-i İstikbal Matbaası

İslâm Mecmuası

Müslümanların fâidesine çalışır. On beş günde bir çıkar.

Sayı 31 Ramazan 1332 – Temmuz 1331 Yıl: 2

KUR'ÂN-I KERÎM

Sûre-i Bakara[198]

Bismillâhirrahmânirrahîm

"اِنَّ الَّذٖينَ يَكْتُمُونَ مَٓا اَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدٰى...فَاِنِ انْتَهَوْا فَلَا عُدْوَانَ اِلَّا عَلَى الظَّالِمٖينَ"

(160) Evvelce inzal ettiğimiz kitabla keyfiyeti bildirdikten sonra verdiğimiz kitab ve hidayet ahkâmını[199] gizleyenlere Cenâb-ı Hakla kâffe-i mahlûkat lanet eder. (161) Ancak tevbe edip de ıslah-ı nefs ile gizledikleri şeyi izhar edenlerin tevbelerini kabul ederim, çünkü tevvâbü'r-rahîmim. (162) Fakat inat ve ısrar ile küfr eden ve bu küfürleriyle fevt olanlar, Allah'ın melekleri ve cemî nâsın lanetine uğrayıp, (163) üzerlerinden hiçbir azab tahfif olunmayarak îtizarlarına bakılmayarak ilelebet nâr-ı mel'unda kalırlar.

(164) Sizin ilahınız ondan gayri ilah olmayan bir Allah'tır. Dünyada nimet veren âhirette rahmet eden odur. (165) Ehl-i teakkul ve nazar olan kavim için semâvât **[692-2]** *ve arzın halkında, ihtilâf-ı leyl u nehârda, intifâ-ı nâs için denizde gemi yürütmekte, yeryüzü ölmüş gibi kuruduktan sonra gökten su akıtarak onu tekrar ihyâda ve rû-yı arzda hayvanâtın sûret-i neşrinde ve her taraftan rüzgâr estirmekte, yerle gök arasında bulutları musahhar kılmakta, hikmet ve kudretine delâlet eden alâmetler vardır.*

(166) Nâsın bazısı Allah'ın gayriyi ilah ittihaz ederek, onlara Allah'ı sever gibi muhabbet ettiler, bu zalimler görecekleri azâb-ı elimde, Cenâb-ı Hakk'ın ne kadar kuvvet ve kudret sahibi olup, ne derece şedidü'l-ikâb olduğunu bilseydiler müşrik olmazlardı. Ehl-i iman ise onlar gibi olmayıp Allahu azîmü'ş-şâna şiddetle muhabbet edenlerdir. (167) Tâbi ile metbû arasındaki münasebet kat olunduğu ve her iki taraf da azabı görmeye başlayıp metbûlar tâbilerden teberrî eyledikleri zamanda, (168) Cenâb-ı Hak mezkûr azabı gösterdiği gibi, onların mûcib-i nedâmet ve hasret olan amellerini dahi gösterip tâbiler (eğer bir daha dünyada olaydık onların bizden teberrî ettikleri gibi biz de onlardan teberrî ederdik) diyecekler ve tâbi ile metbû meyânında cehennemden çıkacak kimse olmayacaktır.

(169) Ey nâs! Yeryüzündeki şeylerden helal tayyib olarak ekl edin; ve âşikâr düşmanınız olan şeytanın eserine tâbi olmayın ki (170) o melûn size sûi-i hal ve fuhşiyat-ı ahval

198 Başı 30'uncu sayıda.

199 Kur'ân ve nübüvvet-i Muhammediyeyi.

ile emreder. Ve Hak teâlâ hakkında da hayal ve hatırınıza gelmeyip bilmediğiniz şeyleri söyler.

(171) Ol münkirlere (Allah'ın inzal buyurduğuna tâbi olun) denildikce onlar (Babalarımızda bulup ülfet etmiş olduğumuz şeye tâbiyiz) derler. Âyâ ol pederlerine mi tâbi olurlar, ki cümlesi fikr ü teakkulden ve nimet-i hidayetten berî, ceheleden idiler. (172) Bu kâfirler yalnız bir seda ve nida işitip de ne denildiğini anlamayan hayvanâta benzerler, cümlesi teakkul ve tabassurdan berî bir alay sağırlar, dilsizler ve körlerdir.

(173) Ey müminler, size verdiğimiz rızıkların pak olanlarından ekl edin ve Allah'a **[693-3]** *âbidlerden iseniz edâ-yı şükr-i nimet eyleyin. (174) Ancak ölü ve hıznır etiyle kan, Allah'ın gayri isme zebh olunan şeyler size haramdır. Fakat telef-i nefs raddesinde cebre dûçar ve son derecede açlığa giriftar olup da bunları eklde muztar kalanlar için günah yoktur. Cenâb-ı Hak gafur, rahimdir.*

(175) Cenâb-ı Hakk'ın kitabıyla bildirdiklerini ketm ü ihfâ eden ve hakikat-i hâli az bir bahâ ile satan kimselerin yedikleri eşya karınlarında ateşten başka bir şey olmaz; bunlar yevm-i kıyamette Cenâb-ı Hakk'ın iltifatından mahrum kalacak ve tezkiye görmeyecek olan azâb-ı elîm erbâbındadırlar. (176) Hidayete bedel dalâlet ve mağfirete mukabil ukûbet alanlar hangi şeyle şiddet-i nâr-ı cahîme sabredeceklerdir; bu şiddetli ceza Cenâb-ı Hakk'ın hak üzere inzal buyurduğu kitabın hükmünü ketm ettikleri için reva görüldü ve bu kitab hakkında ihtilâf edenler dahi haktan baîd olan ehl-i şikaktan oldular.

(177) Yüzünüzü maşrık ve mağribe çevirmek birr değildir. Birr o dur ki: (Allah'a, âhiret gününe, meleklere, kitaplara, enbiyâya iman eder; ve akrabasıyla eytâma ve miskinlerle ebnâ-yı sebîle ve sâillerle rikâbe[200] *hubben-lillah malını verir ve ahd edince peymânına vefa eyler ve fakr u zaruretle her türlü renc ve mihnette sabreder.) İste bu evsaf ile mevsuf olanlar erbâb-ı sadakat ve hidayettendirler.*

(178) Ey müminler! Emr-i katlde[201] *sizin için kısas yazıldı*[202] *ki hür ile hür, abd ile abd, dişi ile dişi kısas oluna. Ancak Rabbiniz tarafından size mahz-ı rahmet olarak bir hafiflik verilir, ki o da maktulün biraderi*[203] *kısası affederse emr-i mâruf üzere diyet alması ve bu halde de kâtilin muayyen olan diyeti hüsn-i hal ile vermesidir. Artık bu muameleden sonra*[204] *her kim* **[694-4]** *teaddî ederse azâb-ı elime dûçar olur. (179) Sizin için kısasta hayat vardır. Ey ukûl-ı tâmme sahipleri bundan sakınmak gerektir.*

(180) Biriniz hâl-i ihtizâra gelince vâlideyni ile akrabasına mâruf üzere[205] *terk-i mala dair vasiyet etmesi yazıldı*[206] *ve müttakîler üzerine hak oldu. (181) Her kim ki birinin vasiyetini denildikten sonra tebdil ve tağyir ederse günahı onlar üzerinedir; çünkü Allahu teâlâ semî ve alimdir. (182) Ve her kim ki birinin vasiyetinde cevre meylini veya dûçar-ı ism olacağını görür de ıslah-ı beyn ederse, günaha girmez çünkü Allahu teâlâ gafur, rahîmdir.*

200 Rikâb ol köleye derler ki kendi kendini satın almak için çalışmakla para kazanmağa sa'y eder.

201 Meşrû olan muhârebenin gayrisinde.

202 Yani farz edildi.

203 Biraderi kaydı tağlîb tarîkiyle olup maksut kan sahibi olan verese demektir.

204 Yani diyet alıp verildikten sonra maktul tarafından kâtile.

205 Yani sülüs malından.

206 Yani farz edildi.

(183) Ey müminler, meâsîden hazer etmeniz için sizden evvelkilere yazıldığı gibi, size de sıyâm yazıldı.[207] *(184) Sayılı olan sıyâm günlerinde kim ki hastalanır veya seferber olursa orucunu başka günlerde kaza etsin; ve tâkati olduğu halde iftâr eden kimseler dahi fukarayı it'âm sûretiyle fidye versinler.*[208] *Her kim ki fidyeyi ziyade verir veya fidye ile beraber orucu da îfâ ederse hakkında hayırlı olur. Ancak fazilet-i savmı bilirseniz oruç tutmak hakkınızda daha hayırlı olur. (185) Eyyâm-ı mâdûde-i mezkûre nâsa mahz-ı hidayet olarak, râh-ı hakkı gösteren Kuran'ın nâzil olduğu Ramazan ayıdır. Her kim ki bu ayı görürse*[209] *hemen oruç tutsun. Ancak bu ayda hasta veya seferî olanlar için eyyâm-ı sâirede günü gününe kaza etmek vardır, ki Cenâb-ı Hakk'ın bu sûretle hakkınızda güçlük değil kolaylık murad buyurması, borçlarınızı, suhûletle eda ederek zât-ı ecell-i âlâsını tekbir eylemeniz ve nâil-i hidayet olduğunuzdan dolayı müteşekkir kalmanız içindir.*

(186) Kullarım sana benden dolayı sual ettiklerinde (Ben karîbim, bana dua edilen **[695-5]** *zamanda, her duacının duasını kabul ederim; benden icabet talep etsinler; ve imanda sâbit olsunlar, ki reşâda ersinler) de.*

(187) Siz nisânızın ve nisânız da sizin libâsınız olduğundan onlara takarrübde sabredemeyip nefsinize hıyânet edeceğinizi Cenâb-ı Hak bildiği için hakkınızda rahmetle takrir ve günahınızı af buyurarak, sıyâm gecesi nisânıza takarrübü helal eylediğinden bu gecelerde nisanıza takarrüb edin ve takdir buyurduklarını isteyin ve fecr oluncaya, yani gecenin karanlığı tamamen zâil olup fecr-i hakiki zuhûru anına kadar yiyin ve için; ve bundan sonra geceye kadar imsak ile sıyâmı tamam edin. Ancak mescitlerde îtikâf ettiğiniz zamanlarda nisânıza takarrüb etmeyin. İşte hudud-ı ilâhîye bunlardır. Bunlara yaklaşmayın. Cenâb-ı Hak, nâsın mûcib-i infârı olacak âyât-ı celîleyi hep bu ahkâm gibi beyan eder. (188) Kendi beyninizde birbirlerinizin malını bâtıl[210] *sûretle yemeyin; ve nâsın emvâlinden bir kısmını zulüm ile alıp yemek için onun zulüm olduğunu bildiğiniz halde hükkâma rüşvet vermeyin. (189) Sana hilâllerden sual ederlerse de ki (Onlar nâsa vakit ve zaman*[211] *ile mevsim-i haccı bildirmek için alâmetlerdir.) Takva hanelerin arkasından duhûl ile değil mehârimden içtinap ederek onun ön kapısından girmekledir. Allah'a ittikâ ediniz ki felâh bulasınız.*

(190) Sizinle mukâtele edenlerle, siz de fî sebîlillah mukâtele edin ancak teaddî sizin tarafınızdan başlamasın; zira Allahu teâlâ müteaddîleri sevmez. (191) Müşriklerin fitneleri katlden eşed olmakla onları nerede bulursanız katledin ve sizi diyârınızdan çıkardıkları gibi siz de onları çıkarın fakat mescid-i muhteremde mukâtele etmeyin. Meğer ki onlar tarafından emr-i mukâteleye mübâşeret oluna. Şayet onlar hürmet-i haremi hetk ile orada da sizinle mukâteleye mübâşeret ederlerse siz de onları katledin. Kâfirlerin cezâları böyle olduğu gibi (192) şirk ve kıtâlden feragat eyledikleri halde **[696-6]** *Cenâb-ı Hak gafur, rahîmdir. (193) Velhasıl fitne olmayacak ve Allah'a inandıracak dereceye kadar katledin, eğer şirk ve fitneden feragat ederlerse artık onlara teaddî olunmaz fakat zalimlere münhasır kalır.*

207 Yani farz olundu.

208 Âyetin iş bu kısm-ı ahîri zîrdeki âyetle mensûhtur.

209 Hilâl-i Ramazan'ı iki Müslüman görüp şehadet edince diğerlerine de hüküm lâhik olur.

210 Yani sirkat ve gasp ve kumar gibi şeylerle.

211 Namaz, iddet-i nisâ ve vade-i düyûn ve emsali evkâtı bilmek için.

İSLÂM İÇTİMÂİYATI

Velâyet-i Hukukiye
Teşrî-i Hukuki Heyeti; İçtimai Enmûzecimize Göre İçtihat ve İcmâ:

Vaktiyle aleyhi's-salâtü ve's-selâm efendimizin ve Hulefâ-i Râşidîn hazerâtının bizzat kendilerinde cem etmiş oldukları fetva, imâmet, kazâ, inzâr; tâbir-i diğerle teşrî, tevzî-i adalet, siyaset ve irşâd vazifeleri bugün birbirlerinden ayrılıp müstakil birer vazife haline gelmiştir. İş bölümü esasına göre ayrılmakta olan dünyamızda artık bunların bir elde inhisarı imkân haricindedir.

İşte bunun içindir ki bütün bu vazifeler, hilâfet ve hâkimiyet-i milliyeyi temsil eden padişahta velâyet-i âmme ünvanıyla tecelli ederek, "velâyet-i diniye", "velâyet-i hukukiye" namlarıyla iki kola ayrılır.

"Velâyet-i diniye" mevzubahis edildi. "Velâyet-i hukukiye"ye gelince... Bu da "kuvve-i icrâiye", "kuvve-i teşrîiye" isimleriyle iki şube oluyor.

Heyet-i icrâiye de ikiye ayrılır. Heyet-i idare, heyet-i adliye. Heyet-i idare hazret-i padişah, sadrazam ve vükelâdan ibaret olup heyet-i adliye ise; padişah, mahkeme-i temyiz ve sâir mehâkimden müteşekkildir.

Asıl mevzû-ı bahsimizi teşkil edip velâyet-i hukukiyenin bir şubesi demek olan "teşrî-i kukuki heyeti" hazret-i padişah, âyan ve mebûsandan ibarettir.

"Teşrî-i hukuki heyeti"nin bu husustaki salâhiyeti resmîdir. Padişah milletin [697-7] mümessilidir. Âyan heyeti padişahın itimadına, binâenaleyh bi'l-vasıta milletin intihâbına mazhar demektir. Mebûsan ise doğrudan doğruya milletin maddi intihâbıyla vekaletini hâizdir.

İşte başta hazret-i padişah olduğu halde âyan ve mebûsan heyetleri tarafından tasdik olunan kanunlar, resmen olduğu gibi, şer'an dahi mutâ'dır. Resmen mutâ' olduğu malum, şer'an mutâ'iyetine gelince... bu da meydanda: Çünkü Heyet-i Teşrîiye'nin tasdikine mazhar olan kanunlar hem milletin örfünden muktebes hem de milletin içtimaına mazhardır. İcmâ ise şer'an da mutâ'dır. Örf ise şerîatın esasıdır. Hususiyle kanun ulu'l-emrin yani devletin emri olup emr-i ulu'l-emre itaat ise dinen vâciptir.

Milletin icmâına mazhar olması... Çünkü hazret-i padişah, âyan ve mebûsanın heyet-i mecmuası milletin resmî ve rıza-yı umumi ile müeyyed mümessilleridir. Hatta teşrî-i hukuki heyetinin, birer fert oldukları halde içtimai mümessil tanılan müçtehitlerden daha kuvvetli olduğuna da şüphe edilemez. Teşrî-i hukuki heyeti içinde fertlere mevcudiyet yoktur. Âyan ve mebûsana mensup fertlerin hepsi milletin türlü örflerini temsil eder. Onun için heyet-i mecmuası milletin hukuki irfanlarına tecelligâhtır. Bilhassa bu heyetler, mütemâdi bir sûrette galeyanlı içtimai hayat yaşadıklarından bu heyet dahilinde ferdî şahsiyetler ayrı; hatta ferdî şahsiyetlerin hususi mantıkları, zâtî düşünceleri de bu galeyanlı içtimalarda tamamıyla dikiş tutturamaz. Bu sûretle ferdî mantık, şahsi menfaatlerden mümkün mertebe uzak olarak milletin hukuki örfleri meydana çıkar; işte bu radde müzakereye vaz' olunan bütün kanunlar, şu hukuki örfler nokta-i nazarından tetkik olunur.

Zaten bu kanunlar, ibtidâ gerek intihâbatdan evvel ve gerek intihâbat esnasında siyasi fırkalar tarafından meydana atılarak ve aleyhinde konferanslar, risâleler vasıtasıyla neşriyat yapılıp âmmenin pîş-i enzârına konulur. Sonra da her sınıf halk ile oldukça yakından temasta bulunan sâhib-i ihtisas nezâretler tarafından uzun uzadıya tetkikat yapılarak hazırlanır; sonra, doğrudan doğruya padişahın ve mebûsan **[698-8]** vasıtasıyla milletin itimadına mazhar olan hükûmetin, yani idare heyetinin tetkikatını müteakip maddi ve manevi intihâb ile salâhiyetleri musaddak olan şûrâ-yı devlet tarafından ilmî ve amelî olarak tahlil ediliyor… İşte bütün bu uzun ameliyelerden sonra milletin bütün hukuki örflerini temsil ettiğine şüphe olmayan mebûsan heyeti tarafından uzun uzadıya müzakere olunur: Sonra memleketin, milletin mümtaz ve tecrübe-dîde, görgülü ve bilgili simalarından müteşekkil âyan heyeti tarafından tetkik ediliyor, aynı zamanda örfün başka türlü bir tecellîgâhı olan matbuat sahasında münakaşa olunursa ve en sonra da devletin, milletin mümessili olan padişah hazretleri tarafından kanuniyeti tasdik ve mâmûliyete vaz‘ olunur.

İşte görülüyor ki gerek intihâb zamanında, gerek mebûsan heyetine gelinceye kadar geçen "kanunların ihzarı" devrinde, gerek mebûsan âyan heyetlerine girdikten sonra geçen "tetkik ve tasdik" devirlerinde gerek matbuat sahasında kanun lâyihaları inceden inceye eleniyor; inceden inceye tahlil ediliyor, içtimai mümessilleri ve müçtehitleri ihtiva eden müteaddid heyetler tarafından fertlerin cemaat tarafından belğ olunduğu galeyanlı içtimalarda müzakere ve tetkik olunup resmî tasdiklerden sonra kanuniyet kesbediyor…

Görülüyor ki bu kanun lâyihaları biri neşriyat, biri ihzar, diğeri tasdik devresi olmak üzere üç safhalı devre geçiriyor. İhzar devrinde kanunlar birçok tetkikler ile hazırlanıyor; fakat kanuniyet kesbetmiyor. "Tasdik devrinde" ise sırasıyla mebûsan, âyan heyetlerinin ekseriyet, yahut ittifak ile kararlarına, sonra hazret-i padişahın tasdikine arz ediliyor.

Binâenaleyh bu kanun lâyihalarının kanuniyet kesbetmesi, ibtidâ mebûsan ve âyan heyetlerinin hepsinin, yahut ekseriyetin ittifak ve içtimaına, en nihayet padişahın bu icmâlara iştirak edip tasdikine bağlıdır.

Şu halde burada aynı mesele hakkında "muzâaf icmâlar" husûle geliyor, demektir. İbtidâ: **[699-9]**

İntihabcıların ve matbuatın münakaşası,

Ayrı olarak mebûsanın icmâı,

Ve ayrı olarak âyanın icmâı,

Sonra:

Halkın ve matbuâtın münakaşâtıyla tenevvür eden mebûsan ve âyan heyetlerinin icmâına pâdişah hazretlerinin tasdik sûretiyle iştiraki.

Binâenaleyh teşrî-i hukuki heyetinin icmâı şöyle tarif olunabiliyor:

"Mebûsan, âyan heyetleriyle zât-ı padişahinin salâhiyetdâr nezâretler tarafından hazırlanan lâyihalar hakkında ittifak etmeleridir."

Halim Sabit

TARİH

İbn Teymiyye
İbn Teymiyye'nin Taraftarları

İlim ehillerinin ta'an ve hasımları olduğu gibi şüphesiz taraftarları da olabilir. İşte İbn Teymiyye de birçok hasımlara mâlik olduğu gibi bütün bütün dost ve taraftarlardan da mahrum değildir. Bundan evvel İbn Teymiyye'nin bazı meşhur ta'an ve hasımlarını zikretmiştik; burada da müşârünileyhin taraftarlarıyla onların üstad hakkındaki takdirlerini zikredeceğiz.

1. **İbn Dakîkü'l-îd** (Takiyyüddin Ebü'l-Feth Muhammed b. Ali el-Kuşeyrî) 702 tarihinde vefat etmiştir. Bu zat Şâfiî mezhebinde muteber âlimlerden idi. Birçok telifleri de vardır. İbn Teymiyye'yi medh ü senâ zımnında:رأيته رجلا العلوم كلها بين عينيه يأخذ منها ما يريد demiştir.

2. **Abdullah el-Irâkî** (Abdullah bin Hâmidü'ş-Şâfiî) Bu zat İbn Teymiyye'nin muâsırlarından idi. Müşârünileyhin İbn Kudâme'ye yazdığı mektubundaki bazı fıkraları [700-10] aynen nakledeceğiz: "Mutekaddimîn ve müteahhirînin telifatlarında zayıf ve sahîf mütâlaalarını görüp cidden müteessir olurdum. Ve bilhassa İslâm âlimlerinin eserleri böyle bâtıl ve vâhî şeylerle karışmış olması beni son derece müteessif eylerdi. Bu sâika ile mahzâ kitap ve sünnet ve tarîk-i selef üzere yazılan eserleri araştırmaya koyuldum. Fakat bulamadığım için de Allah'a yalvardım. İşte çok şükür ki aradığım şeyleri İbn Teymiyye'nin eserlerinde bulmayı Cenâb-ı Hak nasip eyledi. Müşârünileyhin eserlerini mütâlaa edip kalbim müsterih, tessürlerim âdeta bütün bütüne mündefi olmuş gibi oldu. 'Dımaşk şehrine' gidip müşârünileyh ile mülakat etmek için sefere hazırlandığım esnada idi ki şeyh hazretlerinin birden bire vefat haberi şâyi oldu. Bu musibetin verdiği elem kalbimi bütün bütüne dağdâr etti. Arzu eylediğim şeyler ekseriya beni böyle bir musibet ile karşılıyor.

Şeyh hazretlerinin teliflerinin fihristini göndermeyi vaad etmiştiniz, eğer bu vaadinizi îfâ ederseniz büyük bir hasenât yapmış olurdunuz."

3. **Birzâlî** (Alemüddin Ebû Muhammed el-Kasım b. Muhammed el-İşbîlî) 739 tarihinde vefat etmiştir. Bu zat İbn Teymiyye hakkında:

كان اماماً لا يلحق غباره فى كل شى وبلغ رتبة الاجتهاد واجتمعت فيه شروط المجتهدين وكان اذا ذكر التفسير بهت الناس من كثرة محفوظه وحسن ايراده واعطائه كل قول ما يستحقه من الترجيح والتضعيف والابطال وخوضه فى كل فن كان الحاضرون يقضون منه العجب هذا مع انقطاعه الى الزهد والعبادة والاشتغال بالله تعالى والتجرد من اسباب الدنيا ودعاء الخلق الى الله تعالى

demiştir.

4. **İbn Kudâme** (Şemseddin Ebû Abdullah Muhammed b. Abdülhâdî el-Hanbelî) 744 tarihinde vefat etmiştir. Bu zat İbn Teymiyye'nin fikrini tervic etmek kastıyla Takiyyüddin Sübkî'ye karşı "es-Sârimü'l-münkî fi'r-red ale's-Sübkî" nâmında bir kitab telif etmiştir. Müşârünileyhin bu eseri sâir eserleri arasında en meşhur olanlarındandır.

5. **Zehebî** (Şemseddin Ebû Abdullâh Muhammed b. Osman b. Kaymaz) 748'de vefat etmiştir.

[701-11] Bu zat İbn Teymiyye'yi medh ü senâ ettikten sonra müşârünileyhin hakkında:

وهو اكبر من ان ينبه على سيرته مثلى فلو حلفت بين الركن والمقام انى مارائيت بعينى مثله وانه مارأى مثل نفسه فما حنثت

demiştir.

6. Ebü'l-Haccâc el-Mizzî (Yusuf b. Cemâleddin b. ez-Zekî Abdurrahman b. Yusuf el-Kelbî el-Kazâî eş-Şafiî) 742'de Dımaşk şehrinde vefat etmiştir. Bu zat İbn Teymiyye'yi medh ederek

ما رأيت مثله ولا رأى هو مثل نفسه وما رأيت احدا اعلم بكتاب الله وسنة رسوله صلى الله عليه وسلم ولا اتبع لهما منه

demiştir.

7. İbn Fazlullah (Şihâbüddin Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhyiddin el-Ömerî) 749 tarihinde Mısır'da vefat etmiştir. Bu zat İbn Teymiyye'yi senâ ederek

"الحافظ الحجة المجتهد المفسر شيخ الاسلام نادرة العصر كان امة وحده وفرداً حتى نزل لحده جمع اشتات المذاهب وشتات الذاهب كان اذكى الناس كثير الحفظ قليل النيان وكان اماماً فى التغير وعلوم القرأن القرأن عارفًا بالفقه واختلاف الفقهاء"

demiştir.

8. İbnü'l-Verdî (Sirâcüddin Ebû Hafs Ömer b. Muzaffer) 749'da vefat etmiştir. Bu zat İbn Teymiyye hakkında şu sözleri söylemiştir:

كانت له خبرة تامة بالرجال وجرحهم وتعديلهم وطبقاتهم ومعرفة بفنون الحديث مع حفظ المتونه الذى انفرد به وهو عجيب فى استحضاره واستخراج الحجج منه واليه المنتهى فى عزوه الى الكتب الستة والمسند

9. Kütübî (Fahrüddin Muhammed b. Şâkir el-Halebî) 764 tarihinde vefat etmiştir. Bu zat İbn Teymiyye'yi

الامام الربانى امام الائمة ومفتى الامة وبحر العلوم سيدالحفاظ فارس المعانى والالفاظ فريدالعصر قريع الدهر شيخ الاسلام قدوة الانام علامة الزمان وترجمان القرأن علم الزهاد و اوحد العباد قامع المبتدعين وآخر المجتهدين

diyerek medheylemiştir.

10. İbn Kesîr (İmâdüddin İsmâil b. Ömer el-Busra[v]î eş-Şâfiî) 774'te vefat etmiştir. Bu zat İbn Teymiyye'nin şâkirdlerinden idi. "Dımaşk" şehrinde şeyhi İbn Teymiyye yanında medfûndur. Müşârünileyh İbn Teymiyye hakkında:

فحسد وعودى ومع هذا لا تأخذه فى الله لومة لائم ولم يبال بمن عاداه ولم يصلوا اليه بمكروه واكثر ما نالوا منه الحبس مع انه لم ينقطع فى بحث لا فى مصر ولا بالشام ولم يتوجه لهم عليه ما يشين

[702-12]

demiştir.

11. İbn Nâsırüddin (Şemsüddin Muhammed b. Ebibekr b. Abdillah eş-Şâfiî el-Kaysî) 777'de dünyaya gelmiş 842 tarihinde vefat etmiştir. Bu zat İbn Teymiyye'yi müdafaa edip "*er-Reddü'l-vâfir alâ men zeame bi-enne men semmâ İbn Teymiyye "şeyhalislâm" kâfir*" isminde başlı başına bir eser yazmıştır. Bu kitabın matbû nüshaları olup olmadığını bilmiyorum; fakat İstanbul'da Bâyezid Kütüphanesi'nde el yazma bir nüshası vardır.

12. İbn Hacer Askalânî (Şihâbüddin Ebulfazl Ahmed b. Ali el-Hâfız) 773'te Mısır'da dünyaya gelmiş ve 852 tarihinde vefat etmiştir. Bu zat ehl-i hadisden ve Şâfiîlerin büyük müftîlerinden idi. *Sahîhü'l-Buhârî* üzerine şerh olarak yazılmış *Fethü'l-Bârî* nam eseri Mısır'da iki defa tab' olunmuştur.

Müşârünileyh İbn Teymiyye'nin fazl u kemâlini takdir ederek

الشيخ اشهر من الشمس وتلقيبه بشيخ الاسلام يستمر غدا كماكان بالامس ولاينكر ذلك الا من جهل مقداره وتجنب الانصاف وعلماء الشريعة شهدوا له بان ادوات الاجتهاد اجتمعت فيه

diye medh ü senâ eylemiştir.

13. Aynî (Bedrüddin Mahmûd b. Ahmed) 762'de dünyaya gelmiş ve 855 tarihinde vefat etmiştir. Bu zat fukahâ-i Hanefiyeden ve meşhur âlimlerden idi. *Sahîhü'l-Buhârî* üzerine yazdığı *Umdetü'l-Kârî* nam şerhi İstanbul'da iki defa tab' olunmuştur.

Müşârünileyh İbn Teymiyye'yi medh ü senâ yolunda şu sözleri söylemiştir:

هو الذاب عن الدين ظن الزنادقة والملحدين والناقد للمرويات عن سيد المرسلين وقد سارت تصانيفه الى الافاق وليس فيها شى مما يدل على الزيــغ والشقاق ولم يكن بحثه فما صدر عنه فى مسئلة الزيارة والطلاق الا عن اجتهاد سائع بالاتفاق والمجتهد فى الحالين مأجور ومثاب وليس فيه شى مما يلام او يعاب

Rızâeddin bin Fahreddin

[703-13]

İSLÂM HAVÂDİSİ

Cihat Haberleri
-Karargâh-ı Umûmî'nin Resmî Teblîgâtına Göre-

25 Mayıs 1331

1. Çanakkale cephesinde Arıburnu'nda düşmanın bomba endahtına mahsus inşa ettiği mevziyle bunun civarındaki siperler dün topçu ateşlerimizle tahrip edilmiştir. Seddülbahir'de iki gündür taarruz için bütün kuvvetini istîmal ettiği halde felaketli bir akibetle yine mevzilerine sürülen düşman bu tesir altında henüz bir hareket ve mevcudiyet gösterememiştir.

Anadolu bataryalarımız dün Seddülbahir civarında bozgun düşman kıtaatıyla topçu mevâziini ve cephane kollarını muvaffakiyetle topa tutmuş ve bir düşman bataryasını iskât etmiştir.

2. Dün sabah Midilli karşısında Dikili cenûbunda Ancanos limanını iki düşman kruvazörü neticesiz bombardıman etmiş bâdehu asker dolu bir istimbotu limana sokarak mevcut kayıkları toplamaya teşebbüs etmiş ise de sahilden açılan ateşlerden kaçarken istimbot karaya oturmuş ve içindekiler başka sandallarla kruvazöre alınarak istimbotu kendi toplarıyla batırıp çekilmişlerdir.

3. Diğer cephelerden şâyân-ı kayd bir malumat alınmamıştır.

26 Mayıs

1. Çanakkale cephesinde dün mühim bir hareket olmadı.

Arıburnu'nda düşmanın tarassut mevkii topçu ateşlerimizle dün sabah tahrip edildi. Anadolu boğaz bataryalarımız dün dahi Seddülbahir cihetinde düşman topçularıyla ordugâhlarını ve nakliye gemilerini muvaffakiyetle bombardıman ettiler. Bir nakliye gemisinde mermi isabetinden yangın zuhur etmiş ve gemi batmak üzere yana yatmıştır. Ateşlerimizden müteessir olan diğer nakliye gemileri alelacele demir alıp açılmışlardır.

2. Diğer cephelerde mühim bir hadise olmamıştır.

27 Mayıs

1. Çanakkale cephesinde: Dün mühim bir tebeddül olmadı.

Anadolu boğaz bataryalarımız Seddülbahir'de düşman piyadesiyle topçu mevzilerini muvaffakiyetle topa tutarak düşmanın bir obüs bataryasını sükûta mecbur etmiştir.

Geçen Seddülbahir muharebesinde düşman zayiatının on beş binden fazla olduğu tahmin olunmakta. Mukabil taarruzlarmızla düşman Seddülbahir'de eski mevzilerine sürülürken meydân-ı muharebede terk **[704-14]** ettikleri maktüllerinden kısm-ı âzamını henüz kaldıramamışlardır.

2. Sâir cephelerde şâyân-ı iş'âr bir tebeddül yoktur.

28 Mayıs

1. Kafkas cephesinde: Oltu istikametinde ilerlemek isteyen sunûf-ı muhtelifeden mürekkep bir düşman kolu, o civarda bulunan kıtaatımızın mukabil taarruzlarıyla tard edilmiş düşmandan mühim mevâzi zaptedilmiştir.

2. Dün gece Karadeniz'de hafif filomuzun hareketi esnasında Midilli kruvazörümüz Rusların Bespokoynyy sisteminden en yeni iki büyük toprido muhribine taarruz ederek bunlardan birisini batırmış ve diğerini de top ateşiyle dûçar-ı hasar eylemiştir.

3. Çanakkale cephesinde: Dün öğleden sonra Seddülbahir'de düşmanın bir buçuk bölüklük bir kuvveti oldukları siperlerden taarruza geçmek istedilerse de ateşlerimiz altında kırılarak siperlerine ilticaya mecbur oldular. Yine bu cihette topçularımızın ateşiyle bir düşman cephaneliği berhava edilmiştir.

4. Diğer cephelerde tebeddül yoktur.

30 Mayıs

1. Kafkas cephesinde 27 Mayıs'ta Oltu istikametinde ilerleyen düşmanı mukabil taarruzları tard u def eden kuvvetlerimiz bu muharebede düşmana bine yakın telefât vermiş ve ikisi zabit olmak üzere bir hayli esir almıştır.

2. Çanakkale cephesinde 28-29 Mayıs gece yarısından sonra Arıburnu'ndaki düşman sağ cenahımıza taarruz teşebbüsünde bulunduysa da birçok telefât verdirilerek tard edildi.

Aynı gece Seddülbahir'de bir kısım düşman sol cenahımıza yaklaşmak hususundaki harekâtı ateşlerimizle akim bıraktırılmıştır.

29 Mayıs sabahı bu cenahtaki düşmanın firarını himaye eden bir makineli tüfenk tahrip edilmiş ve civarda düşman kıtaatından bazılarının siperlerden daha gerilere doğru firar eyledikleri görülmüştür.

Dün 29 Mayıs Arıburnu ve Seddülbahir cihetlerinde yalnız fâsılalı ateşler devam etmiştir. Anadolu sahil bataryalarımız 28 Mayıs'ta Seddülbahir'de düşman nakliye sefâiniyle ordugâhlarını ve Ihlara köprüsünü bombardıman etmiş ve Hisarlık kurbundaki toppçusuna icra eylediği endahtları pek müessir olmuştur.

3. Başka cephelerde mühim bir şey yoktur.

31 Mayıs

1. Çanakkale cephesinde 29-30 Mayıs gecesi Seddülbahir cihetinde sağ cenahımıza karşı düşman birkaç kereler hücuma teşebbüs etmiş ve her defasında külliyetli zayiat vererek eski yerlerine püskürtülmüştür.

30 Mayıs sabahı Arıburnu'nda düşman topçuları tesirsiz birçok mermi sarf etmiştir. Anadolu sahil bataryalarımız Seddülbahir'de düşman mevâziini dün dahi muvaffakiyetle bombardıman etmiştir.

2. Diğer cephelerde şâyân-ı ehemmiyet bir hadise olmamıştır. **[705-15]**

1 Haziran

1. Çanakkale cephesinde 31 Mayıs sabahı Arıburnu karşısındaki topçularımız düşmanın yeniden inşa etmekte olduğu bomba endaht mevzii ile makineli tüfenk mevzilerini tahrip eylemiş ve bu müessir endahtlar neticesinde düşman siperleri gerisinde bir yangın zuhur ederek yarım saat devam etmiştir.

31 Mayıs – 1 Haziran gecesi ufak bir keşif kolumuz Seddülbahir'de düşman siperlerine girerek düşmandan bütün teferruatıyla yeni bir makineli tüfenk (mitralyöz) ve kasaturalarıyla beraber on beş tüfenk ve birçok fişenk iğtinam eylemiştir.

Dün tayyâremiz İmroz ve Limni üstünde neticeli cevelân yaparak Limni adasının gördüğü düşman ordugâhına bombalar atmıştır. Sahil bataryalarımız dün Seddülbahir'de düşman topçu mevzileriyle ordugâhını ve nakliye vapurlarını topa tutmuştur. Hemen her gün bu bataryalarımızın müessir endahtlarına mâruz kalan düşman dün bu bataryalar üzerinde uçurduğu tayyâresiyle yedi bomba atmış ise de hiçbir muvaffakiyet elde edememiştir.

2. Diğer cephelerde yeni bir malumat yoktur.

2 Haziran

1. Kafkas cephesinde: Oltu istikametindeki düşman dün bazı kıtaatımızın ileriye hareketini hisseder etmez, mevzilerini kâmilen terk edip çekilmiş ve bu mevâzi kıtaatımız tarafından işgal edilmiştir.

2. Çanakkale cephesinde sabah düşmanın yedi torpido himayesinde getirdiği iki sefîne-i harbiyesi Arıburnu ve Seddülbahir'deki bazı mevâkie yarım saat zarfında tesirsiz doksan kadar mermi atmış ve müteakiben İmroz adasına iltica eylemiştir.

Karada hafif top muharebesi olmuş ve Anadolu bataryalarımız muvaffakiyetli endahtlar icra eylemiştir.

3. 24 Mayıs: Bahr-i Ahmer'de Medine-i Münevvere sahilinde Moblih kasabasına gelen bir İngiliz kruvazörünün uçurduğu tayyâre mücahidîn ve askerimizin ateşi ile denize düşürülmüştür.

4. Diğer dârülharplerde bir tebeddül yoktur.

3 Haziran

1. Çanakkale cephesinde Haziran'ın birinci günü Arıburnu'nda topçularımız neticeli endahtlar yapmış ve düşmanın bir topçu mevziine karşı açılan ateşlerden bir hayli telefât tarassut edilmiştir.

Sahil bataryalarımız Seddülbahir cihetinde düşman nakliye gemileriyle ordugâhlarını, tayyâre hangarını muvaffakiyetle bombardıman etmiştir.

İmroz adasının Kefalos limanında Agamemnon sistemine benzeyen bir zırhlının güvertesi adeta denize batmış ve bir bacasıyla arka direği hiç görünmez bir vaziyette olarak tayyâremiz tarafından keşfedilmiştir.

2. Diğer cephelerde şâyân-ı iş'âr bir şey yoktur. **[706-16]**

5 Haziran

1. Çanakkale cephesinde 3 Haziran'da topçularımız Arıburnu'nda düşmanın mitralyöz ve mühim tarassut mevzilerini tahrip eylemiş ve bir topunu körletmiştir. Bir alayımız, sağ cenahta düşman siperlerinden bir kısmını zapt u işgal eylemiştir.

Dün Arıburnu Seddülbahir mıntıkalarında hafif piyade ve topçu ateşleri devam etmiş, mühim bir vaka geçmemiştir. 1 Haziran'dan itibaren Arıburnu'ndaki düşman topçu mermileri içinde fena kokulu gaz neşreden mevadd-ı infilakıyye istîmal etmektedir.

2. Diğer cephelerde tebliğe şâyan bir haber yoktur.

6 Haziran

1. Kafkas cephesinde Tavusker istikametinde bulunan kıtaatımızın düşmanın ricatini setr için icra ettiği hücumlarıyla tard u def ederek düşmandan

bir hayli esir, üç makineli tüfenk (mitralyöz) almıştır. Olur istikametinde ilerleyen kıtaatımız dahi düşmanın şedit mukabelelerine rağmen yürüyüşlerinde terakki etmektedir. 4 Haziran'da bu mıntıkada icra edilen taarruzlarımızda düşmanın iki yüzden fazla bıraktığı maktulîn meyânında birkaç zabit cesedi görülmüştür. Bu müsâdemede düşmandan bir hayli esirâtla beraber birçok esliha, çadır ve teçhizat-ı sâire iğtinam olunmuştur.

2. Çanakkale cephesinde 4 Haziran'da Arıburnu'nda topçularımız düşmanın telsiz telgraf ve helyosta merkezlerini de ateş altına alarak civarında çalışan düşman efrâdından birçoğu maktul düşmüştür. Bir topçu mermimiz bir düşman torpidosuna isabet ederek hasara uğratmıştır.

5 Haziran sabahı topçularımız düşmanın sol cenah topçu mevziini ateş altına alarak mühim tahribât yapmıştır. Anadolu sahil bataryamızın tesirâtından tahaffuz için düşman, ordugâhlarını tebdil eylemiş ise de bu yeni ordugâhları da dün mezkûr bataryalarımız tarafından bombardıman edilmiş ve ayrıca piyadelerimiz üzerine ateş açan düşman bataryaları dahi bombardıman tesiriyle ateşlerini kesmeye mecbur edilmiştir.

3. Diğer cephelerde bir tebeddül yoktur.

7 Haziran

1. Çanakkale cephesinde 5 ve 6 Haziran günlerinde mühim bir vaka olmamıştır. Dokuz torpido 7 torpil taharrî gemisi himayesinde Seddülbahir cihetine gelen bir düşman zırhlısı Anadolu sahil bataryalarımızı bilâ-netice bir müddet bombardıman ederek yine aynı muhafızlarıyla Limmi adasına doğru çekilmiştir. 6 Haziran sabahleyin düşmanın Seddülbahir'e karşı olan cenûbî gruplarımızın merkezine ufak bir taarruzu telefâtla püskürtülmüştür.

Anadolu boğaz bataryalarımız Seddülbahir'de düşman topçusuyla kollarını, nakliye vapurlarını Rumeli kara toplarımızın tesirâtıyla kısmen siperlerinden geri çekilmekte olan düşman piyadelerini bombardıman etmiş ve bâdehu düşman yürüyüş kollarıyla yeni ordugâhına ve tayyâre hangarlarına müessir endahtlar icra edilmiş, bu tesir ile hangarlarda ve civarında bir yangın zuhur edip efrâd ve hayvanâtın darmadağın kaçıştıkları ve müteaddid düşman tayyârelerinin tahrip edildiği tarassut edilmiştir. Bilâhare düşman tayyâreleri işbu bataryalarımızın üstünde dolaşarak neticesiz sekiz bomba atmışlardır.

2. Diğer cephelerden yeni mühim malumat yoktur.

Müdîr-i Mes'ûl: Halim Sabit – Necm-i İstikbal Matbaası

اسلام مجموعه‌سی

شعاری: « دینلی بر حیات ، حیاتلی بر دین » در .

ییل ۲ صایی ۳۲ — ۱٦ رمضان ۱۳۳۳ / ۱٦ تموز ۱۳۳۱ — مدیری : حلیم ثابت

جلد : ۳

قرآن کریم

سورهٔ بقره‌نك ۱۹۳ نجی آیتندن ۱۹۷ نجی آیتنه قدر مفهوم شریفی
[حاشیه‌لی مفهوم قرآندن] مرحوم مناسترلی رفعت

اسلام انتباهی

[اسلامده انحطاط و انتباه] . . . . م. شمس‌الدین
[هرمدنیت دین اوزرینه مؤسسدر . شریعتلرك تعددی ، اسکی قیدلری چوزمك دینك اساسات عالیه‌سندندر . شرع مجمل ، شرع مفصل ، خرافه پرور قوملرك دین مبین اسلامه ضررلری . اسکی ایران عقیده‌لرینك تکاثف واستحاله‌سندن نه‌لر دوغدی . مازده‌ئیزم وبوددیزمك تأثیراتی . ولیلك . شیخلق . بو واديده افراد وتفریطلر . یونان فلسفه‌سنك اسلامه نفوذی . معتزله فرقه‌لری . غلاة شیعیه زمره‌لری . وبوتون بونلرك آراسنده حضرت علی‌نك موقعی] .

اخلاق

دین و اخلاق . [عبادت اسلامیه واخلاق] . . . . . . بسیم آتلای

تاریخ

ابن تیمیه [ابن تیمیه‌نك طرفدارلری ۳۱ نجی صایبدن مابعد] . . . رضاالدین بن فخرالدین

اسلام حوادثی

[جهاد خبرلری . قرارکاه عمومینك رسمی تبلیغاتنه کوره]

نسخه‌سی ٦۰ پاره‌در

توزیع یری « زمان کتبخانه‌سی‌در »

نجم استقبال مطبعه‌سی

İslâm Mecmuası

Şiârı: “Dinli bir hayat, hayatlı bir din”dir.

Yıl: 2 **Sayı: 32** **16 Ramazan 1333** **Müdürü: Halim Sabit**

16 Temmuz 1331

[28 Temmuz 1915]

Cilt 3

KUR’ÂN-I KERÎM

İSLÂM İNTİBAHI

AHLÂK

TARİH

İSLÂM HAVÂDİSİ

Nüshası 60 paradır. Tevzî Yeri: “Zaman Kitaphânesi”dir.

Necm-i İstikbal Matbaası

İslâm Mecmuası

Sayı: 32 **16 Ramazan 1333 – 16 Temmuz 1331** **Yıl: 2**

KUR'ÂN-I KERÎM

Sûre-i Bakara[212]

Bismillâhirrahmânirrahîm

"اَلشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَاتُ قِصَاصٌ...وَاتَّقُونِ يَا اُولِى الْاَلْبَابِ"

(194) Şehr-i Haram'a Şehr-i Haram ile mukabele[213] ve târik-i hürmetlere kısas lazımdır. Her kim ki size taaddî ederse siz de onun taaddîsi gibi ona taaddî eyleyin ve Allahu teâlâya ittikâ eyleyin ve muhakkak bilin ki Cenâb-ı Hak muttakîlerle beraberdir.

(195) Fîsebîlillah infak edin, kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye ilkâ etmeyin. Daima ihsan edin ki Cenâb-ı Hak muhsinleri sever

(196) Hac ve umreyi rızâen-lillah itmam[214] edin. Şayet bir mahzur-ı mecburi ile tavaftan men olunursanız orada kurban kesin. Kurban mahalline[215] vâsıl olup kurbanı eda edinceye kadar başınızı tıraş etmeyin; ancak içinizden birinin hastalığı veyahut başındaki bir illeti sebebiyle tıraş olmaya mecburiyeti olur da tıraş olursa bu mahzurların ref'îyle emniyet geldikten sonra kendisine oruç tutmak **[708-2]** *ve sadaka vermek ve kurban kesmekten biriyle fidye vâcip olur.[216] Her kim ki hacca değin umrede istifade eden şükrâne-yi mahsûsa olarak kurbân zebhi ve şâyet kurban bulamaz veya zebh-i kurbana kadir olamazsa esnâ-yı hacda üç, avdetinde yedi gün ki, bu sûretle cem'an on gün oruç tutması vâcip olur. Fakat bu hüküm[217] Mescid-i Muhterem ahalisinden olmayanlar içindir. İmdi, Allah'a ittikâ eyleyin ve muhakkak bilin ki Cenâb-ı Hak şedîdü'l-ikâbdır. (197) Haccın zamanı malum aylar[218] olup bunlarda her kim ki farîza-yı haccı edaya sâlik olursa, esnâ-yı hacda nisvâna takarrübden ve irtikâb-ı fısktan ve kimseyle mücadele etmekten ictinab etsin; emr-i hayra müteallik her ne işlerseniz, Cenâb-ı Hak bilir. Ey ukûl-ı kâmile erbâbı! Tezyîd-i zâd edin ve zâdın hayırlısı ise takva olduğundan muttakîlerden olun.*

212 Başı otuz birinci sayıda.
213 Zilkade
214 Yani menâsik-i haccı ve hudûd ve ferâiz ve sünen ve adabını itmam etmek
215 Yani Mina denilen mahalle
216 Altı fukaraya yarımşar sağ buğday.
217 Bu babda menâsik-i hac kitaplarına müracaat lazımdır.
218 Şevval, Zilkade ile Zilhicce'den on gün

İSLÂM İNTİBAHI

İslâm'da İntihât ve İntibah[219]

Her medeniyet, mutlaka bir din üzerine müessestir. Tabir-i diğerle her dinin kendisine mahsus bir medeniyeti vardır. Bir medeniyet veya bir din temeddün-i beşeriyenin cereyan-ı tekâmülü ile âhenk-dâr olamazsa, az çok batî bir süratle inhidâma sürüklenir.

Çünkü beşeriyet saha-yı temeddünden gaye-yi kemâle doğru ilerlemek mecburiyetindedir. Eğer dinin ahkâm-ı fer'îsi müntesiplerini temeddünün safahât-ı tekâmülüyle ünsiyet ettiremeyecek bir şekl-i sabitte kalırsa ya müntesiplerinin mahvolması veya kendisinin yıkılması icap eder.

[709-3] Esâs-ı dinde müttehid olan Resûl-i Kirâm'ın şerîatları arasındaki fark ba's olundukları zamanlardaki insanların irfan ve ihtiyaç itibariyle farklı olmalarından neşet etmiştir. Böyle olmasaydı, şerîatlar tenevvü etmez, her peygamber, ilk resûlün şerîatını neşir ve teyitten başka bir vazife görmezdi.

Şeriatların tenevvüü, beşeriyetin; edvâr-ı mütevâlîde; muayyen ve lâ-yetegayyer ahkâma tâbi tutulamayacağını pek güzel göstermektedir. Çünkü bir asır, veya bir muhit için faydalı olan kayıtlar, diğer bir asır veya bir muhitte, bilakis mazarratlı olabilir.

İkinci bir şerîat, o kayıtları ref' ederken yerlerine o asrın ihtiyaçlarına mütenâsib yeni hükümler vaz' etmezse, hareket-i tekâmüliye tevakkufa uğrar. İnsanların temin-i saadetlerine hâdim olması icap eden din, sefaletlerine sebeb-i müstakil olur. Eğer din, âhir-i edyân ise, ahkâm-ı fer'iyesi zamanla tebeddül edebilmek damgasını taşımalıdır.

Ne zaman bir heyet-i içtimaiyeyi bağlayan dinî kayıtlar, beşerî tekâmüle mânialar ihdâs ederlerse, o dinin mevlûdu olan medeniyet, temeddün-i umûmînin şâşaa-i kemâli karşısında sönmeye yüz tutar.

O medeniyeti parlatmak, ol dini yükseltmek, dinin müntesiplerini düştükleri feci sefaletten, sürüklendikleri elim esaretten kurtarmak için, daha evvelki asırlara ait olan kayıtları çözmek, dinin esâsât-ı âlîyesinden icap ve ihtiyac-ı zamana göre, yeni râbıtalar çıkarmak iktizâ eder.

Çünkü başka zamanların, başka zihniyetlerin kudsiyet damgasını taşıyan fer'î kayıtlar; asırların güzârişiyle; kudret-i râbıtalarını kaybederler. Bir asırda, başka şerâit tahtında îtilâyı mûcib olan âmiller, diğer şerâit dahilinde inhitata sebeb olabilirler.

Bunun içindir ki beşeriyete en son ve en ziyade kemalli bir din şeh-râhı açan şerîat-ı İslâmiye, her asrın insanlarını dinli bir hayat ile mesut edebilecek **[710-4]** esâsât-ı âliyeyi ihtivâ etmekle mümtazdır.

Evet, İslâmiyet'in şer'-i mücmel denilen esâsât-ı âliyesi; her asırda mukaddes ve mürûr-ı zamanla tağyîr ve tebeddüle uğramaktan masûndur.

Fakat, ahkâm-ı fer'îyesi böyle değildir. Bunlar muhit ve zamanın ihtiyâcatına göre tebeddül edebilir veya büsbütün hükümden sâkıt olurlar. İslâmiyetin âhir-i edyân olmasını te-

219 Evveli İslâm Mecmuası'nın birinci ve dördüncü sayılarındadır.

min eden hassa-i mümtâze, şer'-i mufassal denilen ahkâm-ı fer'îyesinin örf ve ihtiyâcatı asra göre tebeddül edebilmesi, fer'î kayıtların (lâ-yeteğayyar) olmak damgasından âzâde bulunması hususundan başka bir şey değildir.

Her asrın şer'-i mufassalı, ol devirdeki ümmetin vicdân-ı umumiyesinden doğmuş, örf-i millisine uygun gelmiş oldukça aheng-i umumi-i temeddüne katılabilmek mümkün olamaz. Çünkü bir kaç asır evvele ait ahkâm-ı fer'îyeye tâbi tutulan bir ümmetin günden güne gerilemesi pek tabiî bir haldir.

Şer'-i mücmel gibi şer'-i mufassalın da lâ-yeteğayyar olduğu itikadında bulunanlar, maziye gömülmekten, hurafe-perestliğe düşmekten kurtulamazlar. Bir kere bu girîveye düşüldükten sonra, din namına söylenen her şeyi -intikad zahmetine girmeksizin- kabul etmek istidadı hasıl olur.

Makul, gayri makul her işitilene körü körüne inanmak melekesinin netice-i zaruriyesi olarak, esassız hurafeler, muhdes kayıtlar, esâsât-ı diniye idâdına çıkarlar. Bunlara itikat etmeyenleri tekfir etmek dindarlık Şîarından sayılır. Halbuki zevki tatmin eden hurafeler, dini tağliz ederler. Lâ-yeteğayyar hükümler ise, hayatı daimî sadmelere maruz bırakırlar.

İslâmiyetin, bir takım hurafe-perver kavimler arasında intişârından sonra; her dinin uğradığı akıbete maruz kalması pek zaruriydi. Yahudilik, Hıristiyanlık, Mecusîlik, Budîlik gibi, bir medeniyet-i mustakille doğuran dinlere tâbi olanlar, İslâmiyet'e hurafedâr bir hamûle-i itikat ile giriyorlardı. İslâmiyet bu dinlerin asır-dîde rüsublarını temizleyemezdi. Çünkü, ruhları değiştirmek **[711-5]** imkan dairesinden hariçtir.

Asya'nın en eski dinlerinden olan Mazdeizm (Mecûsîlik), Yahudiliği, Hıristiyanlığı, Budîliği, az çok taht-ı tesirinde bulundurduğu gibi İslâmiyet'i de nüfuz-ı manevisi altına almakta geç kalmamıştır.[220]

Birinci asr-ı Hicri'de İran eski dinini terk ederek râyet-i İslâm altına girmişti. Fakat, İran ruhunun İslâm ruhuna galebesi, bu muzafferiyet-i maddiyeden daha müessir ve daha nâfiz oldu. Eski İran akîdelerinin tekâsüf ve istihâlesinden Şiîlik doğduğu gibi, Sünnilik de bu tesirâttan büsbütün âzâde kalamadı. İslâm'ın satvet-i askeriyesi huzurunda eğilen Mazdeizm, isim ve şeklini değiştirmek sûretiyle, binlerce mezhepler doğurdu. İslâm'ın kudret-i maddiyesiyle beraber nüfuz-ı dinisini de pek derinden sarstı. Budizm'in İslâm'a tesirâtıysa takvaya menfî bir cereyan verdi. Yahudilerden daire-i İslâm'a girenler, kendileriyle beraber pek çok köhne hurafeleri de yeni dine sokmakta tereddüt etmediler.

Hıristiyanlığın azizesine mukabil, İslâm'da da birçok veliler türedi. Bunlar, mertebe-i nübüvvet fevkine çıkarılacak derede mazhar-ı tebcîl oldular. İslâm'a Sâbîlik, Fetişlik, putperestlik gibi ibtidâî dinlerden de bazı ananeler intikal etmiş ise de en çok tesir ve nüfuz,

220 İran, Yahudiler üzerinde hakikaten pek derin tesirât-ı diniye bırakan yegâne memlekettir. İbranilerin Yehuda (zahveh)si, pek çabuk, İranîlerin Ahura Mazda'sına benzemiştir. Asya'nın şark-ı cenûbunda olduğu gibi garbında da Avesta müesseseleri, asırlarca mühim roller oynamışlardır. Son asırda icra edilen tetebbuat-ı tarihiye, Yahudilik ve Hıristiyanlığa eski Yunanîlerden geçtiği zannolunan birçok dinî anane ve akidelerin Mazdeizm'e ait olduklarını isbat eylemiştir. Mazdeizm'in ilk tesiri İbranilerin asır-dîde realizmine nisbetle oldukça ince bir ruhiyye (spiritualizme) nazariyesi şeklinde tecelli etmiş, Yahudilerde Kabal (le cabale) ve Gnostikizm'e pek yakın bir zevk uyandırmıştır. Mazdeizm, Hıristiyanlık ve Yahudiliğe icra ettiği nüfuz kadar, Budiliğe de tesirâtında bulunmuştur. Hindistan Budiliği, İran Mazdeizmi ile birçok noktalarda karşılaşmış, galebe daima Mazdeizmde kalmıştır.

büyük birer medeniyet [712-6] doğuran bu dört dine aittir. Bütün bu tesirler tahtında safvet-i asliyesini kaybeden İslâmiyet, büsbütün başka bir şekil aldı:

Müslüman dünyasının her tarafında velilik, şeyhlik pek ziyade revaç buldu. Mezarlara pereştiş edilmek âdeti türedi. Müzeyyen türbelerin, zengin tekkelerin mazhar oldukları rağbet, hayati müesseseleri söndürdü. Bütün kudsiyet ölülere tahsis edildi. Şeyhlere karşı gösterilen teslimiyet-i külliye müfekkireleri dondurdu.

Herkes Kur'ân'ı unutarak pirlerin, dedelerin kerametiyle meşgul oldular. Meczupların, abdalların gayr-i irâdî hareketlerinden ahkâm çıkarılmaya başlandı. Kudsiyet; mezarlara, elbiselere kadar teşmil edildi. Müfekkireler ölmüş bir adamın külahından şifa ve şefaat bekleyecek kadar dumura uğradı. Türbelere kurbanlar nezretmek, kabirlerden hâcetler dilenmek levâzım-ı imandan sayıldı. Halk, mezar parmaklıklarına sürünmeyi vesile-i gufrân addedecek bir hale indi.

Alem-i İslâm'da mazi-perestlik, bütün mânâsıyla din yerine kâim oldu. Eski bir zamanda gelmiş olmaktan başka meziyetleri olmayan bir takım adamların sözleri, nass-ı Kuran veya hadis-i resûl derecesinde hürmet ve itaate şâyan görülmeye başlandı.

Menkûlata bu derece merbutiyet, kuvve-i müfekkireleri söndürüyor, muayyen ve malum mücelledât haricinde düşünmek küfür sayılıyordu. Yeni hayatın yeni ihtiyaçlarını tesviye etmek için Furkan-ı mübin veya hadis-i nebevîye müracaat edileceğine, eski kitaplara bakılıyordu.

Bu kitaplarda yeri bulunmayan her şey, fena görülüyor, faili fısk veya küfür ile itham ediliyordu. Dinde hakimiyet, Kuran ve hadisten çıkmış, lâlettâyin bir takım adamların düşüncelerine inhisar etmişti.

Hayatlarında fısk ve hatta küfür ile itham edilen birçok zat, öldükten [713-7] sonra; büyük bir nüfuz kazanıyordu.[221] Bazen bunun aksi de görülüyordu. Hayatta mertebe-i velâyete çıkarılmış olanlardan birçoğu, öldükten sonra, en ağır teşnîata bihakkın hedef oluyorlardı.[222]

Dinlerin bu tesirâtı yanında bir de eski Yunan felsefesinin hakimiyeti zuhur etti. İkinci asr-ı Hicriden itibaren Pisagor, Sokrat, Eflatun, Bukrat [Hipokrat], Öklidis, Batlamyus, Aristotales gibi Yunan filozoflarının ilmi esaslarından başka metafizikleri de İslâm'a nüfuz eyledi.

Muhtelif meslek-i felsefilere temayül veya eski dinlerin teressübâtını muhafaza neticesi olarak Mutezîle, Şîa, Havâric, Mürcie, Müşebbihe, Neccâriye, Cebriye gibi birçok mezhepler üredi. Bu mezheplerden her biri de bilâhare müteaddid şubelere ayrıldılar. Bir mezhep erbabı diğerlerini tekfir ediyor, aynı mezhebin muhtelif şubeleri bile birbirlerine küfür-âmiz ithamlar yağdırıyorlardı. Hakikat-i halde ise hepsi de esâsât-ı İslâmiye 'den ayrılmışlardı.

221 Hanbelîler, İmam Eşarî'nin kabrini tahrip, cesedini ihraç ederek ateşe atacaklarını ilan ettiklerinden müşârünileyh irtihal eylediği zaman cenazesi gizlice kaldırılmış, kabri belirsiz edilmiştir.

222 Birçok hadis vaz' etmekle şöhret bulan Meysere, zühd ve ittikâsıyla halk nazarında bir veli tanınmıştı. Öldüğü gün Bağdat'ın bütün çarşı ve pazarları kapanmış, herkes bu velinin cenazesinde bulunmaya şitâb etmişti. Halbuki Meysere, son nefeste bir çok hadis uydurduğunu itiraf ettiğinden
ان كذباً على ليس ككذب على احد. من كذب على متعمداً فليتبوأ مقعده على النار
hadisinin mâsadakı olduğu sabit olmuş, herkesin telinine uğramıştır.

Mutezile fırkası, Vâsıliye, Heziliye, Ömeriye, Nizâmiye, Asvâriye, İskâfiye, Câferiye, Beşeriye, Mezdâriye, Hişâmiye, Salihiye, Haitiye, Hadebiye, Muammeriye, Semâmiye, Hayyatiye, Câhiziye, Ka'biye, Cebâiye, Bahşimiye nâmlarıyla yirmi dört şubeye bölündü.

Bunlardan Vâsılîler, Hazyelîleri tahtie ediyor; Hazyelîler Nizâmîler aleyhinde kıyametler koparıyor, hülâsa her şube efrâdı diğerlerini tadlîl etmeyi bir vazife telakkî ediyorlar.

[714-8] Hülefâ-yı Abbâsî'den bazılarına istinat eden erbâb-ı îtizâl, mesâil-i kelâmiyeyi Yunan felsefesine uydurmaya çalışarak dini bâzîçe ediyorlardı. Erbâb-ı îtizâlin pek ziyade meşgul oldukları Kuran'ın mahlukiyeti, Zât-ı Bârî'nin rü'yeti meseleleri Müslümanlar arasında derin uçurumlar açılmasına sebep oldu. Şîa fırkası, siyasi ihtirasları peşine düşerek bu uçurumu bir kat daha derinleştirdiler. Şîalarda, birbirlerini tazlîl eden müteaddid şubelere inkisâm ettiler. En başta Gulât-ı Şîa denilen zümre bulunuyordu.

Gulât-ı Şîa; Sebeiye, Kemâliye, Benâniye, Mağribiye, Cenâhiye, Mansûriye, Hattabiye, Gurabiye, Zemmiye, Hişâmiye, Zerâriye, Yûnusiye, Şeytaniye, Zerâmiyye, Mufavvize, Bedâiye, Nusayriye, İshâkiye, İsmâiliye (bu zümreye Batıniyye, Karamıta, Hurmiye nâmları da verilir.) gibi birçok zümrelere ayrıldılar.

Şubenin ikinci fırkası olan Zeydiye mezhebi müntesibleri de Cârûdiye, Süleymâniyye, Ebteriye zümrelerine bölündüler. Şîaların diğer mühim bir fırkası da İmâmiyye namını aldılar.

Şîalar, Hazret-i Ali ve ehl-i beytine muhabbet iddiasıyla ortaya atılmışlardı. Bunlara mukabil, Havâric güruhu da mezheplerini İmam Ali'ye nefret esasına istinat ettirdiler. Ne garip tecellidir ki Müslümanları birbirlerine kırdıran, İslâm Dünyası'nı kanlı bir mezbahaya çeviren hadiselerin sebepleri arasında şahsiyet-i Ali (r.a.) en mühim bir âmil mevkiinde bulunuyordu.

Hazret-i Ali'ye muhabbet edenler kendisini nübüvvet, hatta uluhiyyet mertebesine çıkarıyorlardı. Havâric güruhu ise tazlîl, hatta tekfir edecek kadar ileri gidiyordu.

Bu iki cereyanın netâic-i feciası olarak, İslâm namı altında toplanan milyonlarca insanlar; birbirlerini, canlarını, mallarını, ırzlarını istihlâl ediyorlardı!

Bitmedi

M. Şemseddin

[715-9]

AHLÂK

Din ve Ahlâk
İbadât-ı İslâmiye ve Ahlâk

Din-i celîl-i İslâm'ın ahlâka verdiği ehemmiyet, ibadetlerinde gözettiği ahlâki gayeler ile taayyün ve tecelli eder. İslâmlığın her ibadeti pek yüksek ahlâki ve içtimai netâic-i haseneyi hâvîdir.

İslâmlıkta ibadetlerin bir şekl-i maddi ve zâhirîsi olduğu gibi bir de şekl-i manevî ve batinîsi vardır; ibadetlerin zâhirî şekli ef'âl-i mahsusa ve erkân-ı mevzûadan ibarettir. Bâtınî şekli ise lübbü ve esrarı demektir.

Vaktiyle hemen her şeyi hadde-i tetkikten geçiren İslâm ulemâsı ibâdat-ı İslâmiyenin maddi şekil ve sûretinden bahsettikleri kadar manevi esrar ve füyûzatından da bahsetmişlerdir.

İbadâtın erkan ve ameliyat-ı zahiresinden bahseden ilim; ilm-i fıkıhtır; ibadetin bâtınî esaslarından, lâhûtî sırlarından bahseden ilme de "tasavvuf ve ahlâk" denir.

Halbuki şimdi Müslümanlık ilminde ibadet denilince mutlaka şekl-i maddi ve zahiresi hatıra gelir; ahkâm-ı maneviye ve ahlâkiyesi hiç kâle alınmaz.

Vâkıan, ibadet bir vazife-i ubudiyettir; onda ubudiyetten başka bir şey aramamak lazım gelirse de İslâmiyet din-i kemal ve tekâmül olduğundan beşeriyetin saadet-i maddiye ve maneviyesini temin için ibadetlerin temeli ahlâk-ı hasene üzerine kurulmuştur. Vicdân-ı maneviyeyi tatmin eden ibâdat bu sûretle tezkiye-i nefse de hizmet etmiş oluyor.

İbadetlerimizdeki ahlâki noktaları bazı âyât-ı celîle ve ehâdis-i şerîfe **[716-10]** gösterdiği gibi büyük evliyâullahtan, erenlerden birçokları da teşrîh ve izah etmişlerdi.

İbadetlerimizin yalnız maddi ve mihanikî cihetlerini nazar-ı dikkate alarak manevi ve ahlâkî cihetlerini unutmak layık değildir: Bu sûretle ibâdat -şimdiki gibi- hem pek kuru, çıplak ve cazibesiz kalır, hem de [223]"اَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍۚ" itâbına mazhar olurlar.

***

Kuran-ı Kerim daima imandan sonra amel-i salihi zikretmiş; ehâdis-i şerîfe de imanın kemal-i ahlâk-ı haseneden ibaret bulunduğunu bildirmiştir.

Biz de namaz, oruç, hac, zekat gibi ibadetlerin ahlâkî ve manevî fevâidinden bir miktar bahsediverelim.

Bir gün Hazret-i Peygamber efendimize bir kadından sormuşlar ki, "Ya Resûlallah! Bir kadın var; gece namaz kılar, gündüz oruç tutar, fakat huyu kötüdür. Diliyle komşularını taciz ediyor, hakkında ne dersiniz? ", Hazret-i Peygamber (a.s.) efendimiz: لا خير فيها هى من اهل النار buyurmuşlardır. Yani "O kadında hayır yoktur, cehennemliktir."

Başka bir hadîs-i şerîflerinde Peygamber efendimiz (a.s.) buyurmuşlar ki: من لم تنهه صلاته عن الفحشاء والمنكر لم تزده من الله الا بعداً, yani "Bir kimseyi kıldığı namaz kötülüklerden alıkoymuyorsa o namaz o kimseyi Allah'tan uzaklaştırmaktan başka bir şeye yaramaz."

[224]"اِنَّ الصَّلٰوةَ تَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَٓاءِ وَالْمُنْكَرِۜ" âyet-i celîlesiyle Cenâb-ı Hak namazın İslâmları kötülüklerden men edeceğini irâe buyuruyorlar. Namazın insanı ne sûretle fenalıklardan men edeceğini ulemâ-yı izmâm izah etmişlerdir. Onların hepsinden bahsetmek uzun süreceğinden yalnız Kadı Beyzavî Hazretleri'nin sözlerini nakille iktifa edelim.

"Namaz insanı fenalıklardan alıkor; çünkü zamanının bir kısmını namaz kılmakla **[717-11]** geçiren bir kimse başka zamanlarda da namazın kalbinde bıraktığı Allah korkusuyla bir şey yapamaz.

223 Kur'ân-ı Kerîm, Bakara-II, 85: Yoksa siz Kitab'ın bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz?
224 Kur'ân-ı Kerîm, Ankebut-XXIX, 45.

Bir gün Peygamber efendimize Ensar'dan bir gencin fenalığından bahsederler, Hazret-i Peygamber (a.s.) efendimiz "Namaz kılıyor mu? " sorar, "Kılarlar." cevabını verirler; bunun üzerine Hazret-i Peygamber efendimiz ان صلاته ستنهاه buyurmuşlardır. Yani, "Onun namazı yakın zamanda ona fenalıklarını bıraktıracaktır." Filhakîka, çok geçmeden o genç ıslah-ı hal etmiştir.

Bitmedi

Konya Dârülmuallimi Müdürü
Besim Atalay

TARİH
İbn Teymiyye
İbn Teymiyye'nin Taraftarları[225]

14-Bülkınî, Âlimüddîn Salih bin Siraceddin Ömer, 869'da vefat etmiştir. Bu zat Şafiîlerin büyük alimlerindendi. Müşârünilehy İbn Teymiyye'yi,

عالم زمانه والفائق على اقرانه والذاب عن شريعة المصطفى باللسان والقلم والمناضل عن الدين الحقيقى diyerek medh ü sena eylemiştir.

15-Suyûtî, Celaleddin Ebü'l-Fazl Abdurrahman bin Muhammed, 849'da Suyut şehrinde dünyaya gelmiştir ve 911 tarihinde vefat etmiştir. Bir çok telifleri Avrupa ve Mısır'da tab' olunmuştur. Müşârünileyh İbn Teymiyye'yi

وارث الانبياء اخر المجتهدين بركة الاسلام برهان المتكلمين محى السنة diyerek senâ ederdi.

16-Kûrânî İbrahim bin Şehabeddin Hasan eş-Şehrizorî el-Kürdî eş-Şafî, 1020'de Kürdistan'da dünyaya gelmiş ve 1101 tarihinde Medine'de vefat etmiştir. Telifleri çoktur. Her bir eserinde İbn Teymiyye'yi müdafaa etmiş ve münasib düştükçe müşarün-ileyhin muhaliflerine mukabele etmekten geri durmamışlardır.

[718-12] 17-Ali el-Kârî, Ali bin Muhammed bin Sultan el-Hervî el Hanefî, 1014 Mekke'de vefat etmiştir. Müşârünileyh İbn Hacer'in *Şemâil* şerhinde İbn Teymiyye ile İbnü'l-Kayyim hakkında ettiği ta'nlarına karşı *Mişkât* şerhinde,

انهما كانا من اكابر اهل السنة والجماعة ومن اولياء هذه الامة diyerek müşârünileyhimâyı müdafaa eylemiştir.

18-Mer'î el-Hanbelî: Mer'î bin Yusuf bin Ebû Bekir, 1033'de Mısır'da vefat etmiştir. Bu zat Teymiyye'yi medh ü senâ ederek *el-Kevkebü'd-Dürriye fî Menâkıbi'l-İmâmi'l-Müctehid İbn Teymiyye* nâmında başlı başına bir eser vücûda getirmiştir.

19- Veliyullah ed-Dehlevi, Ahmet bin Abdurrahim el Ömerî, 1110'da dünyaya gelmiş ve 1176 tarihinde vefat etmiştir.

Bu zat Hindistan'da meşhur ve muhterem âlimlerdendi. Telifleri çoktur. Müşârünileyh "*Et-Tefhîmâtü'l-İlâhiyye*" nam eserinde İbn Teymiyye'yi medh ve sena ettikten sonra muhaliflerin şeyhe karşı ettikleri ta'nları red ve cerh eylemiştir.

225 Başı 31. sayıda

20- Süveydî, Ebü'l-Meali Ali bin Muhammed Said bin Ebü'l-Berekat Abdullah el-Bağdadî el-Abbas eş-Şafii, 1230 tarihinde "Dımaşk" şehrinde vefat etmiştir. Müşârünileyh Âlûsî Ebû es-Sena şeyhlerinden olup hadis ilminde emirü'l-müminîn demekle mâruf idi. İbn Teymiyye'yi sena ederdi. Birçok telifleri de vardır.

21- Şevkanî, Muhammed bin Ali el-Meyânî, 1172'de dünyaya gelmiş ve 1250 de vefat etmiştir. Bu zat İbn Teymiyye'nin fazıl ve kemâline meftun olmuştur. Eserlerinde şeyh-i müşarün-ileyh hakkındaki medh ve senası şu yolda hatim buluyor:

وكان زاهدا فى الدنيا راغبا فى الاخرة اكثر اهل زمانه فى العقل والنهى واوفرهم فى الفهم والفقه والبصيرة والذكاء حسدوه لكمال عقله وجمال علمه وعمله وعادوه لصدعه بالحق وايثاره على الخلق

22- Âlûsî, Ebû Sena Şehabeddin Mahmud bin Abdullah, 1270 tarihinde vefat etmiştir. Bu zat Bağdat şehrinde Hanefîlerin müftusü idi. "*Rûhu'l-Meanî*" **[719-13]** nam tefsiri Mısır'da tabolunmuştur. Müşârünileyh İbn Teymiyye'nin fikrini tasvip ederek kendisini müdafaa eylemiştir.

23- Sıddık Hasan, Ebû et-Tayyib Sıddîk bin Hasan el-Huseyni, bu zat Bhopal hıttasında nevvâb idi. 1301 tarihinde vefat etmiştir. Müşârünileyh münasebet düştükçe İbn Teymiyye'yi medh ve sena eyler ve ismini hürmetle yâd ederdi.

24- Cemaleddin Afganî, 1314 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir. Müşârünileyh Hazretleri, Petersburg şehrinde kendisiyle mülakatımız esnasında İbn Teymiyye'nin *el-Cevâbu's-Sahîh li-men-Beddele Dîne'l-Mesîh* nam eseri hakkında mâlûmat verdikten sonra şeyh-i "müşârunileyhin bu son eseri için kendisine umum ehl-i İslâm medyun-ı şükran olmalıdır." diyor.

25- Âlûsî-zade Numan Hayreddin, Bağdat şehrinde müftü iken 1317'te vefat etmiştir. Müşârünileyh İbn Teymiyye'yi müdafaa ederken *Cilâu'l-Ayneyn* nâmında büyük bir kitap neşretmiştir.

26- Muhammed Abduh Müfti'd-Diyâri'l-Mısrıyye 1373'te vefat etmiştir. Müşârünileyh eserlerinde "Müslümanlar kendi dinlerini iyi tanıdıkları zamanlarda küre-i arzın her tarafına hakim idiler. Ne vakit ki dinlerini tanımamazlık derecesine geldiler, işte o vakit bütün alem maskarası olup kalmakta dahi gecikmediler. Bunlar sâir dinlere muhalefet etmekle kalmadılar, din-i mübîn-i İslâm'a hiç bir münasebeti olmayan şeyler ile uğraşıp kitap ve sünnete hadim olanları bile tekfire kalkıştılar. İmâm-ı Gazzâlî'nin İhya'sı Gırnata sokaklarında ateşe yakılıp ve din-i İslâm yolunda en gayur ve hadim olan İbn Teymiyye'yi dâl ve mudill gibi namlar verilmesine hep bu gibi ulemâ nâmını taşıyan cahiller sebep olmuştur. Böylece dinlerini tanımayan cahillerin yaptıkları hareketler, dinini bilen ve anlayanlar için kan ağlatacak musibetlerlerdir. İşte bu gibilerdir ki –maâzallah-din-i İslâm'ı izmihlale sürükleyenler ve bunlardır ki din-i mübînin kökünü çökertmeye çalışanlardır." diyor.

Rızâeddin bin Fahreddin

[720-14]

İSLÂM HAVÂDİSİ

Cihat Haberleri
-Karargâh-ı Umûmî'nin Resmî Teblîgâtına Göre-

8 Haziran 1331

1. Çanakkale cephesinde dün Arıburnu'nda hafif top ve tüfek muharebesi olmuştur. Düşmanın Seddülbahir'de zevalde sol cenahımıza tevcih ettiği taarruzu ateşimiz altında akîm kalmış ve düşman büyük telefâtla siperlerine ilticâya mecbur olmuştur. Düşmanın bu sabah bütün Seddülbahir cephesinden icra eylediği taarruzları dahi tard edilmiştir.

Anadolu bataryalarımız düşman torpido muhribleriyle torpil taharri vapurlarını bataryalarımız kıtâtını, depolarını ve tayyare hangarlarını dün de muvaffakiyetle topa tuttular ve bir tayyaresini tahrip ve bir diğerini de hasara uğrattılar. Müteakiben düşman tayyareleri bataryalarımıza otuzdan ziyade bomba attıysa da hiçbir zarar iras edememiştir.

2. Diğer cephelerde vaziyet gayri mütebeddildir.

9 Haziran

1. Kafkas Cephesi'nde Oltu istikametinde hareket eyleyen kıtâtımız müteaddid taarruzlariyle bu civardaki düşmanın kuvvetli sağ cenahını muvaffakiyetle şarka doğru sürmektedir. Evvelki gün bu taarruzlarımız neticesinde düşmandan mühim mevzi zapt edilmiş ve hayli ganâim elde edilmiştir. Elli yaşındaki ihtiyar Rusların da askere alınarak bir danka tüfekleriyle teslih edildiği ve yeni kara efrâdıyla ahâlinin birçok mevâkîde muharebe aleyhine haraketle isyan çıkarmakta oldukları son defa alınan üserâ ifadesinden anlaşılmaktadır.

2. Çanakkale cephesinde Seddülbahir'de düşmanın cenup grubumuza karşı ağır topları ve son günlerde aldığı takviye kıtâatı yardımıyla 8 Haziran sabahından gecesinden sonraya kadar bütün cepheden muannidâne ve mükerreren icra ettiği taarruzları bu defa kendisine pek kanlı zayiata mal olarak tamamıyla akim kalmış ve yine kaldıkları siperlerine tard ve def edilmiştir.

Yedi Haziran'da şimâlde Arıburnu gurubundaki bataryalarımızdan biri düşmanın bu sahil civarında dolaşan iki büyük nakliye sefinesini muvaffakiyetli isabetleriyle hasara uğratarak sahilden uzaklaştırmıştır.

8 Haziran sabahı topçularımız düşmanın hazırlamakta olduğu bir batarya mevziini tamamıyle tahrip eylemiştir.

3. Diğer cephelerde mühim mâlûmat yoktur.

[721-15]

10 Haziran

1. Kafkas Cephesi'nde: Oltu istikametindeki kıtatımız dün Kaleboğazı civarında ve hududun iki saat mesafesinde 2900 metre yüksek Karadağ Tepesi'ni şiddeli bir muharebeyi müteakip zaptetmiş ve şarka firar eden düşmandan yüzlerce sandık cephane ve bir hayli isithkam edevatı iğtinam eylemiştir.

2. Çanakkale cephesinde 9 Haziran'da Arıburnu sahiline yakın geçmekte olan bir düşman torpidosu sahra topçularımız tarafından atılan beş mermiden ikisinin isabeti üzerine sahilden uzaklaşmıştır.

Düşmanın mağlubiyetiyle neticelenen ve henüz 24 saat devam eden 8 Haziran Seddülbahir Muharebesi telhisan şu vecihle cereyan etmiştir.

Düşman Seddülbahir gurubumuzun en ziyade sol cenah siperlerini beş gün mütemâdiyen ağır toplarıyla bombardıman ederek muvaffakiyetli bir hucum hazırlığında bulunmakta idi. Sekiz Haziran sabahı saat beşte bu ateşini hemen dakikada yüz elli mermi atmak sûretiyle bir kat daha teşdid ederek zaten düşman pek yakın mesafede bulunan sol cenah siperlerimizin bir kısmını mütevâlî takviyeler sayesinde hücum ile işgal etmiş mukarrer ve mukabil taarruzlarla iş bu siperler müteaddid defalar bizim ve düşmanın eline geçmiş ve akşama doğru düşman elinde ancak yüz metrelik bir siper parçası kalmıştır. 8-9 Haziran gecesi gündüzki şedid mukavemet ve savletleriyle pek büyük fedâkârlık gösteren kıtaâtımız aynı şiddet ve şehametle bir gece baskınıyla bu parçayı da düşmandan istirdad eylemiş ve nihayet düşman pek külliyetli cephane ve insan zayiatına karşı yine eski vaziyetine perişan bir halde sürülmüştür.

Dün düşman bir hareket göstermedi. Yalnız sabahleyin ve akşam üstü sol cenahımıza fasılalı topçu atışları devam etmiştir.

3. Diğer cephelerde mühim bir tebeddül yoktur.

11 Haziran

1. Kafkas Cephesi'nde Kaleboğazı civarında düşmanın gerilerini tehdit eden bir müfrezemiz 10 Haziran sabahı düşman tarafından icra edilen taarruzu, mukabil taarruzuyla def eylemiş ve düşman Kaleboğazı istikametine ricata icbar edilmiştir.

2. Çanakkale cephesinde Arıburnu ve Seddülbahir cihetlerinde dün hafif ve fasılalı top ve tüfek muharebelerinden başka bir haraket olmamıştır.

3. Diğer cephelerde vaziyet gayri mütebeddildir.

12 Haziran

1. Kafkas cephesinde "Kaleboğazı" mıntıkasında 11 Haziran'da düşman dümdarlarıyla dağlık arazide top atışları devam etmiş ve "Narman" boğazı cihetlerinde de ehemmiyetsiz müsâdemeler olmuştur. **[722-16]**

2. Çanakkale cephesinde 11-12 Haziran gecesi Arıburnu'nda fasılalı ateş teâtî edilmiştir.

Seddulbahir'de vaziyet son muharebeden evvelki halindedir. Düşman tamamıyla eski mahallerine sürülmüş ve şu günlerde ciddi hiçbir hareket göstermemiştir.

8 Haziran muharebesinde düşmanın pek azim olan zayiat miktarı henüz tahmin olunamamıştır. Mütemadiyen yaralı nakil etmekte olan düşman, topçu atışlarımızla iz'âc edilmektedir.

11-12 Haziran gecesi Seddülbahir gurubumuzun sağ cenahından çıkan bir keşif kolumuz bir kısım siperde bastırdığı düşman neferlerini telef edip ellerindeki makinalı tüfeği tahrip ve 26 tüfek ile 9 sandık cephane birçok alat-ı tahkimiyye ve makineli tüfeklere mahsus yedek alatı ve telefon malzemesi, bombalar iğtinam ederek avdet etmişlerdir.

3. Diğer cephelerde şâyân-ı dikkat iş'arı mâlûmat yoktur.

13 Haziran

1. Kafkas cephesinde Kaleboğazı mıntıkasında mütevâlî ve muvaffakiyetli taarruzlarımızla ricata icbar edilmekte olan düşman yeni takviye kıtaatı sayesinde evvelce hazırlanmış müstahkem mevzilerde tutunmak sûretiyle sağ cenahlarını ricattan kurtarmağa bütün kuvvetiyle gayret etmektedir.

2. Çanakkale cephesinde şimâlde Arıburnu'nda 12 Haziran günü hafif ateş muharebesi olmuştur.

Öğleden sonra Kabatepe karşısında görünen düşman bir nakliye gemisine topçularımız tarafından atılan mermilerden biri arkasına diğeri ortasına isabet ederek gemide yangın zuhur etmiş ve yine aynı mevzideki toplarımız bir düşman torpidosuna bir mermi isabet ettirmiş ve bu civarda sahile yakın mahalde cephane çıkarmakta olan bir nakliye sefinesine iki mermi isabet ettirilmiş ve hâsıl olan iştial neticesiyle gemi sahilden çekilmiştir.

Cenupta Seddülbahir'de merkez kıtâatımızın bazı siperlerine karşı düşmanın mükerreren icra eylediği taarruzlar her defasında zayiatla püskürtülmüştür. Sol cenahta yalnız topçu ve piyade ateş muharebesi olmuştur.

Gerek mecruh taşıyan nakliye gemilerinin miktarından gerekse henüz daha bugüne kadar meydân-ı muharebeden kaldıramadıkları maktul yığınlarından düşmanın 8 Haziran muharebesindeki zayiatı 7000 den pek fazla olarak tahmin olunmuştur.

3. Diğer cephelerden şâyân-ı iş'ar mâlûmat gelmemiştir.

Müdîr-i Mes'ûl: Halim Sabit – Necm-i İstikbal Matbaası

اسلام مجموعه سی

شعاری: « دینلی بر حیات ، حیاتلی بر دین » در .

ییل ۲ صایی ۳۳ — ۳۰ رمضان ۱۳۳۳ — ۳۰ تموز ۱۳۳۱ — مدیری : حلیم ثابت

جلد : ۳

نسخه‌سی ٦٠ پاره‌در

توزیع یری « زمان کتبخانه‌سیدر »

نجم استقبال مطبعه‌سی

İslâm Mecmuası

Şiârı: "Dinli bir hayat, hayatlı bir din"dir.

Yıl: 2 Sayı: 33 | **30 Ramazan 1333** | **Müdürü: Halim Sabit**

30 Temmuz 1331

[11 Ağustos 1915]

Cilt 3

Nüshası 60 paradır. Tevzî Yeri: "Zaman Kitaphânesi"dir.

Necm-i İstikbal Matbaası

İslâm Mecmuası

Müslümanların fâidesine çalışır. On beş günde bir çıkar.

Sayı: 33 29 Ramazan 1333 – 29 Temmuz 1331 Yıl: 2

KUR'ÂN-I KERÎM

Sûre-i Bakara[226]

-Bismillâhirrahmânirrahîm-

(198) Mevsim-i hacda ticaretle Allah'tan taleb-i rızk etmekte size günah yoktur.[227] *Ve Arafat'tan rücûunuzda (Meş'arü'l-haram)*[228] *nam mahalde Hak teâlâyı zikredin.*[229] *O sûretle zikredin ki: Evvelce ehl-i dalâletten olduğunuz halde size böyle hidayet-i celîle ihsan buyurdu. (199) Bundan sonra da herkesle beraber avdet ve Hak teâlâdan taleb-i mağfiret edin ki Allahu teâlâ gafûr ve rahîmdir. (200) Menâsik-i haccı eda ettiğinizde babalarınızı zikrettiğiniz gibi ve belki ondan eşedd bir sûretle Cenâb-ı Hakk'ı zikredin. Nâsın bazısı (Yâ Rabbi bize dünyalık ver) diye duâ eder onun için âhirette nasip yoktur. (201) Onlardan bazısı da (Yâ Rabbi bize dünyada tevfîk ve tâat ve âhirette sevap ve rahmet ihsânıyla bizi cehennem azâbından sakla) diye dua ederler. (202) Onlar için kesbettikleri hayr ve duadan nasip vardır. Hak teâlâ* **[724-2]** *Serî'ü'l-hisâbdır. (203) Eyyâm-ı mâdûdede*[230] *dahi Allah'ı zikredin*[231] *müttakîlerden kim ki acele edip iki günde gider ve kim ki tehir ederse*[232] *günah etmiş olmaz. Allah'a ittikâ edin ve muhakkak bilin ki nezd-i ilâhîsinde haşrolacaksınız. (204) Nâsda öyle âdem vardır ki kavli kalbine muvâfık olduğunu beyan ve Allah'ı şahit tutarak îrad eylediği fesâhat-ı kelâmiyesini taaccübde pûyân edip kendisini beğenirsin; halbuki en şiddetli hasım odur. (205) Huzurundan çıkınca yeryüzünde fesâda ve harâset ü nesli ihlâka sa'y eder, Allahu teâlâ ise fesâdı sevmez. (206) Ona "Allah'tan kork" denilse kendisinin hamiyet-i cahiliyesi mâni olarak günahtan geçmez. Ona akbeh-i mekân olan cehennem lâyık ve kâfidir.*

(207) Nâs içinde Allah'ın rızasını tahsil için nefsini feda edenler vardır; ve Cenâb-ı Hak kulları hakkında fevkalade rahîmdir.

(208) Ey müminler cümleten daire-i müsâlemete girin ve şeytana uymayın ki o mel'un sizin âşikâr düşmanınızdır. (209) Size işbu beyyinât geldikten sonra da iz-

226 Başı 32'nci sayıda.
227 Niyet-i mahsûsası mutlaka hac olmak üzere gidip ticaret dahi etmek câizdir.
228 Esnâ-yı hacda bu mahalli deliller irâe ederler.
229 Tehlîl ve telbiye ile zikretmektir.
230 Iyd-i adhânın arefe günü sabahından üçüncü günü asra kadar.
231 Tekbir getirin.
232 Minâ'da üç gece kalırsa.

lâl olunursanız malumunuz olsun ki Allahu azîmü'ş-şân gâlib ve kâdir ve emrinde muhkem ve müntakimdir. (210) Onlar azâb-ı ilâhîyi ancak beyaz bulutların göl-gelerinden ve azap melekleriyle vakt-i kazâdan bekleyip emr-i vaîde inanmazlar; halbuki umûrun kâffesi Cenâb-ı Hakk'a rücû eder.

(211) Benî İsrail'e sor ki kendilerine ne kadar âyât-ı beyyinât verdik.[233] *Bu âyâtın vürûdundan sonra Allah'ın nimetini tebdil edene şiddet-i ikâb-ı Hudâ vardır.*

(212) Hayat-ı dünya kâfirlere müzeyyen olduğundan bunlar müminleri istihzâ eder; halbuki müttakîler yevm-i kıyamette onların fevkindedir; ve Cenâb-ı Hak ise istediğini bilâ-hisâb merzûk eder.

(213) Vaktiyle cemî'-i nâs ümmet-i vâhid olduğu halde beynlerinde ihtilâf vâki **[725-3]** *olmakla Cenâb-ı Hak tebşir ve inzar edici peygamberler gönderdi; ve bu peygamberlere nâsın ihtilâf ettikleri şeylere bihakkın hükmedecek kitap verdi; bir takımları da kendilerine bürhân-ı zâhir vürûdundan sonra zulüm ve hasetlerinden dolayı kitaplarını tebdil ve tağyîr ile ihtilâf ettiler; ancak bu ihtilâf ettikleri şeyde izin ve iradet-i Hudâ ile iman getirenler dilediğini doğru yola hidayet etmek şanın-dan olan Vâcib teâlânın hidayetine mazhar oldular.*

HUTBE

Köy Hatibinin Bayram Hutbesi

Ey cemaat bakınız! Göz açıp kapayıncaya kadar bir bayram daha geldi. Şöyle böyle der-ken muharebemiz senesine yaklaştı. Dile kolay ama, bu geçirdiğimiz on ay içinde neler oldu, neler bitti? Ne canlar yandı, ne ocaklar söndü? Nice analar ağladı; nice evlatlar ye-tim kaldı. İnsan bunları derin düşünse çileden çıkar. Lakin Allah büyüktür, bunların hep mükâfatını verir. O, çoluğunu, çocuğunu koyup da hak yoluna, vatan uğruna gidenlere Allah şimdi cennetlerini seyrettiriyor. Artık onların hepsi muradına ermiş, mevlâsına kavuşmuş. İçlerinde dünyadan çekildiğine gam yiyen yoktur; hepsi halinden memnun...

Gidenler böyle; bunların arkasından gözyaşları dökenler de düşmanların günden güne iki paralık olduğunu; gözlerine ot tıkılıp pabuçlarına kum dolduğunu gördükçe yüreklerine su serpiliyor. Bununla teselli buluyorlar: Allah, dağına göre kar; gamına göre teselli verir.

Bak o evvelleri şeytana çarığını ters giydiren; yedi başlı ejderha gibi ortalığı titreten düş-manlar; bugünkü günde soygun vermiş abdala döndüler, şamar [726-4] yemekten enseleri tasmaya çevirildi. Burunlarının yeli harman savuruyor. Dünya başlarına zindan kesildi. Gittikçe de belalarını buluyorlar.

Mehel olsun... Onlar, Müslümanlara az mı ettilerdi? Yaptıklarını yanlarına bırakmaya-cak Allah: Taşkınlığın sonu mutlaka şaşkınlıktır. Mescid mumu yiyen kedi elbette kör olur. Beter olsunlar... Biz bunlara bu bedduayı ederken göklerden bizleri gözleyen, sevgili yurtlarını gözetleyen o şanlı şehitlerimize de rahmetler okur, Fâtihalar göndeririz: Allah

233 Muhammed aleyhi's-salâtü ve's-selâmın hakkında evvelce bildirilen alâmât ve âyât.

onlara ganî ganî rahmet etsin. Oradaki yerleri, buradaki yurtları cennet olsun. Âmin... Bir âmin değil, bin âmin, yüz bin âmin... Lakin bu kadarcıkla olup bitmez. O durduğumuz yerden bir rahmet okumakla borç ödenmez. Gerçi bu da bir vazifedir ama; vazifelerin en kolayı, en hafifidir. Biz onların ruhlarını sevindirmek için yalnız rahmet okumayı öğrenmişiz. Zahmetsiz rahmeti herkes okur. Öyle kolayca hediyeyi herkes yollar: Sade bakkal fındığıyla yar söylemez. O sevgili canları kuru kuru anmaktan bir şey çıkmaz. Biraz da kalk onların ıssız kalan evceğizlerinin semtine git! Sor, araştır! Boyuncakları bükük bıraktıkları yetimlerini bir gör, gözet! Öyle uzaktan uzağa din kardeşliği olur mu? Sen nasılsa muharebeden yakanı kurtarmışsın! Allah versin işin yolunda; elin ayağın tutuyor; dükkanın destgâhın işliyor. Cebinde de beş on paran var! Bayram diye çoluğunu çocuğunu haline göre giydirip kuşattın; bir sıkıntın, bir üzüntün yok! Hal u vaktin iyi, yenin pîşine uygun, dört başın mâmur! Lakin herkes de böyle mi? Etrafına bir göz gezdir! Bak bakalım? Hani o geçen bayram babasının peşi sıra koşup yatan, sevincinden kuşlar gibi cıvıldayan yavrucaklar; acaba şimdi ne haldeler? Bunu anlamak boynunun büyük borcudur! İnsan canı cana ölçmeli. Senin bitişiğinde bir şehit yavrusu, için için ağlayarak kara bayram yaparken; acıklı annesi de göz yaşları dökerek onu [727-5] avutmaya savaşırken; sen kendi keyfinin yerinde olduğunu görerek sakın boş durma: Hemen koş; o yavrucağızı bul, okşa! Mümkünse giydir, kuşat! Bunu yapamazsan elinden tut, al götür, gezdir; gönlünü et, eğlendir onu, avunsun biraz sevindir onu!... Sen böyle yaparken haremin de o şehit haremini avutmaya koşsun, ne yapıp yapsın, iç açacak sözlerle azıcık ona teselli versin, biraz zehrini alsın...

İşte ey Müslümanlar! Hep böyle yapın!... Birbirinizin haliyle halleşin! Birbirinizin gamına, kederine ortak olun! Ortak olun ki böyle olanlara Allah düşman yumruğu yedirmez, yurt yoksulluğu göstermez.

Uryânîzâde Vahid

İSLÂM İÇTİMÂİYATI

Velâyet-i Hukukiye
Bugünkü İçtimai Enmûzecimize Göre İçtihat ve İcmâ

Yukarıdaki makalelerde ferdî içtihat, iftâ ve müçtehitlerin icmâı ve bütün bunların devir ve mahalleri izah edildi. Bundan evvelki makalede dahi bugünkü içtimai enmûzecimize göre teşrî-i hukuki heyetinin mahiyeti ve bunun icmâı neden ibaret olup nasıl teşkil ettiği ve bu teşkil devrinde ne sûretle muzâaf-ı icmâlar husûle geldiği gösterildi. Ve nihayet teşrî-i hukuki heyetinin icmâı tarif olundu. [728-6]

İşte bütün bunlardan vâzıhan anlaşılıyordu ki teşrî-i hukuki heyetinden geçen kanunların hepsi muzâaf-ı icmâ ile sabittir.

Bu muzâaf-ı icmâ husûle gelmedikçe de hiçbir hüküm, kanuniyet kesbedemez. Demek oluyor ki bu heyetin teşrîi sırf muzâaf-ı icmâ sûretinde tecelli eder. Ve demek oluyor ki

"teşrî-i hukuki heyeti"nin içtihadı, muzâaf-ı icmâdan ibarettir. Ve bugünün "hukuk hususundaki içtihat"ı da başka türlü olamaz.

İşte bu muzâaf-ı icmâa mazhar olmadıkça hiçbir hüküm mutâ'iyet kesbedip kanun haline gelemez.

Anlaşılıyor ki teşrî-i hukuki heyetinin icmâı mutâ'iyet ve kuvvet cihetinden müçtehitlerin icmâından daha vuzuhludur. Çünkü müçtehitlerin icmâı ekseriyet itibariyle böyle iki katlı olmamakla beraber böyle müteazzıv heyetlerin fiilen müzakere ve ittifakıyla teeyyüt ve intihâbcılarla matbuatın münakaşasıyla tenevvür etmezdi. Aynı zamanda teşrî-i hukuki heyetinin iki katlı icmâdan ibaret olan içtihatları da fetva devrine ait ferdî içtihatlardan daha kuvvetlidir. Çünkü bu nev içtihatta ferdî şahsiyetlere itibar olmadığından hata ihtimali bi'n-nisbe azdır. Nasıl ki aleyhi's-salâtü ve's-selâm efendimiz لا تجتمع امتى على الضلالة ve عليكم بالسواد الاعظم buyuruyorlar.

İşte şu mülâhazalara göre "teşrî-i hukuki heyeti" tarafından çıkarılan kanunlar şer'î bir mahiyeti hâiz demektir. Fakat yeni bir usûl-i fıkıh tedvîn edilmediği için asrımıza ait olan bu şer'-i mufassalın nazariyâtı henüz teessüs etmemiştir.

Eslâf ve ahlâfın ferdî içtihatlara, nadiren de icmâlara müstenid hükümleri şer'î ahkâm-ı fıkhiyeden saydıklarını biliyoruz. Hatta sahipleri malum olmayan birçok içtihatlar ile kâilleri belli olmayan hesapsız kîller, ferdî fetvalar, nassa rücûu örfe tevâfuku bilinemeyen indî hükümler, ihtimal ki yabancı enmûzece mensup içtihat zümrelerinin bize uymayan sözleriyle kazâları ve fetvaları... Hala ahkâm-ı fıkhiyeden addediliyor. Mensup olduğumuz içtimai enmûzece göre tahaddüs eden yeni hadiseler **[729-7]** hakkındaki hükümleri de eski ihtiyaçların mahsulü olan o kaidelerden çıkarmak isteyenler var. Hala bütün bunlar yaşayan şerîat-ı İslâmiye'den sayılır.

Evet bunların hepsi zamanına, muhitine ve enmûzecine göre birer şer'-i mufassal idi; hepsi de zamanına muhitine enmûzece göre ahkâm-i şer'iyeden olup resmen olduğu gibi, şer'an da mutâ' idi. Fakat bugün bizim için bunlar yani cihet-i tatbîkiyesi bulunamayan eski kaideler birer anane, birer tarihi rehberden başka bir şey değildir. Bugün kanun devrinde ne bu hükümlerin ne de o ferdî içtihat, kîl u kâllerin mutâ'iyeti yoktur. Gerek eski şer'-i mufassala ait hukuki hükümler, gerek bugünün ferdî içtihatları -olursa- kanuniyet kesbetmedikçe kat'iyen mutâ' olamaz.

Hayati bir hükmün kanuniyet kesbetmesi için de "teşrî-i hukuki heyeti"nin icmâına mazhar olması lazımdır. İşte bu, yani teşrî-i hukuki heyetinin icmâına mazhar olan hukuki kanunlar bugünün "hukuki şer'-i mufassal"ı demektir. Onun için bütün bunlar ahkâm-ı şer'iyeden olup şer'an mutâ' olduklarına şüphe edilemez. Fıkıh şerîatın nazariyât-ı ilmiyesi demek olduğundan yalnız kanun sûretinde tecelli eden bu şer'-i mufassalın ebvâb ve fusûlü ve usûl-i fıkhı teessüs etmemiştir.

İşte İslâm Mecmuası bunun için çalışıyor. Vallahu hüve'l-muvaffık.

Halim Sabit

MİLLİ İKTİSAT

Milli Sermaye - Milli Sermaye Teşkilâtı
-1-

Milli meselelerle büyük ve ciddi bir ehemmiyet ve itina ile iştigal olunmaya başlanıldığından beri "Milli İktisat" da bahse konulmaktadır. Bu vadide yazılan ve söylenen şeyler hep umumi ve dağınık bir halde kalmakla beraber mevcut cereyanlara mâkes ve **[730-8]** müstakbel hareketlere mebde olan girift ve şimdiye kadar aranılmamış noktalara temas edilmiş, ezcümle cemiyetimiz ilmî bir gözle tetkik olunarak noksanlarımız araştırılıp (orta sınıf)ın eksikliği dolayısıyla cemiyetimizin teşekkül edememiş olduğu, (siyasi tarih) imizle iktisâdiyatımızın münasebetleri araştırılarak, mesela, sipahilik teşkilatının ilgâsı ve bunun iktisadi hayatımıza tesirâtı, hatta umumi siyasetimize Hind ve Çin yollarına mâlikiyet tarzında iktisadi mefkûreler tayini gibi yeni meseleler ortaya konulmuştur.

Pek mahdut olan bu nazari faaliyet münevver sınıfı işgal ederken, diğer taraftan, milletin -halk ve hükûmetin- içinden de amelî bir faaliyet yükselmektedir.

Pek iptidâî bir şekilde kalmış olan iktisâdiyatımızı temsil eden teşkilatsız unsurların umumi hayatta müessir ve hâkim olamadığı memleketimizde "şûrâ" ve hükûmet bu ana kadar "sınıf tekâmülü" ve "sınıf hâkimiyeti" üzerine müesses devletlerde olduğu gibi, iktisadi bir faaliyet göstermek şöyle dursun, memleketin iktisâdiyatına karşı âdeta lâkayd ve yabancı gibi duruyordu. Bizim gibi iktisatça tâmmü'ş-şekl olmayan, iktisadi teşkilattan mahrum, iktisatça iptidâî kalmış milletlerde iktisadi faaliyetin mahreki sınıf menfaati, teşkilat... değil, mefkûredir.

Milli mefkûrelerin membaı olan (milli vicdan) doğarak kalplere şuâlarını saldığı günden beri herkes büyük ve cazip gayelerin rüyasını görmeye, uzak ufuklarda erilecek ülkeler olduğunu sezmeye başladı. Şimdi oralara doğru aşklı ve heyecanlı bir atılma arzusu kalplerde yer tutuyor. Milli azmin ve milli dehanın fethedeceği ve milli varlığın başlıca iki rüknü olan milli irfan ve milli iktisat... bugün baştan başa kudsi bir galeyan ile cûşan olan milletin istihdaf ettiği noktalardır. Şehitler gazalarıyla milletlerine yeni bir harbe girmemek için şanlı bir sulh temin etmek üzere ölürken, gaziler o uğurda muzaffer olmak için çarpışırken gözleri hep o noktalara -şuurlu, şuursuz hep o noktalara- dikilidir. **[731-9]**

Daha bundan çok sene evvel milli iktisadımızın yabancı menfaatlerle ilk tesâdüm ettiği bir sırada açılan gazete münakaşaları ve bunları tevlîd eden milli tezahürât dolayısıyla şu satırları yazmıştım:

Türk âleminin felaket ufuklarından doğan intibahın millete hayat verebilmesi için iktisat sahasına kadar tevessü etmesi, hatta mebdede bütün hareketlerin iktisat sahasında olması icap ediyordu. Bu, Türklük için hayat ve kuvvet meselesi idi. Türklerin milli duyguya sahip oldukları gün bütün kabiliyetlerini, harikalar yaratmaya müstaid kabiliyetlerini göstereceklerine çoktan iman etmiştik. Şimdi bu imanımızın ne kadar metin olduğunu görmekle mübâhî olmaktayız. Yurdun her köşesinde Türklerin başladıkları iktisadi işler ve bunlara karşı ibraz ettikleri merbûtiyet ve alakadarlık milli intibahın iktisadi intibaha ne kadar vüsatle inkılâb ettiğini gösterdiği için yeni devrin en ehemmiyetli hadiseleridir. Bunun kadar ehemmiyetli cihet de Türklerin bugüne kadar kurulmuş ve bundan

böyle kurulacak milli iktisat müesseselerini (milli himaye)lerine mazhar etmeye şiddetle azmetmeleridir. Biz evvelce de söyledik: Türk'ün iktisaden tekrar canlanması, Türk'ün en büyük noksanının telâfisi, etrafını çeviren engeller ortasında ancak bu (milli himaye) sayesinde olabilir. Bu nokta-i nazardan bu (milli himaye) yeni devrin ehemmiyetli hadiseleri arasında en mühimi, (milli duygu)nun (iktisadi yüzü)dür.

Bu satırlar yazıldığı zaman harici ve meş'um müessirât yüzünden böyle bir (himaye)ye muhtaç görünen ve (milli iktisadı) vücuda getirecek olan yeni teşebbüsleri bugün millet kendi deruhte etmekte, (milli iktisat) bütün milletin -halk ve hükûmetin- en faal mesaisine zemin olmaktadır. Bunu son günlerin hadisâtına medyûn olduğumuz gibi mezkûr hadiseler pek mühim bir inkılâbın daha husûlüne sebep olmuştur. Tarihimize ve milli hasîsalarımıza hiç uymadığı halde tarihî bir seyyie olarak milli hayatta, halk ve hükûmetin arasına giren ikilik, halk ve hükûmetin ayrılışı, hükûmetin iktisâdiyat sahasında bu harpten evvel ve harp esnasında **[732-10]** gösterdiği faaliyetlerle zâil olmaktadır. Hükûmetin yaptığı ve yapmayı azmettiği şeylerle iktisâdiyatımızda müessir ve fail bir nâzım olmayı asıl vazifelerinden biri addederek halk ile el ele çalışması ve bu müşterek faaliyetin fevkalade neticeler vermesi, milli iktisadın feyz ve inkişafı için ne kadar hayırlı bir mebde ise, bu büyük tahavvülün husûlüyle şimdiye kadar aramızda cari ve milli iktisadımıza külliyen yabancı, zıt ve muzır bir takım merdut nazariyelerin de yıkınmakta olması o kadar mesut bir hadisedir.

Artık milli iktisadımız yeni bir devreye girmiş yahut iktisâdiyatımızda (Milli İktisat) devri başlamıştır.

Milli iktisadın bu devrinin iktisâdiyat tarihinde pek hususi ve ehemmiyetli bir mevkii vardır. Bu devir muhtelif milletlerde müşâbih şerâit içinde inkişaf etmiş ve milletlerin siyasi ve içtimai hallerinin iktisâdiyat üzerinde icra ettiği tesirler en ziyade bu devirlerde tebârüz eylemiştir. Biz bunun tarihini yazmak istemediğimizden fazla tafsilat veremeyeceğiz. Yalnız bu ciheti kaydetmekle şurasını anlatmak istiyoruz ki milli iktisadımızın faaliyetini tanzim ederken siyasiyâtımızı, içtimaiyâtımızı ve bilhassa tarihimizi nazar-ı dikkatten hiç uzak tutmamaya, bugünü maziye raptederek iktisadi tekâmülümüzün seyrini ona göre takip etmeye mecburuz. Bu mülâhazaya istinaden bizim bu (tefahhus)larımızda takip edeceğimiz usûl evvela maziyi dikkatle tahsil, halk ihtiyaçlarını ve îcâbâtını tetkik ederek milli iktisadımızın ilmî esaslarını araştırmak olacak. Bu ve bundan sonra gelecek yazılarda, daha ziyade umumi olmak üzere, halin ihtiyaçları ve îcâbâtı esası ittihaz ve diğer nokta buna tefrî edilecektir.

Bugünün en mühim ve acil meselelerinden biri, ilerideki iktisadi inkişafların (mâ bihi'l-kıvâmı) olan (milli sermaye)dir. Yeni faaliyet devresinde açılacak müesseseler, girişilecek teşebbüsler, büyük, küçük icrası elzem teşkilat **[733-11]** şimdiye kadar olduğu gibi, yine ecnebi sermayesiyle yahut ecnebilere menfaat temin etmek için kendilerine tevdî ettiğimiz tâlisiz ve bize hiçbir hayrı olmayan ecnebileştirilmiş sermaye ile mi yapılacak? Bugün yurdumuzun herhangi bir köşesinde işlemekte olan bir müesseseye bakınız, orada ecnebi sermayesini bulursunuz. Her teşebbüs ecnebi sermayesine müftekirdir ve biz bu sermayeye "sa'y ü amel"imizi îcar ederek tâbi olur, amele mevkiinde kalırız. Hatta bazen, bazen değil ekseriyetle bu tâbiiyete mazhar olmaktan, amele olmaktan bile mahrumuz. İktisâdiyâtın en müessir âmili olan bir unsura, kendimize mahsus bir sermayeye mâlik

değiliz. Bunun sebebi milli servetimiz olmaması değildir. Bizde milli servet değil, iktisâdiyatımızda istihsal âmili olmaya müsait teşkilatı hâiz servet, yani (milli sermaye) yoktur. İktisadi tarihimizin hiçbir devrinde milli servet milli sermayeye inkılâb edememiştir. Filhakîka Osmanlı Türklüğü'nün iktisadi tarihinde en uzun süren milli hayatımızda pek mühim bir safha teşkil eden, milli refaha mâlik olduğumuz bir devir vardır ki, bu, siyasi tarihimizin fütûhât devri ile başlar ve onun hitâmı ile nihayet bulur. Biz bu devreye (Ganimet İktisadı) devresi demeyi muvâfık buluyoruz.

Bu devrede memleket hariçten, fetih ve istila edilen yerlerden gelen servetlerle zenginleşiyordu. Makine devri henüz başlamamış, büyük sanayi daha zuhur etmemiş olduğu için beynelmilel iktisadi rekabet gayet tabiî ve mahdut bir taksîm-i a'mâl mahiyetinde kalıyordu. İhtiyaçlar azdı. Dâhilî ve milli istihsaller bunlara kifâyet ediyordu. Hariçten gelenler de mübâdele ediliyordu. Fazla olarak memleket vaziyet-i coğrafiyesi sayesinde gayet işlek bir (transit) merkezi gibi idi. Bu sûretle müteaddid yollardan memlekete giren servet elimizde kalıyor ve daima artıyordu.

Tımar, zeâmet ve bunlara mümâsil tevcihlerin sahipleri milli servetin de hâmilleri olmalarıyla memlekette müreffeh bir sanat vücuda gelmişti. **[734-12]**

Bu devrin refah ve servetinin âsârını tarihimizde bütün vuzuh ve sarâhatiyle görmekteyiz. Osmanlı-Türk edebiyatı, mimarimiz... Tevârüs ettiğimiz umran hep bu devrin mahsulüdür. Bu refah ve servet içinde bütün şark akvâmından istiâre ettiğimiz ve yaşattığımız (âdâb-ı maişet)in izlerini elân aramızda bulabiliriz. Bu devrin (vasf-ı fâriki) iğtinâmdı. Dâhilî ve harici siyasetimiz tedvir edilirken hep bu göz önünde tutulurdu. Ve eski, (anayurt)taki ananeleri burada pek güzel yaşattığı ve idâme ettiği için bütün millet buna karşı merbûtiyet ve alakadarlık gösteriyordu. Muahharen yeni inkılâbâta uyamayan kalplerde buna karşı olan temayüllerin devamı bunun umumi hayatta ne kadar esaslı bir şey olduğunu ispat eder.

Bu devirde milli bir sermayenin hususiyle (sanayi)de ve büyük teşebbüslerde vücûdu elzem bir milli sermayenin teşekkülü kâbil değildi. Yegâne sermaye ziraatta istîmal edilen servet idi; bu da her türlü teşkilattan mahrumdu.

Bitmedi.

Ahmed Muhiddin

AHLÂK

Din ve Ahlâk
-9-

İbâdât-ı İslâmiye ve Ahlâk
Namaz

Muhyiddin Arabî hazretleri salâtı "Ma'nâ-yı Salât, Lübb-i Salât, Hakikat-i Salât" diye birkaç kısma ayırmıştır: Ma'nâ-yı salât herkesin salât kelimesinden anladığı mânâdır.

Beş vakitte Müslümanlar üzerine farz olarak eda edilen bir ibâdet-i bedeniyedir. **[735-13]**

Lübb-i salât, namazın iç yüzü yani özü demektir; bunsuz namaz, namaz olamaz, çünkü özsüzdür; özsüz bir şey ise çürüktür. Kalbinden nefsânî kedûrâtı atarak vecd ü istiğrakla namaz kılmak namazın özü ve mebnâsıdır.

Hakikat-i salât, hakîkat-i ulviye-i insaniye demektir; namazın ilham ettiği neş'e-i ruhâniye ile âdeta beşeriyetten tecerrüd etmek ve (fenâfillâh) derecesine varmaktır. Nasıl ki peygamber (a.s.m.) efendimiz namazlarında -çok kere- âdeta kendisinden geçerdi. Bazen elini bağlamak bile hatırına gelmezdi: Bedâyi-i subhânînin rûh-ı pâk-i Muhammed'e ilham ettiği neş'e ile gaşyolurdu...

Benim îtikadımca alemde en ruh-âşinâ, en zevk-âver olan neşe bu neş'e-i lâhûtiyedir ki azamet-i kudretin, bedâyi-i fıtratın karşısında mest ü mebhut ağlamaktır.

İbadetlerinde rûhânî bir halâvet duyan kimseler ahlâk-ı rezîleden uzaktırlar. Kâinâta yüksek bir nazarla bakan erbâb-ı nazar insanlığı küçültecek olan kötü huylara tenezzül etmezler. Onlarca en ufak bir hareket-i gayriahlâkiye en büyük bir zül ve tenezzüldür; zaten maâliyât-ı insaniye ve ahlâkiye insanda fenalık yapmak kabiliyetini söndürür; mahveder.

Mesnevî

کفت پیغمبر بیك صاحب ریا
صل انك لم تصل یا فتی

Yani hazret-i peygamber efendimiz bir mürâîye dedi ki "Namazını tekrar kıl! Sen namaz kılmış olmadın!" Bu vaka şöyle cereyan etmiştir: Bir gün huzûr-ı hazret-i peygamberde bir mürâî namaz kılmaya başlar; cenâb-ı peygamber bunun ne maksatla namaz kıldığını anlar ve tekrar kılmasını emir buyurur.

ازبرای چارهٔ این خوفها
آمد اندرهر نمازی اهدنا

[736-14]

Yani: ibadetlerimize riyâ karışmak korkusuna bir çare olmak üzere her namazda "ihdinâ" diyoruz.

Uhud muharebesinde olacak: Kuzman adlı bir delikanlı muharebede çok yararlık gösterir; epeyce düşman öldürür; nihayet göğsünden şiddetli sûrette yaralanır; yere yıkılır; bir an evvel ölmek için kılıcını karnına dayayarak üzerine yatıverir ve ölür... Bu hali hazret-i peygambere anlattıklarında "Kuzman cehennemliktir: Çünkü onun yararlığı Allah rızası için değildi, mürâîlik için idi; nice iyilik yapar gibi görünen kimseler vardır ki ehl-i cehennemdir." buyurmuşlar.

کاین نمازم را میامیزای خدا
با نماز ضالین و اهل ریا

Yani: Yâ Rabbi! Benim namazımı ehl-i dalâl ve ehl-i riyânın namazlarıyla karıştırma! Nitekim hazret-i peygamber efendimiz کم قائم حظه من الصلوة الا التعب والنصب buyurmuşlardır. Yani: Ne kadar namaz kılan kimseler vardır ki kazançları ancak yorgunluktur...

Bitmedi.

Konya Dârülmuallimîni Müdîri
Besim Atalay

TARİH

İbn Teymiyye'nin Çektiği Zahmet ve Meşakkati

Fazl u kemâlât ehillerinin dünyada bela ve meşakkat altında ömür geçirmeleri artık âdet hükmüne girmiş gibi bir şeydir. Bilhassa müdâhene ve tabasbustan kendilerini uzak tutan kimselerin kısmetleri ekseriya musibet ve felaketten başka bir şey olmadığını tekrara bile hâcet yoktur. İmam Buhârî bütün dostlarının, hatta şâkirdlerinin bile kendisinden çekildiklerini görüp hayattan bıkmış, usanmış ve bir an evvel canını almak için Cenâb-ı Hakk'a yalvarmıştır.

İşte İbn Teymiyye'nin dahi bütün hayatını şirk ve bidat ile mücadeleye hasr [737-15] eylemesi ve bununla beraber açık ve doğru sözlü olması muâsırlarının kendisine karşı bîemân düşman kesilmelerine sebep olmuştur.

Müşârünileyhin ilm ü irfânı emsal ü akrânının buğz ve adâvetini tahrik eylemiştir. Hatta لاالحب على بل لبغض معاوية kabilinden olarak birbirlerine düşmüş olan revâfız, vahdet-i vücûd ehilleri, kabirlere perestiş edenler ve sâir bidat mürevvicleri şeyhin üzerine kıyam ettiler. Değil kendisini, müşârünileyhe şeyhülislâm diyenleri bile tekfir ederek fetvalar çıkardılar.

Muhâsımların İbn Teymiyye'ye karşı olan ilk hücumları 691 tarihinde müşârünileyhin *el-Akîdetü'l-Mahmudiyye* nam risâlesinin intişar ettiği zaman olmuştur. Avâm-ı nâsı şeyhin üzerine ayaklandırmak için yapılmadık münasebetsizlikler kalmamıştır. Kadıların ve müftîlerin etrafında dönüp dolaşarak onlar vasıtasıyla avamı iğfâle de muvaffak olmuşlardır.

Risâlenin pek çok yerlerini tahrîf edip ahalinin âsâbını tahrik eden birçok yalanlar tasnî eylediler. Cenâb-ı Allah'a cismiyet ile kâil olduğunu söyleyerek çirkin ve menfur bühtanları irtikâb eylemekte tereddüt göstermediler. Hanbelîlerin kadısı olan Celaleddin'in riyâseti altında, meseleyi tetkik etmek için "El-hadîsü'l-eşrefiyye"de bir meclis telekkül etti. Şeyh-i müşârünileyh istintak edilmek üzere meclise davet olundu. İbn Teymiyye de davete karşı kadıya "Vazifen ne ise ona bak, îtikadları tahkik etmek ve bu gibi ilmî meselelere karışmak vazifen hâricinde olan bir şeydir. Boşuna yorulma, nâfile zahmet çekme." diyerek cevap yazmıştır. Bittabi kadı da böyle bir cevabın karşısında ziyadesiyle mahcup kaldı; ve derhal "Ey cemaat âgâh olunuz! İbn Teymiyye'nin akîdesi bozuktur. Sözlerine kapılmayın, sakının... " diye sokaklarda münâdîler çağırttı. Bu hadiseden haber alan "Dımaşk" şehri nâibi (Kalgay) Seyfeddin Çagan "Kadıların, müftîlerin böyle meselelere müdahaleye hakları yoktur, vazifeleri ne ise ona [738-16] baksınlar, bu gibi ilmî meselelere karışmasınlar diyerek münâdîleri kamçılattırdı. Fakat meselenin hakikati henüz anlaşılamadığından ahali arasında birçok kîl ü kâli mûcib oldu. İşte o zaman İbn Teymiyye Şâfiîlerin kadısı olan İmameddin'e haber göndererek bütün halk huzurunda mezkûr akîdeyi okuyacağını vaat etti; ve okudu. Sonra kadı halka hitâben "Dünyayı alt üst edip kıyametler koparıyordunuz, işte o eser okundu. Kitab, sünnet ve selef mezhebine hilâf gördüğünüz bir şey varsa söyleyiniz" dedi. Tabiî cevap sükûttan ibaret kaldı. Kadı tekrar ayağa kalkarak ahaliye "Her kim olursa olsun bundan böyle İbn Teymiyye hakkında münasebetsiz bir şey söyleyecek olursa onu hasım telakki ederim diye ilan etti.

Bu vakadan sonra Mısır'da Nasr el-Müncî nâmında ortalığa bir şeyh çıktı. Beyler, zenginler arasında epeyce nüfuz kazandı; şöhret buldu; ve böylece birçok kimseleri kendisine bende etmeye de muvaffak oldu. Müşârünileyh İbn Arabî ve İbn Seb'în mesleğine uygun gelmek fikriyle vahdet-i vücûd akîdesini tervîc ederek fikir ve mesleğini etbâına telkin etti. İbn Teymiyye ile bu zât arasında fikir, meslek ve meşrep cihetinden bir tezat vardı. Binâenaleyh şeyh ile tutuşacakları muhakkaktı.

Bitmedi.

Rızâeddin bin Fahreddin

Müdîr-i Mes'ûl: Halim Sabit – Necm-i İstikbal Matbaası

اسلام مجموعه‌سی

شعاری: «دینلی بر حیات، حیاتلی بر دین» در.

ییل ۲ صایی ۳٤ — ۱۵ شوال ۱۳۳۳ — ۱۳ اغستوس ۱۳۳۱ — مدیری: حلیم ثابت

جلد: ۳

نسخه‌سی ٦۰ پاره‌در

توزیع یری «زمان کتبخانه‌سیدر»

نجم استقبال مطبعه‌سی

İslâm Mecmuası

Şiârı: “Dinli bir hayat, hayatlı bir din”dir.

Yıl: 2 Sayı: 34 **15 Şevval 1333** **Müdürü: Halim Sabit**

13 Ağustos 1331

[26 Ağustos 1915]

Cilt 3

Nüshası 60 paradır. Tevzî Yeri: “Zaman Kitaphânesi”dir.

Necm-i İstikbal Matbaası

İslâm Mecmuası

Müslümanların fâidesine çalışır. On beş günde bir çıkar.

Sayı: 34 15 Şevval 1333 – 13 Ağustos 1331 Yıl: 2

KUR'ÂN-I KERÎM

Sûre-i Bakara[234]

-Bismillâhirrahmânirrahîm-

(214) Öyle ulu orta hemen cennete gireriz zannında mısınız?[235] Sizden evvel gelen muhibbân-ı Hudâ'ya vâki olan ıztırâr ve emsali suûbâtı henüz görmediniz; onlara isabet eden zaruret ve şiddet-i belâyâdan ol derece muzdarip olmuşlardı ki peygamberler ile onların müminleri "nusret ve imdâd-ı ilâhî ne zaman yetişecektir? " derlerdi. Âgâh olun ki Allah'ın nusreti karibtir.

(215) Senden, "Neyi ve kimi infak edelim?" diye sual ettiklerinde "Malınızdan, vâlideyn ile akrabanıza ve eytam ile miskinlere ve ebnâ-yı sebîle infak etmek hayırlıdır. " cevabı ver. İmdi emr-i hayra müteallik her ne işlerseniz Hak teâla bilir. Ve ona göre mükafatını verir. (216) Sizin için düşmanla mukâtele farz olundu ve bu da size kerih göründü. Halbuki bazan istikrah ettiğiniz bir şeyde hayır **[740-2]** g*âhîce sevdiğiniz bir şeyde de şer vardır. Buralarını ise Cenâb-ı Hak bilir, siz bilmezsiniz.*

(217) Şehr-i haramda hükm-i kıtâlden sual ettiklerinde de ki, vâkıâ şehr-i mezkûrda mukâtele bir emr-i azîmdir. Ancak küfür ve inkârla nâsı sebîl-i Hudâ'dan ayırıp taatten berî etmek, Mescid-i Muhterem'den men eylemek ve ehl-i Mescidi oradan ihraç etmek, indallah ol mukâteleden âzam ve fitne ise ondan daha âzamdır. Onlar muktedir olurlarsa sizi dininizden döndürünceye kadar mukâteleden fâriğ olmazlar. Sizden her kim ki irtidad eder ve böylece kâfir olduğu halde vefat eylerse bu gibileri a'mal-i dünyevilerinin butlanlarıyla hüsran-ı uhreviyeye müstehak olan ehl-i Cehennem'den olup ilelebed orada yanar dururlar. (218) Allah'a ve Resûl'üne iman ile vatanlarından hicret ve Allah yolunda cihada gayret edip rahmet-i Rahman'ı rica edenlere, de: "Allah; Gafûr ve Rahîmdir".

(219) ve (220) Şarab ile kumardan sual ettiklerinde onların nâsa menâfii der-kâr ise de kendilerinde günah-ı kebir olduğunu ve günahları menfaatlerinden ekber ettiğini söyle ve "Nemizi infak edelim?" diye sual ettiklerinde "Muhtaç olduğunuzdan fazlasını verin" de. İşte dünya ve âhirette nef' ve zararı taâkkul etmeniz için Cenâb-ı Hak bu gibi âyetiyle beyân-ı kifayet eder.

234 Başı 33'üncü sayıda

235 Ey Mü'minler

İSLÂM İÇTİMÂİYATI

Dinin İçtimai Hizmetleri

Dinin içtimai hizmetleri cemiyetlerin muhtelif enmûzeçlerine göre başka başka sûretlerle tecelli eder. [741-3] Cemiyetlerin "ibtidâî cemiyetler" ve "müteazzıv cemiyetler" diye iki cinse ayrıldığını geçen makalelerimizden birinde izah etmiştik.

İbtidâî cemiyetlerde yalnız "dinî velâyet" vardır, siyasi ve harsî velâyetler -müstakil bir sûrette- henüz teşekkül etmemiştir. Çünkü metbûanın hâiz olduğu velâyet, tâbileri olan halkın efkâr-ı âmmesine (yani Kur'ân-ı Kerîm ıstılahınca; örfüne) istinat eder. Halbuki ibtidâî cemiyetlerde yalnız dinî bir efkâr-ı âmme mevcuttur. Siyasi ve harsi efkâr-ı âmmeler henüz vücut bulmamıştır.

Müteazzıv cemiyetlerde dinî efkâr-ı âmmeden başka ibtidâ siyasi bir efkâr-ı âmme, sonra da harsî bir efkâr-ı âmme teşekküle başlar. Binâenaleyh müteazzıv cemiyetlerde dinî velâyetten başka siyasi ve harsî velâyetler de mevcuttur.

Dini bir efkâr-ı âmme râbıtasıyla birleşerek dinî bir velâyete tâbi olan heyete "ümmet" denilir. Siyasi bir efkâr-ı âmme râbıtasıyla birleşerek siyasi bir velâyete tâbi olan heyete "devlet" denilir. Harsî efkâr-ı âmmelerin râbıtasıyla birleşerek harsî velâyetlere tâbi olan heyete "millet" namı verilir.

O halde ibtidâî cemiyetler yalnız ümmet mahiyetindedir. Devlet ve millet mahiyetleri, onlarda, henüz tezahür etmemiştir.

Müteazzıv bir cemiyette ise ümmet, devlet, millet mahiyetlerinden her üçü de -birbirinden ayrı olmak üzere- mevcuttur. "İbtidâ ümmet teşekkül ederken bundan devlet doğmuş, devletten de bilâhare millet tevellüd etmiştir."

Bu gibi cemiyetlerde din, siyaset, hars müesseselerinin birbirinden müstakil ve yekdiğerine muavin olarak taazzuv etmesi -içtimai iş bölümünün neticesi olarak- üç türlü efkâr-ı umumiyenin ve bunlara müstenid olmak üzerede üç çeşit velâyetin teşekkül olmasından mütevellittir.

İbtidâî ve müteazzıv cemiyetlerin farklarını anladık, şimdi dinin içtimai hizmetlerini bu iki cins cemiyetlerde tatbik edelim.

İbtidâî cemiyetlerde ayrıca siyaset ve hars teşkilatları bulunmadığı için [742-4] bunların vazifesini de dinî teşkilat îfâ eder. Ümmet aynı zamanda devlet ve milletin makamlarına da kâim olur.

İçtimai müesseseler nüfuz ve kıymetlerini herhangi bir velâyetten, daha doğrusu herhangi bir efkâr-ı âmmeden almak mecburiyetindedir. İbtidâî cemiyetlerde ise yalnız dinî velâyet ve dinî efkâr-ı âmme mevcuttur. O halde bu cemiyetlerdeki bütün müesseselerin dinden nebeân etmesi, nüfuz ve kıymetini ancak bu kudsiyat membaından alması zarurî olur.

İbtidâî cemiyetlerde bütün müesseseler dinî efkâr-ı âmmeye müstenid olduğu halde müteazzıv cemiyetlerde yalnız bir kısım müesseselerin bu membadan feyz almasına bakıp da dinin ibtidâî cemiyetlerde müteazzıv cemiyetlerden daha faydalı bir vazife îfâ ettiğine

kâil olmamalıdır. dinî efkâr-ı âmme, taalluk ettiği müesseselere fevka't-tabiî yahut daha vâzıh tabiriyle mucizevî bir kuvvet ve kıymet verir. Bu kuvvetin nispeten daha çok manevi olan cemiyetin müşterek vicdanını temsil eden müesseselere taalluku ne kadar faydalı ise dünyevî, nâsûtî ve hatta maddi müesseselere şâmil olması da o kadar muzırdır. Çünkü bu, müesseselerin hayata uymasına mâni olur. O halde dinî efkâr-ı âmmenin ibtidâî cemiyetlerde olduğu gibi –bütün müesseseleri zîr-i nüfuzuna alması müteazzıv cemiyetler için gıpta olunacak bir hal değildir.

Müteazzıv cemiyetlerde dinî efkâr-ı âmme yine mevcuttur. Fakat yalnız, ruhanî ve kutsî bir mahiyette kalması lazım gelen fikirlere ve duygulara taâlluk eder. Dünyevî ve nâsûtî mahiyeti hâiz olan müesseselere artık dokunmaz. Bu gibi müesseseler nüfuz ve kıymetlerini ya siyasi efkâr-ı âmmeden, yahut harsî efkâr-ı âmmeden alırlar ve hayatın icabatına göre tahavvül edebilirler. Siyasi efkâr-ı âmme taalluk ettiği kaideleri hukuki kuvve-i müeyyide ile tetvîc ederek onlara kanun mahiyetini verir. Harsî efkâr-ı âmmeye gelince bu, bir çeşit olmayıp müteaddid nevileri havidir.

Ahlâkî, bedîî, lisanî, iktisadi, fennî efkâr-ı âmmeler. Bu efkâr-ı âmmeler taalluk ettikleri müesseselere ne dinî müesseselerde olduğu gibi mucizevî ne de [743-5] hukuki müesseselerde olduğu gibi mahkemevî bir kuvve-i müeyyide vermezler; fakat hangi sîretlerin iyi, hangi eserlerin güzel, hangi tabirlerin fasih, hangi metaların güzel, hangi aletlerin faydalı olduğunu tayin ederler.

Müteazzıv cemiyetlerde taksim-i a'mal neticesi olarak muhtelif içtimai kıymetler için müstakil içtimai mümeyyizeler yani efkâr-ı âmmeler tekevvün etmiştir. Bunlardan her biri kendi sahasında faydalı olan vazifesini müstakillen îfâ eder. Binâenaleyh dinin içtimai faydalarını bilhassa müteazzıv cemiyetlerde aramak daha muvâfıktır. Çünkü bu sûrette dini ancak kendi hususi sahasında âmil görürüz. Gelecek makalede bu cihetten bahsedeceğiz.

Ziya Gökalp

HUTBE

Köy Hatibinin Bayram Haftası Hutbesi

Ey cemaat! Bakınız: Ramazan geldi geçti; bayram kuş gibi uçtu biz de ettiklerimizle kaldık. Şimdi bir kere kara yatıp kalbimizi seyredelim, bakalım Ramazan'dan ne anladık. Bayramdan ne öğrendik? O camiler, tesbihler; o oruçlar, teravihler; o salâtlar, temcîdler; o tövbeler, istiğfarlar, o vaazlar, hafızlar; o geniş vakitler, boş zamanlar hep boşu boşuna mı geçti gitti? Yoksa bunlardan bir şeyler duyarak azıcık içimiz açıldı, biraz yüreğimizin pası silindi mi? Bunu bir anlamak lazım… Eğer; o kılınan namazlar, tutulan oruçlar, dinlenen vaazlardan sende güzel haller, iyi huylar peydâ oldu; o eski gönülsüzlük, isteksizlik üzerinden gitti de artık canla başla hem dünyaya hem âhirete çalışmaya niyet ettinse; yaptıklarına ettiklerine [744-6] pişman olup cân u yürekten tövbe, istiğfar ederek bir daha yapmamaya Allah'a söz verdinse; sana ne mutlu! Büyük mertebeye ermişsin… Bu-

nun kadrini bil, o tövbeyi bozma, sakın verdiğin sözleri geriye alma! İnsan; sözünden döner mi? O temiz tövbeler üzerine kirli, bulaşık günahlar yakışır mı? Söyleyin Allah aşkına, nar üzerine hiç turp biter mi? Bu böyle ise böyle..

Yok eğer; koca Ramazan'ın o mübarek günleri, o canım geceleri geldi geçti de senin haberin bile olmadı, ruhun bile duymadıysa; iyi bil ki işin fena, halin yamandır! Haydi diyelim ki sabahlar, akşamlar, öğlenler, ikindiler, sahurlar, yatsılar, cuma namazları, kandil geceleri seni gafletten ayıltamadı; hiç olmazsa Ramazan'da biraz kendini topla! Başında, beşinde ayılmazsan on beşinde, yirmi beşinde biraz olsun uyan! Kadir Gecesi'nde mi kendine gelemedin? Çocukların bile cıvıl cıvıl koşuştukları bayram namazları da mı sana kendini düşündürtmedi! O top gürültüleri, davul sesleri de; demek sana vız geldi. Öyleyse; seni uyandırmak için dünyaları yıkmak, kıyametleri koparmak, mahşerleri kurmak lazım! Lakin o vakit iş işten geçer. O zaman inanmak, uyanmak para etmez. Öyle; kopmuş kıyamete karşı kim uyuyakalır? Öyle; kurulmuş mahşeri kim inkâr edebilir? Gözle görünen şey inkâr götürür mü? İş o pereseye geldikten sonra inanıp iman getirmenin bir faydası olur mu?...

İyisi mi ey Müslümanlar! Gemi şapa oturmadan, tuz ambarına su dolmadan aklınızı başınıza toplayın! Hak sözüne kulak verin! Dininizin, dünyanızın kadrini kıymetini bilin! Vazife tanıyın; kâr zarar seçin! Fırsat elde iken, kendinizi çekip çevirin! Dünyada âhirette de ayak altında kalmamak için çalışın, çabalayın! Düşünün, taşının! Görüşün, danışın! Sorun soruşturun! Boş durmayın! Anlayın, öğrenin! [745-7] İyice bilin, ona göre davranın ki: Allah da sizden hoşnut ve razı olsun! Yoksa bu dalgınlık, bu miskinlik, bu uyuşukluk, bu bezginlik cezasız kalmaz.

Uryânîzâde Vahid

İSLÂM İNTİBAHI

İslâm'da İnhitat ve İntibah

İslâm'ın intitâtında Şiîlik, Hâricîlik cereyanlarının pek mühim tesirleri olmuştur. Bu iki cereyan, siyaseten Müslümanlar arasına korkunç tefrikalar soktukları gibi dinin esaslarını da pek derinden sarsmışlardır.

Havâric fırkası; Muhakkime, Beyhesiyye, Ezârike, Azeriyye[236], Esferiye, İbâdiye, Acâride zümrelerine ayrılmışlardı. Bu zümreler bilâhare inkisama uğramışlardır.

Muhakkime fırkası Hazret-i Ali'nin zaman-ı hilâfetinde "Hakem meselesi" üzerine müşârünileyhden ayrılan on iki bin kişiden üremiştir. Muhakkimeler, hilâfet davasını hakeme havale ettiği için Hazret-i Ali'yi tekfir etmiş, ordusundan ayrılarak aleyhine kıyam etmişlerdi.[237]

236 Bu zümre (Necedât) namıyla da yâd olunur.

237 Evvela Hazret-i Ali'nin ordusunda bulunan bu adamlar, müşarunileyhi, Amr İbn el-As'ın bir hilesi olan hakem usulünü kabule icbar etmiş, Sıffin Muharebesi'nde galip gelen orduyu semere-i zaferden mahrum bırakmışlardı. Halbuki, bilâhare hakem usulünü kabul ettiği için Hazret-i Ali'nin aleyhine dönmüşlerdir. Mü-

[746-8] Havâric güruhu, ahkâm-ı âmeliyeye riayet hususunda ifratkârlık gösteriyorlardı. Fakat bu dindarlık cehil üzerine müstenid olduğundan münasebetsiz ve muzır neticeler birbirlerini velî ediyordu.

Amel ve ibadât hususunda son derece muttakî olan bu bedbahtlar, menfur akîdeleriyle korkunç girîvelere sapmışlardı. Dini inhisara alan bütün cahil mutaassıplar gibi, Havâric de; kendileri daire-i İslâmdan hariç kaldıkları halde rast geleni tekfirden bir türlü vaz geçmiyorlardı.

Biçareler, İslâmiyet'i münhasıran ibadât-ı bedeniyeden ad edecek kadar dinde bîgâne kalmışlardı. Havâricin Ezârika fırkası, Hazret-i Ali'den başka, Osman, Talha, Zübeyr, Abdullah İbn Abbas ve Âişe hazerâtını da tekfir ve cümlesinin muhalledün fi'n-nâr olduklarını iddia ediyorlardı.

Lisân-ı ta'nı, dinin en muhterem büyüklerine kadar teşmil eden bu adamların, kendilerinden başka Müslüman olmadığı yolundaki kanaatleri, hakikaten acıklı bir haldir.

Ezârika'ya göre dünya yüzünde kendilerinden başka imanı sağlam bir Müslüman bulunmadığından, fırkalarından olmayan Müslümanların kâffesini dinsizlikle itham etmekte bir mahzur görmüyorlardı.

Bunlar kendi mezheplerinde olmayan Müslümanlarla harp etmeyi vâcibât-ı diniyeden sayıyor, sâir İslâmların kadınlarını, çocuklarını öldürmeyi câiz görüyorlardı.

Havâricin İbâdiye fırkasına mensup olan Yezîdîler, yakında Acem'den bir peygamber geleceğini işâa ve halka İslâmiyet'ten inhirafla o peygambere intizar etmeyi tavsiye ediyorlardı.[238]

Yezîdîlerin "Resûl-i mev'ud" akîdesi, Yahudilerin "Mesih-i mev'ud"undan **[747-9]** doğduğu şüphesizdir.

Abdullah İbn Sebe ve emsali Yahudi dönmelerinin neşrettikleri fesat tohumları, cahil muhitlerde bu kadar feyizli bir nemâya mazhar olmuştu.

Yezîdîlerin telkinâtına göre Acem'den gelecek olan peygamber, Şerîat-ı Ahmediye'yi terk ederek, Kur'ân'da mezkûr olan "Sabîe" mezhebini neşredecek imiş. Bunun kitabı da semada yazılarak, bir defada nâzil olacakmış!

Yezîdîlerin Sencar Dağı'nda sakin olanlar, daha ziyade gulüv göstererek "Melek-i Tâvus" nâmını verdikleri Şeytan'a perestiş ediyorlardı! Bu bedbahtlar, şeytanın birgün yine semaya çıkarak meleklere reis olacağı itikadında bulunuyorlardı.

Havâricden "Acâride" fırkasına mensup olan "Meymune bin Umran" bilâhare, Meymuniye mezhebini tesis ederek bir adamın kendi torunlarını ve kardeşlerinin kızlarını nikahla alacağına dair fetvalar verecek kadar cüretkarlık göstermişti.

şarunileyh, bunlardan dört bin kişiyi "Nehrevan" da kılıçtan geçirmiş ise de köklerini kurutamadığından, neşrettikleri tohum, müsait muhitlerde nemalanmış, a'sâr-ı müteâkıbede "Sahibü'z-Zenc" gibi hınzırların zuhurunu intaç eylemiştir.

238 İbâdiye mezhebi en ziyade Afrika'da intişar etmişti. Bu mezhep rüesâsından meşhur (Ebu Hatem), Hicretin 153'üncü senesinde Afrika vilayetini istila ve Abbâsî halifesi el-Mansur'un memurlarını kahr ve ifnâ edecek kadar bir kudret iktisap etmiştir.

Âlem-i İslâm'ın başındaki bu belalar yetmiyormuş gibi birde "Mürcie" mezhebi zuhur etmişti. Mürcie mezhebi rüesâsından "Gassân-ı Kûfî", halkı idlâl için, tevatürü inkâr, hakikati taklit gibi menfur usüllere müracaat ediyordu. Gassân diyordu ki "Evet; Cenâb-ı Hak, Muhammed (A.S.) nâmında bir zâtı peygamber olarak ba'ʻs etmiştir. Fakat Peygamber olan Muhammed (A.S.), Medine-i Münevvere'de medfûn olan zât mıdır, yoksa başkası mıdır? Bunu katʻî kestiremiyorum! Allah hınzır etini tahrim eylemiştir. Lakin, tahrim edilen hınzırdan maksat nedir? Bildiğimiz mâhud hayvan mıdır, yoksa başka bir mahluk mudur? Belki hınzırdan maksat koyundur? Bunu tayin etmek müşküldür. "

Gassân, bu gibi saçma sapanlarla bir hayli safdil Müslümanları yoldan çıkarmıştı. Bazı mesâilde erbâb-ı îtizal'e peyrev olan "Neccariye" fırkasının Zaʻferaniye zümresi müntesibleri, Kur'ânın mahlûkıyetine kâni olmayan İmâm Ahmed bin Hanbel gibi eâzım-ı ümmeti tekfire kadar cüret etmişlerdi.

[748-10] Müşebbihe mezhebine taraftar olanlar ise, bir çocuğun bile havsala-i idrakine sığmayacak hezeyânlar kusuyorlardı. Müşebbiheler, Allah'ın –hâşâ- kanlı, etli bir vücudu olduğunu, âzâ ve cevâhiri bulunduğunu, dünyada kendisini ziyaret eden muhlislerle mülâmese ve musâfaha ettiğini iddia ediyor, hatta pek ziyade sevdiklerini kucakladığı yolunda hezeyanlar saçmalıyorlardı.

(Müşebbihe-i Haşviye reisi, Allah'tan bahsederken "Lihye ve fercden beni affediniz de mâadâsından sorunuz!" diyecek kadar edepsizliklerde bulunuyorlardı!

Bütün mukaddesatı yıkan bu derbederler, İslâm âlemini dinen elim bir anarşiye sürüklüyorlardı. Halkın buhran-ı îtikadiyesinden istifade eden Mazdekîler, İslâmiyet'in nikabına bürünerek ortalığı herc ü merc etmeye başlamışlardı.

Mazdekîlerden "Sinbad", Ebâ Müslim Horasani'nin katlini fırsat ittihaz ederek Nişabur'da huruc etti. Sinbad, Kuhistan ve Taberistan'daki Mecusî, Râfizî, Mazdekî ve Müşebbihe mezheplerine mensup ne kadar adam varsa hepsini başına toplayarak etrafa dehşet yağdırmaya başladı.

Sinbad, cahil halkı iğfal için "Ebâ Müslim, katledilmemiştir. Gerçi Halife Mansur böyle bir teşebbüste bulunmuş ise de Cenâb-ı Hak, kendisini beyaz bir güvercine tahvil ettiğinden uçarak ölümden kurtulmuştur. Eba Müslim, şimdi "Mazdek" ve "Mehdi" ile beraber madenden bir hisar içinde oturmaktadır." yolunda birçok yâveler neşrediyordu.

Râfizîler, Mehdi ismini, Mazdekiler, Mazdek[239] namını işiyince, cümlesi Sinbad'ın etra-

239 Sultan Melikşah-ı Şelçukî'nin veziri Nizamülmülk, Siyasetnâme unvanlı eser-i meşhurunda Mazdek hakkında mâlûmat-ı âtiyeyi veriyor; Mazdek, İran hükümdarlarından Kubâd bin Firuz zamanında Medâin şehrinde (Mûbed-i mûbedan) idi. Mazdek, ilk zamanlarda Zerdüşt dininin bozulmuş ve Zend Avesta'nın anlaşılmamış olduğundan şikayet etmeye başladı. Bilâhare, kendisinin Zerdüşt dinini ihyâ ve ıslaha memur olduğu iddiasına kıyam etti. Kubad, erkân-ı saltanatla mûbedler huzurunda Mazdek'i isticvâb ederek iddiasının sıhhatini müsbit mucize istedi.

Mazdek, "Benim mucizem de ibadet ettiğiniz ateştir. Şüphe ediyorsanız ateş-gededen sorun; ateş lisana gelir, risâletimi tasdik eder." dedi. Kubad ertesi günü ateş-gedeye gidilmesine karar verdi.

Mazdek, peygamberlik davasına başlamadan evvel, böyle bir imtihan karşısında bulunacağını hesap etmiş, gizlice kendi hanesinden ateş-gedeye kadar tahte'z-zemin bir yol açtırmıştı. Yevm-i muayyende mahremlerden birini gizli yoldan sevkederek, "Ben ne vakit ateş-gede dahilinde yüksek sesle – Yezdan!- diye dua edersem sen hemen ateş yanan mahallin altındaki delik hizasına yanaşarak, -Yeryüzünde Yezdanperestlerin salâhı Mazdek'in davetini kabule mütevakkıftır. Mazdek'e iman edenler iki cihanda aziz ve mesud ola-

fına üşüştüler. **[749-11]** Fenalıkta bînazîr olan Sinbad, Mecûsîlerle yalnız kaldığı zaman, "İslâmlar memâlikimizi istila, İran devletini ifnâ ve Kâbe'yi bize kıble yaptılar. Saltanatımızı iade etmek, kıblemizi Güneş'e çevirmek için Müslümanları ifnâ, İslâmiyet'i **[750-12]** berdar etmemiz lazımdır." yolunda telkinatta bulunuyordu.

Şîalara, Ebâ Müslim'in Şiî olduğunu söylüyor, onları da bu sûretle kandırıyordu. Sinbad, iğfâlâta devam ede ede cemiyetini yüz bine çıkarmıştı. Bu kuvvetle Halife Mansur tarafından gönderilen orduları perişan etti.

Bilâhare, Sinbad tutulup idam edildi. Fakat, ekilen tohum-ı fesâdı temizlemek mümkün olmadı. Abbâsîler, sukûta başladıktan sonra dini, içtimai inhitat da daha ziyade şiddet ve sürat kesbetti. Abbâsî halifeleri, âtıl veya taşkın hareketleriyle, bu müthiş sukûtu tesri' ediyorlardı!...

Halife Mütevekkil, işret meclislerinde esâfil-i eşhâsa Hazret-i Ali'nin zemmine dair hicviyeler inşâd ettirerek eğleniyor, Cenâb-ı Hüseyin'in Kerbelâ'daki türbesini yıktırıyor, türbenin arkasına ekin ektiriyor, Müslümanlar arasındaki elim boşluğu büsbütün uçurumlaştırıyordu!

Bağdat Dârü'l-imâre'sinde ihanetleri cinayetler, cinayetleri vahşetler takip ediyordu. Halifeler içtimai, dinî, ahlâki inhitatın önünü almaya çalışacakları yerde birbirlerini boğmak, yekdiğerlerini zehirlemek gibi şenîalarla uğraşıyorlardı:

Bağdat **(نزون)** nâmını alan (Mu'tez bin Mütevekkil) hançer-i zulmunü selefi halife-i mahlû' Müsteîn'in kanıyla boyuyacak kadar hûn-rîzlikte ileri gidiyordu.[240]

Bağdât'ın zaaf ve televvüsünden istifade etmek isteyen serseriler, mezhep maskesi altında istiklal rolleri çevirmeye başlamışlardı.

Hicret'in 255 tarihinde Basra taraflarındaki Abdülkays kabilesinden **[751-13]** bir serseri o havalideki zencileri başına toplayarak Sahibü'z-Zenc namıyla ortalığa kan ve dehşet saçıyordu.

caklardır.- sözlerini yüksek sesle telaffuz edeceksin." yolunda kat'î talimat verdi. Kubad, erkân-ı devlet ve mûbedler yevm-i muayyende ateş-gedede toplandılar. Mazdek, mucizesini göstermek üzere ateşe yanaştı. Bir çok dua ettikten sonra yüksek sesle "Yezdân"dan af ve necat niyaz ve Zerdüşt'e hamd ü sipâs etti. Ve o anda, muayyen plan vechile, ateşten yukarıki cümleleri aynen işittiler. Bu hileye vakıf olmayan Kubad ve erkân-ı devlet, ateşin lisana geldiğine zâhib olarak hemen Mazdek dinini kabul ettiler.

Hükümdar ve erkân-ı saltanat, Mazdek dinini kabul ettikten sonra yalancı peygamberin şöhret ve nüfuzu bütün İran'a yayıldı. Mazdek, yeni bir din vaz'ına başladı. Kadınların, malların iştiraki fikrini ortaya attı. Fikr-i iştirak, erâzil eşhasın işine geldiğinden hepsi Mazdek'in başına toplandılar. Siyasetnâme'nin, Mazdek mezhebinin intac ettiği rezaletten bahis sayfalarında aynen şu, "پس مردمان ازجهت اباحت مال وزن بمذهب او بيشتررغبت كردند. خاصه مردم عام. چونان آيين نهاد كه اكرمردى بيست مرد را بخانه خويش مهمان بردى ونان وكوشت وشراب ونقل ومطرب دادى. بعاقبت همه يك يك تا با زن اوكرد آمدندى وبعيب نداشتندى. وعاقبت چنان بود كه هركه درشدى تا با زن كرد آيد. كلاه بردرخانه بنهادى چون ديكري را رغبت افتادى وكلاه را ديدى بردرخانه نهاده. بازكشتى و توقف كردى تا او بدرآمدى..." ibare görülüyor. İslâmiyetin zuhurundan evvel, hayat-ı içtimaiyece bu kadar sefil bir derekeye düşen İran, bütün bu teressübâtın İslâm'a intikaline vasıta olmuştur.

240 Mu'tez, halife-i mahlû' Müsteîn'in katlini emrettikten sonra kemâl-i lakayt ile satranç oyununa başlamış, oyunla meşgul olduğu esnada biçarenin ser-i maktuunu huzuruna getirmişler. Canavar hilkatlı adam, keyfiyeti arz edenlere "Hele şu oyunu bitireyimde öyle!..." diyerek kemâl-i sükûn ile satranca devam etmiş, ancak kalkacağı uzaman ser-i maktuna bakarak Müsteîn'in başı olduğuna kanaat getirdikten sonra, defnine ruhsat vermiş!...

Sahibü'z-zenc, Havâricden (Ezarike) gürûhunun akîde-i fasidelerini neşrediyor, minberlerde kurnâ-yı Nebevî'den Osman, Ali, Talha, Zübeyr, Ayşe hakkında küfürler savuruyordu. Muâviye de Sâhibü'z-Zenc'in tekfirinden kurtulamıyordu.

Bu vahşi mahluk, Sünnilerin, canlarının, mallarının helal olduğunu ilan ettiğinden etrafına toplanan canavarlar, kendi mezheplerinde olmayan Müslümanları en feci işkencelerle öldürüyor, kadınlarını, çocuklarını köle gibi satıyorlardı. Her zencinin hanesinde evlad-ı Resûl ve âl-i Hâşim'den, esir olarak, lâakal on, onbeş kız bulunuyordu.

Zenciler, Basra cihetlerinde mukaddesatı tahkir, masumeleri ifnâ ederken, Karmate nâmında dessas bir mülhid de Kûfe mülhakâtındaki bedevilerle serserileri başına toplayarak o mıntıkayı al kanlara boyuyordu.

Karmate, âlem-i İslâm'ı tamamıyla altüst edebilmek için bir aralık, Sâhibü'z-Zenc ile tevhîd-i mesaiye çalıştı. Fakat Sahibü'z-Zenc Havâriç'ten, Karmat ise hulule mûtekid olan Gulât-ı Şîa'dan olduğundan, aralarında ittihad-ı efkâr mümkün olmadı. Her biri başlı başına idlâl ve taharrine koyuldular.

Çok geçmeden Karamate'nin vahşeti zencilere rahmet okutturacak bir dehşet aldı. Bilâemân, Sünnilerin malları yağma, canları ifnâ, namusları hetk, vicdanları tahrip ediliyordu. Müslümanlar bu kahhar mezalime kurban olurken Bağdat halifesi Mûtemid Alellah da zevk ü safa, iyş ü işretle vakit geçiriyordu. Nihayet Hicret'in 279 senesinde bir gece lüzumundan fazla şarap içerek bir daha ayılmamak üzere müebbeden bayıldı gitti!..

Halifelerin sukût-ı feciini, Bağdat'ın acz ve perişaniyesini gören Karamete, günden güne daire-i vahşetlerini tevsî ediyorlardı. Reis Karmate Ebû Tahir Cenâbî **[752-14]** Hicret'in 311 senesinde Basra'yı istila etti. Altı sene sonra da, mevsim-i hacda Terviye günü bir vahşi sürüsüyle Mekke'ye girdi.

Karmate'nin Mekke'yi istilası, İslâm dünyası için elim bir sahne-i fecaat açmış oldu. Karmate canavarları hüccâcı birer birer parçalanmaya başladılar. Harem-i Şerif'in içi, hatta Beytü'l-Muazzama'nın dahili masum naaşlarıyla doldu. Kadın, çocuk, genç, ihtiyar, önlerine tesadüf eden hiçbir fert, ölümden kurtulamadı. Sokaklarda parçalanan naaşları Zemzem kuyusuna doldurdular. Mekke kâmilen yağma edildi. Beyt-i Şerif bile, dest-i taarruzdan kurtulamadı. Kâbe kisvesini parçaladılar. Hacer-i Esved'i yerinden söküp çıkardılar.[241]

Karâmete ve onların mevlûdu olan İsmailiye (yani Batınîler) fırkası, İslâm dünyası için bir afet olmuşlardır. Batınîler ortalığı herc ü merc ettikleri esnada, Müslüman nâmı altındaki kitlenin ekseriyeti elim bir cehâlet içinde yüzüyordu. Halk her istediğine inanacak, her türlü ilkâatı kabul edecek bir zihniyette bulunuyordu. Hilekâr bir mülhid, kitleyi istediği yola sevk edebiliyordu. Çünkü halk, düşünmeksizin her şeye inanıyordu. Uydurulmuş bir hadiseyi, mevcut olmayan bir âyeti, her hangi bir kitaba isnat edilen bir rivayeti kabul etmekten derin bir haz duyuyordu. Çünkü asabiyet-i diniye her söylenen söze, bilâ-muhakeme iman etmek şekline inkılâb etmişti.

M. Şemseddin
[753-15]

241 Karmate, avdetlerinde Hacer-i Esved'i, payitahtları olan Hecre'ye götürmüşlerdi. Hacer-i Esved, yirmi senesine kadar Karmate'nin elinde kalmış, nihayet yirmi dört bin dinar mukabilinde iade etmeye irzâ edilmişlerdir.

TERCEME-İ HAL

Sırrı Sakatî

Bu zat meşâyih-i kirâmdandır. Kendisi "Mâruf-ı Kerhî" hazretleri'nin müridi, Cüneyd Bağdadî'nin mürşididir. 257 sene-i Hicriyesinde Bağdat'ta vefat etmiştir. İşte kudsiyet fezasında imanının semavi kanatlarına binerek gezen, şahsı, bir timsal-ı ahlâk olan Sırrı Sakatî hazretleri yaşadığı cemaat hayatının kudsi türleri, lâhûtî hisleri, umumi duyguları içinde mest olmuş büyük bir Müslüman ve tam mânâsıyla âlî bir insandır.

Manevi gözleri lâhûtî bir ufk-ı umumiye açılmış, ferdiyeti bu cemaat hayatının verdiği tesirler içinde erimiş, işte bu sûretle velâyet şâhikasının en yükseklerine kadar çıkabilmiş olan bu ehlullahın bütün hayatı ibadât ve züht ve takva ile geçmiştir.

Maneviyat goncasının nüsg-i hayatîsi olan imanını böyle kudsi hayatlarla inkişaf ettiren bu nadire, manevi hayatını takva gıdasıyla büyültüp cemaat hayatıyla yükselttiği gibi maddi hayatını da Müslümanlığın en ziyade âmir olduğu ticaretle beslemiştir.

Ruhunun kainâtında hiçbir şahsiyet lekesi bulunmayan ve maneviyatının ufkunda hiçbir ferdiyet bulutu gezinmeyen bu zehâdet pîrinin kendisine göre bir dükkanı var idi. Orada hem mânen kudsiyet cihanında gezer ve hem de ticaretini yapardı. Yed-i kudret bu büyük Müslümana şerîat aleminde mümtaz bir mevki verdiği gibi hakikatte de kendisine marifet-i ihsan takdim ederek onu muhabbet-i kudsiyenin, mânen yaşatıcı rehâ-kâr eline teslim etmişti. Kendisinden muhabbetinin derecesi soruldukda "Bu deri muhabbet ateşinden kovdu desem, sözümde haklıyım." **[754-16]** diye cevap vermiş. Bir gün Sırrı Sakatî hazretlerine müridi Cüneyd Bağdadî cennete gitmenin yolunu sormuş, o da; "Kimseden bir şey dileme, kimseden alma." demiş!.

Yine bir gün dükkanının bulunduğu muhitte yangın zuhur eder. Min-tarafillah Sırr-ı Sakatî'nin dükkanı kurtulur. Kendisine dükkanın yanmadığı haber verilir. "Elhamdülillah." diye şükür eder; bir dakika sonra, ben ne için bir saniye olsun, diğer müslim kardeşlerimi unuttum da şahsiyetimi düşünüp "Elhamdülillah" dedim diyerek ağlamaya başlamış ve hazret, halka kendisini affetmesi için ölünceye kadar istiğfar etmiş.

İşte vicdân-ı ümmetin her emrini mânen işitir, cemaat hayatı yaşar, kudsiyetin tatlılıkları içinde gaşy olmuş, bütün mânâsıyla bir Müslüman. Rahmetullahi aleyh.

Ahmed Besim

Müdîr-i Mes'ûl: Halim Sabit – Necm-i İstikbal Matbaası

اسلام مجموعه‌سی

شعاری: «دینلی بر حیات، حیاتلی بر دین» در.

ییل ۲ صایی ۳۵ — ۲۹ شوال ۱۳۳۳ / ۲۷ اغستوس ۱۳۳۱ — مدیری: حلیم ثابت

جلد: ۳

نسخه‌سی ٦۰ پاره‌در

توزیع یری «زمان کتبخانه‌سی»در

نجم استقبال مطبعه‌سی

İslâm Mecmuası

Şiârı: "Dinli bir hayat, hayatlı bir din"dir.

Yıl: 2 **Sayı: 35** **29 Şevval 1333** **Müdürü: Halim Sabit**

27 Ağustos 1331

[9 Eylül 1915]

Cilt 3

Nüshası 60 paradır. Tevzî Yeri: "Zaman Kitaphânesi"dir.

Necm-i İstikbal Matbaası

İslâm Mecmuası

Müslümanların fâidesine çalışır. On beş günde bir çıkar.

Sayı: 35 29 Şevval 1333 – 27 Ağustos 1331 Yıl: 2

KUR’ÂN-I KERÎM

Sûre-i Bakara[242]

Bismillâhirrahmânirrahîm

(221) Yetimlerden sual ettiklerinde de ki: (Hakkınızda hayırlı olan onların ıslâh-ı ahvâli olup onlar biraderleriniz demek olduklarından ihtilât edebilirsiniz. Cenâb-ı Hak müfsid ile muslihi bilir. Eğer bu ihtilâtı mübah etmeseydi, sizi meşakkate ilkâ ederdi. Cenâb-ı Hak ise terk-i meşakkat emrinde galip ve hükmünde dânâdır.)

(222) Müşrikler imana gelmedikçe onları nikâhınıza almayın. Herhalde câriye-i mümine zen-i müşrikeden hayırlıdır. Kendilerini ziyade beğenip meyletseniz bile, kable’l-îmân nikâh etmeyiniz. Kezâ müşrikler dahi iman etmedikçe, kendilerine mümineleri nikâh etmeyin. Herhalde abd-i mümin merd-i müşrikden hayırlıdır. Bu müşriklere arzu gösterilse bile, zinhar nikâh etmeyiniz. Zira bunlar halkı cehenneme davet ederler. Cenâb-ı Hak ise böyle âyât-ı beyyinât vererek izin ve irâdât-ı samedâniyesiyle nâsı **[756-2]** *tezekkür ve teakkule ve ihsân-ı mağfiretle nimet-i cennete davet eder.*

(223) Nisânın hâl-i hayzından sual ettiklerinde de ki: (O hayız muzır bir şeydir. Ondan temizlenmedikçe, kendilerine takarrüb etmeyin ve temizlendikten sonra Allah’ın emir ve müsaadesi veçhile mübâşeret edin. Cenâb-ı Hak tevbekârân ile pâkları sever.)

(224) Nisânız sizin tohumluk tarlanızdır. Tohumunuzu istediğiniz sûretle atın ve nefsiniz için hayra ikdâm edip Allahu teâlâya ittikâ edin. Malumunuz olsun ki, Cenâb-ı Hakk’a mülâkî olacaksınız. Sen de[243] müminlere böylece müjde et.

(225) Birr ü takva ve ıslâh-ı zâti’l-beyn için yemininizde Allahu teâlânın ismini mâni ve hâil kılmayın. Cenâb-ı Hak semî ve alîmdir.

(226) Sizi lağv ile olan yeminlerinizden muâheze etmez. Gafûr ve rahîmdir; fakat kalbiniz lisanınınıza muvâfık ve mutâbık olarak hilâf-ı yemin ederseniz, muâheze eder. (227) Ve kadınlara takarrüb etmemeye yemin edenler için dört mâh intizar vardır. Fakat bu müddet zarfında yemini bozanlar hakkında da gafûr ve rahîmdir.

(228) Şâyet talâka azmetseler onda da semî ve alîmdir.

242 Başı 34’üncü sayıda.

243 Muhammed aleyhi’s-salâtü ve’s-selâma hitaptır.

İÇTİMÂİYAT

Diyânet ve Kazâ

İptidâî bir kavim içinde bulunduğunuz zaman bütün ihtiyaçlarınızı kendi kendinize tatmin etmeye mecbursunuz. Buğdayı yetiştirmek, un öğütmek, odun kesmek, ekmek pişirmek, elbise dikmek, kundura yapmak, ev inşa etmek, doktorluk, polislik, askerlik ilh… gibi bütün vazifeleri îfâ etmek her fert gibi size de teveccüh eder. Halbuki müterakki bir millet dâhilinde yaşadığınız vakit **[757-3]** yalnız bir hirfetin ihtisâsıyla mükellefsiniz. Mesela mühendissiniz. Bu hirfetin size kazandırdığı para ile ekmek, elbise, kundura ilh… ne kadar muhtaç olduğunuz şeyler varsa hepsini çarşıdan satın alırsınız. Hastalandığınız zaman müracaat edecek doktorlar bulabilirsiniz. Devlete verdiğiniz vergilerle ırzınızı, mal ve canınızı sıyânet edecek zabıta ve mahkeme gibi müesseseler, vatanınızı düşmana karşı muhafaza edecek ordu ve donanma gibi teşkilatlar vücuda gelir. Sizi bütün bu işlerle uğraşmaktan kurtaran kaideye "taksîm-i a'mâl" denilir. Bu kaidenin tesis edebilmesi için evvela her hirfetin, her fennin, her ilmin mütehassısları yetişmek, sâniyen her vazife hakiki mütehassısları tarafından deruhte edilmek lazımdır. Mesela siz tabâbetle iştigalden fâriğ olurken îcâbında mütehassıs doktorlar bulabileceğinize eminsiniz. Evinizi bir hisar gibi tahkim etmeyişiniz memleketin asayişini muhafaza eden bir zabıtanın mevcudiyetine inandığınızdandır. Muharebe olunca herkesin nefîr-i âm sûretinde silâha sarılmaması, bu işi muntazaman icra edecek bir ordunun varlığını bilmekten nâşîdir. İhtisas fertleri havas ve avam diye ikiye ayırır. Siz mühendislik işinde havastansınız. Çünkü o fennin mütehassısısınız. Mütehassısı olmadığınız tabâbet, hukukşinaslık, ilh… gibi fen ve ilimlerde avamdansınız. Nasıl ki bir tabip, bir hukukşinas da mühendislik hususunda avamdandırlar ve bir adamın kendi fenninde havastan olmak şartıyla diğer fenlerde avamdan olması hiçbir zaman ayıp değildir. Avam ve havas ancak ihtisas dairelerinde tefrik edilebilir.

Acaba diğer hususlarda mevcut bulunan bu ihtisas ve taksîm-i a'mâl kaidesi din sahasında niçin cari olmasın? "Ulûm-ı diniye" bilâ-tahsil herkes tarafından bilinecek kadar basit midir? Ulûm-ı diniyeyi bütün maâlîsiyle, hikemiyâtıyla tahsil etmiş din mütehassısları bulunmasın mı? Sonra "neşr-i din, terbiye-i diniye, tâlim-i diyânet" vazifeleri lâlettâyin herkesin teşebbüs-i şahsisine **[758-4]** terk edilecek kadar ehemmiyetsiz midir? Anadolu köylerinden gelen kur'a efrâdının acınacak derecede dinden bîhaber olduğunu görüyoruz. Çünkü hepimiz din nâşirliğini deruhte ettiğimize kâni olmuşuz da bu vazifeyi hakkıyla îfâ edecek bir din teşkilatı yapmamışız.

Acaba İslâmiyet'te böyle bir teşkilat yok muydu? Var idi… Fakat biz taksîm-i a'mâlden ziyade "tahlît-i vezâif"den hoşlandığımız için şimdiye kadar bu teşkilatı başka işlerle uğraştırdık. İslâmiyet ta bidâyette bir işin diyânî hükümlerini, kazâî hükümlerinden ayırmıştır.

Tâ ilk asırlarda diyânî hükümleri bildirmek üzere (müftîlik), kazâî hükümleri bildirmek üzere (kadılık) makamlarını tesis etmiştir.

Hatta asrında ümmetin müftîsi olan İmâm-ı Âzam hazretleri bu iki makamın birleşmesi câiz olmadığı için "kâdi'l-kudât" vazifesini kabulden musırran istinkâf etti. Bu uğurda hayatını bile fedâ eyledi.

Diyânetle kazâ birbirinden o kadar ayrıdır ki diyâneten câiz olmayan birçok işlerin kazâen câiz olduğu kesretle görülür.

Faiz almak diyâneten câiz olmadığı halde devr-i şer'î tarîkiyle kazâen vâkidir. Mürûr-ı zamandan dolayı kazâen hakk-ı dava sâkıt olursa da diyâneten hak sâkıt olmaz. Diyâneten (vârise vasiyet) câiz olmadığı halde (nefy-i mülk) yahut (vücûh-ı berre vasiyet edilmiş mala vârisin vasî nasbedilmesi) edilmesi gibi tarîklerle kazâen caridir. Hülle diyâneten câiz olmadığı halde kazâen câizdir. Adalet imkânı yok iken taaddüd-i zevcat dinen gayri-câiz olduğu ve âmme-i nâs için bunun adem-i imkânı nass-ı Kur'ânla müeyyed bulunduğu halde kazâen câri ve muteberdir. [759-5]

Dinen talâk "ebğazü'l-helal" iken kazâen hiçbir kayd-ı ihtirâzî ile mukayyed değildir.

Diyânî ahkâm ile kazâî ahkâmın başka başka şeyler olduğu yukarıki misallerden anlaşıldı. O halde siz müftî efendiye bir işin hükmünü sorduğunuz zaman size hangi ciheti beyan edecek?

Hiç şüphe yok ki o işin ahkâm-ı diyâniyesini. Kadı efendiye müracaat ettiğiniz zaman ise kazâî bir hüküm yani bir îlâm alacaksınız. Bu iki vazife bir şey mi? Elbette değil. O halde İmâm-ı Âzam hazretleri bu iki vazifeyi nefsinde cem etmemekle o kadar doğru bir iş yapmıştır ki bu uğurda hayatını fedâ etmesine bile değer.

Zaten neşr-i diyânet vazifesiyle mükellef bir sınıfın lüzûm-ı vücûdunu bu âyet-i münîfe ifade buyurmuyor mu:

"وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَآفَّةً فَلَوْلاَ نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَآئِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِى الدِّينِ...الآية"[244]

Neşr-i diyânetle mükellef bir sınıf tâ evvelden beri vardır demiştik. Evet, başta müftîler olmak üzere müderrisler, meşâyih, imamlar, hatipler, vaizler ve hac delilleri bu vazife ile mükelleftirler. Bunlar bir diyânet nezâretinin zîr-i murâkabesinde muntazam bir teşkilât-ı diniye hâlini aldığı zaman artık memleketin ve bütün âlem-i İslâm'ın en ücra köşelerinde bile neşr-i diyânet vazifesinin hakkıyla îfâ edileceğinden emin olabiliriz. Taksîm-i a'mâl ve ihtisas kaidesi her sahada tatbik edildiği halde neden bu sahada tatbik edilmesin? Bir zât ilm-i kazâda mütehassıs olduğu halde ilm-i diyânette gayri-mütehassıs bulunabilir, yine bir diğer zât ilm-i diyânette mütehassıs bulunduğu halde ilm-i kazâda gayri-mütehassıs olabilir. Aynı kimsenin bu iki ilmi nefsinde cem etmesi neden lazım gelsin? Haydi farz edelim ki bir adam bu iki ilme de tamamıyla vâkıftır, madem ki diyânî hükümler ile kazâî hükümler arasında bu kadar derin uçurumlar mevcuttur, bir kimsenin aynı zamanda böyle gayri [760-6] kâbil-i telif iki nev' hükmün îtâsıyla vazifedâr olması kat'iyen gayri-câizdir. Bir işin diyânî ciheti mukaddes olduğu için oraya idare-i maslahat, îtilâfkârlık, hilecilik gibi dünyevi tedbirler giremez. Bir işin kazâî ciheti ise iktisâdi, sıhhi, fennî, birçok dünyevi îcâbâta tâbi olmak mecburiyetindedir. Bizim mübâlât-ı diniye hususunda sâir milletlerden geri olmamızın sebebi şudur ki diyânetimizin esasları son derece âlî olduğu halde kazâmızdaki kaideler ve usûller gayet nakîselidir. Kazâ ile diyânet birbirine karıştırıldığı içindir ki kazâ işlerinden müştekî olan kimseler dine karşı da mübâlâtsız oluyorlar. Diyânet ve kazâ birbirine karıştığı zaman ikisi de birbirine muzır olur. Çünkü bunların esasları ayrı ayrı gayelere matuftur. Fakat müftîler yalnız diyanî

244 Kur'ân-ı Kerîm, Tevbe-IX, 122: Müminlerin hepsinin toptan sefere çıkmaları doğru değildir. Onların her kesiminde bir gurup dinde (dinî ilimlerde) geniş bilgi elde etmek için geride kalmalıdır.

hükümleri îtâ, kadılar yalnız kazâî vazifeleri icra ettiği zaman ikisi de vazifelerinin safvet ve tamametini muhafaza edebilir.

Urefâdan birisi (ihtilâf-ı ümmetî rahmetün) nass-ı münîfindeki ihtilâf-ı ümmetin mânâsı taksîm-i a'mâl ve ihtisas olduğunu söylemiştir ki gayet güzel bir tevcihtir. Bu güzel tevcih doğru bir tefsiri tazammun ediyorsa Cenâb-ı Hak'tan niyaz edelim bizi bu rahmete mazhar buyursun.

Ziya Gökalp

İSLÂM İÇTİMÂİYATI

Dinşinâslar ve Fakihler

Halk her türlü iyiliklerde, her türlü büyüklüklerde kendisinin fevkinde olduğuna inandığı rehberler görmek ister ve hakikaten bunların rehberlikleriyle bu vadide [761-7] ilerler. Muharipler için tarihî ve zî-hayat kahramanlar ve onların kahramanlık, cesaret hususundaki menkıbeleri onlar için birer rehberdir. Onlar o kahramanları taklide, onlar gibi olmaya, hiç olmazsa onlara benzemeye çalışırlar. Bu onlar için gaye olur. Fedâkârlık, doğruluk, fedâîlik, hülasa bütün ahlâk meseleleri de böyledir. Faziletli olmak isteyen herkes bu hususta canlı bir mikyas bulur, kendisini ona uydurmaya çalışır. Bittabi din ve tedeyyün meselesi de bunlara benzer. Umumiyetle fikr-i dinîye mâlik olan halk diyânet hususunda daima rehbere muhtaçtır. Halk kendisinin hem dinli hem de bu hususta yolbaşçıya ihtiyacı bulunduğunu gizliden gizliye hisseder. Bunun içindir ki kendilerinin fevkinde, diyânetçe kendilerinden yüksek bir sınıf görmek isterler. Bu hâl onlarda fıtrî gibi bir şeydir. Çünkü dinli olmak için yalnız arzu kâfi gelmiyor: Canlı bir misal lazım, öyle canlı bir misal ki din bütün faziletleri, bütün mezâyâsı ile onda tecelli etmeli. Dinli olmak isteyen ona iktidâ etmekle ve ona benzemeye çalışmakla diyânet yoluna girdiğine kanaat getirsin…

بعثت لاتمم مكارم الاخلاق buyuran aleyhi's-salâtü ve's-selâm efendimiz "وَاِنَّكَ لَعَلٰى خُلُقٍ عَظٖيمٍ"[245] hitâb-ı ilâhîyesine mazhar idi.

Zaten diyânette canlı misaller görülmedikçe sırf kitapta okuyarak yahut sırf gönüldeki arzu ile din yolunda ilerlemek kâbil değildir. Çünkü din mücerret bir şeydir: Birisinin fiil ve ameliyle teşahhius etmedikçe varlığını göstermez. Bizim kalplerimizde yaşayan din mutlaka mazide yahut halde dinî hayat geçirenlerin hallerini işitip görmekten husûle gelen mânâdır. Bizim ef'âlimizde tecelli eden dinî hareketler de yine canlı eşhâs-ı diniyeden intikal eden bir hâldir.

Binâenaleyh diyânet hususunda dahi halkın göreneğe muhtaç bulunduğuna şüphe edilemez. İşte bunun içindir ki ümmet arasında, diyânette rehber olacak bir sınıf [762-8] bulunmak zaruridir. Bunda zerre kadar tereddüt etmek doğru değildir. Zaten Kur'ân-ı Kerîm bu ciheti sarâhaten emreder:

"وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ اُمَّةٌ يَدْعُونَ اِلَى الْخَيْرِ وَيَاْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ"[246]

245 Kur'ân-ı Kerîm, Kalem-LXVIII, 4: Ve sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin.

246 Kur'ân-ı Kerîm, Âl-i İmrân-III, 104: Sizden, hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir.

Burada وَلْتَكُنْ emr-i celîlinin asıl mütebâdir olan vücûb ifade etmediğine delâlet edecek hiçbir karîne yoktur. Demek oluyor ki Müslümanlardan bir kısmının[247] iyilik hususunda diğerlerine yolbaşçılık edip mârufları tanıtacak ve münkerlerden bezdirecek dinî mürebbîler sınıfında bulunması lazım oluyor.

Evet, bu lüzûm belki de ale'l-kifâye vücûb ile tefsir edilebilir.[248] Bu nev' emirler ekseriyet itibarıyla bu eslâf-ı kirâm tarafından vücûb ale'l-kifâye mânâsına hamledilmiştir. Fakat bu böyle olmakla beraber vücûbun şiddetini tahfif etmiş olmaz. Gerek vücûb-ı ayna, gerek vücûb ale'l kifâyeye delâlet eden emirler aynı kat'iyeti hâizdir. Şu kadar var ki bunlardan biri umumun bütün fertlerine, diğeri de umumun doğrudan kendisine karşı hitabıdır. Şu halde birincide matlub olan fiilin her ferde göre taaddüdü icap ettiği halde ikincide ise kim ve kimler tarafından olursa olsun cins-i fiilin tahakkuku kifâyet eder. İşte burada dahi mesele böyledir:

Hitap umuma karşı olup, bundan ibtidâ umum mesul tutulur. Bu sınıfın teşekkülü için umum tarafından çalışılmak icap eder. Zaten meselenin hayatta bilfiil cereyanı da böyledir. Şu kadar var ki taksîm-i vezâif esasınnın inkişaf edemediği zamanlara ait teşkilatın hâlâ devamıyla dinin nereden başlayıp nerede bittiği henüz takdir edilemediğinden içtimai ve dinî hayatımızda bazı karışıklıklar olmuyor değil, fakat bunlar hep muvakkat şeylerdir: Meselenin [763-9] hakikati anlaşıldığı gibi işler hep yoluna girer gider.

İşte bütün şu mülâhazalar gösteriyor ki ehl-i İslâm arasında Müslümanlara dinen rehber olacak, doğru yolu gösterip onları irşâd edecek mâruf ve münkeri tanıtacak bir sınıf, Kur'ân-ı Kerîm'in bu âyetindeki tabiri veçhile bir "ümmet" yani cemaat lazımdır.[249] "فَلَوْلاَ نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَآئِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِى الدِّينِ"[250] âyet-i kerîmesinden anlaşıldığına göre bunların sâir Müslümanlardan farkları da "dinde tefakkuh" olduğu görülüyor. Şu hâle göre bunlara "fakihler" nâmı da verilebilir.

İbn Mâce'nin tahrîcine göre Saîd bin el-Müseyyeb (r.a)'ın Ebû Hureyre radiyallahu anhdan rivayetine göre peygamber efendimiz derlerdi ki: "من يرد الله به خيراً يفقهه فى الدين"[251] Muâviye bin Ebî Süfyân'ın Resûl-i Ekrem efendimizden rivayet ettiği diğer bir hadîs-i şerîfte dahi الخير عادة والشر لجاجة ومن يرد الله به خيراً يفقهه فى الدين deniliyor.[252] Ebû Saîd el-Hudrî derdi ki: ان رسول الله صلى عليه وسلم قال لنا ان الناس لكم تبع وانهم سيأتونكم من اقطار الارض يتفقهون فى الدين فاذا جاؤكم فاستوصوا بهم خيراً[253]

Görülüyor ki bu hadîs-i şerîflerde dahi buna "dinde tefakkuh" deniliyor.

247 Ekser müfessirlerin ihtiyârı veçhile "min" kelimesi teb'îz için olarak alınır.

248 "min" teb'îz için olmadığına göre.

249 (Burada "كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ" [Âl-i İmrân-III, 110] âyet-i kerîmesine bakarak, hayır, bu vazife Müslümanlardan herkese aittir; binâenaleyh bir sınıf-ı mahsusa htiyaç yoktur denilemez. Çünkü "وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ اُمَّةٌ...الآية" [Âl-i İmrân-III, 104] nazm-ı celîlinin sarâhati buna mânidir. Herhalde böyle bir ümmetin yani bir cemaat ve sınıfın bulunması şu âyet-i kerîmenin sarâhatinden anlaşılmaktadır. Aynı zamanda her iki âyet-i kerîmenin medlûlleri de hep birden tahakkuk edebilir: Hem böyle bir sınıf-ı mahsus olur, hem de bütün efrâd-ı ümmet de birbirine karşı hayır-hâhlık gösterir ve kendi âleminde mâruf ve münker olan şeyleri birbirlerine bildirirler.)

250 Kur'ân-ı Kerîm, Tevbe-IX, 122: … Her topluluktan bir taifenin dini iyi öğrenmek…

251 Bu hadîs-i şerîf Buhârî'de dahi vardır.

252 Sünen-i İbn Mâce

253 Harracehû İbn Mâce

[764-10] Onun için biz de dinî ilimleri öğrenerek umûr-ı diniye ile meşgul olanlara "fakihler" diyebiliriz.

Demek olur ki ümmet-i İslâmiye arasında bir "fakihler" sınıfı vardır. Bunlar dinin muallim ve mürebbîleridir. Ümmet teşkilatında, içtimai hayatımızda bunların hususi vazifeleri vardır. Fakihler bu vazifelerden indallah mesul ve müsâb olurlar.

Hazret-i Allah'ın "اِنَّمَا يَخْشَى اللّٰهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمٰٓؤُاۜ"[254] âyet-i kerîmesindeki âlimler dahi fakihlerden ibaret olsa gerek. ان العلماء هم ورثة الانبياء ورثوا العلم[255] kavl-i şerîfindeki ulemâdan maksat dahi dinde âlim olanlar yani fakihlerdir.

İşte ümmet arasında böyle fakihler sınıfının teşkili şüphesizdir ki ancak hususi bir tahsil, hususi bir terbiye, hatta hususi bir tarz-ı hayat takip etmekle kabil olabilir. Umumi tahsil, umumi terbiye, umumi hayat böyle bir sınıf-ı mahsus doğuramaz, bu pek tabiî bir meseledir. İhtisas daima hususi itinayı müstelzimdir. Zaten "وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَٓافَّةًۜ فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَٓائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِى الدِّينِ وَلِيُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ اِذَا رَجَعُٓوا اِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ"[256] âyet-i kerimesi de bu cihete ya bi'l-işâre veyahut bi'l-ibâre delâlet etmektedir. Bu âyetin sebeb-i nüzûlü İkrime radiyallahu anh'ın rivayeti[257] gibi ise delâleti bi'l-işâre Katâde radiyallahu anh'ın rivayetine göre ise bi'l-ibâre olur.

Zaten Dahhâk hazretleri de bu hususta Katâde hazretlerine iştirak ederlerdi. [765-11] Bir rivayete göre Abdullah bin Abbas radiyallahu anhüma dahi bu cihete zâhib olmuşlardır.

Gerek bi'l-ibâre, gerek bi'l-işâre olan delâletlerin kuvvetleri malumdur.

Bu âyet-i kerîme, İmam Katâde radiyallahu anh'ın tefsir ve izahına göre[258] her kavim ve her milletten bir takımın, maksattan alıkoyacak umumi işlere karışmayıp diyânet ve ilim ehillerinin meclislerine devam ederek hususi terbiye ve tahsil ile dinde tefakkuh etmeleri istenildiğini ifade ediyor. Aynı zamanda mensup oldukları kavimlerini "inzâr" ile doğru yola davet etmenin de yine bunlara yani dinde tefakkuh edenlere ait olduğu anlaşılır.

Görülüyor ki İslâmiyet'te hayaten olduğu gibi diyâneten dahi böyle umûr-ı diniye ile meşgul olacak din-şinas, zâhid, rabbânî, fakih, halim, din işlerinde basiretli, âhirete rağbetli, ibadete devamlı kimselerden müteşekkil bir sınıfa ihtiyaç vardır.

Nasıl ki Abdullah bin Abbas radiyallahu anhüma hazretleri bu hakikati ihtar zımnında ashâba hitâben derlerdi ki: كونوا ربانيين حلماء فقهاء، علماء[259]

254 Kur'ân-ı Kerîm, Fatır-XXVIII, 28: Kulları içinden ancak âlimler, Allah'tan (gereğince) korkar.

255 Buhârî

256 اخرج ابن ابى خاتم عن عكرمة قال لما نزلت "اِلَّا تَنْفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا اَلِيمًا..." وقد كان تخلف عنه ناس فى البدر يفقهون قومهم فقال المنافقون قد بقى ناس فى البوادى هلك اصحاب البوادى فنزلت "وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَٓافَّةًۜ فَلَوْلَا نَفَرَ...الآية" *Lübâbü'n-nukûl fi esbâbi'n-nüzûl, li's-Suyûtî*

257 İmam Muhammed bin Cerîr Taberî (r.a.)'nın *Kitâb-ı Câmiu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân* nam eserindeki müşârünilehyim hazerâtına isnâden tahrîc ettiği nakillere müracaat.

258 حدثنا محمد بن عبد الاعلى قال حدثنا محمد بن ثور عن معمر عن قتادة: "فَلَوْلاَ نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ...الآية" قال ليتفقه الذين قعدوا مع نبى الله ولينذروا قومهم اذا رجعوا اليهم يقول لينذروا الذين خرجوا اذا رجعوا اليهم

Tefsîr-i Taberî – Zemahşerî'nin, Nisâbûrî'nin tarz-ı telâkkîleri de buna muvâfıktır.

259 Sahîh-i Buhârî

Bir de bu bâbda İmam Dârimî İmam İmrân'dan rivayeten diyor ki: قلت للحسن يوماً فى شيئ يا ابا سعيد ليس هكذا يقول الفقهاء؟ فقال: ويحك، هل رأيت فقيهاً قط؟! -انما الفقيه الزاهد فى الدنيا، الراغب فى الآخرة، البصير بامر دينه المداوم على عبادة ربه[260] **İş bölümü esasına göre ilerlemekte olan Müslümanlık âleminde her içtimai vazife için ihtisas erbâbı bulunduğu gibi, dinî vazifeleri îfâ etmek için de bir meslek-i mahsus erbâbına şiddetli ihtiyaç vardır. Maârif-i umumiyenin neşri, [766-12] adalet tevzîi, askerlik birer içtimai vazife ise, milletimizin hatta hilâfetin muhafızı olmak itibariyle bütün ümmetin dinî umûrlarıyla iştigal etmek de bizim için ayrıca içtimai bir vazifedir. Her içtimai vazife için erbâb aranıyor ve hususi meslekler teessüs ediyorsa, niçin umûr-ı diniyede bunlara riayet edilmesin. Şüphesizdir ki dinî vazifelerin başkalarına nazaran az mühim olduğu iddia edilemez. Yahut Müslümanlıkta umûr-ı diniye ve siyasiye tefrik olunamaz düsturuna tebean bunun hariciyede siyasi memurlar tarafından îfâ edileceği de söylenemez.**

Binâenaleyh İslâm ümmetine ait içtimai vazifeler arasında bir de "dinî vazifeler" bulunduğu gibi, bununla iştigal edecek bir dinî sınıf, bir dinşinâslar zümresi bulunmak da tabiî olur. Bu zümreye biz, kitaba, sünnete ve âsâr-ı eslâfa tebean "fakihler" demek istiyoruz. Ben kendi namıyla bunlara "rûhânî" binâenaleyh mukabilindeki ahaliye vesâir Müslümanlara da "cismanî" demeyi sevmiyorum. Çünkü yabancı âlimden gelen bu tabirlerde ecnebilik şâibesi var gibi oluyor: Bana öyle geliyor ki güya bu tabirler umuma ait âlemi ikiye ayırıyormuş gibi oluyor.

Bunlardan biri her türlü cismâniyet hallerinden âzâde bir varlık: Burasının sekenesi herkes gibi oldukları halde başka türlü ve mukaddes görünmek için resmen mürâîlik etmelerine cevaz ve belki lüzum var. Bunlar umumun menfaat ve mazarratlarıyla da alakadar değil; hukukları da başka türlü. Diğeri ise buna nazaran bambaşka: Bütün mânâsıyla cismânî...

İşte ben Müslümanları böyle müphem mânâları hâmil olan rûhânîlik ve cismânîlik ünvanları altında ayırmayı muvâfık bulamıyorum.[261] Fakat bütün bununla biraz yine ümmetten, yine Müslümanlardan, ayrı ve gayrısı olmayarak sırf ilimleriyle, fıkıhlarıyla vera' ve takvalarıyla, hülasa bir mürşidde bulunması lazım gelen bütün sıfatlar ile [767-13] temeyyüz eden dinî bir zümrenin vücuduna da kâilim. Bu ise hem kitab ve sünnetin hem de bugünkü şekl-i içtimaimizin ilham ettiği bir hakikattir.

"اِنَّ رَبَّكَ هُوَ اَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبٖيلِهٖۖ وَهُوَ اَعْلَمُ بِالْمُهْتَدٖينَ فَلَا تُطِعِ الْمُكَذِّبٖينَ وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ فَيُدْهِنُونَ"[262]

Halim Sabit

260 Müsned

261 Biz bu ciheti vaktiyle o zamanın dinî bir mecmuasında dahi "İslâmiyet'te rûhâniyet, cismâniyet var mı?" ünvanlı bir makale ile de izah etmeye çalıştı idik.

262 Kur'ân-ı Kerîm, Kalem-LVIII, 7, 8, 9: Doğrusu Rabbin, kendi yolundan sapan kişiyi en iyi bilendir, hidayete erenleri de en iyi bilen O'dur. O halde, (hakikati) yalan sayanlara boyun eğme! Onlar isterler ki, sen yumuşak davranasın da onlar da sana yumuşak davransınlar.

TARİH

İbn Teymiyye

Başı 33'üncü sayıdadır.

Nasr el-Müncî'nin fikir ve mesleğini tervic edebilmesi için muârızını cebren iskât ve umum nazarından ıskat eylemek lazım idi. İşte bu plan üzerine müşârünilehy evvela muteberânı kendi tarafına avuttu. Mâlikîlerin kadısı olan İbn Mahlûk'un iştirakiyle vahdet-i vücûd ehilleri, revâfiz vesâire arasında şeyhin aleyhine ittifak yapılıp, "İbn Teymiyye" İbn Nemrut kabîlinden serîr-i saltanat kapmak istiyor, diyerek çirkin siyasi bir iftira isnâdına kalkıştılar. Bittabi bu hadise ümerâyı ürküttü.

Derhal İbn Teymiyye'nin akîdesini, mezhebini tetkik etmek için Mısır hâkiminden "Dımaşk" valisine haber geldi. Bunun üzerine "Dımaşk" şehrinde dört mezhep âlimlerinden vesâir ulemâ, müftî ve kadılar, nüvvab ve şeyhlerden ibaret bir meclis teşekkül etti. 705 sene 8 Receb'i pazartesi günü meclis küşâd olundu. İbn Teymiyye de geldi. Emir meclisin sebeb-i teşekkülünü hâzirûna anlattıktan sonra İbn Teymiyye'ye hitâben: "Bugün sizin akîdenizi ve mezhebinize davet edip Mısır'a yazdığınız mektupları tahkik edeceğiz" dedi. İbn Teymiyye de: "Benim kimseyi davet edip mektup yazdığım yoktur. Sual soranları elbette **[768-14]** cevapsız bırakmam. Akîde ve mezhebime gelince o da kitab ve sünnetten ibarettir. Bundan başka mezhebim yoktur." diyerek mukabele etti.

Emir: Akîdenizi izah ediniz, zaptedeceğiz.

İbn Teymiyye: Yazınız.

Emir: Söyleyiniz.

İbn Teymiyye akîdesine dair biraz izahat verdikten sonra: "Eğer îtikadımı müşâfehe sûretiyle beyan edecek olursam aleyhime sa'y edenler, ihtimal ki zararlı akîdelerini gizledi, mahsus söylemedi, diyecekler.

İşte onun için bundan yedi sekiz sene evvel yazdığım ve her tarafta intişar eden akîdemi okusunlar." dedi.[263]

Risâleyi bulup getirinceye kadar vakti boş geçirmemek için şeyh ayağa kalkarak emire hitâben: "Bir takım bîbehre kimseler hakkımda iftira edip üzerimden sultana arîza vermişlerdir. Güzel! Fakat ben o adamlara sorarım ki, yabancıların istilası üzerine İslâm memleketi felaket ve musibet altında inlediği zaman vatanını kurtarmak, onları def etmek için hamiyetli zâtlara ihtiyaç görüldü. Bunların hanlarına ve kumandanlarına elçi sıfatıyla gitmeye kimsede cesaret görülmedi. Haniya! Bugün benim mezhep ve akîdemin aleyhine siâyet eden o dinli, hamiyetli, şerîat hâmileri, mollalar! O zaman nerede idiler?!" diyerek gayet müessir ve müheyyic bir nutuk îrad etti. Mecliste hazır bulunanlar şeyhin söyledikleri sözlerden sıkıldılar. Mahcup kaldılar. Huzuruna kadar çıkıp da Gâzân Han'a karşı nasihat etme cesaretinde bulunan ve vatanı kurtarmak için bütün ehl-i İslâm'ı yabancıların üzerine tahrîz ve teşvik edip bizzat muharebeye iştirak eden İbn Teymiyye'nin **[769-15]** karşısında kendilerinin ne kadar küçük, korkak, miskin adam olduklarını anla-

263 El-Akîdetü'l-Vâsıtiyye

yarak ziyadesiyle utandılar. Cehaletten tere battılar. Çok geçmedi, meclise şeyhin *el-Akîdetu'l-Vâsıtıyye* nam risâlesi getirildi.

Emir risâleyi yüksek ses ile okumak için Kemâleddîn ez-Zemkânî'ye verdi. Zemkânî cümleleri uzun uzun fâsılalar ile okumaya başladı.

İtiraz edenlere İbn Teymiyye cevabını verir idi. Mezkûr risâle tamamen okunup bittikten sonra İbn Teymiyye emire hitaben: "İşte benim akîdem bundan ibarettir: Bunda selef mezhebine hilâf bir şey olduğunu ispat etmek isteyenlere benim tarafımdan üç sene mühlet vardır." dedi.

Emir: Bu meclis esâsen sizin Kur'ân hakındaki olan akîdenizi anlamak için toplanmıştır. Binâenaleyh o hakkındaki izahatınızı isteriz.

İbn Teymiyye: Birçok kimseler Kur'ân-ı Kerîm sesini, hurûfâtını karalamış olan mürekkebin bile kadim ve ezelî olduğunu Ahmed İbn Hanbel hazretlerinden nakletmişler ise de bu iftiradan başka bir şey değildir. Böyle sözü ne Ahmed ne de başkaları söylemiştir.

İmam Ahmed İbn Hanbel: من قال لفظى بالقرأن مخلوق فهو جهمى ومن قال غير مخلوق فهو مبتدع diyor.

İbn Teymiyye Kur'ân meselesine dair olan akîdesini beyan ettikten ve münazaracıların her birine münasip cevaplar verdikten sonra, risâlenin bir yerinde ومن اصول الفرقة الناجية ان الايمان والدين قول وعمل قول القلب واللسان وعمل القلب واللسان والجوارح fıkrası hakkında yeniden gayet hararetli bir mübâhese açıldı. Ulemâdan biri İbn Teymiyye'ye hitâben: "Eğer bu sözünüz fırka-i nâciye usûlünden olur ise الايمان هو التصديق demekte olan ehl-i kelâm ile الايمان هو التصديق والاقرار diye iddia eden mezheplerin fırka-i nâciyeden [770-16] olmamaları lazım gelir. O halde tabiatıyla fırka-i hâlikeden olacaklar demek oluyor. İbn Teymiyye: "Benim fırka-i nâciye diye tabirim peygamberin hadislerine muvâfakat yüzündendir. Zira Resûl-i Ekrem imanı bizim dediğimiz gibi tarif buyurmuşlardır. Hem de bu tarif ashâb ve cumhur selefin mezhebidir.

Vâkıâ bazı zâtlar buna itiraz ve muhalefet etmişler ise de bundan ashâb ve selef için bir zarar gelmeyeceği malumdur. Ashâb ve selef-i kirâma muhalefet edenlerden her birinin hâlik olmaları da lazım gelmez. İhtimal ki selef mezhebi onlara lâyıkıyla vâsıl olamadığı sebebiyle içtihatlarında hata edebilirler. "Vaidler tahtına müteevviller" girmez diyorlar. Binâenaleyh her vakit hasenât ile meşgul olan zâtlar yalnız içtihatlarından hata eylemeleri yüzünden me'mûldür ki indallah mâfüv olurlar.

Meclisin kahramanı şeyh-i müşârünileyh her taraftan sorulan suallere muknî cevaplar ile sual soranların ağızlarını tıkardı.

Ulemâ kürsüsünü işgal edenler bu mecliste şeyhle başa çıkamayacaklarını anlayarak iyice hazırlanıp gelmek fikri ile meclisin uzadığını bahane edip başka bir gün in'ikad edilmek üzere bugün meclisin kapatılmasını emirden rica eylediler.

Emir, dört gün sonra meclis tekrar küşâd olunacağını hâzirûna ihtar ederek meclisi kapattı.

Bitmedi.

Rızâeddin bin Fahreddin

Müdîr-i Mes'ûl: Halim Sabit – Necm-i İstikbal Matbaası

اسلام مجموعه‌سی

«اسلام مجموعه‌سی» بو صاییسیله اوچنجی جلدینی بتیریور. مدتی بیتن آبونه لریمزك كچكمه‌دن قیدلرینی یكیلتمه‌لری رجا اولنور.

شعاری: «دینلی بر حیات، حیاتلی بر دین» در.

ییل ۲ صایی ۳٦ — ١٤ ذی القعده ١٣٣٣ — ١٠ ایلول ١٣٣١ — مدیری: حلیم ثابت

جلد : ۳

نسخه‌سی ٦٠ پاره‌در

توزیع یری «زمان کتبخانه‌سیدر»

نجم استقبال مطبعه‌سی

İslâm Mecmuası

Şiârı: "Dinli bir hayat, hayatlı bir din"dir.

Yıl: 2 Sayı: 36 14 Zilkâde 1333 Müdürü: Halim Sabit
10 Eylül 1331
[23 Eylül 1915]
Cilt 3

Nüshası 60 paradır. Tevzî Yeri: "Zaman Kitaphânesi"dir.

Necm-i İstikbal Matbaası

İslâm Mecmuası

Müslümanların fâidesine çalışır. On beş günde bir çıkar.

Sayı: 36 14 Zilka'âde 1333-10 Eylül 1331 Yıl: 2

KUR'ÂN-I KERÎM

Sûre-i Bakara[264]

-Bismillahirrahmanirrahim-

(229) Mutallakalar, nefislerinde üç defa âdet görüp paklanıncaya kadar ahrâra varamayıp intizarda bulunurlar. Bunlar Allah'a ve ahirete iman getirmişler ise Cenâb-ı Hakk'ın rahimlerinde halk ettiği evladı ketm ve ihfâ etmek kendilerine helal değildir.[265] Zevceleri olan zevat bunların ıslahını murad ederlerse bu müddet-i intizarda, onlara rücû edip tekrar nikah ile almağa kendileri ehak olurlar; her ne kadar erkekler, kadınlara dereceten fâik olup kendi kadınlarında hukuk-ı mârufeleri var ise iyâlin de, zevcelerin de bir takım hakları vardır. Allah Teala ise Azîz ve Hakîm'dir. (230) Talâk iki defa olur, sonra ya hüsn-i muâşeret etmeli yahut bilâ-nizâ bırakmalıdır.[266] Kadınlarınıza vermiş olduğunuz şeyi[267] geri almanız helal değildir. Meğer ki tarafeynden hudut **[772-2]** *ve ahkam-ı İlâhîye'ye mürâat edememek havfı ola. Şayet bundan havfederseniz beynlerinizde alıp vermekte vebal yoktur. İşte hudud-ı İlâhî budur. Buna tecavüz etmeyin! Her kim ki hudud-ı İlâhîye'yi tecavüz ederse zalimînden olur.*

(231) Her kim ikinci talâktan sonra bir daha tatlîk ederse, o kadın âhar bir ere varmadıkça kendisine helal değildir. Fakat bu âhar er tatlîk eder ve zevc-i evvel ile hudûd-ı İlâhîye'ye mürâatları zannolunursa ol zevc-i evvele rücû ile nikah edebilmekte vebal yoktur. İşte kavmin bilmesi lazım gelen hudud-ı İlâhîye'yi Cenâb-ı Hak böylece beyan eder. (232) Nisânızı tatlîk ettiğiniz vakitte âdetlerinin tamamına kadar ya hüsn-i muâşeret kasdıyla alıkoyun yahut hasen sûretiyle terk edin. Onları taaddî ile mutazarrır etmek için alıkoymayın, kim ki bu taaddiye tasaddî ederse kendi nefsine zulmetmiş olur. Âyet-i İlâhîye'yi efsane ittihaz etmeyin. Allah'ın size verdiği nimetlerini ve inzal buyurduğu kitap ve hikmeti; zikir ile mütenassıh olup Allah'a ittikâ edin ve bilin ki Cenâb-ı Hak her şeyi biliyor.

264 Başı 35'inci sayıda.
265 Çünkü hamile olan mutallakalar hakkında zîrde görüleceği vechile hükm-i âhar vardır.
266 Bunlara talaı rücû tesmiye olunur.
267 Mehir denilen şey.

İÇTİMÂİYAT

Dinin İçtimai Hizmetleri
2

Dinin içtimai hizmetleri; siyasi, hukuki, iktisadi, bedîî, lisanî, ilmî müesseseleri kendi dairesi dahiline alması olmadığını geçen makalede izah etmiştik. Müteazzıv cemiyetlerde dinin büyük bir vazifesi de bu müesseseleri kendi dairelerinde serbest bırakmasıdır.

Din, ibadetlerle itikatlardan mürekkep olduğu için, dinin içtimai hizmetlerini bu iki nevi hadiselerin dünyevî faydalarında aramak iktizâ eder.[268]

[773-3] İbadetlerle itikatların dünyevî faydaları hakkında, eskiden beri bir takım kanaatler mevcuttur. Bazıları "şer'i taharet"i, "tıbbî taharet" in aynı zannederek gusül, abdest gibi farîzaları mikropların izalesi hikmetine istinat ettirirler. Şer'i taharet esas itibarıyla manevî levslerden uzaklaşmak mahiyetinde olduğu için bu tercih doğru değildir. Adi su ile yıkanmak "asepsi" ve "antisepsi" vazifelerini ifa edemez. Halbuki şer'i taharet timsali bir mahiyeti haiz olduğu için zaruret halinde toprakla teyemmum sûretiyle de icra olunabilir.

Bazı kimseler de; namazın faydasını jimnastikte, orucun menfaatini midenin hıfzu's-sıhasında görürler ki dini bu kadar maddileştirmek hatadır.

Dini vazifelerin içtimai hizmetlerini maddi faydalarda değil, manevi menfaatlerde aramak iktizâ eder. Çünkü içtimai hadiseler esasen manevi yanı ahlâki ve mefkûrevî hadiselerden ibarettir. İçtimai hadiselerin tetkiki ise ancak içtimâiyat usulüyle icra olunabilir. O halde biz de dinin içtimai tesirlerini içtimâiyat usuluyle tetkik edelim.

Din, bütün mevcutları (mukaddes) ve (zenim[269] profane) diye iki cinse ayırır. Mâbud ve ona muzaf olan her şey mukaddestir; bunların haricinde kalan şeyler ise zenimdir.

Dinin en esaslı şartı zenim hadiselerin mukaddes hadiselere takarrüb ve temasını mani etmektir. Bu iki varlık arasında, îtilâfı gayr-i mümkün kılan bir "tezad-ı mutlak" mevcuttur. Zenimi mukaddese yaklaştırmak; kudsiyeti teznîm (profaner) etmek en büyük bir günahtır. Bunun uhrevî kuvve-i müeyyidesinden başka, dünyada da mucizevî bir kuvve-i müeyyidesi vardır. Tekin olmayan bu kuvvet; hürmetsizlikte bulunan mûtekitleri yıldırım gibi çarpar, mahveder.

Halbuki diğer taraftan ibadetin mahiyeti de zenim olan insanın mukaddes olan [774-4] mâbuduna takrib etmesi demektir. O halde ibadetin icra olunabilmesi için evvela ibadet edenin zenimlikten kurtulması lazımdır. Âbid, zenimlikten kurtulup az çok mukaddesleşmelidir ki mukaddese takarrüb edebilsin. Bundan dolayıdır ki ibadet iki devreye ayrılır. Birinci devrede âbid, zenim hadiselerden tecerrüd etmeye çalışır ki bu nevi amellere "menfî ayinler" denilir. İkinci devrede, artık zenimlikten insilâh etmiş olan âbid, ruhunu mâbuduna arz etmeğe başlar ki bu ameliyelere de "müsbet ayinler" denilir.

268 Dinin uhrevî faydalarını göstermek mevzumuzun haricindedir. Bu husus içtimâiyatçılara değil mütekellimlerle fakîhlere aittir.

269 Lisanımızda mukaddesin zıddı manasını ifade edecek bir kelime olmadığı için ıstılah olarak bu kelimeyi kullanmayı münasip gördük.

Menfî ayinler bunlardır:

1- Gusül, abdest, necasetten taharet, hayz ve nifâstan tatahhür, setr-i avret, oruç;

2- İstikbal-i Kıble; ibadetleri hususi mahallerinde icra etmek, ibadetleri hususi vakitlerinde eda etmek, ayinlere sağ cihetten başlamak,

3- Dünya kelâmı etmemek, etrafına bakmamak, mîkatte zinet libasını çıkarıp ihrama girmek, ihram esnasında saçını, tırnağını kesmek sûretiyle zinete meyletmemek.

4- Feda-yı nefsin timsali olmak üzere kurban kesmek, zekat ve fitre îtâsıyla feda-yı malda bulunmak, cihat ve hac saferlerine katlanmak.

Bu maddeler tetkik olununca görülür ki evvela ferdin uzviyetine taalluk eden uzvî fiillerle, yemek içmek gibi hadiseler; saniyen ferdin mütelezziz ve müstefit olduğu zamanlar ve mekanlar (evler, çarşılar, mesireler ki ibadet mahalleri buralarda değildir),[270] salisen tekellüm, telebbüs, tezeyyün gibi ferdin hoşlandığı bütün şeyler; rabian mal ve can ve huzur ve istirahat gibi ferdin muhteris olduğu şeyler umumiyetle zenim mahiyetindedir

Bu tahlilden anlaşılıyor ki ferde ait olan her şey zenimdir, o halde menfî ayinlerin gayesi fertleri ferdiyetten tecrit etmek, "terk-i mâsivâ"nın esası **[775-5]** olan "nefî ferdiyet" mertebesine yükseltmektir. O halde manevî levs, ferdi arzulardan ve bizzat ferdiyetten ibarettir ki gusül ve abdest gibi ayinler bizi timsalî bir sûrette onlardan tathir ediyor, diğer menfî ayinler de yine bu sûretle, bizi ferdi heves ve merbutiyetlerden yani manevi şaibelerden tecrit ediyor.

İnsan esasen garizîyât (fizyoloji) itibariyle hod-gâm bir hayvandan başka bir şey değildir. İçtimai hayatın teşekkül edebilmesi için evvel-emirde bu hod-gâmlığın, bu fert- perestliğin zayıflaması lazımdır. Fert; ferdi arzularına, nefsanî ihtiraslarına hakim olamadıkça, ferdiyetten büyük fedakarlıklar icrasına alışmadıkça, "medenî bi't-tab'" olamaz. İçtimai hayat, fertlere "kimsenin malına, canına, ırzına dokunmamak, tembel olmayıp işçilik etmek, okuyup yazmak öğrenmek, ahlâklı namuslu olmak, vergi vermek, yol yapmak, muharebelerde hayatını feda etmek, oğlunu askere vermek, şehit ailelerine ve mecruh gazilere mali fedakarlıklar icra etmek gibi" hod-gâmlıkta gayr-i kabil-i telif birçok mükellefiyetler tahmil ediyor. Bu vazifeleri ifa edebilmek için ferdi ihtirasları yıkacak kuvvetli bir irade lazımdır.

Hülasa, ferdin "bâkî bi'l-cemaa" olması için evvel emirde "fanî fi'l-cemaa" olması muktezidir. İşte menfî ayinler insanda ferdî mahiyeti haiz bulunan bütün şeyleri zenim yani "fani, mekruh ve haram" addederek insanı onlara taalluk eden arzu ve ihtiraslara karşı teslih ediyor; insan "bu hakimiyet-i nefs" talimgâhında arzularını yenmeğe kadir kuvvetli bir irade melekesi iktisab ederek hakiki insan mertebesine yükseliyor. Evvelce hod-gâm bir fert iken şimdi fedakar bir vatandaş oluyor. Hatta denilebilir ki bu dini zabıta olmasaydı; hukuki, ahlâki zabıtalar tesis edemeyecekti. Menfî ayinler müessir ve mütemadî bir terbiye sayesinde yavaş yavaş fertleri ferdiyetten tecrit ederek içtimai olmaya hazırlıyorlar. O halde dinin yalnız menfî ayinleri bile kendi başına gayet mühim içtimai bir âmildir.

270 Zaman ve mekanlarında mukaddes olanları vardır ki ibadetler bu zarflar derununda icra olunur. Kâbe, kıble ciheti, camiler, bayram, Ramazan, Cuma, namaz vakitleri. Bunların içtimai mahiyeti hâiz olduğunu gelecek makalede göstereceğiz.

Menfî ayinler esasen müsbet ayinlere vüsûl için bir vasıtadan ibarettir. [776-6] Fakat bir sınıf âbidler buna gaye derecesinde kıymet verirler.

Yıllarca "gündüz sâim, gece kâim" yaşayan, itikafa giren, nefsini türlü mahrumiyetler ve eziyetlerle kırmaya çalışan, mal ve servetini hatta İbrahim Ethem gibi tac ve tahtıyla evlât ve ailesini terk ederek fakrı kendisine medâr-ı fahr yapan; hakaretlere, taaruzlara şefkat ve uhuvvetle mukabeleyi meslek edinen, yüksek iradeli din kahramanlarına "zahit" namı verilir. Bir millette bütün fertlerinin zahit olması imkansız olduğu kadar muzırdır da. Fakat her millette kuvvetli bir seciyeye timsal olmak üzere mahdut miktarda bir "zahitler zümresi" bulunması elzemdir. Çünkü zayıf iradeliler şedîd bir azmin ne harikalar icrasına kadir olduğunu görmekledir ki maneviyetlerini takviye edebilirler.

Zahitler hakkındaki bu telakkiye şöyle bir itiraz dermeyân edilebilir: "Mûtekifler bi'l-aks-i içtimai; hayattan uzaklaşarak münferit bir hayat yaşıyorlar, o halde içtimâiyattan insilâh ederek ferdiyete rücû etmeleri lazım gelmez mi?"

Buna şöyle cevap veririz;

Mûtekif, ferdî arzu ve ihtirasların yuvası olan ev, çarşı, mesire gibi muhitlerden kaçıyor; konuşmak, uyumak, yemek-içmek, keder ve elemden âzâde kalmak gibi ferdin hoşlandığı lezzetlerden, rahatlardan nefsini mahrum ediyor. Bütün bunları yaparken ferdiyetle mücadelede bulunuyor. Maksadı tamamıyle onun fevkine çıkmaktır. Vakıa; ferdiyetten kurtulmak, içtimai olmak için kafi bir şart değildir, fakat lâbüd ve zaruri olan bir şarttır.

Bundan başka mûtekifin ruhunda ferdî duygular ve arzular söndükçe yerleri boş kalmaz; bunların yerlerini, zıtları olan içtimai duygular doldurur. Zaten mûtekifin mele-i esfeleden kaçması mele-i âlâya göçmek için değil midir?

Menfî ayinlerin içtimai hizmetleri anlaşıldı, müsbet ayinlerin hizmetlerini de gelecek makalede tetkik edeceğiz.

Ziya Gökalp

[777-7]

İSLÂM İÇTİMÂİYATI

İslâm ve Cemiyet

İlm-i cemiyet; son asırların içtimai hayatındaki muğazzî ve münebbih anasır ile beslene beslene mühim bir kuvvet ve saltanat kazanarak nihayet sipihr-i celâlini, fikr-i beşerin birçok derin, yorucu mevzuları üzerine gerdi. Artık bugün din, iman, felsefe, ahlâk, hukuk, sanayi-i bedîî.. gibi beşerin maneviyatına müstenid olan bilgiler ve vakıalar; enfüsî kıymetlerini bütün bütün kaybetmemiş olmakla beraber birer "içtimai hadise" telakki ediliyor, ve o nokta-i nazardan tetkik ve tetebbû olunuyorlar. İçtimâiyat ilminin böyle mühim meselelerde mebde-i hareket olabilecek derecede kudret ve kemal kazanması da bir "hadise-i içtimaiye"dir. Zamanımızda hüküm ve nüfuz; ferdiyet ve şahsiyetten ziyade cemiyetin elinde bulunuyor. Binâenaleyh beşeri hadiseler; infiradî değil, daha çok içtimai

hususlar ve saiklerin mahsulü oluyor. Bu nevi tehaddüsâtı tetkik ile mükellef olan ilim de seyrinin mebde ve meadını bu cereyana tevfike mecbur oldu. Maamâfih; menşelere doğru uzanan tetebbuât-ı rücûiyesi de bir taraftan onu tasdik ve teyit ediyordu.

"İslâmiyet" bir hadise-i ferdiye mi, içtimaiye midir? "İslâmiyet dini"nin fert ve cemiyet hakkındaki nazarı nedir? İşte iki mühim mevzu ki asrın ilmi cereyanına katılmak muktezâ-i hayr ve menfaati olan müslüman mütefekkirînin saha-i tetebbuuna serbest serbest girmeye pek ziyade müstehaktır.

"İslâm"ın neşetinde Fahr-i Kainat efendimizin zâtiyet-i mübarekesinin şüphesiz pek mühim ve vâsi bir hisse-i tesiri vardır. Cenâb-ı Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) kitleleri arkalarından sürükleyip götüren muhtelif sınıflardan, şahsiyetler içinde en muvaffak ve en mukaddes bir zâtıyet-i pakizeye sahip bulunduğuna şüphe etmek ilmi [778-8] bir günah sayılabilir. O Resûl-i ululazmin içinde yetiştiği heyet-i içtimaiye, iman ve hayata müteallik yeni ve bazen kitle için anlaşılmaz esaslar teklif ederek bunları kabul ettirmek için hiçbir maniadan yılmayan, icabında manevi kuvvete maddi vesâil-i zafer ilhakından çekinmeyen, hasılı; Allah-ı zülcelâl velkemalden şeref tebellüğ ettiği evâmir-i münîfenin, beşerin hayatında mesut tesirler göstermesine tahsil-i muvaffakıyet uğrunda en nezih ve faziletkâr bir hulus ve sadakatle çalışan bir halk-ı azim olduğuna hakk-ı rayb ve tereddüt yoktur. Maamâfih "İslâmiyetin zuhuru ve intişarı" hadisesinde "içtimai hâlet"in de mühim ve ihmali gayr-i caiz bir âmil olduğuna şüphe edilemez. Bu halde neşet-i İslâm'ı bir "hadise-i içtimaiye" gibi tahlil ve tetkik etmek, dinin ahkam-ı celîlesiyle cemiyetin hasîsa ve hasletlerini karşı karşıya getirerek her iki zümre-i vakıât arasındaki illiyet ve mâlûliyet nispetlerini araştırmaya çalışmak lazım geliyor. Bu vadide icra edilecek tetebbuâtta hem itikadî, hem amelî hükümler dahil bulunur. Allah'ın varlığı, birliği ve diğer evsâf-ı kudsiyesi bahislerinde irad edilegelen enfüsî delillere, bilhassa o zamanki cemiyetin ruhunda istinbat edilecek, hayat-ı muâşeretin her türlü tecelliyatından iktibas olunabilecek afakî (içtimai) burhanlar zammedilir. İlm-i kelâm, münakaşalarında ve akidelere müteallik ihtilâfatta, cemiyetin icra ettiği tesirât birer birer tabassur olunarak mesele daha geniş ve daha vazıh bir sahada halledilmiş olur. Bazı itikat meselelerinde birbirinden ayrı düşen mezâhibde, siyasetin ve hâlet-i içtimaiyenin ne mühim tesirler icra ettiği malumdur. Akide ve içtimai tatavvur kuvvetlerinin mübârezesini tahlil edebilmek sayesinde her iki tarafın ilmi ve şe'ni kıymeti elde edilir. Ahkam-ı ilmiyeyi de afaki ve içtimai nazarlarla istiksâ etmek muktezîdir. Mezâhib-i erbaa eimme-i kirâmının düşüncelerinde anlayış farkından ve delile vüsûl veya adem-i vüsûl ile usule ait bazı ihtilaflardan sarf-ı nazar, her birinin muhat bulunduğu hâlet-i cemiyetinde büyük bir tesiri olmuştur. Bundan başka, içtihada değil doğrudan doğruya nususa taalluk eden ahkâm-ı esâsîyede bir kıymet-i içtimaiye araştırmak, ilmin vazifelerindendir. Şurb-ı [779-9] hamrın men'indeki derecât-ı tekâmül, ahkâm-ı münîfe-i dinîyemizin hayat-ı cemiyete ne derece mûnis ve mürebbî bir cereyan-ı istihale verdiğini gösteren mühim bir meseledir.

Hâlet-i içtimaiye ile dinin itikat ve amele taalluk eden hükümleri arasındaki münasebât-ı mütemadîyeyi birer numune ile izah edelim:

İslâmiyette "kadere iman" ve "tevekkül" hükümleri vardır. İlk Müslümanlar da kadere iman ederler ve mütevekkil olurlardı; şimdikiler de ona inanırlar ve tevekkül ederler. Fakat eskilerle yeniler aynı şeye inanmakla beraber aynı hâlet-i içtimaiyede değildirler.

Birinciler mesut ve galip idiler. Sonuncular bedbaht ve zelildirler. Bu neden? Her iki tarafın aynı mevzû-ı imanı arayışlarında bir fark görüyoruz. Ötekilerin kadere imanları ruhlarında hayata aziz ve asil bir merbutiyet veriyor. Tevekkülden meskenet anlamıyorlar; cemiyet-i İslâmîye'nin teâlisi uğrunda çalışırken hiç bir şeyden yılmamayı "tevekkül" ile ifade ediyorlar. Bâdî-i saâdetleri budur. Berikiler ise kaderi, "beşeri, mesuliyetten kurtarmak" mânâsına müntehâ bir nevi "cebrî"lik ile tefsire kalkışıyorlar; "tevekküle" verdikleri mâkûs bir mefhûm ile de bu sekâmet-i tefehhümü ikmâl ediyorlar. Acaba kudemâ evvela mesut ve galip idiler de sonra bu saadet ve galebe sayesinde bir iman-ı mustakîme mi sahip oldular? Yoksa mesudiyet ve galibiyetleri, imanlarındaki sıhhatin semeresi midir? Şimdiki Müslümanların aynı mevzu-ı itikadı yanlış anlamaları hâlet-i içtimaiyelerine ârız olan fesattan mıdır? Yoksa fesatın ârız olması yanlış anlayıştan mı ileri gelmiştir? İşte hallolunacak mesele bundan ibarettir.

Tarih-i İslâm'da görülen siyasi, medeni, iktisadi, içtimai hadiselerle tarih-i din-i İslâm'da meşhûd olan ahkâm-ı müteselsile arasındaki hutut-ı muvâsalanın ilmi kıymetini bulabilmek böyle bir takribe ve meselenin bu yolda vaz'ına mütevakkıftır. Bu sayede şimdiye kadar meydana gelen İslâm ilimlerinde mühmel bırakılan "içtimai olmak hassası" da kazanılmış olur.

Makalede maksad-ı esasî; İslâmiyet ile cemiyet mefhûmları arasındaki ilmi **[780-10]** nispet üzerinde biraz tevakkuf ve ilm-i cemiyetin bugünkü terakki-i şâmilinden, İslâmiyet'e bir hisse çıkarmak lüzumuna ve bu hususta tutulacak usule temas idi. Dinimizin neşetini, itikadî ve amelî hükümlerini birer birer içtimai kıymetlerini ölçerek tetkik etmek yolunda icra edilecek fikir ve kalem tecrübelerini Müslümanlığın ilim alemi bihakkın bekleyebilir.

Abdüllatif Nevzad

MİLLİ İKTİSAT

Milli Sermaye- Milli Sermaye Teşkilatı[271]

Umumi tarihte vukua gelen inkilaplar, beynelmilel münasebetleri hayliden hayliye değiştirerek eski şerâiti tebdil edip tarihimizdeki fütuhat devrine nihayet verdikten sonra "ganimet iktisadı" devresi de bitti. Ondan sonra siyasi tarihimizde olduğu gibi iktisadi tarihimizde de bir düşüş ve inhitat baş gösterdi. Timar ve zeamet ashabının eski teşkilat mümessillerinin yerine kâim olacak yeni unsurlar meydana geldi. Bunlar, kendilerinden evvelkilerin iktisadı mevkiine de geçiyor, milli serveti de tevârüs ediyorlardı.

Lakin bunların hayatı evvelkiler kadar sürmediği gibi tarihimizde de müessir olmadı. Bu teşevvüş devrinde son asırların beynelmilel icâbatı, bizim üzerimizde tazyik edici bir mahiyet aldı ve geçirmeğe mecbur kaldığımız, hep yanlış şekilde vukua gelmiş siyasi inkilaplar bunların mevcudiyetine birer birer hatime çekti. Bunların böylelikle ortadan kalkmasıyla iki ahvale uyarak milli serveti, milli sermayeye kalbetmek sûretiyle milli iktisadın fiili bir unsuru olacak, milli iktisadı idare edecek bir sınıfın tabiî bir tekâmül ile teşekkülü imkanı da kalmadı; bunların ellerindeki milli servet de, bir daha milli sermaye

271 Başı 33'üncü sayıda.

halinde hemen hemen toplanmayacak bir sûrette dağıldı. Buna mukabil diğer milletlerin hariçte sarfolunmaya zemin arayacak kadar temâyülât-ı sermayeleri, iktisâdiyatımızı yavaş **[781-11]** yavaş istila ederek yurdumuzda ecnebilerin iktisadî nüfuzunu tesis etti. Beynelmilel rekabetin fevkalade terakkisi karşısında ihtiyaçlarımıza mukabil mustahsil olamayışımıza ve bilhassa beynelmilel bir unsur-ı mübadele olamamaklığımıza binâen milli servet dağıldıktan sonra harice gitmeye başladı ve memlekette sefalet belirdi.

Bu sefaletin menşei milli fakr, maddi servet fıkdânı değil iradesizlik ve umumi himmetsizlikti. Yoksa bu sefalete, bütün bu fena tahavvüllere rağmen bize lazım olacak kadar milli servet elimizde yok değildi. Bu irade ve himmet fıkdânı; yllardan beri takip eden mağlubiyetler, daimi ve muvaffakiyetsiz harp hali, âtîye itimatsızlıktan tevellüt eden umumi bir yeis ve nevmîdîden neşet ediyordu. Bütün bunların, bu yeis ve hazin âmillerinin sonunu getirmekte olan bugünkü azim cidal bitince esasen başlamış olan kuvvetini; milli duygudan, milli mefkûrelerden alan iktisadî intibah emsalsiz bir inkişaf ve feyze mazhar olacaktır.

Fakat görülüyor ki bizde milli servet, muîn esbab dolayısıyla milli sermaye şeklini alamamış, bazen alsa bile teşkilatsız ve binâenaleyh esersiz kalmıştır. Cihan Harbi'nin beynelmilel iktisâdiyatta husule getireceği neticeleri şimdiden tayin etmek kabil değilse de yeniden tehaddüs etmiş ve etmekte olan hususi şerâit ve vaziyet dolayısıyla istihsallerimizde, teşebbüslerimizde ecnebi sermayesi daha ziyade faaliyet ibraz etmeğe hazırlanmaktadır. Halbuki bugüne kadar geçirdiğimiz acı tecrübeler bize pek sarih bir sûrette anlattı ki hayatını ecnebi sermayesinden alan müesseseler ve teşebbüslerin bize hayrı ve bizimle alakası yoktur; ve yine pek güzel biliyoruz ki bunlar milli sermaye ile vücuda gelmezse "milli iktisat" bîmânâ bir sözden ibaret kalır. Şu halde biz artık ecnebi sermayesine milli iktisadın kapılarını kapamaya bakmalı, bugünün feyizli ve galeyanlı intibahını, milli iktisadımızın en yeni hareketlerini ecnebi sermayesinin esaretine tevdî etmemeliyiz.

Bunun için yapılacak şey de kolay değildir. Biz bundan sonra yapacağımız hiçbir şeyin kolayı olmadığını bilmeliyiz ve bilmeliyiz ki büyüklük bu güç şeyleri başa çıkarmakta, istikbali yoktan var etmektedir. Bu çetin **[782-12]** sa'yimizde "büyük azim" istinadgâhımız oldukça bütün güçlüklerin karşımızda küçüldüğünü göreceğimize emin ve büyük işler görmeğe müvekkil olduğumuz için müftehir olmalıyız.

Bundan böyle her yeni teşebbüsümüzde vücuda getireceğimiz her türlü teşkilatta, bütün iktisadi faaliyetlerimizde milli sermayeyi yaratmayı gaye ittihaz edeceğiz; bu günün bütün kat'iyet ve zaruretiyle hissedilen ihtiyaçlarına ve tayin eden vazifelerine tekâbül eden "mali uzuvları" vâsi bir mikyasta kendimiz meydana çıkaracağız, tabir-i diğerle milli serveti milli sermayeye kalbederek müstakbel "milli sa'yi" idare ve tanzim edecek bir hale getirmek için hemen milli bir "mali hayat" tesis edeceğiz. Bu en mübrim ve en acil vazifemizdir.

-Bitmedi-

Ahmed Muhiddin

TARİH

Bilal-i Habeşî

Sabıkîn-i İslâm'dan ve sahâbelerin büyüklerindendir. Künyesi "Ebu Amr" dır. Pederi "Rabah", validesi "Hamâme" olup Habeşlidirler. Kureyş eşrafından "Abdullah bin Cüdân"ın esirleri iken merkum bunları birbiri ile evlendirmiş ve bundan Bilal dünyaya gelmiştir.

Bilal, Peygamberin bi'seti ibtidalarında efendisi Abdullah bin Cüdân'la beraber Mekke'de bulunuyor, onun koyununu güdüyordu. Bu sıralarda İslâmiyet'i kabul eden sahâbelerle, bahusus Hazret-i Ebû Bekir ile görüşmüş ve Müslümanlığın zayıflara, esirlere karşı ne kadar hamiyetkâr olduğunu öğrenmiş ve bu dine girmek için düşünüp taşınmaya başlamış, nihayet bir gün Fahr-i Âlem efendimizin yanına gelerek İslâmiyet'i kabul etmiştir. Fakat diğer Müslüman olan esirler hakkında Kureyş'in taaddiyâtını gördüğü için İslâmını gizlemeyi münasip görmüştür.

Fakat bu hal çok devam edemedi. Bir gün Kâbe-yi Muazzama'yı tavaf ederken etrafında kimsenin bulunmadığını zannederek, havalideki putları tahkir etti.

[783-13] Abdullah bin Cüdân, ilahların böyle zenci bir köle tarafından tahkir edildiğini duyunca şan ve şerefi kırılan putların kudsiyetini iade için zebhedilmek üzere birçok deve teberrû etti ve Bilal'i de cezalandırmak için Peygamberin hasımlarından Ümeyye bin Halef'e ve validesi ve hemşiresiyle beraber sattı.

Hazret-i Muhammed (s.m) tarafından neşredilen nur-ı hidâyetin en ziyade zayıflara, fakirlere tesir ederek onları tenevvür ettiğini gören Kureyş, dinlerinden çevirmek için haklarında her nevi eza ve cefayı reva görmeye başladılar.

Ümeyye bin Hâlef, Bilal'i satın aldıktan sonra "Muhammed'in Rabbini inkar edinceye kadar" tâzib edilmesini emretti. Evvel-emirde boynuna bir sicim taktırıp ucunu çocukların eline verdi. Onlar da biçareyi sokak sokak dolaştırdılar. Bilal ise hiçbir fütur getirmeyerek "Ehad, Ehad" diye İslâmiyetini ilan ediyordu. Bu cezanın kafi gelmediğini gören Ümeyye ertesi gün Bilal'i sahraya götürerek yere yatırmış ve üzerine taşlar koydurarak güneşin hararetiyle tâzib etmeğe başlamıştır. Fakat Bilal'in bitmez tükenmez sabrı ve metaneti karşısında bunun da tesiri olmamış ve Mekkelilerin küfür tekliflerine mukabil "Ehad"la cevab vermiştir.

Artık Bilal daima tâzib ediliyordu. Peygamberimiz onu bu halde görünce her vakit sebat emir buyururlardı. Bir gün öğle vakti Arabistan'ın sıcak kumları üstünde işkence edilen Bilal'in halini gören Resûl-i Ekrem efendimiz "Yakında kurtulacaksın." diye tebşir etmiş ve derhal Hazret-i Ebû Bekir'e gelerek, "Malımız olsa da Bilal'i satın alsak." demişti. Ebû Bekir, Ümeyye'nin yanına giderek müşârünileyhi validesiyle beraber satın almış ve azad etmiştir.

Bilal azad olduktan sonra Peygamberimiz'in hizmetinde bulunmuş ve "Kat-ı Rahm" esnasında zât-ı pâk-i Nebevî ile beraber Şa'b-ı Benî Hâşim'de mahsur kalmış ve birkaç sene sonra diğer sahâbe ile beraber hicret etmiştir.

"Muvâhât" vakıa-ı hayriyesinde Ensar'dan Ebû Reviha ile birader-i manevî olmuşlardır. Bedir Muharebesi'nde ve diğer gazavatın kâffesinde hazır bulunmuş ve nezd-i risâlet-pe-

nahîden ayrılmamıştır. [784-14] Ezan'ın meşrûiyetinde Fahr-i Âlem efendimiz Bilal'i müezzin tayin buyurmuştu. İnsanlara hazz-ı dinî vermek ve onları daima camiye davet etmek için güzel sesli bir müezzine ihtiyaç vardı. Bilal bu ihtiyaca kafi geldi ve Mescid-i Şerif'in damına çıkarak ezan okumaya başladı. Bilal'in Vahdâniyet-i Kübrâ'yı ilan eden latif ve muharrik sesi, illiyuna doğru yükseldiği zaman bütün ashab, kemal-i huşu ile dinlerler ve kendilerindeki nur-ı imanın zevk-i manevî ile birleşmesinden mütevvellit kudsî bir vecd duyarlardı. Bu ses yalnız vahdâniyeti ilan etmekle kalmıyor, insanları ve müminleri felaha davet ediyordu. Maktel şekline giren bostan toprağının bir vakit sonra bir diyar-ı feyz, bir iklim-i medeniyet, bir kişver-i adalet olacağını lisan-ı haliyle anlatan sema, Bilal'in mukaddes sesinin cevv-i bîpâyân içinde nâ-mütenahiliğe doğru aktığını görünce seviniyordu. Bilal'in ulviyet terennüm eden sesi, Arabistan'ın zulüm ve vahşete gark olmuş kızgın çöllerini yeis-i sukuttan kurtararak canlandırıyor; tembelleşmiş eski zihniyetleri kökünden koparıyordu. Cenâb-ı müezzinin sesine herkes taaşşuk edercesine meftun oluyordu. Onun Ezan-ı Muhammedîye'yi -her ferde nasib olmayan- halâvetli savtla teğannî etmesi ümmeti cemaat ile eda-i salâta mecbur ediyordu. Bu sûretle müşârünileyh, irtihal-i seyyide'l-Mürselîn'e kadar ezan okumuş ve Peygamberimiz'in hayır duasını almıştır. Aleyhi's-salâtü ve's-selâm efendimiz ona:

يا بلال بم سبقتنى الى الجنة ما دخلت الجنة قط الاسمعت خشخشتك قدامى

"Ey Bilal! Beni cennette nasıl geçtin ki cennete girdiğim zaman ayak seslerini işittim" buyurmuştur.

Fahr-i Âlem Hazretleri'nin vefatında Bilal de refikâ-ı kirâmı gibi son derece müteessir olmuş ve artık Ebû Bekir'in o kadar ricasına rağmen ezan okumamıştır. Medine'de durdukça irtihal-i Nebevîye'den dolayı kendindeki pâyânsız tesirlerin göz yaşıyla bitmesi kabil olmayacağını bildiği için şehr-i mezkurdan uzaklaşmaya karar vermiştir. [785-15] Ebû Bekir'e müracaatla izin istemiş ise de cevab-ı muvaffakat alamamıştır. Bunun üzerine Bilal'in "Ya Ebû Bekir! Eğer beni kendin için azad ettin ise burada bırak, Allah için ettin ise gideyim." demesine karşı dayanamıyarak arzusunu is'af etmiştir. Bilal bir miktar hariçte kaldıktan sonra tekrar Medine'ye, Hazret-i Sıddık'ın yanına gelerek ezan okumaya başlamıştır. Rum Seferi esnasında Halife-yi azam'dan mezuniyet istemiş ve cihada olan hevâhişini bildirmişse de müşarun ileyh;

İhtiyarladım, ecelim yaklaştı, yanımda kal! diye bırakmamıştır. Vefat-ı Ebû Bekir'de Bilal, velinimetinin ziyâ-ı ebedîyesinden dolayı pek çok ağlamış ve Halife-i sâni Ömer (r.a)'a; "Zaman-ı saadette müezzinlik ettim. Resûl öldü. Peygamberden "Amellerin en iyisi cihattır." diye işittim. İzninle Şam'a gideyim!" demiş ve mezuniyet alır almaz Medine'den çıkıp serdarı Ebû Ubeyde Âmr bin el-Cerrah (r. a.) ordusuna iltihak ile birçok gazavatta hazır bulunmuştur.

Emirü'l-müminîn hazretlerinin Kudüs'ü fethi ve Şam'ı teşriflerinde karşı çıkarak "Câbiye" de bulunmuş ve müşârünileyhin hutbesini dinlemiştir. Orada bir ricâ-i umumî üzerine gayet müessir bir ezan okuyarak bütün cemaati ağlatmıştır.

Cenâb-ı Ömer, Bilal'i Medine'ye götürmek istemişse de muvaffak olamayarak arzu ettiği yerde ikâmetine müsaade etmiştir.

Bilal, Ebû Reviha ile beraber Şam'dan Darya'ya gelerek teehhül etti ve pek çok ihtirama mazhar oldu. Orada bir müddet ikâmet ederek ibadetle iştigal etti. Bir gün rüyasında Resûl-i Rabbü'l-Alemîn Hazretleri'ni gördü ve "Ey Bilal! Galiba bizi unuttun? " tâzirini işiterek uyandı ve o gün devesine binerek Ravza-i Mutahhara'yı ziyaret için hareket etti. Medine'ye duhulünde nur-ı dîde-i Peygamberî Hasan ve Hüseyin efendimize tesadüf ederek müşârünileyhumânın hanesine misafir oldu. Ertesi gün ale's-seher Hüseyin hazaratının iltimasıyla **[786-16]** ezan okumak için Mescid-i Nebeviye'nin damına çıktı. Ufukta henüz âlâim-i humret rû-nemâ olmamıştı. Bilal'in "Allahu Ekber!" seda-ı lâhûtîyesi ezeliyetten ebediyete giden bir çağlayan ahengiyle hazin ve sakin duran seray-ı laciverdî içinde dalgalandı. Melekler ehadiyetle temevvüç eden bu sesin râşe-i terennümatıyla mest oldular. Tatlı şafak uykusunda bulunan ashâb-ı kirâm ve çocukları birdenbire uyandılar. Dikkat ederek bu sesin sahibini tanıdılar. Kalplerine ani hüzünler doğdu. Haneler üzerinden erkek ve kadınlar ağlaşmaya başladılar. Çocuklar "Resûlullah dirilmiş." diye sokaklara düştü. Herkes Peygamberi ve onun zamanını tahattur ederek sevindiler. Bilal orada birkaç hafta kaldıktan sonra mümininin manevî alkışları arasında Medine'den mufârakatla Şam'a gelerek Hicret'in on sekizinci senesinde, altmış yaşlarında vefat etti. Babussağîr'de medfundur.

Siyah benizli, nahif vücutlu, uzun boylu, kısa sakallı bir zat idi. Ashabın pek ziyade hürmetleri vardı. Hazret-i Ömer bunun hakkında "Seyyidimiz Ebû Bekir, Seyyidimiz Bilal'i azad etti." buyurdular. Kezalik Abdullah b. Ömer:

Bilal bin Abdullah Hayru Bilal diye başka kimseyi metheden bir adama itiraz ile "Bilal'lerin hayırlısı Resûllullah'ın Bilal'i"dir." demiştir.

Bilal-i Habeşî birçok hadis nakletmiş ve kendinden Ebû Bekir, Ömer, Ali, Abdullah bin Mesud, Abdullah bin Ömer, Kaâb bin Ucre, Üsame bin Zeyd, Ebû Said el-Hudri, Berae bin Âzib ve birçok Tâbiîn rivayet etmişlerdir.

Radiyallahu anh.

Mükrimin

Müdîr-i Mes'ûl: Halim Sabit – Necm-i İstikbal Matbaası
